

TURUN YLIOPISTON JULKAISUJA
ANNALES UNIVERSITATIS TURKUENSIS

SARJA - SER. C OSA - TOM. 287

SCRIPTA LINGUA FENNICA EDITA

MIKÄ TAPPOI SEPRAKAUPAN?

Suomalaisten ja virolaisten harjoittamasta vaihto- eli seprakaupasta, sen
hiipumisesta 1800-luvun lopulta ensimmäiseen maailmansotaan ja sen
loppumisesta 1920- ja 1930-luvuilla.

RAIMO PÄIVIÖ

TURUN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF TURKU
Turku 2009

TURUN YLIOPISTON JULKAISUJA
ANNALES UNIVERSITATIS TURKUENSIS

SARJA - SER. C OSA - TOM. 287

SCRIPTA LINGUA FENNICA EDITA

MIKÄ TAPPOI SEPRAKAUPAN?

Suomalaisten ja virolaisten harjoittamasta vaihto- eli seprakaupasta, sen hiipumisesta 1800-luvun lopulta ensimmäiseen maailmansotaan ja sen loppumisesta 1920- ja 1930-luvuilla.

RAIMO PÄIVIÖ

TURUN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF TURKU
Turku 2009

ISBN 978-951-29-4055-4 (PRINT)
ISBN 978-951-29-4056-1 (PDF)
ISSN 0082-6995
SOLVER palvelut Oy - Kouvola 2009

SEPRAIN JUHLILLE!

Hei, löysää purje, lasketaan
nyt seprain suuriin juhliin,
nyt Viroon hailit haalitaan ja
vaihdetaan ne tuhliin.
Kas, jaalat, jahdit kelluaa,
jo tummuu taivaan piiri,
jo Tytärsaari haamoittaa,
kun kaukaa viittoo Viiri,
mut Haapasaari heijastaa
kuin sädeheitto laivaan,
Suursaaren paadet paukkuaa,
käy hyrskyt taakse taivaan,
kun välkkyä vilkku majakkain
kuin katinkullan kuori,
sinessä usviin uinahtain
jo nukkuu Haukkavuori.

Kaljaasein lyhdyt loistelee
kuin virvat hiitten häissä,
kun kuohut kokkaan kohisee,
voin välkkyä lakkapäissä.
Kai saarten neidot noudetaan,
mi kallioilla huiskaa,
mut kiihkeämmin kuisteillaan
meille eestein Madlit kuiskaa.

Portkundaan nyt, Portkundaan nyt
kuin alli aallokosta!
Näät kirkkoristin säteilyt,
jo lippu mastoon nosta!
Tollsburgin tornit kohoaa
ja Räävellinnan päädyt,
kas rantaa laajaa, laakeaa,
se kimmeltää kuin käädyt.

Maan tuuli telmii touveissa,
se satamaan jo ohjaa,
ankkuriketjut kalisee
ja vanhaan paikkaan pohjaa,

nyt souda maihin jolla jo,
kas rannan teltat hohtavat,
käy kujaa kansansaatto,
maanmainiot on markkinat,
on vielä vasta aatto,
kas täällä vast' on vilinää
ja mastometsää häilyy,
soi sirmankkojen kilinää,
ja keulat veessä päilyy.
Kas mekkomiehet moisioin
ja yljät ylämaiden,
nyt ystävinä yhtyy noin
myös siukut setukkaiden.
Hei, terve, Tani mestari,
John Bohman, Talsa, tilsa,
viel' eletään kuin ennenkin,
nyt täältä viedään hilsa.
Hoi, vanha tuttu kippiari,
onks sulla kihlaliinaa,
niin telttahan me työnnyttään,
nyt virtaa Viron viinaa,
nyt seprain suuret juhlat on,
nyt seprat, saamme laulaa,
ja alla armaan auringon
nyt kastakaamme kaulaa
tiistaista sunnuntaihin,
niin haihtukoon kuin häissä yö,
jo heitä pesti maihin,
käy kajuuttaan ja tuoppis tuo,
nyt et saa olla heikko,
ka "tere tulemast", no juo,
"suur tänu"!, vanha veikko!

Larin-Kyösti: Meren äärillä.
Porvoo 1921.

ESIPUHE

Kun yhdeksän vuotta sitten ryhdyin kokoamaan aineistoa väitöskirjaa varten, oli suunnitelmissa hieman toisenlainen tutkimus kuin se, mikä löytyy tästä väitöskirjasta. Suunnitelmissa oli aihepiiriltään laajempi tutkimus seprakaupasta, mutta työn aikana rajasin aihepiirin käsittelyn erilaisten olosuhteiden pakosta nykyiseen muotoonsa. Edesmennyttä professori Ilmar Talvea on kiittäminen siitä, että aihepiiri ei missään vaiheessa arkisen työn keskellä kadottanut kiinnostavuuttaan. Työn ohjaaja professori Pekka Leimu puolestaan uskoi kaiken aikaa väitöskirjan syntyyn ja perehdytti pitkään akateemisen maailman ulkopuolella ollutta tutkijaa nykyisiin käytänteisiin. Kiitos kuuluu myös väitöskirjan esitarkastajille dosentti Helena Ruotsalalle ja dosentti Teppo Korhoselle, joiden ohjaava ote on ollut suureksi avuksi tekstin saattamisessa väitöskirjan tasoiseksi.

Minulle tarjoutui erinomainen tilaisuus perehtyä Virosta vielä löytyvään aineistoon, kun sain työskennellä tutkijana Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmeniassa Kotkassa vuoden verran. Tuona aikana pääsin useaan otteeseen tutustumaan Viron arkistoihin ja tekemään haastatteluja. Tästä kiitos Aaltojen yhteys – Lainete ühendus-projektille ja sen projektipäällikkö Pekka Linnaiselle sekä Palmenian Kotkan osaston johtajalle Ella Karjalaiselle. Tässä yhteydessä kiitos kuuluu myös Viron Historiallisen museon – Eesti Ajaloomuuseumin tutkijalle Sirje Pallolle, joka on avustanut minua niin kenttä- kuin arkistotöissäkin.

Suomen Kulttuurirahaston Kymenlaakson rahaston kaksi apurahaa ovat mahdollistaneet sen, että olen voinut kahteen otteeseen keskittyä täysipäiväisesti tutkimukseen. Kiitos kuuluu siis Kymenlaakson rahastolle sekä työnantajalleni Kymen Sanomille, joka on suhtautunut myötämielellisesti virkavapauksiini.

Ehdoton edellytys sille, että olen voinut tehdä tutkimustyötä etäällä yliopistokeskuksesta, on ollut Vehkalahden, sittemmin Haminan kirjaston virkailijoiden tavanomaista innokkaampi suhtautuminen pyyteisiini. Kiitos kohdistuu kaikkiin kirjastovirkailijoihin, joista nimeltä kuuluu julkituoda Marja-Leena Tamminen. Kirjan taitosta kiitos kuluu Johanna ja Mikko Savolaiselle, kartoista ja taulukoista taas Anne Loiskeelle.

Perheeltäni yhdeksän vuoden tutkimusrupeama on vaatinut suurta sietokykyä ja venymistä yleensä ja varsinkin työn niissä vaiheissa, jolloin eteneminen on tuntunut raskealta, lähes mahdottomalta. Kiitos!

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	11
1.1 Taustaa.....	11
1.2. Tavoitteet.....	13
1.3. Tarkastelukulmat ja -tavat.....	13
1.4. Tutkimusalue.....	18
1.5. Aiempi tutkimus ja kirjallisuus	20
1.6. Tutkimusaineisto	26
1.6.1. Tullin arkistomateriaali.....	26
1.6.1.1. Suomi.....	26
1.6.1.2. Viro.....	28
1.6.2 Muu arkistomateriaali ja haastattelut.....	29
1.6.3. Lähdekritiikki.....	31
2. MITÄ SEPRAKAUPPA OLI?.....	33
2.1. Käsitteestä.....	33
2.2. Vaihtokaupan levinneisyys Suomessa, Virossa ja muualla.....	34
2.3. Kaupanteon muodot.....	40
2.3.1. Vaihtokaupasta seprakauppaan.....	40
2.3.2. Seprakirja.....	43
2.3.3. Tavalla tai toisella	44
2.3.3.1. Virossa-käynnit	44
2.3.3.2. Viron rannassa.....	45
2.3.3.3. Vaihtosuhde	52
2.3.3.4. Ryyppy sinetöi kaupat.....	54
3. VAIHTOKAUPAN SYNTYVAIHEISTA.....	56
3.1. Perusolettamus	56
3.2. Uutta asutusta Suomenlahden pohjoisrannalle	57
3.3. Tallinna - vanha kauppapaikka	61
3.4. Rannat autioina	63
3.5. Ruotsalaisten osuus seprakaupan synnyssä.....	68
3.6. Uusin tulkinta vaihtokaupan iästä	69
3.7. Levisikö vaihtokauppa Turunmaalta?	70
3.8. Yhteenveto	73
4. KESKIAJALTA VUOTEEN 1939	75
4.1. Keskiaika ja kruunun estelypyrkimykset	75
4.2. Tallinna painostaa	77
4.3. Vapauttavia määräyksiä.....	80
4.4 1800-luvun ensi puolisko.....	83
4.5 Pietarin houkutukset.....	87
4.6 1870-luvulta I maailmansotaan	92
4.7. I maailmansodan vuodet 1914-1918	93
4.8. 1920- ja 1930-luvut	97
5. SEPROIHIN	106
5.1. Huippu 1880-1890-lukujen taitteessa	106
5.2. Suomenlahdella.....	109
5.2.1. Alustyytit	109
5.2.2. Alukset.....	111

5.3. Sepramatkojen ajankohta	122
5.3.1. Kahdesta kuuteen kertaan	122
5.3.2. Reilusta viikosta kolmeen kuukauteen	124
5.4. Sepramatkojen kohteet	128
5.4.1. Muitakin satamia kuin perinteiset	128
5.4.2. Ulkosaarilta	128
5.4.3. Yksi tai kaksi satamaa	131
5.4.4. Seprat sisämaasta	133
5.5. Yhteenveto	134
6. SUOLASILAKKAA SEPROILLE, RUISTA KOTIIN	136
6.1. Mitä Viroon vietiin?	136
6.2. Ruista ja muuta viljaa. Mitä Virosta tuotiin?	143
6.2.1. Talven proviantit	143
6.2.2. Tammioon liki 100 000 kiloa	145
6.2.3. Viron vilja myllyyn	146
6.2.4. Virolahden ennätysluvat 1880-luvun lopulla	147
6.2.5. Haapasaaren ruistuonti vakiouomissa	148
6.2.6. 1880-luvun lopulla vilskettä	148
6.2.7. Virolahdelle suurin osa keväällä	149
6.2.8. Herneitä, pellavansiemeniä, munia, voita	151
6.2.9. Jägala-Jõesuusta Kundaan	152
6.3. Yhteenveto	157
7. MUITAKIN KUIN SEPRAMATKOJA	158
7.1. Viikkainta 1800-luvun lopulla	158
7.2. Narvaan	160
7.3. Tallinnaan	161
7.4. Tallinnassa	162
7.5. 3 500 kuutiota polttopuuta	165
7.6. Muilta kuin sepramatkoilta ruisjauhoja	166
7.7. Perunaa	167
7.8. Yhteenveto	172
8. VIROLAISTEN RAHTIPURJEHDUS JA KALASTUS SAMOILLA MARKKINOILLA SUOMALAISTEN KANSSA	173
8.1. Virolaiset samoilla perunamarkkinoilla	173
8.2. Virolaisten muu kaupallinen purjehdus	184
8.2.1. Suolasilakoita virolaisaluksilla	184
8.2.2. Tervaa	186
8.2.3. Virolaisalukset pääasiassa Tallinnan itäpuolelta	186
8.3. Virolaisten Suomeen suuntautuneella vaelluspyynnillä pitkä historia	187
8.4. Viimeisen kerran 1889	192
8.5. Suomalaisilla silakkavesillä	194
8.6. Haapasaariston kalamajat	200
8.7. Vaelluspyynti Virossa yleistä	203
8.8. Yleiskatsaus kalastukseen Virossa	206
8.9. Tilojen osto ja rahakauppa	216
8.10. Yhteenveto	218
9. KOKKA KOHTI PIETARIA	220
9.1. Haloilla se alkoi	220
9.2. Pietari tarvitse kiveä	224
9.2.1. Harmaata ja muuta kiveä	224

9.2.2. Niin kauan kuin valoa riittää	227
9.3. Polttopuuta tarvittiin aina	229
9.4. Halkokaupalla Pietarissa	230
9.5. Vasenkätistä kauppaa	231
9.6. Kalaa pietarilaisille	233
9.7. Talvikalastus pääosassa	234
9.8. Yhteenveto	236
10. RAHTIPURJEHDUKSEN NÄKYMIÄ	237
10.1. Rahtipurjehduksen reitit ja volyyymi	237
10.2. Virolahtelaiset Pitkäpaaden kautta	241
10.3. Haapasaarella kiirettä 1860-luvulla	243
10.4. Pietarin suunta	244
10.5. Viron suunta	246
10.6. Ketkä tarvitsivat Pietarin antia?	247
10.7. Pietarista tavaraa arkeen ja juhlaan	248
10.8. Kronstadtin liikenne	250
10.9. Pietarin ja Kronstadtin liikenteessä käytetyt alukset	251
10.10 Yhteenveto	253
11. SEPRAKAUPAN HIIPUMINEN PAIKKAKUNNITTAIN	254
11.1. Koivisto	254
11.2. Säkijärvi	255
11.3. Virolahti	256
11.3.1. Silakkaa ja muuta kalaa	256
11.3.2. Välikauppiat	260
11.3.3. Rengasrahat parisniekoille	262
11.3.4. Kalanjalostus	262
11.4. Vehkalahden Summa, Kuorsalo ja Tammio	264
11.5. Kymen Haapasaari	268
11.6. Ulkosaaret	269
11.7. Kotkan lähiseutu	277
11.8. Pyhtäältä Helsinkiin	280
11.9. Pietarin vaikutus seprakauppaan	282
12. SEPRAKAUPAN KEHITYS VIROSSA	285
12.1. Markkinointi ja kaupan volyyymi	285
12.2. Virolaisten oman kalastuksen merkitys	289
12.3. Yhteenveto	291
13. NÄIN SE TAPAHTUI	292
LYHENTEET	303
LÄHTEET	304
SELITYKSIÄ TAULUKKOKOIHIN	316
Haastattelulomake	318
Kysimuslehti	319

1 JOHDANTO

1.1 Taustaa

Ensimmäisen kerran jouduin tekemisiin *seprakaupan* kanssa 1970-luvun lopulla, jolloin työskentelin Kymenlaakson maakuntamuseossa (nyk. Kymenlaakson museo). Eräänä päivänä museoon tuli japanilaisnuorukainen tiedustellen, millaista materiaalia meillä oli virolaisten ja suomalaisten keskisestä *seprakaupasta*. Hän teki aiheesta tutkimusta johonkin japanilaiseen yliopistoon.

Tuon tapahtuman jälkeen aihepiiri unohtui useiksi vuosiksi, kunnes se työntyi uudelleen esille 1980-luvun alkuvuosina. Tuolloin lähdettiin ideoimaan pitäjänhistorian kaltaista teosta Suomenlahden Neuvostoliitolle viime sotiemme seurauksena luovutetuista ulkosaarista. Yhdeksi teoksen kirjoittajaksi sain puhuttua professori Ilmar Talven, joka työn edetessä sisällyttiikin tekstiinsä yleiskatsauksen *seprakaupasta*.

Vaikka 1980-luvun loppupuolelle tultaessa oli olemassa jo muutamia muitakin yleisesityksiä ja artikkeleita *seprakaupasta*, kävi historiaprojektin eri vaiheissa käytyjen keskustelujen yhteydessä selville, miten paljon tekemätöntä työtä aiheen piirissä varsinkin Suomessa oli. Tuossa vaiheessa virisi kiinnostukseni aihetta kohtaan, ja siitä on kiittäminen juuri professori Talvea. Hänen toiveidensa mukaisesti ryhdyin jatko-opintoja varten keräämään aineistoa *seprakaupasta* siltä kannalta, millä lailla kyseinen tavaran vaihtokauppa oli vaikuttanut kansan esineelliseen ja henkiseen kulttuuriin Suomenlahden molemmin puolin.

Tutkimukseni aihepiirin valintaan vaikuttivat voimakkaasti 1980-luvun ensi puoliskolla Kymenlaakson maakuntamuseossa käynnistämäni Itämeri-seminaarit, jotka kokosivat Kotkaan vuosittain viidestä 10:een historioitsijaa ja kansatieteilijää pohtimaan Itämeren alueella vuosisatojen saatossa tapahtuneita ilmiöitä. Vallankin virolaisten tutkijoiden kanssa käydyt keskustelut paljastivat, että *seprakauppa* ilmiönä kyllä tunnettiin ennen kaikkea 1960-luvun artikkeleiden takia, mutta että yleis- saati sitten yksityiskohtiin menevä tutkimus *seprakaupan* vaiheista ja sen vaikutuksesta kansankulttuurin on vielä tekemättä.

Yleistä kiinnostusta *seprakauppaa* kohtaan lisäsi 1990-luvun alussa se, että Neuvostoliitto salli muutamana vuotena ns. kotiseutumatkailijoiden käynnit entisillä ko-

tisaarillaan Suursaassa, Tytärsaassa, Lavansaassa ja Seiskarissa sekä Viipurinlahden saarilla. Matkojen yhteydessä pääsin haastattelemaan sanomalehtityöni myötä saarilta 1939 lähtemään joutuneita, ja nämä kontaktit olivat tärkeitä silmien avaamisessa aihepiirin monisäikeisyydestä. Vähiten ei kiinnostuksen lisääjänä toiminut se, että Tytärsaarella 1920-luvun alussa syntynyt isäni osasi yhdessä muiden saarelaisten kanssa kertoa värikkäitä tarinoita elosta ja olostä Suomenlahden ulkosaarilla ennen sotia.

Työni sanomalehden uutistoimittajana oli kuitenkin siksi vaativaa, että aikaa ja voimia ei juuri jäänyt jatko-opintoihin. Ne astuivat uudelleen kuvaan aivan 1990-luvun lopussa, jolloin tutkimusta lähdettiin rakentamaan professori Talven viitoittamalla tiellä. Muutaman päätoimisen tutkimusjakson aikana selvisi, että *seprakaupan* kansankulttuuriin molemmin puolin Suomenlahtea tehneiden vaikutusten kartoittaminen on yhtä väitöskirjaa ajatellen liian mittava tehtävä. Monet keskustelut suomalaisen talonpoikaispurjehduksen ja merenkulun ehdottoman tuntijan professori Yrjö Kaukaiosen kanssa johtivat muuttamaan aihetta ja tutkimaan ennen kaikkea niitä tekijöitä, jotka koituivat *seprakaupalle* kohtalokkaiksi.

Aihepiirin valintaa ei ainakaan kyseenlaistanut se, että keskiajalta vuoteen 1939 jatkuneen *seprakaupan* henkeä ja muotoa lähdettiin tavoittelemaan uudelleen 1990-luvun lopulla. Ensimmäiset sodanjälkeiset *sepramarkkinat* järjestettiin 2000 Viron pohjoisrannikolla Kundassa ja Mahussa, ja ne houkuttelivat rannikkokyläien juhlapaikoille tuhansia virolaisia ja satoja suomalaisia. Heistä osa oli itsekin *seprakaupalla* ennen sotia olleita, suurin osa kuitenkin eri puolilta Viroa tulleita esiintyjiä ja käsityöläisiä. Kaksipäiväisiä *sepramarkkinoita* jatkettiin alun jälkeen joka toinen vuosi Suomessa (Virolahden Klamila ja Hamina), joka toinen vuosi taas Virossa (Kunda). *Sepramarkkinoiden* järjestäminen ja niillä vallitseva henki ovat osoituksena siitä, että vuosisatoja vallinneet yhteydet yli Suomenlahden ovat tehneet kosketukset luonteviksi ja vieläkin eri-ikäisten mieltä kiehtoviksi.

1.2. Tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitkä syyt johtivat siihen, että vuosisatoja jatkunut suomalaisten ja virolaisten keskinen tavaran vaihtoon perustunut *seprakaupan* nimellä tunnettu kauppamuoto alkoi hiipua 1880-luvulta lähtien ja loppui kokonaan keväällä talvisodan syttymisvuonna. Syiden voidaan otaksua olleen niin kyseistä kauppaa käyneiden kalastajayhteisöjen sisäisiä kuin pitkälti myös ulkoisten tekijöiden ohjaamiakin.

Kaupan hiipumisen ja loppumisen syiden selvittäminen on ikäänkuin päätavoite, johon päästään muutamien aputavoitteiden kautta. Sellainen on ensiksikin hiipumiskautta edeltäneiden tapahtumien ja käytänteiden selvittäminen. Kysyä kannattaa, mitkä tekijät pitivät perinteisen kaupan muodot vuosisatoja lähes ennallaan ennen kuin muutokset lähtivät vyörymään kiihtyvällä vauhdilla? Kysyä kannattaa myös, mitkä sisäiset ja ulkoiset tekijät olivat vaikuttamassa muutosten vyöryyn?

Tutkimuksen aputavoitteisiin kuuluu edelleen sen selvittäminen, mikä merkitys virolaisten toimilla oli *seprakaupan* hiipumiseen ja loppumiseen. Kiinnostavaa on selvittää, missä määrin he omilla toimillaan olivat mahdollisesti pienentämässä *seprakaupan* merkitystä.

Kolmantena aputavoitteena on tutkia, oliko Nevan suulle 1700-luvun alussa rakentamaan lähteneellä Pietarilla osuutta *seprakaupan* volyymin kutistumisessa tutkimuskaudella. Roolin voisi olettaa olleen jo maantieteestäkin johtuen merkittävä, koska tällaisiin tuloksiin on tultu monissa Pietaria ja sen vaikutuksia ja vaikutuskenttää koskevissa kaakkoista Suomea kuvaavissa tutkimuksissa.

Näiden aputavoitteiden selvittämisen kautta muodostuu kudelma, josta löytyvät syyt satoja vuosia vanhan kaupanteon muodon häviämiseen Suomenlahdelta.

1.3. Tarkastelukulmat ja -tavat

Tutkimus kuuluu historiallisen kansatieteen piiriin, ja siinä on kysymys etnografis-tilastollisen aineiston analyysistä. Sen syntetisoinnissa on käytetty historialliseen metodiin kuuluvaa päättelyä, joka liittyy myös kausaaliseen selitysmalliin. Perusedellytyksenä *seprakaupan* synnylle olleen kalastuksen osalta alan perusteoksiin luetaan U. T. Sireliuksen väitöskirja suomalais-ugrilaisesta patokalastuksesta Über die Sperr-

fischerei bei den finnisch-ugrischen Völkern (1906) sekä kolmiosainen Suomalaisten kalastus I-III (1906-1908). Samaan etnograafisesti eri kalastusmuotoja ja -välineistöjä sekä saaliita kuvaavien tutkimusten sarjaan kuuluvat edelleen K. R. Melanderin tutkimus Sillin eli suurhailin kalastuksesta maassamme 1500-luvulta alkaen ynnä entisaikain kalataloudesta (1931), T. H. Järven Suomen merikalastus ja jokipyynti (1932) sekä E. A. Virtasen Itäkarjalaisten kalastusoikeudesta ja -yhtiöistä (1950).

Kalastusta sivuavista uudemmissa tutkimuksista parhaiten *seprakaupan* hiipumista voitaisiin tutkia noudattaen Outi Tuomi-Nikulan kulttuuriekologista näkökulmaa ja lokerokäsitettä, joita hän käytti Keskipohjalaisen kalastajan vuosi -väitöskirjassaan (1982) tutkiessaan keskipohjalaisen ammattikalastuksen muuttumista. Myös taloudellisen vaihdon kansanomaisia muotoja selvitteleviä tutkimuksia on kansatieteen alalta monia. Esimerkiksi Helena Ruotsalan (2002) ja Jukka Pennasen (1979) käyttämää kulttuuriekonomista näkökulmaa olisi periaatteessa mahdollista käyttää tässä tutkimuksessa viitekehyksenä sekä aineiston tulkinnessa ja analyysissä.

Seprakaupan tutkimusta on kuitenkin vaikeata ja tuskin tarpeellistakaan sovittaa uudempiin käytettyihin teoreettisiin malleihin johtuen muun muassa aihepiirin monisyisyydestä. Kyseessä ei ole homogeeninen yhteisö tai ammattiryhmä, vaan laajalla maantieteellisellä alueella asunut kalastajista, maanviljelijä-kalastajista, kalakauppi- aista ja työläis-kalastajista koostunut kansanosia, jonka heterogeenisuus pakottaa ottamaan avuksi historiatieteen keinot. Tutkimuksessa seurataan kuitenkin ennen kaikkea professori Ilmar Talven Suomenlahden ulkosaarten kansankulttuuri 1800-luvun loppupuolelta talvisotaan -tutkimuksessaan (1996) käyttämää tietä, jonka mukaisesti tutkimusmateriaalia käsitellään tilastollisista ja etnografisista lähtökohdista lähtien. Talven ohella tutkimustyössä on seurailtu myös Ragna Ahlbäckin menetelmiä, joita hän on käyttänyt Kökar-väitöskirjassaan (1955). Muutosten selvittelyn yhteydessä hyväksi avuksi on ollut Erland Eklundin väitöskirja *Kustfiskare och kustfiske i Finland under den industriella epoken* (1994), jossa seurataan rannikkokalastuksen muuttumista 1860-luvulta 1970-luvulle. Tarkasteluun otetaan kaikki mahdolliset *seprakaupan* hiipumiseen ja kuolemiseen vaikuttaneet tekijät alkaen kalastuksesta, kaupankäynnistä siihen liittyvine volyymeineen ja tapoineen päätyen lopulta asiaan monin tavoin vaikuttaneeseen makrotasoon.

Professori Juhani U. E. Lehtosen mukaan siitä, että kansatiede käyttää monia muitakin kuin suorastaan menneisyyden tutkimukseen liittyviä ja siinä mielessä historiallisia metodeja, seuraakin yksi kansatieteen ominaispiirre. Kansatieteessä naapuri-

tieteenalojen metodien käyttäminen on Lehtosen mukaan poikkeuksellisen korostunut siksi, että kansatiede ymmärtää kulttuurin, siis tutkimuskohteen erittäin laajasti. Laaja-alainen tutkimuskohde mahdollistaa laaja-alaisen problematiikan, ja tästä on suorana seurauksena myös laaja metodivalikoima. Tätä laaja-alaisuutta pitää Lehtosen mielestä koossa itse asiassa vain ja ainoastaan kansatieteen oma kulttuurihistoriallinen näkökulma. (Lehtonen 1985, 43)

Samoilla linjoilla Lehtosen kanssa ovat myös Åke Daun ja Orvar Löfgren, joiden mielestä kehitys on yhä enenevässä määrin johtanut siihen, että tutkijat ovat ylittäneet perinteiset aihepiirien ja koulukuntien rajat. Tämä on heidän mukaansa houkuttelevaa tieteelle, joka mielellään ja usein hieman epämääräisesti puhuu kokonaisnäemyksen ja -perspektiini puolesta. (Daun & Löfgren 1980, 70)

Laaja-alainen eri tieteenalojen keinojen yhdistäminen on nähdäkseni yksi keino mittavan ongelmakentän selvittelyssä. Tällaiselle lähestymistavalle antaa ymmärtääkseni oikeutuksen edelleen se, että *seprakauppaan* osallistuivat suomalaisten ohella myös virolaiset. Ilman tämän kansanosan määrän, laadun sekä sen käyttöön tulleiden teknisten uudistusten selvittämistä tutkimus jäisi pahasti torsoksi.

Se, että tässä tutkimuksessa käytetään metodeja laaja-alaisesti, näkyy myös tutkimusotteesta. Kysymys on etnografis-tilastollisen aineiston analyysistä, jonka syntetisoinnissa on käytetty historialliseen metodiin kuuluvaa päättelyä, joka liittyy myös kausaaliseen selitysmalliin.

On selvää, että tutkimuksessa kuuluu selvittää se, millaisissa olosuhteissa ja millaisin edellytyksin *seprakauppaan* osallistuneet toimivat. Tällöin tarkasteltaviksi otetaan yhteisöjen tekniset ja luonnonsuhteista johtuneet toimintamahdollisuudet sekä muutokset niissä.

Luvussa 2 Mitä *seprakauppa* oli on tarkoitus luoda käsitys perustasta ja pohjasta, joiden varassa *seprakauppa* käytiin satoja vuosia. Tämän pohjan ja kaupan käytänteiden perinpohjainen tunteminen on välttämätöntä, jotta voitaisiin ryhtyä tutkimaan perinteisen *seprakaupan* muotojen murenemistä ja joutumista yhä ahtaammalle 1800-luvun lopulla.

Tässä yhteydessä on aiheellista selvittää Suomenlahden molemmilla rannoilla se alue, jonka puitteissa *seprakauppa* käytiin. Vertailun vuoksi kannattaa jäljittää myös muut alueet, joilta vastaavanlaista vaihtokauppa on mahdollisesti käyty.

Oleellinen kysymys on edelleen se, käytiinkö *seprakauppa* sen puhtaimmassa muodossaan läpi vuosisatojen. Tähänastinen käsityshän on, että *seprakaupassa*

vaihto sujui Suomen ja Viron *sepran*, samojen perheiden ja sukujen kesken sukupolvesta toiseen aina vakiintunein muodoin.

Luvussa 2 seurataan edelleen sitä, millä lailla kaupankäynti paikan päällä Viron rannassa sujui. Luvussa pyritään luomaan osin vasta nyt löydetyn arkistomateriaalin ja osin Toolsessa, Kundassa ja Mahussa tekemiäni haastattelujen ja Helmut Elstrokin Viru-Nigulan museossa olevien haastattelujen pohjalta täydentämään sitä kuvaa, joka on tähän asti vallinnut aiemmassa tutkimuksessa. Mielenkiintoista on ollut kertoittaa myös uusia kirjallisia lähteitä hyväksi käyttäen, vaihteliko viljan ja kalan vaihtosuhde ajan, paikan sekä saaliin ja sadon mukaan.

Tutkimuksen luvussa 3 hahmotellaan *seprakaupan* alkuvaiheiden kuvaa, johon uusin tutkimus on tuonut lisäselvyyttä. Tässä kohdin on turvauduttava arkeologeihin ja historioitsijoihin, joiden uudet tutkimukset ovat muuttaneet kuvaa *seprakaupan* syntyajankohdasta. *Seprakaupan* synnyn perusolettamukseen kuuluu Kustaa Viikun tulkinta, jonka mukaan *seprakauppa* syntyi seurauksena siitä, että virolaiset rannikon talonpojat eivät päässeet enää moisioiden toimien johdosta entisille kalavesilleen Suomenlahden pohjoisrannalle ja saaristoon. Tähän tutkimukseen on voitu ottaa niin Suomesta kuin Virostakin tutkijoiden uusimmat tulkinnat, jotka antavat lisävalaistusta problemaattiseen kysymykseen.

Yleiskatsaus Suomen ja Viron välisen *seprakaupan* ja muunkin kaupan volyyymiin on koottu lukuun 4, Keskiajalta vuoteen 1939. Ilman tällaista katsausta *seprakaupan* hiipumisen syiden erittely olisi sattumanvaraista ja rajoittunutta. Mikäli *seprakaupan* osuutta ja asemaa suhteessa muuhun tuona pitkänä ajanjaksona harjoitettuun kauppaan ei tutkita normaalein historiallisen kansatieteen keinoin, voi helposti syntyä vääriä kuvakulmia ja virhearviointeja.

Tässä kohdin lähteiksi on otettu perinteisten lähteiden ohella aiemmissa *seprakaupaa* selvittävässä tutkimuksissa käyttämättömiä taloushistorian alaan kuuluvia tutkimuksia. Ne avaavat uusia, entistä laajempia näkökulmia *seprakaupan* asemaan koko Suomen, Venäjän ja Viron välisessä kauppavaihdossa.

Tärkeätä on nähdäkseni jo tässä vaiheessa perehtyä myös muihin makrotason vaikuttajiin kuten lakeihin ja valtioiden välisiin sopimuksiin. Nämä kun sanelevat pitkälti, mitä arkisella kentällä itse asiassa tapahtuu.

Luvut 5-7 ovat kaikkein keskeisimpiä tässä tutkimuksessa. Ilman kyseisissä luvuissa esitettyjä tilastollista ja muuta aineistoa ei olisi mahdollista selvittää tapahtu-

mia *seprakaupassa* 1880-luvulta talvisotaan. Kaikissa luvuissa viidestä seitsemään perustilastoaineisto on peräisin Haapasaaren ja Pitkäpaaden tullin arkistoista.

Kolmessa luvussa selviää muun muassa se, millainen aluskanta *sepramatkalaisilla* oli. Kun näitä tietoja verrataan myöhemmistä luvuissa ilmikäyvään Pietarin matkoilla käytettyyn aluskantaan tiedetään, oliko aluskannan vaihtelulla vaikutusta itse *seprakaupaan*. Kyseisessä lukuryppäässä pohditaan myös Viroon tehtyjen *sepramatkojen* ajankohtia. Tässä kuten seuraavassakin luvussa annettava kuva esimerkiksi *sepramatkojen* ajankohdista tulee muuttamaan melkoisesti nykyisiä olettamuksia.

Tullin arkistoa on kiittäminen edelleen siitä, että tässä tutkimuksessa voidaan rakentaa selkeä kuva siitä, mihin *sepramatkat* Virossa suuntautuivat. Tällä seikalla on mitä suurin merkitys, kun selvitetään *seprakaupan* hiipumiseen vaikuttaneita tekijöitä.

Luvussa 6 paneudutaan *seprakaupan* volyymiin. Esitetyn tilastoaineuksen avulla voidaan seurata silakan vientimäärien kehitystä nimenomaan *seprapaikoille*. Myös tämä luku perustuu täysin tähän asti julkaisemattomaan suomalaiseen tilastoaineistoon.

Samassa luvussa seurataan tilastojen avulla sitä, miten paljon mitäkin tuotetta *sepramatkoilta* tuotiin Suomenlahden pohjoisrannikolle tai sen edustan saarille. Luvun lopulla luodaan katsaus osin Viron tilastojen nojalla siihen, millainen oli kunkin *sepramataman* osuus *sepratuotteiden* viennistä ja siihen, muuttuivatko niiden keskinäiset suhteet vuosikymmenten kuluessa.

Luvussa 7 pyritään selvittämään sitä, kuinka paljon suomalaiset *sepramatkalaiset* kävivät Virossa muina kuin *sepravaihtoajankohtina*. Tullin arkistoinen paljastaa käyntikerrat ja käyntien laadun antaen kuvan myös siitä, oliko näillä matkoilla vaikutusta *sepramatkojen* vähenemiseen.

Luvussa 8 pureudutaan virolaisten rahtipurjehdukseen ja kalastukseen, joita he harjoittivat osin samoilla markkinoilla ja vesillä suomalaisten kanssa. Tässä kohdin lähteenä on voitu käyttää aiempien tutkimusten ohella tullin arkistoinen niin purjehduksen kuin kalastuksenkin osalta. Mukaan on otettu myös laajahko selvitys virolaisten kalastuksesta. Yhdessä molemmat teemat valaisevat Suomenlahden etelärannalta käsin sitä kehitystä, joka johti siihen, että *seprakaupalla* ei ollut enää toimintaedellytyksiä.

Luvut 9-10 pitävät sisällään ensi kertaa julkaistavaa tilastotietoa sen kaupan volyymista, joka suuntautui Suomenlahden pohjoisrannalta Pietariin. Verrattaessa näitä

ja Viron pohjoisrannikolle suuntautuneen kaupan lukuja havaitaan, millainen vaikutus Pietarilla oli *seprakauppaan*. Tullin arkistoaineeseen tukeutuen tarkastellaan tutkimuksessa kaupan volyymin ohella myös sen laatua sekä sitä, miten laivurit ohjelmoivat matkansa Viron ja Pietarin kesken.

Pietarin liikenteen seuraaminen niin yleisellä kuin yksityiselläkin tasolla on välttämätöntä, jota voitaisiin päätellä, oliko Pietarilla ja Kronstadtilla mahdollisuuksia sotekea *seprakaupan* vanhoja muotoja ja sen määrää.

Luvussa 11 ryhdytään listaamaan niitä syitä, jotka johtivat *seprakaupan* hiipumiseen. Tässä luvussa asiaa lähestytään tarkastelemalla kehitystä niillä paikkakunnilla, joista *sepramatkalle* perinteisesti lähdettiin. Tarkastelukulma on mielestäni perusteltu, koska määrälliset ja laadulliset muutokset *seprakaupassa* tapahtuivat eriaikaisesti eri puolilla *sepra-alueetta*. Oman analyysinsä saa myös Pietari, jota on tähän asti totuttu pitämään painavimpana tekijänä *seprakaupassa* luopumisessa itäisellä Suomenlahdella.

Viimeisessä luvussa ennen loppupäätelmiä tarkastellaan *seprakaupan* kehitystä ja siihen vaikuttaneita tekijöitä Suomenlahden etelärannalla. Merkittävänä lähteinä tutkimuksessa ovat olleet Suomen Kalastuslehdet 1880-luvulta 1930-luvulle.

1.4. Tutkimusalue

Perinteisen käsityksen mukaan *seprakaupalla* Viron puolella on käyty alueelta, joka ulottuu idässä Koivistolta lännessä Pernajaan. Nyt näyttää kuitenkin selvältä, että *sepraviroon* matkattiin myös Porvoon pitäjän, Sipoon ja Helsingin pitäjän alueelta. Niiden rannikolta viimeiset matkat tehtiin kuitenkin jo 1860-luvulla, eikä alueen osallistumista *seprakauppaan* ole tähän mennessä juuri selvitetty.

Keskeistä aluetta *seprakaupan* harjoittamisessa oli Virolahti saaristoinen. Pitäjä mainitaan ensi kertaa 1336, jolloin Viipurin linnanisäntä antoi tallinnalaisille porvareille luvan käydä kauppaa kolmessa civitaksessa, Viipurissa, Virolahdella ja Vehkalahdella.

Virolahden lailla vanhoihin *seprapaikkakuntiin* kuuluu siis myös 1336 mainittu Vehkalahti, jonka edustalla sijaitseva Tammio oli todellinen *seprakaupan* sydän. Sen lähistöllä sijaitsevasta Kuorsalon saaresta osallistuttiin myös *sepramatkoihin*.

Perinteiseen *sepra-alueeseen* kuuluu edelleen Kymi, joka erotettiin omaksi pitäjäkseen Vehkalahdesta ja Pyhtäystä 1640-luvulla. Kymiin kuului Haapasaari, noin 20 kilometrin päässä mantereesta sijaitseva saari, joka Vehkalahden Tammion lailla oli *seprakaupan* todellinen keskus. Viron *seproissa* käytiin myös Kymin Mussalosta ja Kuutsalosta, joskaan ei niin innokkaasti kuin Haapasaaresta.

Länteenpäin matkattaessa seuraava *seprakauppakeskus* oli Pyhtään Kaunissaari. Siitä länteen aina Sipooseen saakka sijaitsee useita rannikko- ja saaristokylä, joista mikään ei saavuttanut *seprakaupassa* sellaista asemaa kuten Virolahden saarikylät, Vehkalahden Tammio tai Kymin Haapasaari.

Oman lukunsa *seprakaupassa* ansaitsevat Suomenlahden ulappasaaret, jotka 1940 rauhanteossa luovutettiin Neuvostoliitolle. *Seprakaupan* ehdotonta kärkeä olivat Suursaari ja Tytärsaari, kun taas itäisemmät Lavansaari ja Seiskari olivat suuntautuneet etupäässä Inkerinmaalle harjoittaen siellä inkeriläisten kanssa periaatteessa samanlaista vaihtokauppaa kuin suursaarelaiset ja tytärsaarelaiset virolaisten kanssa.

Yksi syy *seprakaupan* syntyyn oli se, että silakkasaaliit olivat itäisen Suomenlahden rannikolla ja saaristossa paremmat kuin Viron pohjoisrannikolla. Viroa paremmat kalavedet ulottuivat itse asiassa Koivistolta Helsingin seuduille, ja silakkaa pystyttiin saamaan niin rannikolta kuin saaristostakin.

Suomen puolella alue, jolta *seprakaupalla* käytiin, on itä-länsi-suunnassa pituudeltaan reilut 200 kilometriä. Mielenkiintoista kyllä, Viron puolella vastaava alue on lähes yhtä pitkä kuin Suomessakin, vajaat 200 kilometriä. Virossa läntisimmät tiedot siitä, että suomalaiset olisivat käyneet siellä vaihtamassa silakkaa viljaan ovat Tallinnan länsipuolelta Paldiskista 1830-luvulta. Varhaisiin *seprapaikkoihin* kuluu myös Jöelähtme Jägala-joen suussa. Paikka sijaitsee noin 15 kilometrin päässä Tallinnasta nykyisen Muugan sataman itäpuolella Ihasalun lahden rannalla.

Tietoja *seprakosketuksista* on itäänpäin mentäessä Kolganlahden rannalta ja Jumindan niemimaan kaakkoisrannalta Harasta. Haranlahden itärannalla sijaitsee Päríspean niemi, jonka koillisrannalta löytyy pirtukautena vahvasti esillä ollut Viinistun kylä. Viinistu kuluu myös niihin pohjoisrannikon kyliin, joista käytiin joka vuosi Suomen rannikolla ja saaristossa silakkaa pyytämässä.

Ensimmäiset merkittävät *seprasadamat* löytyvät Käsmunlahden länsi- ja kaakkoisrannalta. Länsirannan Käsmu on kuulu Viron ensimmäisen tasavallan aikaisesta merenkulkukoulustaan, Võsu taas *seprakontakteistaan* tammiolaisten kanssa.

Itäänpäin mentäessä Vihulan kunnan alueella sijaitsevat Lahe ja Vergi, joista jälkimmäinen oli yksi *seprakaupan* keskuksista. Vergin itäpuoliselle rannikolle on keskittynyt kokonainen rypäs *seprasadamia* kuten Altja, Vainupea, Rutja, Karepa sekä Toolse. Kunnan nykyinen kaupunki tunnettiin ennen Lontovana, joka oli kaikille *sepramatkalaisille* tuttu. 1900-luvun alkupuolelta lähtien sen kautta kuljetettiin Suomeen suurin osa Virosta ulos lähteneestä perunasta.

Kunnan itäpuolisiin *seprakyliin* kuuluvat Letipea sekä Mahu Viru-Nigulan kunnan alueella. Mahu on Virumaan rannikon vanhimpia kyliä, josta löytyy läpi vuosisatojen todisteita vilkkaasta *seprakaupasta*. Itä-Virumaan puolella löytyy vielä joukko paikkoja, joissa suomalaiset kävivät vaihtamassa silakkaa viljaan. Sellaisia ovat Aseri ja Purtse, joista Purtse kuuluu Mahun ohella rannikon vanhimpiin kyliin. *Sepravaihdos*sa tiedetään käydyn myös Narvajoen suussa sijaitsevassa Narva-Jõesuussa, josta kuitenkin puuttuvat tiedot säännöllisestä kaupasta.

Viron pohjoisrannikko eroaa maantieteeltään suuresti Suomen etelärannikosta. Tallinnasta Itä-Virumaan rajoille rannikko koostuu lukuisista niemistä ja lahdista, ja ranta on kutakuinkin tasaista ja kivistä. Itä-Virumaan rannikolla lähelle Narva-Jõesuuta ranta kohoaa töyräiksi kymmeniä metrejä merenpinnan yläpuolelle.

Rannan tasaisuudesta ja mataluudesta johtuen Viron pohjoisrannikko ei tarjoa silakalle niin hyviä kutupaikkoja kuin Suomen puoleinen rannikko. Tästä syystä virolaiset kävivät aina 1800-luvun loppupuolelle saakka joka vuosi pyytämässä silakkaa Suomen rannikolta ja saaristosta.

1.5. Aiempi tutkimus ja kirjallisuus

Suomenkielinen kansatieteellinen kalastustutkimus ennen toista maailmansotaa liittyi siihen traditioon, jota johti pyrkimys kartoittaa suomalais-ugrilaisen kansan alkuperää ja kulttuurihistoriaa. Tästä johtuen harjoitettiin yhteistyötä kalastuskansatieteessä Viron ja Unkarin kanssa. Tämän perinteen klassikko on U. T. Sireliuksen 1906-1908 julkaisema Suomalaisten kalastus, joka oli kielitieteellisesti suuntautunut. Sireliuksen

perinteen jatkaja oli Kustaa Vilkuna, jonka kalastuskansatieteellisistä töistä voidaan mainita Lohi vuodelta 1974.

1980-luvulla on julkaistu kaksi kalastukseen liittyvää väitöskirjaa, joista Outi Tuomi-Nikulan Keskipohjalaisen kalastajan vuosi (1982) analysoi kalastuksen muuttumista neljässä Karlebyn pohjoispuolisessa rannikkokunnassa. Jukka Pennanen väitöskirja Muikkuapajilla (1979) sekä Talviapajilla (1986) taas käsittelevät nuottakalastuksen muuttumista 1800-luvun lopulta 1980-luvulle. Sekä Tuomi-Nikula että Pennanen yrittävät tietoisesti murtautua ulos kansankulttuurin tutkimuksesta, joka oli keskittynyt "sanaan ja esineeseen". Tuomi-Nikula tekee sen liittämällä tutkimuksen sekä amerikkalaisessa että eurooppalaisessa kulttuuri- ja sosiaaliantropologiassa vahvaan kulttuuriekologiseen teoriaan. Pennanen taas käyttää enemmän systeemitieteellisiä perusteluja. Kalastuksen kehittymistä käsitellään myös Jarmo Grönrosin Kaurissalon kalastajat Kustavissa -teoksessa (1980) sekä Toivo Tikkasen vuodelta 1973 olevassa teoksessa Rannikkokalastuksemme koneellistumisesta 1870-luvulta 1920-luvulle.

Ruotsinkielisen kalastustutkimuksen suuruudenaika ajoittuu 1920-, 1930- ja 1940-luvuille. Merkittävin työ ruotsinkielisessä kalastusyhteisön kansanelämän tutkimuksessa on Ragna Ahlbäckin (1955) Kökar. Näringslivet och dess organisation i en utskärssocken. Väitöskirjassa käsitellään saaren oloja kokonaisvaltaisesti. Muutamien muiden tutkimusten lisäksi ruotsinkielisen kansatieteen merkkiteoksiin kuuluu myös taloushistoriallisesti mielenkiintoisen analyysin sisältävä Sven Anderssonin Primitiv byteshandel på forna fiskelägen (1953). Itäisen ja keskisen Suomenlahden kalastusoloja ovat tutkineet Bo Lönnqvist, Skärgårdsbebyggelse och skärgårdskultur i Nyland (1980), Fredrik Forsell, Fisket och fiskeriförhållandena i Pernå genom tiderna (1954) sekä Nils Storå Ahvenanmaalla (Adaptive Dynamics and Island Life 1985).

Perinteistä kansatieteellistä tutkimusta mitä läheisimmin koskettaa Erland Eklundin Kustfiskare och kustfiske i Finland under den industriella epoken (1994). Väitöskirja kuuluu yhteiskuntatieteiden piiriin ja pureutuu aiheeseen sosiaalishistoriallisesta näkökulmasta. Tutkimus on yksi harvoista yhteiskuntatieteistä, historiaa tai kansatiedettä sivuavista selvityksistä, jotka tarkastelevat kalastuksen kehitystä merialueilla viime vuosisadalta 1970-luvulle saakka. Viimeisin kalastuksen muutosta selvittelevä tutkimus on Ari Lappalaisen väitöskirja Kalastuskulttuuri muuttuvassa yhteiskunnassa (1998), jossa tarkastelualueena on Höytiäinen Pohjois-Karjalassa.

Seprakauppaa koskevan tutkimuksen perusteoksiin kuuluvat Kustaa Vilkunan 1964 julkaisemat artikkelit, Suomalais-virolainen sepralaitos ja Kihlakunta ja häävuo-

de, jotka molemmat käsittelivät suomalais-virolaista *sepralaitosta*. Niiden rinnalle on nostettava Arved Lutsin 1969 julkaisema Soomlaste silgukaubandus Viru rannikultutkimus (Suomalaisten suolasilakkakauppa Virumaan rannikolla), joka lyhennettynä versiona ilmestyi itse asiassa jo vuotta aiemmin Kotiseudussa. Lutsin laajaan Suomea ja *seprakauppaa* sivuvaan tuotantoon kuuluvat edelleen Rändpüügist Eesti merikalastuses (Vaelluspyynnistä Viron merikalastuksessa) sekä 1968 julkaistut Eesti pohjarandlaste kartulivedu Soome (Viron pohjoisrannikon asukkaiden perunanvienti Suomeen).

Niin Kustaa Vilkinson kahta teosta kuin Arved Lutsin Silgukaubandus-teostakin on totuttu pitämään *seprakauppatutkimuksen* ikoneina. Vilkinson ja Luts ovatkin paneutuneet aiheeseen huolella tukeutuen pitkälti muistitietomateriaaliin molemmin puolin Suomenlahtea. *Seprakaupasta* välittyy tutkimusten kautta eloisa kuva kahden heimokansan kohtaamisista. Molempien, mutta varsinkin Vilkinson tutkimuksen ongelmana on, että siinä ei ole käytetty itse asiassa lainkaan olemassa olevaa tilastomateriaalia. Näin ollen muun muassa kaupan volyymin, matkojen tarkoista ajankohdista jne ei saada järin selvää kuvaa. Sen sijaan Luts on ottanut työhönsä mukaan myös tilastomateriaalia, jota kuitenkin on käytetty varsin sattumanvaraisesti.

Kustaa Vilkinson on tukeutunut työssään jonkin verran myös historioitsijoiden tutkimuksiin, mitä tulee *seprakaupan* alkuaikoihin. Uudempi historiatutkimus on kuitenkin muuttanut kuvaa virolaisten talonpoikien asemasta *seprakaupan* alkuaikoina. Näin ollen Vilkinson ajatus *seprakaupan* synnyn johtumisesta talonpoikien aseman heikkenemisestä Virossa ei pidä paikkaansa. Arved Lutsin teokset virolaisten vaelluspyynnistä ja perunakaupasta Suomeen ovat huolellisesti tehtyjä ja valottavat usealta taholta myös *seprakaupan* kehitystä.

Seprakauppaa ilmiönä oli käsitelty Suomessa jo 1953 Aira-Maija Kivelä, joka pohti tuolloin haapasaarelaista *seprakirjaa* ja sen sosiaalista taustaa. Kivelä jatkoi teemasta 1964 ja sai seuraajakseen jo seuraavana vuonna Matti Puntilan molempien keskittyessä *seprakirjojen* sisältöön. *Seprakaupasta* kokonaisuutena monien haastattelujen rydyttämänä laati tutkimuksen tapalainan kotiseutumies Helmut Elstrok, joka sai ensimmäisten sodanjälkeisten *sepramarkkinoiden* kunniaksi 1999 valmiiksi teoksen Sõbrakaubandus – Sepralaitos. Elstrok luo teoksessaan yleiskuvan *seprakaupasta* esittelemällä seudut, jotka olivat kosketuksissa toisiinsa *seprakaupan* muodossa. Elstrokin arvokkainta antia ovat lukuisat haastattelut, joita on tehty molemmin puolin Suomenlahtea.

Varsin harvalukuisen *seprakauppautkimuksen* peruspilareihin kuuluu edelleen Ilmar Talven osuus Suomen ulkosaarten historiateoksessa, joka julkaistiin 1996. Siinä Talve käy lävitse koko kaupan historian ja tavat laajasti. Talven seprakauppartikkelin puute on sama kuin Vilkunalla ja Lutsilla. Olemassa olevan tilastomateriaalin käyttö olisi tukevoittanut tutkimusta tuntuvasti, mutta Talven tapauksessa kyse ei ollutkaan muusta kuin osaselvityksestä ulkosaarihistoriaan.

Seprakauppaa muodossa tai toisessa on käsitelty tutkimuksissa itse asiassa jo 1930-luvulta lähtien. Ensiksi sitä käsitteli Oskar Loorits, joka 1939 ilmestyneessä *Endis-Eesti Elu-Olu-teoksessaan* (Entisen Viron elinoloista) antaa palstatilaa myös tälle ilmiölle. Loorits olikin ensimmäinen tutkija, joka käytti Virossa siihen asti kerättyä muistitietomateriaalia.

Seprakaupan varhaishistoriaa ja sen edellytyksiä voi tarkastella Paul Johansenin kahden mittavan tutkimuksen avulla. 1200-1300-lukuja Virossa selvitellään niin 1933 ilmestyneessä *Die Estlandliste des Liber Census Daniae-* kuin 1951 ilmestyneessä *Nordische Mission, Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland-teoksissa*. Teoksista ilmi käyvistä asutustiedoista on ilman muuta hyötyä myös seprakaupan alkuaikoja selvitettäessä.

Talonpoikaispurjehdusta ja *seprakauppaa* on käsitellyt edelleen Otto Liiv, jonka *Die wirtschaftliche Lage des estnischen Gebietes am Ausgang des XVII Jahrhunderts* julkaistiin 1935. Vuotta aiemmin lukijat saivat käsiinsä Liivin *Maakaubandusest ja ülesostust Eestis Rootsi aja lopul -teoksen* (Kaupankäynnistä maaseudulla ja ostamisesta Virossa Ruotsinajan lopulla). Veteraanitutkimuksiin kuuluu edelleen Eino Jutikkalan 1950 julkaisema *Suomen talonpoikaispurjehtijat ja heidän aluksensa Ruotsinajan lopulla*, Vilho Niitemaan *Der Binnenhandel in der Politik der livländischen Städte im Mittelalter* (1952) sekä Elias Raussin Virolahden kansanelämän kuvaus, joka julkaistiin 1966. Tähän osin taustoittavien tutkimusten sarjaan voidaan lisätä vielä Arnold Soomin julkaisut *Der baltische Getreidehandel* (1961) ja *Über den Küstenhandel und die Handelsfahrten der estnischen Bauern im 17. Jahrhundert* (1972) sekä Herbert Ligin *Talupoegade koormised 13. sajandist 19. sajandi alguseni* (Talonpoikien rasiukset 13. vuosisadalta 19. vuosisadan alkuun) (1968). Edellä luetellut teokset valaisevat merenkulullista ja kaupallista tilannetta Suomenlahden piirissä keskiajalta 1700-luvulle. Niistä käyvät selville muun muassa *seprakaupan* rinnakkaisilmiöt Baltiassa sekä talonpoikien aseman kehitys keskiajalta 1800-luvun alkuun. Kansatieteellisesti merkittävin teoksista on Elias Raussin virolahtelaista kansanelä-

mää koskeva kuvaus, jossa esitellään myös *seprakauppaa* ja siihen liittyviä käytänteitä laajasti.

Seprakaupasta julkaistua tietoa löytyy jo 1700-luvun lopulta. Tuolloin (1786) Suomenlahden ulappasaarilla kävi saksalainen B. F. J. Hermann, jonka saarten oloja kuvaava teksti on julkaistu uudelleen 1960. *Seprakauppaan* paneutuu edelleen Ellen Karu, joka käsittelee 1962 julkaistussa tutkimuksessaan myös Virossa tuttua abiajamista, viinan kanssa ravinnon hankkimista. *Seprakauppaan* kuluttajan kannalta pureutuu Aliise Moora, jonka 1991 julkaistu Eesti talurahva vanem töit II (Viron talonpoikien vanhemmasta ruokataloudesta II) kuuluu ruokatalouden alan perusteoksiin. Eräänlaisen yhteisesityksen *seprakaupan* luonteesta ja laajuudesta Viron puolella antaa 1992 julkaistu Eesti talurahva ajalugu (Viron talonpoikien historia), jonka laati-joina esiintyvät J. Kahk, Enn Tarvel, Herbert Ligi, E. Tõnnisson, A. Vassar sekä Ants Viires. Karun tutkimus laajentaa Suomessa vallitsevaa käsitystä *seprakaupan* alkuvaiheista ja sen taustalla olleista tavoista. Mooran teos taas esittelee kahdessa nitteessä virolaista ruoka- ja ruoan hankintatapoja, jotka sivuavat selvästi myös *seprakauppaa*. Viron talonpoikien historia on laaja yleisteos, mutta se ei tuo esille juuri-kaan uutta ainakaan *seprakaupan* osalta.

Seprakauppaa sivutaan edelleen monessa varsinaisessa pitäjänhistoriassa sekä paikallishistoriallisissa tutkimuksissa. Tähän sarjaan kuuluvat A. F. Aalbergin Tytärsaari (1963), Saara Peltolan Suursaari (1960), Yrjö Kaukiaisen Virolahden historia I (1970), David Pappin Åländsk allmogeseglation (1977) ja Mjöl mot strömming (1979). Samaan kategoriaan voidaan laskea kuuluvaksi edelleen Enn Tarvelin Lahemaa ajalugu-teos (Lahemaan historia) vuodelta 1983, Toini Kajatkarin Haapasaaren merenkulku-teos vuodelta 1986 sekä Anton Heikkilän Orslahden merikalastus-artikkeli vuodelta 1976.

Tytärsaaren ja Suursaaren paikallishistorioita on kiittäminen siitä, että niiden avulla päästään käsitykseen *seprakaupan* roolista kyseisillä saarilla, vaikka oleelliset tullin arkistot ovatkin kadonneet. Virolahdella harjoitettua *seprakauppaa* ja talonpoikaispurjehdusta on käsitelty hyvin kattavasti, kun pitäjänhistoriateoksen laatijaksi on saatu Yrjö Kaukiainen. Suomen puolella tunnustus kattavasta työstä on annettava myös David Pappille ja Toini Kajatkarille, jotka tahoillaan ovat paneutuneet huolella talonpoikaiseen kauppaan ja merenkulkuun. Viron puolella Enn Tarvel keskittyy Lahemaan historiassaan ennen kaikkea virolaisten kalastukseen ja merenkulkuun.

Kiinteästi *seprakauppaan* liittyvää talonpoikaispurjehdusta on käsitelty muutamissa tutkimuksissa. Alan perusteos on Yrjö Kaukiaisien vuodelta 1970 peräisin oleva väitöskirja Suomen talonpoikaispurjehdus 1800-luvun alkupuoliskolla, jonka rinnalle yltää Gunvor Kerkkosen väitöskirja vuodelta 1959, Bondesegel på Finska viken. *Seprakauppa* käsitellään edelleen Yrjö Kaukiaisien Koiviston merenkulun historia I:ssä (1975), Helmer Tegengrenin Allmogeseglation mellan Finland och Estland-teoksessa (1974) sekä Heikki Piispan 2003 julkaistussa lavansaarelaista merenkulkua esittelevässä Meri on meidän peltomme-teoksessa.

Kaukiaisien väitöskirjassa esitellään talonpoikaispurjehduksen ohella laajasti myös *seprakauppa*, vaikka sitä koskeva tilastomateriaali 1800-luvun puoltaväliä edeltävältä ajalta on talonpoikaispurjehdusta niukempaa. Kaukiainen paneutuu *seprakauppaan* väitöskirjaa laajemmin Koiviston merenkulun historia I-teoksessaan. Gunvor Kerkkonen puolestaan keskittyy väitöskirjassaan ennen kaikkea talonpoikaispurjehdukseen, jossa ei anneta paljon sijaa *seprakaupalle*. Heikki Piispa on tehnyt Lavansaaren merenkulku-teostaan varten mittavasti arkistotöitä. Tuloksena on ansiokas lavansaarelaisen talonpoikaispurjehduksen esittely, joka ei kuitenkaan juurikaan sivua *seprakauppa*.

Seprakaupan liittymistä suurempiin taloudellisiin suhdanteisiin selvittää Erkki Pihkala kahdessa tutkimuksessaan. 1970 julkaistiin hänen Suomen Venäjän kauppa vuosina 1860-1917- ja 1975 Der baltische Handel Finnlands 1835-1944 -tutkimuksensa. Samaa aihetta selvittää myös Kauko Joustela, jonka tutkimus Suomen Venäjän kauppa autonomianajan alkupuoliskolla 1809-1865 on vuodelta 1963. Viron puolella Arved Lutsin rinnalle *seprakauppatutkijana* voidaan nostaa Toomas Püvi, jonka teoksessa Soome kaubandus Eesti sadamates 19. sajandi viimastest kümneidest kuni esimese maailmasõjani (Suomen kaupankäynti Viron satamiin 19. vuosisadan viimeisiltä kymmeniltä ensimmäiseen maailmansotaan) esitellään erittäin laajan arkistotyön tuloksena muun muassa *seprakaupan* volyyymiä 1880-luvulta I maailmansotaan. Toomas Püvin perinpohjainen tutkimus täyttää ansiokkaasti sitä tilastollista aukkoa, joka 1990-luvun alkuun saakka vallitsi *seprakaupan* tutkimuksessa Suomenlahden etelärannalla.

Tutkimuksessa *seprakaupan* hiipumisesta on kyse omavaraistaloudesta rahatalouden tapahtuneen muutoksen selvittämisestä. Eväitä siihen on saatu muun muassa Helena Ruotsalan porotaloutta selvittävästä väitöskirjasta Muuttuvat palkiset (2002) sekä Thomas Hylland Eriksenin Toista maata?-teoksesta (2004)

Yhteenvedoksi edellisistä teoksista käy Seppo Zetterbergin 2007 valmistunut Viron historia. Siinä Zetterberg valottaa Viron ja Liivinmaan kuvernementtien vaiheita esihistoriallisista ajoista lähtien meidän päiviimme saakka.

1.6. Tutkimusaineisto

1.6.1. Tullin arkistomateriaali

1.6.1.1. Suomi

Tutkimuksen keskeinen lähdeaineisto koostuu niin Suomen kuin Vironkin tullilaitoksen arkistomateriaalista pääpainon ollessa Suomenlahden pohjoisrannalla ja sen Suomen puoleisilla saarilla. Säilynyt materiaali antaa mahdollisuuden *seprakaupan* ja muunkin meriliikenteen seurantaan niin Virolahden Pitkäpaaden ja Kymin Haapasaa-ren tullivartioasemien kuin Haminan ja Kotkan sekä Loviisan ja Porvoon kaupunkien tullikamarien arkistoinaisten pohjalta. Tutkimuksessa on kuitenkin keskitytty ennen kaikkea Pitkäpaaden ja Haapasaa-ren asemien aineistoon, läntisempien tullikamarien liikennettä on poimittu mukaan hieman harvemmalla seulalla. Haminan ja Kotkan materiaalia on käytetty nimenomaan vertailumielessä.

Vanhin systemaattisesti läpikäyty tullimateriaali koostuu Haapasaa-ren tullivartio-aseman tuonti- ja vientipäiväkirjoista vuodelta 1868. Virolahden Pitkäpaaden aineiston vanhin osa on vuodelta 1885, jolta vuodelta aseman arkistoinaistuksessa ovat säilyneet kuukausi- ja vuositilit.

Kokonais selvityksen laatimista hankaloittaa se, että esimerkiksi Pitkäpaaden arkistoinaisten takaraja ulottuu vain vuoteen 1885, vaikka asema perustettiin jo 1859 yhdessä Koiviston ja Inon asemien kanssa. Niinikään Haapasaa-ren aineistosta uupuvat niin vuosien 1869-1888 vienti- ja tuontipäiväkirjat, kuukausi- ja vuositilit kuin lastikirjatkin muutamaa katkonaista 1880-luvun alkuvuotta lukuun ottamatta.

Vielä suurempi hankaloittava tekijä on se, että tullimateriaalia Suomenlahden ulkosaarilta ei ole saatu lainkaan arkistoon. Koiviston 1859, Lavansaaren 1875 ja Tytärsaaren 1895 perustettujen tullien aineistoa ei ole tutkijoiden käytössä, josta syystä niiden alueiden talonpoikaispurjehduksesta ja tässä tapauksessa ennen

kaikkea *seprakaupasta* kirjoitettaessa täytyy tiedot kerätä eri tahoille levinneistä sirpaleista.

Mikkelin maakunta-arkistossa säilytettävät Haapasaaren tullivartioaseman vanhimmat dokumentit ovat siis tuonti- ja vientipäiväkirjat vuodelta 1868 (Gb, Gc). Sen jälkeen seuraa 20 vuoden lähes täydellinen katkos vuoteen 1888, josta lähtien liikenteen kehitystä voi seurata lastikirjojen avulla aina vuoteen 1903 saakka (Gg). Katkos tällä kaudella on vuosien 1889-1894 välillä. Vielä suurempi puutos on kuitenkin vuosien 1903-1909 välillä, jolle aikavälille ajoittuu varsin paljon muutoksia *seprakaupassa*. Vuodesta 1909 alkaen liikenteen vilkkautta Haapasaaren tullivartioasemalla voidaan seurata katkeamatta vuoteen 1930 saakka sekä tuonti- ja vientipäiväkirjojen että lastikirjojen avulla. 1930-luvulla lastikirjat ja tuonti- ja vientipäiväkirjat kertovat vähenevästä liikenteestä vuosina 1932 sekä 1935-1938.

Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta kulkenutta liikennettä voidaan seurata kuukausi- ja vuositileistä (Ga), jotka ovat säilyneet 1885-1896 väliseltä ajalta. Sarja on jonkin verran katkonainen, koska kuuden vuoden tilastot 1880-1890-lukujen taitteesta eivät ole säilyneet. Suhteellisen katkelmallinen on myös 1900-luvun puoli, jossa pahin aukko tilastoissa on kahdeksan vuoden mittainen ajoittuen vuosien 1898 ja 1907 välille. Aukkoja löytyy myös vuosien 1907 ja 1913 sekä 1914-1919 välistä. Viimeinen vuosi, jolloin liikennettä Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta voidaan seurata, on 1921. Vuodesta 1898 materiaali löytyy laiva- ja tavaradiaarioista (Aa). Vaikka Pitkäpaaden tullivartioaseman liikennetilastot ovat aukollisia, sijoittuvat olemassa olevat arkistotiedot silti tutkimuksen kannalta oikeille vuosille. Tämä mahdollistaa käsittääkseni myös Pitkäpaaden kautta kulkeneen liikenteen riittävän tarkan seuraamisen.

Vertailuaineistona Haapasaaren ja Pitkäpaaden luvuille on käytetty Kotkan ja Haminan tullikamarien arkistoja Mikkelin maakunta-arkistossa. Kotkasta tilastotiedot on kerätty viiden vuoden välein alkaen 1885 ja päättyen 1915:een. Kyseessä ovat kuukausi- ja vuositilit (Ga), jotka paljastavat muun muassa *seprakaupan* todellisen hiipumisen Kotkan seudulla jo 1880-luvulla ja virolaisten osuuden merkittävyyden Suomenlahden ylittäneessä perunan rahtauksessa 1800-luvun loppupuolella.

Haminassa on turvaututtu kuukausi- ja vuositileihin (Ga, Gc) sekä tuonti- ja vientipäiväkirjoihin (Gb, Gd). Koska Haminastakin etsittiin vertailuaineistoa Haapasaarelle ja ennen kaikkea Pitkäpaadelle, otettiin tarkasteluun vain vuodet 1890, 1900 sekä 1914. Haminan tullikamarin arkiston tutkiminen selvitti sen, että iso osa kaakonkul-

man laivureista virolaiset mukaan luettuna käyttivät nimenomaan Haminan tullikamaria ennen kaikkea halkojen myyntimatkoillaan Tallinnaan.

Vanhin tutkimusaluetta koskeva tulliaineisto kuuluu Loviisan ja Porvoon tullikamareille. Loviisassa vanhin käytetty arkistoinen ulottuu 1750-luvulle ja Porvoossa vuodelle 1816. Loviisan tullikamarin arkistoinneista on käytetty tuonti- ja vientipäiväkirjoja 1750-1765, 1785-1790 ja 1914-1920 välisiltä ajoilta (Ga). Tuontipäiväkirjoja on edelleen tarkasteltu vuosilta 1834-1836 sekä vientipäiväkirjoja vuosilta 1834-1836 ja 1901-1903. Loviisan kohdalla ovat arkistossa säilyneet edelleen laiva- ja tullausasiakirjat 1845-1903 (Ha). Porvoon tullikamarin kautta kulkenutta liikennettä kyetään seuraamaan 1800-luvulla lastaus- ja tavaraluetteloiden (Ba) avulla. Niitä on tätä tutkimusta varten kehityskuvan saamiseksi käyty lävitse vuosilta 1816-1817, 1840-1841, 1870, 1900 ja 1910.

Koska tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää ennen kaikkea syyt, jotka johtivat *seprakaupan* hiipumiseen ja käytännölliseltä kannalta lakkaamiseen I maailmansotaan mennessä, on lähteiden käytön laajuusasteessa jouduttu käyttämään ns. tervettä järkeä. Loviisan ja Porvoon tullikamarien aineisto tukee kuitenkin käsitystä, että myös Pernajasta länteen sijaitsevalta rannikolta käytiin *seprakaupalla* Virumaan länsiosien ja Harjumaan rannikolla. Nuo käynnit tapahtuivat kuitenkin niin varhaiseen aikaan viimeisten ajoittuessa itse asiassa 1860-luvulle, että muistitiedon kerääjät olivat tässä mielessä niin Suomen kuin Vironkin puolella useimmiten myöhässä. Asiasta on kuitenkin tallennettu siksi paljon arkisto- ja muistitietomateriaalia molemmin puolin Suomenlahtea, että tutkimusta olisi vielä runsaasti tehtävissä.

Kaikki yllä esitelty tilastomateriaali on kopioitu, ja se on hallussani.

1.6.1.2. Viro

Virossa tullin arkistomateriaalia on säilynyt huomattavasti Suomea niukemmin. Se on varsin sattumanvaraista. Sen läpikäymistä on tässä tutkimuksessa hidastanut se, että suurin osa säilyneestä materiaalista eli vuotta 1917 vanhempi aineisto on pääsääntöisesti venäjän kielellä.

Tämän tutkimuksen yhteydessä kävin Tartossa yhdessä Viron Historiallisen museon (Eesti Ajaloomuseum) esineistöstä vastaavan tutkijan (peavarahoidja) Sirje Pallon kanssa Viron Kansallisarkistossa (Eesti Ajalooarhiiv, EAA) lävitse säilyneet

osat Narvan, Kundan ja Toolsen tullien arkistoaineuksesta. Vanhimpaan aikaan päästään Narvan tulliviraston (F 644) aineistolla, jota on säilynyt katkelmallisesti vuosilta 1722-1918. Toolsen tullin arkistossa (F 197) on aineistoa vuosilta 1827-1910, ja 1860-luvulle päästään Kundan tulliaseman (F 197) vuosien 1862-1917 arkiston avulla.

Tallinnassa Viron Valtionarkistossa (Eesti Riigiarhiiv, ERA) on säilynyt joitakin Viron itsenäisyyden ajan ensi vuosien tullin asiakirjoja, joista voidaan seurata suomalaisten purjehtimista Viron pohjoisrannikon pikkusatamiin. Varhaisin kokonaisuus niistä on Kundan tullihallituksen kauppaselvitysten luettelo, jota on säilynyt kesän 1919 purjehduskauden ajalta. Seuraavan kesän liikenne näkyy Kundan tullihallituksen papereiden avulla (ERA 4696 n. 1, s. 2). Parhaiten edustettuna on vuosi 1921, jolta ovat Kundan ja Tallinnan tullihallitusten arkistoissa säilyneet niin kauppaselvitykset kuin kapteenien selvityksetkin. Samalta vuodelta kesäkuusta marraskuulle ovat säilyneet edelleen perunan vientiluvat (ERA 4903 n.1, s. 9).

Tullin asiakirjakokonaisuuteen on nivottu myös muuta tilastoainesta sekä kirjeenvaihdonomaista materiaalia 1920- ja 1930-luvuilta. Se pitää sisällään esimerkiksi Suomen ja Viron kauppavaihtoa koskevaa tilastotietoa vuosilta 1929-1937 (EAA F 957 n. 4, s. 137-545). Kirjeenvaihdonomaista materiaalista taas löytyy Viron Suomen konsulin, Viron ulkoministeriön ja maatalousministeriön keskinäistä kirjeenvaihtoa sekä kirjeenvaihtoa Suomen hallituksen ja eri ministeriöiden kanssa (EAA F 957 n. 4, s. 2-422).

Kaikki yllä oleva materiaali on kopioitu, ja se tullaan luovuttamaan Kymenlaakson museolle.

1.6.2 Muu arkistomateriaali ja haastattelut

Suomen puolelta arkistomateriaalia tai haastatteluja on tutkimukseen otettu Turusta ja Kotkasta. Turun yliopiston kansatieteen laitoksen (TYKL) arkistosta on käytetty Suomenlahden ruokataloutta koskevaa kyselyä (B 10), johon vastauksia saatiin tutkimusalueen osalta Tytärsaaresta (Martti Halli 1926), Kuorsalosta (Tauno Lommi 1921), Seiskarista (Armas Marttila 1913) sekä Lavansaaresta (Alina Piispa 1899, Linda Marttila 1919).

Kymenlaakson museon (ent. maakuntamuseo) arkistosta on saatu mukaan tutkimukseen kaksi Daniel Mannosen käsikirjoitusta Lavansaaresta. Kyseessä ovat Muis-tiinpanoja Lavansaaresta 1881-1889 (LA 40) sekä Taikomisia ja siinä tehtyjä konste-ja saarellamme 1896 (LA 429).

Viron puolelta eniten materiaalia on saatu Viron Kansallismuseosta (Eesti Rahva Muuseum ERM), josta on valittu aineistoa sekä etnograafillisesta arkistosta (Etno-graafiline Arhiiv EA) että Kirjeenvaihtajien vastausten arkistosta (Korrespondentide Vastuste Arhiiv KV). Etnograafillisesta arkistosta on tutkimukseen valittu vastaukset 41, 45, 107, 402 ja kirjeenvaihtajien vastausten arkistosta vastaukset 64, 70 ja 83, jotka kaikki pitävät sisällään useampia vastauksia eri kysymyslehtiin.

Viron Kansallismuseoon koottu aineisto on talonpoikaisen kaupan, kalastuksen ja ruokatalouden kannalta erittäin laaja, ja se vaatisikin ymmärtääkseni lisätutkimusta. Vastaavanlaista materiaalia on koottu Tarttoon myös Viron Kirjallisuuseumoon (Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv ERA), ja myös se mahdollistaisi jatkotutkimuksia.

Tätä tutkimusta varten on Tartossa käyty lävitse myös Venäjän ulkomaankauppati-lastoja vuosilta 1882-1914. Niitä säilytetään Tarton yliopiston kirjastossa, ja ne ovat toimineet Toomas Püvin päälähteinä hänen tutkiessaan Suomen ja Viron välistä kauppaa 1800-luvun lopulta I maailmansotaan. *Seprakaupan* kannalta mielenkiintoi-nen on edelleen Viru-Nigulan kotiseutumuseo. Tätä tutkimusta varten on käyty lävitse siellä säilytettävät Helmut Elstrokin seprakauppaa koskevat haastattelut sekä hänen tuottamansa artikkeliaineisto.

Tutkimuksen yhteydessä pyrittiin myös keräämään talteen *seprakauppaa* koske-va muistitietoa, jota vielä oli tallennettavissa Viron pohjoisrannikolla. Alkukesästä 2004 haastattelin yhdessä Viron Historiallisen museon (Eesti Ajaloomuseum) esi-neistöstä vastaavan tutkijan (vir. peavarahoidja) Sirje Pallon kanssa Toolsesta, Kundassa ja Mahussa 10 virolaista, joilla vielä oli jonkinlaisia eläviä muistoja *sepra-kaupasta* ja *-ajasta*. Heldur-Arvin Esbergin (1926 Kunda), Richard Kilmin (1920 Kunda), Anton Laagerin (Männikküla), Lemming Laagerin (Suurküla, Mahu), Helmut Liivan (1918 Toolse), Virve Mõisin, os. Lokotar (1925 Mahu), Linda Nurmesalu-Nurkmanin (Laheküla), Maimu Nurmesalun (Laheküla), Lembit Samelin (Mahu), Aghate Tauer-Välkin (Laheküla) sekä Naima Toigerin, os. Lokotar (1929 Mahu) haastattelujen yhteydessä syntynyt nauha- ja puhtaaksikirjoitusmateriaali on kirjoitta-jan hallussa ja tullaan luovuttamaan Kymenlaakson museoon. Nauhat on litteroinut

Sirje Pallo, ja käännökset olen tehnyt itse. Haastatellut ihmiset antoivat mieluummin aineiston tutkimus- ja mahdolliseen julkaisukäyttöön.

Haastateltaville esitetyt kysymykset ovat tutkimuksen liitteenä.

1.6.3. Lähdekritiikki

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää niitä syitä, jotka johtivat osin jo 1880-luvulta lähtien satoja vuosia jatkuneen *seprakaupan* hiipumiseen ja lopulliseen kuihtumiseen 1920- ja 1930-luvuilla. Maantieteellisesti tutkimusalue on rajattu itäisen Suomenlahden rannikolle ja sen saaristoon, seuduille, joissa *seprakaupan* hiipumisen vaiheita ja syitä voidaan parhaiten seurata. Rajauksen perimmäisenä syynä on kuitenkin se, että merkittävimpien ja kaikkein kauimmin *seprakauppaa* harjoittaneilta alueilta, Suomenlahden ulkosaarilta ei ole säilynyt riittävän kattavan tutkimuksen mahdollistavaa arkistomateriaalia.

Tutkimuksen keskeisimpänä lähteenä on käytetty Haapasaaren, Pitkäpaaden, Kotkan, Haminan, Loviisan ja Porvoon tulleilta säilynyttä materiaalia, joka tutkimusalueen läntisten alueiden osalta mahdollistaa tietojen saannin 1700-luvulta lähtien. Huomattavimmilta alueilta, joilta *seprakaupalla* käytiin, on tullin tilastomateriaali osittaisesta aukollisuudesta huolimatta tutkimuksen vaatimukset täyttävää. Näin siksi, että varsinkin Pitkäpaaden ja Haapasaaren osalta näyttää selvältä, että erilaisiin alusluetteloihin on pyritty merkitsemään tulliasemalla käyneet eri kokoiset alukset pieniä avoimia veneitä myöten mahdollisimman tarkasti.

Tullin eri luetteloista käyvät hyvin selville aluksen tyyppi ja sen päällikkö, kotipitäjä, matkan kohde sekä lasti. Materiaalin heikkoutena voidaan pitää sitä, että vielä 1880- ja 1890-luvuilla Viroon purjehdittaessa tai sieltä tullessa tullin alusluetteloihin merkittiin meno- tai tulopaikaksi ainoastaan Viro, mutta ei tarkempaa paikkakuntaa.

Suomenlahden yli purjehdittaessa merkittiin tullin asiakirjoihin aluksen lasti lähes aina varsin yksilöidysti. Erityisen tarkkana tullivirkalijat olivat silloin, kun alus oli viemässä lastia, etupäässä kiveä tai halkoja Pietariin tai Kronstadiin tai tuomassa Nevan suusta lähinnä kulutustavaroita Suomenlahden, joskus myös Pohjanlahden satamiin. Pietarin-purjehdusta pystyykin tutkimuksen lähdemateriaalin perusteella seuraamaa peilien tai turkishattujen tarkkuudella kaikkina vuosina, jolloin Pietarin vetovoima muutti purjehduskuvia Suomeenlahdella.

Aluksia, niiden lukumäärää sekä niiden lasteja seuraamalla pystytään saamaan selville, milloin *seprakaupan* hiipuminen alkoi sekä sitä seurannut kehityskaari aina 1930-luvun lopulle saakka. Tärkeän sysäyksen tälle kehitykselle antoi Pietarinpurjehdus, jonka merkitys näkyy selvästi käytetyssä tullimateriaalissa. Toisaalta aineisto näyttää myös sen, miten *sepravirossa* käytiin myös itäisen Suomenlahden rannikolta ja lähisaarilta osin aina 1920-luvulle saakka, vaikka samaan aikaan samaisten alueiden kalastajat myivät suolasilakkaa Viroon suoraan ohi *seprapaikkojen*.

Tämän ja monen muunkin tutkimuksen kannalta on harmittavaa se, että Suomenlahden ulkosaarilla olleiden tulliasemien arkistot eivät ole säilyneet. Kyseisiltä saarilta *seprakauppa* jatkui 1920-luvulle, Tytärsaaren osalta aina vuoden 1939 kevääseen saakka, ja eri lähteistä koottujen tilastojen mukaan vietiin ulkosaarilta Viroon varsinkin 1930-luvulla suoralla rahakaupalla ennätysmääriä suolasilakkaa, osin myös kilohailia.

Tullitilastojen puuttumista kyetään kuitenkin paikkaamaan paikallishistorioilla ja ennen kaikkea Suomen Kalastuslehdillä, joissa seurataan tarkoin kalastusta myös itäisellä Suomenlahdella sekä kalakauppaa myös maamme rajojen ulkopuolelle. Alkuperäislähteitä käyttänyttä Kalastuslehteä voidaanakin kiittää siitä, että tilastotietojen ohella niiden artikkeleista ja uutisista saa 1890-luvulta lähtien elävän kuvan kalastuksessa ja kalojen markkinoinnissa esiintyneistä niin positiivisista kuin negatiivisistakin ilmiöistä ja tapahtumista.

Suomen puolella ei haastatteluja ole tätä tutkimusta varten tehty. Tämä johtuu siitä, että tutkijoilla on jo ollut käytössään varsin runsaasti haastattelumateriaalia. Viron puolella halusin vielä omin haastatteluin selvittää, millainen kuva *seprakaupasta* 1920- ja 1930-luvuilla on säilynyt Virumaan asukkaiden keskuudessa. Kymmenen haastateltavan joukko antaa käsittääkseni riittävän kattavan kuvan asiasta, mutta Kundan, Mahun ja Toolsen lisäksi muissakin myös sisämaan kylissä olisi vielä joitakin vuosia aikaa tehdä haastatteluja.

Viron Kansallismuseoon ja Kirjallisuusmuseoon Tarttoon on kerätty mittava kokoelma *seprakauppaa* ja suomalaiskontakteja yleensäkin valottavaa haastattelu- ja muistitietomateriaalia, jota tähänastisessa tutkimuksessa ei ole vielä kattavasti hyödynnetty. Tätä tutkimusta varten olen käynyt Kansallismuseon muilta tutkijoilta (Luts, Loorits) käyttämättä jäänyttä aineistoa lävitse, mutta aineiston huomattavasti laajemmalla läpikäymisellä voitaisiin kuvaa *seprakaupasta* ja kosketuksista yleensäkin vielä tuntuvasti täydentää.

Vaikka tulin tilastomateriaali ja muu käytetty aineisto antavatkin ymmärtääkseni riittävän kattavan kuvan *seprakaupan* hiipumisesta, voitaisiin sitä jatkossa syventää ja elävöittää nyt käyttämättä jääneiden lähteiden avulla. Sellaisia ovat esimerkiksi niiden kuntien arkistot (valtuustot, hallitukset, lautakunnat, väkiluku- ja muuttotilastot), joiden alueelta *seprakauppaa* harjoitettiin. Lähteiksi kannattaisi ottaa myös kyseisillä alueilla toimineiden kalastusseurojen arkistot sekä niissä ilmestyneet sanomalehdet.

2. MITÄ SEPRAKAUPPA OLI?

2.1. Käsitteestä

"Kunnollisessa vaihtokaupassa voittavat molemmat, sillä he antavat lijemmäiset ja ottavat tarpeellisimmat niin paikalla kuin ylimeriinki kulettamalla". (Eljas Raussi 1966, 116)

Violahtelaista kansanelämää 1840-luvulla kuvannut monitoimimies Eljas Raussi on tiivistänyt osuvasti kansanomaisen vaihtokaupan eli *seprakaupan* syvimmän olemuksen. Kauppa pitää sisällään sen, että siinä molemmat osapuolet voittavat ja sen, että kaupassa vaihdetaan omaa ylijäämää toisen osapuolen ylijäämään ja saadaan kummankin osapuolen tarvitsemia tuotteita.

Tällaisella *seprakaupalla* tarkoitetaan vaihtokauppaa, jossa suomalaiset vaihtoivat suolasilakoita virolaisilta saatavaan viljaan. Vuosisatojen kuluessa perusvaihtoartikkeleina pysyivät suolasilakka ja ruis, joskin perunan merkitys kasvoi 1800-luvun lopulla oleellisesti.

Arvo T. Inkilän mukaan *sepra*-sana on vanha balttilaisperäinen lainasana, joka tällaisen alkukantaisen vaihtotalouden osakkaan nimessä lienee Kustaa Vilkunan mukaan lähellä alkuperäistä merkitystään. Sitä ilmentäneen liettuan *sebras*, monikko *sebrai*, seura, ammattikunta ja latin *sebrs*, hyvä tuttu, ystävä, sukulainen. Vepsän kielessä *sebr* merkitsee yhteistä työtä kuten myös Pohjois-Venäjän murteisiin lainautuneena, *sebra*, yhteinen työ, kumppanisto, joka suorittaa yhteistä työtä. Kustaa Vilkunan mukaan viron *sõber*-sanana taustalla on suomen seura-sana, jolla tarkoitettiin eräänlaista työyhtymää. Entisaikaan heinä tehtiin seuroin, merellä kalastettiin

seuroin, myllyt, tiet ja sillat rakennettiin ja pidettiin yllä seuroin, eivätkä hautajaisetteen hoituneet ilman seuroja. *Sepra*-sana tunnetaan Suomenlahden rannasta aina Savoon saakka. (Inkilä 1936, 109; Vilkuna 1939, 51-56; Vilkuna 1964a, 154-155).

2.2. Vaihtokaupan levinneisyys Suomessa, Virossa ja muualla

Silakan ja viljan vaihtokauppaa nimenomaan *seprakauppana* harjoitettiin Suomessa Sipoon saaristosta lännessä aina Karjalan kannaksen Koivistolle saakka. *Seprakaupan* levinneisyysalue ei ollut kuitenkaan yhtenäinen, vaan sitä ei tiedetä harjoitetun lännessä Virolahden ja idässä Koiviston välisellä alueella Säkkijärvellä eikä Viipurin pitäjässä Viipurin ja Pietarin läheisyydestä sekä vilkkaasta talonpoikaispurjehduksesta johtuen. (Rauhala 1947, 47; Lakio 1982, 104)

Aktiivisinta vaihtokauppa oli Suomen puolella Suomenlahden ulkosaarilla Tytärsaarella ja Suursaarella sekä pienemmässä määrin myös Lavansaarella ja Seiskarilla, jotka olivat paljolti suuntautuneet Inkerinmaalle. *Seprakauppaa* harrastettiin edelleen Kymin Haapasaarella, Vehkalahden Kuorsalossa ja Tammiossa sekä Virolahden Pitkäpaadella, Martinsaaressa ja Orslahdessa. Tapa ei ollut vieras muutamissa Vehkalahden, Kymin ja Pyhtään rannikkokylissäkään eikä Kotkan edustalla Kuutsalon saarella ja Pyhtään edustalla Kaunissaarella, joissa siitä luovuttiin jo 1800-luvun loppuvuosikymmeninä. Näin lienee tapahtunut Kymiä ja Pyhtäätä varhemmin myös Porvoon pitäjässä, josta "vanhempina aikoina vietiin silakkaa Vieroon ja saatiin vaihdossa viljaa". Samaan aikaan myös virolaiset tulivat pitäjään ostamaan tai hankkimaan muutoin silakkaa. (Allardt 1925, 572)

Viron puolella läntisimmät vaihtosatamat olivat Ihasalun lahdessa Jägala-joen suussa (Jöelähtme), jossa 1800-luvun ensi puoliskolla kävi vuosittain liki sata suomalaisalusta. 1850-luvulla suomalaisalusten määrä oli pudonnut jo kymmenkuntaan. Vaihtosatamia olivat edelleen Kuusalun rannikolla Juminda, Hara, Loksa, Pärisea ja Kasispea, satamia, joissa kävivät erityisesti uusmaalaiset. Idässä taas suolasilakkaa vaihdettiin viljaan vielä Narva-Jöesuussa. Kuusalun rannikolla suomalaisten käynnit olivat Arved Lutsin mukaan kuitenkin satunnaisempia ja yleensäkin uudempi ilmiö. Tämän kanssa ristiriidassa on kuitenkin Lutsin itsensä kertoma Jägala-joen suun (Jöelähtme) huomattava merkitys vaihtosatamana 1830- ja 1840-luvuilla sekä Holger Rosenströmin kuvaus Porvoon saaristolaisten vilkkaista vaihtosuhteista Kuusalun

pärispealaisten, kasispealaisten, loksalaisten, jumindalaisten sekä haralaisten kanssa vielä 1800-luvun toisella puoliskolla. (Luts 1968, 176, Luts 1969, 292-293. Rosenström 1931, 46)

Venäjän säädösten (1819, 1832, 1835, 1857, 1858, 1863, 1864, 1892, 1897) mukaan (Püvi 1990, 5-6) vaihtosatamia Viron pohjoisrannikolla olivat Purtse, Mahu, Toolse, Vergi, Vösu, ja Käsmu, joista viimeksi mainittu menetti merkityksensä jo 1860-luvulla. Luetteloon lisättiin 1860-luvun alussa vielä Vainupea. Kauppaa käytiin myös muualla epävirallisissa paikoissa kuten Kundan ja Mahun välissä sijaitsevassa Letipean kylässä, jossa kävivät niin suursaarelaiset kuin tytärsaarelaisetkin. Tytärsaarelaiset kävivät *sepravirossa* joskus myös Mahun itäpuolisessa Ontikassa. Vakiintuneimpia vaihtosatamia Viron pohjoisrannikolla olivat Käsmu (Kaspervik), Vösu, Vergi, Toolse, Kunda, sekä Purtse. Käsmussa ja myöhemmin Vösussa vaihtokaupalla kävivät tammiolaiset ja kuorsalolaiset, Mauhussa tytärsaarelaiset, suursaarelaiset ja haapasaarelaiset ja Vergissä haapasaarelaiset. Toolsea taas suosivat suursaarelaiset ja Kundaa virolahtelaiset, kuutsalolaiset ja pyhtääläiset. Nykyisen Länsi-Virumaan alueen satamissa käytiin yleensä itäisen Uudenmaan rannikolta. (Luts 1969, 292-293; MMA HS Gb, Gc, Gg 1868-1917, PP Aa, Ga 1885-1913)

Arved Lutsin mukaan ei ollut kuitenkaan selvää, että vaihtoon saavuttiin aina samalle paikalle. Esimerkiksi Lüganuselta tiedetään, että Purtse-joen suussa kävivät suomalaisista silakkakaupalla lavansaarelaiset, seiskarilaiset, jotkut koivistolaiset, suursaarelaiset sekä tytärsaarelaiset. Tämä liittyi Lutsin mukaan vanhan *seprakauppaperinteen* ohenemiseen ja yleiseen ihmisten liikkumisen lisääntymiseen. Tässä kunnostautuivat erityisesti suursaarelaiset, joita virolaiset haastateltavat muistavat tavanneensa *sepra-* tai *rahakaupalla* kaikissa Virumaan satamissa; Purtsessa, Mauhussa, Letipealla, Kundassa, Toolsessa, Vainupealla sekä Kadriinan kihlakunnan rannikolla. (Luts 1969, 293-294)

Sinällään suomalaisten harju- ja virumaalaisten kanssa harjoittama elintarvikkeiden vaihtokauppa ei ollut mitenkään harvinainen ilmiö. Tapa tunnetaan lähes kaikkialla Itämeren piirissä, jossa se ulottui ajallisesti vähintäänkin samoille vuosisadoille suomalais-virolaisen talonpoikaisen kaupan kanssa. Arnold Soom katsoo, että suomalaisten ja virolaisten harjoittaman vaihtokaupan kaltaista kauppaa käytiin Virossa jo ammuin. Osapuolina olivat Viron rannikon kalastajat ja sisämaasta rantaan saapuneet maamiehet. Tätä kauppaa käytiin ikivanhoilla kauppapaikoilla, joilla keväisen ja syksyisen kalastuksen huippusesongin aikaan oli vilkasta. Soomin mukaan rantapai-

koilla kehittyi kauppakumppanien kesken tiiviitä kauppasuhteita. Näin sisämaan miehet saapuivat vuosittain aina samojen kalastajien luokse. Ilmiö täytyy olla jo keskiaikaista perua, koska 1600-luvun kaupunkien valituksissa näitä suhteita kutsutaan kalakauppapystävyydeksi, (saks. Fischsebberei). (Soom 1961, 193)

Silakkamarkkinat Lontovassa eli Kundassa. RMF 135:12. Virumaan museosäätiö.

Aliise Mooran mukaan vaihtokauppaa käytiin virolaisten kesken kaikkialla pohjois- ja länsirannikolla. Esimerkiksi Kõnnun kalastajat pyysivät kotivesillään silakkaa, suolasivat saaliit ja kävivät sitten myymässä suolasilakkaa Viru-, Harju- ja Järvamaalla. Vastineeksi saatiin viljaa yleisimmin suhteessa 1:2:een. Suositut olivat myös monet markkinat kuten esimerkiksi Viitnan juhannusmarkkinat, joilta ostetut tuoreet silakat talonpojat sitten suolasivat heinäaikaa varten. Aliise Mooran tutkimusten mukaan virolaisten keskinäinen kalan ja viljan vaihtokauppa oli yleistä myös Harjumaan ja Virumaan rannikolla, jossa myös suomalaiset kävivät samoilla asioilla. Esimerkiksi Palmsen ympäristön kalansaannista huolehtivat Kõnnun pitäjän rannan miehet Pärಿಸpean, Viinistun ja Turbuneemen kylistä, mutta mukana oli myös kalastajia Käsmusta ja Vergistä. Virumaan rannikon Pihlaspean ja Vergin miesten *silakkaseprat*, (*vir. silgusõbrad*) olivat Haljalassa ja Viitnalla. (Moora 1991, 210-211)

Altjan kylän kalastajat veivät silakkansa Rakveren markkinoille, ne myytiin *ylösos-tajille* tai vietiin omille *silakkaseproille* Salatseleen, Annikvereen, Vanamõisaan ja

muuallekin. Jokaisella perheellä oli oma *silakkasepra*, jolle vietiin puoli- tai neljännesastia, tai suurelle perheelle myös täysi tynnyri silakkaa. Maalta tuotiin syksyllä viljaa silakoiden vastineeksi. Kun uudemmalla ajalla 1800-luvun lopulla ruvettiin suolaamaan kilohaileja (vir. kilud), pantiin niitä kuluttajien toiveiden mukaisesti (pienemmät perheet, kaupunkiyhdyskunnat) myös pienempiin astioihin kuten neljännes- tai kahdeksasosa-astioihin. (Tarvel 1981, 20-21)

Suolasilakan vaihtaminen viljaan oli 1800-luvun lopulla yleistä Kuusalun rantakylissä itäisellä Harjumaalla. Rantalaiset veivät suolasilakat hevosilla maalle pääasiassa neljännestynnyreissä ja saivat jokaisesta astiasta kaksi samankokoista astiaa viljaa. Kuitenkin kalan ja viljan hinnat myös vaihtelivat saaliin ja sadon mukaan. Koska rannan kylissä kuten Kodasuussa, Valklassa, Kiiussa, Kolgassa ja Kõnnussa oli peltoa vähän, pääasiassa vain perunan kasvattamiseksi, täytyi kaikki leipävilja hankkia maakylistä. Tavalla on vanhat juuret, koska Jöelähtmen pitäjän Rummun kunnan Saunjan kylästä ja Harju-Jaanin pitäjän Kehran kylästä on tietoja siitä, että rannan kalastajat vetivät härillä kalakuormansa sisämaahan kaupattavaksi. Erityisen suuri kysyntä suolasilakalla oli alkukesästä, kun maakylissä tarvittiin sitä heinäntekoaajaksi. Silakkakaupalla käytiin muinakin aikoina, jopa talvella, ja monella rantalaisella oli aina samat käyntipaikkakunnat. Silakan kauppamatkat ulottuivat jopa Järvamaalle saakka ja saattoivat kestää neljästä kahdeksaan päivään, joskus useita viikkojakin. Suolasilakkaa myytiin kuitenkin myös lähemmäs, muun muassa Järva-Jaanin ja Rakveren markkinoilla. Virumaan länsiosista ja Harjumaalta on tietoja myös siitä, että talonpojat kävivät myös itse merenrannassa kaloja ostamassa. Tällöin kyse oli suhteellisen lähellä rantaa asuneista tilallisista. (ERM KV 83, 1170 Jöelähtme; G. Vilbaste. ERM EA 45 K 861, 863).

Sepra-nimitys vaihtokaupan yhteydessä tunnetaan myös Pärnumaalta, jossa syvältä sisämaasta tulleet talonpojat saapuivat keväiseen ja syksyiseen silakan kutsu-aikaan vaihtamaan viljaa kalaa vastaan kalastajien kanssa. Tavaravaihtoon perustunut kauppa oli hyvin yleistä myös kihnulaisten ja ruhnulaisten välillä, joskin vaihtoartikkeleina olivat peruna ja lampaanvilla. (Loorits 1939, 75-76; Luts 1969, 313-314)

Laajaa vaihtokauppaa talonpoikien ja kalastajien välillä käytiin myös esimerkiksi ahvenanmaalaisten kalastajien ja Mälarin rantojen ruotsalaisten, turunmaalaisten, halikkolaisten, salolaisten ja perniöläisten kesken. Kalastajat tulivat suolattuine silakoinen vaihtopaikoille ja saivat tilalle viljaa ja muita tuotteita. Jos kalansaalis oli ollut

hyvä, riitti kaloja vielä vastineeksi saatavaan olueeseen, viinaan ja tupakkaan. (Andersson 1955, 94-95)

Kun ahvenanmaalaiset purjehtivat vielä 1500-luvulla Mälarin kaupunkeihin kuten Sigtunaan, Uppsalaan ja Enköpingiin, perustui heidän silakka-vilja -kauppansa vaihtoon. Vaikka Mälarin kauppa ohjattiin seuraavalla vuosisadalla Tukholmaan, jatkui kauppa siellä edelleen vaihtoperiaatteella. Myös ruotsalaiset, jotka kävivät hankkimassa kaloja ahvenanmaalaisilta kalastajilta, käyttivät kaupassa rahan ohella myös viljaa. Silakan vaihtamien viljaan perinteisissä markkinapaikoissa jatkui Suomen puolella pitkään. Viranomaiset puuttuivat tällaiseen vanhaan kauppatapaan 1600-luvun loppupuolella, jolloin vaihtokauppatahtumat rinnastettiin tavallisiin markkinoihin ja niissä alettiin soveltaa tavallisia markkinoita koskevia säädöksiä. Silti kalan vaihtaminen sisämaan asukkaiden viljaan jatkui 1800-luvun alussakin esimerkiksi Saksalassa, Porvoonjoen varrella hieman itse kaupungin pohjoispuolella, jossa järjestettiin aina Pietarinpäivänä 29. kesäkuuta perinteiset markkinat. (Gardberg 1996, 148-149; Qvist 1909, 36-38)

Kauppa kaupungeissa oli rahakauppaa. Sen rinnalla eli kuitenkin 1800-luvun lopulle saakka rajoittunut vaihtokauppa. Vaihtokauppaa esiintyy esimerkiksi Salon tai Uskelan markkinoilla, jossa suolakalaa vaihdettiin suuressa määrin viljaan. Hinta riippui vaihdossa olevan suolasilakan määrästä. Saaristolainen saattoi saada tynnyrillisellä kalaa tynnyrin viljaa. Jos kalasta oli puutetta, saattoi tynnyrillisellä saada kaksikin tynnyriä viljaa. (Ahlbäck 1955, 295)

Kaakkoisessa Suomessa tiedetään viipurilaisilla olleen 1540-luvulla oikeus markkinoiden pitoon Olavinmessun aikaan joko Viipurissa tai Vehkalahtella. Vehkalahtelle markkinat vakiintuivat aivan 1500-luvun lopussa, lähes samaan aikaan Kymin Korkeakoskelle ja muutaman vuoden kuluttua myös Virolahdelle. Läntisimmästä Suomesta poiketen kaakkoisen Suomen rannikkoseutujen markkinat eivät koskaan muodostuneet suuriksi suolasilakan ja viljan vaihtotapahtumiksi. Yhtenä syynä tähän on se, että paikalliset kalastajat veivät suurimman osan saaliistaan edullisille Viron markkinoille joko Tallinnaan, Narvaan tai Viron pohjoisrannikon pikkusatamiin. (Mattiila 1960, 456-460)

Seprakauppaa voidaan Arved Lutsin mielestä verrata toiseen laajalta levinneeseen varhaiseen kauppamuotoon, jossa kaupunkien kauppiaiden ja tiettyjen talonpoikien kesken vallitsivat kestävä, yli monen sukupoven jatkuneet kauppasuhteet. Kauppiaiden asiakkaita nimitettiin siinäkin systeemissä seproiksi, joita oli niin Riian, Tallinnan

kuin muidenkin Liivinmaan kaupunkien porvareilla. Vaikka kauppaa käytiin tässä myös rahalla, pitää Luts kyseistä tapaa vaihtokaupan jatkona. (Luts 1969, 313-314)

Porvareiden ja talonpoikien kesken harjoitettua maakauppaa käytiin varhaisina aikoina ainoastaan tavaravaihtoon perustuen. Jorma Ahvenaisen mukaan *seprasysteemin* avulla saatiin maalla syntynyt viljaylijäämä markkinoille. Järjestelmä perustui siihen, että *talonpoika-sepra* sai kauppiaalta ennakkoon lainaksi tavaraa, jonka arvoa sitten lyhennettiin sadon valmistuttua. Lainalla, joka usein huonon sadon sattuessa vain kasvoi, pystyi kauppias sitomaan talonpojan tiukasti otteeseensa. Velat merkittiin tässä järjestelmässä tilikirjoihin, joihin kirjattiin myös velallisen maamiehen moisio, jossa hän oli töissä. (Ahvenainen 1963, 113-116)

Tallinnan porvareilla oli laaja *seprojen* verkosto, joka ulottui aina Viron eteläosiin saakka. Talonpoikien kanssa käyty *seprakauppa* oli yleistä myös esimerkiksi Riiassa, jossa raati piti sitä jo 1684 ikivanhana. (Ahvenainen 1963, 113-116; Jensch 1930, 73-74)

Kaupunkien porvareiden ja talonpoikien välinen *seprakauppa* tunnetaan myös Suomesta jo 1600-luvulta. Monella viipurilaisella ja vehkalahtelaisella porvarilla oli useita talonpoikia, jotka vuodesta toiseen toivat heille tuotteensa myytäviksi. Talonpojat jäivät porvareille myös velkaa, josta syystä majamieslaitoksena tunnettu järjestelmä säilytti elinvoimaisuutensa polvesta polveen. Järjestelmän laajuudesta kertoo se, että viipurilaisilla porvareilla saattoi olla 1600-luvulla 28:kin velallista. (Hellgren 1957, 163-164; Halila 1959, 219-220; Oksanen 1981, 214-217; Oksanen-Piilahti 1995, 75-78)

Samaan ilmiöperheeseen voidaan lukea kuuluvaksi myös muun muassa Ruotsin rannikoilta tunnettu luottokauppa, jota harjoitettiin kaupungin kauppiaiden ja toisaalta saariston tai rannikon kalastajien kesken. Kun kalastajien saaliit kohenivat 1800-luvun lopulla uusien, entistä tehokkaampien pyydysten ansiosta, menivät kalastajien lisätulot yleensä suoraan vakiokauppiaille. Tältä kun oli ostettu tarpeellista luotolla, joka sitten kuitattiin kun saalista alkoi tulla, "kun silli tuli". (Rydberg-Scotte 1973, 26; Löfgren 1994, 133)

Myöhäisiin tulokkaisiin suolasilakan ja pääasiassa viljan vaihtokaupassa kuuluu vaihto, jota harjoitettiin virolaisten ja ahvenanmaalaisten kesken 1860-luvun nälkävuosista alkaen I maailmansotaan saakka. Virolaiset, lähinnä noarootsilaiset (Nuckö) ja naissaarelaiset (Nargö) saapuivat Ahvenanmaalle vilja-, omena- ja perunalastissa, joka sitten vaihdettiin suolakalaan. Virolaiset jaalat saapuivat keväisin touko-

kesäkuussa ja uudelleen syyskuun alkupuolella. Vaihtosuhde tässä kaupassa oli muualtakin tuttu 1:2:een suolasilakan hyväksi. (Papp 1979, 5-10)

Vaihtokauppa kykeni säilyttämään asemansa 1900-luvun alkupuolelle saakka myös Ruotsissa. Siellä tiedetään talonpoikien vaihtaneen viljaa, perunoita ja muita tuotteita silliin tai hailiin, jotka sitten suolattiin kotona. (Löfgren 1994, 132).

Vaihtokaupan kansainvälisestä luonteesta todistaa edelleen ns. *pomorikauppa*, jota Vienanmeren rantojen asukkaat harjoittivat Kuolan niemimaan norjalaisten kanssa. Siihen osallistuivat aluksi pelkästään kauppiaat, mutta 1700-luvun lopulta on tietoja tavan leviämisestä rahvaankin pariin. Kauppa rahvaan kanssa sallittiin kaikissa kylissä ja kalastuspaikoissa Finnmarkissa 1796. 1800-luvun alkupuolella tavalliselle väelle sallittiin kaupankäynti myös Tromssassa ja Lofoteilla. Tatjana A. Schraderin mukaan Tilsitin rauhan (1807) seurauksena Napoleonin julistaman mannermaasulkeemuksen aikana hakeutuivat monet Vienanmeren kauppiaat ja Pomorin asukkaat kontaktiin norjalaisten kanssa ja vaihtoivat viljaa kalaan. (Schrader 1988, 112, 114).

Pomorikauppa jatkui aina 1920-luvulle saakka, vaikka se alkoi heiketä 1900-luvun alusta lähtien. Se johtui siitä, että halpaa viljaa oli nyt saatavissa myös muista kaupungeista. *Pomorikauppa* oli koko 1800-luvun ajan tärkeätä suurelle osalle Norjan pohjoisrannikkoa. Pomorien ja Pohjois-Norjan rannikkoväen kosketukset synnyttivät oman kielen, *russenorskin*, josta tuli mielenkiintoinen sekoitus molempia kieliä. Vaikka rahvaan kontaktit olivat vilkkaat ja lämpimät, pitivät kauppiaat usein pomoreja epätoivottuina kilpailijoina. (Niemi 1976, 56).

Kaupunkien porvareiden ja talonpoikien välisessä kaupassa niin Virossa kuin monissa muissakin maissa talonpojat velkaantuivat usein kauppialle. Sen sijaan *pomorikaupassa* ei koskaan ollut puhetta velasta tai luotosta kuten oli laita suomalais-virolaisessa *seprakaupassa*. (Niemi 1983, 518).

2.3. Kaupanteon muodot

2.3.1. Vaihtokaupasta seprakaupaan

Suomalais-virolaisen vaihtokaupassa yksi keskeinen kysymys on se, mistä lähtien vaihtokaupan muotona otettiin käyttöön varsinainen *seprakauppa*. Vaihtokaupasta on

varmoja osoituksia jo 1500-luvulta, mutta ensimmäinen kuvaus vaihtokaupan muodoista Viron pohjoisrannikon pienissä satamapaikoissa ajoittuu vuoteen 1786, jolloin saksalaisyntyinen tutkija B. F. J. Hermann tutustui tarkasti oloihin Suomenlahden ulkosaarilla.

Viron rannikolla ei ole yhtään kauppamiestä, jotka ottaisivat saarelaisten ja saaristo-laisten kaloja, tai vaihtaisivat niitä. Virolaisia talonpoikia joudutaankin odottamaan tullevaksi 20 mailin päästä maalta. Meidän kalastajistamme ei ole miellyttävää odottaa pitkiä aikoja, kunnes talonpoika saa korjuutyöt valmiiksi. Se voi kestää pitkälle syksyyn, lokakuun alkuun. Tämä kauppa riippuu myös siitä, millaiset säät syksyllä vallitsevat. Viron rannat ovat kovin matalat, joten sateisena syksynä on talonpojilla vaikeuksia tulla rannalle. Siksi kauppa sujuu hitaasti, varsinkin silloin, kun kalastajia viideltä saarelta, Koivistolta, Virolahdelta, Kymistä ja Pyhtäältä on niin paljon, että huononakin saalissyksynä rantaan voidaan tuoda vähintään 1000 vankkuria. Monet joutuvat odottelemaan kaksikin kuukautta, kun kauppa käy huonosti. Kukaan ei voi halujensa mukaan oman sepran kanssa vaihtaa ja ostaa, vaan se täytyy tapahtua vuoron perään kaupan sääntöjen mukaan. (Hermann, Haltsonen 1960, 25-26)

Hermannin kuvauksesta päätellen voitaisiin olettaa, että tuolloin *seprakaupan* muotoja ei vielä ollut omaksuttu. Muutos siihen suuntaan lienee kuitenkin alkanut ainakin 1700-1800-lukujen vaihteen tienoilla, koska virolahtelainen Elias Raussi antaa 1840-luvulla vaihtotapahtumasta jo hieman muuttuneen kuvan.

Ja heillä on ollut keskus laki, että vuoronperään aina ottaa maamiehen viljan kaloillensa vaihtain aina sillä hinnalla, kun kunakin aikana kussakin satamassa olivat suomalaiset keskenänsä päättäneet. Mutta alusvuoro seurasi kaloin paljouden eli tynnyrein lukuun jälkeen, että missä aluksessa oli enemmän kaloja, se sai sen verran enemmän maamiehen viljakuormia kaloillansa määrätystä hinnasta vaihttavaksi, jotka annetut maamiehet aina ylös otettiin pykäläpuuhun. Tämän pykäläpuun jälkeen osattiin käyttää *vuorua*. Mutta jokainen sai kuitenkin ottaa vanhat ystävänsä maamiehistä elokuorminensa kauppoina kuin velkamiehensä satamakunnan vuoroon kuumata. Jolla oli paljon näitä ystäviä eli niin kuin niitä paikalla kutsutaan viron kielen mukaan seproiksi, se sai aina ensinnä kalansa eloon vaihdetuksi. Hyvinä viljavuosina ei ollut heistä muuta kuin vahinkota, mutta koska Suomesta alkoi enemmän karttua kaloja niihin satamoihin ja köyhempinä viljavuosina eivät saaneet sielläkään kalojansa kaupatuksi, vaan täytyivät tuoda sillänsä takaisin, jolla silloin oli seproja, sai ehkä vähäkin kauppaansa niiden kanssa kulkemaan ja sai eloa, mutta jolla näitä seproja ei ollut, se tuli sillänsä kaupparamata kalansa takaisin. (Raussi 1966, 113-116)

Seprojen hankkimisella tähdättiin siis siihen, että huononkin silakkasaaliin vuosina ainakin jonkin verran ruista kyettiin saamaan veneeseen paluumatkalle. Haapasaa-relta talteen saadun Olga-kaljaasin tilikirjan mukaan saattoi yhdeltä Viron-matkalta

kertyä jopa 29 merkintää virolaisista talonpojista, joilta Olga joutui odottelemaan viljalastia aina syysviroon saakka. (Kajatkari 1986, 31)

Kuten Raussin kuvauksesta selviää, näyttää velalla olleen merkittävä rooli varsinaisen *seprakaupan* syntymisessä. Yrjö Kaukiainen katsoo kauppasuhteiden virolaisiin olleen sangen kiinteitä, koska luottoa annettiin puolin ja toisin. Huonona viljavuonna suomalaiset jättivät osan viljasaatavistaan myöhemmin perittäviksi. Kun taas kalaa oli niukalta, antoi virolainen kauppakumppani osan viljasta velaksi. Kaukiaisen mielestä juuri velkasuhteiden kautta suomalaisten ja virolaisten välille kehittyi vaihtokauppainstituutio, *sepralaitos*, jolle oli tunnusomaista pitkäaikainen kauppastävyys samojen kalastajien ja talonpoikien ja heidän sukujensa kesken. (Kaukiainen 1975, 159).

Vaikka 1800-luvulle tultaessa seprasysteemi oli jo vakiintunut, jouduttiin vuosien kuluessa kuitenkin hankkimaan myös uusia *seproja*. Näin tehtiin haapasaarelaisten, tammiolaisten ja Pyhtään kaunissaarelaisten kokemuksiin nojautuneen Eeva Loukon mukaan erityisesti silloin, kun kalansaalis oli ollut runsas.

Tuolloin *seprakauppa* saattoi päästä alkuun esimerkiksi siten, että joku virolainen oli ostanut kalaa ja saanut hyvää. Hän pani myyjän nimen muistiin ja tarjoutui seuraavalla kerralla itse sepraksi. Tällaiselle tarjoutujalle annettiin keskinäisen sopimuksen merkiksi viinaryppy, tehtiin seprakirjat ja lyötiin kättä päälle. Pantiin nimi kirjaan, kuka ja mistä oli. Sille annettiin keväällä velaksi astia. Syksyllä mentiin jo kestiin. (Louko 1951, 64-65)

Niin Kustaa Vilkuna kuin Arved Lutskin ovat tulleet sellaiseen johtopäätökseen, että suomalaisilla oli kahdenlaisia *seproja*. Osa heistä oli ns. *ikuisia seproja*, joiden perheisiin ystävyys- ja vaihtosuhteet olivat ylimuistoisia. Toiset taas olivat ns. *vuosiseproja*, jotka vaihtuivat, ja joiden kanssa sovittiin vaihdosta ja määrästä vain kalastus- ja satokaudeksi kerrallaan. Näitä jälkimmäisiä suursaarelaiset kutsuivat *maamiehiksi* erotukseksi *seproista*. *Ikuisten seprojen* kesken vaihto tapahtui Vilkunan mukaan kiintein ehdoin, jotka olivat kaksi viljatynnyriä yhdestä silakkatynnyristä. Silakka-astia ja asianomaisen talon puumerkillä varustetut säkit jäivät keväällä Viron *sepralle*, joka taas syksyllä samalla astialla mitaten toi ruissäkit rantaan. (Vilkuna 1964b, 11; Luts 1969, 300)

Arved Lutsin mukaan olivat suomalaisten *seprat* joskus myös laajemmassa mielessä suomalaisten uskottuja miehiä. He auttoivat näet suomalaisia silakoiden edelleen myynnissä tai vaihtamisessa eräänlaisina välityskauppiaina. Mahusta onkin vuodelta 1937 tieto, että "vanhaan aikaan *sepra* osti koko tytärsaarelaisen *sepran*

silakkamäärän ja kävi myöhemmin niitä eri paikoissa myymässä. Tänään ei kukaan enää ota itselleen sellaista kuormaa". (Luts 1969, 300; Esmapäev 2.10.1937)

2.3.2. Seprakirja

Seprakaupan menettelytavoissa yksi ongelmakohta piilee ns. *seprakirjan* käytössä. Sellaisia on ollut käytössä ainakin Haapasaarella ja Tammiossa. Muualta ei sellaisia ole säilynyt eikä niistä kerrota muistitietoaineistossakaan.

Aira-Maija Kivelä katsoo varhaisissa tutkimuksissaan, että *seprakirjassa* oli kysymys nimenomaan velkakirjasta. Velanottajan nimi kirjattiin kirjaan, samoin hänen kotipaikkansa ja velan suuruus. Kirjaan merkittiin edelleen ne määrät silakkaa ja muuta tavaraa, joita Viron *sepra* halusi saada seuraavalla kerralla. Kirjaamisen jälkeen – kuten tammiolaistenkin kyseessä ollessa – otettiin luonnollisesti ryppyt ja löytiin kättä päälle. (Kivelä 1953, 118-120)

Virolaiset tilasivat suomalaisilta *seproilta* muun muassa *kaks ja puol täyttä tai ruottin nelikon* silakoita, *pippur silakoit*, vinterkka-tupakkaa tai vaikkapa öljytakin. Toini Kajatkari pitääkin selvänä, että ilman *seprakirjaa*, muistikirjaa, ei suuria määriä tilauksia ja velallisia kyennyt kukaan pitämään muistissaan. (Kajatkari 1986, 31)

Kivelän Haapasaaresta 1950-luvulla löytämän *seprakirjan* lisäksi saarelta on tavattu kaksi muutakin *seprakirjaa*. Ne ajoittuvat Matti Punttilan mukaan vuosille 1907-1913. Niiden mukaan yhtä vironmatkaa kohden tehtiin 13-29 velkamerkintää, mutta *seproja* on saattanut yhdellä kalastajalla olla enemmänkin. Läheskään aina ei silakkaa kuitenkaan jouduttu antamaan velaksi, vaan viljaa saatettiin saada myös jo ennen silakoita. Keväällä velaksi annetun silakan määrä vaihteli 6-20 tynnyriin. (Punttila 1965, 10-11; Kajatkari 1986, 31).

Velkakaupan yleisyydestä todistavat 1903 tammiolaiset, jotka kesällä juhannuksen aikana veivät kevätkalansaaliin ja noutivat silloin syksyllä, jolloin kalansaalis oli ollut huono, annetut velkaviljat. Toisen kerran he kävivät Virossa Mikonpäivän aikana, jolloin he veivät kesä- ja syksysilakat sekä noutivat kevätvelkaviljan. "Tämä silakkain Wiroom vienti on se, joka kalastajat leiwissä pitää, sillä kevätkala kotimaassa on siksi arwotonta, että warmaan monen kalastajat hukka perii."(SKL 1904:13/6-7)

Kajatkari katsoo, että *seprakirjan* käyttäminen ei merkinnyt epäluuloisuutta virolaisia *seproja* kohtaan. Hän pitääkin kirjaa lähinnä muistin tukena, jota tarvittiin, kun

välitettiin toistenkin kaloja. *Seprakirjan* käyttö viittaa Kajatkarin mielestä siihen, että haapasaarelaisten kaupankäynti alkoi saada välityskaupan piirteitä. Hänen mukaan voidaankin ajatella, että vähän ennen *seprakaupan* päättymistä kaupankäynnin alkuperäinen tarkoitus alkoi hämärtyä ja sen merkitys elintärkeänä asiana saariston välle tuli kyseenalaiseksi. Toisena ratkaisuna oli luonnollisesti muutto mantereelle muihin töihin. (Kajatkari 1986, 31)

Samaan päätelmään on päätenyt myös Kivelä, jonka mukaan kaikissa haapasaarelaistaloissa, joista käytiin Virossa, oli *seprakirja* piirongissa. Koska saman aluksen mukana menivät useamman kuin yhden talon silakat ja jokaisella saattoi olla myös lähimaisten vaihtokauppaa hoidettavana, oli kirjaaminen paikallaan. Niinikään tehdyt tilaukset oli paikallaan merkitä kirjaan. (Kivelä 1969, 161)

Haapasaarelaisten ja tammiolaisten kokemusten nojalla ei voida varmasti päätellä, oliko *seprakirjassa* kyse enemmän muisti- vai velkakirjasta. Vaaka kallistuu kuitenkin jonkin verran velkakirjan puolelle, koska Viron puolella ei ole mitään tietoa *seprakirjojen* olemassaolosta. (Luts 1968, 178)

2.3.3. Tavalla tai toisella

2.3.3.1. Virossa-käynnit

Tavallisesti suomalaiset kävivät Virossa *seprakaupalla* kahdesti vuodessa. Ensimmäinen kerta ajoittui juhannuksen tienoille (20.6.-5.7.), jolloin Viroon menttiin kaikista siellä käyneistä saarista ja mannerkylistä. Syksyinen lähtö Viroon taas tapahtui syyskuun puolivälin ja lokakuun 10. päivän välisenä aikana. Lähinnä Viron rannikkoa sijainneesta Tytärsaaresta käytiin saalisvuodesta riippuen vaihtamassa silakkaa viljaan vielä Martinpäivän (10.11.) ja Katariinan päivän (25.11.) aikoihin. Näille myöhäisille matkoille lähdettiin silloin tällöin myös Suursaaresta ja Virolahdelta. (Talve 1996, 227; MMA PP Ga 1885-1886)

Mahun rannassa muistellaan suomalaisten käyneen Jyrinpäivän (23.4.) edellä, kun jäät olivat lähteneet merestä, juhannuspäivän vaiheilla, Laurin (10.8.) ja Pertunpäivän (24.8.) välillä sekä Mikkelinpäivän (29.9.) ja Martinpäivän (10.11.) vaiheilla. Kaikkein vilkkainta ja väkiriikkainta oli kauppa Mikkelinpäivän *sepramatkalla*, jolloin maarah-

vasta tuli paljon vaihtokauppaa tekemään. Mahun rannassa kävi väkeä Haljalan ja Rakveren pitäjistä, Palmsen ja Seljan väki taas kävi Toolsessa, Simonan, Väike-Maarjan, Viru-Jaakobin ja Viru-Nigulan väki Lontovan, Toolsen ja Seljan rannassa, Viru-Nigulan ja Lüganusen pitäjien väki Mahu-Kaupsaassa, Kalvissa, Aserissa ja Purtsessa. (ERM KV 83 k. 37)

1900-luvulla koetettiin *sepravirossa* käynnit sovittaa siten, että suurin vaihtotapahuma ajoittui sunnuntaiksi. Tällöin virolaisilla talonpojilla oli paremmin aikaa kaupan-tekoon ja seurusteluun. Jotkin kartanot olivat antaneet alaisilleen kaksi vapaapäivää vuodessa rannassa käyntiin. Lopulta tulivat käytännöksi valmiiksi määrätty päivät, jolloin molemmat osapuolet osasivat tulla paikalle. Tällaisia olivat juhannusta edeltävä pyhä ja syksyllä syyskuun viimeinen sunnuntai. Näiden lisäksi tiedetään joidenkin, lähinnä tytärsaarelaisten, tuoneen suolasilakoita Viroon jo varhain keväällä Jyrinpäivän edellä ja edelleen elokuussa Laurin ja Pertunpäivän välillä (10.-24.8.). (Luts 1969, 294-295; Postimees 30.9.1937)

2.3.3.2. Viron rannassa

Kun nyt sana on saapunut lähimpiin rantakyläin, ja sieltä edemmäksi sanoma kulkenut, että saarenmiehiä veneinensä, silakkoinensa on huomattu satamassa (Toolse), niin alkaa virolaisia tulvata alas rantaan kauppoja tekemään. *Sepransa* saarelainen kutsuu teltaansa; täällä nyt kahvit keitetään, ryypyt ryypätään, pakinaa pidetään.

Kumpikaan ei ole unhottanut ystävyiden velvollisuuksia. Tuomisiksi sepra tuo muassaan hiukan voita, kananmunia, villoja, saarelainen puolestaan antaa vastalahjaksi vähän paistinkaloja, hylkeenrasvaa yms.

Sepralle silakat enimmiten uskotaan velaksi syksyyn asti, jolloin hän ne rehellisesti maksaa rukiissa, potaateissa tai muissa ruokatavaroissa.

Tuolisen (vir. Toolse) muutoin autio hiekkaranta, liete, tarjoaa tällöin omituisen kirjavan ja vilkkaan näön. Tuolla niemekkeellä näemme leirintapaisten telttaryhmän, jossa jokaisella venekunnalla on oma tilapäinen asuntonsa. Laakea liete vilisee monenmuotoisia ihmisiä; Viron miehet pitkissä, mustissa kuupeissaan (viitta) kävelevät silakkatynnyrien ääressä tavaraa tarkastelemassa ja kauppoja hieromassa; saarelainen kaupittelee meren tuotteita, pannen parasta viroansa, joka tosin ei ole aivan kielipin mukaista, mutta kuitenkin varsin hyvin silakat kaupaksi saa. Erittäinkin sunnuntaisin voi täällä nähdä myös Viron kaunottaria, jotka loistavan kirjavissa puvuissaan suovat tälle kuvalle omituisen viehätöksen. Tuolla töyryllä sijaitsevan *Korssin* (suom. krouvin) isäntä tarjoaa sinulle ystävällisesti – tietysti kilisevää ystävydenlahjaa vas-

taan – Viron olutta tai vähän tihverämpääkin. Korssissa myös nuoriso joskus illan vietteeksi tanssia tepastelee. (Porkka 1881, 167-168)

Volmari Porkan 1870–80-luvuille ajoittuva kuvaus suursaarelaisten matkasta *seproihin* kertoo yhden tarinan siitä, millä lailla Viron rannassa toimittiin. Käytänteistä monet säilyivät aina *seprakaupan* päättymiseen saakka kuten oli laita myös kanssakäymisessä käytetyn kielen. "He saivat meistä selvää ja me heistä. He osasivat vähän viron kieltä ja me vähän suomen kieltä. . kaikista jutuista selvittiin, ja lopulta he olivatkin kuin virolaiset."(Kilm 2004, Kunda)

Se, että keskinäisessä kanssakäymisessä suomalaisten ja virolaisten kesken ei kieli muodostunut ongelmaksi, johtuu suomalaisten hyvän kielipään ohella siitä, että "kun menin kouluun Rakvereen, oli minulla suuria vaikeuksia selvitä viron kielellä. Rannan asukkaiden kielessä oli paljon lainoja suomesta. Meidän kieleemme oli sellainen, että erityisesti tytärsaarelaiset saivat siitä selvän". (Samel 2004, Mahu)

Tytärsaarelaisten silakkatynnyrit vaihdettiin viljasäkkeihin. Mahun rannan mataluuden takia virolaisten hevoset oli ajettava pitkälle veteen. Carl Sarap 1936-39, arvi1. Virumaan museosäätio.

Käsmun rannassa taas tammiolaiset ja kuorsalolaiset joutuivat ankkuroitumaan kauas rannasta, jolloin silakkatynnyrit siirtyivät lähemmäs rantaa erityisellä *mynterikillä*, suurella tasapohjaisella ruuhella. Silakkatynnyrit oli lopuksi vieritettävä vedessä

rannalle. Tammiolaistenkin tapauksessa virolaiset *seprat* saapuivat suomalaisia tapaamaan tiettyinä ajankohtina. (Vilkuna 1964a, 145)

Peruna oli tärkein Virosta saatava vaihtoartikkeli 1920–30-luvuilla. Kuva Mahusta. Carl Sarap 1936-39, pilt7. Virumaan museosäitiö.

Kun tytärsaarelaiset lähtivät hakemaan seprojaan kaupantekoon, tarjosivat myös saarelaisemännät kuoren- eli tohukalaa. Tuohilevyt kaloineen oli pakattu kangasnyyttiin. Kuva Mahusta. Carl Sarap 1936-39, pilt37. Virumaan museosäitiö.

Muista *seproissa* käyneistä suomalaisista poiketen tytärsaarelaiset lähtivät itse sisämaahan hakemaan *seproja* rantaan. Viemisiksi heillä oli kuorenkalaa, männyn kuoren alla olevan nilan päällä uunissa kuivattua silakkaa, ja vastalahjaksi saatiin ylimääräinen lantunpää, kananmunia, hampppua tai villaa. Vasta seuraavana tai sitä seuraavana päivänä matkattiin *virolaisseprojen* vankkureilla takaisin rantaan, jossa suolasilakat vaihdettiin viljaan, myöhemmin myös perunaan. (Vilkuna 1964a, 144, Aalberg 1963, 60-61)

Vaikka yleisimmin käytetty vaihtosuhte oli 1:2:een, oli *täysien* määrä aina riippuvainen ajankohdasta ja silakan ja viljan määrästä. Niinpä *seprojen* kesken tapahtui aina tinkimistä. Kysymys tinkimisessä oli siitä, kenen astiaa käytetään mittana, paineltiinko tavara astiaan ja miten oli *kuhjan* eli kukkuran laita. Jollei näistä asioista oltu ennakkoon sovittu, saattoi ensikertalainen pettyä pahastikin kaupassa. Virolahden orslahtelaisten kertoman mukaan korkeaan, suustaan suippenevaan astiaan ei enää mennyt paljoakaan *kuhjaa*, sulloipa sitä miten lujasti tahansa. Jos sopimus oli sellainen, että tavara mitataan ostajan astialla, joutui myyjä menettämään paljon. Virolaisilla oli vankkureissaan juuri tätä mittaamista varten valmistettu matala leveäsuinen astia, johon meni silakkaa *kuhjaksi* kaksi kertaa niin paljon kun astian sisään ja asia vain paheni, jos oli sovittu tavarain painelemisesta. "Eihän tätä viljaa paljon astian laitojen yläpuolella pysy", tiesi orslahtelainen kertoa. Koska orslahtelaiset jättäytyivät pois *sepramatkoilta* 1880-1890-lukujen taitteessa, täytyy kuvaus ajoittua jo 1870-luvun lopulle. (Heikkilä 1976, 91-92)

Heikkilän kuvaama vaihtotapahtuma sijoittuu Kundaan, jossa nimenomaan virolahdelaiset kävivät vaihtamassa suolasilakkansa viljaan. Kyse lienee virolahdelaisen ja vuosiseprojen kaupankäynnistä, jossa ei noudatettu perinteisiä vaihtosuhteita, vaan seurattiin silakan ja viljan hintojen kehitystä. Sen sijaan perinteisten *seprojen* kesken oli luottamus luja ja molemminpuolinen, jonka vahvistavat muistelukset 1920- ja 1930-luvuilta. Tynnyrin sisällön laatua pidettiin kunnia-asiana, josta syytä tynnyreitä ei avattu. "Suomalaiset eivät pettäneet koskaan." (Esberg Kunda/Malla. Liiva Toolse). "Suomalaiset olivat rehellisiä miehiä. Heillä oli kauniit pytyt, silakat oli sinne kauniisti ladottu eikä vain *viskattu*. Luottamus suomalaisiin oli kaikin tavoin vahva. "Suomalaisen kanssa tultiin hyvin toimeen. Kun et sattunut olemaan itse kotona, tuli suomalainen itse tupaan ja pani rahan lautasen alle. Kun vanhemmat tulivat ja löysivät rahan lautasen alta, he heti tajusivat, että suomalainen oli käynyt, yöpynyt ja syönyt talossa." (Kilm Kunda)

Suomalaisten vierailuista *seprojensa* luona, kaupankäynnistä sekä sen rehellisyydestä 1800-luvun loppupuolella on olemassa myös ikävämpiä tarinoita. Seuraava on saatu talteen entisen Viru-Nigulan pitäjän Rägaveren kunnan Mōdrikun, Kehalan, Kantkūlan ja Nurksen kylistä.

Se oli vuosi 1899, kun keväällä kesäkuun alussa meidän taloomme tuli kaksi naista ja yksi mies suurten nyyttien kanssa. He puhuivat kielimurretta, josta oli pääasiallisesti vaikeata saada selvää. He tervehtivät kuitenkin kaikkia kädestä pitäen kuin suuret tuttavat. Myös vaatetus oli heilä toisenlainen. Kaikilla oli jalassa pitkävartiset kippurakärkiset saappaat. He tuoksuvat erilaiselta, ja myöhemmin sen sanottiin olevan hylkeenrasvan hajua. Heidät kutsuttiin syömään, ja he toivat omat tavaransa näköksälle. Mies nosti omasta pussista palan koivunkaarnaa, jonka päällä olivat kuivatetut silakat. Naiset taas etsivät pellavalangasta tehtyjä pitsejä, joita vaihdettiin pellavaan. Kun äiti sanoi että heidän on raskasta kantaa lihoja, he vastasivat: Oi, kyllä kannetaan, jos annetaan. Kun myöhemmin kysyin, keitä he olivat kotiväki vastasi heidän olevan saaren *seproja*. Muutaman päivän kuluttua pantiin pari pientä astiaa rukiita ja tyhjä silakkatynnyri vankkureille. Niiden päälle levitettiin siniruudullinen pellavakangas. Kello kolmen aikaan aamuyöllä lähdimme rantaa kohti. Tiellä tapasimme miehiä, jotka puhuivat yhdenlaista hyvin puhdasta kieltä. Isän mukaan he olivat Vinnin miehiä. Pian kuitenkin nukahdin vankkureissa enkä herännyt ennen kuin Sämi-sillalla. Aamupäivän keskivaiheilla tulimme Viru-Nigulan kirkolle. Kun jatkoimme matkaa, tuli meitä vastaan mies samanlaisissa saappaissa kuin niillä, jotka kävivät meillä. Tämä pysäytti hevosen ja sanoi: Tehkäämme *seproiksi*. Ennen kuin isä ehti vastata mitään, nosti mies liinaa, jonka alla silakkatynnyri oli. Tobias, hän sanoi, ja jatkoi eteenpäin sanaakaan sanomatta. Isän sepran nimi oli Tobias Laanti, ja tyhjän tynnyrin päällä oli hänen puumerkkinsä. Tien päällä meidät pysäytti vielä pari samanlaista miestä samoissa aikeissa. Tie muuttui pian hiekkaiseksi, ja vankkurin pyörät upposivat siihen syvälle. Pian isä pysäytti hevosen ja antoi minun kerätä pieneen pussiin hiekkaa haarukoiden ja maitopyttyjen puhdistamiseen kotona. Meri kimmelsi kuin suuri sininen peili. Suuremman huoneen edessä oli koko joukko silakkatynnyreitä kahdessa rivissä, ja niiden edessä tepasteli joukko miehiä. Halusimme mennä yhden joukon luo, mutta yksi saarelainen sanoi silakoiden kuuluvan Teudorille. Toisten miesten joukossa meidät otettiin kuitenkin riemulla vastaan. Tobiasta siellä ei kyllä ollut. Meille annettiin yksi puolitynnyri, jossa kantta avattaessa suolasilakat olivat järin hyvin ladottuja. Vieritimme sen vankkureille, ja isä valuttu tyhjään samanlaiseen astiaan ruista. Saarelainen otti kirveen ja alkoi sen varrella topata ruista tynnyriin. Mutta toinen nauroi tälle ja sanoi: iske, iske vaan. Totta olikin, että täyteen tynnyriin mahtui vielä koko joukko ruista. Toinen astia täytettiin samalla tavalla ja silti jäi vielä ylitse rukiita, jotka isä antoi saarelaiselle kaupan päälle. Sitten meidät kutsuttiin satamakapakkaan. Saaren naiset keittivät kahvia, ja pöydälle pantiin suolattua siikaa ja meidän omasta pussistamme leipää ja lihaa. Miehet lisäsivät kahviin jotakin nestettä mutta minä tyydyin kahviin. Sitten

heitimme hyvästit kädestä pitäen ja lähdimme kotimatalle. Kotona silakat todettiin tuoreiksi ja se rauhoitti meitä. Äitikin sanoi, että suomalaiset toivat hyvät heinäsilakat. Mutta viikon kuluttua silakat alkoivat mennä huonoksi, ne eivät olleet enää hyvin la-dottuja ja monet olivat ihan pilalla. Selvisi, että saarelaiset olivat laittaneet tynnyrin alaosaan vanhempia ja huonompia silakoita, ja tästä syystä Tobiasta ei näkynytäkään vaihtopaikalla. Niinpä niin, saarelaisetkin olivat oppineet kelmeiksi. Suurin osa silakoista syötettiin karjalle. Isä sanoi äidille: osta aina silakat markkinoilta, minä en enää rantaan lähde. Ei tiedä, millainen kuuro sieltä silloin tulisi silmille.

Rannassa käyminen jäikin yleisesti ottaen vähemmäksi. Sellaiset, joilla oli vielä vanhoja *seproja*, kävivät rannassa vielä I maailmansodan jälkeenkin. (ERM KV 164 11, 52-60)

Vielä 1800-luvun lopulla oli silakoiden noutaminen rannasta aivan tavallista. Rägaveresta käytiin pääasiallisesti Mahun ja Lontovan (Kunda) rannassa. Vuosisadan vaihteessa kävivät Mahun rannassa viljaa silakkaan vaihtamassa Väike-Maarjan miehet. Myöhemmin tapa jäi kerta kerralta vähemmäksi. Ennen aikaan oli tapana antaa sellaisille, joilla ei keväällä ollut enää viljaa vaihdettavaksi, silakat velaksi, *oraiden päälle*, Myöhemmin ei kuitenkaan enää uskallettu antaa velkaa luottaen pelkästään toisen sanaan, vaan kaupat tehtiin rahalla. (ERM KV 164 11, 52-60. Emilie Laurisaar s. 1882, Aleksander Tiitsa s. 1896, Mai Neudorf s.1875. Viru-Jaagupin pitäjä, Rägaveren kunta, Müdrikun, Kehalan, Kautkülan ja Nurksen kylät.)

Saarenmiesten pyhät tai silakkamarkkinat (vir. saaremeeste pühad või silgulaad) kokosivat Viron pohjoisrannan pikkusatamien rantaan, esimerkiksi Mahuun satoja virolaisia silakanostajia, osa varsinaisia *seproja*, osa taas ns. *ylämaanmiehiä*, joista jotkut olivat saapuneet rantaan jopa 100 kilometrin päästä sisämaasta, esimerkiksi Järvamaalta. Näiden lisäksi rantaan tuli 1930-luvulla myös Rakveresta ja Tallinasta saakka muuta väkeä, joita houkuttelivat paikalle moninainen markkinatouhu. Saarenmiesten pyhän merkitys kauppatahtumana ei ollut suinkaan vähäinen. Siitä todistaa se, että viimeisinä vuosina saapuivat pankkiherrat Rakveresta autoineen rantaan rahaa vaihtamaan. Rahaa pystyi juhlapyhästä huolimatta vaihtamaan myös Kundassa, joskus vaihtajat itse matkasivat autolla Rakvereen. (ERM EA 41 249)

Mahusta saatujen tietojen mukaan maalta tulleet *seprat* käyttivät tarkkaan suolasilakat, jotka he olivat vaihdossa saaneet. Rannassa kiertelivät kuitenkin myös köyhät ja vapaat miehet, *kalapritsnikut*, kalojen tukkuostajat, jotka ostivat kaloja suuria määriä selvällä rahalla. Näitä kaloja he sitten möivät Rakveressä, kylissä ja kirkkojen lähellä kirkkopyhinä. (ERM KV 83 k. 41-42. KV. August Krikman Mahu)

Vaikka suomalaisten ja virolaisten välit olivat ylipäätään jo pitkän kauppaystävyydenkin takia lämpimät, päästi juhlan aikana nautittu alkoholi joskus tunteet valloilleen. Toolsessa humalaiset polttivat kartanon rakentaman tanssihuoneen. Jokaisella suomalaisella riippui kupeella puukko, josta silloin tällöin aiheutui vakaviakin vammoja välejä selviteltäessä. (Luts 1969, 308-310)

Sellaista saattoi hyvinkin sattua, kun saarenmiesten pyhässä noudatut juomatavat olivat varsin raisuja. Mahulaisen Virve Möisin mukaan kyseessä oli etupäässä juomajuhla, jonka yhteydessä osa osanottajista saattoi hyvinkin suistua mereen. (Möis 2004, Mahu. Toiger 2004, Mahu). Juhlan luonteen saneli juoma eli viina, olutta tehtiin vain kotona. (Liiva 2004, Toolse) Kun kaupat oli tehty, saattoivat kauppoja tehneet suomalaiset ja virolaiset juhlia rannan kapakassa tai taivasalla koko päivän ja yön. Mahussa muistetaan suomalaisilla ja virolaisilla olleen mukanaan rannassa musiikkipeleinä muun muassa hanuri, kitara, mandoliini ja jopa kannel. Musiikin säestyksellä tanssittiin polkat, valssit, krakovjakit, padespanit jne. (ERM EA 107 255-256. Leena Nommu s. 1891 Mahu)

Ystävyysjuhlat kiinnostivat kaikkia lähitienoolla ja kauempaakin. Virve Möis kertoo, että koko perhe lähti isän purjeella varustetulla kalaveneellä *seprapäiville* Mahun rantaan. "Kun suomalaiset tulivat, lähti sinne juhlimaan koko kylä. Myös ne, joilla ei ollut Suomessa *sepraa*. "Juomisen ja muun aikuisten ilonpidon ohella saarenmiesten pyhinä saivat lapsetkin osansa. "Lähdimme isän ja äidin kanssa *sepralaivaan*, ja se purjelaiva oli niin korkea ja mahtava, kun meidät nostettiin sinne ylös. Suomalaisilla oli kajuutassa pieni hella. Kun me tulimme, tekivät suomalaiset heti kahvit. Meillä kotona ei tehty papukahvia vaan ainoastaan sikurikahvia."(Tauer-Välk 2004, Laheküla, Nurmesalu-Nurkman 2004, Laheküla, Nurmesalu, Laheküla, Lager 2004, Männikküla, Lager 2004, Mahu. Möis 2004, Mahu)

Pitkään jatkunut vaihtokauppa ei olisi voinut olla osin voimissaan II maailmansotaan saakka, ellei ainakin vakituisten kauppakumppanien kesken olisi vallinnut luottamus. Richard Kilm kehuukin suomalaisia hyväksi kansaksi, joka ei sano ystävälle yhtään pahaa sanaa. Kun suomalaiset lähtivät jalan sisämaahan hakemaan *seprojaan*, he monen muistelijan mukaan lauloivat kaiken aikaa. Laulu voi jatkua yöt päivät, ja suomalaisilla kerrotaan olleen paremmat äänet kuin virolaismiehillä. (Kilm 2004, Kunda)

Kundassa taas suomalaiset muistetaan siitä, kun he kulkivat satamasta Kukerpallimäkeä ylös matkalla ravintola Dshungeliin. Siellä lujitettiin ystävyyttä kauppavaihdon ja myymisen jälkeen. Kaikilla oli jalassa pitkävartiset, ruskeat, koverakärkiset saappaat. Suomalaiset kunnioittivat kaupantekoa *seprojen* kanssa suuresti, koska kaikilla oli valkeat puserot, mustat liivit, kellonvitjat mahan päällä ja mustat leveälieriset hatut. (Esberg 2004, Malla/Kunda)

2.3.3.3. Vaihtosuhde

Siinä suhteessa, jossa suolasilakkaa on vaihdettu rukiiseen, on tapahtunut muutoksia vuosisatojen kuluessa. Varhaisin tieto vaihtosuhteesta on 1500-luvun keskivaiheilta, jolloin Viron puolella sai puolella tynnyrillä suolasilakkaa tynnyrin viljaa. Matkat Viroon olivat tuolloin suomalaisille talonpojille edullisia, koska samaan aikaan viljatynnyri Viipurissa maksoi kolme kertaa niin paljon kuin tynnyri hyvin suolattua silakkaa. (Kaukiainen 1970a, 135).

Saariston kalastajien ja sisämaan talonpoikien harjoittamassa vaihtokaupassa oli silakan ja viljan suhde määritelty tarkkaan. Esimerkiksi Hämeessä vaihdettiin 1738 puolella tynnyrillä suolasilakkaa tynnyri viljaa. Vaihtosuhde saattoi kuitenkin olla myös 1:1,5-2 tynnyriä ruista. Helsingin pitäjässä taas sai 1750-luvulla tynnyrillä silakoita kaksi tynnyriä ruista. Ruotsista Roslagenista ja Mälarenin seuduilta tiedetään yhdellä silakkatynnyrillä saadun kaksi tynnyriä ruista. (Papp 1977, 102-103; Kuisma 1991, 214; Fonseen 1751/1983, 179; Hagström 1775/1885, 71)

Kymin kuutsalolaisten tiedetään 1776 vaihtaneen Viron rannassa suolasilakkaa rukiiseen saaden tynnyristä silakkaa kaksi tynnyriä ruista. (Mattila 1960, 445, Kuutsalon verollepanokartta 1776, MMH:n arkisto) Kahta vuotta myöhemmin taas lavansaarelaiset ja peninsaarelaiset kuljettivat silakkaa Liivinmaalle (Viroon), jossa se vaihdettiin viljaan suhteessa 1:2:een. (Talve 1996, 226, MMH Logren 1778) Vaihtosuhde ei kuitenkaan aina ollut vakaa. Pernajasta tiedetään 1790-luvulta, että saariston kalastajat saivat tynnyrillä kevättilakkaa 1 ½ tynnyriä, syksyllä jopa kolme tynnyriä viljaa. (Sirén 1981, 243)

Maarahva Näddala-Leht kirjoittaa marraskuussa 1825, "että vaihtohintana on tietysti vanha hinta: ottavat kolme täyttä rukiita neljännesastiasta". (Luts 1969, 300-301, Maarahva Näddala-Leht) Arved Lutsin mukaan kyseinen vaihtosuhde 1:3:een

oli yleinen 1800-luvun ensi puoliskolla. Siitä todistaa myös Elias Raussi, jonka mukaan "vanha vaihtokauppa on aina ollut Virossa tavallisena hintana kolmet täyttä rukiita ja joinakuina vielä enemmän. Mutta nykyaikana (1840-luvulla) vain harvoin saavat kolme täyttä, vaan 2 ½ – 2 ja antavat 1 ½ täydestä omilla tynnyreillänsä". (Luts 1969, 300-301; Raussi 1966, 115) Raussin arvioita tukevat myös noihin aikoihin kirjatut Suomen Tallinnan kauppa-asiamiehen keräämät tiedot vaihtopaikoilta. Lukujen mukaan aikavälillä 1835–1853 vietiin Viron pohjoisrannikon pikkusatamista viljaa kutakuinkin kaksi kertaa määrää, jonka suomalaiskalastajat toivat suolasilakkaa vaihtoon. (Kaukiainen 1970b, taulukko V:4)

Vaihtosuhde vaihteli eri vuosina sen mukaan, millaisia kala- ja viljavuodet olivat. Ääripäinä voidaan pitää suhdetta 1:1:een ja toisaalta 1:3:een, jopa 1:3 ½:een, perunan kohdalla 1:6:een. Kala oli halvempaa keväällä, jolloin sitä vaihdettiin Porvoon saaristosta peräisin olevien tietojen mukaan myös suhteessa 1:1:een tai 1:1 ½:een, syksyllä taas 1:2:een tai jopa 1:3:een. Toisaalta Porvoon pitäjän saaristosta on tietoja, joiden mukaan tavallisin vaihtosuhde oli 1:1:een, joskus kuitenkin 1:2:een varsinkin silloin, kun oltiin vaihtamassa rasvaisia syyssilakoita. (Heikkilä 1976, 91; Rosenström 1931, 46; Allardt 1928, 572)

Pernajalaisten kalastajien viedessä suolasilakkansa Viron markkinoille vaihdettiin kevätsilakkaa yleensä suhteessa 1:1 1/2:een. Sen sijaan syyssilakasta saattoi hyvinkin saada tynnyrillisellä kolme tynnyriä viljaa. Saattoi kuitenkin käydä, että suomalaisen oli itse vietävä silakkansa hevosilla Rakvereen myytäväksi. (Forsell 1954, 30).

Tammioilaisten käydessä 1900 kevätvirossa ¹ saivat he

2 täyttä rukiita yhdestä silakkatäydestä ja 8 täyttä perunoita samoin yhdestä silakkatäydestä. Syyssilakat taas maksoivat : 3 täyttä rukiita yhdestä silakkatäydestä ja perunoita 10-12 täyttä samoin. Rahaan emme ole oikeutetut myymään näissä samoissa silakoitamme, sillä ne ovat vain vaihtosatamia, emmekä maksa mitään tullia, paitsi satamaveron sille kartanolle eli hoville jonka ranta on. Kartano sitte nostaa metsästä polttopuut ja lastaus- ja lossausveneet ja tarvittaessa vetojuhtia ja teloja, jos sattuu myrsky ajamaan aluksen rannalle. (SKL 1900:9/10)

Kiinteää suhdetta noudatettiin nimenomaan *seprojen* kesken, kun taas vuosittain vaihtuvat vaihtokauppaystävät ostivat kalansa keneltä saivat ne halvemmalla. Koska viljan hinta oli kaiken aikaa noussut, muodostui 1930-luvulla tilanne, jossa virolainen *sepra* olisi saanut suolasilakkansa halvemmalla kylän kaupasta. Jatkuvan vaihtokau-

---

¹ Useimmista paikoista käytiin Virossa silakkaa vaihtamassa kaksi kertaa vuodessa. Käyntejä kutsuttiin yleisesti vuodenajan mukaan *kevät-* ja *syysviroksi*.

palle menon taustalla oli yhtenä syynä se, että suomalaisten tuomaa suolasilakkaa pidettiin tuntuvasti virolaisten pyytämää parempana. (Luts 300-301)

2.3.3.4. Ryyppy sinetöi kaupat

Seprakaupassa kuten kaikessa kansanomaisessa kaupassa kaupan solmimiseen liittyi tiettyjä tapoja. Niitä valaisee hyvin Arved Lutsin kuvaus kyseisestä menettelystä Mahun ja Lüganusen rannasta. "Saarelainen tarjosi ensin kuorenkalaa, ja kun talonpoika hyväksyi kaupat, ojensi hän toiselle pullon maitoa vastineeksi. Lyötiin kädet yhteen ja kauppa oli tehty. Tietenkin ryyppättiin kauppojen teon yhteydessä tiuhaan viinaa."(Luts 1969, 309)

Kuoren- eli tohukala maistui myös pienille virolaisseproille. Kuva Mahusta. Carl Sarap 1936-39, pilt15. Virumaan museosäätio.

Kuoren- eli tohukala kuului saarelaisten jokavuotisiin tuliaislahjoihin. Kuva Mahusta. Carl Sarap 1936-39, pilt13. Virumaan museosäätiö.

Kun kaupat oli lyöty lukkoon, tarjosi Viron sepra suomalaiselle ryypyt maitopullosta. Kuva Mahusta. Carl Sarap 1936-39, pilt16. Virumaan museosäätiö.

Mikko Kero katsoo, että *seprakaupan* yhteydessä nautitut ryypyt toimivat osapuolia tasavertaistaen. Niiden avulla kumpikaan osapuoli ei pyrkinyt luomaan alistussuhdetta. Ne muistuttavatkin Keron mukaan pikemminkin pyyntiseurueen perustavassa kokouksessa tai nuottalukusilla nauttimia pyhiä ryyppyjä, joiden myötä seurueen osanottajat sitoutuivat velvoittavaan ystävyssuhteeseen. Kansanomaisen oikeuskäsitksen mukaan tällaista suhdetta ei saanut yksipuolisesti lopettaa. Yhdessä nautituilla ryyppyillä oli kansanomaisen tapaoikeuden mukaan vahvasti sopimuksellinen ja velvoittava luonne. (Kero 2004, 111-112)

Ilmar Talven mukaan vaihtokaupan yhteydessä nautitut ryypyt merkitsivät samalla esineen omistusoikeuden lainvoimaista siirtymistä, jonka jälkeen omistussuhdetta ei voinut enää riitauttaa. Ryyppyjen ja kädenlyönnin jälkeen osapuolet sitoutuivat ystävällisiin suhteisiin. Mikäli toinen osapuoli vielä kuitenkin riitautti kaupan, oli hänen kustannettava kaupanteon yhteydessä nautitut ryypyt. (Talve 1959, 164-172)

3. VAIHTOKAUPAN SYNTYVAIHEISTA

3.1. Perusolettamus

Seprakaupan tutkimuksen perusmateriaaliin kuuluvassa Suomalais-virolainen sepralaitos- artikkelissaan Kustaa Viikuna esittää, että

aikanaan esihistoriallisella kaudella Suomenlahti oli ollut virolaisten joka vuosi ahkerasti käyttämä erätie meren takaisille turkismaille ja ennen kaikkea vesitie silakan suojausille kutuvesille ja lohikoskille. Erityisesti Uudenmaan saaristossa, rannikolla, jokien suukoskilla ja metsien riistamailla virolainen sesonkiasutus jatkui rinnan hämäläisten kanssa historialliseen aikaan saakka, mistä monet paikannimet ja myöhemmät historialliset asiatiedotkin ovat todisteina. Jyrkkä muutos on ilmeisesti tapahtunut juuri 1200-luvulla. Tanskalaiset valloittivat Revalian 1219, samoihin aikoihin ulottuivat kalpaveljesten hävitysretket etelästä päin jo Virumaalle saakka. Ja toisella puolen Suomenlahtea ruotsalainen uudisasutus valtasi vakinaiseksi asumajoihukseen ikivanhan virolais-hämäläisen eräalueen ja kalavedet.

Vanhassa kotimaassa virolaiset joutuivat suorittamaan uusille herroilleen raskaita viljakymmenyksiä, jotka vähitellen kohosivat jopa neljännekseen sadosta. Sen jälkeen tulivat vielä päivätyöt kartanoissa. Useimmista virolaisista talonpojista tuli vähitellen perintöalamaisia eli siis maaorjia. Näissä oloissa eräretket meren yli pohjoiseen vieraan valtakunnan alueelle tietenkin loppuivat. (Vilkuna 1964b, 1-7)

Kustaa Vilkuna pitää edelleen mahdollisena, että

jotkin Viron vauraat sisämaan kylät, joilla ei ollut omaa merikalastusta, hankkivat tällä tavoin (*seprakaupan* puitteissa) hapan- ja suolakalansa jo ennen saksalaisvaltausta, siis aikana, jolloin Viron rannikkokylämiesten pyyntimatkat Suomeen vielä jatkuivat säännöllisinä.

Varsinainen alkukohta lienee kuitenkin asetettava aikaisintaan 1200-luvulle, jolloin keskisen ja itäisen Suomenlahden pohjoinen rantamaa alkaa saada vakituisen asutuksensa ja jolloin se muutenkin joutuu uuden saksalaiskaupan suuntauksen ja ruotsalaisvalloituksen johdosta kiihkeään kehityksen kohteeksi. Samoihin aikoihin virolaisten kalastusretket vaikeutuivat, mutta sen sijaan maanviljeys lahden eteläpuolella voimistui. Viljanvienti Viroota kasvoi nimenomaan 1200-luvun lopulta lähtien. (Vilkuna 1964b, 1-7, 17)

3.2. Uutta asutusta Suomenlahden pohjoisrannalle

Seprakaupan alkua on siis totuttu etsimään 1200-luvulta, joka oli tapahtumarikas vuosisata Suomenlahden rantamilla. Muutoksia asutuksessa tapahtui niin Suomen kuin Vironkin rannikolla, ja kaupallisessa mielessä kuvaan astui Hansa sekä uutena kauppa-artikkelina kala.

Itäisen Uudenmaan ja Kymenlaakson rannikkoa on perinteisesti pidetty asumattomana esihistoriallisen ajan lopulla. Uusien tutkimusten (Vehkalahden Västäri, Vehkalahden Kuorsalon Pörstinki) mukaan kuva asumattomuudesta on muuttunut niin, että kiinteään viljelyyn ja samalla kiinteään asutukseen aivan Suomenlahden ranta-alueita lukuun ottamatta katsotaan nyt alkavan alueella jo 800-900-luvuilla. Todiste rannan aiempaa varhemmasta asuttamisesta saatiin syyskuussa 2006, kun Haminan koillispuolelta löytyi 850-1100 jKr. ajoitettua rautakuonaa. (Miettinen ja Korhonen 2006, suullinen tieto)

Useita nykyistä Kymenlaakson eteläosien pitäjiä koskeneita tutkimuksia julkaissutta maisteri Martti Korhosta ja maisteri Timo Miettistä aiemmin on Yrjö Kaukiainen esittänyt, että ensimmäinen pysyvämpi asutus on Virolahdella peräisin jo 900-luvulta. Hän on myös pitänyt hautalöytöjen perusteella todennäköisenä, että Virolahden Pitkäpaaden, Paation ja Orslahden seuduilla on ollut 900-luvulla jonkinlaista Suomenlahden etelärannalta tullutta pysyvää asutusta, joka olisi myöhemmin tuhoutunut väkivaltaisesti. Kaukiainen katsoo edelleen, että Pitkäpaaden seutuvilla oli ehkä jostakin Suomenlahden eteläpuolelta tullut näille seuduille väkeä nuottaa vetämään, aluksi kesäkaudeksi, myöhemmin jäädäkseen. (Korhonen 1999, 119-120; Miettinen 1998, 17; Kaukiainen 1975, 41, 55)

Viitteitä siitä, että Suomen etelärannikko ei ollutkaan asumaton rautakauden lopulla, on saatu myös lännempää. Hiittisten Kyrksundetissa on tutkittu kauppapaikka, joka Torsten Edgrenin mukaan on ilmeisesti palvellut Halikon ja Perniön rikkaiden rautakautisten seutujen, ehkäpä Luonais-Hämeenkin ulkosatamana. Samanlainen satama lienee ollut myös Porkkalassa Kyrkogårdsöllä ja Råfsöllä. Edgren pitää mahdollisena, että viikinki- ja ristiretkiajan merenkulkijoiden käyttämä väylä sivusi myös Porvoon saaristoa, jonka eteläisimmän osan rökkiöt on saatettu tehdä vasta nuoremalla rautakaudella. Väylän kulkuun saattaa viitata myös se, että Fallholmenin rökkiössä on samanlaiset ulkonemat kuin Vehkalahden Västärin rökkiössäkin. (Edgren 1996, 110-112)

Ahvenanmaa oli tuohon aikaan jo ruotsalainen, ja sen ruotsalaisväestö lisääntyi 1000-luvulla tuntuvasti. Syynä maahanmuuttoon oli liikaväestö Keski-Ruotsin maakunnissa. Turunmaan sisäosat lienevät saaneet ruotsalaiset uudisasukkaansa 1100-luvun jälkipuoliskolla, luultavasti tuolloin ruotsalaisia muutti myös läntiselle Uudellemaalle, aina Espoon tienoille saakka. Muutto kiihtyi ruotsalaishallinnon ja lähetyshiippakunnan perustamisen ja ensimmäisen ristiretken 1155 jälkeen. Carl Jacob Gardbergin mukaan kyseessä oli pitkän ajan kuluessa perhekunnittain tapahtunut spontaani muutto. (Gardberg 1996, 137-138)

Totutun käsityksen mukaisesti ruotsalaisasutuksen leviämisen toinen aalto itään Kymijoelle saakka alkoi 1200-luvun puolivälin vaiheilla läntiseltä Uudeltamaalta käsin, kun toinen ristiretki 1238 tai 1239 oli kytkenyt Hämeen länteen. Kun Aleksanteri Nevski oli torjunut ruotsalaisten yritykset Nevälle, jäivät Kymijoen itäpuoliset alueet kuitenkin Novgorodin valtapiiriin. Nyt muutto oli aikaisempaa enemmän kruunun

ohjaillemaa, ja ruotsalaisia saapui ei vain Mälarin maakunnista, vaan myös Gästriklandista, Hälsinglandista ja Taalainmaalta. (Gardberg 1996, 138)

Ennen ruotsalaisia liikkeellä olivat kuitenkin tanskalaiset, jotka 1100- ja 1200-lukujen taitteessa olivat kiinnostuneita erityisesti Porvoon seudusta. Ainakin tuolta ajalta ovatkin peräisin Porvoon tienoon kaupalliset kontaktit Viron suuntaan. Suhteita tiivistä edelleen se, että Porvoo ja Pernaja kuuluivat seurakunnallisesti Viron Paadisten luostarin alaisuuteen 1351-1429. (Korpela, 2004, 126-127; Edgren-Gardberg 1996, 100-112, 135-136, 141-146; Christiansen 1997, 109-115; Palola 1997, 309)

Jukka Korpelan mukaan Viipurin länsipuoliset alueet saivat jo 1100-luvulla jonkin verran väestöllistä Varsinais-Suomesta, Mynämäen seuduilta ja Aurajoen länsipuolisilta alueilta. Syynä tuohon muuttoon hän pitää ennen kaikkea ensimmäistä ruotsalaisekspansiota Varsinais-Suomeen. (Korpela 2004, 70-83)

Markus Hiekkänen katsoo, että Pyhtään ja Viipurin välisen rannikon uudisasutukselle ei näyttäisi olevan juuria ennen 1200-luvun viimeistä neljänestä. Uudisasutus näyttääkin Hiekkasen ja Korpelan mukaan seuranneen kolmannen ristiretken 1293 aikaansaamaa ruotsalaisen vallan asettumista Viipurin seudulle. Jukka Korpela katsoo, että Viipurin linnan perustaminen tapahtui suoraan Ruotsista käsin. Tätä käsitystä tukee muun muassa se, että linnan perustamisretkellä oli mukana nimenomaan Västeråsin piispa Petrus Elavi. (Korpela 2004, 71; Pirinen 1955, 72; Rosén 1945, 3-4; Christiansen 1997, 114)

Linnan perustamisella haettiin ennen kaikkea mahdollisuuksia Nevan liikenteen valvontaan, ja se liittyi myös ekspansioon Baltiassa. Nevan haltuunsaamisen ensisijaisesta merkityksestä esimerkiksi Suomenlahden pohjoisrannan verotusoikeuteen verrattuna puhuu muun muassa se, että tuohon asti Nevalta purjehdittiin Turkuun Viron rannikkoa pitkin Tallinnan edustalle ja siitä vanhaa viikinkireittiä myöten Porkkalan. (Hiekkänen 2003, 484, Korpela 2004, 70-71)

Jukka Korpela katsoo, että ruotsalaisten muutto läntiseen Karjalaan ajoittui vasta Viipurin linnan perustamisen jälkeiseen aikaan ja että suoraan Ruotsista muuttaneilla ei ollut minkäänlaista yhteyttä itäisellä Uudellamaalla jo asuviin ruotsalaisiin. Korpela ja Kaukiainen pitävät selvänä, että viimeisin muuttoalto liittyi uusien instituutioiden perustamiseen ja läänitysten jakoon. (Korpela 2004, 70-83; Kaukiainen 1970a, 111-112)

Ruotsalaisten saapuessa Viipurin tienoille, ei nykyisen kaupungin alue ollut suinkaan ilman asutusta. Aleksanteri Saksan ja V.A. Tjulenevin tutkimusten perusteella

tiedetään, että Viipurin nykyisen kaupungin alueella oli jo 1200-luvun toisella puoliskolla karjalaisasutusta ainakin kolmessa paikassa. (Saksa 2006, 8)

Ruotsinkielisen väestön alue alkoi Kymijoen itäisen suuhaaran tienoilta ja jatkui rannikkoa pitkin Säkkijärvelle. Tämän itäpuolella ruotsalaisperäistä nimitystä on tavattu vain saaristosta. Yrjö Kaukiaisien mukaan ruotsalaiset tulivat aiemman suomalaisasutuksen sekaan ja ainoastaan vapaille alueille, toisaalta kuitenkin myös Kymijoen suun lohiapajille. Koska Hämeestä ja Karjalasta käsin lähelle rannikkoa muuttaneet suomalaiset olivat vallanneet jo aikaisemmin parhaat viljelykseen ja karjanhoitoon soveltuvat maat, asettuivat suoraan Ruotsista levittäytyvät ruotsalaiset paikoille, joista käsin voi harjoittaa kalastusta, vartiointia ja Viron mallin mukaisesti kenties myös luotsausta. Näin heitä tavataan pitkin rannikkoa suhteellisen lähellä merta. Kymijoen suun länsipuolelle jäi nyt ruotsinkielisessä asutuksessa katkos. Tästä voidaan Kaukiaisien ja Korpelan mukaan päätellä, että ruotsalaisasutus itään ei ole levinnyt Itä-Uudenmaan ruotsalaisseuduilta vaan Viipurista ja suoraan keskisestä Ruotsista. Asutuksen puuttuminen lähempää Viipuria voi selittyä sillä, että alueen hiekkarannat eivät sopineet maanviljelyyn. (Kaukiainen 1970a, 109-112, 117-123; Kaukiainen 1980, 51)

Maaperän soveltuvuuteen ruotsalaismuuttajien elinkeinoon on kiinnittänyt huomiota myös Eljas Orrman. Hän onkin osoittanut, että kyse ei ollut vain siitä, kuka ensiksi ehti ottaa maan haltuunsa. Suomenlahden rannikon pohjoispuolella, suunnilleen 20 metrin korkeuskäyrällä kulkee Litorinameren (10 000-5000 eKr) rantalinja. Käyrän yläpuolella savimaat ovat kovia, ja niitä on huomattavasti vaikeampi muokata kuin rannikon kevyitä savimaita. Koska karjanhoidolla oli keskeinen sija ruotsalaisten maahanmuuttajien taloudessa, heille oli Orrmanin mukaan luonnollista pysähtyä kovemman maan kohdatessaan. Siksi heille on luonnollisempaa pysytellä rannikolla ja sen hyvin rehua antavilla rantaniityillä. (Orrman 1987, 177-178)

Viipurin lähitiennon erillistä asemaa länteen verrattuna kuvastaa se, että 1300-luvun alkupuolella verotusta luotaessa siellä sovellettiin karjalaista oikeutta. Säkkijärven Ristiniemen länsipuolisilla alueilla taas käytettiin ruotsalaista eli Helsinglannin oikeutta. Jukka Korpelan mukaan lienee niin, että länsiosissa kyettiin toteuttamaan pääsääntöisesti ruotsalaista järjestelmää jo siksi, että se maaperänsä vuoksi soveltuu maanviljelykseen. Syynä saattoi olla myös se, että sinne muodostui kansainvälisen kalakaupan keskus ja sitä kautta myös verotettavaa varallisuutta. (Korpela 2004, 201-202)

Seurakunnallinen kehitys kulki Viipurin länsipuolisilla alueilla siten, että Viipurin, Virolahden ja Vehkalahden seurakunnat perustettiin 1300-luvulla. Itä-Uudenmaan emäseurakunta taas oli ensi kertaa 1327 mainittu Porvoo, josta 1300-luvun kuluessa ja seuraavan vuosisadan alussa itsenäistyivät Sipoo, Pernaja ja Helsinki. (Palola 1996, 92, 97; Edgren-Gardberg 1996, 140-141)

Jukka Korpela katsoo Kustaa Viikunaan yhtyen, että Pyhtää, Virolahti ja Vehkalahti olivat 1300-luvulla ilmeisesti rannikon Baltiaan suuntautuneen kaupan keskuksia. Niiden muodostuminen kertoo hänen mukaansa myös siitä, kuinka Nevan reitin vuoksi perustettu Viipuri alkoi kasvaa länteen idän sijasta. Nämä seurakunnat sijaitsivat edelleen Pernajan, Porvoon ja Helsingin lailla suuren rantatien varrella. Jukka Korpela pitää erikoisena, että keskiaikaisten kirkkojen ketju kulkee tien mukaisesti. Sijainti uuden tien varrella saattaa hänen mukaansa viitata siihen, että täälläkään ei ollut seurakunnan pohjana varsinaista vanhaa yhteisöä. Virolahti ja Vehkalahti kuuluivat vielä 1300-luvun alun ruotsinkielisen ruotsalaisen kolonisaation alueeseen. Siten kyse voi Korpelan mukaan ollakin liittymisestä toiskieliseen tulokasväestöön, sen maailmankuvaan ja hallinnon organisointiin. Suomenlahden pohjoisrannan itäosien taloudellisen ja seurakunnallisen kehityksen voimakkuuden taustalla on se, että rannikko ja jokien kosket olivat nousseet arvoon arvaamattomaan jo ennen 1200-luvun puoltaväliä. Arvonnousun aiheutti se, että Baltian katolisissa kaupunkikeskuksissa Riiassa ja vallankin Tallinnassa kuivatulla ja suolatulla kalalla alkoi paaston aikaan olla erittäin suuri kysyntä. (Korpela 2004, 201-202; Dahlbäck 2001, 209-210; Rosén 1945, 9-10; Kaukiainen 1980, 105-106)

3.3. Tallinna - vanha kauppapaikka

Viron puolella kehitys kulki 1200-luvulla Suomenlahden pohjoisrannikon kanssa osin samoja, osin taas aivan omia teitään. Keskeistä osaa siinä näytteli Tallinna, mutta samaan aikaan Suomenlahden yli tapahtuneita kontakteja ajatellen merkittävää kehitystä tapahtui myös muualla Viron pohjoisrannikolla. (Johansen 1951, 14-17)

Viron asutusoloja esihistoriallisen ajan lopulla ja historiallisen ajan alussa tutkinut Paul Johansen pitää mahdollisena, että ruotsalaisia kauppiaita vieraili Tallinnan paikalla olleessa kauppapaikassa jo ennen sen joutumista tanskalaisille ja saksalaisille. Tallinna oli tuolloin vilkas kansainvälisten kauppareittien solmukohta, jonka

virolaiset käyttäjät asuivat kauppapaikkaa ympäröivän maaseudun kylissä. Paul Johansen löytää monia perusteluja sille, että kauppapaikkaa käyttivät myös karjalaiset. Yhtenä perusteena tälle on esimerkiksi suomalaisten Tallinnasta käyttämä nimi Kesoi, jota Johansen luonnehtii jo esihistorialliseksi. (Johansen 1951, 48, 50-51. 53-54)

Todisteena tallinnalaisten kauppiaiden levittäymisestä Suomen puolelle on pidetty vuodelta 1336 peräisin olevaa asiakirjaa, jossa Viipurin linnanisäntä Bo Joninpoika antaa tallinnalaisille kauppiaille luvan käydä kauppaa kolmessa civitaksessa, Viipurissa, Virolahdella ja Vehkalahdella. Kaupankäyntioikeutta pyrittiin nyt kuitenkin itse asiassa kaventamaan, koska Suomen käskynhaltija Karl Näskonunginpoika oli tehtävänsä astuessaan kymmenkunta vuotta aikaisemmin kauppa-oikeuksista käydyn riidan päätteeksi luvannut Tallinnalle vapaan kaupankäynnin kaikissa Suomen satamissa. Tämän vastineeksi Suomesta Tallinnaan purjehtivat saivat taas siellä harjoittaa vapaasti kauppaa. (Suvanto 1985, 116) Karl Forsman pitää kuitenkin mahdollisena, että kyseinen oikeus olisi ollut voimassa jo edellisellä vuosisadalla, jo ennen vuotta 1269. (Forsman 1942, 101-104) Myös virolainen arkeologi Jüri Selirand on otaksunut, että Virosta vietiin viljaa Novgorodiin, muihin Venäjän kaupunkeihin, Suomeen ja Karjalaan jo esihistoriallisen ajan lopulla. Selirandin kanssa suurelta osin samaa mieltä on Seppo Zetterberg, jonka mukaan viljaa vietiin Virosta 1200- ja 1300-luvuilla ennen kaikkea Suomenlahden pohjoisrannikolle, hyvien satojen sattuessa myös Ruotsiin, Novgorodiin ja Flanderiin. (Selirand 1989, 110; Zetterberg 2007, 126)

Tämän ajatuskuvion puolesta puhuu myös Otto Liiv, joka viittaa saksalaisten ja venäläisten 1269 solmimaan sopimukseen. Sen mukaisesti saksalaiset saivat käydä karjalaisten kanssa kauppaa erillisenä toimenä Novgorodin kanssa käytävästä kaupasta. Sopimus oli perusteltua siksi, että karjalaiset kuuluivat tuolloin novgorodilaisen valtapiiriin. Liiv menee vielä pidemmälle katsoessaan, että suomalaiset ja karjalaiset kävivät Tallinnassa kauppamatkoilla jo ennen kauppakeskuksen joutumista valloitetuksi. (Liiv 1935, 210)

3.4. Rannat autoina

Paul Johansenin luoman ajatusrakennelman mukaisesti pysyivät rannat Viron pohjoisrannikolla autoina aina 1200-luvun loppupuolelle saakka. Tähän Paul Johansen löytää ainakin kaksi syytä. Ensiksikin kylien sijoittaminen aivan rannan tuntumaan ei ollut järkevää turvallisuussyistä. Yksi viikinkien idänteistä kulki näet yli Ahvenanmeren Suomen puolelle, josta se Porkkalan kohdalta kääntyi etelään kohti Tallinnan seutuja. Sieltä reitti jatkui pitkin Viron pohjoisrannikkoa Lavansaarta ja Seiskaria hipoen Nevan suulle. Ulkoista viikinkien ja myöhemmin merirosvojen hyökkäystä peläten vetäytyivät rantakylät sisämaahan myös esimerkiksi Tanskassa, jossa uhkana olivat vendit. Toisena perusteena Viron rannikon asumattomuudelle Johansen pitää sitä, että sen myötä sovellettiin vanhaa muun muassa Gotlannissa käytössä ollutta kauppaoikeutta. Sen mukaan rannat oli pidettävä vailla kiinteää asutusta, jotta niitä voitiin käyttää hyvin kaupantekoon. Gotlannin lailla myös Virossa kalastukseen ja kauppaan oli oikeus sisämaan kylillä, joita isännöivät suurtalonpoikasuvut. Muun muassa silakan kutuaikaan asettuivat kalastajat tietyille paikoille, joihin oli pystytetty pieniä majoja. Niillä paikoilla ei saanut asua kauaa, ja muun muassa karjan ja hevosen pito oli siellä kiellettyä. Näitä paikkoja kutsuttiin Skandinaviassa nimellä fiskerleie tai -läger (ruots.), Saksan itäisillä rannoilla vanhalla pohjoismaisella sanalla vitte (ruots. vitte) sekä Virossa ja Suomessa kalamajaksi. (Johansen 1951, 112-155)

Rantavaja Altjassa. RMF 949:54. J. Triefeldt 1934. Virumaan museosäätiö.

Rantavajoja Eisman kylässä. RMF 1192:8. J. Triefeldt 1933.
Virumaan museosäätiö.

Paul Johansenin mukaan sisämaan kylillä oli rannassa maakaistaleita, joille niiden kausikalastajat voivat pystyttää kala- ja verkkovajojaan. Koska maakylien talonpojat eivät halunneet luopua oikeuksistaan, he myös pitivät tiukasti kiinni rannan asumattomuudesta. Johansen katsoo, että kalastajien asema silloisessa kyläyhteisössä oli suhteellisen halveksittu. Heitä voitiin verrata päiväpalkollisiin, kulkureihin ja nihteihin. Maakylien talonpojat eivät ilmeisestikään itse harjoittaneet kalastusta, vaan antoivat sen nihtien ja sodassa saatujen orjien tehtäväksi. Johansenin mukaan sesonkikalastuspaikkojen hidas muuttuminen vakituisesti asutuiksi herätti maakylien talonpojissa vastustusta. Tilanherrat kuitenkin suosivat tällaista ruotsalaispainotteista kehitystä, koska sitä kautta heidän oli mahdollista lisätä tulojaan. (Johansen 1933, 256-261)

Ensimmäiseksi kyläksi Viron pohjoisrannikolla tiedetään Pärisepa vuodelta 1259. Virumaan kylistä viimeistään 1200-luvun perua ovat myös Mahu, Toolse ja Vergi, joista ainakin Mahua ja Vergiä Johansen pitää esihistoriallisina. Viron pohjoisrannikon asuttaminen liittyy samaan ruotsalaiskuvioon, jota ilmeisesti sovellettiin myös Suomessa. Ruotsalaiset asettuivat 1343 alkaneen kansannousun tukahduttamisen jälkeen osin autioloille, osin rannikolle, purjehduksellisesti vaarallisille paikoille kuten Kolgaan ja Mahuun, jossa he toimivat tilanherrojen kaupankäynnissä luotseina. (Johansen 1951, 112-155; Luts 1994, 48)

Samaa mieltä Viron pohjoisrannikon asumattomuudesta 1200-luvulla on Jüri Selirand, jonka mukaan maakylien lisäksi kyliä sijaitsi myös rannikon tuntumassa. Kala-vedetkin kuuluivat niille kylille, joiden alueella ne sijaitsivat ja jotka niitä yhteisesti käyttivät. Jüri Selirandin mukaan väestö Virossa valtasi 1000-1200-luvuilla yhä uusia maita, jotka liittyivät kiinteästi maanviljelyyn. Kun muinaisessa Revalassa (Tallinna) sekä Harju- ja Virumaalla oli 1000-luvun alussa satakunta kylää, oli niitä 200 vuotta myöhemmin neljä kertaa tuota enemmän. (Selirand 1989, 148-149)

Suomalaisille silakan ja viljan vaihtajille tuttu ruis alkoi 1000-luvulla tulla pääviljalajiksi Virossa. Maanviljelyssä tapahtui toisen vuosituhannen ensi vuosisatoina muitakin huomattavia muutoksia, niin että maanviljely nousi huomattavan korkealle tasolle. Erityisesti Virumaan hedelmällisyys saa kiitosta Liivinmaan kronikassa Henrik Lättäläiseltä, jonka mukaan "Virumaa on viljava ja kovin kaunis sekä tasaisten viljavainioitensa puolesta avara maa". (Selirand 1989, 151; Henriku Liivimaa kronika. XXIII. 1982)

Harju- ja Virumaan vanhimman rautakauden lopun kiinteän asutuksen paikkoina Selirand pitää seutuja, joilta on löydetty eniten rahalöytöjä. Ne eivät ole keskittyneet suoraan muinaisiin kauppapaikkoihin, vaan ne esiintyvät tietyillä alueilla kauppakeskusten läheisyydessä. Virumaan enimmät rahalöydöt on tehty nykyisen Rakveren ympäristöstä. Se liittyy Selirandin mukaan Kundanlahden rannalla Toolsejoen suussa sijainneeseen kauppapaikkaan. Tallinnan ja Toolsen kauppapaikkojen ohella sellaisena voidaan pitää nykyisen Kohtla-Järven seutua, jonka kauppapaikka sijaitsi Purksejoen suussa. Markkinapaikat satamien läheisyydessä olivat laajemman ympäristön asukkaiden, etupäässä ylimystön yhteisomistuksessa. Kaupankäyntiä harjoitti Selirandin mukaan koko varakkaampi väestökerros. (Selirand 1989,148-161)

Kalastajia Vainupean rannassa 1928. MMF 1138-19. Viron Merimuseo.

Viron pohjoisrannikon asumattomuudesta 1200-luvulla on Johansenin ja Selirandin kanssa eri mieltä Enn Tarvel, jonka mukaan ranta-asutuksesta puhuttaessa tulee tehdä selvä ero rantakyläiden ja kalastajakyläiden välillä. Ensiksi mainitut olivat rannan läheisyydessä olleita kyliä, toiset taas rantakyläitä, joiden asukkaat elivät pääsääntöisesti kalastuksesta. Tarvel katsoo, että meren lähellä olevia kyliä oli olemassa jo 1200-luvun alussa. Tästä todistaa se, että läheltä merta on löydetty monin paikoin kuten esimerkiksi Saarenmaalta ja Virumaan Vaivarasta kalmistoja. Kalastajakyläiden ja muiden rantakyläiden eron ei tarvinnut olla itse asiassa suuri, koska kalastajakyläiden ainoana elannon lähteenä ei ollut aina kaupallinen kalastus. 1600-luvun verotustietojen mukaan maksoivat rantakyläiden talonpojat veroina kuivattuja silakoita ja kampeloita sekä suolasilakoita. Veroparseleihin kuului kuitenkin myös vilja. Monessa rantakylässä maksettiin verona viljaa yhtä paljon kuin hyväpeltoisissa maakylissäkin. Siksi peltoviljelyn tuli niissä olla kalastuksen ohella hyvin hoidettua. Enn Tarvel pitää selvänä, että jopa 1200-luvulla tai aiemminkin oli rantakyläitä, joiden elannon hankkimisessa oli tärkeällä sijalla kalastus. Koska elämisolosuhteet olivat rannalla epäsopiivat, koko rantamatalikko oli hiekkainen, kivinen tai soinen ja koska niittymaan lisäksi

peltomaata oli niukalti, tuli viljelys ja kalastus sovitella yhteen. Tarvelin mukaan Lahemaan alueen rantakyläen ikää on vaikeata arvioida. Liber Census Danien mukaan rantakylä ei ollut ennen 1200-luvun loppupuolta ensimmäistäkään. Lähteet mainitsevat 1200-luvun rantakyläiksi ainoastaan Pärisspean ja Jumindan ja 1300-1400-lukujen rantakyläiksi Erun, Lahen, Natturin, Pedassaaren ja Pihlaspean. 1500-luvulla lähteisiin ilmestyvät rantakyläinä vielä neljä Kuusalun ja kahdeksan Haljalan kylää sekä Vösu. Rantakylät olivat kaikki keskiajalla kooltaan pieniä. (Johansen 1951, 112-155; Tarvel 1983, 55-56)

Kartanoita, joille aikaa myöten rantakin kuului, ei Vilho Niitemaan mukaan voitu alkaa perustaa Vanhalle Liivinmaalle heti valtauksen jälkeen, koska olot maassa olivat vielä levottomat. Tästä syystä läänitykset olivatkin aluksi veroläänejä. 1200-luvun puolivälissä oli Harju-Virumaalla 114 vasallille läänitetty yhteensä 4067 kookua eli 75 prosenttia kaikista tiloista. Vähitellen vasallit alkoivat muuttaa maaseudulle ja rakennuttaa kartanoita, kuten tapahtui esimerkiksi Harju-Virumaalla 1200-luvun loppuvuosikymmeniltä alkaen. Kartanoiden rakentamisvauhti lisääntyi 1300-luvulla ja kiivainta se oli 1400-luvulla. Harju-Virumaalla oli 1400-luvun lopun 265 kartanosta perustettu ennen vuotta 1400 vain 40 ja vielä niin, että Virumaan kartanoista ainoastaan kaksi ehdittiin rakentaa ennen 1343 kansannousua. Varsinaiseen kartanotalouteen, jossa päivätöiden merkitys alkoi kasvaa kymmenyksiä suuremmaksi, siirryttiin vasta 1500-luvun puolivälistä alkaneella satavuotisjaksolla. (Niitemaa-Hovi 1991, 122-123; Talve 2004, 40; Zetterberg 2007, 125)

Kartanolaitoksen vankistuminen johti ennen pitkää alustalaisten perintöalamaisuuteen. Sen ulkopuolelle jäi kuitenkin paljon maaseudun ihmisiä. Tällaisia ryhmiä olivat esimerkiksi kaikki maattomat, joihin kuuluivat irtolaiset, palkkatyöläiset, rengit, laivamiehet sekä palvelijat. Eräänlaisena väliportaana vasallien ja perintötalonpoikien välillä olivat vapaatalonpojat, jotka omistivat maata. (Niitemaa-Hovi 1991, 126-127)

Seprakaupan syntyyn vaikuttaneena tekijänä on pidetty perintöalustalaisuuden käyttöönottoa Virossa. Seppo Zetterbergin mukaan viljantuotannon ja siis myös alustalaisten päivätöiden tultua yhä tärkeämmäksi kartanoherran taloudelle syntyi perintöalamaisuus vasta keskiajan lopulla. Talonpojat säilyttivät kyllä omistusoikeuden tiluksiinsa, mutta he menettivät muuttovapautensa. Kartanoherrat alkoivat tulkita valloituskaudelta periytyvää oikeutta siten, että talonpojat eivät ilman kartanoherran suostumusta saaneet myydä eivätkä luovuttaa tilojaan, eivätkä muuttaa niiltä pois. Tämä periaate vahvistettiin Liivinmaan maapäivillä 1424. Tämä merkitsee sitä, että

Kustaa Viikunan 1960-luvulla esittämä käsitys seprakaupan alun kytkeytymisestä perintöalamaisuuden ja turpeeseen sitomiseen ei voi pitää paikkaansa. (Zetterberg 2007, 126)

Läänitysten lisääntymisellä ja kartanolaitoksen vankistumisella oli oma vaikutuksensa myös rannikko- ja muuhun kalastukseen. Herbert Ligin mukaan kalavedet oli aluksi jaettu kylien kesken. Valtauksen jälkeen uudet isännät rupesivat pitämään kalastusta omana regaalinaan. Läänityksen mukaan kalastusoikeus kuului ainoastaan läänityksen haltijalle. Läänitysten haltijalla oli omia ammattikalastajia. 1500-luvulta lähtien he sallivat talonpoikien kalastaa ainoastaan pienillä verkoilla omaan tarpeeseensa lisäveroja vastaan. (Ligi 1992, 157)

3.5. Ruotsalaisten osuus seprakaupan synnyssä

Kaikkein selvimmin suomalais-virolaisen vaihtokaupan alkuaikaan ja taustaan viittaa Jorma Ahvenainen, jonka mukaan esihistoriallisen ajan lopulla oli koko joukko kaupapapaikkoja niin Suomenlahden etelä- kuin pohjoisrannikollakin. Kauppa oli tuolloin vaihtokauppaa, jonka käyminen oli kaikille vapaata. Tallinnan merkityksen noustessa Hansa-ajalla siitä tuli Ahvenaisen mukaan myös suomalaisille tärkeä purjehduksen kohde, josta haettiin ennen kaikkea suolaa. Vastineeksi sinne toimitettiin turkiksia, eläinkunnan tuotteita ja kalaa. Kauppa pohjoisella Itämerellä ja Suomenlahdella oli suotuisaa siksi, että sitä voitiin käydä pienillä veneillä ja kuuteilla. Talonpojat käyttivät 1400- ja 1500-luvuilla Suomenlahdella viiden-kuuden lästin (lästi=2 500 kg) vetoisia aluksia, kun taas Tallinnan, Turun ja Viipurin porvareilla oli käytössään 10-20 lästin aluksia. Siitä, että viljakauppa Viron tanskalaisten hallitsemilla alueilla kuten Harju- ja Virumaalla, oli käynnissä jo ainakin 1297, kertoo siltä vuodelta oleva määräys. Sillä kielletään kaikki viljakauppa kyseisiltä alueilta, koska viljan hinta oli silloin keho. Tämä todistaa Ahvenaisen mukaan, että jossakin oltiin riippuvaisia virolaisesta viljasta. Liivinmaalla olikin Suomenlahden pohjoisrannalla erityinen alue, jonka kanssa käytävä viljakauppa ei vaihdellut satojen mukaan. Kyse oli ruotsalaisten asuttamasta alueesta eteläisessä Suomessa ja luoteisessa Virossa. Alueiden maat soveltuivat vain kalastukseen ja karjanhoitoon. Koska kyseisillä rannikoilla maat olivat viljelyyn epäsuotuisat, pitää Ahvenainen selvänä, että tulokkaat alkoivat vaihtaa omia tuotteitaan Viron pohjoisrannikon ylijäämään eli kalaa viljaan.

Myös Tallinnalle ja muille Liivinmaan osille oli kauppaliikenne Suomenlahden pohjoisrannan kanssa edullista, vaikka määrät olivatkin pieniä. Näin oli asianlaita erityisesti 1300-luvulla, jolloin viljantuotanto Liivinmaalla oli niin vähäistä, että suurille markkinoille ei ollut asiaa. (Ahvenainen 1963, 37-42)

Tallinnan kauppiat arvostivat kovasti kauppasuhteita Suomenlahden pohjoisrannalle. Kyseiseen kauppaliikenteeseen ottivat osaa niin Tallinnan kuin Suomenkin kaupunkien porvarit. Kuitenkin jo 1300-luvulta on olemassa tietoja, joiden mukaan Tallinnan porvarit halusivat omia itselleen kauppaoikeudet Suomen rannikolla. (Kerkkonen 1959, 179-181)

3.6. Uusin tulkinta vaihtokaupan iästä

Viimeisimmäksi suomalais-virolaisen vaihtokaupan syntyyn ja sen ikään on ottanut kantaa Yrjö Kaukiainen, joka edellisessä luvussa kerrotun lailla on pureutunut aiheeseen jo aiemminkin. Tällä kertaa hän pyrkii löytämään Suomenlahden *seprakaupalle* juuret 2004 ilmestyneessä Viipurin läänin historia II eli Viipurin linnaläänin synty -teoksessa. Kaukiaisien mukaan se, että esimerkiksi Mahun satama ja kylä tunnetaan jo 1200-luvulta ja Narvajoen suun, Toolsen ja Vergin satamat 1400-luvun alkupuolelta, todistaa ainoastaan sen ajankohdan, jolloin ne viimeistään ovat olleet kauppa- paikkana. Hän pitää kuitenkin huomattavasti ehdottomampana takarajana sitä ajankohtaa, jolloin Suomen puoleinen saaristo sai pysyvän asutuksen. Hänen mukaansa on näet melko mahdotonta ajatella, että saaristossa olisi voitu tulla toimeen ilman viljan tuontia. Viljan lisäksi tuontitavaraa oli myös suola. (Kaukiainen 2004, 49)

Saariston asutuksen ajoittaminen ei kuitenkaan onnistu keskiajan lähteiden perusteella. Viipurin läänin saaristossa ei ole juuri lainkaan pysyvään asutukseen liittyviä löytöjä, jollaisiksi voidaan Kaukiaisien mukaan tulkita ainoastaan Lavansaaren ja Virolahden Pitkäpaaden kalmistot. Toisaalta hajalöydöt Suursaarelta ja Tytärsaarelta voivat viitata kalastuksen synnyttämään sesonkiastukseen. Koska 1500-luvun puolivälissä niin ulappasaarilla kuin lähempää Suomen rannikkoa olevassa saaristossa oli jo vankka asutus, katsoo Kaukiainen asutuksen syntyneen jo keskiajalla. Hän pyrkii tarkentamaan kaupan alkua vielä saariston paikannimistön avulla. Koska pääsaarten ja merkittävimpien maastokohteiden nimet ovat vanhimpana kerrostumana joko suomen- tai vironkielisiä, kertoo se siitä, että nimiä antaneille paikat ovat tulleet tu-

tuiksi purjehdus- ja kalastusretkillä. Pienempien luotojen ja lahtien nimet ovat puolestaan nuorempana kerrostumana ruotsinkielisiä. Kieliasu ajoittaa ne kolmannen ristiretken jälkeisiin aikoihin eli 1300-luvun alkupuolelle, jolloin alueelle tuotettiin Ruotsista uutta väkeä alueen haltuunottoa varmistamaan. Kaukiainen katsoo, että siirretyt ruotsinkieliset kalastajat hakeutuivat viljaa vaihtaakseen Tallinnaan tai läntiselle Virumaalle, jonne niinkään oli siirretty ruotsinkielistä väestöä. Kaukiaisien mukaan voidaan olettaa, että suomenkieliset kalastajat vuorostaan purjehtivat itäiselle Virumaalle, missä heidän puhettaan ymmärrettiin paremmin. Lisäksi voidaan hänen mukaansa olettaa, että jo yksin Virolahden pitäjän nimi herättää luontevan oletuksen siitä, että sesonkikalastuksen seurauksena myös pysyvää asutusta olisi tullut lahden takaa. (Kaukiainen 2004, 49-50)

3.7. Levisikö vaihtokauppa Turunmaalta?

Suomalaisten ja virolaisten välisen vaihto- ja myöhemmän *seprakaupan* alkamisajankohta asettunee 1200-1300-luvuille. Ajoitus mahdollistaa sen, että kaupan alun taustalta löytyvät hyvinkin Ruotsista Suomeen 1100-luvulta lähtien muuttaneet ruotsalaiset.

Vaikka Kustaa Vilkuna ei tällaista teoriaa esitäkään, on hänen päätelmissään toinen ruotsalaissyntyisyyttä lievästi tukeva näkemys. Kustaa Vilkunan mukaan "johdattavana vaiheena tällaiseen vakiintuneeseen vaihtokauppaan, jota vielä samoin muodoin on harjoitettu Turunmaan saariston ruotsinkielisten kalastajien ja Itä-Uudenmaan sisämaan ruisrikkaiden suomenkielisten maanviljelijöiden välillä, on mitä todennäköisimmin ollut kestitystä vastaan tapahtunut kalojen hankkiminen, *suikiminen*. Turun saaristolaistenhan tiedetään käyneen Pernajassa vaihtamassa silakkaa sisämaan kaskiseutujen talonpoikien viljaan. (Vilkuna 1964a, 159; A. J. Hipping 1817, 127)

Kustaa Vilkuna katsoo, että kehitys satunnaisesta vakituiseen vaihtosuhteeseen ei olisi tapahtunut *seprakaupan* piirissä, vaan että se olisi kehittynyt varhemmin asutulla Turunmaan saariston alueella. Sieltä käsin se olisi levinnyt läpi koko ruotsinkielisen Uudenmaan rannikon. (Vilkuna 1964a, 142)

Vilkuna tukeutuu teoriassaan Sven Anderssoniin, jonka mukaan Sauvon, Perniön ja Tenholan suomenkieliset maanviljelijät harjoittivat Kemiön ruotsinkielisten kalastajien pyyntipaikoilla *hurittamista* ja *suikimista* vastaavaa vaihtokauppaa. Maanviljelijät toivat pyyntipaikoille olutta, myöhemmin viinaa, leipää ja juustoa, jolloin kahdella, kolmella kannulla viinaa, kuudella leivällä ja kolmella, neljällä juustolla sai yhden kevätsumpullisen kalaa. (Andersson 1953, 30)

Kustaa Vilkuna katsoo, että suomenkielisistä maanviljelijöistä käytetty ilmaisu *finne* viittaa siihen, että vaihtokauppa olisi syntynyt alkuaan ruotsinkielisten kalastajien ja suomenkielisten maanviljelijöiden väliseksi vaihtotapahtumaksi. Turun ja Uudenmaan rannikoiden kalastajien ja maanviljelijöiden vaihtosuhde edusti eräänlaista esiasetetta, josta ajallisesti myöhemmin asutetuilla seuduilla tapa olisi johdattelevien vaiheiden kautta kehittynyt kehittyneempään muotoon. Tavan leviämisen suhteen Vilkuna kuitenkin tyrmää Sven Anderssonin olettamuksen, että tapa vaihtaa kestävyksellä pyyntipaikoilla kaloja olisi nimenomaan ruotsalaista, ennen kaikkea ahvenanmaalais-ta alkuperää. Vilkuna ei yhdy Anderssonin kantaan siinäkään, että tapa olisi lainautunut sitä kautta suomalaisille ja Viron ruotsalaisten kautta virolaisille. Kustaa Vilkunan mielestä tapa liittyy nimenomaan nuottakalastukseen, jonka yhteydessä tavan juuret voivat ulottua kauas esihistorialliseen aikaan. (Andersson 1953, 35, 56; Vilkuna 1964c, 143)

1700-luvun puolivälistä *suikimisesta* on tietoja Sipoosta, jossa kolmen kartanon isännät anoivat 1754 maaherralta, että kaupunkilaisten ja lähiseudun asukkaiden nuottamiesten kanssa käymä kauppa kiellettäisiin. Eriksnäsin kartanon isännän Carl Fredrik Nordenskiöldin mukaan saaristoon saapui silakanpyyntiaikaan paljon ihmisiä veneillä ja he seurasivat kalastajia nuotta-apajille. He houkuttelivat nuottamiehet vaihtamaan saaliin olueen, viinaan ja tupakkaan. Joskus nuotanvetäjille tai palvelusväelle annettiin ilmaiseksi viinaa, ja he antoivat humalassa kalat ilmaiseksi tai liian halvalla. Kun nuottaväki juopui, syntyi tappeluita ja kalastus laiminlyötiin. Kalastajat nukkuivat juopumuksensa pois saarilla ja palasivat kotiin vasta 2-3 päivän kuluttua. Nuotat jäivät märkinä veneisiin ja mädäntyivät. Kalat pilaantuivat, kun ne jäivät pitkäksi aikaa veneisiin. Kuitenkin vielä 1800-luvullakin tultiin Sipoon sisämaan kylistä rannikolle vaihtamaan viinalla kalaa, ennen kaikkea talvinuottauksen aikana. (Rantanen-Kuvaja 1994, 53. Wessman 1925, 222)

Tapa tunnetaan myös kaakkoisesta Suomesta, muun muassa Virolahdelta. Eljas Raussin mukaan *viinalla ajelemista* harjoittivat tuohon aikaan eli 1840-luvulla itse

asiassa pitäjässä virka- ja kirkonmiehiä myöten kaikki, jotka jotakin luonnontuotetta tarvitsivat. (Raussi 1966, 118)

Virossa *suikiminen* tunnetaan monella eri nimellä kuten *viinutamine* (suom. viinan tarjoaminen), *kerjamine* (suom. kerjääminen, keräily), *(abi)ajamine* (suom. hankkia viinalla eri taloista muun muassa olkia), *vastutamine* (suom. vastata, olla vastuussa, olla vastassa) ja *anutamine* (suom. anoa, pyytää kiihkeästi, laittaa astioihin) . Näistä pohjoisrannikolla olivat tunnettuja *ajamine* ja *vastutamine*. *Abiajamisella* tarkoitetaan sitä, kun yleisimmin tilattomat, rengit jne kiersivät eri taloissa ja hankkivat viinaa vastaan olkia, heiniä, pellavaa jne. Saarenmaalla, Varblassa ja Kuusalussa *vastutamista* oli se, kun sisämaan talonpojat tulivat tarjoomuksineen rantaan mereltä palaa- via kalastajia vastaan. Ellen Karu pitää mahdollisena, että tällainen tapa on ollut laajemminkin levinnyt Virossa. Saarenmaalla kävivät *vastutamassa* kaikki, jotka eivät olleet mukana pyytämässä kalaa. Tällä tavoin hankittiin kalat kesää ja seuraavaa talvea varten. Rikkaammat perheet hankkivat silakat ja kampelat kuitenkin vaihtamalla viljaa kalaan. Keväällä silakan kutuaikaan kävivät saarenmaalaiset Muhussa kalaa *vastutamassa*. Kalarantaan tultiin 30-40 kilometrin etäisyydeltä sisämaasta. Viinaa ja olutta tarjonneet *vastaliset* (suom. vastassa olijat) olivat rannassa suosiossa, ja moni mies saattoikin saada jopa kolme vakkaa kalaa. (Karu 1962, 277-280)

Abiajamiseen voidaan Arved Lutsin mielestä jossakin mielessä yhdistää myös suolasilakkaa viljaan vaihtamaan tulleiden suomalaisten, erityisesti ulkosaarelaisten tapa tuoda virolaisille *seproille* ja muille kylänmiehille tuliaisiksi tuohen päällä kuivatua *kuorenkalaa* (vir. koorekala). Sen vastineeksi virolaiset lahjoittivat vähän ruoka-aineita kuten munia, voita, lihaa, kaalia, villaa tai pellavaa. Taloissa suomalaiset antoivat vielä *Ruotsin paitoja*, esiliinoja, pitsejä, nauhoja mutta myös saaren rohtoja reumatismia, yskää ja muita tauteja vastaan. Usein suomalaisilla oli mukanaan pullo viinaa, josta annettiin perhevälle ryyppy, joiden edestä tarjoaja sai naulan villaa, kaaleja, voipalan tai pellavaa. Usein miehet jäivät Arved Lutsin mukaan *sepran* taloon pariksi päiväksi, kun naiset kiersivät samaan aikaan ruoka-aineita keräämässä. Monta kertaa kiertäminen muuttui suoranaiseksi kerjäämiseksi, kun suomalaisilla ei ollut mitään antaa vastineeksi. Monet naiset taloissa karttoivat suomalaisia, joilla sanottiin olevan noitavoimia. Ajateltiin, että jos ei anna mitään suomalaisille, eivät lampaiden villat kasva, lehmät eivät anna maitoa ja hevoset kuolevat. Sellaisten lahjojen kerääjiä olivat Lutsin mukaan pääasiassa tytärsaarelaiset, jotka olivat suomalaisista saarelaisista taloudellisesti kaikkein heikoimmassa asemassa. He liikkui-

vat usein joukolla, puhuivat kovalla äänellä, josta syystä ja ehkä myös kerjäämisen takia virolaiset kutsuivat heitä variksiksi. Sama nimitys sopi tytärsaarelaisille jo 1700-luvulla. Toisten saarten asukkaat näet kutsuivat heitä tuolloin kraakkuvan puhetavan vuoksi juuri variksiksi. (Luts 1969, 306-308)

3.8. Yhteenveto

On mahdollista, että suomalais-virolaisen vaihtokaupan alku ulottuu jo ajalle ennen Lindanesin valtausta 1219. Mikäli sellaista on tapahtunut, on kyseessä ollut ennen kaikkea suomalaisten turkisten ja nahkojen vaihtaminen virolaiseen viljaan niin Lindanesin vilkkaassa kauppapaikassa kuin muutamassa muussakin Viron pohjoisrannikolla sijainneessa pikkusatamassa.

Hansan saavuttaessa yhä vankemman aseman kaupassa myös Suomenlahdella, tiedetään kontaktien yli meren olleen jo tuolloin vilkkaita. Tästä kertoo muun muassa saksalaisten ja novgorodilaisten 1269 solmima sopimus, joka takasi saksalaisille kaupparauhan karjalaisten kanssa. Jo tuohon aikaan karjalainen asutus oli levittäytynyt sisämaasta käsin tulevan Viipurin linnan tienoille. Suomenlahden pohjoisrannalla hämäläislähtöiset olivat siirtyneet viljanviljelijöiksi ja perustaneet kylänsä jonkin matkaa rannikolta sisämaahan jo 800-900-luvuilla. Ruotsalaiset uudisasukkaat taas ehtivät itäisen Suomenlahden rannikolle kuitenkin vasta kolmannen ristiretken jälkeen 1293 lähtien, ja uudet asukkaat tulivat Suomenlahden rantamille suoraan Ruotsista. Samanlainen ruotsalaiskehitys tapahtui samoihin aikoihin myös Viron rannikoilla. Voimakkaimmillaan ruotsalaisten muutto Ruotsista ja Suomesta oli Virossa 1343 tapahtuneen kansannousun jälkeen, ja heidän tiedetään asettuneen ennen kaikkea rannan tuntumaan. Tallinnan kauppiaiden mielenkiinnosta Suomen markkinoita kohtaan kertoo vuodelta 1336 oleva Viipurin linnanvoudin tallinnalaisille kauppiaille antama lupa käydä kauppaa Viipurissa, Virolahdella ja Vehkalahdella. Vastaavanlaisen luvan koskien kaikkia rannikon satamia oli itse asiassa antanut Suomen käskynhaltija jo kymmentä vuotta aikaisemmin. Vuoden 1336 kirjeellä pyrittiinkin vain siihen, että kauppiat eivät olisi enää käyttäneet pitkin rannikkoa olleita pikkusatamia ja niiden kauppapaikkoja. Kauppiaiden lisäksi kaupan kuvioissa olivat mukana myös talonpojat, joita oli 1200–1300-lukujen taitteesta lähtien asettunut asumaan myös Viipurin

länsipuoliselle Karjalan rannikolle. Heille sallittiinkin 1340-luvulla käydä vaihtokaup-
paa uusmaalaisten kanssa ennen kaikkea elintarvikkeilla.

Viron puolella tiedetään rantojen olleen ilman asutusta 1200-luvun loppupuolelle
saakka. Viron pohjoisrannikolla oli kuitenkin ainakin kaksi jo esihistoriallisella ajalla
käytössä ollutta satamapaikkaa, Toolse ja Purtsejoen suut, joiden lähellä sisämaassa
olivat kauppapaikkoina Rakveren ja nykyisen Kohtla-Järven tienoot. Virossa rantojen
autiokaudella rannat kuuluivat sisämaassa sijainneille kylille, jotka käyttivät niitä
sesonkikalastukseen ja kaupankäyntiin. Kartanolaitoksen levitessä 1300-luvulla myös
Harju-Virumaalle siirtyivät rannat niiden omistukseen. Kartanot palkkasivat etupäässä
ruotsalaisista omia ammattikalastajia, jolloin talonpojat ehtivät tekemään tarpeeksi
töitä myös kartanolle. Mikäli virolaiset olivat käyneet esihistoriallisen ajan lopulla
silakan kausipyynnissä Suomen rannikolla ja saarilla, ei ylläkuvattu kehitys nähdäk-
seni olisi voinut katkaista traditiota. Virolaisten retket Suomenlahden pohjoisrannan
saaristoon eivät voineet katketa myöskään talonpoiken *turpeeseen sitomiseen*, koska
kyseinen periaate vahvistettiin Liivinmaan maapäivillä vasta 1424. Virolaisten tiede-
täänkin olleen jälleen 1500-luvun alkupuolella ahkerasti silakanpyynnissä Suomen
puolella.

Syyt suomalais-virolaisen vaihtokaupan syntyyn on ymmärtääkseni löydettävissä
toisaalta. Vahvasti kuvassa lienevät olleet itään pyrkivät ruotsalaiset, joiden leipävil-
jan saanti uudismailla Suomen puolella heikkeni oleellisesti Kymenlaakson ja läntisen
Karjalan peltojen karuuden takia. Tällöin oli luonnollista kääntää katseet Suomenlah-
den etelärannalle, joka ei kaikin paikoin kyennyt tyydyttämään oman rannan ja ennen
kaikkea sisämaan suolakalan tarvetta. Koska Viron rannikon omien kalastajien saa-
liista ei riittänyt kaikille sisämaalaisille ja koska rannat olivat kartanoiden omistukses-
sa, oli huonosti kalaa tuottavien vesien rannoilla ja sisämaassa asuvien hankittava
suolakalansa Suomen puolelta

Seprakauppa piti sisällään muotoja, jotka viittaavat vaihtotapahtuman pitkään
ikään. Sellaisia olivat kaupan yhteydessä nautitut viina- tai olutryyppyt sekä kaupan
lopullinen solmiminen kättä lyömällä. Kustaa Viikuna katsoo, että suolasilakan ja
viljan vaihtotapahtuman esiasteena on ollut menettely, jossa sisämaan talonpojat
ovat hankkineet talven suolakalat tarjoilemalla nimenomaan nuottapaikoilla kalastajil-
le olutta, viinaa ja myöhemmin myös kahvia. (Paloviina yleistyi rahvaan parissa vasta
1700-luvulla) (Mäntylä 1985, 197-198) Tämän tavan kautta oltaisiin sitten siirrytty
kutakuinkin kiinteään 1:2:n vaihtosuhteeseen suolakalan ja viljan suhteen.

Vaikka Sven Andersson onkin esittänyt *seprakaupan* esiasteen levinneen ruotsinkielisten asuinalueen laajentumisen myötä pitkin Suomenlahden rantaa ja Viroon, pitää Kustaa Viikuna tätä mahdottomana. Tapa tunnetaan kuitenkin laajalti Itämeren piirissä, ja sitä sovellettiin hieman muunneltuna vielä maailmansotien välisenä aikanaakin muun muassa perinteisessä suomalais-virolaisessa *seprakaupassa*.

4. KESKIAJALTA VUOTEEN 1939

4.1. Keskiaika ja kruunun estelypyrkimykset

Samaan aikaan, kun silakan ja viljan vaihtokauppa alkoi vakiinnuttaa asemaansa 1300-luvulla, kehittyi sen rinnalla myös talonpoikaispurjehdus, suuremmilla mutta myös *seprakauppaan* kelvollisilla pienillä avonaisilla aluksilla harjoitettu kalan, suolan, viljan ja monen muun artikkelin kuljetus ja kauppa niin laillisissa kuin laittomissakin satamissa ja rantapaikoissa. Ensimmäiset tiedot suomalaisten ostosmatkoista Tallinnaan ovat 1300-luvun ensimmäiseltä puoliskolta. (Kerkkonen 1959, 33)

Liikennettä Tallinnan ja myös Suomenlahden itäosien rantojen asukkaiden kesken lienee siis ollut jo ainakin 1300-luvulla. Viipurin linnanisäntä esimerkiksi kirjelmöi 1385 Tallinnan raadille, että kuninkaan kahta talonpoikaa oli kohdeltu huonosti heidän kauppamatkallaan Tallinnassa. Toinen valittajista oli nimeltään Bengt Bagge, jota nimeä tavattiin tuolloin niin Koivistolla, Virolahdella kuin Vehkalahdellakin. Kaukiainen katsoo, että kyseessä oli paikallista ruotsalaisväestöä edustava henkilö, joka mieluusti asioi juuri Tallinnassa. Kaukiaisen mielestä Tallinna ei kuitenkaan ollut suinkaan ainoa satama, jonne talonpojat purjehtivat. Vuodelta 1420 on näet tietoja kaupankäynnistä Narvajoen suussa, ja 1431 ja 1437 kauppapaikoiksi mainitaan myös Mahu ja Toolse. Keskiaikaisissa lähteissä tunnetaan edelleen Vergi ja Kaspervik, kaikki itäsuomalaisten käyttämiä vaihtokauppasatamia. Koska vaihtokauppa oli 1600-luvulla jo täysin vakiintunut, täytyy sillä Yrjö Kaukiaisen mukaan olla tuolloin takanaan jo pitkä historia. Hänen mielestään talonpoikaisen purjehduksen periytymiseen hyvin vanhoihin aikoihin viittaa edelleen se, että Koiviston ja muidenkin rannikoiden talonpojat purjehtivat vielä 1600-luvun puolimaissa Viron pohjoisrannan pikkusatamiin Toolseen, Mahuun ja Purtseen, vaikka viljaa olisi saatu hyvin edullisesti

pikkusatamia vastaan kamppailevasta Tallinnasta. (Kaukiainen 1975, 46-47. Kaukiainen 1970a, 137)

Talonpoikaispurjehduksen ja vaihtokaupan vakaata asemaa ja jo ”ikiajoista” periytyvää oikeutta todistaa se, että liikennettä Suomenlahden poikki ei kyetty katkaisemaan jo 1300-luvulla alkaneista yrityksistä huolimatta. Kaupan keskittämisaikaisiin liittyy jo vuodelta 1336 oleva Viipurin linnanisännän tallinnalaisille porvareille myöntämä lupa käydä kauppaa kolmessa civitaksessa, Viipurissa, Virolahdella ja Vehkalahdella. Samoihin aikoihin ajoittuvat myös uusmaalaisten ensimmäiset matkat Tallinnaan. Gunvor Kerkkosen mukaan sellaisista on asiakirjatodisteita jo vuosilta 1326, 1329 ja 1331. Liikenne Suomenlahden yli ei Tallinnan synnyn jälkeen ollut suinkaan vain suomalaisten harjoittamaa. Kerkkonen löytääkin todisteita tallinnalaisten ostos- ja myyntimatkoista Uudellemaalle jo 1300-luvun ensi puoliskolta. (Kerkkonen 1959, 68)

1400-luku oli kaupan rajoitusmielessä rauhallista aikaa. Asian otti kuitenkin uudelleen esille Kustaa Vaasa, joka tavoitteli iskun antamista Hansan vallalle. Ensimmäisen osoituksen kuninkaan aikeista saivat Viipurin läänin asukkaat 1530, jolloin matkat Tallinnaan kiellettiin kaupungin vihamielisyyteen vedoten. Kieltojen vaikutus ei ollut kuitenkaan suuri, koska 1545 Viipurin porvarit valittivat, että Uudenmaan rantarahvas jatkaa edelleen laittomia purjehduksiaan ja vahingoittaa Viipurin kauppaa vaihtamalla suolaa ja viljaa. (Allardt 1898, 159)

Uusia rajoituksia sateli 1550-luvulle saakka. Alamaisten vedottua elinolojensa kurjistumiseen ja toisaalta valtion ollessa riippuvainen talonpoikien aluksista, eivät kruunun pyrkimykset johtaneet haluttuun tulokseen. Niinpä Kustaa Vaasa myönsikin eri paikoissa ”köyhille saaristolaisille” oikeuden vaihtaa Tallinnassa silakkaa ja *krampesilliä*, kuivattua silakkaa suolaan tai viljaan. Tällaisen erioikeuden kuningas myönsi esimerkiksi Virolahden saaristolaisille. (Kaukiainen 1970a, 138-139)

Kielloissa oli useimmiten kyse siitä, että talonpoikaislaivureita kiellettiin viemästä rahvaan tavaroita Tallinnaan ja tuomasta sieltä tavaroita. Vuodelta 1546 oleva Uudenmaan, Porvoon pitäjän, Sipoon ja Helsingin pitäjien saaristolaisten valituskirje ja siihen saatu kuninkaan vastaus paljastavat selvästi myös sen, että tuohon aikaan harjoitettiin Suomenlahden molempien rantojen asukkaiden kesken myös silakan ja viljan vaihtokauppaa. Saaristolaiset näet valittivat, että aikaisemmin he olivat vieneet syyskalansa Viroon ja saaneet niillä hyvät ruiskaupat. Kuningas antoikin pian saaristolaisille luvan seilata syyskalojensa kanssa Viroon. Pian saaristolaiset saivat myös

luvan polttopuun ja lautojen viettiin Viroon ja Liivinmaalle sekä oikeuden vaihtaa siellä mitä he elääkseen tarvitsivat. (Allardt 1925, 499. Rantanen 1994, 54-55)

Ensimmäiset tiedot talonpoikaispurjehtijoiden määrästä ovat vuodelta 1545, jolloin Viipurin läänissä kirjattiin kaikkiaan 69 laivuria. Eniten heitä oli Viipurin pitäjässä (39) Vehkalahden (10), Virolahden (8), Uudenkirkon (8) ja Viipurinlahden itärannan (4) seuratussa kaukana perässä. Viipurin läänin talonpoikaislaivureiden määrä ei ollut muuhun maahan verrattuna vähäinen. Raaseporin lääni 51 laivurillaan ylsi lähimmäs Viipurin läänin lukuja. Porvoon läänissä purjehtijoita kirjattiin 34 ja Satakunnasta sekä Vakka-Suomesta 35. (Kaukiainen 1970a, 138-140)

Kustaa Vaasan luovuttua talonpoikaispurjehduksen tyrehdyttämispyrkimyksistä asiaa helpottavaan suuntaan vaikutti myös 1570 alkanut 25-vuotinen sota Ruotsin ja Venäjän välillä. Vielä vuoden 1617 Stolbovan rauhan jälkeenkään ei talonpoikien purjehdusoikeus ollut kuitenkaan selviö, sillä tuolloin Suomenlahden rannikolla ainoastaan Uudenmaan saaristolaisilla sekä kalastusta ja hylkeenpyyntiä elinkeinoinaan harjoittavilla oikeilla saaristolaisilla oli oikeus kauppapurjehdukseen. Säännökset eivät olleet kuitenkaan selviä, ja niinpä esimerkiksi Kymenkartanon läänistä vietiin 1630-luvulla huomattavan paljon maalaistavaroita kuten kuivattua tai suolattua kalaa, voita, hylkeenrasvaa, maltaita, halkoja, parruja sekä elävää karjaa kuten nautoja, lampaita ja sikoja. (Mattila 1960, 451)

4.2. Tallinna painostaa

Osin Tallinnan raadin painostuksesta Ruotsin valtiovalta ryhtyi 1640-luvulla uudelleen rajoittamaan kauppaa Suomenlahden talonpoikaispurjehtijoiden ja Viron pohjoisrannikon kauppapaikkojen kesken. Aluksi kiellettiin 1641 kaikkien *kauppiaantavaroiden* kuten talin, voin ja tervan vienti, ja kieltoa valvomaan asetettiin kaksi rantaratsastajaa eli tullimiestä. Samalla määrättiin, että rantasatamiin sai purjehtia kantavuudeltaan korkeintaan kahden lästin vetoisilla veneillä. Koska toisaalta Suomenlahden saaristolaisille myönnetty kauppapurjehdusoikeus oli edelleen voimassa, ei valvonalla ollut juurikaan merkitystä. Koska Viipurin läänin asukkaat olivat tottuneet purjehtimaan Tallinnan sijasta Viron pohjoisrannikon vaihtosatamiin ja käymään suoraa kauppaa virolaisten talonpoikien kanssa, he suivaantuivatkin tästä syystä vuoden 1641 määräyksistä, ja esimerkiksi koivistolaiset lähtivät miehissä Tukholmaan. Koi-

vistolaisten tyytymättömyyden syynä lienee Kaukiaisien mukaan ollut yksistään se, että he olivat yrittäneet purjehtia vaihtopaikoille määräystä suuremmilla aluksilla. Kuningatar Kristiina myönsi koivistolaisille oikeudet viedä kalojaan Tallinnaan ja Narvaan ja vaihtaa viljaa välttämättömään tarpeeseensa, mutta he eivät saaneet harjoittaa maakauppaa luvattomissa satamissa. Koivistolaisten oli nyt mukautuminen säädöksiin, ja niinpä koivistolaisia laivoja esiintyi runsaasti Tallinnan tullitileissä vielä 1670-luvullakin. Koivistolaiset kuitenkin ilmaisivat 1665 toiseen kertaan tyytymättömyytensä siihen, että Viroon ei saanut purjehtia kannellisilla aluksilla vaan ainoastaan avoimilla veneillä. Valitus kertoo ennen kaikkea siitä, että koivistolaiset olisivat halunneet käydä Viron pohjoisrannikon satamissa myös rahtipurjehdukseen soveltuvilla suuremmilla kannellisilla aluksilla. Kuningatar Kristinan rajoitukset saivat jatkoa 1648, jolloin kiellettiin kaiken viljan, suolan ja muiden kauppatavaroiden tuonti Viros-ta. Oikeat saaristolaiset saivat kuitenkin edelleenkin viedä Tallinnaan kalaa, voita, lihaa ja muita omassa taloudessa tuotettuja elintarvikkeita ja halkoja. Niistä oli nyt kuitenkin maksettava tulli ja ne oli myytävä rahasta. Toteutuessaan määräys olisi merkinnyt loppua vaihtokaupalle ja vanhalle kaupalle yleensäkin, koska halutut tuotteet olisi silloin pitänyt ostaa Tallinnasta rahalla. Kolmen vuoden kuluttua (1651) kruunun oli tehtävä tuntuvia helpotuksia, koska muutoin tilanne olisi muodostunut aikaa myöten mahdottomaksi. Saaristolaiset saivat taas viedä Viroon kaikkia elintarvikkeita tullin maksettuaan. Suolan tuonti Tallinnasta vapautettiin kokonaan, ja viljaa-kin sai sieltä tuoda vientitullin maksamisen jälkeen. (Mattila 1960, 453; Kaukiainen 1975, 102-103)

Suomalaisten vaihtokauppaoikeus oli kuitenkin 1654 rajoitettu pelkästään Tallinnaan ja Toolseen. 1665 Viron kuvernööri Bengt Horn salli kaupankäynnin myös Mahussa. Tärkeätä oli kuitenkin noudattaa aikaisemmin annettuja määräyksiä alusten koosta. Kun veneiden lastit oli aikaisemmin tullattava Tallinnassa, määrättiin se 1660-luvulla, jolloin Viro ja Suomi kuuluivat Ruotsin valtakuntaan, tapahtuvaksi jo Suomen puolella. Helpotukset merkitsivät huomattavaa parannusta aikaisempaan tilanteeseen. Kymiläisten ja muiden itäisen Suomenlahden rantapitäjäläisten 1600-luvun loppupuolen merenkulku tapahtuikin pääasiassa laillisen kaupankäynnin merkeissä. Virolaiset tulliasiakirjat kertovat heidän osallistuneen tuona aikana myös *seprakauppaan*. Niinpä Toolsen ja Mahun mittaville kala- ja viljamarkkinoille osallistui 1661 kaikkiaan 73 suomalaista laivaa tai venettä, joista viisi oli Kymistä, kahdeksan Pyhtäältä ja kahdeksan Vehkalahdelta. (Mattila 1960, 453; Kaukiainen 1975, 103)

Kyseinen kehityskulku kuvaa Arnold Soomen mukaan hyvin sitä, että maalla asuva väestö, niin aatelit kuin talonpojatkin, ei koskaan oikein hyväksynyt monopoliasemaa, johon kaupungit pyrkivät. Rannikkokaupan rajoituksia ajoi ennen kaikkea Tallinnan raati, mutta talonpoikien ja maalla asuvan aateliston asettuessa aina kiivaaseen vastarintaan, joutui valtiovalta tyytymään kompromissiratkaisuihin. Vaikka kruunu tunsikin selvää myötätuntoa aatelista kohtaan, ei se voinut päätyä ratkaisuihinsa suoranaisesti vastustamaan kaupunkia. Kaupankäynnin jatkuminen 1600-luvulla pienissä *sivusatamissa* Viron pohjoisrannikolla johtui ennen kaikkea siitä, että Ruotsin kruunu ei halunnut katkaista rannikon lähellä sijaitsevien aateliston tilojen pääsyä perinteisiin satamapaikkoihinsa. Kompromissi merkitsi kuitenkin sitä, että pohjoisrannikon pikkusatamissa Mahussa, Toolsessa ja Purtsessa ei saanut asioida aluksilla, joiden vetoisuus ylitti kaksi lästiä. Ratkaisu koetteli koviten virolaisia tiloja ja muita alusten omistajia, muun muassa koivistolaisia, jotka käyttivät usein paljon suurivetoisempia aluksia. Niillä rahdattiin viljaa Tallinnaan, Narvaan, Suomeen ja Ruotsiin. Kruunun 1641 tekemä päätös ei kuitenkaan lopettanut Tallinnan raadin valituksia rantakauppaa kohtaan. (Soom 1972, 631-635). Ei, koska moisiot kykenivät "sivusatamia" käyttämällä välttämään kaupunkien kauppiaiden välityksen ja kontrollin. Tallinnalle kaikkein harmillisimmat olivat Toolse ja Virtsu. Toolsen ja Mahun satamista toimittivat Rakveren kauppiat ja Virumaan kartanonisännät viljaa Suomeen ja Ruotsiin. Jatkuvista valituksista huolimatta kauppa vain jatkui vaihtokauppana. Rahaa käytettiin harvoin, tavallisesti viljaa vastaan annettiin suolattua ja kuivattua kalaa, rautaa, suolaa jne. Moisioille rantakauppa oli edullista, ja sitä hillitsi vain kauppaerien pienuus. Suuret laivat eivät käyneet sivusatamissa, ja vilja myytiin pääasiassa pikku-laivureille. Rantakauppa oli edullista myös talonpojille, jotka eivät olisi halunneet toimittaa viljaansa moisioille tai kaupunkien *seprakauppamiehille*. He pyysivät saada vaihtaa viljaa rannassa ulkomaisten kalastajien ja laivureiden kanssa. Tällaiset kauppasuhteet muuttuivat erityisen vahvoiksi Virumaan rannikolla, johon suomalaiset talonpojat tulivat kaksi kertaa vuodessa ja vaihtoivat yhdellä tynnyrillä suolasilakkaa kaksi tynnyriä viljaa. (Sauks 1992, 402-403, 408)

1700-luku toi tullessaan poliittisia muutoksia, jotka merkitsivät muun muassa rajan siirtymistä Viipurin läänissä yhä lännemmäs. Suuren Pohjan sodan päättäneen Uudenkaupungin rauhan (1721) jälkeen raja Ruotsin ja Venäjän välille vedettiin kuta-kuinkin Suomen itärajan nykyiselle linjaukselle. Hattujen sodan ja Turun rauhan jälkeen (1743) taas kaikki Kymijoen itäpuoliset alueet liitettiin Venäjään. Uudenkau-

pungin rauhan jälkeen saivat rajan itäpuolelle ns. Vanhan Suomen alueelle jääneet talonpojat harjoittaa merenkulkua, ja raja oli ainakin periaatteessa vapaa kaupankäynnille. Ruotsi salli talonpoikiensa purjehtia edelleen Venäjän alaisuuteen joutuneeseen Baltiaan. Myöhemmin Viron matkoja pyrittiin kyllä lopettamaan, mutta tuloksetta. Niinpä Virolahden länsiosistakin purjehdittiin edelleen Viroon silakkaa viljaan vaihtamaan. Koska Ruotsin puolelta Viroon menevien oli nyt maksettava tuotteistaan tulli, katsoo Kaukiainen, että purjehdus ei ollut tuohon aikaan kovinkaan vilkasta. Haminan tullitilien mukaan käytiin Kymenlaakson rannikolta kuitenkin säännöllisesti Virossa. Samaa todistaa edelleen se, että koivistolaisten 1767 laatimassa valituksessa mainitaan halkokaupan ohella tärkeimmäksi leivän lähteeksi kalastus ja kalan vaihtaminen viljaan Virossa. Kun Mahussa ja Toolsessa oli korotettu satamamaksuja, he anoivat niiden palauttamista entiselle tasolle. (Kaukiainen 1975, 157; Rosén 1933, 37)

Yrjö Kaukiainen katsoo, että *seprakauppaperinteen* vilkkauteen vaikuttivat myös muun merenkulun kulloisetkin suhdanteet. Esimerkiksi Viron purjehdusta koskevat tuomiokirjamerkinnot enenevät 1760-luvun lopulla, juuri samaan aikaan, kun halkojen vientiä Pietariin alettiin valvoa. Koska yksin viljan tähden ei kannattanut seilata Pietariin, oli sitä haettava perinteen mukaisesti Virosta. Perinteen mukaisesti koivistolaiset vierailivat edelleen mieluummin tutuilla vaihtopaikoilla, eniten Mahussa, jonkin verran myös Toolsessa. Viroon suuntautuneen talonpoikaspurjehduksen jatkumisen yhtenä pontimena Kaukiainen pitää viinan salakuljetusta, joka 1700-luvun loppupuolella sai aivan uudet mittasuhteet. Esimerkiksi 1780 joutui viranomaisten pidättämäksi kolme koivistolaista, joilla oli lastinaan 20 vatia (yli 3 000 litraa) Viron viinaa. Se oli tarkoitus toimittaa Inkerinmaan markkinoille. (Kaukiainen 1975, 157-160)

4.3. Vapauttavia määräyksiä

Vaihtokauppaa ajatellen 1700-luku oli otollista aikaa, joka heijasteli vaikutuksiaan vielä seuraavallekin vuosisadalle. Keskeinen tässä kehityksessä oli Katariina II:n 1766 antama päätös, jonka mukaan viljan vienti Toolsen ja Mahun satamista Vanhaan Suomeen ² sallittiin. Päätöksen perusteluissa kerrotaan lakonisesti ne seikat,

---

² Uudenkaupungin rauhassa 1721 Venäjälle erotettua osaa Suomesta alettiin kutsua Vanhaksi Suomeksi. Raja Suomen ja Vanhan Suomen välillä kulki eteläisiltä osiltaan pitkälti nykyistä Suo-

jotka puolustivat vapaan kaupan oikeutta aluksi yhdessä Viron pohjoisrannikon pikusatamassa. (Püvi 1990, 3)

Senaatti, tietoisena millaisessa hädässä ovat Venäjän-Suomen asukkaat viljakadon aikana, ja tietoisena siitä, kuinka on mahdollista antaa heille sellaisen onnettomuuden aikana apua, päättää, että Mahun ja Toolsen rantojen asukkaat saavat auttaa Suomen kansalaisia nälän vuoksi tekemällä mahdolliseksi viljan vapaan viennin.

Kuin ennen oli näiltä rannoilta viljan vieminen Venäjän Suomeen kuten muihinkin toisiin paikkoihin kiellettyä, olivat näiden kieltojen taustalla paikalliset kuvernöörit kauppakaupunkien etua silmällä pitäen. Missään ei tiedetty, että Ruotsin tai tuon aikaisen Venäjän hallitus olisi antanut sellaisia määräyksiä. Ruotsin kuninkaan 30. heinäkuuta 1662 antamassa päätöksessä on päinvastoin sanottu, että kuninkaallisen korkeuden mielestä on tarpeen säilyttää ne Suomen kauppaan suuntautuneet pienet satamat, joihin rantautuminen oli luvallista aikaisemminkin ja että moisioiden isännät ja ritarit voisivat kotitarpeiksi ostaa pienillä laivoilla paikalle tulevilta Suomen talonpojilta kaikenlaisia ruokatarvotteita. Tuli ainoastaan seurata, että ei tehdä kiellettyä kauppaa ja että suuret laivat eivät tule kyseisiin satamiin. (Püvi 1990, 3)

Katariinan päätöksestä johtuen Venäjän senaatti päätti luvata vapaan ja tullittoman viljan viennin Venäjän-Suomeen, koska siellä usein oli puute viljasta. Tullivapaata vientiä ei kuitenkaan sallittu suurille vaan alle 10 lästin aluksille. Viljaa vietäessä oli paikalliselle voudille vakuutettava, että lasti oli matkalla Venäjän-Suomeen, siis Kymi-joen itäpuolisille alueille. Vanhaan Suomeen tuodusta viljalastista oli informoitava virkavaltaa myös Suomenlahden pohjoisrannalla. (Püvi 1990, 3-4)

Keisarinnan määräyksestä pääsivät nauttimaan kuten jo aikaisemmin todettiin ennen kaikkea ne suomalaiset, jotka asuivat Kymijoen Ahvenkoskenhaaran itäpuolella. Ruotsin kruunu salli kuitenkin alamaisilleen purjehduksen Viroon, vaikka se kuu- luikin nyt vieraan vallan alaisuuteen. Tästä todistavat muun muassa Loviisan tulliasiakirjat, joiden mukaan suolasilakkaa vietiin 1762 kesäkuussa Loviisan kautta tytärsaarelaisilla veneillä kymmeniä tynnyreitä. Paluulastina näissä pienissä avonai- sissa veneissä oli niin ruista kuin ohraakin. (HMA, Loviisa Ga 1:1 1750-1765)

Viipurin maakunnan asukkaat eivät kuitenkaan olleet aivan tyytyväisiä keisarinnan päätökseen. Niinpä he esittivät 1767 keisarinnalle osoitetussa valituksessa, että vaihtokaupalle menevien maksut Mahussa ja eritoten Toolsessa laskettaisiin Ruot- sin-kauden tasolle. (Rosén 1933, 37)

---

men ja Venäjän rajaa myötäillen, jolloin muun muassa Viipuri kuului Vanhaan Suomeen ja siis Ve- näjälle. Kun raja Turun rauhassa 1743 siirrettiin Kymijoen läntisimpään haaraan, liitettiin nyt rajan itäpuolelle jääneet uudet alueet Vanhaan Suomeen. Vanha Suomi liitettiin kokonaisuudessaan 1812 Suomen suuriruhtinaskuntaan.

Katariinan päätös merkitsi siis myös sitä, että moisioiden isännät ja ritarit voivat jatkaa pienten satamien käyttöä myös omiin tarpeisiinsa. Pöltsamaan pastori, kirjailija ja kotiseutututkimuksen alullepanija August Wilhelm Hupel kuvaa tilannetta Mahussa seuraavasti.

Kalvin moisioille kuuluu tunnettu ja keisarin taholta yksinoikeudella annettu Maholm, viroksi Kaupsaare sadam, joka on varmaa. Erityisesti sitä käyttävät saarelaiset, jotka täällä hankivat itselleen leipää kalaa vastaan. Myös aateliset toimittavat täältä laivoilla viljaa Tallinnaan tai Narvaan, kuten myös itse polttamaansa viinaa Pietariin ja Suomeen. Satama on niin iso, että sinne mahtuu 20 keskisuurta laivaa, ja veden syvyys on 16-18 jalkaa. Tänne on rakennettu myös yksi satamalaituri toiminnan sujumisen takaamiseksi. (Hupel 1782)

Toomas Püvin mukaan tällaiset kaupan edellytykset jäivät voimaan myös seuraavalla vuosisadalla. Suomen tultua Venäjän suuriruhtinasmaaksi pyrki Tallinna kuitenkin jälleen keskittämään rannikkokaupan itselleen. Suomalaisten kauppavaihtopaikaksi hyväksyttiin 1817 ainoastaan Paldiski. Pian kauppavaihto suomalaisten kanssa sallittiin kuitenkin kaikkiaan neljässä Tallinnan ja Narvan välillä sijaitsevassa satamassa, Toolsessa, Mahussa, Käsmussa ja Vösussa, ja niiden joukkoon liitettiin 1819 Fahl sekä 1825 Vergi. 1830 periaatteessa kaikki talonpoikien kauppaa Itämeren alueella koskeneet rajoitukset poistettiin. Vuoden 1835 keisarillisella päätöksellä suomalaiset talonpojat saivat myydä markkinoilla ja satamissa maataloustuotteitaan, mikäli he hankkivat matkaa varten passin. Vain kalaa sai tuoda vaihdettavaksi viljaan ilman tullia Narvan ja Tallinnan väliselle rannikolle. Purjehdusta vapautettiin edelleen 1853, jolloin kaupunkien kauppatavaraa sallittiin rahdata myös talonpoikaisaluksilla. (Püvi 1990, 4-6; Joustela 1963, 111-112; Pihkala 1975, 4-5)

Vuoden 1835 Venäjän–Suomen kauppavaihtoa koskevassa määräyksessä sallittiin vaihtokauppa suomalaisten kanssa tullipisteiden lisäksi paikoissa, joissa se oli sallittu aikaisemminkin eli Toolsessa, Mahussa, Käsmussa, Jägala-Jõesuussa, Keila-Jõesuussa, Vergissä ja Vösulla. 1858 määräykseen lisättiin Purtse, 1863 Vainupea ja seuraavana vuonna Hara. Venäjän-Suomen ja Viron välisiin kauppasuhteisiin puututtiin uudelleen 1897. Tuolloin vahvistettiin, että Suomen rannikkoväen sallittiin tuoda omilla pienillä laivoilla Viroon kalaa ja Suomessa valmistettuja puusepäntuotteita ja vaihtaa niitä viljaan, vihanneksiin ja muihin ruoka-aineisiin. Vaihtosatamaluetteloon kuuluivat nyt Toolse, Mahu, Käsmu, Purtse (Alt-Isenhof), Vösu, Hara ja Hiidenman satamat. Tällöin luettelosta jäivät pois Vergi ja Keila-Jõesuu, mutta lupa niihinkin menoon saatiin kyllä tarvittaessa. 1890-luvulla näyttää vaihtokauppa Vainupeassa,

Harassa ja Fahlissa päättyneen. 1911:een mennessä näin näyttää käyneen myös Purtsessa, Vösussa, Vergissä, Mahussa ja Toolsessa, mutta tässä kohdin lienee kyse tullin uudelleenjärjestelyistä. 1913 Kolgan tilalle seprasatamana tuli Loksa. (Püvi 1990, 5-6, Pihkala 1975, 5)

4.4 1800-luvun ensi puolisko

Kun talonpoikaispurjehduksen ja seprakaupan edellytykset paranivat asteittain 1700-luvun puolivälistä lähtien tietyin hallinnollisin säädöksin, merkitsi myös suurpolitiikan kuvioiden uudelleenjärjestely rahvaan kaupan jatkumista. Viro oli jäänyt Venäjän alaisuuteen jo suuren Pohjan sodan yhteydessä, ja Suomi taas liitettiin Venäjään suuriruhtinaskuntana 1809. Kolme vuotta myöhemmin suuriruhtinaskuntaan kytkettiin myös Uudenkaupungin ja Turun rauhoissa Suomesta erotettu Vanha Suomi. Uudessa tilanteessa olisi olettanut, että myös talonpoikaispurjehdus olisi vilkastunut uuden valtioyhteyden myötä. Kehitys ei kuitenkaan kulkenut otaksuttua latua. Pienten veneiden vierailut Viron vaihtosatamissa jäivät 1800-luvun toisella kymmenellä muutamaaan, joskin 1821 yllettiin tilastoissa jo 53 veneeseen. (Kaukiainen 1970b, 74-75)

Suolasilakkaa kulki esimerkiksi läntiseltä ja itäiseltä Uudeltamaalta Viroom niin pienillä avoimilla veneillä kuin suuremmillakin aluksilla. Kun pienessä aluksessa kuljetettiin normaalisti noin 20 tynnyriä suolasilakkaa, mahtui suurempaan hyvinkin jo puolensataa tynnyriä (PTK Ba:1 1816-1817). Läntiseltä Uudeltamaalta Vakka-Suomeen ulottuvalta alueelta taas tiedetään tehdyn 1818 kaikkiaan 29 matkaa Viroom, niin Tallinnaan kuin pohjoisrannikon pikkusatamiinkin. (Kaukiainen 1970b, 74-75)

Vielä tuolloin ei Tallinnaan suuntautunut rahtipurjehdus ollut kuitenkaan lähellekään yhtä suurta kuin purjehdus Tukholmaan. Vaikka suolasilakan vaihto viljaan sallittiin 1819 kaikkiaan seitsemässä Viron pohjoisrannikon satamapaikassa, sisältyi määräykseen purjehdusintoa hillinnyt passipakko. (Kaukiainen 1970b, 78)

Purjehdus Viron satamiin väheni 1820-luvun alussa. Vaikka kauppa Tallinnassa ja vaihtopaikoilla oli edelleen tullitonta, oli suomalaisalusten muiden ulkomaisten alusten tavoin maksettava Tallinnan keräämät satamamaksut. Niinikään laivurit joutuivat maksamaan yli 10 lästin suuruisilta aluksilta myös lästimaksut. Vaikka nuo maksut eivät rasittaneetkaan pieniä avoimia veneitä, oli niiden vaikutus erityisesti halkojen

tuontiin negatiivinen. Viron merkitys suomalaistuotteiden markkinapaikkana kuitenkin kasvoi 1800-luvun puoltaväliä lähestyttäessä. Niinpä vuotuiset Viroon viedyt suolasilakamäärät ylittivät 1830-luvun lopulta lähtien selvästi Tukholmaan viedyn suolasilakan määrän. (Kaukiainen 1970, 177)

Syitä kehitykseen on Ruotsin aika ajoin korottamien tullimaksujen lisäksi löydettävissä myös Suomenlahden eteläpuolelta. 1820- ja 1830-lukujen taitteessa saatiin aikaan sopimus, jonka nojalla suomalaisia aluksia ei kohdeltu enää ulkomaalaisina. Suomen ja Venäjän välisestä kaupasta sovittiin 1835, jolloin muun muassa asetettiin kauppa-asiamiehet Tallinnan ja Pietariin valvomaan suomalaisten laivureiden ja kalastajien etuja. Talonpojat saivat nyt oikeuden myydä tuotteitaan Viron satamissa myös vähittäin. Seuraavana vuonna helpotettiin myös passien hankkimista tuntuvasti, kun ne uudistuksen jälkeen Viroon lähdetessä haettiin paikalliselta nimismieheltä aiemman lääninhallituksen sijaan. (Kaukiainen 1970, 95)

Tallinna houkutteli tuolloin silakankalastajia ja -viejiä aina eteläistä Pohjanmaata myöten. Viipurin läänin, Uudenmaan ja Varsinais-Suomen ohella käytiin Virossa myös Ahvenanmaalta, josta on tietoja Tallinnan-matkoista itse asiassa jo 1600- ja 1700-luvuilta. Kun Suomi liitettiin Venäjään, lisääntyi myös ahvenmaalaisten kiinnostus Tallinnaa, Paldiskia ja muitakin Viron pohjoisrannikon satamia kohtaan. Erityisen ahkeria Tallinnan kävijöitä olivat kökarilaiset, föglöläiset ja brändöläiset unohtamatta lemlantilaisiakaan. Laivurit keräsivät kesäisin ja syksyisin kalastajilta suolasilakat, jotka he sitten Tallinnassa vaihtoivat jauhoihin ja rahaan. (Papp 1977, 184-185)

Vuosina 1841–53 Turun ja Porin läänin talonpoikien tekemistä 856 Venäjänmatkasta peräti 764 eli 89,2 prosenttia suuntautui Tallinnaan. Pietarissa käytiin 57 kertaa (6,7 prosenttia), Pärnussa 29 kertaa (3,4 prosenttia), Haapsalussa neljä kertaa (0,5 prosenttia) ja Kundassa Viron pohjoisrannikolla kuten Riiasakin vain kerran (0,2 prosenttia). Turun ja Porin läänistä vietiin noina vuosina Tallinnaan keskimäärin 5 700 silakkatynnyriä vuosittain (Tommila 1963, 186)

Viron osuus viljan tuontimaana oli suhteellisen vähäinen, koska se ei tuottanut sanottavasti ylijäämäviljaa. Niinpä esimerkiksi 1843 sinne jouduttiinkin tuomaan viljaa Riista vajauksen täyttämiseksi. Vähäinen oli tuohon aikaan myös Tallinnan osuus Suomen viljantuonnissa. Tuonti käsitti 1836–1853 ainoastaan pienet määrät eri viljalajeja. Niinpä Kundasta ja Haapsalusta tuotiin ruista ja ohraa enemmän kuin Tallinnasta. Sen sijaan perinteinen vaihtokauppa oli erittäin vilkasta, ja varsinkin katovuoi-

sina rannikon ja saariston asukkaat täydensivät viljavajausta Virosta tuotavalla rukiilla. Viljan tuonti vaihteli 1836–1853 2 000:sta 7 000 tynnyriin. (Joustela 1963, 151)

Vuodesta 1835 toimintansa aloittaneen Suomen Tallinnan kauppa-asiamiehen tilastojen mukaan perinteisiä vaihtopaikkoja Viron pohjoisrannikolla käyttivät ainoastaan uusmaalaiset (Sipoosta ja Porvoon pitäjistä) ja Viipurin läänistä kotoisin olevat kalastajat. Kun vaihtosatamissa kävi vuosina 1836, 1839 ja 1842 yhteensä 325, 240 ja 343 alusta, oli niistä itäsuomalaisia veneitä vastaavasti kaikkiaan 226, 172 ja 265. (Kaukiainen 1975, 161)

Perinteisen vaihtokaupan volyyymi vaihteli Kaukiaisien mukaan jonkin verran 1830-luvulle tultaessa. Purjehduksen laajuutta näyttävätkin hänen mielestään säädelleet saaliiden vaihtelut ja viljanhinnan heilahdukset. Silti kyse oli varsin staattisesta ilmiöstä. Esimerkiksi Tallinnaan vietiin 1835–1841 välisenä aikana vuosittain 4 070 silakkatynnyristä 8 720 tynnyriin. Alue, jolta silakkaa Viroon vietiin, oli nyt laajentunut käsittäen koko Suomen rannikon Koivistolta aina Pohjanlahdelle saakka. (Pihkala 1975, 6)

Keskeisimmät pikkusatamat *seprakauppaa* ajatellen olivat Mahu ja Toolse läntisellä Virumaalla sekä Jägala-Jõesuu itäisellä Harjumaalla. Tallinnan kauppa-asiamiehen keräämien tietojen mukaan kävi Mahussa vuosittain keskimäärin 98, Jägala-Jõesuussa 79 ja Toolsessa 61 ja kaikilla vaihtopaikoilla yhteensä 302 suomalaisvenettä. (Kaukiainen 1970b, 113-114)

Jyrkkä muutos silakan ja rukiin vaihtokaupassa koettiin 1840-luvun alkuvuosina. Kun 1841 vaihtopaikoilla kävi 343 suomalaisvenettä, laski määrä 1844 201:een ja edelleen 227:ään, 177:ään ja 217:ään nousten jälleen 1853 314:ään. Muutoksen taustalla on se, että silakan hinta laski 1840-luvun alussa Virossa voimakkaasti, kun taas viljan hinta vastaavasti nousi. Hinnanmuutos oli niin raju, että viljatynnyrin hinta nousi paljon silakkatynnyrin hintaa korkeammaksi. Aikaisemminhan vaihtosuhde suolasilakan ja viljan välillä oli ollut 1:2 tai 1:2 ½. Silakan hinnan laskuun vaikutti Kaukiaisien mukaan ilmeisesti Ruotsin tullien nousun aikaansaama silakan ylitarjonta. Silakan hinta pysyikin sitten normaalia alhaisemmalla tasolla aina seuraavan vuosikymmenen alkuvuosiin. (Kaukiainen 1970b, 129-131)

Tärkeimpien maataloustuotteiden vienti Viroon ja tuonti Virosta 1835-1853
(nelivuotiskausittain)

	1835-38	1839-43	1844-48	1849-53
silakkatynnyreitä				
Tallinnaan	5780	7790	6180	4210
silakkatynnyreitä				
vaihtopaikoille	3880	4210	2970	2820
yhteensä	9660	12000	9150	7030
viljan tuonti				
vaihtopaikoilta	6070	7010	3720	6070

Lähde: Kaukiainen 1970b, taulukko V:4, 105

Taulukosta havaitaan, että vuotuinen vaihtelu silakan viennissä ja rukiin tuonnissa oli suurta. Esimerkiksi 1841 tuotiin viljaa yli 10 000 ja 1843 ainoastaan 1 700 tynnyriä. Kauppa vaihtopaikoilla perustui pitkäaikaisiin suhteisiin, jolloin velkasuhteet puolin ja toisin olivat tavallisia. Niinpä suuri viljantuonnin määrä joinakin vuosina saattoi Kaukiaisien mukaan johtua vanhojen velkojen perimisestä. (Kaukiainen 1970, 195)

Toinen merkittävä vientiartikkeli oli polttopuu, jota vietiin 1830-luvun lopulla Tallinnaan vuosittain noin 10 000 syltä. Se oli noin neljännes koko maan polttopuun viennistä. (Pihkala 1975, 6). Polttopuuta rahdattiin vielä 1800-luvun puoliväliin tultaessa etupäässä vain Inkoosta ja Tenholasta (esim. 1841 11 000 syltä). Muutaman vuosikymmenen kuluttua ja aina I maailmansotaan saakka tallinnalaiset talot lämpisivät huomattavalta osaltaan myös Vehkalahdelta, Virolahdelta ja Säkijärveltä laivatuilla koivuhaloilla. Viipurin läänin merkitystä talonpoikaisessa purjehduksessa 1830-luvulla kuvaa se, että läänin Suomenlahden rannikolla oli tuolloin 228 suurempaa alusta eli yli puolet koko maan talonpoikaisaluskannasta. Valta-alueita Suomenlahden rannikolla olivat Uusikirkko (80 alusta), Koivisto (75 alusta) ja Säkijärvi (50 alusta). Niissä kaikissa oli aluksia enemmän kuin missään muussa pitäjässä maassamme. Näiden lisäksi varsin huomattava määrä aluksia oli myös Virolahdella, jossa alusten lästiluku kohosi 1840-luvulla yli 800:n. Seuraavalla vuosikymmenellä muutamat Viipurin läänin talonpoikaislaivureista, erityisesti virolahtelaisista uskaltautuivat myös Itämerelle. Riika tuli heille hyvinkin tutuksi, mutta heidän tiedetään purjehtineen aina Saksaankin saakka. (Kaukiainen 1970b, 136)

1840-luvulla Viipurin läänin rannikon talonpoikaisalusten määrä kasvoi edelleen, joskin suhteellisesti kasvu oli Ahvenanmaata pienempää. Siitä huolimatta läänin talonpoikaislaivasto oli edelleen noin puolet koko maan vastaavasta alusten määrästä. (Kaukiainen 1970b, 139)

Krimin sota (1853–1856) merkitsi takaiskua vaihtokaupalle. Sodan päätyttyä purjehdukset Viroon pääsivät uudelleen vauhtiin niin, että 1800-luvun loppuvuosikymmenillä vaihdettavat silakkamäärät kasvoivat. Viron *seprasatamiin* mentiin useimmiten pienillä kahden, kolmen lästin veneillä, joihin mahtui korkeintaan 20 silakkatynnyriä. Kaukiaisien mukaan toisin kuin 1600-luvulla oli vaihtokauppa nyt muodostunut aivan erilliseksi alueekseen, jolla ei ollut ainakaan suoranaista yhteyttä muuhun merenkulkuun. Tämä olikin luonnollista, koska seprojen keskiset silakka- ja viljalastit eivät riittäneet täyttämään suuremman aluksen lastitilaa. (Kaukiainen 1975, 161)

4.5 Pietarin houkutukset

Tallinnan ohella suomalainen polttopuu kelpasi hyvin myös Pietarissa. Aina 1840-luvulle saakka pääkaupungin polttopuuhuollosta vastasivat suomalaiset Viipurin läänin rannikon talonpoikaislaivurit. Itäisellä Uudeltamaalla ainoastaan Ruotsinpyhtäältä tiedetään viedyn polttopuuta Pietariin jo 1810-luvulla. (Kaukiainen 1970, 97-98)

Ensimmäisen kirjatun polttopuun vientimatkan Pietariin tekivät koivistolaiset 1734, mutta näitä matkoja lienee tehty jo aiemminkin. Virolahdella taas kaksi kalfjärdiläistä (sydänkyläläistä) talonpoikaa omistivat laivan ja veivät sillä halkoja Pietariin 1789. Samoihin aikoihin alkoi myös viljan tuonti Pietarista, josta ensimmäinen lasti viljaa tuotiin Koivistolle 1746 ja ensimmäinen lasti jauhoja ja ryynejä Virolahdelle 1789. Polttopuun vienti kasvoi voimakkaasti 1740- ja 1750-luvuilla, ja siitä tuli Koivistolla keskeisin leivän antaja. Polttopuun kauppaan asetettiin metsien raiskauksen ja laivaston laivanrakennusmateriaalin ehtymisen pelossa 1766:stä lähtien sarja rajoituksia ja kieltoja (1772, 1775), jotka kuitenkin purivat vain osittain. Ankarin isku halkokaupalle oli tsaari Paavali I:n vuoden 1798 metsäasetus, joka kielsi käytännössä kaiken hakkuun valtion metsistä. Halkojen vienti ei kuitenkaan loppunut kokonaan tuolloinkaan. Luvalliseksi toiminnaksi halkokauppa tuli vasta 1816, kun Vanha Suomi oli jo liitetty autonomiseen Suomeen ja metsävirasto lakkautettu 1816. Polttopuun viennin vähenemistä korvaamaan astui 1770-luvulla kalan ja eritoten kivien vienti

Koivistolta ja Viipurin seuduilta. Koivistolaiset purjehtivat tiettyssä määrin myös rahtia Viipurin ja Pietarin välillä. (Kaukiainen 1970a, 573; Kaukiainen 1975, 141-157; Katajala 1997, 33-34)

Purjehdus sai Koivistolla epätavallisen merkittävän aseman, mutta kehitys oli samanlaista muuallakin Suomenlahden rannikolla. Polttopuun vienti aloitettiin varhain muun muassa Uudellakirkolla. Polttopuun ja kalan vienti taas oli laajaa Johanneksesta 1700-luvun lopulla. Polttopuun viennin tärkeydestä kertoo se, että koivistolaisten ohella myös säkkijärveläiset ja virolahtelaiset anoivat 1760-luvun lopulla Katariina II:n lakikomissiolta oikeutta viedä polttopuita Pietariin. Koivistolaisten pääelinkeinoiksi mainitaan polttopuun kuljetus Pietariin, Kronstadtin ja Viipuriin sekä kalojen vaihtaminen viljaan Viron pohjoisrannikon satamissa. Samassa tilanteessa olivat myös säkkijärveläiset ja virolahtelaiset, joille polttopuun viennin ohella tärkeätä oli tervanpoltto. Polttopuiden viennin salliminen olisi mahdollistanut taas myös viljan tuonnin kyseisiin, usein kadosta kärsineisiin pitäjiin. Viljan Pietarista ostamista anoivat myös kymiläiset³ joiden mielestä Pietarin viljan ostaminen "ei olisi suinkaan vähäiseksi avuksi". 1780:n vaiheilla alkoivat monet kivilouhokset toimittaa rakennuskiveä Pietariin Virolahdelta, lohta ja muuta kalaa taas tuotiin Kymenkartanon provinssista. (Kaukiainen 1970a, 573-575; Kaukiainen 1975, 149-151; Rosén 1933, 37-38, 52; Engman 1983, 112-113)

Autonomian aikana Pietarin vaikutus Viipurin läänissä kasvoi kaiken aikaa. Polttopuun vientiä koskeneiden rajoitusten tultua poistetuiksi saattoi kihlakunnan kruunuvouti Elfving 1812 kirjoittaa, että talonpojilla oli yhä oikeus harjoittaa merenkulkua tietyissä rajoissa, nimittäin "tavanomaisilla Lotjillaan joko viedä Eestinmaalle Silakkaa, missä se vaihdetaan Rukiiseen, tai toimittaa Pietariin halkoja". (Kaukiainen 1970b, 573)

1700-luvulla alkanut polttopuun vienti Pietariin sai siis jatkoa 1800-luvulla, eikä vähiten siihen vaikuttanut kruunu. Uudenkirkon, Koiviston, Säkkijärven ja Virolahden laivurit sitoutuivat 1819 viemään kruunun tarpeisiin Kronstadtin melkein 8 000 sylvä, ja jo 1810 oli Venäjän meriministeriö pyytänyt peräti 14 800 sylvä polttopuuta Viipurin läänistä. Halot menivät kruunun ohella kaupaksi myös yksityisille pietarilaisille. Halkokaupassa oli jo tuolloin aika ajoin myös pientä petkutuksen makua, kun halot las-

---

³ Kymen, nykyisin Etelä-Suomen läänissä Pyhtään ja Vehkalahten välissä sijainnut Kymin pitäjä liitettiin Kotkaan 1977.

tattiin alukseen siten, että vähittäin myytyyn syleen tuli vähemmän puuta kuin mitä laivaan ahdetussa syleessä oli ollut. (Raussi 1966, 127-128)

Kasvava suurkaupunki tarvitsi jatkuvasti lisää polttopuuta. Sen kuljettaminen Pietariin työllistikin ehdottomasti eniten talonpoikaislaivureita Pyhtäältä itäänpäin. 1842 tiedetään polttopuuta Pietariin viedyn yli 300 talonpoikaisaluksella. Niiden joukossa olivat kaikki Virolahden suuremmat alukset, kun taas Viroon mentiin Virolahdelta kalastajien pikkuveneiden ohella ainoastaan kolmella pienemmällä jahdilla. Pietarin-purjehdusta voidaan Kaukiaisien mukaan hyvinkin verrata Tukholman-purjehdukseen sen loistoaikana, koska esimerkiksi 1850-luvun ensi puoliskolla nousi vuotuinen Pietariin viedyn polttopuun määrä 50 000 syleen. (Kaukiainen 1970b, 575; Kaukiainen 1970a, 112, 180-181)

Toinen Pietariin viety maalaistuoteartikkeli oli kivi, jota kuljettiin pääkaupunkiin Suomenlahden rannikon louhoksista venäläisillä kaljuuteilla⁴. Kivikaupan siunauksellisuudesta erityisesti Virolahdella oli sanansa sanottavana myös Virolahden kansanelämän kuvaajalla Elias Raussilla.

Vuorityöt ne tuottavat monella tavalla rahan tuloja. Sieltä saapi talon haltijat. Kenen maalla näitä vuoritöitä on paljaasta jäyhästä kalliosta tuhansittain ja tuhansittain pelkkää kiven ja kallion hintaa. Sieltä saapi talon poika hirsillänsä välistä oikein hyvän hinnan. Siellä maksaa polttopuut höyrylaivain ruoaksi ja evääksi aina matkatakseen pääkaupungin Pietarin väliä; ja kuin paljon vielä muilta laivatetaan sinne tätä tulen ruokaa. Näissä vuoritöissä maksetaan hyvät hinnat koivuisista kankiista ja kapuloista, entäs pihlajaisista kynnärän pituisista kuokkiin ja vasaroin varsista. Ilman ruunun vuori- ja kivityöntekiöitä on noin 700 mieheen, joissa on 3/4 :tä osaa venäläisiä ja ¼ osaa vaan suomalaisia, jotka kiviä halkovat ja hakkavat. Vasta kaksikymmentäviisi ajastakaakaan takaisin kuin suomalaiset aloittivat kivein halkomista ja hakkamista omin päinsä s.o. omassa seuroissa, vaikka kivet antoivat venäläisille isännille tinnitystä kivisyli maksusta. Hitaasti on kuitenkin tämän kiven halkominen, hakkoo ja veistäminen suomalaisissa, sitä vastaan kuin halukkaasti veto- ja laivoinlastauksia tekevät, josta eivät saa niin hyvää päivän palkkaa kuin hakkoista. Näistä vuoria yhteensä myödän aina kesäkaudessa noin 22 laivan kannatukseen, ja yleensä jokaisessa laivain kannatukseksi vopi lukia noin 11 ½ nelikulmaista yhtä paksua venäjänsyltä. Näitä laivoja täytetään noin 28 mieheltä ja kuinka suuret kivet on ja monen miehen vedettävät, täyttäminen eli lastaus viipyy muutamia päiviä. Lukua lastin lastausmiehiä on noin 5 000 astikka. Mutta talolliset miehet nämät työt voimissa pitävät ja näistä rahatöistä elävät, maantyöt ovat vaan sivutöitä ja aik'ajottain. (Raussi 1966, 109-110)

---

⁴ Alustyyppit esitelty luvussa 5.2.

Mukana kivikaupassa olivat hieman erilaisin tuottein myös talonpoikaislaivurit, jotka rahtasivat Pietariin merestä nostettua katukiveä. 1800-luvun alusta tiedetään, että tuolloin Uudenkirkon alukset kuljettivat sekä halkoja että kiviä terijokelaisten tyytyessä pienillä aluksillaan vain katukivien vientiin. Kivirahtauksessa kunnostautuivat erityisesti terijokelaiset, uusikirkkolaiset ja koivistolaiset. Kesää kohden kertyi kivilasteja Pietariin 500–600, kun yhdellä aluksella ehdittiin tehdä purjehduskaudessa kolmesta neljään matkaa. (Kaukiainen 1970b, 181)

Pietarissa-kävijät toivat yhä enenevässä määrin paluurahteja Suomen kaupunkeihin. Kyseessä oli ennen kaikkea vilja, jota tuotiin esimerkiksi 1853 noin 40 laivalla Helsinkiin ja Pohjanlahdella aina Kokkolaa myöten. Tässä kunnostautuivat erityisesti säkkijärveläiset ja koivistolaiset, "joskin suuriin osa tuo'aan (myös Virolahdelle) Venäjältä tai kaupunkista, leipäjauhoja sekä keittoryyniä; viimeisiä tuo'an paljon herkkusikin; mutta e'ellisä maansa kasvuin puuttuissa". (Raussi 1966, 135; Kaukiainen 1970b, 136)

Pietarista tuotiin viljaa myös Kannaksen ja läntisen Karjalan rannikolle. 1830-luvun alussa tuotiin Uudellekirkolle vuosittain 7 000 kulia (1 031 940 kg), Säkkijärvelle 2 000 kulia (294 840 kg) ja Viipurin pitäjään kolmannes kulutuksesta. Kaukiaisien laskelmien mukaan Venäjältä tuli Suomenlahden rannikolle vuosittain vähintään 10 000 ruistynnyriä vastaava määrä. Kaukiainen katsoo edelleen, että ainakin Itä-Suomessa halpa venäläinen vilja oli jonkinasteisena esteenä maanviljelyksen kehitykselle. Samoilla linjoilla on myös Virolahden tilannetta 1840-luvulla kartoittanut Elias Raussi, jonka mukaan

kylväköön tynnyrin tahi kaksi, saakoon kasvustansa neljä tai kahdeksan tynnyriä, joka ei paljon muuten olekaan, koska oman maan kasvut ei piisaa kun jouluun asti. Nyt ruvetaan ostamaan työrahoilla, nillä loppuilla, jotka jäivät uutiseen tavottamisesta; melkein viisi kuukautta on vielä siihen aikaan astikka, kuin rahatyöt (kivilouhimoilla) uudestaankavat. (Raussi 1966, 111. Kaukiainen 1970b, 196-197)

Todennäköisesti näin olikin, koska 185 000 asukkaan Viipuriin lääniin tuotiin 1820-luvulta lähtien joka vuosi 40 000–50 000 tynnyriä (2 280 000–4 110 000 kiloa) viljaa Venäjältä. Vajauksen syynä Joustela pitää rahdinajon kannattavuutta ja Pietarin läheisyyttä, joiden takia tuontivilja oli halpaa. Yksi syy on hänen mielestään löydetä-

vissä myös läänissä käytössä olleesta lahjoitusmaajärjestelmästä⁵. (Joustela 1963, 309-310)

1840-luvulle tultaessa välitettiin Viipurin läänin satamien kautta itäiseen Suomeen vuosittain 100 000 tynnyriä (18 220 000 kiloa) viljaa, jollaisena vajuus säilyikin parikymmentä vuotta. Tuottavinta maanviljelys oli rannikolla Rannan ja Kymen kihlakuntien alueella. 1820-luvun puolimaissa kihlakuntien pitäjien viljantarve kyettiin yleensä tyydyttämään. Poikkeuksen tästä tekivät siis Koivisto, Uusikirkko ja Säkkijärvi. Kymen kihlakunnan alueella oli viljasta jonkin verran ylijäämääkin, jota vietiin Haminaan ja Ruotsinsalmen linnoitukseen. Joustelan mukaan ylijäämän paikallisen omaperäisyyden tekee kuitenkin hyvin kyseenalaiseksi rannikon asukkaiden kaupankäynti Virossa, josta tuotiin viljaa vuosittain jopa 10 000 tynnyriä (882 000 kiloa) . Ensimmäisenä tarkkojen tietojen vuotena 1836 viljaa tuotiin Virosta 7 827 tynnyriä (631 279 kiloa). (Joustela 1963, 309-310)

Uudenmaan läänin puolella ei viljanpuutetta juuri esiintynyt. Syynä tähän oli läänin maantieteellinen sijainti, koska vajuus voitiin nopeasti täyttää tuonnilla Pietarista ja Virosta. Viljaa ei myöskään tarvittu yhtä paljon kuin muualla perunan ja muiden juurikasvien laajan viljelyn takia. Vajauksen lasketaan esimerkiksi vuoden 1841 kadon takia nousseen 20 000 tynnyriin (1 440 000 kiloon). Leipäviljantuotanto ei läänissä vastannut Krimin sodan jälkeenkään tarvetta. (Joustela 1963, 315-316)

Suomenlahden rannikon laivurit purjehtivat Pietariin yleensä kolmesta neljään kertaan vuodessa. Lähempänä Pietaria olevalta Koivistolta käytiin Pietarissa viisikin kertaa, kun taas Kymistä ja Pyhtäältä matkojen määrä jäi alle kolmeen. Syy Pietarinmatkojen vähäisyyteen verrattuna esimerkiksi Koiviston lukuihin oli se, että nykyisen Kymenlaakson rannikolla kaksi vuotuista Viron-matkaa verottivat mahdollisuuksia lähteä Pietarin suuntaan. Viipurin läänin saaristolaisten keskuudessa näyttää purjehdus Pietariin olleen Kaukiaisien mukaan kalastuksen täydennyselinkeino. (Kaukiainen 1970b, 158)

---

⁵ Lahjoitusmaajärjestelmä otettiin Vanhassa Suomessa käyttöön jo suuren Pohjan sodan aikana. Lahjoitusmaa tarkoitti alkuaan tilaa, jonka verotulot oli annettu sotilas- tai siviiliviran palkaksi. Kun palkkatilat rinnastettiin kuitenkin 1731 perintömaahan, heikkeni talonpoikien asema isäntien ryhtyessä vaatimaan entistä enemmän veroja ja päivätöitä. Talonpojat saivat 1870-luvulla ryhtyä lunastamaan tiloja valtiolta omikseen, kun valtio oli lunastanut ne ensin omikseen lainarahalla. Maksuajaksi määrättiin 39 vuotta. (Paloposki 1967, 358; Kuujo-Lakio 1982, 62)

4.6. 1870-luvulta I maailmansotaan

Maatalouteen liittyvistä tuotteista ensi sijalla viennissä Viroon oli suolattu kala. Sen määrä kokonaisviennistä oli 1860-luvun alussa noin kolmannes ja laski sitten 1860-luvun puolimaissa 15 prosenttiin. Määrä kohosi jälleen 1880-luvulla, mutta tuolloin oli kyse lähinnä laman vaikutuksista koko vientiin. Puutuotteista ykkönen viennissä oli kaiken aikaa polttopuu, ja 1880-luvun laman aikana sen osuus kokonaisviennistä nousi viidennekseen.

Silakan ja polttopuun Viroon viennin osuus kokonaisviennistä 1865-1876 (%)

	silakka	polttopuu
1865-1866	18	7
1869-1870	13	6
1875-1876	14	11

Lähde: Pihkala 1875, 10.

Viron rannikon pikkusatamiin vietiin 1860–1890 Suomesta pääasiassa silakkaa. Tuonnissa taas nousivat viljan rinnalle 1870-luvulla peruna ja hiili. Tärkeimmät kaupapaikat olivat tuolloin Kunda ja Haapsalu ja myöhemmin myös Tallinnaan kytkeytyen Paldiski. Suomen viennistä Viroon suuntautui 1860-luvulla noin 80 prosenttia Tallinnaan ja Paldiskiin, ja prosenttiosuus nousi viennin kokonaismäärän kasvaessa seuraavan vuosikymmenen alussa 90:een. Kun vienti taas väheni, pieneni myös Tallinnan ja Paldiskin osuusprosentti. Suomen Viron kanssa käymän kaupan kuva muuttui selvästi 1880-luvun lopulla. 1888 nimittäin alkoivat suuret ruisjauhojen ostot Tallinnan myllyiltä. Tuonti vain kasvoi 1891 koetun kadon jälkeen. Suomen yhä vähäisemmäksi käyvä viljaomavaraisuus lisäsi tuontia aina 1900-luvun alkuvuosiin saakka. Tuon jälkeen tuonnin määrä vaihteli ja oli alhainen 1905–1906 Venäjällä vallinneiden levottomien aikojen takia. Vuoden 1910 alhaisiin tuontilukuihin taas oli syynä Suomessa saatu hyvä sato. Kun tuonnin arvo oli ollut parhaimmillaan yli viisi miljoonaa ruplaa, laski se vuosina 1913 ja 1914 alle kahden miljoonan ruplan. Tuonti Suomeen muista satamista kuin Tallinnasta ja Paldiskista pysyi vähäisenä ja koostui talonpoikaispurjehduksesta, jolla Suomeen tuotiin ruista, kauraa, perunoita mutta myös tiiliä ja sementtiä. Tärkeimmät vientisatamat olivat Hara, Haapsalu, Kunda ja Mahu. 1890-luvulla vietiin Tallinnaan edelleen kalaa, polttopuita ja rakennusmateriaa-

leja. Iso osa kalan viennistä oli kuitenkin kauttakuljetustavaraa, joka oli matkalla Pietariin. Pikkusatamissa myytiin edelleen etupäässä kalaa, Narvassa myös kiviä suomalaisesta graniitista. (Pihkala 1975, 9-12)

Niin vehnä- kuin ruisjauhojakin tuotiin Suomeen Pietarista, Viron Tallinnasta ja Latvian Liepajasta (Libau). Liepajan merkitys pysyi muutamien 1900-luvun alkuvuosien rukiin tuontilukuja lukuun ottamatta vähäisenä. Vehnäjauhojen tuonnissa Pietarilla oli ylivoimainen asema, mutta 1900-luvun alusta I maailmansotaan saakka ruisjauhojen tuonti Tallinnasta oli selvästi Pietarin tuontia pienempää.

Viljan tuonti Pietarista, Tallinnasta ja Liepajasta 1891-1913 (tuhansina kiloa keskimäärin vuodessa)

	VEHNÄJAUHOT			RUISJAUHOT		
	Pietari	Tallinna	Liepaja	Pietari	Tallinna	Liepaja
1891-1895	12973	49	16	14 939	5 552	7 813
1896-1900	17231	66	33	24 390	17 183	12 448
1901-1905	13268	737	98	27 142	65 848	16 496
1906-1910	23342	917		16 150	46 650	9 844
1911-1913	21228	377		27 731	49 025	10 418

Lähde: Pihkala 1975, 14.

4.7. I maailmansodan vuodet 1914-1918

I maailmansota ja sen jälkiseuraamukset olivat ratkaisevassa asemassa seprakaupan tulevaisuutta ajatellen. Vuodet 1900-luvun alusta, itse asiassa jo 1890-luvulla näyttivät suuntaa, mihin *seprakaupassa* oltiin ajautumassa, mutta kutakuinkin hiipuvaan tilaan se joutui maailmansodan vuosina ja heti niiden jälkeen.

Ensimmäiset rajoittavat määräykset sodan syttymisen jälkeen annettiin jo syksyllä 1914. Tuolloin rajoitettiin yöllistä kalastusta ja merenkulkua vihollisalusten pelossa. Kun mitään ei kuitenkaan tapahtunut, purettiin kyseiset määräykset tuota pikaa. Kalalle asetettiin myös Venäjää lukuun ottamatta vientikielto. Sitä laajennettiin kesällä 1916 kaikkiin paitsi Viipurin lääniin, joka jo saman vuoden elokuussa tuli sekinkiellon piiriin. Samalla määrättiin, että kaikkien kalatuotteiden vientiin Venäjälle tarvitaan erityinen kuvernöörin myöntämä lupa. Vientikieltoa kuitenkin rikottiin. Uudelleen läänin kuvernööri kiinnitti asiaan huomiota, kun selvisi, että kiellettyä vientiä

tapahtuu etupäässä Pellingin ja Pörtön (Pirttisaari) seuduilta Porvoon pitäjässä, Kabbölen seuduilta Pernajassa sekä Ruotsinpyhtään ja Pyhtään saaristosta joko suoraan meren ylitse Viroon tai kiertoteitse Kotkan ja Haminan kautta. Seuraavan vuoden (1917) elokuun 22. päivän Senaatin Kamaritoimituskunnan Elintarvikeosaston päätöksellä oikeutettiin Viipurin läänin rannikolla ja saaristossa asuvat kalastajat ilman erityistä lupaa viemään toistaiseksi vesitse Venäjälle läänin merialueelta pyydystettyä kalaa vaihdettavaksi siellä viljaan, perunoihin ym. elintarvikkeisiin sekä muihin välttämättömiin tarvikkeisiin, rehutavaroihin ja kalastusmoottoreissa käytettävään paloöljyyn. Vietävän tavaromistajan tai sen kuljettajan oli kuitenkin saatava paikalliselta elintarvikelautekunnalta tullille esitettävä todistus siitä, että paikkakunnan kalantarve oli tyydytetty. Kalojen vienti Viroon ei ehtinyt kunnolla edes käyntiin, kun Viron viranomaiset Venäjältä tulleen määräyksen mukaan jo syksyllä kielsivät silakoiden vaihtamisen elintarvikkeisiin. Kiellot olivat kuitenkin sattumanvaraisia, koska vaihtoa pääsi tapahtumaan ennen meren jäätymistä. (SKL 1916:23/9, 23/10; SKL 1917:24/6, 24/7; SKL 1918:25/2; Peltola 1960, 200)

Viron viranomaiset kielsivät vaihtokaupan seuraavanakin vuonna 1918 ja myös valvoivat kiellon toteuttamista. Niinpä kalastajat saivatkin kuljettaa jo Viroon viemänsä silakat takaisin. Näin tapahtui suursaarelaisten ohella myös kolmelle haapasaarelaisalukselle, jotka olivat viemässä suolasilakkaa perinteisille vaihtopaikoille, tosin jo toukokuussa. (SKL 1918:25/2; Peltola 1960, 200; MMA Haapasaaren tullivartioasema, Gg:4. Gc:1)

Rauhattomien aikojen pitkittyessä vaikeutui elintarviketilanne niin Suomessa kuin Virossakin. Suomen senaatti päätti lokakuun 11. päivänä 1918, että kaikki myyntiin tarkoitettu suolasilakka takavarikoidaan valtiolle. Kalastajien oli kuljetettava silakkansa lähimpään kulutuskeskukseen. Ulkosaarelaiset saivat tässä yhteydessä vaihtaa yhtä silakkatynnyriä kohden 50 kiloa viljaa ja 75 markkaa rahaa. (SKL 1918:25/7-8; Peltola 1960, 200)

Maailmansodan aikaisista Suomenlahden molemminpuolisista rajoituksista huolimatta *sepravirossa* käynti jatkui joskin entistä pienemmissä puitteissa. Haapasaarelaiset tekivät sodan viiden vuoden aikana tutuille *seprapaikoille* 47 matkaa, joista vuosina 1914–1917 kaikkiaan 45. Tammiolaisetkin harjoittivat *sepramatkoja* 1914–1917 17 kertaa ainoastaan vuoden 1916 jäädessä heiltä väliin. Kuorsalolaisetkin pistäytyivät *sepravirossa* kertaalleen 1915. (MMA Haapasaaren tullivartioasema, Gg:4. Gb:1. Gc:1)

Venäjän merkitys Suomen kalatuotteiden vientimaana käy selville oheisesta taulukosta.

Suomen kalatuotteiden vienti 1909-1917

	Kokonaismäärä	Venäjälle ja Viroon	
	kg	Kg	%
1891	7 060 656	6 212 451	88
1892	6 489 882	5 908 550	91
1893	5 596 003	5 145 311	91,1
1894	6 328 071	5 621 655	90,3
1895	7 048 018	6 364 429	90,3
1896	6 959 295	6 138 910	88,2
1897	6 198 125	5 501 237	88,8
1898	7 140 413	6 281 919	87,9
1899	8 047 809	7 449 251	90,1
1900	6 365 507	5 757 734	90,6
1901	7 230 800	6 544 550	90,5
1902	7 307 700	6 783 524	92,9
1903	6 506 700	5 888 420	90,5
1904	7 240 200	6 592 995	91,1
1905	8 980 796	8 176 776	90,9
1906	10 161 134	9 185 858	90,4
1907	10 860 081	10 283 296	4,7
1909	10 312 779	9 740 298	94
1910	8 623 741	7 921 407	91,8
1911	9 714 862	8 886 082	91,2
1912	8 826 728	8 256 018	93,5
1913	9 963 733	9 171 455	92
1914	9 067 261	8 833 788	97,4
1915	9 419 020	9 417 421	99,9
1916	8 387 509	8 383 986	99,9
1917	5 135 463	5 135 463	100

		Venäjälle	Viroon
1918	1085334	636715 (58,7%)	316520 (29,1%)

Lähde: SKL 1910: 19/5-8; SKL 1930:37/6-7.

I maailmansotaa edeltäneinä ja sodan vuosina lähes kaikki kala, joka Suomesta lähti vientiin, suuntautui Venäjälle. Taulukon luvuissa ei Venäjää ja Viroa ole erotettu ennen vuotta 1918. Taulukosta näkee, kuinka sodan pitkittyminen alkoi varsinkin vuoteen 1917 tultaessa vaikuttaa viennin määrään. Tarkastelujaksolla loppu viennistä suuntautui lähes tyystin Ruotsiin.

Suomen tärkeimpien kalatuotteiden vienti ja tuonti 1910-1911 (kiloina)

	1909	1910
VIENTI		
Tuoretta lohta Venäjälle	45 602	90 021
Suolattua lohta Venäjälle	37 094	24 506
Tuoretta siikaa Venäjälle	72 904	92 907
Suolattua siikaa Venäjälle	5 195	1 428
Tuoretta silakkaa Venäjälle	1 662 414	543 573
Muuta kalaan tuoreena Venäjälle	2 952 138	2 334 222
Muuta tuoretta kalaa Ruotsiin	327 823	379 175
Suolattua silakkaa Venäjälle	3 662 914	3 657 901
Suolattua silakkaa Ruotsiin	199 094	264 972

TUONTI		
Tuoretta kalaa Ruotsista	3 137 266	3 141 464
Suolattua silliä	5 796 433	5 477 608
Suolattua silakkaa Tanskasta	484 944	605 754
Muuta suolattua kalaa Ruotsista	67 102	73 890
Muuta suolattua kalaa Venäjältä	81 756	146 238
Muuta suolattua kalaa Tanskasta	43 005	65 648

Lähde: SKL 1911:20/4-6.

Suomen tärkeimpien kalatuotteiden vienti ja tuonti 1912-1916 (kiloina)

	1912	1913	1914	1915	1916
VIENTI					
tuoretta silakkaa	1 053 314	1 032 612	716 203	1 430 120	2 062 526
tuoretta muuta kalaa	3 347 268	3 491 250	3 805 198	413 408	3 289 746
suolasilakkaa	2 526 448	3 534 229	2 951 622	2 019 174	1 597 672
savustettua kalaa	445 816	483 674	526 323	412 775	667 407
TUONTI					
suolasilliä	6 762 534	6 374 965	3 084 709	1 162 759	727 487
suolattua silakkaa					
ja kilohailia	1 084 905	760 056	479 456	329 603	92 062

Lähde: SKL 1917:24/4.

Yllä olevissa taulukoissa kiinnittyy huomio ensiksikin siihen, että tuoretta silakka vietiin yhä enenevässä määrin jopa niin, että sen vienti ylitti 1916 jo suolasilakan viennin. Tämän kuten myös muun tuoreen kalan vienti suuntautui maailmansodan vuosina pääasiassa Pietariin.

Sen sijaan suolatun silakan vientimäärät, jotka 1909 ja 1910 nousivat vielä reiluun 3,6 miljoonaan kiloon, olivat laskusuunnassa koko maailmansodan ajan. Tämä olikin toki luonnollista määräysten vaihdellessa vuosittain, usein tiheämminkin. Vientimäärät sotaa edeltäneinä ja itse sodan alkuvuosina pysyttelivät yli kahdessa, kolmessa miljoonassa kilossa vuoden 1913 viennin ollessa jopa runsaat 3,5 miljoonaa kiloa. Vielä 1916:kin vietiin Suomesta Viroon, joka oli lähes ainut suolasilakan vientikohde, vajaat 1,6 miljoonaa kiloa suolattua silakkaa. (SKL 1917:24/4)

Kovan kilpailijan suomalaisille silakanpyytäjille muodosti suolattu silli, jota tuotiin sotaa edeltäneinä vuosina Suomeen yli kuusi miljoonaa kiloa. Sota sotki tuontikuviot niin, että 1916 silliä tuotiin ainoastaan vähän yli 700 000 kiloa. (SKL 1917:24:4)

4.8. 1920- ja 1930-luvut

Venäjän markkinoiden lähes sulkeuduttua 1918 oli suomalaiselle kalalle ja kalatuotteille etsittävä uusia markkinoita. Kun vielä I maailmansodan lopulla lähes koko vienti oli suuntautunut Venäjälle, olivat 1920-luvulla tärkeimmät joskaan eivät ainoat viennin kohdemaat Ruotsi ja Viro.

Kalaviennin kohdemaat 1919–1929 (%) (muihin maihin⁶)

	Viroon %	Ruotsiin %	Muihin maihin %
1919	57,7	32,3	10
1920	55	29,6	15,4
1921	34,8	63,6	1,6
1922	18,2	76,3	5,5
1923	24	64,8	11,2
1924	18,2	62	8,9
1925	8,4	74,4	17,2
1926	32	50,6	17,4
1927	24,4	55,6	20
1928	12,4	79,3	8,3
1929	13,4	72,2	14,4

Lähde: SKL 1930:37/6-7.

Taulukosta havaitaan, että Suomen kalatuotteiden vienti Viroon 1920-luvulla ylitti ainoastaan vuosina 1919–1920 Ruotsiin suuntautuneen viennin. 1921 lähtien vienti

⁶ Saksa, Norja, Englanti, Venäjä, Alankomaat, USA, Belgia, Egypti, Australia, Meksiko

Ruotsiin oli noin 60–80 prosenttia Suomen kalatuotteiden kokonaisviennistä. Viroon vietävästä kalasta taas selvästi suurin osa oli silakkaa joko tuoreena tai suolattuna.

Sillin tuonti Suomeen 1922-1928 (kiloina)

	1922	1923	1925	1926
Suolasillia	5 836 015	6 796 550	306 291	6 443 409
	1927	1928	1931	
Suolasillia	6 192 049	8 176 638	1 209 877	

Lähde: SKL 1923:30/5; SKL 1924:31/1; SKL 1926:33/1; SKL1927:34/3; SKL 1928:35/2; SKL 1929:35/2; SKL 1932:29/1.

Silakan kanssa suomalaisten ja virolaisten suosiosta kilvoitteli 1920-luvulla suolattu silli. Yllä olevasta taulukosta havaitaan, että Suomeen tuotiin läpi 1920-luvun runsaat kuusi miljoonaa, parhaimmillaan 1928 jopa runsaat kahdeksan miljoonaa kiloa suolasillia. 1930-luvun alussa tuonti väheni reiluun miljoonaan kiloon, muutaman vuoden kuluttua (1933) jo vajaaseen 400 000 kiloon. (SKL 1934:41/1)

Sillien suolaamista Tallinnan satamassa vuonna 1935. MMF 593-9. Viron Merimuseo

I maailmansodan jälkeiset vuodet olivat itsenäistyneiden Suomen ja Viron kaupassa epätietoisuuden aikaa. Epätietoisuus leimasi myös kalastajia, jotka halusivat pikaisesti päästä aloittamaan uudelleen katkoksissa olleen *sepra*- ja muunkin vaihtokaupan. Syksyllä 1919 pidetyissä kokouksissa kalastajat esittivät suolasilakkaan vaihdettaviksi artikkeleiksi perunat, kaalit ja lantut, ei kuitenkaan viljaa. Suomen kalastushallituksen edustajien mielestä esityksellä oli onnistumisen mahdollisuuksia, koska maassa oli jo tarpeeksi silakkaa. Siksi lupia suolasilakan vientiin olikin syksyllä 1919 jo annettu. Kalastajia painoi edelleen se, että Viron viranomaiset olivat toisinaan myöntäneet oikeuden vaihtoon, toisinaan eivät, toisinaan taas vain osa viedystä silakasta oli saatu vaihtaa elintarpeisiin. Loput oli pitänyt myydä Viron rahasta, jota kalastajat eivät olleet voineet käyttää. Kalastajat väittivät edelleen, että he jouduttuaan luovuttamaan kalansa elintarvikeviranomaisille, saivat vastineeksi tavaraa, joka säilyi tuskin joulukuun saakka. Silloin, kun kalastajat saivat vaihtaa silakkansa suoraan maanviljelijäin kanssa, he joutuivat maksamaan jonkinlaista tullia aina kuuteen ruplaan 7,5 kopeekkaan saakka kultakin puudalta (16,38 kiloa). Tätä maksua kalastajat pitivät mahdottomana. (SKL 1919 26)

Kalastushallituksen esitykseen vapaasta vaihdosta vastasi Viron Kauppa- ja Teollisuusministeriö lokakuussa 1919, että myös se piti vapaata vaihtokauppaa oikeutettuna. Silakoiden vastineeksi tarjottiin kuitenkin perunoita suhteessa 1:3:een, eikä suoraan kalastajan ja maamiehen vaihtokauppaan otettu mitään kantaa. Mikäli silakoita ei myytäisi Viron viranomaisille, jouduttaisiin niistä maksamaan tullia 6,25 markkaa puudalta (16.38 kiloa). (SKL 1919:26/9-10)

Seuraavan vuoden (1920) elokuun 12. päivänä valtioneuvosto päätti, että suomalaiset kalastajat ja kalakauppiaat saavat Viroon viemiensä silakoiden vastikeeksi tuoda maahan vietyjen tavaroiden arvoa vastaavan määrän perunoita, viljaa, pellavaa, pellavansiemeniä, hamppea, hunajaa, sementtiä, lihaa, voita ja tiiliä sekä vietyjen silakoiden arvon kahdeksatta osaa vastaavan määrän omenoita. Ehtona oli kuitenkin, että tuonti tapahtuu saman tulliaseman tai -vartioston kautta, josta vienti on tapahtunut. (SKL 1920:27/9)

Tilannetta hankaloitti kuitenkin saman vuoden (1920) toukokuun 8. päivänä annettu asetus, jolla muun muassa kala- ja kalatuotteille määrättiin vientimaksu 10 penniä kilolta. Silakkaa Viroon vievän suomalaiskalastajan oli maksettava Suomen puolella vientimaksun lisäksi ulosselvitysmaksu ja takaisin tultaessa sisäänselvitysmaksu sekä Viron puolella siltaraha ja majakkamaksu. Kalastushallituksen esityksestä ky-

seinen vientimaksu silakan osalta kumottiin vuoden 1921 huhtikuussa. Kalastajien kannalta tämä ei jäänyt ainoaksi edistysaskeleeksi. Samana vuonna (1921) päästiin virolaisten kanssa yksimielisyyteen siitä, että suolasilakan tuonti Viroon on tullivapaa ja että kalastajat saavat vapaasti vaihtaa tuotteensa Viron maalaisväestön kanssa. Virolaiset eivät kuitenkaan suostuneet siihen, että vaihdon kautta hankittu peruna olisi saatu kuljettaa Suomeen ilman vientimaksua. (SKL 1920:27/11-12; SKL 1921:28/10-12)

Suomi taas kaavaili ottavansa 1921 käyttöön perunatullin, joka olisi neljä penniä kilolta. Kalastajapiireissä kritisoitiin kovin hanketta vedoten muun muassa siihen, että Suomen oma perunasato ei riitä tyydyttämään oman maan tarvetta. Esimerkiksi kalastusneuvos E. Hellevaara kuvaili tilanteen johtavan vaihtokauppaa harjoittaneen kalastajaväestön umpikujaan.

Luulen, että esimerkiksi niillä viranomaisilla, jotka kuluneena keväänä melko itsepäisesti – maatalousmiesten painostuksesta, kuten sanottiin – pitivät kiinni siitä, että kalastajat saivat vastiketavarana tuomistaan perunoista ottaa vain 24 markkaa hehdolta, silloin kuin kotimainen perunakauppa sekä maanviljelijöitten että välittäjien käsissä oli vapaa, ole aavistustakaan siitä, miten suuressa määrässä tällainen menettely aikaansai kalastajaväestön, varsinkin nuoren polven, siirtymisen lastaustöihin rannikolle ja laivamiehiksi juuri sillä alueella, mikä oli tottunut vaihtokauppaa harjoittamaan ja siinä näki toimeentulomahdollisuutensa. (Hellevaara 1920: SKL 1920:27/11-12)

Muun muassa silakan ja perunan vaihtokaupan tiimoilla vallinnut epävarmuus paljastuu esimerkiksi Viron Suomen konsulin Emil Vesterisen Viron ulkomasteriölle 15.7.1920 lähettämässä kirjeessä, jossa käsitellään virolaisten perunanvientiä Suomeen. Vesterisen mukaan perunakaupassa esiintyvät vaikeudet kuvaavat selvästi,

kuinka piinallinen maiden välinen kauppatilanne on, ja kuinka kaikki kaupalliset kysymykset joudutaan ratkaisemaan tapauskohtaisesti, ilman, että ratkaisuja varten olisi luotu mitään kiinteää perustaa. Siksi tallinnalaisten liikemiesten kirje pääministerille osoittaa selvästi, kuinka tärkeää olisi varman kauppasopimuksen luominen Suomen ja Viron välille. (EAA. F. 957, n. 4, s. 4).

Seprakauppa ja vaihtokauppa yleensä kuitenkin jatkuivat jonkinlaisessa laajuudessa myös sotaa seuranneina vuosina. Esimerkiksi haapasaarelaiset toimittivat perinteisille *seprapaikoille* 1919 ja 1920 suolasilakkaa viidellä aluksella, ja keväällä 1919 oli Kundan satamaan saapunut suolasilakkaa perunaan vaihtamaan yhteensä 150 suomalaisalusta. Kaikkiaan vietiin Suomesta Viroon Viron virallisen tilaston mukaan 1918 459, 1919 434, 1920 1 293, 1921 823 ja 1922 407 tonnia suolasilakkaa. (Peltola 1960, 201; ERA 4903 n.1, s. 9; SKL 1923:30/4; SKL 1923:30/5)

Ensimmäinen kauppaa koskeva sopimus Viron ja Suomen välillä solmittiin 29.10.1921, ja se astui voimaan 1.10.1922. Siinä molemmat maat soivat toisilleen vastavuoroisia erioikeuksia, joita ei saanut ns. balttilaisen klausuulin nojalla antaa kolmansille valtioille. Sopimuksen nojalla voitiin Suomesta viedä tullitta Viroon muun muassa tuoreita ja suolattuja silakoita, puutavaraa, katukiviä ja suuria rakennuskiviä. Viroota taas voitiin tuoda Suomeen tullitta muun muassa perunoita ja omenoita. Tuskin sopimus oli saatu allekirjoitetuksi, kun Suomessa syntyi sitä vastaan voimakas vastustus. Suomen maatalousjärjestöt kääntyivät 1922 ja 1923 hallituksen puoleen, jotta sopimus otettaisiin uudelleen keskusteltavaksi. Koska molempien maiden hallitukset pitivät sopimuksen tarkistamista poliittisesti epätoivottavana, haudattiin sen esilleotto 1925. (Koik 1973, 344)

Koska vuoden 1921 sopimus oli maiden välillä ensimmäinen laatuaan, kasvoi kauppa sen solmimisen jälkeen vahvasti. 1920-luvun alussa Suomi toi Viroota ensi sijassa viljaa, perunoita ja omenia. Koska suomalainen maatalous ja erityisesti viljaomavaraisuus parani, laski viljan ja rehujen tuonti myöhemmin. Vuosien 1927–1929 korkeasuhdanteen aikana maataloustuotteiden tuonti taas väheni noin puoleen aiemmasta. Myös 1930-luvun alun lamavuosina taantui maataloustuotteiden tuonti noustakseen jälleen 1930-luvun puoliväliin tultaessa. (Pihkala 1975, s. 15-17)

1922 voimaan astunut edellisvuoden kauppasopimus ja vientimaksun poistaminen eivät kuitenkaan saaneet suomalaisten suolasilakan vientiä kasvuun. Kun kalaa vietiin 1920 Viroota 1 293 tonnia, väheni sen määrä 1921:n (yli 800 tonnia) jälkeen 1922 407 tonniin. (SKL 1923:30/4; SKL 1930:37/6-7) Silakan vientimäärien laskuun kiinnitettiin huomiota myös Suomen Tallinnan lähetystössä, jossa attasea V. Niskanen laati 1923 raportin suomalaisen silakan viennistä Viroota. Raportin mukaan

Silakan viennillä on ollut suuri merkitys jo ammoisista ajoista. Viron virallisen tilaston mukaan vietiin sinne sen ensimmäisenä varsinaisena itsenäisyyden vuotena 1919 434 315 kiloa silakkaa maassa (Suomessa) vallinneesta mitä ankarimmasta elintarviketulasta huolimatta. Seuraavana kolmena vuotena on suolasilakan tuonti Suomesta Viroota ollut Viron virallisen tilaston mukaan 1920 1 293 000, 1921 822 866 ja 1922 407 403 kiloa. On mahdollista, että silakan tuonti pysyy kuluvana vuonna 1923 samalla tasolla kuin viime vuonnakin. On mielenkiintoista havaita, että kolmen viimeisen vuoden aikana on Viroota tuotu suolasilakkaa myös Ruotsista ja Saksasta, joskin vähäisiä määriä. V. 1921 nousi ruotsalaisen silakan tuonti korkeimmilleen, 20 954 kiloon.

Suomalaisen suolasilakan menekki Virossa on siis maan itsenäisyyden aikana suuresti taantunut. Kuluttajapiirit ovat ilmeisesti vieraantumassa silakasta ja kalastajat entisestä ammatistaan ja silli voittamassa enemmän alaa.

Sillin tuonti Viroon on niinä vuosina, jolloin silakkamme tuonti on osoittanut valitettavaa laskua, ollut varsin huomattava. Sillin kulutus (Virossa) ei kuitenkaan ole sellainen, että se osoittaisi silakan tarjonnan toivottomaksi.

Silakkamme nopeasti vähenevä menekki ei yksinomaan riipu sillin käyttämisestä, siihen on tuntuvasti vaikuttanut myöskin silakkamme huono tarjonta. Erehdytään suuresti, jos otaksutaan, että kalastajat kauppamatkoillaan Narvaan, Tallinnaan y.m. pysyvät pitämään riittävästi silakkaa halukkaiden ostajain saatavana. Siihen tarvitaan sitä paitsi hyvin järjestettyä ja taitavaa konttoritarjontaa, vakinaista edustusta. Vuoden 1920 aikana oli parilla suomalaisella toiminimellä edustajansa Tallinnassa, mitkä tekijät ovatkin kaikesta päättäen mainittujen vuosien silakan menekkiin vaikuttaneet. Viime ja tänä vuonna ei tietävästi yksikään suomalainen toiminimi ole tarmokkaammin yrittänyt myydä silakkaa Viroon.

Huomattavana tekijänä, joka on vähentänyt suomalaisen silakan kysyntää, on mainittava, että Viron kuluttajain keskuskunta on ponnella ja asiantuntemuksella ryhtynyt suolaamaan ja tarjoamaan kotimaista silakkaa. Keskuskunnan silakkasuolaamot järjestettiin syksyllä 1921, ja jo vuoden 1922 kuluessa möi toiminimi asiakkailleen 337 tonnia suolasilakkaa. Keskuskunnalla on nykyisin toiminnassa 7 suolaamoja, joissa kaikissa ostetaan kalastajilta tuoretta silakkaa. Vuoden (1923) loppuun lasketaan suolatun silakan määrän nousevan noin 653 tonniin.

Suomalaisen silakan menekkiä virolaisen rinnalla ainakin nykyisin, kun molemmat ovat samassa hinnassa, edistää niiden laatu, huolellisempi ja maukkaampi pakkaus ja yleensä parempi tavaran käsittely. Suomesta tuotiin kyllä äskeisinä keinotteluvuosina Viroon siksi runsaasti ala-arvoista silakkaa, että nyt, kun todellinen kilpailu on kyseessä, on tavaran laatuun kiinnitettävä aivan erikoista huomiota, jos mieli pysyttää vanhat ostajat edes osittain käsissä. Lisäksi on pidettävä myös siitä huolta, että astiat ovat varmalla tavaramerkillä ja vuosiluvulla varustetut.

Paras keino silakan menekkiä lisäämiseksi olisi epäilemättä uusien käsittelytapojen löytäminen, suolasilakan nostaminen nykyiseltä alkeelliselta tasolta maukaaksi, kypsytyksi suolakalaksi, joka pystyy puolustamaan paikkaansa vaativampienkin kuluttajain pöydällä. (Niskanen 1923: SKL 1923:30/4. Taulukko IXX)

Vuoden 1922 lopulla voimaan astuneen Viron ja Suomen ensimmäisen kauppasopimuksen mukaan silakan vienti Viroon oli maksuista vapaata. Sopimuksen mukaan molemmat maat voivat kuitenkin vaatia maahan tuotavalta tavaralta, siis myös suolasilakalta alkuperätodistuksen. Suomalaisten käsityksen mukaan se oli esimerkiksi suolasilakan kohdalla mahdotonta, koska todistus oli vahvistettava Viron konsulaatissa Helsingissä. Välillä virolaiset pitivät omia kalastajia suojellakseen kiinni alkuperä-

todistusvaateesta, väliin he taas ilmoittivat, että sitä ei tarvita. Kesällä 1923 virolaiset antoivat asiassa sen verran periksi, että alkuperätodistuksen saattoi saada Suomesta oman paikkakunnan nimismieheltä. (SKL 1923:30/2, 30/5)

Vuoden 1923 keväällä tuli kalastajien eteen uusia hankaluuksia. Vaikka silakan viennin piti olla sopimuksen mukaan maksutonta, perivät Viron viranomaiset maahan tuodusta silakasta vaakausmaksun. Tämä uusi käytäntö jäi kuitenkin ilmeisesti lyhytkestoiseksi, koska siitä ei sen koommin löydy muita mainintoja. (SKL 1923:30/5)

Vietyjen silakkamäärien pienuuteen 1920-luvun ensi puoliskolla vaikutti edelleen se, että Viron viranomaiset sallivat kaupanteon ainoastaan Kundan ja Narvan satamissa. Elokuussa 1923 Viron hallitus suostui kuitenkin siihen, että kauppaa saatiin siitedes käydä kaikissa aiemminkin käytössä olleissa satamissa, joissa oli rantavartio. Suomalaiset esittivät sellaisiksi satamiksi Tallinnaan, Narvaa, Loksaa, Purtsea, Mahua, Kundaa, Toolsea, Vergiä ja Vösua, mutta Viron viranomaiset määrittelivät sellaisiksi 1927 ainoastaan Tallinnan, Port Kundan, Narvan ja Loksan. Sen sijaan Purtsea, Toolsea, Vainopeata, Mahua ja Vergiä suomalaiset saivat kyllä käyttää, kunhan tulliasiat oli mennessä hoidettu Kundassa. Vösussa käytäessä tuli tullimiehen olla aina matkassa. (SKL 1923:30/5; SKL 1927)

Vuoden 1923 syyskuun alussa pidettiin Tallinnassa neljäs Viron yleinen kalastajain kongressi, jossa saarenmaalaiset valittivat suomalaisen silakan tullittomuutta ja ehdottivat, että on vaadittava hallitusta panemaan sille tulli. Esitys sai laajaa kannatusta ainoastaan pärnulaisten pidättäytyessä vaatimuksista. Kokous ei kuitenkaan vaatinut toimenpiteitä sopimuksen irtisanomiseksi tai muuttamiseksi. (SKL 1923:30/5)

1920-luvun puolivälissä alkoivat Viroon menneet silakkamäärät jälleen kasvaa viiden vuoden laskun jälkeen. 1925 suolasilakkaa vietiin vain 223 tonnia, mutta seuraavana vuotena jo 800 tonnia. Viennin uusi alamäki alkoi taas 1928, jolloin – kuten myös seuraavana vuonna – suolasilakkaa vietiin Viroon vain reilut 150 tonnia. (SKL1926:33/1; 1927:34/3; 1928:35/2; 1929:35/2; Taulukko IXX)

Noihin 1920-luvun lopun vuosiin voidaan katsoa myös perinteisen *seprakaupan* päättyneen itäisellä Suomenlahdella ja sen rannikolla. Lopullisena päättymisen jouttajana oli se, että vuosina 1927–1929 koettiin Suomenlahdella lähes täydellinen silakkakato, joka lamautti Viroon suuntautuneen silakkakaupan. Haapasaaresta kävi vielä 1928 kaksi alusta ja Tammiosta yksi alus perinteisessä *sepravirossa* ja Tammiosta vielä seuraavana vuotena yksi alus. Tuon jälkeen haapasaarelaiset ja kuorsalolaiset olivat vielä 1936 ja haapasaarelaiset 1937 mukana elvyttämässä vanhaa *sep-*

rakauppaperinnettä yhdessä tytärsaarelaisten kanssa. (MMA Haapasaaren tullivartioasema Ga:4. Gb:1. Gc:1; Aalberg 1963, 74)

Peli oli siis menetetty. Niinpä kalastusneuvos E. Hellevaara katsookin Suomen Kalastuslehdessä 1930, että suolasilakan aikaisempi 2,5–3,9 miljoonan kilon suuruisen vienti Viroon voi tuskin enää uusiutua. Hellevaaran mukaan vientiä ei jatkossa voi laskea suuremmaksi kuin muutamiksi sadoiksi tuhansiksi kiloiksi.

Aikaisemmin suolasilakan viennistämme oli yli puolet kevätsilakkaa. Kuitenkin näytti jo ennen sotaa sen kysyntä Virossa vähitellen laskeutuvan, ja kun elämisen vaatimukset sielläkin ovat suurentuneet, on tietysti ennen kaikkea kevätsuolasilakka menettänyt kysyntänsä. Sama elintason kasvaminen on nähtävästi vaikuttanut myös sen, että Viroon tuodaan asukasmääräänsä nähden huomattavan paljon suolasilliä (esim. 1925–1928 8–12 miljoonaa kiloa), mikä on omiaan työntämään hyvinkin suolasilakan syrjään. Myöskin Viron oma silakan kalastus on nähtävästi kasvanut, ja sielläkin on tehty työtä silakan laadun parantamiseksi. Ja yhtenä tärkeänä tekijänä on Viron hintataso. Elintarpeethan ja tuontantokustannukset siellä yleensä ovat meikäläisiä halvemmat, joten silakan alhainen meikäläinen hintataso ei siellä tunnu sellaiselta. Vielä on mainittava, että ulkosaaremmen ja Viipurin läänin saariston kalastajat ovat yleensä jättäneet suolasilakan vaihdon elintarpeisiin ja vain Tytärsaaren asukkaat ovat säilyttäneet Virossa entiset asiakkaansa. (Hellevaara 1930: SKL 1930:37/10)

Kovin nopeasti ei Suomesta vietävän suolasilakan määrä lähtenyt kasvuun seuraavinakaan vuosina. 1929 sitä vietiin Viroon vajaat 160 tonnia sekä 1930 reilut 320 tonnia, ja lähestulkoon samoissa lukemissa määrä pysytteli myös kahtena seuraavanakin vuotena. Merkittävään nousuun suolasilakan vienti Viroon lähti 1933, jolloin suomalaiset veivät sitä Suomenlahden eteläpuolelle vajaat 800 tonnia. Seuraavana vuotena (1934) yllettiin jo vajaaseen 910, 1935 930 ja 1936 1 200 tonniin ja huippuvuotena 1937 yli 1 700 tonniin. (Taulukko IXX.; SKL 1934:42/2; SKL 1938:45/2)

Yhtenä, joskaan ei ratkaisevana tekijänä suolasilakan vientilukujen noususuuntaukseen 1930-luvun puoltaväliä edeltäneinä vuosina olivat vuodesta 1934 käyttöön otetut vientipalkkiot. Ne olivat tarpeen, koska 1920-luvun lopun silakkakatoisten vuosien jälkeen alkoivat silakkasaaliit jälleen kasvaa. Siksi silakkaa jouduttiin myymään huonolla hinnalla sekä kotimaassa että Suomenlahden etelärannalla. Yleisen hintatason pitämiseksi sellaisena, että kalastaja pysyi leivässä, turvautui Suomen hallitus vuodesta 1930 suunniteltuihin ja talvisotaan saakka voimassa olleisiin vientipalkkioihin. Niitä maksettiin savustetusta kalasta, suolatusta tai maustetusta silakasta ja kilohailista sekä niistä valmistetuista säilykkeistä. (SKL 1934:42/2)

Suomalaisen kalanviennin kannalta tärkeäksi vientiartikkeliksi muodostui tuore kala, joka käytännössä tarkoitti lähinnä kilohailia. Vielä 1930-luvun alkupuolella vietiin Suomesta Viroon kilohailia muutamia tonneja, mutta 1936 jo vajaat 34 tonnia. Kilo-hailikantojen harvetessa Tallinnan ja Paldiskin edustalla, pääsi Suomi viemään 1937 Viroon kilohaileja peräti 578 tonnia. Toisaalta samaan aikaan, kun suomalaisten suolasilakan ja kilohailin vientimäärät 1930-luvun puolimaissa kasvoivat tuntuvasti, lisäsi myös Viro Suomeen suuntautuneen kalanvientinsä arvoa. Viron Suomenviennin arvo lähenteli suomalaisten viennin arvoa 1934, jolloin suomalaisviennin arvoksi laskettiin reilut 57 000 kruunua ja virolaisviennin arvoksi runsaat 40 000 kruunua. Virolaisvienti ylsi liki suomalaisviennin tasolle myös 1936, mutta seuraavana vuonna (1937) virolaisviennin arvo oli enää kolmannes suomalaisten Viroon viemän kalan arvosta. (Taulukko XVII:A)⁷

1935 oli lamakausi lopullisesti ohi, ja Suomen tuonti kasvoi jälleen tukevasti 1934 voimaan tulleen sopimuksen ja Viron 1933 suorittaman rahan devalvaation johdosta. Virosta vietiin 1930-luvun lopulla Suomeen runsaasti kylvöviljaa, koska Sangaste⁸ osoittautui hyväksi eteläisessä Suomessa. Kasvussa oli myös perunoiden ja omenien tuonti Suomeen huolimatta Suomen jo 1930 asettamasta perunan tuontitullista. (Taulukko XVIII:A)

Vuoden 1930 alusta käyttöön otettu perunan tuontitulli herätti perinteistä *sepra-kauppaa* aikoinaan harjoittaneissa kalastajayhdyskunnissa voimakasta vastustusta, jonka esittäjien etunenässä olivat suursaarelaiset ja tytärsaarelaiset. Tuontitulli kumottiin ulkosaarelaisen osalta 1932, ja heille annettiin oikeus vaihtaa Virossa vuosittain suolasilakoilla 150 kiloa ruista ja 400 kiloa perunaa asukasta kohden. Suomen viennissä Viroon perinteisten maataloustuotteiden ja kalan määrä verrattuna kokonaisvientiin väheni 1930-luvulla. Erkki Pihkala katsoo, että Suomen ja Viron vientitul-leilla tai niiden vientipalkkioilla ei ollut näissä olosuhteissa mitään merkitystä molempien kokonaistavaranvaihtoon. (Pihkala 1975, 15-18).

---

⁷ 1920-luvun alkupuolella vietiin Virosta kalaa Saksaan, Ruotsiin ja Puolaan, 1920-luvun lopulla eniten Ruotsiin ja Saksaan. 1930-luvun puolivälissä kalaa, joka oli 91-prosenttisesti tuoretta, kaikkiaan 26 valtioon, joista kaukaisimmat olivat Japani, USA, Kanada ja Australia (Oras 1982, s. 78)

⁸ Etelävirolaisen Sangasten kartanon isäntä kreivi Friedrich Georg Magnus von Berg (1845-1938) kehittäi vuodesta 1868 lähtien mahdollisimman hyvin ilmastoon sopivaa ruislajiketta, josta ensimmäinen suuri sato saatiin 1875. Sangasten nimellä kulkevaa lajiketta vietiin tsaarin aikana Suomeen ja Ruotsiin, ja sen vienti Suomeen jatkui 1920- ja 1930-luvuillakin. Tänäpäin erityisesti luomuviljelijät Virossa ovat kiinnostuneita Sangastesta. Von Berg oli naimisissa Vehkalahden Summan kartanosta kotoisin olleen Maria Daisy Katherine Bruunin (1856-1932) kanssa. (Ilme Tupits 2005, Varsinais-Suomen siemenviljelijäyhdistys ry)

5. SEPROIHIN

5.1. Huippu 1880-1890-lukujen taitteessa

Kun juhannus joutuu ja kutuaika on jo kulunut, ruvetaan *viroreisua* puuhaamaan. Jaalat, jotka useinkin kiireen kourissa on pitänyt puhdistaa ja tervata, ajetaan mereen, ja kauniina välkkyvinä ne tuolla lahdella ihailevat veden pintaan päilyvää muotoansa. Kun kaikki valmistelut on suoritettu, passit hankittu, viikoksi evästä pantu mukaan, silakkatynnyrit hinattu veneisiin, niin astuvat jaaloihin viimeksi isännät ja emännät – nuoret ja vanhukset jäävät enimmäkseen kotia. Koska joka talolla ei ole omaa venetänsä, lähtee useampi samassa veneessä Viron *seproja* tervehtimään. Onpa nyt matkalla tilaisuus nähdä, kenen jaala on nopeudessa etevin. Mies se, joka ensimmäisenä pääsee matkansa perille. (Porkka 1881, 167-168)

Kutakuinkin suursaarelaisen Volmari Porkan 1881 kuvaamalla tavalla tapahtui lähtö keväiselle silakan ja viljan vaihtomatkalle myös muualta Suomenlahden ulkosaarilta ja Kymenlaakson rannikolta ja sen edustan saarilta. Enää ei lähtöön liittynyt sellaista dramatiikkaa, jota Elias Raussi kuvaa 1800-luvun alkuvuosilta.

Vanhan aikuiset hahden haltiat kulkivat jumalan huohmassa ja ennen kuin ankkurin kohottivat matkatakseen piti haltia hartaat rukoukset ynnä muun meriväkensä kanssa. Kotiväki saatteli heitä laivoin ja jättelivät haikeat jäähyvät...Saattajat eivät kuitenkaan yhdistäneet ittiänsä lähtörukouksiin....vaan ennen läksivät pois tahi olivat ....veneisänsä. (Raussi 1960, 332-333)

Juhannuksen alusviikko oli 1880–1890-luvuilla vilkas, mitä tulee liikennöintiin Suomenlahden eteläpuolelle. Kymenlaakson rannikolta ja lähisaarilta lähti tuolloin vuosittain yli puolensataa alusta Viroon vaihtamaan suolasilakkaa viljaan ja muihin maataloustuotteisiin. Haapasaaren ja Pitkäpaaden tullivartioiden tilastojen mukaan vilkkainta liikenne oli 1880- ja 1890-lukujen taitteessa, jolloin vuotuinen *sepramatkalle* lähtenyt alusmäärä oli liki 80. Kun ainakin Suursaarelta ja Tytärsaarelta Viroon lähti vähintään 20 alusta, nousee Viron rantaan pyrkineiden alusten määrä pitkälle toiselle sadalle. (Taulukko I:A, I:B)

1890-luvun mittaan *sepramatkalle* lähteneiden alusten määrä laski tuntuvasti. Kun aluksia Kymenlaakson rannikolta ja sen edustan saarilta lähti *sepraviroon* 1896 vielä 44, supistui niiden määrä 10 seuraavan vuoden aikana alle 20:n, jollaisena se pysyikin vuotta 1916 lukuunottamatta aina 1917 saakka. Suomen ja Viron itsenäisyyden alkutaipaleella 1920-luvulla ei *seprakauppa* rajoittunut pelkästään Suomenlahden ulappasaarille. Vuodesta 1919 lähtien aina vuoteen 1928 kävi Suomen rannikon

lähisaarilta seproissa vuosittain kolmesta kahdeksaan alusta. Tuon jälkeen varsinaiset *sepramatkat* lakkasivat herätäkseen jälleen kituliaasti henkiin 1936 ja 1937. (Taulukot: I:A, B)

Innokkainta *sepramatkalle* lähtö oli 1800-loppuvuosikymmeninä Virolahdella, josta esimerkiksi 1887 tehtiin kaikkiaan 32 *sepramatkaa*. Vielä 1890-luvun puolivälissä käytiin *sepravirossa* vuosittain 17 kertaa, mutta 1900-luvun alkuvuosina Virossa käynti *seproja* tapaamassa oli vähentynyt jo alle 10 vuotuisen matkaan. Virolahtelaisten kokonaislukua nostaa se, että aina vuoteen 1889 saakka siihen on laskettava mukaan myös kymmenkunta Haapasaaren tullivartion kautta Suomenlahden eteläpuolelle *sepra-asioissa* matkannutta alusta. Kokonaan ei Virolahdella kuitenkaan luovuttu *sepramatkoista* ennen I maailmansotaa. Viimeinen merkintä virolahtelaisten käynneistä vanhoja *seproja* tapaamassa on vuodelta 1924. (Taulukko I:A)

Ensiksi *sepramatkoista* luovuttiin Kymin Mussalossa, josta 1868 kävi Virossa neljä alusta. 20 vuotta myöhemmin matkaan lähti enää yksi alus. Muutamaa vuotta myöhemmin *sepramatkat* loppuivat myös puolenkymmenellä veneellä kauppaan osaa ottaneelta Pyhtäältä (1894), Kymin Kuutsalosta (1895) ja Vehkalahten rannikolta (1896). Vehkalahti tosin ilmestyy tilastoihin muutamaan kertaan vielä 1920-luvun alkupuolella. Jonkin verran *sepravirossa* kävivät myös Vehkalahten kuorsalolaiset, jotka olivat mukana aina 1915:een saakka vuosittain muutamaa vuotta lukuun ottamatta parilla aluksella. Kun *sepratraditiota* sitten pyrittiin 1930-luvulla uudelleen virittelemään, lähti Kuorsalosta niin *kevät-* kuin *syksyviroonkin* kaksi alusta. (Taulukko I:B)

Lähes 100-prosenttisesti Haapasaaren tullivartioasemaa käyttäneistä *sepramatkalaisista* suurimmalla alusmäärällä mukana olivat Kymin haapasaarelaiset ja Vehkalahten tammiolaiset. Alusmäärällä mitaten vilkkainta *sepravirossa* käynti Haapasaarelta oli 1860-luvun lopulta 1890-luvun puoliväliin, jolloin saarelta tehtiin vuosittain reilut kymmenkunta matkaa huipun (17) osuessa vuoteen 1868. Viime vuosisadan alussa matkojen määrä pysytteli vajaassa 10:ssä. Haapasaarelaisia nähtiin *sepravirossa* itsenäisyyden aikanakin säännöllisesti vuoteen 1928 saakka ja jälleen kahtena 1930-luvun toisen puoliskon vuotena (1936 ja 1937). Tammiosta taas lähdettiin *sepraviroon* kutakuinkin yhtä monella aluksella kuin Haapasaarestakin. Vilkkaimmillaan purjehdus oli 1880-luvulla huippuvuoden (16) osuessa 1889:ään. Vuosisadan vaihteen molemmin puolin lähdettiin Tammiosta *sepraviroon* hieman useammalla aluksella kuin Haapasaaresta, mutta vuoteen 1916 saakka alusmäärät olivat lähestulkoon

yhtä suuret. Tammiolaisia ei juuri nähty Viron rannassa Suomen itsenäisyyden ensi vuosina. Vuodesta 1923 lähtien aina vuoteen 1929 lähti Tammiosta vuosittain kuitenkin ainakin yksi alus *sepraviroon*. Vaikka *sepramatkat* Vehkalahden rannikolla olivat päättyneet jo 1896, muistui vanhat yhteydet mieliin uudelleen 1920-luvulla. Tuolloin pari Vehkalahdelle rekisteröityä alusta oli mukana *sepramatkalla* vuosina 1923-1925. (Taulukko I:A; B)

Haapasaaren tullivartion asiakirjojen avulla voidaan muutaman vuoden ajan seurata myös suursaarelaisten ja tytärsaarelaisten *sepramatkoja*. Suursaaren kohdalla vuosi 1868 esittäytyy katkelmallisena, kun taas vuosien 1888 ja 1889 liikenteestä saadaan kattava kuva. Tytärsaarelaisten *seprakosketuksia* voidaan seurata ainoastaan 1889, joka vuosi tosin osoittautuu varsin poikkeukselliseksi. Suursaarelaiset lähtivät 1868 *kevätviroon* 15 aluksella, joista ainoastaan kaksi palasi suoraan takaisin kotisaarelle⁹ samaa kautta. 20 vuoden kuluttua 1888 lähdettiin *kevätviroon* Suursaaresta yhdeksällä ja *syysviroon* 20 aluksella. Viljavuosi lienee ollut Virossa normaalia huonompi, koska vain kuusi syksyllä Viroon lähteneistä aluksista palasi suoraan *sepramatkalta* kotisatamaan. Viikkainta *seproissa* käynti oli Suusaarella 1889, jolloin matkaan lähdettiin keväällä 27 ja syksyllä 17 aluksella. Tuolloin lähes kaikki Viroon menneet alukset myös palasivat suoraan kotiin. Tytärsaarelaiset alukset ilmestyvät tilastoon 1888, jolloin *syksyviroon* mentiin Viron rannikkoa lähinnä olevalta Suomen saarelta viidellä aluksella. Varsinainen rynnistys Tytärsaarelta Viroon koettiin Suursaaren lailla jo seuraavana vuonna, jolloin kevään kolmeen *sepramatkaan* otti osaa kaikkiaan 30 tytärsaarelaisalusta. Syksylläkin viljaa ja muita Viron antimia tuotiin kotisaarelle 17 aluksella. (Taulukot I:E; F)

---

⁹ Muut hakivat *seprapaikkakunnilta* lähdettyään lastin esimerkiksi Narvasta, Tallinnasta tai Pietarista.

5.2. Suomenlahdella

5.2.1. Alustyyppit

Seprakaupassa ja muussakin purjehduksessa Suomenlahdella käytetyt alustyyppit ovat Heikki Piispan mukaan vaihdelleet suuresti aikojen kuluessa. Ainoastaan suurempien syvien vesien purjehtijoiden fregattien ja parkkilaivojen tyyppiominaisuuksista ollaan yksimielisiä, sen sijaan kaljaasien ja kuunareiden takiloinnista vallitsee erilaisia näkemyksiä. (Piispa 2003, 65) Erilaisia näkemyksiä ei esiinny kuitenkaan nimityksissä, joita käytetään alusten eri osista kuten purjeista, mastoista jne.

Jatkotanko: Maston yläpäähän jatkoksi kiinnitettävä mastoa ohuempi ja lyhyempi jatkotanko, jatkomasto. (Matikka 2008, 26)

Kahvelipurje: Purjeen yläreuna kiinnitetään maston takapuolelle aluksen pituussuuntaan kiinnitetyin puomein. Laskettavassa kahvelissa purjeita on mahdollista reivata eli vähentää niiden pinta-alaa laskemalla kahvelia alaspäin. Seisovassa kahvelipurjeessa purjeita ylhäällä kannatteleva kahveli on kiinteästi paikallaan. Kahvelipurje on vinosuunnikkaan muotoinen. (Leather 1983, 17-91)

Latvapurje eli topseili: Pääpurjeiden yläpuolelle mastoon kiinnitettävää pienempiä purjeita, jotka voivat olla malliltaan joko raakapurjeita tai viistopurjeita. Molemmat voivat olla joko kiinteästi mastoon kiinnitettäviä tai alas kannelle laskettavia. Raakalavapurjeet ovat suorakaiteen muotoisia, viistolavapurjeet taas joko kolmiomaisia tai vinosuunnikkaan muotoisia. (Bennet 2001, 136-138; Virolainen 1961, 88. SKS, E 266.)

Pirkkelipurje: Pirkkelipurje on muodoltaan nelikulmainen purje, joka levitetään työntämällä pirkkelitangoksi kutsutun tangon ohennettu pää purjeen perän puoleisessa ylänurkassa olevaan silmukkaan. Pirkkelitangon alapää nostetaan maston ympäri kietäistun, itsensä läpi pujotettuun köysilenkkiin tai mastoon kiinnitettyyn lovettuun lautaan. (Leather 1979, 45-61)

Raakapurje: Suorakulmaisia suorakaiteen muotoisia purjeita. Ne kiinnitetään yläreunastaan raakapuuhun, joka on mastoon keskikohdastaan kiinnitetty vaakasuora, aluksen köllinjaan nähden poikittain oleva tanko. Raakapurje voi olla kiinteästi mastoon kiinnitetty tai alas kannelle laskettavaa mallia. Samassa mastossa voi olla useampia raakapurjeita ja raakatankoja. (Underhill 1958, 11-25)

Takila: Koostuu mastosta, tangoista, seisovasta ja juoksevasta köysistöstä, raaka-
puista, kahveleista, puomeista, väkipyöristö sekä muusta välineistöstä, jonka varaan
tai jonka avulla aluksen purjeet levitetään. (Kanto 1950, 395-396)

Jaalat: Jaala ilmestyi itäiselle Suomenlahdelle 1860-luvulla. Alustyyppistä tuli hyvin
suosittu kyseisellä alueella aina Viroa ja Riianlahtea myöten.

Alustyyppi erottuu helposti omaleimaisesta takilastaan. Jaalassa on kaksi mastoa,
joista keulamasto on selvästi lyhyempi ja varustettu pirkkelipurjeella. Perämastossa
on kahvelipurje, jonka puoli ulottuu selvästi perän ulkopuolelle. Jaalojen koko vaihte-
lee 10:stä 70 rekisteritonniin. (Piispa 2003, 66-67)

Jahti: Kuuttoja ja kaljaaseja pienempi alustyyppi oli jahti, joka 1700-luvulta lähtien
oli eteläisessä Suomessa yksimastoinen. Siinä oli kahveli ja latvapurjeet. Jahtien
koko oli yleensä alle 19 rekisteritonnin, josta syystä ne eivät päätyneet alusluetteloi-
hin. (Kaukiainen 1980, 224)

Kaani: Jaala-nimitys siirtyi 1900-luvun alussa vaatimattomasti takiloiduille kal-
jaaseille, joista puuttuivat jatkotangot. Tällaista alusta oli Lavansaareissa tapana
kutsua kaaniksi. (Piispa 2003, 70)

Piirrokset Seppo Vakkari.

Kaljaasi: Kuutit korvautuivat 1800-luvun alkupuoliskolla kaljaaseilla, joissa oli
ainoastaan kaksi mastoa, joista keulamasto oli selvästi lyhyempi. Rungon puolesta
eivät talonpoikaiskaljaasit Yrjö Kaukiaisen mukaan eronneet lainkaan kuuteista. Ne
olivat varsin teräväkeulaisia ja -peräisiä. (Kaukiainen 1980, 223)

Kaljuutti: Kaljuutti on kaksimastoinen, pyöreäperäinen alus, jossa on reivattava
kahvelipurje ja isomastossa reivattavan kahvelipurjeen lisäksi jatkotangossa kaksi
raakalatvapurjetta. Niitä on rakennettu ja käytetty Laatokalla 1700-luvulta lähtien,
muualla rannikolla käytettyjen kaljuuttien kerrotaan olleen hankittu Pietarista, Poh-
jois-Ssaksasta tai Liivinmaalta. (Toivanen 1983b, 318) 1700-luvulla Venäjällä raken-

nettu kaksimastoinen kaljuutti oli kantavuudeltaan 90 lästiä, joten se pystyi ottamaan 1 600 tynnyriä suolaa. (Konttinen . [www.meriarkeologinen seura.fi/laivatyydit.htm](http://www.meriarkeologinen.seura.fi/laivatyydit.htm))

Kuunarit: Saksan-matkoja varten ryhdyttiin 1830-luvulla rakentamaan suuria, tasasaumaisia ja kannellisia kuunareita, joiden kantavuus saattoi olla yli 100:kin lästiä. Aluksi talonpoikien kuunarit olivat suhteellisen keveitä ja matalia, myöhemmin rungot kapenivat ja syvenivät. (Kaukiainen 1980, 225)

Kuunari oli kaksimastoinen alus, jonka kummassakin mastossa oli kahvelipurjeet ja keulamastossa lisäksi raakapurjeet. (Piispa 2003, 102-103)

Kuutti: Eri puolilla Suomen rannikkoa purjehdittiin vielä 1800-luvun alussa kuuteilla, jotka kuitenkin alkoivat menettää asemiaan läntisestä Suomesta alkaen. Sen sijaan itäisellä Suomenlahdella, esimerkiksi Lavansaarella, kuutit säilyivät käytössä 1800-luvun toiselle puoliskolle. Niiden tyyppillinen koko oli 15-20 lästiä ja pituus 15-20 metriä. (Piispa 2003, 65)

Kuuteissa oli kolme mastoa, joista keskimäinen oli selvästi muita pitempi. Aluksen perä oli tasainen, ja kajuutta sijaitsi perässä. Kajuutan edessä ja aivan keulassa oli lyhyet kannet. (Kaukiainen 1970, 221-222)

Kuutti oli työläs käsitellä. Sivutuuleen purjehtiminen vielä onnistui, mutta vastatuuli pysäytti menon kokonaan. (Piispa 2003, 64)

Lotja: Lotja oli käytössä Viipurin läänissä vielä 1840-luvulla. Se lienee muistuttanut kuuttia, ja nimiä käytettiin usein synonyymeinä. (Kaukiainen 1970, 224)

Sumppu: Aluksen peräosa oli erotettu sumpukaivoksi. Tästä syystä se ui perä hyvin syvällä. (Kaukiainen 1970, 224)

5.2.2. Alukset

Itä-Suomen rannikkolaivasto käsitti 1876 kaikkiaan 322 alusta, joista 112:n kotisatama oli Koivisto. Koivistolaisten alusmäärä pysytteli sitkeästi 100:n paremmalla puolella yltäen 1907 jo 191:een. Seuraavina Koiviston perässä olivat Lavansaari ja Seiskari läntisen Karjalan kuntien tullessa tilastossa varsin kaukana perässä. (rkt¹⁰)

¹⁰ Rekisteritonnilla ilmaistaan aluksen sisätilavuus eli vetoisuus. Netto rekisteritonnilla ilmaistaan aluksen lastiruuman tilavuus. Brutto rekisteritonnilla ilmaistaan aluksen kaikkien tilojen tilavuus. 1 rekisteritonni on 100 englantilaisten kuutiojalkaa eli 2,83 kuutiometriä. Rekisteritonnit otettiin käyttöön 1877. Ennen rekisteritonneja aluksen lastinkantokyky ilmaistaan lästeinä. 1 lästi = 2500 kiloa. (Piispa 2003, 53)

Itä-Suomen rannikkolaivasto 1876-1907

		1876	1886	1888	1896	1899	1901	1902	1907
ITÄ-SUOMI	aluksia	322	407		383		542		379
	rkt	17 179	20 379		18 168		27 649		25 734
	yli 100 rkt	48	22		37		42		67
KOISVISTO	aluksia	112	116		146		145x		191
	rkt	5 914	5 397		7485		8 801		13 935
	yli 100 rkt								
LAVANSAARI	aluksia		64		45		99		63
	rkt		2 568		2 432		5 395		4 221
	yli 100 rkt				17				
SEISKARI	aluksia				27		48		16
	rkt				1 015		1 955		1 113
	yli 100 rkt								2
SÄKKIJÄRVI	aluksia	87	53		26		23		15
	rkt	7 080	3 076		1 322		1 323		880
	yli 100 rkt								
VIROLAHTI	aluksia			16	16	35		22	
	rkt			696	988	1 921		1 238	
	yli 100 rkt								
UUSIKIRKKO	aluksia	46	36		34		29		
	rkt	1 640	1 446		1 203		1 016x		
	yli 100 rkt								

Lähde: Hoppu 1936, 35-36.

Alustyypeittäin tarkasteltuna lähdettiin Virolahdelta vielä 1880-luvun lopulla yleisimmin *sepraviroon* avoimilla veneillä. Niitä olikin vuosina 1885 ja 1887 hieman yli puolet kaikista Viroon lähteneistä aluksista. Mukaan mahtui myös pari avointa venettä, jotka kävivät tekemässä lähtöselvityksen Haapasaaren tullivartioasemalla. Noina vuosina matkattiin Virolahdelta Viroon myös jahdeilla ja jaaloilla. Seuraavalle vuosikymmenelle tultaessa näyttää tullitilastojen mukaan siltä, että avoimet veneet olivat nyt jääneet kokonaan pois käytöstä. 1890-luvun puolivälissä jahdit ohittivat jo jaalat *sepramatkaliikenteessä*, mutta parin vuoden kuluttua jaalat olivat hävinneet kokonaan sepramatka-alusten joukosta. Ensimmäinen kaljaasi ilmestyi tilastoihin 1907. Moottoriveneiden käyttöönotto ajoittui vuoteen 1919, jolloin *kevätvirossa* käytiin kahdella moottoriveneellä. (Taulukko I:C)

Virolahdella purjehdus niin Suomenlahdella kuin kauempanakin oli vilkkainta 1870-luvulla, jolloin virolahtelaisilla oli 16 laivaa yhteiskantavuudeltaan 2 900 rekisteritonnia. Kun pienet alukset kävivät kuitenkin seuraavalla vuosikymmenellä kannattamattomiksi, myytiin laivat polkuhintaan Varsinais-Suomeen. Virolahtelaisten alusten

määrä 1890-luvulta lähtien aina I maailmansotaan saakka oli 15:n ja 20:n välillä kokonaiskantavuuden vaihdellessa 1 000 rekisteritonin molemmin puolin. Suurimmillaan laivasto oli 1904, jolloin virolahtelaisilla päävarustajilla oli 23 keskimäärin 80 rekisteritonin alusta. Virolahtelaisten laivasto kuljetti tuohon aikaan halkoja ja kiviä Pietariin, jonkin verran myös Kronstadtin ja toi Nevan rantalaitureilta pääasiassa virolahtelaiskauppiaille viljaa ym. kauppiastavaraa. (Favorin 1992, 101-102)

Kymiin kuuluneiden mussalolaisten tiedetään käyneen syksyn sepramatkalla 1868 kolmella jaalalla. Vielä 20 vuotta myöhemmin oltiin matkassa yhdellä avoimella veneellä, mutta tähän matkat *sepraviroon* Haapasaaren tullivartion kautta ja muutoinkin loppuivatkin. (Taulukko I:D)

Mussalossa oli vuosisadan vaihteessa kuitenkin yksi yksimastoinen isohko purjealus. Sillä kuljetettiin kalaa Pietariin, Tallinnaan ja Riikaan. Alus lastattiin mahdollisimman täyteen ostamalla kaloja useilta saaren kalastajilta. Paluulastina aluksessa kuljetettiin suolaa ja jauhoja. Kalastaja ja kalakauppias Tuomas Turan tiedetään toimittaneen kaloja niin kesäisin kuin talvisinkin Kotkan ohella Pietarin radan valmistuttua Pietariin, Novgorodiin ja aina Moskovaan saakka. (Huuha 1988, 134-140)

Kymissä oli 1879 kaikkiaan 12 purjealusta yhteisvetoisuudeltaan 909 lästiä. Alusten koon perusteella niitä olisi voitu käyttää Suomenlahden ylitykseen, mutta käytännössä purjehdukset *sepraviroon* jäivät näiltä aluksilta tekemättä. Kymin purjelaivasto kutistui 1880-luvulla verkalleen. 1893 aluksia oli vielä seitsemän yhteisvetoisuudeltaan 676 lästiä. Samaan aikaan piti Kotkaa kotisatamanaan 11 pientä purjealusta, joilla seilattiin ahkeraan niin Tallinnaan, Paldiskiinkin kuin Pietariinkin. (Saarinen 2002, 34-35)

Mussalon lailla Kymin kuntaan kuului myös Kotkan eteläpuolella sijaitseva Kuutsalon saari. *Sepramatkoja* tehtiin sieltä aina 1890-luvun puoliväliin saakka. 1860-luvun lopulla käytössä olivat jaalat ja 20 vuotta myöhemmin enää yksi avoin vene. Viimeisinä *sepravuosina* kuutsalolaiset matkasivat Viroon jahdeilla. (Taulukko I:D)

Kotkan läheisyydestä huolimatta kulki merenkulun kehitys Kuutsalossa eri suuntaan kuin Kotkan länsipuolisessa Mussalossa. Luotsiperinteet olivat Kuutsalossa vankat, mutta varsinainen merenkulku sai tuulta purjeisiinsa vasta Kotkan seudun sahojen rakentamisen myötä 1870-luvulla. Jaalojen ja jahtien sijaan siirryttiin Kuutsalossa käyttämään kaksi- ja myöhemmin kolmimastoisia kaljaaseja, joita ei ollut tarvis käyttää liikenteeseen Viron pohjoisrannikon seprapaikoille. Viikkainta kaljaasien hankinta oli 1890-luvulla, jolloin niitä rakennettiin kuutsalolaisille viisi, seuraavalla

vuosikymmenelläkin vielä kaksi. Kuutsalolaisomistukseen rekisteröity ainut jahti rakennettiin 1889, jolloin sillä oli jo seuranaan kolme samalla vuosikymmenellä valmistunutta kaljaasia. (Karjalainen-Koho 1989, 79-81)

Pyhtääläiset olivat mukana *seprakaupan* harjoittamisessa 1890-luvun puoliväliin saakka. Vuoden 1868 Haapasaaren tulliluetteloista löytyy yksi pyhtääläinen jaala, mutta sen jälkeen ei alustyyppistä ole pyhtääläisten kohdalla merkintöjä. Parikymmentä vuotta myöhemmin lähti Pyhtäältä niin kevät- kuin *syksyviironkin* viisi venekuntaa avoimilla veneillä ja jahdeilla. Viimeisen kerran nähtiin pyhtääläisjahti Viron pohjoisrannan vaihtosatamassa 1894. (Taulukko I:D)

Pyhtääläisten silakka- ja muun kalan saaliiden markkinointi Viron vaihtopaikoille ei enää ollut välttämätöntä 1890-luvulla. Markkinat Kotkaan avautuivat jo 1870-luvulla, jonka lisäksi venäläiset Pietarista käsin toimineet kalanostajat sumpualueuksineen olivat tuttu näky muun muassa Ahvenkosken lahdella 1800-luvun loppuvuosikymmeninä. Niinikään virolaiset kalan tukkuostajat vierailivat säännöllisesti keväisin ja syksyisin Pyhtään, Ruotsinpyhtään ja Pernajan saaristossa ja rannikolla kierrellen ostamassa kalaa suomalaiskalastajilta. (Hultin 1927, 242)

Pyhtään kaltainen kehitys kalastuksen tuotteiden markkinoinnissa tapahtui myös Ruotsinpyhtäällä ja Pernajassa, joista aiemmin kevätkalastuksen saaliit oli vaihdettu Viron pohjoisrannan pikkusatamissa viljaan. Kun varhemmin osa saaliista oli rahdattu Hämeeseen ja Savoan, alkoivat Pietarin rata 1870 ja Loviisan rata 1900 laajentaa markkinoita. 1800-luvun puolivälin jälkeen avautuivat myös Helsingin markkinat, joille kalaa toimitettiin sumpuveneillä. Pernajalaisten ja ruotsinpyhtääläisten kalastajien ei enää tarvinnut lähteä niin suurella joukolla yli Suomenlahden siksikään, että kalanostajia ilmaantui myös muualta muun muassa Tallinnasta. Siitä huolimatta kävivät jotkut alueen kalastajat kuitenkin vielä 1880:n vaiheilla vaihtamassa kalansa viljaan Viron puolella omilla avoimilla nuottaveneillään. Pernajalaisten käyttämistä alustyypeistä yleisin joskin tilastoissa näkymättömin oli avoin nuottavene, joka kuului kalastajatorpareiden kalustoon 1900-luvun puolelle saakka. Suuremmista aluksista ehdottomasti yleisin oli 1890-luvulta 1900-luvun toisen vuosikymmenen alkuun saakka jahti (14-20) kaljaasien määrän rajoituessa yhdestä viiteen. Kartanoihin kytkeytynyt purjehdus muuttui jo ennen 1800-luvun puoltaväliä talonpoikaispurjehdukseksi, jossa 1900-luku toi tullessaan rahtien hankinnastakin huolehtineet kipparit. (Sirén 1989, 191-192, 237-238)

Seprakaupassa Vehkalahtella käytettyjä aluksia tarkasteltaessa lienee perusteltua käsitellä samalla kertaa Vehkalahtea, Kuorsaloo ja Tammiota. Tämä johtuu siitä, että aluksien merkitsemisessä tullitilastoihin on eroavaisuuksia. Aluksien kippareita seuraamalla laivojen kotipaikka saadaan kyllä Tammion ja Kuorsalon osalta selville, mutta manner-Vehkalahteen kaikkia aluksia ei voida kohdentaa kyläkohtaisesti.

Yleisin alustyyppi 1860- ja 1880-luvuilla oli Vehkalahteen lukujen valossa jaala, jolla Tammiosta ja Kuorsalosta käytiin Virossa kahdesta neljään kertaan. 1888 *sepramatkalla* oli mukana myös yksi kuunari ja muutamia avoimia veneitä. Ensimmäiset jahdit purjehtivat kuvaan jo 1888, mutta yleisimmäksi alustyyppiksi se nousi 1894. Tuosta alkaen jahdit olivatkin ainut vehkalahtelaisten *seprakaupassa* käyttämä alustyyppi aina 1920-luvun alkuun saakka, joskin 1903 löytyy tulliluettelosta myös yksi jaala. Ensimmäinen moottorijahti lähti tammiolaisten ja kuorsalolaisten päällikkyydessä *sepramatkalle* 1923, ja viimeisiin *seproihin* lähdettiin Kuorsalosta neljällä moottorialuksella. (Taulukko I:D)

Näytteen siitä, että kaikki *seprakaupassa* käytetyt alukset eivät välttämättä näy alusrekistereissä, antaa Vehkalahteen *seprakaupassa* käyttämien alusten määrien vertaileminen Haminan maistraarin laivarekisterin lukuihin. Vaikka jahti oli lähes yksinomaisen vehkalahtelaisten vaihtomatoilla käyttämä alustyyppi, ei sellaisia löydy rekisteristä 1890-luvulla kuin yksi. Sen sijaan samaisella vuosikymmenellä merkittiin rekisteriin kaikkiaan 15 kaljaasia, joiden omistajina esiintyvät vehkalahtelaisten kauppiaat tai talolliset. Kyse on siitä, että läheskään kaikkia jahteja ei kokonsa johdosta merkitty laivarekistereihin. Kaljaaseja taas käytettiin pääasiassa muussa liikenteessä kuin *sepramatkoilla*. Vehkalahtelaisten laivanomistuksen huippu osuu 1910-luvulle, jolloin rekisteröitiin kaikkiaan 35 vehkalahtelaisten joko kokonaan tai osittain omistamaa alusta. Näistä peräti 18 oli kaljaaseja, jollaisia rekisteröitiin saman verran myös jo edellisellä vuosikymmenellä. (Taulukko I:D; Korjus 1990, 81-82)

Vehkalahtelaisomisteiset alukset 1880-1940

	jahdit	kaljaasit	jaalat
1880-luku		6	
1890-luku	1	15	
1900-luku	2	18	
1910-luku		18	
1920-luku		2	3
1930-luku		1	
1940-luku		1	

Lähde: Korjus 1990, 87-110.

Jahti oli yleisin *seprakaupassa* käytetty alustyyppi myös Haapasaassa. Jaala oli kuitenkin ainut haapasaarelaisen *seprakaupassa* käyttämä alustyyppi 1860-luvun lopulla. Tilastoihin putkahtaa 1880-luvun lopulla ja 1890-luvun alussa myös yksi kaljaasi ja muutama avoin vene. Vuodesta 1895 lähtien jahti oli lähes ainut haapasaarelaisten kulkuneuvo *sepramatkoilla* Viroon. Haapasaarelaisarmadaan mahtui useina vuosina myös muutama avoin vene. 1900-luvun ensi vuosikymmenellä jahtien ja avointen veneiden joukossa oli myös muutamina vuosina jaala. Ensimmäinen moottorilla varustettu vene lähti Haapasaaresta Viroon *sepramatkalle* keväällä 1917. *Seprakaupaa* jatkettiin Haapasaassa 1920-luvulla muutamalla jahdilla. Haapasaaresta viimeiselle *sepramatkalle* lähdettiin keväällä 1937, jolloin silakkatynnyrit mahtuivat yhteen moottoriveneeseen. (Taulukko I:D)

Haapasaarelaisomisteiset alukset 1870-1940

	jahti	kaljaasi	jaala	kuunari
1870-luku			4	2
1880-luku	1	7	5	
1890-luku	7	12		1
1900-luku	5	10	1	
1910-luku	7	3	1	
1920-luku	2	1	1	
1930-luku				
1940-luku		1		

Lähde: Kajatkari 1986, 172-175

Niin Vehkalahden kuin Haapasaarenkin luvuista käy selville, että jahdit olivat omiaan nimenomaan *seprapurjehduksiin*. Jaaloja taas tarvittiin koko purjehduskauden ajan halko- ym. lastien kuljettamiseen Tallinnaan, Narvaan sekä Pietarin ja muiden lähinnä Suomenlahden pohjoisrannan kaupunkien välillä. Haapasaarelaisaluksista 1800- ja 1900-lukujen taitteessa kuitenkin vain yksi soveltui kivien kuljetukseen. (Taulukko I:D)

Haapasaarelaisten kalastuksessa ja matkoilla käyttämä avoin vene oli 21–22 jalkaa¹¹ pitkä, ja siihen kuului kaksi mastoa, peräpurje, keulapurje ja *lyyveri*, *liivari* eli viistopurje. 18 nettorekisteritonniin jahti oli yksimastoinen ja saman kokoinen jaala kaksimastoinen. Kaljaasissa taas oli kaksi tai kolme ja kuunarissa kaksi mastoa. Jaalat ja jahdit tehtiin yleensä 18 nettorekisteritonniin¹² suuruiseksi siksi, että tätä isommat alukset joutuivat maksamaan majakka- ym. maksuja. (Kajatkari 1981, 121-122, 131)

Seprakaupalla käytiin myös Suursaaresta, jossa 1800-luvun alkupuolella purjehdittiin ns. *paateilla*, leveäähköistä laudoista limisaumoin rakennetuilla 15-metrisillä aluksilla. Tasaperäisessä Suomenlahden kyntäjässä oli soutuparit sekä kaksi mastoa, joista kumpikin varustettiin raakapurjeella. Paatit korvattiin jo ennen 1800-luvun puoltaväliä pienveneillä, jotka olivat hieman paatteja lyhyempiä ja kaksimastoisia. Purjeina oli irtonaisella *pirkkelillä* yläkulmasta nostettava purje kummassakin mastossa ja lisäksi pieni liivari eli viistopurje. Aallokon suojaksi voitiin asentaa ohut varpelauta, mutta kajuuttaa ei tässäkään alustyyppissä ollut. Purjehdittaessa eri puolilla Suomenlahtea aina Viroa myöten käytettiin Suursaaresta pieneneitä 1890-luvulle saakka. Haapasaaresta ja Virolahdella avoin vene oli käytössä aina Suomen itsenäisyyden ensi vuosiin asti. (Peltola 1960, 224-225; Taulukko I:A, I:D)

Pienveneiden rinnalle nousivat Krimin sodan jälkeisinä vuosina jaalat, jotka nekin tehtiin aluksi avoimiksi ja 10-15 rekisteritonniin kantoisiksi. Takilana oli lyhyt, pirkkeli-purjeinen keulamasto sekä tuntuvasti pitempi kahvelipurjeinen perämasto. Näiden lisäksi jaaloissa oli vielä liivari, pikku *taakipurje* ja *topsellit*. Jaalan peräosassa oli pieni kajuutta makuulavoineen. Ensimmäinen kannellinen jaala rakennettiin Suursaaresta 1860-luvulla. Aikaa myöten kaikki jaalat ruvettiin rakentamaan kannellisiksi, ja alustyyppi kehittyi muutoinkin 1870-luvulla niin merikelpoiseksi, että Volmari Porkka kertoo 1880-luvun alussa alustyyppin olleen käytössä Suomen rannikolla Pyhtäästä

---

¹¹ Jalka = noin 0,3 metriä

¹² Lastin enimmäismäärä

aina Venäjän rajalle saakka, vieläpä Viron rannikollakin. (Peltola 1960, 224-228; Porkka 1881, 167-168)

Jaalojen valta-asemasta kertovat myös tullin tilastot. Esimerkiksi 1868 tehtiin kaikki *sepramatkat* Suursaaresta Viroon jaaloilla, joita saman vuoden keväällä lähti Suomenlahden eteläpuolelle yhteensä 15. Vaikka jaalat säilyttivätkin ykkössijan suursaa-relaisten *sepramatka-aluksissa* myös 1880-luvulla, eivät avoimet nimeä vailla olleet veneet poistuneet kuvasta kokonaan koko vuosikymmenen aikana. 1888 syksyllä Viroon lähteneestä 20 aluksesta 13 oli jaalaa ja neljä avointa venettä. Mukaan mahtui myös yksi kaljaasi ja yksi jahti. (Taulukko I:E)

1890-luvun puolimaissa alkoi jaalojen sijaan tulla käyttöön sirompi, yksimastoinen alun limisaumaisesta tasasaumaiseksi muuttunut jahti, jolla oli vetoisuutta kahdeksasta 18 tonniin. Yksimastoisessa jahdissa peräpurjeena oli kahvelipurje, keulapuolella taas liivari ja taakipurje. Peräpurjeen yläpuolella oli vielä topseili. Perunan rahtaus Virosta Suomeen oli alkanut jo jaalakaudella uuden, kaupunkilaisalukset ja maalaisalukset tasavertaiseksi tehneen vuoden 1873 merilain tultua voimaan. Purjehdus jatkui edelleen jahtien kanssa, jotka ahersivat pääasiassa perunalastien kanssa 1930-luvulle saakka. (Peltola 1960, 226-229)

Alusten kehitys kulki Tytärsaaressa kutakuinkin samalla lailla kuin Suursaaressakin. Uutuudet otettiin käyttöön Viron rannikkoa lähinnä olevassa ulkosaaressa kuitenkin jonkin verran Suursaarta myöhemmin. Suursaaren lailla jaalat olivat edustettuina tytärsaarelaisten *sepralaivastossa* 1880-luvun lopulla 1889, vaikka vuotta aiemmin kaikki *sepramatkat* tehtiin Tytärsaaresta avoimilla veneillä. Avointen veneiden ylivaltaa eivät jaalat kuitenkaan pystyneet uhmaamaan, koska esimerkiksi poikkeuksellisesti kolmeen *sepraviroon* mentiin 1889 25 avoimella veneellä ja viidellä jaalalla. Avointen veneiden yleisyyteen Tytärsaarella löytyy selitys saaren maantieteellisestä sijainnista lähellä Viron rannikkoa. Myös tytärsaarelaisten elo pitkälti vaihdantataloudessa ei antanut mahdollisuuksia suurempien alusten hankintaan. (Taulukko I:F)

Tytärsaarelaiset saapumassa Mahun sepramarkkinoille. Carl Sarap 1936-39. Iesikaana3. Virumaan museosäätiö.

1800-luvun lopulla yleisiä avoimia jaaloja alettiin varustaa kannella, *täkillä* vasta vuoden 1890 tienoilla. Kun jaalojen tilalle alettiin Suursaassa ja Suomen rannikon lähisaarissakin rakentaa kannellisia yksimastoisia jahteja jo 1880-1890-lukujen vaihteessa, siirryttiin jahteihin Tytärsaassa kymmenkunta vuotta myöhemmin. Ensimmäinen suurempi alus, kaksimastoinen kaljaasi hankittiin Tytärsaareen I maailmansodan kynnyksellä. Tytärsaassa aluskannan kehitys oli muita saaria enemmän riippuvainen saaren satamatilanteesta. Koska kunnollista satamaa ei saaren etelärannalla sijaitsevan kylän edustalla ollut, oli pitäytyminen pienissä jahdeissa suoranaisten välttämättömyys. Pari vuotta rakenteilla ollut satama valmistui 1928. Tytärsaarelaiset olivat satamaansa uskoen sijoittaneet paljon rahaa uusiin koneella varustettuihin aluksiin niin, että 1930 saassa oli 30 alusta, joista tosin mikään ei ollut yli 19 nettorekisteritonnin vetoinen. Tuona vuonna suursaarelaisia aluksia oli 16. Tytärsaarelaisten panostukset menivät kuitenkin pitkälti hukkaan, kun rannikkopurjehduksen parhaat ajat olivat jo takanapäin. Lähes ainoaksi liikennemuodoksi jäi perunan rahtaaminen Virosta Suomeen, Viipuriin, Haminaan, Kotkaan, Loviisaan, Porvooseen

ja Helsinkiin. Tämäkin mahdollisuus muuttui kannattamattomaksi, kun Suomi määräsi perunan tuonnille 1931 tullimaksun. Niinpä aluskanta supistuikin vuoteen 1937 tultaessa jo 17 jahtiin ja kaljaasiin. (Aalberg 1963, 51-54)

Lavansaarella avonaisten veneiden ohella perinteinen kuutti säilytti asemansa 1860-luvulle saakka, vaikka kaljaasit alkoivat korvata niitä jo 1800-luvun alussa. Lavansaarelaisten kuuttien kantavuus vaihteli viidestä 30 lästiin keskikoon ollessa 15-20 lästiä. Pituutta tällaisilla aluksilla oli 14:stä 20 metriin. (Piispa 2003, 177-210)

Lavansaarelaisten laivat 1860-luvulta 1930-luvulle

	jaalat	kaljaasit	jahdit	kuunarit	kaljuutti	kaanit
1860-luku	19	1		1		
1870-luku	72	1		5		
1880-luku	29	5		7	2	
1890-luku	23	56	3	2		
1900-luku	7	44	2	1	1	
1910-luku		27		2		
1920-luku						
1930-luku						1
yht.	130	134	5	18	3	1

Lähde: Piispa 2003, 177-210.

Kun lännessä kuuttien tilalle tulivat kaljaasit, uudeksi alustyyppiä Lavansaarella kuten muuallakin itäisellä Suomenlahdella kehittyi kaksimastoinen jaala 1860-luvun lopulla. Lavansaarelaisten jaalojen koko vaihteli viidestä vajaaseen 40 lästiin eli 10:stä runsaaseen 70 rekisteritonniin.

Heikki Piispan mukaan jaalojen suosiminen johtui ennen kaikkea aluksen takiloinnista. Jaalojen mastot tehtiin helposti kaadettaviksi, mikä oli erinomainen ominaisuus liikennöitäessä etupäässä Pietariin. Koska mastot voitiin kaataa, eivät vain öiseen aikaan avautuneet sillat hidastaneet purjehtimista purku- ja lastauspaikoille Nevalla. Pietariin suuntautuneen kiviliikenteen kääntyessä 1800-luvun loppuvuosina entistä enemmän Kronstadtin lahden rakennustyömaalle, alkoivat jaalat väistyä kaljaasien tieltä. Lavansaarelaisilla oli kuitenkin joitakin jaaloja I maailmansotaan saakka. (Piispa 2003, 64-79, 210)

Säkkijärveläisten johtoasema talonpoikaisessa rahdinkuljetuksessa siirtyi 1880-1890-lukujen vaihteessa Lavansaarelle, jossa kehitys merkitsi entistä suurempia aluksia, yli 100 tonnin kaljaaseja ja kuunareita. (Piispa 2003, 64-79)

I maailmansodan mullistukset kävivät kuitenkin kohtalokkaiksi Lavansaaren laivastolle. Alusten myynti alkoi 1916, ja seuraavana vuonna poistui lavansaarelaisomistuksesta 35 alusta eli lähes puolet edellisvuoden alusmäärästä. Vuosina 1918-1919 orastanut toivo paremmasta rajoitti myynnin yhdeksään laivaan, mutta jo 1920 kappettiin taas 17 alusta. Jäljelle jääneet kymmenkunta laivaa myytiin tai poistettiin 1920-luvun alkuvuosina. Rekisteröityjen alusten lisäksi purjehdittiin 1920- ja 1930-luvuilla myös lukuisilla rekisteröimättömillä jahdeilla, jaaloilla ja vaatimattomasti takiloiduille kaaneilla. Niillä kuljetettiin yli Suomenlahden perunaa, silakkaa, soraa, romurautaa yms. Kieltolain aikaan (1919-1932) tiliä tehtiin seiskarilaisten malliin myös ylisuurilla, 20-40 hevosvoiman suuruisilla koneilla varustetuilla moottoriveneillä. (Piispa 2003, 155, 162-163)

Seiskarilaisten laivat 1860-luvulta 1920-luvulle

	jaala	kaljaasi	jahti	kuunari	kuutti	kaljuutti
1860-luku	4					
1870-luku	30	1	1	1		
1880-luku	14	4		2	1	1
1890-luku	10	27	1			
1900-luku		21	2			
1910-luku		20				
1920-luku		1				
yht.	58	74	4	3	1	1

Lähde: Sipilä 2002, 124-139

Vähäisessä määrin *seprakauppaan* osallistuivat myös seiskarilaiset. Heitä ei kuitenkaan enää 1900-luvulla nähty *seprasatamissa*, seiskarilaiset kun kuljettivat suolasilakkansa etupäässä Inkerinmaalle ja Narvaan, jossa kauppaa käytiin rahalla. Seiskarilaisten aluskunnassa aina 1880-luvulle saakka olivat enemmistönä jaalat, joita parhaimmillaan oli saarella 14. Seuraavalla vuosikymmenellä kaljaasi syrjäytti jaalan niin, että 1900-luvun kahdella ensi vuosikymmenellä se oli muutaman jahdin ohella yksinomainen seiskarilaisten käyttämä purjealustyyppe. (Sipilä 2002, 124-139)

5.3. *Sepramatkojen ajankohta*

5.3.1. Kahdesta kuuteen kertaan

Viron rannalla ei ole kuitenkaan ketään kauppiasta, joka ottaisi heti saarelaisilta tai saaristotalonpojilta heidän kalansa tai vaihtaisi ne toisiin tavarihin; vaan heidän on odotettava virolaisia talonpoikia 20 mailin takaa kaukaa maalta. Tämä on kalastajillemme äärimmäisen epämukavaa; heidän täytyy odottaa pitkän aikaa, että talonpoika saa valmiiksi oman ja varsinkin kartanon sadonkorjuun, joka kestää yleensä pitkälle syksyyn, yleensä lokakuun alkuun. Kauppa riippuu myös syksyn luonteesta. Viron rannikko on hyvin matalaa ja savista; kun sattuu sateinen ja märkä vuosi, eivät talonpojat voi tulla lainkaan tai tulevat ainoastaan hyvin kevyillä kärryillä. Kauppa ei siis voi sujua kuin hitaasti varsinkin kun kalastajia viideltä saarelta sekä Koivistolta, Virolahdelta, Kymistä ja Pyhtäältä on niin paljon, että myös huonoina kalansaalisvuotena saapuu rantaan vähintään tuhat kärryä, myös tämä pidentää kaupantekoa. Jotkut joutuivatkin odottelemaan kauppooja kaksi, kolme kuukauttakin. Tällöin he oppivat huonoja tapoja kuten juoppoutta. (Hermann 1786/1960, 25-26)

1780-luvulta olevasta tekstistä käy selville, että vuoden tärkein *sepramatka* ajoittui tuolloin syyskuun lopulle. Silloin suomalaisten laivat saapuivat vaihtopaikalle samoihin aikoihin, ja jotkut joutuivat odottelemaan kaupantekoa pari, kolme kuukauttakin. (Hermann 1786/1960, 25-26)

Vuoden ensimmäinen *sepramatka* tehtiin 1800- ja 1900-luvuilla kuitenkin juhanuksen alla. Lähinnä Viron rannikkoa sijaitsevasta Tytärsaaresta saatettiin hyvinä saalisvuosina lähteä ensimmäiselle matkalle jo toukokuun alussa, jolloin myös suursaarelaisten tiedetään aika ajoin olleen liikkeellä Viron pohjoisrannan pikkusatamisissa. (MMA Gg:1; Elstrok 1999, 115-117; Yrjö Tuomala 1910, Tytärsaari; Laina Kiiski 1915, Tytärsaari)

Pitkäpaaden tullivartioaseman tilastojen mukaan lähtivät virolahtelaiset 1800-luvun lopulla alkukesän *sepramatkalle* aikaisimmillaan 14. kesäkuuta ja myöhimmillään 26. kesäkuuta. Yleisin lähtöaika ajoittuu kuitenkin kesäkuun 21. ja 22. päivän vaiheille, ja parhaimmillaan 24 aluksen armada lähti ylittämään Suomenlahtea kahden vuorokauden sisällä. (MMA Ga:1, 3, 6)

Samoihin aikoihin *sepraviroon* lähdettiin myös Haapasaaren tullivartioaseman kautta. Haapasaarelaisten ensimmäinen lähtöpäivä sijoittuu 1800-luvun puolella sääntillisesti kesäkuun 22. päivän tuntumaan, mutta 1900-luvulla lähtöpäivä vaihteli

kesäkuun 16. ja 27. päivän välillä. Aikaisimman ja myöhäisimmän lähtijän välillä oli Haapasaareissa säännöllisesti toistakymmentä päivää, kun Virolahdelta lähdettiin purjehtimaan kohti Viroa kahden, kolmen päivän sisällä. Tammiolaisten lähtöpäivä ajoittui yleensä ainakin muutamaa päivää myöhemmäksi kuin haapasaarelaisten. Haapasaarelaisen lailla myös tammiolaisten, kuorsalolaisten ja pyhtäläisten ensimmäisen ja viimeisen lähtijän välillä oli normaalisti vähintään 10 päivää. (MMA Gg)

Syysviiron taas lähdettiin virolahtelaiskylistä syyskuun 21. ja 27. päivien välillä. Enempää keväällä kuin syksylläkään ei kerkeimmän ja myöhäisimmän lähtijän välillä ollut kuin viitisen päivää.

Tammiolaisten ja muiden itäisten saari- ja rannikkokylien haapasaarelaisia myöhäisempi *sepramatkalle* lähtö vain korostuu syksyllä. Kun Haapasaaresta lähdettiin Viron *seprasatamiin* muutamaa poikkeusta lukuunottamatta syyskuun 22. päivän vaiheilla, astuivat tammiolaiset, kuorsalolaiset ja Haapasaaren kautta matkanneet virolahtelaiset laivaan vasta syyskuun 27. päivän tuntumassa. Juhannuksen alle ja syyskuun loppupuolelle ajoittuneiden *sepramatkojen* lisäksi on Viru-Nigulasta, Kadri-nasta ja Mahusta tietoja siitä, että suomalaisia kävi vaihtamassa suolasilakkaa viljaan myös Laurin ja Pertun päivien välisenä aikana (10.-24.8.) sekä myöhäissyksyllä Martin tai Katriinan päivän aikoihin 10.11. tai 26.11. (Inkilä 1938, 105; Luts 1969, 295; Emeleus 1897, 69)

Myöhäissyksyn Virossa-kävijöihin kuuluvat vain tytärsaarelaiset, joille parhaina saalisvuosina saattoi kertyä matkoja *seprojen* luo kuusikin. Toukokuun alun matkan jälkeen *sepravirossa* käytiin toukokuun loppupuolella, juhannuksen alla, syyskuun viimeisellä viikolla sekä Martin ja Katriinan päivien vaiheilla.¹³ Tytärsaarelaisten ohella ahkerimpia Virossa-kävijöitä olivat suursaarelaiset, joiden toukokuun alun käynnistä on jo kerrottu. Innokkasiin Viron matkaajiin kuuluivat myös haapasaarelaiset, joita nähtiin Viron rannassa useasti myös lokakuun 20. päivän vaiheilla. (MMA Gg:1, Gg:2, Gc:1)

---

¹³ Varhain keväällä silakka vaihdettiin edellisvuoden viljaan.

5.3.2. Reilusta viikosta kolmeen kuukauteen

Suomalaiset silakkalaivat saapuivat Viron rantaan tavallisesti muutamia päiviä ennen vaihtokaupparakennusten alkua. Kun suuret silakkamarkkinat pidettiin yleensä sunnuntaina, saapuivat suomalaiset rantaan jo keskiviikkona tai torstaina. Sitten mentiin omille seproille kertomaan, että silakat on tuotu paikalle. Seprojen luo mentiin kävelen, ja matka saattoi olla 30 kilometriä. Niin voitiin koko aamupäivä nähdä Mahusta tulevalta maantiellä tyypillisiä saaren naisia ja miehiä poikineen ja tyttäriineen, jotka olivat matkalla kutsumaan seproja kärryineen rantaan vaihtokauppaa käymään. Pyhäpäiväksi siirtyivät rantaan niin suomalaiset kuin virolaisetkin. Rantaan kokoontui silakkamarkkinoille, ns. saartenmiesten pyhille (vir. saaremeeste pühad) paljon väkeä, muun muassa Mahuun 1937 jopa 3 000 virolaista. Juhlapäivä päättyi suomalaisten kotiinlähtöön. Osa heistä jäi kuitenkin yöpymään rannan taloihin. Vaihtokauppa jatkui seuraavina päivinä enemmän asiallisissa puitteissa. (Luts 1969, 305-311)

Tammioilaisten ja *seprojen* tavatessa ei tammioilaisten merellisiä elinkeinoja tutkineen Eeva Loukon mukaan vietetty erityisiä juhlia, sillä Viron *seprat* viipyivät rannassa tavallisesti vain päivän. Kuitenkin kun kaupat oli tehty, lähtivät miehet joukolla *korssimiehen* (kapakoitsijan, vir. kōrts=kapakka) luo juomaan ryppyä jatkuvan ystävyyden merkiksi. Juotiin olutta tai ainakin suomalaiset Viron pirtua, koska viinaa pidettiin liian laihana. Joskus mentiin *seprojen* kotiin juhlimaan tapaamista. Virolaiset isännät tarjosivat kamarissa *juominkii* ja emännät keitettyjä munia, voissa paistettua kampelaa ja perunoita. (Louko 1951, 62-63)

Suomalaiset viipyivät Viron rannassa 4–5 päivää, joskus viikon ja enemmänkin riippuen siitä, miten kaupat saatiin valmiiksi. Yövyttiin *kōrtsituvassa*, kapakassa, virolaisten luona heidän kodeissaan tai laivassa. Jossakin paikoin oli kartano rakentanut huoneet, joissa suomalaiset voivat oleskella väliaikaisesti maksua vastaan. Tällainen suomalaisten talo oli esimerkiksi Vergissä sekä 1800–1900-lukujen taitteessa myös Mahussa ja Purtsessa. Sellaisessa yöpyivät vain miehet naisten viettäessä yönsä laivassa. Meren rannalla yhdessä ranta-aitassa seisovat mukana tuodut silakkatynnyrit tai niillä hankitut kauppatarvikkeet, joita sitten vuoron perään valvottiin. (Luts 1969, 305-311)

Kaupanteon jälkeen siirtyivät saarelaiset ja heidän sepransa kuvassa vasemmalla olevaan Mahun kapakkaan. Oikealla olevasta kaupasta saarelaiset ostivat tarvitsemiaan elintarvikkeita ja muita tavaroita 1920–1930-luvuilla. Carl Sarap 1936-39, suurpilt1. Virumaan museosäätiö.

Tammiosta saatujen tietojen mukaan suomalaiset majailivat paikallisten *rantalais-*ten luona. Virolaisten likaisuuden takia eivät suomalaiset menneet sisälle näiden tupiin, vaan asuivat kesäisin aitoissa ja syksyisin saunassa tai saunakammarissa. Kortteerin vuokra maksettiin rahalla tai silakalla, ja yleensä oltiin omissa *sapuskoissa*. Kotoa oli tuotu kuiva muona kuten leipä ja voi sekä kaljatynnyri, virolaistalosta taas ostettiin perunoita ja kananmunia. Viron voita ei mielellään käytetty sen suolaisuuden takia. Haapasaarelaiset taas asuivat *sepramatkoilla* käydessään *korssissa*. Kyseinen parakkimainen rakennus oli tehty nimenomaan suomalaisia varten. Siinä oli polat ympäri huonetta ja tulisija, johon mahtui rinnakkain 5–6 pataa. (Louko 1951, 57-58; Luts 1969, 305-311)

Lutsin kuvaus suomalaisten viipymisestä Viron rannassa kertoo tilanteesta 1930-luvun toisen puoliskon alkuvuosina, jolloin kyse oli ennen kaikkea vanhan *sepra-*kauppatradition henkiinherättämisyrittämisistä. Vaihtomarkkinoiden ajankohta oli sovittu ennalta, jolloin rahvaalla esimerkiksi Rakverestä, Narvasta ja Tallinnasta oli mahdollisuus tulla seuraamaan eloisaa näytelmää. Tähän tullessa oltiin kuljettu pitkä matka siitä 1780-luvun tilanteesta, jolloin Viron rannassa saatettiin joutua viipymään kolmekin kuukautta.

Pitkäpaaden kautta *sepraviroon* matkanneet virolahtelaiset viettivät *kevätvirossa* 1880- ja 1890-luvuilla enimmillään 19 päivää keskiarvon jäädessä vajaaseen pariin viikkoon. Sen sijaan *syysvirossa* oltiin pisimmillään 28 päivää vierailun kestäessä enimmäkseen vajaat kolme viikkoa. Pitkät Virossa oloajat olivat tyypillisiä myös tammiolaisille ja kuorsalolaisille. He viipyivät 1860- ja 1880-luvuilla 23 päivästä 16 päivään, 1910-luvulla parisen viikkoa ja vielä 1920-luvun alussakin runsaat kaksi viikkoa. Sen sijaan pyhtäläiset, kuutsalolaiset ja haapasaarelaiset selviytyivät Viron matkastaan jonkin verran nopeammin. Maksimissaan Viron puolella oltiin kaksi viikkoa, 1910- ja 1920-luvuilla vain viikko. Näidenkin kohdalla huomataan, että *syysvirossa* oltiin säännöllisesti ainakin joitakin päiviä kauemmin kuin *kevätvirossa*. *Sepramatkalle* lähtöaikoja ja sieltä paluuaikoja tarkastelemalla havaitaan, että tammiolaiset lähtivät *kevätviroon* keskimäärin 20.–22.6. *Syyvirosta* taas pyrittiin kotiutumaan syyskuun 9. ja 10. päivien välisenä aikana. Syynä näihin muista *sepramatkalaisista* poikkeaviin, varsinkin keväällä tavanomaista hieman myöhäisempiin lähtöajankohtiin olivat Haminassa pidetyt juhannusmarkkinat ja syksyiset Mikonpäivän markkinat 9.–10. lokakuuta. (Taulukot II:A; B)

Kevätkutukalastuksen, *saarpyynnin* jälkeisillä Haminan juhannusmarkkinoilla on vuosisataiset perinteet. Melanderin mukaan saapui 1500-luvulla Virolahden ja Vehkalahden rannikolle maamiehiä kevätkutusilakan ostoon kaukaakin sisämaasta kuten Elimäeltä ja Lemiltä. Kauppapaikkana oli tuolloin Kirkkojärven ranta. Virolahtelaisten perinteinen kevätkudun markkinapaikka taas lienee sijainnut Sydänkylän–Klamilan rannikolla. (Melander 1931, 140)

Tammiolaiset lähtivät Haminan juhannusmarkkinoille kesäkuun puolivälin jälkeen silloin, kun Viroon vietävät silakkatynnyrit olivat valmiina. Juhannusmarkkinoilla käytiin venekunnittain. Pääasialliset ostajat olivat vielä ennen I maailmansotaa maalaismiehiä, jotka kärryillään olivat saapuneet hyvinkin kaukaa kuten Luumäeltä ja Savitaipaleelta. He odottivat kalasataman makasiinin suojassa saarelaisia. Kalastajat sopivat keskenään silakan hinnan, josta ei aina päästy yksimielisyyteen ostajien kanssa. Mikäli hinnoista ei rahakaupassa alkukesästä sovittu, palasivat myyjät täysine venelasteineen Tammioon. Kalat joko suolattiin tai kaadettiin takaisin mereen. Mikäli yksimielisyys löytyi, mitattiin silakat kapoittain maamiesten säkkeihin, joita yhdellä ostajalla oli pari. Talonpojat palasivat vankkureineen kotiin, jossa kalat suolattiin. Maamiehet pitivät vähän hapantuneita suolasilakoita tuoreesta kalasta suolattuja parempina. Juhannusmarkkinat päättyivät, kun laiha keväinen silakka ei käynyt enää

Suomessa kaupaksi eli I maailmansotaan. Toiset tammiolaisille merkittävät Haminan markkinat pidettiin Mikonpäivän aikoihin lokakuun 9.–10. päivinä. *Sepramatkojen* aikaan käytiin siellä myymässä jäljelle jääneet suolasilakat. Kun matkat olivat loppuneet, vietiin Haminan Mikonmarkkinoille koko silakan syyskutu tuoreena kapoittain kaupattavaksi. Syksyisiltä Mikonmarkkinoilta tuotiin kotiin lanttuja, kaalia, sipuleita, herneitä ja erilaisia ryynejä eli samoja tuotteita, joita tuotiin myös syksyisestä *sepravirosta*. Ostettaviin tavaroihin kuuluivat edelleen kahvinpavut, jauhot ja viina. (Louko 1951, 74-80)

Varsin normaaleihin *sepraviroon* lähtijöihin kuuluivat suursaarelaiset, jotka nostivat 1880-luvun lopulla purjeet keväisin kesäkuun 20. päivän vaiheilla. Poikkeus tehtiin kuitenkin keväällä 1889, jolloin silakkasaaliiden runsauden takia lähtivät ensimmäiset matkalaiset Viroon jo kesäkuun 13. päivänä. Samasta syystä purjehtivat viimeiset *sepramatkalaiset* silakkalasteineen Viroon vielä heinäkuun 6. päivänä. Merkillepantavaa on edelleen se, että suursaarelaiset palasivat niin keväisin kuin syksyisinkin *sepramatkoiltaan* varsin myöhään hieman ennen heinäkuun puoltaväliä ja syksyisin vasta lokakuun 20. päivään mennessä. (Taulukko I:E)

Tytärsaarelaisten *sepramatkojen* ajankohdat eivät suuresti poikenneet suursaarelaisten vastaavista. Kahden 1880-luvun viimeisen vuoden tilastot eivät kerro tytärsaarelaisten muista poikkeavista marraskuulle ajoittuvista *sepramatkoista*, sillä niille lähteminen oli riippuvainen ennen kaikkea silakkasaaliista ja Viron puolella viljasadosta. Vaikka kalastukseen perustunut vuodenkulku ei Suomenlahden ulappasaarilla sujunutkaan aina vakiintuneita latujaan, muodostuivat jotkut vuodet kuitenkin poikkeuksellisen poikkeukselliseksi. Yksi tällainen vuosi oli 1889 ja erityisesti sen kevät. Tällöin tytärsaarelaiset lähtivät yhdeksästä 12:een aluksen voimin keväiselle *sepramatkalle* kaikkiaan kolme kertaa. Ensimmäinen matka ajoittui toukokuun ensimmäiseksi päiväksi, toinen toukokuun 23.–27. päiviksi sekä kolmas perinteinen matka kesäkuun 27. ja heinäkuun 10. päivien väliseksi ajaksi. Syy poikkeavaan menettelyyn löytyy normaalia suuremmista silakkasaaliista Suomenlahden ulappasaarten tuntu-massa. Asiaan palataan tuonnempana. (Taulukko I:F)

5.4. Sepramatkojen kohteet

5.4.1. Muitakin satamia kuin perinteiset

Arved Lutsin mukaan Virossa varsinainen silakkakaupan maakunta oli Virumaa (nyk. Lääne- ja Ida-Virumaa). Siellä saatiin käydä vaihtokauppaa suomalais-venäläistä kauppaa säätelevien säädösten mukaan Mahussa, Toolsessa, Vergissä, Vösussa, Käsmussa, Vergissä ja Kundassa. Purtse lisättiin luetteloon 1858. Tuolloin Käsmu oli jo menettänyt merkityksensä vaihtosatamana, joskin tammiolaiset ja kuorsalolaiset vierailivat siellä aina 1800-luvun loppuvuosiin saakka. Vaihtokauppa sallittiin edelleen Vainopeassa 1863 lähtien. (Taulukko II:B, Luts 1969, 292)

Arved Luts katsoo, että vaihtokauppaa käytiin myös muissa kuin virallisissa ranta-satamissa. Sellaisena hän mainitsee Kundan ja Mahun välissä olevan Letipean sekä Mahun itäpuollisen Ontikan. Kaupankäynnistä on tietoja edelleen varsinaisen keskusalueen ulkopuoleltakin kuten idässä Narva-Jõesuusta ja lännessä Kuusalun rannikolta sekä Jägala-Jõesuusta. Myöhemmin 1850–1860-lukujen taitteessa Jägala-Jõesuun merkitys väheni niin, että tuolloin paikalla kävi vuosittain kymmenkunta suomalaisalusta. Tietty osa suomalais-virolaisessa vaihtokaupassa oli myös Tallinnan länsipuolisella Paldiskilla, jossa esimerkiksi 1835 vaihdettiin viljaa vastaan yhtä paljon kalaa kuin Vösulla ja tuntuvasti enemmän kuin Käsmussa, Vergissä ja Mahussa. 1858 laadituissa kauppavaihtopaikkojen luettelossa esiintyy vielä Keila-Jõesuu. (Luts 1969, 293)

5.4.2. Ulkosaarilta

Niin Suomenlahden ulkosaarilla kuin lähempänä Suomen rannikkoa asuvillekin muotoutui aikojen kuluessa Viron pohjoisrannikolla vakituisia kohteita, joissa he kävivät vaihtamassa silakkansa viljaan. Osin kahdesta tai useammasta paikasta käytiin samassa satamassa, osin taas muutamissa Viron pikkusatamissa kävi vain yhden suomalaiskohteen väkeä.

Mahun satamassa tytärsaarelaisten laivat kiinnitettiin vieri viereen 1926 valmistuneen aallonmurtajan kupeeseen. Carl Sarap 1936-39, pilt26. Virumaan museosäätiö.

Tytärsaarelaisilla oli tapana käydä ensisijaisesti Mahussa, mutta he eivät karsaneet Purtssea eikä Ontikkaakaan. Mahun ja Purtsen vankka asema tytärsaarelaisten suosikkisatamina käy selville myös Haapasaaren tullitilastoista vuodelta 1889. Koko kuvan saamista häiritsee kuitenkin se, että Mahua ja Purtssea useammin tilastoihin on kirjattu kohdesatamana Viro, joka Ontikan ohella voi tarkoittaa myöhemmältä ajalta peräisin olevien tietojen nojalla myös Vergiä. (Taulukko I:F; Vilkuna 1964a, 144.)

Toolsea taas käyttivät lähes yksinomaisesti suursaarelaiset, joiden tiedetään käyneen myös Mahussa ja Purtsessa. Toolse kulkee selvästi muita edellä suursaarelaisten suosiosta kilvoiteltaessa esimerkiksi 1888 ja 1889, joskin Kunda on jo tuolloin vahvasti mukana kuvassa. Mielenkiintoista olisi myös tietää, mitkä satamat piilevät lähes Toolsen lailla mainitun matkakohteen Viro takana. Lavansaarelaisilla ja seiskarilaisilla taas oli vielä 1800-luvulla tapana tulla vaihtokaupalle Purtsseen. (Taulukko I:E; Luts 1969, 293; Piispa 2003, 29).

Arved Luts katsoo, että 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa vanhojen traditioiden oheneminen ja kansalaisten liikkuvuuden lisääntyminen vaikutti myös silakka-

kaupparetkiin ja niiden suuntiin. Erityisen aktiivisia tässä suhteessa olivat suursaarelaiset. Heidät mainitaankin tuolloin silakan vaihtajina tai myyjinä kaikissa Virumaan merkittävässä maasatamissa kuten Purtsessa, Mahussa, Letipealalla, Kundassa, Toolsessa, Vainupealla sekä Kadriinan kihlakunnan rannikolla. Luts on havainnut myös lavansaarelaisten *sepramatkojen* laajenemista 1900-luvun puolella. Purtsen ohella lavansaarelaiset kävivät Mahussa ja 1930-luvun loppupuolella Kundassa. (Luts 1969, 294)

Lavansaarelaisten pääasiallinen talven tarpeiden hankintapaikka oli 1930-luvulla muuttunut Virosta Viipuriksi. Linda Marttila (s. 1919) muistelee, että hänen lapsuudessaan hankittiin Virosta vaihtamalla perunat, juurikasvit, omenat ja ruokaöljy. 1930-luvulla samat tavarat ostettiin kuitenkin jo etupäässä Viipurista. (TYKL B 10)

Vaikka lavansaarelaisia ja seiskarilaisia tiedetään käyneen vaihtamassa suolasilakkaa viljaan Viron pohjoisrannikolla, olivat itäisimmät ulkosaaret ennen Venäjän rajan sulkeutumista kuitenkin suuntautuneet pääasiallisesti Inkerinmaalle. Aili Simonsuuren mukaan kaupankäynti Inkerin ja Suomenlahden itäisten ulkosaarten (Lavansaari, Seiskari) välillä oli vilkasta, sillä kaikkea muuta tavaraa sai vaihtaa ja myydä vapaasti ilman tullia paitsi tupakkaa, viinaa ja sokeria. Tiiviit suhteet olivatkin luonnollisia, koska Seiskarista oli Soikkolan niemen nokkaan 18 ja Koivistolle 45 kilometriä sekä Lavansaaresta Laukaanjoen suulle 30 ja Suomen rannikolle 70 kilometriä. (Simonsuuri 1969, 121-124)

Lavansaarelaisten suolasilakkajahdit saapuivat syksyisin Rosonaa pitkin paljon ohi Kallivieren aina Kullan kylään saakka. Kaupan verrannollisuutta suomalaisvirolaiseen vaihtokauppaan valaisee Reijo Pärtyn kertomus:

Lavassaaresta käytiin jahtiikkaa syksyl täällä hailia myömässä. Täältä pantii munnii (perunoita), lantuu, kaalii; jälle jahti lastii ja vietii saaree. Toiset veivät Narvaa kohalle. Tääl kylissä vaihettii. Jahit tulivat Rosonaa myöte tähän kylän alle sillan juuree. Jos oli suuri jahti, joka ei päässyt jokeen, pantii hevonen valjaisii, munia, kaalia kärriin ja mentii sinne vaihtamaan haileihin. Saarelainen kävi läpi kylän sanomassa, missä hänen jahtinsa oli. (Simonsuuri 1969, 121-124)

Toinen merkittävä paikka, johon lavansaarelaiset suolasilakkansa kauppasivat, oli Narva. Vaalimo Hannulan mukaan

Narvan kaupungissa oli vanhojen joen rantavallitusten kupeessa laituri, jossa käytiin kalakauppaa. Saadakseen paremman hinnan silakasta, koettivat saarelaiset myydä niin paljon kuin mahdollista jahtien lasteista vähittäin, so. muutamien naulojen erissä. Sitä varten he nostivat tynnyrit laiturille, johon kaupunkilaiset tulivat ostamaan silak-

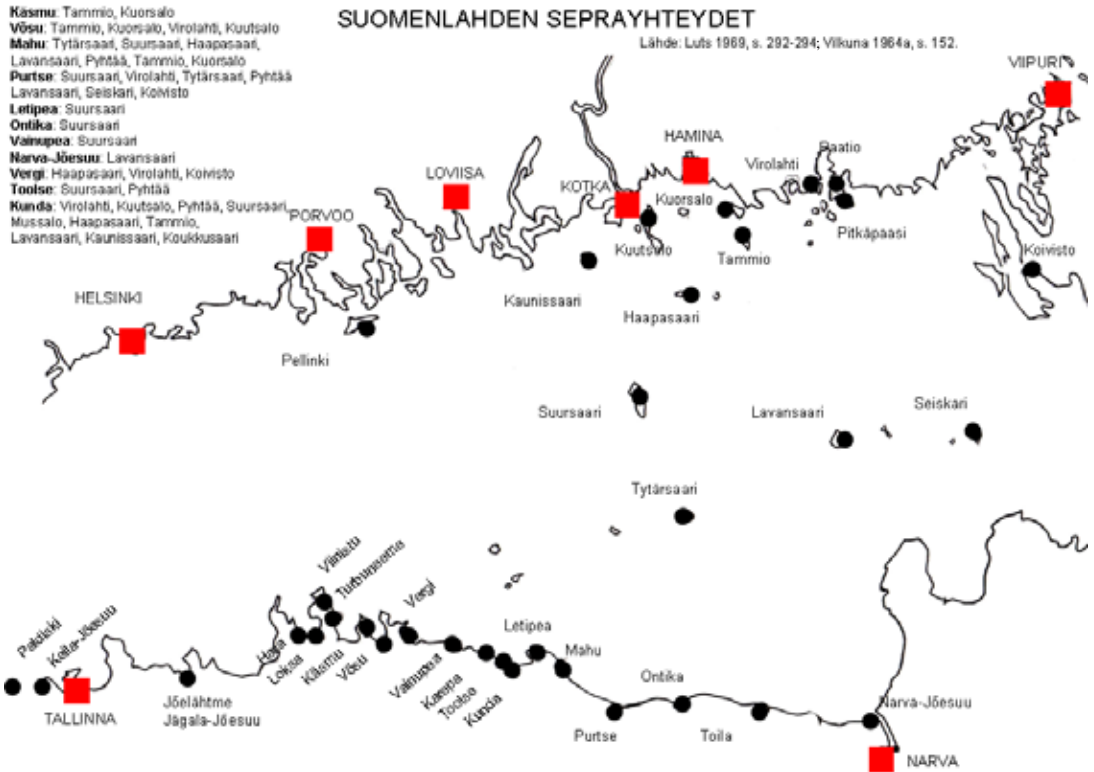
kaa. Kun nämä rouvat ja palvelijat ostivat tavallisesti vain päivän tarpeen kerrallaan, sattui harvemmin, että laiturilla tapahtui suurempia kauppvoja kuin kymmenisen naulaa kerrallaan, tavallisimmin 3–5 naulaa. *Torkumies*¹⁴ punnitsi kalan puu- tai metallivartisella puntarillaan verkosta valmistetussa haavissaan. Kun vähittäismyynti oli hidasta eikä *torkumiesten* kannattanut viipyä satamassa kovin kauaa, myytiin jäljellä oleva silakkalasti. Ostajina olivat silloin maaseudulta saapuneet talonpojat tai varsinkin *parisniekat*, välikauppiaat. (Hannula 1961, II:6)

5.4.3. Yksi tai kaksi satamaa

Virolahtelaisten Virossa käyttämistä *sepramatamista* on varmaa tietoa vasta vuodelta 1893, koska tuota ennen keväisen ja syksyisen matkan kohde merkittiin Pitkäpaaden tullin papereihin yksinkertaisesti Viro. Tuolloin virolahtelaisten pääasiassa avoimet veneet suuntasivat kaikki Kundaan. Tuosta alkaen Pitkäpaaden tulliasemaa käyttäneet virolahtelaisten pysyttäytyivätkin aina vuoteen 1919 saakka yhden vaihtopaikan *sepramatkalaisina*. 1919 kävivät virolahtelaisten kuitenkin kahdella aluksella *kevätvirossa* Purtssejoen suussa. Haapasaaren tullin tilastoista selviää, että jo 1880-luvun lopulla virolahtelaisten veneitä kävi myös Purtsessa. 1800–1900-lukunen vaihteessa Kundan lisäksi virolahtelaisten vaihtosatamia olivat Vösu ja Vergi, joka pysytteli kuvassa mukana aina 1900-luvun alkuvuosiin saakka. Virolahtelaisten lailla Kundaan olivat mieltyneet myös Kymin mussalolaiset, jotka vielä 1888 kävivät viimeisen kerran *sepravirossa*. Samaa satamaa käyttivät edelleen Kymin kuutsalolaiset, jotka kuitenkin 1889 yhdellä veneellä matkasivat Vösuun. Muutoin myös kuutsalolaiset pysyivät uskollisina Kundan-kävijöinä aina *sepramatkojen* loppumiseen 1895 saakka. Neljänsiä Kundaan mieltyneitä olivat pyhtääläiset Kaunissaaresta ja Koukkusaaresta. 1880-luvun loppuvuosina muutama pyhtääläisvene kävi myös Purtsessa, mutta viimeinen *sepramatka* tehtiin 1894 kuitenkin vain Kundaan. Tietoja on edelleen siitä, että joinakin vuosina pyhtääläiset olisivat käyneet myös Toolsessa ja Mahussa. (Taulukot II:A; B; Punttila 1965, 12)

---

¹⁴ Muinaisvenäläinen turgu = tori. ven. torg = suom. tori. Turku on lainattu suomeen viron kautta. (Leimu 2004,; Ojansuu 1916)

Haapasaarelaisen ylivoimaisesti merkittävimmät *seprasatamat* Viron pohjoisrannikolla olivat Mahu ja Vergi. 1800-luvun loppuvuosikymmeninä Mahua käytettiin enemmän, mutta 1900-luvun puolella Vergi näyttää pääsevän niskan päälle. Mahun ja Vergin ohella haapasaarelaiset kävivät 1890-luvulla kahteen otteeseen myös Kundassa. Samassa paikassa käytiin myös 1902 ja 1910, kunnes 1914 lähtien Kunda asettui Mahun ja Vergin rinnalle haapasaarelaisten vakituksena *seprasatamana*. Tammiolaisten, kuorsalolaisten ja yleensä vehkalahtelaisten *seprasiteet* näyttävät olleen vahvimasta päästä, mitä tulee *seprasatamauskollisuuteen*. Tammiosta käytiin vielä 1888 ja 1889 Käsmun (Kaspervik) ohella myös Purtsessa, Kundassa ja Kuorsalosta 1888 myös Purtsessa, mutta noiden vuosien jälkeen Käsmu oli vuoteen 1899 saakka ainut tammiolaisten ja kuorsalolaisten käyttämä *seprasatama*. Tietoja on kuitenkin siitä, että tammiolaiset ja kuorsalolaiset olisivat käyneet *seproissa* myös Mahussa. Tuona kesänä vaihtopaikka siirtyi saman lahden länsirannalta Käsmusta sen kaakkoisrannelle Vösuun, josta Vehkalahten saaristolaiset pitivätkin sitten kiinni aina 1920-luvun alkuun saakka. Tuon jälkeen tullauspaikaksi merkittiin aina Kunda,

vaikka vaihtokaupalla käynti oli edelleen mahdollista myös Mahussa ja Purtsejoen suussa. (Louko 1951, 55. Taulukot II:A. II:B)

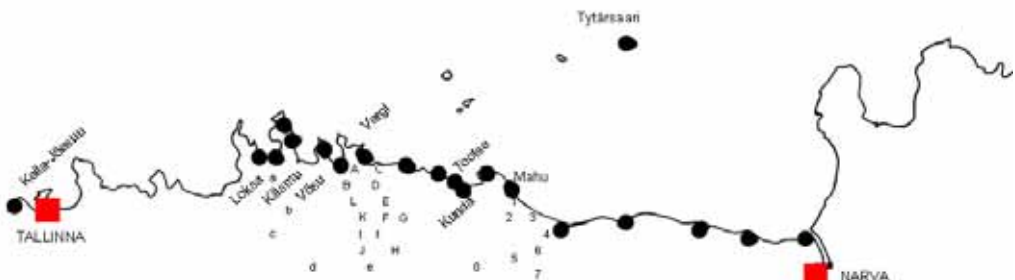
5.4.4. Seprat sisämaasta

Kaikilla *seprakaupalla* käyneillä suomalaisilla oli, kuten aiemmin on kerrottu, virolaisten joukossa kahdenlaisia *seproja*. *Ikuisia seproja* olivat sellaiset, joiden perheisiin ystävyys-suhteet olivat ikimuistoiset ja ulottuivat moneen polveen. *Vuosiseprat* taas vaihtuivat, ja heidän kanssaan vaihtokauppa tehtiin vain yhdeksi kalastus- ja sato-kaudeksi kerrallaan. Tällaisia *vuosiseproja* suursaarelaiset kutsuivat maamiehiksi erotukseksi ikuisista *seproista*. (Vilkuna 1964a, 147)

Suomalaisten silakkaa tultiin Virumaan rantaan hakemaan hyvinkin kaukaa sisämaasta. Rantapitäjien lisäksi rantaan matkattiin Viru-Jaagupista, Väike-Maarjasta, Simunasta ja Järvamaan pohjoisosista, joista matkaa rantaan oli 60–70 kilometriä. 1780-luvun kuvauksen mukaan suomalaiset odottelivat vaihtokumppaneita jopa 150 kilometrin päästä. Myöhemmältäkin ajalta on olemassa tietoja, että ostajia saapui Virumaan rantaan jopa Latvian rajoilta. (Luts 1969, 296; Kajatkari 1986, 30)

TAMMIOLAISTEN, HAAPASAARELAISTEN JA TYTÄRSAARELAISTEN SEPRAKYLÄT Lähteet: Korhonen 1999, s.41; Tuomala s.1915; Kym Piltänen 2004

Tammioilaisten seprakylät		Haapasaarelaisten seprakylät		Tytärsaarelaisten seprakylät	
Kylä	Etäisyys rannaasta (km)	Kylä	Etäisyys rannaasta (km)	Kylä	Etäisyys rannaasta (km)
a Varku	9	A Lauhi	4	1 Päma	3
b Uuskula	11	B Sagadi	7	2 Unukse	5
c Läsna	18	C Hali	4	3 Koila	6
d Pankuse	32	D Vihula	8	4 Orumõisa	9
e Jõepere	32	E Annikuere	14	5 Sämi	16
f Voipere	19	F Vanamõisa	20	6 Kõbala	18
		G Haljala	21	7 Aarla	21
		H Aukõla	23	8 Miila	20
		I Voipere	19		
		J Hobela	23		
		K Hõpõpere	19		
		L Kauarstu	15		

Varsinaiset *seprat* asuivat kuitenkin lähempänä Virumaan rannikkoa. Haapasaarelaisien *perintöseprat* tulivat rantaan 20–30 kilometrin päästä Vergin satamasta. Esimerkiksi Yrjölöiden *seprat* asuivat Vergin lähetyvillä Vihulassa, Voiperessä, Hopenassa, Hailissa, Laulissa, Sagadissa, Aukülassa, Kaavastossa, Haljalassa, Annikveressä, Hasperessä sekä Vanamöisassa. (Kajatkari 1986, 30)

Haapasaarelaisilla oli taloa kohden 10–30 *sepra*a, joiden joukossa oli sekä talonpoikia että muonamiehiä. Edullisin *sepra* oli suuren moision isäntä, jonka vilja oli totutusti puhdasta. Kartano myös otti hyvinkin toistakymmentä astiaa silakkaa yhdellä kertaa. (Kajatkari 1986, 29)

Tytärsaarelainen Yrjö Tuomala muistelee, että heidän *sepransa* olivat Mahua ympäröivässä Viru-Nigulan pitäjässä Pärnan, Unuksen, Koilan, Orunmoisan, Sämiän, Aarlan, Kopalan ja Miilaksen kylissä. Pisin matka, 32 kilometriä rannasta, oli Miilan kylään. (Elstrok 1999, 115-116; Yrjö Tuomala 1915 Tytärsaari)

Tammiolaisilla oli viidestä 15:een *sepra*a. *Seprojen* suuri määrä johtui siitä, ettei tammiolaisista kenelläkään ollut moisiota vaihtoystävänään. Tammiolaisten kertoman mukaan heidän *sepransa* olivat enimmäkseen vähävaraisia talonpoikia kaukaa jopa 30 kilometrin takaa ylämaasta. (Louko 1951, 66)

5.5. Yhteenveto

Liikenne oli vilkkainta *sepraviroon* niin Pitkäpaaden kuin Haapasaarenkin tullivartioasemien kautta oli 1880–1890-lukujen vaihteessa, jolloin Suomenlahden ylitti *sepramieleissä* vähintään 80 alusta. Suursaarta, Tytärsaarta, Lavansaarta ja Seiskaria koskevien lähteiden puuttumisen takia ei asiasta voida luoda täysin kokonaisvaltaista kuvaa, mutta eri viitteitä kokoamalla kyetään silti luomaan yleiskatsaus *seprakaupasta* sen koko laajuudessaan ajalta, jolloin se oli kiivaimmillaan. Niinpä kun Suursaarelta ja Tytärsaarelta lähti vuosikymmenen taitteessa *sepraviroon* ainakin 20 alusta kumpaisestakin, nousee noiden vuosien Virossa-käyntien määrä reilusti toiselle sadalle.

1880- ja 1890-lukujen vaihteen huippuvuosien jälkeen lähti *sepraviroon* matkanneiden alusten määrä laskuun. Haapasaaren ja Pitkäpaaden tullivartioasemien kautta lähti 1896 *sepraviroon* vielä 44 alusta, mutta tuota seuranneen kymmenvuotiskauden kuluessa alusten määrä vakiintui alle 20:n. 1910-luvun lopun levottomien aikojen

jälkeen *seprakauppaa* harjoitettiin vuoteen 1928 saakka edelleen niin Kymenlaakson rannikolta kuin saariltakin kolmesta kahdeksaan aluksella. Tuon jälkeen seuranneina vuosina *seprakaupalla* kävivät ainoastaan tytärsaarelaiset, kunnes vuosina 1936 ja 1937 vanhaa kauppaperinnettä vireyttämään osallistuivat tytärsaarelaisten ohella myös suursaarelaiset, kuorsalolaiset ja haapasaarelaiset. Muuttuneessa kaupallisessa ja organisatorisessa tilanteessa *seprakaupalla* ei ollut kuitenkaan enää elinvoimaa, eivätkä sen vireyttämisyrityksillä ollut jatkuvuutta. Viimeisen *sepramatkan* tekivät keväällä 1939 tytärsaarelaiset.

Ensiksi *sepramatkoista* alettiin luopua Suomenlahden rannikolla Vehkalahdelta idässä aina Helsingin pitäjään lännessä. Vaikka *seprakauppa* oli vilkkaimmillaan 1880-1890-lukujen taitteessa, ajoittuu tuohon ajankohtaan myös monen *seprapaikkakunnan* kalastajien luopuminen matkoista Viroon.

Tarkasteltaessa *sepramatkoilla* käytettyjä aluksia kiintyy huomio siihen, että 1890-luvulle saakka silakan ja viljan vaihtomatkat tehtiin yleisesti avoimilla veneillä. Tämä selittää osin sen, että alusmäärässä mitaten vilkkainta *seprakanssakäyminen* yli Suomenlahden oli 1880-luvun lopulla ja seuraavan vuosikymmenen alussa. Avoimet veneet korvattiin 1890-luvulla jaaloilla ja jahdeilla. 1900-luvun alkuvuosina tehtiin *sepramatkoja* myös kaljaaseilla, joihin mahtui monen entisen avoimen veneen lasti. Perunan rahtaus Viroota Suomen satamiin alkoi vuoden 1873 merilain tultua voimaan. Yleisin alustyyppi perunan kuljetuksessa oli jahti.

Sepramatkoille lähdettiin sen jälkeen, kun kevätkalastusseasonki oli päättynyt. Lähtöpäivä ajoittui kesäkuun 20.–25. päivien välille niin, että jotkut lähtivät matkalle armaadana, jotkut taas yksin purjehtien. Viron rannassa viivytettiin viikosta kolmeen kuukauteen, joskin yleisimmin Virossa oltiin parisen viikkoa. Viroon tehtiin pääsääntöisesti kaksi vuotuista matkaa, joista jälkimmäiselle lähtö ajoittui syyskuun 20. päivän jälkeisiin päiviin. Takaisin Suomeen palattiin lokakuun alkupäivinä, joskin sadonkorjuu saattoi venyttää paluumatkaa viikkojakin. Näiden yleisimpien ajankohtien ohella Suomenlahden etelärannalla käytiin *seproja* tapaamassa ja vaihtokaupalla lokakuun lopulla, jopa marraskuussakin. Nämä retket olivat tyypillisiä lähinnä Viron rannikkoa asuneille tytärsaarelaisille, jotka saattoivat myös viedä ensimmäiset *seprasilakat* Viroon jo toukokuun alussa.

Suomalaisten käyttämät pikkusatamat, joissa *sepravaihtoa* harjoitettiin, sijaitsivat laajalla alueella Viron pohjoisrannikolla. Läntisin satama, jossa on käyty myös *seprakauppaa*, on Paldiski Tallinnan länsipuolella. Niin Paldiski kuin joitakin kymmeniä

kilometrejä Tallinnasta itään sijainnut Jägala-Jöesuukin jäivät pois *seprasadamaluettelosta* 1860-luvulle tultaessa, ja *sepravaihto* jatkui Virumaan satamissa.

Suomalaiset *seprat* lavansaarelaisia ja seiskarilaisia lukuunottamatta harjoittivat *sepravaihtoa* virolaisten kanssa. Lavansaarelta tiedetään käydyn *sepravaihdossa* Virossa, mutta tiiviimmät suhteet myös elintarvikkeiden vaihtomielessä niin Lavansaarelta kuin Seiskaristakin olivat muutaman kymmenen kilometrin päässä sijainneelle Inkerinmaalle.

Jokaisella paikkakunnalla, josta *sepraviroon* lähdettiin, oli Suomenlahden toisella rannalla vakiintuneet vaihtosatamat. Jokaisella suomalaisseudulla oli *seproja* vähintään kahdessa satamassa, mutta kohdesatamia saattoi olla useampiakin. *Seprat* taas jakautuivat *ainais-* ja *vuosiseproihin*, joista jälkimmäiset vaihtuivat joka sesonki. *Vuosiseproja* ja myöhemmin myös *ylösostajia* saapui vaihtotapahtumaan kaukaakin sisämaasta, jopa Järvamaalta saakka, mutta *ainaisseprat* asuivat 10–30 kilometrin päässä rannasta. Suomalaisilla saattoi olla lukuisia *ainaisseproja*, joillakin jopa parikymmentä.

6. SUOLASILAKKAA SEPROILLE, RUISTA KOTIIN

6.1. Mitä Viroon vietiin?

Ensimmäiset virolaiset tilastotiedot suomalaisten Viron vaihtopaikoille viemistä suolasilakkamääristä ovat 1830-luvulta ja jälleen 1850–1860-lukujen taitteesta. Tietoja ei ole noilta vuosikymmeniltä säilynyt kuin muutamilta vuosilta, mutta niiden perusteella voidaan kuitenkin luoda jonkinlainen kuva sen ajan *seprakaupan* volyyymistä. (Luts 1969, s. 304-305; Kaukiainen 1970b, Taulukko V:A)

Virolaistietoja täydentävät Suomen Tallinnan kauppa-asiamiehen tilastot, joita alettiin pitää vuodesta 1835. Vertaamalla niitä virolaisten tulliasiakirjojen nojalla tehtyihin tilastoihin, selviää suolasilakan Viroon tuonnin laajuus kokonaisuudessaan ja vaihtopaikkojen osuus kokonaistuonnista.

Suomen Tallinnan kauppa-asiamiehen ja Arved Lutsin käyttämiä tullitietoja voidaan verrata vain ensimmäisen vuoden 1835 lukujen perusteella. Kauppa-asiamiehen mukaan suolasilakkaa tuotiin tuona vuonna vaihtopaikoille 388 000 kiloa, kun taas Viron tulli on tuona vuonna kirjannut tuonnin määräksi 436 700 kiloa. Kun

kauppa-asiamiehen lukuihin lisätään 62 200 kilon tuonti Paldiskin kautta, eivät kauppa-asiamiehen ja tullin luvut juurikaan eroa toisistaan. Tilanteesta voidaan vetää se johtopäätös, että ainakin tuossa vaiheessa Paldiski oli luettava sellaiseksi satamaksi, jossa suomalaiset tekivät kauppaa rahan ohella myös silakkaa viljaan vaihtaen. (Kaukiainen 1970b, taulukko V:4)

Suolasilakan vienti Viroon 1835–1853 (kg)

	-1835 1838	-1839 1843	-1844 1848	-1849 1853
Silakkaa Tallinnaan	578 000	779 000	618 000	421 000
Silakkaa vaihtopaikoille	388 000	421 000	297 000	282 000
Silakkaa yhteensä	966 000	1 200 000	915 000	703 000

Lähde: Kaukiainen 1970b, taulukko V:4.

1835 suurin silakkamäärä 102 800 kiloa tuotiin Kundaan. Lähelle sitä ylsi Toolse. Muita merkittäviä seprasadamia olivat edelleen Jägala-Jõesuu, Võsu ja Mahu. 1850- ja 1860-lukujen taitteessa yli 100 000 kilon pääsivät Kundan ohella Toolse ja Võsu, joista jälkimmäinen 1861 jopa ylitti Kundan tuontimäärän. Myöhempien vuosikymmenten silakan tuonnin voimasatama Paldiski pysytteli vielä tuolloin Purtsen lailla vajaassa 25 000 kilossa.

Suolasilakkaa Suomesta seprasadamiin a. (kg)

	1835	1857	1858	1859	1861	1864
Jägala-Jõesuu	80 600	9 100	9 000	8 200	12 500	
Kunda	102 800			159 000		
Käsmu	31 100					
Mahu	54 200			61 700	68 200	
Paldiski	62 200				2 000	21 600
Purtse				27 700	25 400	
Toolse	99 000			118 100	146 500	
Vergi	27 500			36 200	36 800	
Võsu	61 600			107 200	159 900	

Lähde: Luts 1969, 303-304)

Suolasilakkaa Suomesta b. (kg)

	Kunda	Toolse
1897	182 211	
1898	218 034	
1899	167 616	
1900	156 969	
1901	197 313	
1902	137 133	53 759
1903	171 547	44 209
1904		50 401
1905	132 022	59 606
1909		33 349
1910	114 692	32 383
1915	236 789	

Luts 1969, 304-305. RAKA, f. 2175, nim. 1, s.-ü. 8, 8a, 9 ja 12.

Suomalaisten suolasilakan vienti ohjautui 1800-luvun toisella puoliskolla ja 1900-luvun alkupuolella valtaosaltaan Viron pohjoisrannan satamiin. Joitakin eriä vietiin myös esimerkiksi Virtsuun, Kuressaareen ja Haapsaluun, mutta tilastollisesti määrät olivat minimaalisia. (Püvi 1990, 53-70)

Jos suomalaisten suolasilakan kokonaisvienti otetaan huomioon, oli Tallinna luonnollisesti ehdoton ykkönen, sinne kun parhaimmillaan vietiin kaudella 1906–1910 vuosittain vajaat neljä miljoonaa kiloa. Yli miljoonan kilon kerhoon pääsi samalla viisivuotiskaudella myös Paldiski (1 166 256 kg), jossa kuten Tallinnassakin kauppaa käytiin rahalla. Rahakauppa oli vallalla myös Narvassa, joka 1800-luvun loppupuolelta lähtien houkutteli entistä enemmän myös perinteisiä *seprakauppalaisia*. Narvan suolasilakan tuontiluvut kasvoivat tasaisesti 1880-luvun loppupuolen 240 000 kilosta vuosisadan vaihteessa jo liki 400 000 kiloon ja maailmansodan kynnyksellä liki 800 000 kiloon. (Püvi 1990, 53-70)

Varsinaisista *seprasatamista* ehdoton ykkönen oli Kunda, jonne jo kaudella 1882-1885 tuotiin vuosittain suolasilakkaa Suomesta liki 150 000 kiloa. Suurimmillaan tuonti oli 1880-luvun toisella puoliskolla, jolloin vuotuinen suolasilakan tuonti nousi Kundassa yli 200 000 kiloa. Vielä vuoteen 1900 saakka oli suolasilakan vuotuinen tuonti yli 180 000 kiloa, eikä se alimmillaankaan laskenut ennen I maailmansotaa kuin reiluun 130 000 kiloon nousten maailmansodan syttymisvuonna liki 240 000 kiloon. Yli 100 000 vuotuisen kilon satamien joukkoon kuuluivat myös Mahu ja Vösu.

Saarelaisilla oli mukana sepramatkoilla usein vaimot, joskus myös lapset. Kuva Mahusta. Carl Sarap 1936–39, arvi2. Virumaan museosäätiö.

Mahussa tuonti oli vilkkaimmillaan 1890-luvun toisella puoliskolla ja Vösussa taas 1900-luvun alkuvuosina. Seuraavalle sijalle yltää Purtse, jonne viisivuotiskaudella 1906–1910 tuotiin silakkaa yli 70 000 kiloa. Vergissä ja Toolsessa oli kumpaisessakin vilkkainta 1901–1905 (37 674 kg, 52 416 kg). (Püvi 1990, 53-70)

Suolasilakan tuonti Viroon 1882–1914 (keskimäärin vuosittain noin viisivuotiskaudella, kg)

	-1882 1885	-1886 1890	-1891 1895	-1896 1900	-1901 1905	-1906 1910	-1911 1914
Tallinna	905 814 1	117 116	1 601 964	1 484 028	3 166 254	3 819 816	2 511 054
Paldiski	375 102	764 946	987 714	941 850		1 166 256	722 358
Narva		240 786	191 646	258804	393 120	694 512	794 430
Loksa				29 484(1)	65 520	40 950	49 140
Kunda	147 420	211 302	183 456	186 732	152 334	134 316	145 782
Mahu				157 248(2)	106 470	149 058	
Toolse					52 416(3)	37 674	
Võsu				144 144(4)	194 922	99 918	
Vergi				27 846(5)	37 674	29 484	
Purtse					36 036(6)	70 434	

1. 1900
2. 1900
3. 1902-05
4. 1898-1900
5. 1899-1900
6. 1905

Lähde: Püvi 1990, 53-70.

Seuraavasta taulukosta havaitaan, miten suuri merkitys ennen kaikkea suolasilakan viennillä Viroon oli Suomen koko kalatuotteiden viennille.

	Suomen kalatuotteiden vienti (kg)	Suomen kalatuotteiden vienti Viroon (kg)	Viron osuus koko viennistä (%)
1882-1885	4 286 000	1 586 000	37
1886-1890	5 986 000	2 215 000	37
1891-1895	7 335 000	2 714 000	42
1896-1900	6 975 000	2 511 000	36
1901-1905	7 485 000	4 416 000	59
1906-1910	9 291 000	5 296 000	57
1911-1914	8 680 000	3 993 000	46

Lähde: Püvi 1990, 21.

Taulukosta käy selville, että suomalaisten lähinnä suolasilakan vienti kasvoi kaiken aikaa 1910-luvun alkuun saakka. Huimimmat kasvuprosentit koettiin 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana, jolloin suolasilakkaa vietiin parhaimpana keskiarvovuotena liki 5 300 tonnia. Koska *sepravaihdon* yhteydessä tapahtunut vienti pysytteli noinakin vuosina kutakuinkin entisellään 500-600 tonnissa, johtui kasvu lisääntyneiden saaliiden lisäksi nimenomaan välikauppiaiden toiminnasta. Kaikkein vilkkainta suolasilakan vienti Viron *seproille* näyttää olleen niin Haapasaaren kuin Pitkäpaadenkin tullivartioasemien tilastojen mukaan 1880-luvun loppu- ja seuraavan vuosikymmenen alkuvuosina. Vilkkain vuosi Haapasaaressa oli 1889, jolloin suolasilakkaa vietiin *sepramatkojen* yhteydessä reilut 260 000 kiloa. (Taulukot III:A; B)

Suolasilakan vientiluvut *sepramatkojen* yhteydessä Haapasaaren kautta pysyivät tuon jälkeenkin suhteellisen vakaina määrien vaihdellessa 190 000 kilosta vajaaseen 130 000 kiloon. Selvä pudotus silakkamäärissä ajoittuu Haapasaaressa 1900-luvun ensi kymmenelle, jolloin vuotuinen silakkamäärä putosi reiluun 50 000 kiloon. Suomen itsenäisyyden kymmenillä puhutaan enää muutamasta tuhannesta tai sadasta kilosta. Pitkäpaaden huippu osuu vuoteen 1887, jolloin aseman kautta kuljetettiin keväisellä ja syksyisellä *sepramatkalla* suolasilakkaa yhteensä 120 000 kiloa. Vientimäärät pysyttelivät noin 80 000 kilossa aina vuosisadan vaihteeseen saakka, jonka jälkeen kehitystä on seurattava ainoastaan *sepramatkoilla* käyneiden alusten lukumäärän avulla. Näyttääkin siltä, että suolasilakan vienti pikku hiljaa väheni. Niinpä 1913 vietiin Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta suolasilakkaa Viroon vajaat 15 000 kiloa kaikkiaan viidellä aluksella. Viimeiseksi jääneellä vuoden 1924 *sepramatkalla* oli mukana enää yksi alus Virolahdelta. (Taulukot III:A; B)

Yksittäisistä suolasilakkaa *seproille* vieneistä paikkakunnista vilkkainta toiminta oli aina 1800–1900-lukujen taitteeseen saakka Virolahdella, vaikkeivät orslahtelaiset enää tuolloin lähettäneenkään omia miehiään Suomenlahden etelärannalle. Pitkäpaatelaisten tiedetään noina vuosina huolehtineen myös orslahtelaisten silakoiden kuljetamisesta lahden yli. Pitkäpaatelaisten ohella Virossa kävivät I maailmansotaan saakka virolahtelaisista muutkin saarelaiset eli martinsaarelaiset ja paatiolaiset. (Heikkilä 1976, 91; Favorin 1992, 87-88)

Lähimmäs Virolahtea silakan vientiluvuissa päästiin Tammiossa, jossa huippu, hieman yli 100 000 ja 110 000 kiloa, osui vuosiin 1894 ja 1901. Vientimäärät vaihtelivat, mutta merkittävää pudotusta ei havaita ennen vuotta 1915, jolloin suolasilakkaa vietiin 25 000 kiloa. Lähellä Tammion lukuja liikuttiin myös Haapasaaressa, jossa

huippu, 87 000 kiloa koettiin 1889. 1900-luvun alkuvuosina silakkamäärät putosivat noin 20 000 kilolla. 1920- ja 1930-luvuilla ei silakkaa saatu kokoon enempää kuin korkeintaan muutamia tuhansia kiloja. Vallan pieniä eivät olleet pyhtääläistenkään vientimäärät. 1888 ja 1889 vietiin Pyhtäältä *sepraviroon* reilut 50 000 kiloa suolasilakkaa, mutta viimeisenä pyhtääläisten *sepravuotena* silakkaa kulki 50 astiassa enää 8 500 kiloa. (Taulukot III:A; B)

Pyhtääläisiä pienempää oli vienti Vehkalahden Kuorsalosta, josta 1880-luvun lopulla löytyi suolasilakkaa Viroon vietäväksi liki 30 000 kiloa. Sen jälkeen aina 1900-luvun alkuvuosiin saakka Kuorsalosta vietiin Viron *seproille* vuosittain noin 15 000 kiloa suolasilakkaa, jonka määrä ensimmäisen maailmansodan vuosina oli kutistunut jo reiluun 1 000 kiloon. Kymin Kuutsalossa liikuttiin jonkin verran Kuorsalon lukujen alapuolella. Parhaimmillaan 1880-luvun lopulla silakkamäärä nousi lähelle 15 000 kiloa, mutta viimeisenä tilastoituna vuonna 1895 lähti Kuutsalosta suolasilakkaa *sepraviroon* muutamia tuhansia kiloja. (Taulukot III:A; B)

Vaikka keväinen kutusilakka on laihaa ja vähärasvaista ja sen menekki kotoisilla markkinoilla 1900-luvulle tultaessa väheni, kelpasi se vielä hyvin Viron *seproille*. Merkillepantavaa onkin, että keväisin *sepraviroon* viedyt silakkamäärät olivat 1800-luvun lopulla tuntuvasti syksyn määriä suurempia. Kun esimerkiksi Virolahdelta vietiin Pitkäpaaden kautta 1887 *kevätviroon* runsaat 82 000 kiloa suolasilakkaa, oli syksyn vientimäärä enää reilut 37 000 kiloa. Erot kevään ja syksyn vientimäärien välillä vaihtelivat. Niinpä kevään vientimäärä saattoi hyvinkin olla jopa neljä kertaa syksyn määrää suurempi. (Taulukot III:A; B)

Yksi tällainen vuosi oli 1889, jolloin saaliit olivat todella hyvät Suomenlahden ulapalla. Suursaaresta vietiin *kevätviroon* suolasilakkaa kaikkien aikojen ennätysmäärä 126 176 kiloa, ja Tytärsaarestakin saatiin suolasilakkaa Viroon vietäväksi kaikkiaan reilut 90 000 kiloa. Syksyn vastaavat määrät olivat Suursaaresta runsaat 33 000 ja Tytärsaaresta reilut 14 000 kiloa. Tytärsaaresta jouduttiin tuona keväänä turvautumaan poikkeusmenettelyyn, kun *kevätviroon* kalaa vietiin kolmasti; toukokuun ensi päivinä, toukokuun lopulla ja juhannuksen jälkeen. Suursaarelaisille Pietarin kalansaalis merkitsi osin menetystäkin, kun *kevätvirosta* jouduttiin ylitarjonnan takia tuomaan takaisin vajaat 7 500 kiloa suolasilakkaa. (Taulukot I:E; F)

6.2. Ruista ja muuta viljaa. Mitä Virosta tuotiin?

6.2.1. Talven proviantit

Viikon päivät Virossa oltuaan suursaarelainen kääntää keulan kotikallioitansa kohtaan. Monta kertaa kotona olijat ovat mäellä käyneet tarkastelemassa, näkykö mitään valkoisia purjeita etelästä, ja levottomalla ilolla odotetaan sitä hetkeä, jolloin ensimmäiset mastonnenät niemen takaa pistäytyvät esiin. –Mitä Viroon kuuluu? –Montako täyttä saadaan? –Milloin mejän tullaan? –ovat kysymyksiä, joihin ensiksi tulija saa vastata oikealle ja vasemmalle. Kun kerran kaikki ovat kotia saapuneet, ja vanhat sekä nuoret saaneet osansa Viron-tuomisista, alkavat manterenreisut. (Porkka 1881, 167-168)

Kotikylässä seurattiin tarkoin tuulisuhteita ja laskettiin, milloin Viron-kävijät voisivat palata. Kun määräaika alkoi lähestyä, kokoontuivat etenkin kylän nuoret lapsiin saakka saaren lounaispuolelle suorittamaan vironmiesten vahtimista. Tällöin otettiin eväitä mukaan, viritettiin tuli ja paistettiin perunoita, keitettiin riisipuuroa ja pidettiin hauskaa. Kun omat purjeet vihdoin alkoivat näkyä, juostiin kiireesti kylään ja soudettiin jahteja vastaan. (Vilkuna 1964a, 146)

Kun tulijat astuivat maihin, riensivät ukot siunailemaan ja kiittelemään viromiehiä ja saamaan suuhunsa viron tuomisista eli tuliaisista kuin myöskin tiedustelemaan matkalla kohdanneita asioita ja kaupan tekoja. (Raussi 1966. 335)

Kotona olleista odottivat lapset innokkaimmin, vanhempia Virosta. Lapset rakensivat turpeesta tuulenuuneja, suu Viroon päin, että hyvä tuuli tuli, että pääsisivät virosta takaisin. Matkalaisten taholta yritettiin myös edistää hyvää tuulta sillä, että joku mukana olevista naisista etsi kirpun itsestään ja heitti sen peräpuolelta mereen – Virosta kerrottiin näet saadun kirppuja mukaan. Miehet puolestaan saattoivat ”raamii mastin kantaa”. (Kivelä 1953, 122)

Sepramatka oli itäisen Suomenlahden saariston ja rannikon kalastajayhteisöille vuoden kohokohta, johon vuodenvuosi huipentui vähintään kaksi kertaa. Keväinen matka Viron vaihtoystävien luokse oli useasti kesän alun huviretkeen verrattavissa oleva tapahtuma. Ilonpitoa sisältyi myös syksyn Viron-matkaan, mutta tuolla kerralla mukana oli tuotava myös ravinto ja muitakin kotitaloudessa tarvittavia tuotteita tulevaksi talveksi.

Koska *sepramatkalaisten* alukset oli syksyn paluumatkaa varten usein lastattu rukiin ohella monella muullakin tuotteella, oli tulijoiden vastaanotto sen mukainen.

Matkalaisten tulo tuliaisineen oli luonnollisesti riemullinen tapahtuma yhteisön lapsille, kun taas vanhempi väki oli tuliaisten ohella kiinnostunut ennen kaikkea matkan onnistumisesta kaupallisessa mielessä.

Sepramatkoilla tai muilla matkoilla sepramatkoilta tuttuihin kohteisiin tuotiinkin kalastajakoteihin niin saaristossa kuin rannikollakin *talven leipä*. Toisena hankinta-kohteena oli Venäjän vallankumouksen vuosiin saakka myös Pietari, jota vähiten hyödynsivät läntisimmät ulappasaaret Suursaari ja Tytärsaari.

Tytärsaarelaisen (s. 1926) Martti Hallin mukaan tuotiin saareen Virosta *talven leipä* eli ruis-, ohra- ja vehnä jauhot, perunat, lantut, kaalit, porkkanat, sipuli ja herneet. Tytärsaarelaiset, jotka kävivät Viron puolella vuoden mittaan useaan otteeseen, saattoivat hankkia vielä joulukuussa lehmänpuolikkaan tai pari lammasta. Suomen puolelta Kotkasta haettiin sokerit, kahvit, mausteet, suola sekä siirappi. Hallien kuuden jäsenen perheeseen hankittiin talvea varten 15 hehtoa ruista, kolme hehtoa vehnä jauhoja, 25 hehtoa perunaa, kolmesta neljään säkkiä kaalia ja lanttua, säkki ohraryynejä, säkki herneitä, sianlihaa noin 100 kiloa sekä tynnyri (120 litraa) suolasilakkaa. (Halli TYKL B 10)

Lavansaarelaisten Ilta (s. 1914) ja Tauno (s. 1907) Harjun mukaan lavansaarelaisilla oli jonkin verran enemmän mahdollisuuksia talvenvaran hankintaan. *Talviproviantti* (ruokatavarat) hankittiinkin Lavansaarelle usein Pietarista, myöhemmin myös Virosta ja Inkeristä. (Ilta ja Tauno Harju TYKL B 10). Itärajan sulkeutumisen lisäksi myös lavansaarelaisten omat käytänteet muuttuivat Suomen itsenäistymisen jälkeen. Niinpä lavansaarelainen Linda Marttila (s. 1919) muistelee, että talvella tarvittavat ruoka-aineet hankittiin tuolloin jo rahakaupalla Viipurista. Lindan lapsuudessa Virosta hankittiin vaihtamalla perunat, lantut, omenat ja ruokaöljy. (Marttila TYKL B 10)

Lavansaarelaisten käynnit Virossa vahvistaa myös lavansaarelainen Alina Piispa (s. 1899). Hänen mukaansa silakat myytiin, jotta saatiin rahaa lokakuun markkinoilla Viipurissa tehtäviin *provianttiostoksiin*. Piispan perhe varautui talveen, sikäli kuin rahaa oli, seuraavin ostoksin: 100 kg lanttuja, 100 kg kaalia, 50 kg ruisjauhoja, 50 kg vehnä jauhoja, 50 kg riisirynejä, 50 kg tattarirynejä, 50 kg kaurarynejä, 50 kg hienoa sokeria, 25 kg hirsirynejä, 30 kg sipulia, 25 kg mannarynejä, ohrarynejä, palasokeria sekä margariinia. (Piispa. TYKL B 10).

Kuorsalolainen Tauno Lommi (s. 1911) muistelee, että ennen I maailmansotaa hankittiin joitakin elintarvikkeita Virosta suolasilakkaa vaihtamalla. 1920-luvulla ne hankittiin kuitenkin enimmäkseen rahalla Haminan markkinoilta, joilla suolasilakoilla

saaduilla rahoilla ostettiin muun muassa jauhot, kaalit, lantut ja perunat. (Lommi TYKL B 10)

6.2.2. Tammioon liki 100 000 kiloa ruista

Toini Kajatkarin mukaan haapasaarelaisten aitoissa oli *sepra-aikaan* yhtä paljon jyviä kuin pienessä maalaistalossa. Se aiheutti runsaasti huolta ja kateutta Suomen rannikon asukkaille. "Siksi emme menekään lyömään vetoa sen puolesta, että maaseudun väen vaatimukset Viron-seilauksen rajoittamiseksi olisivat koituneet saarelaisen parhaaksi." (Kajatkari 1986, 29).

Samaan suuntaan Virosta tuodun rukiin paljoudesta saaristo- ja rannikkoyhteisöissä viittaa myös Anton Heikkilä. Hänen mukaansa Virolahden Orslahdessa oli 1880- ja 1890-lukujen taitteessa vuosittain jokaisessa talossa yli 20 tynnyriä Virosta vaihdossa tuotua viljaa. (Heikkilä 1976, 91)

Virosta vaihdon kautta tuodun viljan joukossa rukiilla oli ehdoton valta-asema 1860-luvulta I maailmansotaan saakka. Sitä tuotiin valtaosin jyvänä, ja vain tammio-
laiset 1900-luvun alkuun saakka sekä haapasaarelaiset ja virolahtelaiset 1910-luvun loppuvuosina toivat osan vaihtoviljastaan ruisjauhoina. (Taulukot IV:A-I)

Eniten ruista *sepramatkoilta* 1880-luvun loppupuolelta I maailmansotaan toivat tammiolaiset, joiden aluksissa kulkeutui Suomeen vuosittain noin 50 000-60 000 kiloa ruista. Huippuvuodet osuivat 1900-luvun alkuun, jolloin 1901 ja 1902 tuotiin Tammioon Vösusta ruista 90 450 ja 80 550 kiloa. Seuraavina vuosina rukiin tuonti väheni yltäen 1915 kuitenkin vielä vajaaseen 12 700 kiloon. Rukiin tuonti päättyi 1921. Vaikka ruis oli tammiolaisten tuontilistalla ehdoton ykkönen, vaihtoivat he 1900-luvun alkuvuosiin saakka osan kaloistaan myös ohraan. Vuotuiset määrät pysyttelivät muutamassa tuhannessa kilossa suurimpien määrien noustessa 1890-luvun puolimaissa yli 4 000 kilon. Kauraa ei juuri Viron *seproilta* tuotu. Muutaman sadan kilon tuontieristä 1860- ja 1890-luvulla on kuitenkin maininta tammiolaisia ja vehkalahtelaisia koskevista tullitileissä. (Taulukot IV:A-I)

Peruna, jonka tuonnista ensimmäinen tieto on Kundasta vuodelta 1859, ilmestyy suomalaisten tullitilastojen vaihtoartikkeleihin 1880-luvun lopulla. Tuolloin tammiolaiset toivat Port Kundasta perunaa joitakin tuhansia kiloja, mutta pian määrä oli kaksinkertaistunut. Sen jälkeen vuosittain vaihdossa tuotavan perunan määrä tam-

miolaisten kohdalla vaihteli yltäen parhaimmillaan 35 000 kiloon. Näiden lisäksi tammiolaiset kuljettivat perunoita Virosta itäisen Suomenlahden rantakaupunkeihin 1930-luvun alkuun saakka, jolloin Suomi alkoi peria perunasta tullia. Perunan vaihtokaupassa vaihtosuhde vaihteli sadon mukaan. Yhdellä neljännessynnyrillä suolasilakkaa saattoi saada neljästä kahdeksaan neljännessynnyriin perunaa. Samaa vaihtelevaa vaihtosuhdetta noudatettiin myös omenoiden suhteen. (Taulukot IV:A-I; Luts 1969, 301-302)

Kaali ja lanttu, jotka ilmestyivät vaihtoartikkeleiden joukkoon ruista, ohraa ja perunoitakin myöhemmin, näyttelivät merkittävää osaa suomalaisten *sepramatkalaisten* suosimina vaihtoartikkeleina. Suurimmat tammiolaisen tuomat kaalimäärät ajoittuvat 1800-1900-lukujen taitteen molemmin puolin, jolloin kaalinpäitä kulki yli Suomenlahden 3 000 kilosta 5 000 kiloon. Viimeisen kerran kaalia tuotiin 1927. Jokavuotinen tuontiartikkeli oli myös lanttu. Kun seprakauppa oli vilkkaimmillaan 19. ja 20. vuosisadan vaihteen tienoilla, nousi esimerkiksi Tammioon tuotujen lanttujen määrä 1 300:aan. (Taulukot IV:A; B; Luts 1969, 302)

6.2.3. Viron vilja myllyyn

Siitä, millä lailla Viron viljaa Suomen puolella käsiteltiin, saa hyvän käsityksen Eeva Loukon tammiolaisten vuotuismatkoja selvittelevästä pro gradu-tutkimuksesta. Sen mukaan Virosta tuodut alkuaan kuivat jyvät kostuivat usein matkalla Virosta kotiin. Sen takia ne jouduttiin kuivaamaan uudelleen, ja se tapahtui rantakalliolla. Mikäli purjekankaan päälle levitettyt jyvät eivät ehtineet kuivua yhdessä päivässä, jouduttiin sama operaatio toistamaan toisena päivänä. Kun jyvät olivat kuivuneet, jyvät säkitettiin. Myllymatkalle lähdettiin samoilla jaaloilla, joilla oli tapana käydä myös Virossa. Kapteenin lisäksi matkalle lähti tavallisesti yksi mies kustakin talosta, joiden ruistynnyreitä jaalassa oli. Jaalojen lähtö tapahtui usein yhtäikaa, ja jos jokainen oli lastattu täyteen ruistynnyreitä, oli jaalojen mentävä eri myllyille. (Louko 1951, 70)

Tammiolaiset kuten muutkin *sepravaihdoissa* käyneet käänsivät keulansa joko Virolahden Santaniemeen tai Klamilaan, Haminaan, Vehkalahden Summaan, Kymin Korkeakoskelle tai Karhulaan, Pyhtään Lököreen tai Loviisaan. Kun ”oikein vanhaan aikaan” käytössä ollut Summan mylly lakkasi, saatiin sen tilalle mylly Haminan Tervasaareen. Jaalat ankkuroitiin niin lähelle rantaa kuin mahdollista paitsi Santanie-

messä, johon oli rakennettu tarkoitusta varten laituri. Muutoin myllylle tulijat joutuivat vuokraamaan rannan talollisilta veneen, usein myös hevosen ja vankkurit. Laiturin takia Santaniemestä muodostui kaikkien vehkalahtelaisten ja virolahtelaisten suosi- ma mylly, jonka rannassa jouduttiin kuitenkin jonotuksen ja suuren jyvämäärän takia viipymään parista neljään päivään. (Louko 1951, 71-72)

Sepramatkojen takia saarelaisilla oli aina aitat täynnä rukiita. Asiaan vaikutti myös se, että saarelaiset jauhattivat kerrallaan vain vuoden tarpeen. Niinpä saariin tuli pahimpina pula-aikoina hyvinkin kaukaa viljanostajia tai nälkiintyneitä. Esimerkiksi 1860-luvun lopun vaikeina katovuosina oli tammiolaisilla jyviä yltä kyllin niin, että niistä voitiin antaa jopa Pohjanmaalta saakka leivän perässä tulleille. (Louko 1951, 72-73)

6.2.4. Virolahden ennätysluvut 1880-luvun lopulla

Tammion ohella myös Virolahdelle tuotiin Virosta ruista huomattavia määriä. Tammi- osta poiketen Virolahden rukiintuonnin huippuvuodet osuivat kuitenkin kymmenkunta vuotta varhaisemmaksi. Pitkäpaaden tullivartion kautta Virosta *sepramatkoilta* Virolahdelle tulleilla oli 1887 mukanaan ruista liki 70 000 kiloa. Kun määrään lasketaan mukaan Haapasaaren tullivartion kautta Virossa käyneiden tuomiset, nousee vuotui- nen tuonti hyvinkin selvästi yli 100 000 kilon. 1890-luvulla tuotiin Virolahdelle *sepravi- rosta* 60 000–70 000 kiloa ruista, kun mukaan lasketaan niin Pitkäpaaden kuin Haa- pasaaarenkin kautta Virossa käyneet. Vuosisadan vaihteesta lähtien määrät alkoivat kuitenkin tuntuvasti vähetä kutistuakseen I maailmansodan vuosina muutamiin tu- hansiin kiloihin. (Taulukot IV:A; B)

Perunan tuonti Viron *sepramatkoilta* ei Virolahdella noussut koskaan huippulukui- hin. vaan pysytteli 1880-luvulta 1920-luvulle vuosittain muutamassa tuhannessa kilossa. Perunantuonnin villit vuodet koettiin Virolahdella 1890-luvun lopulla ja vuosi- sadan vaihteessa, kun perunaa kuskattiin Virosta Virolahdelle vuosittain jopa 30 000 kiloa. Ohra oli rukiin seuralainen virolahtelaisjahtien kannella niiden palatessa Kun- dasta. Määrät olivat suurimmillaan 1890-luvun puolivälissä, ja ohra pysyi tuontitava- rana aina I maailmansotaan saakka. (Taulukot IV:A; B)

6.2.5. Haapasaaren ruistuonti vakiouomissa

Seprarukiin tuonnissa Haapasaareen ei tapahtunut voimakkaita vaihteluita 1880-luvulta I maailmansodan loppuvuosiin saakka. Kun ruista tuotiin 1868 Haapasaarelle liki 18 000 kiloa, vakiintui määrä 1880-luvun lopulta lähtien 30 000–40 000 kilon tuntumaan pudoten 1900-luvun alkuvuosina muutaman kymmenen tuhannen kilon vaiheille. Ohraa tuotiin *sepralastissa* Haapasaarelle aina 1900-luvun alkuvuosiin saakka. (Taulukot IV:A; B)

Haapasaarta voidaan pitää muihin tutkimusalueisiin nähden varsinaisena perunan tuonnin kärkikylänä. Kun perunan tuonti pääsi vauhtiin, nousi vuotuinen *sepraperunan* tuonti 1890-luvun puolivälissä yli 50 000 kilon. 1900-luvun puolella tuodut määrät jäivät jonkin verran alle 20 000 kilon. Merkillepantavaa on myös se, että vielä 1920-luvun puolivälissä haapasaarelaiset hakivat Virossa *sepramatka-aikaan* perunaa yli 21 000 kiloa, josta suuri osa myytiin rannikkokaupungeissa *maston juurelta*, vähittäin. Vähäisiä eivät olleet haapasaarelaisten *seproista* tuomat kaali- ja lanttumäärätkään. Kaaleja tuotiin vuosittain 1900-luvun ensi vuosiin saakka enimmillään 2 000 kiloa ja lanttuakin muutamia tuhansia kiloja. (Taulukot IV:A; B)

6.2.6. 1880-luvun lopulla vilskettä

Kylissä tai pitäjissä, jotka jättäytyivät pois *seprakaupasta* jo 1800-1900-lukujen taitteen vaiheilla tai jo aiemminkin, kiivainta rukiin ja muiden *sepratuotteiden* tuonti oli 1880-luvun lopulla ja 1890-luvun alussa. Esimerkiksi Pyhtäälle tuotiin 1888 kaikkiaan reilut 41 000, Kuorsaloon runsaat 17 000, Vehkalahdelle 12 000 ja Kuutsaloon hieinan yli 22 000 kiloa ruista. Kuorsalossa tuonti pysytteli varsin tasaisena aina viimeiseen kuorsalolaisten varsinaiseen *sepravuoteen* 1903 saakka. Pyhtäällä viimeiseltä *sepramatkalta* 1894 oli tuomisina enää vajaat 3 800 kiloa ja Kotkan edustan Kuutsalossa 1899 nelisen tuhatta kiloa ruista. Kuutsalolaisten kohdalla uudesta ajasta kertoo myös se, että kyseinen ruislasti tuotiin saarelle toolselaisella aluksella. (Taulukot IV:A; B)

Suomenlahden ulappasaarille Suursaarelle ja Tytärsaarelle Virossa tuoduista *sepratuotteista* ja niiden määrästä saadaan käsitys 1880-luvun lopulta, jolloin tullitiedot kertovat tuonnin koostuneen kummassakin saarella kutakuinkin samoista artik-

keleista, rukiista, ruisjauhosta, perunasta, ohrasta, voista, munista, kaalinpäistä ja lantuista. Tytärsaarelaisten käymässä *seprakaupassa* ei kuitenkaan ollut tapana antaa suomalaisille munia, ja he suosivat muista poiketen vaihtoartikkelina myös kauraa. Virolahti poislukien normaalin kaavan mukaan tuotiin Suursaareen *kevätvirosta* vähemmän ruista kuin *syysvirosta*. Keväälläkin määrä nousi kuitenkin yli 33 000 kilon, ja syksyllä se jäi uupumaan 50 000 kilosta ainoastaan muutaman jyvän. Tytärsaarella taas vastaavat luvut olivat jonkin verran pienempiä. (Taulukot I:E; F)

Vaikka perunakauppa Virosta Suomeen oli vasta aluillaan, olivat suursaarelaiset siinä jo miehissä mukana. Vaihtosatomista tuotiinkin jo 1889 kaikkiaan yli 97 000 kiloa perunaa, kun Tytärsaarella jäätin vajaan 10 000 kiloon. Yllättävää kyllä *sepramatkalta* tuotiin Suursaarelle enemmän voita ja kananmunia keväisin kuin syksyisin. Keväällä 1889 joidenkin suomalaisten kitkeränä pitämää Viron voita tuotiin vajaat 500 kiloa. Maku ei varmaan miellyttänyt tytärsaarelaisia, jotka toivat tuona vuonna Virosta ainoastaan viisi kiloa voita. Munia taas suursaarelaisten matkassa kulkeutui pari tuhatta kappaletta. Kaalinpäillä ja lantuilla oli *seprakaupassa* oma merkittävä roolinsa. Niiden tärkeydestä kertoo se, että esimerkiksi Suursaareen tuotiin 1889 5 000 kaalinpäätä ja 5 750 lanttua tytärsaarelaisten tyytyessä vähempään. (Taulukot I:E; F)

6.2.7. Virolahdelle suurin osa rukiista keväällä

Perinteisen käsityksen mukaan suomalaiset antoivat juhannuksen alla Vieroon viemänsä suolasilakat *seproilleen* velaksi. Virolaiset kuittasivat sitten syyskuun lopulla, lokakuun alussa suomalaisen saatavat, kun sadot oli korjattu pelloilta, kuten jo aiemmin on kerrottu.

Haapasaaren tullitilastojen mukaan näyttää selvältä, että näin ainakin pitkälti myös tapahtui. Kun esimerkiksi 1902 tuotiin Vösumasta Tammioon keväällä 20 050 kiloa ruista, nousi syksyn tuonti kolminkertaiseksi. Suhde kevään ja syksyn rukiin tuontimäärien välillä vaihteli jonkin verran vuodentulosta riippuen, mutta syksyn tuonti oli muutamaa poikkeusvuotta lukuun ottamatta aina kevättä selvästi suurempaa. Poikkeuksen tästä tekee ainoastaan Virolahti, jonne tuotiin 1800-luvun puolella *kevätvirosta* aina enemmän ruista kuin syksyisin. Kun esimerkiksi 1887 tuotiin Kundasta Virolahdelle ennen juhannusta 44 700 kiloa ruista, oli syksyn tuontimäärä ainoastaan

vajaat 25 000 kiloa. 1800-luvun puolella ainoastaan 1893 tuotiin *syksyvirosta* ruistanelisen tuhatta kiloa kevättä runsaammin. (Taulukot IV:A; B)

Selityksen ilmiölle tarjonnee ainakin osittain se, että virolahtelaiset kävivät silakan ja viljan vaihtokaupalla Kundassa, jossa suomalaisten vaihtokaupalla olon aikaan oli ”hevosmiehiä ja muita ihmisiä, soittimet mukanaan kuin ennen kirkon portilla”.

Vuodelta 1878 olevan tiedon mukaan runsaslukuista ostajaväkeä innoittivat kaupan-tekoon kiertävät huvitelat.¹⁵(Luts 1969, 309)

Kundalla oli *seprasadamista* laajin takamaa, josta riitti maamiehiä vaihtotapahtumaan. Vaihto tapahtui aluksi ikuisten *seprojen* kanssa. Usein suomalaisilla oli kuitenkin mukanaan suolasilakkaa yli seprojen tarpeen. Tällöin joko solmittiin uusia mahdollisesti vain yhden kauden kestäneitä *seprasuhteita* tai vaihdettiin kalaa viljaan ilman sitoutumista. Vaihtokaupassa olikin eroa ikuisten *seprojen* ja kauempaa tulleiden kylänmiesten välillä. Velaksi annettiin pääasiassa ikuisille *seproille*, jotka saivat silakat suomalaisten omissa tynnyreissä, jotka tuotiin seuraavalla kerralla tyhjänä takaisin. Sen sijaan kaukaa tulleilla *ylämaanmiehillä* oli mukanaan omat tynnyrit. Heiltä vaadittiin useimmiten kolme tynnyriä viljaa yhtä silakkatynnyriä vastaan. Sitten kaadettiin ylämaalaisten säkeistä vilja suomalaisten säkkeihin, ja suomalainen sulloi kirveenvarrella viljan tiiviimmälle. *Ylämaanmies* puolestaan kaatoi silakat omaan tynnyriinsä ja rusikoi niitäkin tiiviimmälle. (Luts 1969, 309; Kivelä 1953, 122-123)

Yllä olevan perusteella näyttää ilmeiseltä, että kevään viljantuonnin tuntuvakin enemmyyssyksyiseen verrattuna selittyy ainakin osin virolahtelaisten *seprasadaman* olosuhteilla. Laaja takamaa merkitsi paljon *ylämaanmiehiä*, joiden kanssa ei velkauppaa tehty. Rakveren läheisyys merkitsi myös *ylösostajia*, jotka hyödynsivät Tallinna-Pietari-radan kulkemista varsin läheltä Kundaa.

---

¹⁵ 1800-luvun ensi kymmenellä Viron kartanonomistajien ulkomaanviennin helpottamiseksi rakennettiin Kundan satamaan sijoitettiin tulliasema 1812. Pian sen sataman lähetyville rakennettiin kaksi sahaa, mutta sataman tulevaisuuden pelasti kuitenkin 1870 valmistunut sementtitehdas. 1800-luvun lopun reilun 100 asukkaan Kundan onneksi koitui myös se, että 1870 valmistunut Tallinna-Narva-Pietari-rata kulki sen läheltä. *Sepramatkalaisten* tuntema Kundan nimitys Lontova juontaa juurensa vuodesta 1840, jolloin Kundan ritarikartanosta erotettiin sataman lähellä sijainnut pieni asuinalue, Blücher. Se sai kansan suussa pilailunimen Pikku-Lontoo (vir. Väike London), joka pian muuntui Pikku Lontovaksi, sitten vain Lontovaksi. (Elstrok 1999, 29-31)

6.2.8. Herneitä, pellavansiemeniä, munia, voita...

Rukiin rinnalla jäi muiden elintarvikkeiden osuus vaihtoartikkeleina suhteellisen vähäiseksi. 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla ja keskivaiheilla oli kakkossijalla ohra, jota tavataan kaikissa Viron puolen vaihtosatamien tullimateriaaleissa. Ohran vahvasta asemasta kertoo se, että se pysyi vaihtoartikkeleiden joukossa myös pitkälle 1900-luvulle. (Luts 1969, 301)

Joillakin vaihtopaikoilla on vaihdossa käytetty myös ohraryynejä ja herneitä. Herneillä olikin 1880- ja 1890-luvuilla tärkeä sija vaihtoartikkelina, jota vietiin kaikilta Viron pohjoisrannikon vaihtopaikoilta jokaisena vuotena muutamia satoja kiloja. (Taulukot IV:A; B)

1800-luvun ensi neljännekseltä on tieto, jonka mukaan neljännestynnyrillä suomalaislakkaa sai *leisikan* (8,19 kg) verran hyvin lihdattuja pellavia. Sellaista tietoa ei tosin löydy arkistomateriaalista, mutta Kundassa tiedetään pellavansiementen olleen 1860-luvun alussa merkittävässä asemassa. (Luts 1969, 301)

Pellava ei 1800-luvun loppuvuosikymmenikään esiinny kovinkaan useasti suomalaisissa tullitilastoissa. Virolahtelaisten tiedetään tuoneen sitä 1898 Kundasta. Niinikään haapasaarelaisten *sepramatkatuomisten* joukossa oli 1890-luvun lopulla puolensataa kiloa pellavaa, joka oli kotoisin Vergistä ja Mahusta. Sen sijaan pellavansiemenet näyttävät olleen hyvinkin haluttuja tuomisina. Pellavansiemeniä käytettiin vaihtoartikkelina jo 1868, jonka jälkeen niitä tuotiin lähes jokaisena vuotena 1890-luvun lopulle saakka kaikille suomalaisille *seprapaikkakunnille* kaikilta vaihtopaikoilta. Tuodut määrät nousivat parhaimmillaan yli 400 kilon. Varsinkin tammiolaiset näyttävät olleen kiinnostuneita saamaan kotisaarelleen humaloita. Niitä he kuljettivat tuomisinaan aina 1900-luvun alkuvuosiin saakka Käsmusta ja sittemmin Vösusta muutamasta kilosta aina 30 kiloon. Myös Virolahdelle tuotiin kertaalleen humalaa. (Taulukot IV:A; B)

Satunnaista yleisempiin vaihtoartikkeleihin kuului lampaanliha, joka kelpasi kaikille vaihtopaikoille tulleeille suomalaisille. Lampaanlihaa tuotiin Tammioon esimerkiksi 1903 185 kiloa. Lampaanlihan lisäksi saattoi haapasaarelaisilla olla tuomisinaan muutama elävä lammas tai lampaannahka. (Taulukot IV:A; B)

Vaihdossa saatiin vielä muutamia artikkeleita, jotka esiintyvät tullitilastoissa vain kerran tai muutamia kertoja. Esimerkiksi tammiolaiset toivat 1888 Käsmusta puuvillakangasta ja neljä kiloa saippuaa. Yksi tai muutamia sikoja taas tuotiin muun muassa

Tammioon, Pyhtäälle ja Haapasaarelle. Vain pari kertaa 1800–1900-lukujen taitteessa esiintyy Haapasaareen *sepravirosta* tuotujen artikkeleiden joukossa muutama kukkanen sekä vain kerran, 1896 kaksi valmistamatonta härän nahkaa. (Taulukot IV:A; B)

Niin yllä olevien tietojen kuin Arved Lutsinkin mukaan on selvää, että suolasilakan vastineeksi annetut artikkelit monipuolistuivat 1800-luvun toiselle puoliskolla. Erityisesti se voidaan nähdä Kundassa, jossa suomalaisveneet veivät 1861 rukiin ohella mukanaan kaikkiaan 11 eri nimikettä. Rukiin rinnalla oli muiden artikkeleiden merkitys vaihtokaupassa kuitenkin vähäinen. Useimmat niistä ovat sellaisia, joita virolaiset antoivat suomalaisille seproille lahjoina, ikään kuin kaupanpäällisinä tai möivät niitä suomalaisille rahakaupalla. (Luts 1969, 302)

Sekä vaihdettaviin, lahjoitettuihin että myytyihin artikkeleihin kuuluvat kananmunat ja suomalaisten kitkeränä pitämä voi. Kun rukiin ja perunan ohella muut suomalaisten Virosta tuomat artikkelit katosivat pääsääntöisesti tilastoista 1900-luvun puolella, pysyivät munat ja voi kiinteästi mukana *seprakauppakuvioissa*. Esimerkiksi tammio-laisten Käsmusta ja Vösusta tuomat munamäärät vaihtelivat 100 ja 200 kilon välillä. Voita taas saatiin Virosta mukaan noin 10 kilosta 200 kiloon. Vaihtosatamia, joista munia ja voita oli saatavilla, olivat ainakin tammiolaisten Käsmu ja Vösu, kuutsalo-laisten Kunda, virolahtelaisten ja haapasaarelaisten Vergi sekä haapasaarelaisilla myös Mahu. (Taulukot IV:A-I)

6.2.9. Jägala-Jöesuusta Kundaan

Suomalaisten ja virolaisten keskistä suolasilakan ja viljan vaihtokauppaa on totuttu pitämään lähinnä Virumaalle kuuluvana ilmiönä, josta syystä aluetta kutsutaankin *seprakauppamaakunnaksi*. Varsinkin varhempina aikoina ainakin 1800-luvun alkupuolella *seprakuvioissa* oli mukana kyliä myös tuntuvasti lännempää kuten esimerkiksi Jägala-Jöesu Harjumaalta. Ilmeistä on, että suolasilakan vaihto viljaa vastaan ei ollut 1800-luvun alkupuolella vierasta Tallinnan länsipuolisessa Paldiskissakaan. Perinteisin ja tärkein suomalaisten virolaisilta saama artikkeli oli ruis, joka säilyi vaihtoartikkelina aina 1920-luvulle saakka. Rukiin vientimäärät ovat eri pikkusatamien kesken vaihdelleet noin 80 vuoden ajanjaksolla 1830-luvulta I maailmansotaan jonkin verran. (Luts 1969, 303-304)

Suomeen tuodut ruismäärät Viron pohjoisrannikon pikkusatamista 1835-1915 (kg)

	Jägala-Jõesuu	Kunda	Käsmu	Mahu	Paldiski	Purtse	Toolse	Vergi	Võsu
1835	95 900		43 000	58 500	68 000		73 100	25 700	69 200
1857	11 000								
1858	13 300								
1859	16 600	141 500		90 400		60 200	241 700	52 900	201 900
1861	13 999	143 600		67 300	300	41 500	173 100	58 500	169 800
1864					4 100				
1896		149 664							
1897		152 399							
1898		165 470							
1899		145 700							
1900		124 815							
1901		157 460							
1902		136 871					28 140		
1903		133 873					38 116		
1904		65 765					21 850		
1905		91 678					20 999		
1909							16 314		
1910		61 179					19 099		
1915		116 358							

Lähde: Luts 1969, 303-304.

Yllä olevasta selviää, että 1830-luvun puolivälissä suurin määrä ruista, 95 900 kiloa tuotiin Suomeen Jägala-Jõesuusta. Seuraavilla vuosikymmenillä sen kautta kulkeutuneen rukiin määrä laski muita *seprasatamia* pienemmäksi, mutta Jägala-Jõesuu esiintyy kuitenkin edelleen 1800-luvun lopun sallittujen satamapaikkojen luettelossa. (Luts 1969, 303-304)

Suurimmat rukiin vientimäärät rekisteröitiin 1859, jolloin Võsulta ja Toolsesta kummastakin vietiin Suomeen ruista yli 200 000 kiloa Toolsen ollessa vientikärkenä. Tuon vuoden vientimäärät olivat muutoinkin suuria esimerkiksi Kundassa ja Mahussa. Vielä seuraavana vuonna yllettiin Võsulla, Toolsesta ja Kundassa noin 150 000 kiloon, määrään, jollaisiin ei sen koommin päästy kuin Kundassa muutamana 1890-luvun loppuvuotena. Rukiin vienti Kundan sataman kautta Suomeen pysytteli yli 100 000 kilossa aina vuoteen 1904 saakka. Kun Suomeen viedyn rukiin määriä verataan sieltä tuotujen suolasilakoiden määrään, havaitaan, että vuodesta 1896 lähtien ruista on tuntuvasti silakoita vähemmän. Tämä selittyy Arved Lutsin mukaan ensiksikin sillä, että tuolloin mittaustapa muuttui. Alun perin käytettiin tilavuusmittaa molempia aineita mitattaessa. Kun siirryttiin painomittoihin, *puutiin* (16,38 kg) merkitsi

se kilomäärien kääntymistä silakoiden eduksi. Toisena syynä muutokseen tilastoissa oli se, että kaikkia suolasilakoita ei enää vaihdettu rukiiseen, vaan sen rinnalle ilmestyi 1800-luvun loppupuolella uusia artikkeleita. Yhä suurempi osa kaloista alettiin myös myydä virolaisille rahalla. (Luts 1969, 304-305)

Toomas Püvin keräämien Viron suomalaiskauppaa 1882–1914 harjoittaneiden satamien tilastotietojen mukaan osoittautuu Kunda *seprakauppasatamista* suurimmaksi rukiin viejäksi aina 1900-luvun ensi vuosikymmenen toiselle puoliskolle saakka. Tuolloin rukiin vienti putosi alle 100 000 kilon ja Mahu ohitti sen vientimäärässä. (Püvi 1990: 27)

Kaikkein vakainta vientimäärän kehitys oli Mahussa, josta vietiin vuosittain noin 70 000 kiloa ruista. Varsin vakaata kehitys oli myös Toolsessa, Vergissä ja Purtsessa, kun taas Vösussa koettiin 1900 viitenä ensi vuotena huima rukiin viennin kasvu 30 000 kilosta yli 100 000 kiloon. Yksi syy tähän on se, että tammiolaiset ja kuorsolaiset siirtyivät vuosisadan vaihteessa käyttämään *seprasatamana* Vösua Käsmun sijasta. (Taulukko V:A)

Tallinnan ja Paldiskin satamien vientilukuihin ilmestyy ohra jo tutkimusajanjakson alussa 1880-luvulla. Varsinaisista *seprasatamista* ohraa tavataan ensi kertaa Kundan vientisarakkeessa 1890-luvun alussa, jolloin ohraa vietiin Suomeen liki 10 000 kiloa. Määrät pysyivät varsin vakaina aina 1900-luvun ensi kymmenen toiselle puoliskolle, jolloin vientiohran määrä putosi alle 5 000 kilon hävitäkseen kokonaan tilastoista ennen I maailmansotaa. Ohrasatamiin kuuluivat edelleen Mahu, Vösu, Vergi ja Purtsse, joista varsinkin Mahusta vietiin lähes samoja määriä ohraa kuin Kundastakin. Kundan lailla myös muista *seprasatamista* loppui ohran vienti 1910-luvun alkuvuosi-
na. (Taulukko V:A)

Ohran vienti oli varsinaisia *seprasatamia* suurempaa Narvassa, jossa liikuttiin 1890-luvun alkupuolelta lähtien jokaisena vuotena yli 10 000 kilon. Narvan lukuihin vaikuttivat osaltaan suursaarelaiset, lavansaarelaiset ja Suomen itärannikon kalastajat, jotka myivät omat suolasilakkansa kaupunkilaisille ja ympäristön talonpojille ja jotka ostivat saaduilla rahoilla rukiita ja perunoita, todennäköisesti myös ohraa. (Püvi 1990, 26; EAA, F 644, n.1, s. 1284, 1.6.)

Peruna näyttäytyy Viron tullin tilastoissa *seprasatamista* ensi kertaa Kundassa 1880-luvun alussa, jolloin sen kautta kulkeutui perunaa Suomeen liki 38 000 kiloa. Vauhtiin perunanvienti pääsi varsinaisesti kuitenkin vasta kymmenkunta vuotta myöhemmin, jolloin Kundassa tavoiteltiin jo 500 000 kilon rajaa. Sen jälkeen Kundan

perunanvienti pysytteli 650 000 ja 850 000 kilon välimailloilla kuitenkin niin, että viisivuotiskaudella ennen I maailmansotaa perunaa vietiin yli 1,5 miljoonaa kiloa. Kundaakin merkittävämpiä perunanviennin *seprasatamia* olivat Mahu ja Toolse, joiden vienti ei pudonnut kertaakaan 1896–1910 välisenä aikana alle miljoonan kilon. Perunaa vietiin myös Vösusta, Vergistä ja Purtsesta, joiden keskimääräinen vienti liikkui kutakuinkin 300 000 vuotuisen kilon vaiheilla. (Püvi 1990, 30-31)

Toomas Püvi katsoo, että perinteisellä *seprakauppa-alueella* Virumaan rannoilla suolasilakan tuonti ja viljan vienti pysyttelivät hämmästyttävän vakaina. Niinpä seprakauppa-alueelta vietiin Suomeen 1880-luvulla vuosittain keskimäärin 347 256, 1890-luvulla 314 496 ja 1900-luvun ensi kymmenellä 344 152 kiloa ruista. Samoilla vuosikymmenillä tuotiin kyseiselle alueelle suolasilakkaa 527 436, 532 259 ja 543 816 kiloa. Toomas Püvin mukaan sellaista vakautta on vaikeata selittää millään muulla, kuin pitkäaikaisella ja pysyvällä vaihtokaupan perinteellä *seprakauppa-alueella*. Kun esimerkiksi muita *seprakauppatuotteita* kuten perunaa levisi laajemmille markkinoille Suomessa, niin viljan ja kalan *seprakauppaan* kytkeytyvän käyttäjäkunnan suuruus ja maantieteellinen alue eivät oleellisesti muuttuneet. Kauppavaihto Virumaan rannikolla muodosti 1900-luvun alussa Viron-Suomen kaupan arvosta ilman Tallinnaa vähän yli neljänneksen. Siitä taas seprakaupan arvo oli noin puolet. (Püvi 1990, 38)

Püvin tulkintaan on kuitenkin syytä suhtautua kriittisesti. On totta, että vaihdetut silakka- ja viljamäärät pysyttelivät 1890-luvulle saakka kutakuinkin vakaina. Tämä ei ymmärtääkseni kuitenkaan johtunut siitä, että kaikilta Suomen puolen *sepraseuduilta* olisi tuotu aina lähestulkoon samoja silakkamääriä vaihtoon. Suomenlahden pohjoisrannan *sepraseudut* jättäytyivät toinen toisensa perästä *sepramatkoista*, mutta heidän jättämänsä aukon täyttivät Suomenlahden ulappasaarien kalastajat, joiden saaliit kasvoivat uusien ja tehokkaampien pyydysten ansiosta.

Vaikka kaikkia pikkusatamia ei ole otettu mukaan tilastoihin, voi Toomas Püvin mukaan arvella, että niiden kaupan arvo on ainakin 1900-luvun ensimmäisen kymmenluvun aikana suurelta osin otettu mukaan vuosikatsauksiin. Todennäköisesti laivurit kävivät rekisteröimässä omat kauppatavaransa lähimmässä tullipaikassa. Tällaiseen järjestelyyn viittaavat tullimääräykset, jotka määräisivät kaikki Suomesta tulevat tai sinne lähtevät laivat käymään lähimmässä tullipaikassa. Niin Suomen kuin Vironkin tullin toiminnan tehokkuuden takia laivureiden oli järkevää tehdä näin, koska suurin osa talonpoikien kaupasta oli tullivapaata tai siitä perittiin niin pieni maksu, että

riski ei kannattanut. Siksi voidaan ajatella, että vaikka tullitilastot sisältävät niistä minimaalisesti tietoa, kuvastavat tilastot kuitenkin verrattain hyvin Viron–Suomen kauppaa 1900-luvun ensi kymmenellä. (Püvi 1990, 38-40)

Kundan tullirakennus. RMF 135:22. Virumaan museosäätiö.

Kundan tullimiehiä vuonna 1869(?). RMF 571:3. Virumaan museosäätiö.

6.3. Yhteenveto

Kun *sepramatkat* olivat vilkkaimmillaan 1880-luvun lopulla ja 1890-luvun alussa, vietiin tuolloin Viroon myös kaikkein suurimmat silakkamäärät. Haapasaaren ja Pitkäpaaden tullivartioasemien kautta vietiin 1880-luvun lopulla vuosittain yhteensä noin 320 000 kiloa suolasilakkaa. Seuraavalla vuosikymmenellä suolasilakkaa kulkeutui *seproille* vuosittain reilut 200 000 kiloa, mutta 1900-luvun alkuvuodet aina I maailmansotaan saakka merkitsivät silakkamäärien pienenemistä Haapasaaren osalta noin 80 000 ja Pitkäpaaden osalta 15 000 kiloon, yhteensä siis vajaaseen 100 000 kiloon. Liikenteellisesti vilkkaimpiin vuosiin sopii edelleen se, että tuolloin *sepravirosta* tuotiin kaikkein suurimmat lastit ruista ja perunaa.

Suomen mantereelle ja sen lähisaarille tuotu ruismäärä pieneni koko tarkastelujakson ajan. Kun ruista 1889 *seilattiin* mantereelle ja lähisaarille reilut 300 000 kiloa ja vuosisadan vaihteessa runsaat 120 000, kutistui rukiin määrä I maailmansodan vuosiin tultaessa vajaaseen 35 000 kiloon.

Toinen *sepramatkoilta* tuotu pääartikkeli oli peruna, jota 1889 kuljetettiin Suomeen kaikkiaan 124 000 kiloa. Kun määrästä vähentää Suursaarelle ja Tytärsaarelle ja niiden kautta Suomen rannikkokaupunkeihin menneet reilut 100 000 kiloa, jää mantereen ja lähisaarten osuus vielä tuolloin kovin pieneksi, 17 000 kiloon. Vuosisadan vaihteeseen tultaessa oli mantereen ja lähisaarten *sepraperunan* tuonti kasvanut jo yli 100 000 kilon, josta se sitten pieneni I maailmansodan vuosiin 70 000 ja 1920-luvulle tultaessa 36 000 kiloon. Tässä on huomattava se, että Suursaari ja Tytärsaari olivat kautta *seprakaupan* hiipumisperiodin ehdottomasti merkittävimmät seudut, jotka olivat mukana perunan rahtauksessa yli Suomenlahden. Osan niiden kuljettamasta perunamäärästä saarelaiset hankkivat *seprakaupalla*, mutta kaiken aikaa ostoperunan osuus kasvoi voimakkaasti. Kuvio säilyi II maailmansotaan saakka, joskin jonkin verran perunan rahtauksessa olivat mukana myös virolaiset sekä lavansaarelaiset ja seiskarilaiset.

Suomalaisseprojen Virosta tuoma rukiin määrä oli sellainen, että se herätti kateutta mantereen asukkaissa. Huonoinakin satovuosina saattoi saarelaiskodin aitassa olla yli 20 tynnyriä Virosta tuotua ruista.

Yleisen käsityksen mukaan keväällä suolasilakat suomalaisilta saaneet virolaiset jäivät suomalaisille syksyyn saakka velkaa, jonka he sitten kuittasivat sadonkorjuun jälkeen. Näin yleensä olikin, mutta poikkeus löytyy virolahtelaisten ja virolaisten vä-

lisestä vaihtokaupasta. Virolahtelaiset toivat *sepramatkoiltaan* aina ruista enemmän keväällä kuin syksyllä. Tämä selittynee sillä, että virolahtelaisten *seprasadama* oli Kunda, jonka laajalta talousalueella oli paljon *vuosiseproja*. Heidän kanssaan ei velkakauppaa käyty.

Rukiin ohella *sepravaihdossa* suomalaiset saivat muita viljoja, pellavia, voita, kananmunia, ja humalaa. Joskus saattoi jahdissa kulkeutua Suomeen myös lampaan- tai sianlihaa.

Virolaisten tilastojen nojalla on laskettu, että Viroon viedyn suolasilakan määrä ja sieltä tuodun viljan määrä pysyivät 1880-luvulta 1900-luvun toiselle kymmenelle saakka varsin vakaina. Vakauden selittäminen pitkäaikaisilla *seprasuhteilla* ei nähdäkseni voi kuitenkaan pitää paikkaansa, koska Suomen mantereelta ja lähisaarilta viedyt silakkamäärät pienenivät kaiken aikaa 1880-luvulta lähtien. Vakauttava lisä saatiin ymmärtääkseni Suomenlahden ulkosaarilta, jotka kykenivät lisäämään vientiään parantuneiden pyydysten ansiosta.

7. MUITAKIN KUIN SEPRAMATKOJA

7.1. Vilkkainta 1800-luvun lopulla

Vuosittain pääsääntöisesti keväisin ja syksyisin toteutetut matkat Pohjois-Viron rannikolle tuttuihin pikkusatamiin kuuluivat Suomenlahden ulkosaarelaisten, lähempänä Suomen rannikkoa asuvien sekä Suomenlahden pohjoisrannan itäisten ja keskisten osien kalastajien rutiinikäytäntöihin. Niiden aikana tehtiin suuri osa vuoden tilistä ja niiden aikana ystävyysseurien lujittamisen ohella myös imettiin uusia vaikutteita ja käytänteitä. Perinteisten sepramatkojen ohkeen mahtui kalastaja-laivureiden vuoteen myös muita matkoja, jotka suuntautuivat eri puolille Itämeren. Kotimaan eri satamien lisäksi heidän purjehduksensa kohteena olivat usein Pietari, Riika tai Viron pohjoisrannikon satamat Paldiskista Narvaan.

Kun Virolahdelta käytiin 1800-luvun loppupuolella kahdesta kolmeen kertaa Virossa vaihtamassa suolasilakkaa viljaan, suunnattiin sieltä Viroon samaan aikaan myös muissa asioissa. Vilkkaimmillaan muussa kuin *sepravirossa* käynti oli Virolahdelta 1887, Kun virolahtelaiset kävivät noina 1880-luvun loppuvuosina myös Haapasaaren kautta Virossa, nousee virolahtelaisten matkojen kokonaismäärä puolensadan tun-

tumaan. 1800-luvun lopulla Virossa-käyntien määrä pysytteli 15–20:n vaiheilla, kunnes 1900 puolella vuotuiset käyntikerrat jäivät alle 10:een. Tärkein syy Viroon lähtöön oli se, että pääasiassa Tallinnaan saatiin hyvin polttopuuta kaupaksi. Polttopuun vuotuiset vientimatkat Virolahdelta olivat vilkkaimmillaan 1880–1890-lukujen taitteen molemmin puolin, jolloin matkoja kertyi 15:stä 20:een. Todellinen huippu koettiin kuitenkin 1913, jolloin polttopuuta vietiin Virolahdelta Tallinnaan 27 aluksella. (Taulukko VI:A)

Osa virolahtelaisten pyytämistä ja suolaamista silakoita vietiin Viroon muilla kuin *sepramatkoilla*. Tällainen purjehdus oli vahvinta 1880-luvun loppupuolella. 1890-luvun loppupuolella silakan vientimatkat vähenivät, mutta eivät kuitenkaan loppuneet kokonaan I maailmansotaan mennessä. Yksi Viron-matkan syistä oli myös viljan osto Suomenlahden tälle puolelle. Sellaisia matkoja tehtiin Virolahdelta vuosittain vajaa 10, kun taas perunaa käytiin hakemassa Virosta muutamia kertoja vuodessa. (Taulukko VI:A)

Haapasaaren kautta muuhun kuin *sepraviroon* menttiin Pitkäpaatta vilkkaammin. Aktiivisimmillaan näyttää Virossa-käynti olleen kymmenvuotiskaudella 1885–1895, jolloin Viroon tehtiin *sepramatkat* pois lukien vuosittain jopa yli 150 matkaa. Suurin syy matkoihin oli polttopuun vienti, jota varten 1888 lahden eteläpuolelle menttiin 68 kertaa. Sama perusasetelma säilyi itse asiassa vuoteen 1915 saakka, jonka jälkeen polttopuu ei enää käynyt kaupaksi Tallinnassa. Toiseksi tärkein syy Viroon menoon näyttää olleen viljan osto. Lähes samalle tasolle ylsi suolasilakan kauppa, jonka merkeissä Virossa käytiin tuona vuonna 50 kertaa. Suomalaisten lisäksi suolasilakan kuljetukseen osallistuivat virolaiset, josta tuonnempana. (Taulukko VI:B)

Muiden kuin *sepramatkojen* määrä rupesi vähenemään 1890-luvun puolivälissä. Parinkymmenen vaiheilla matkojen määrä pysytteli sitten aina vuoteen 1915. 1920-luvulla matkattiin Viroon vuosittain vielä muutamia kymmeniä kertoja, mutta 1930-luvulla siellä käytiin enää muutamana vuotena. Ahkerimpia Virossa-kävijöitä olivat haapasaarelaiset, jotka tekivät esimerkiksi 1888 Suomenlahden eteläpuolelle *sepramatkojen* lisäksi vielä 104 matkaa. Näihinkin keskeisin syy oli polttopuun vienti silakan viennin ja viljan oston ollessa lähes yhtä monta kertaa syynä purjehdusmatkalle etelään. Haapasaarelaisten matkat alkoivat vähetä 1890-luvun puolivälissä, jolloin niiden määrä kutistui yli 30:stä alle 10:een. 1900-luvun ensi kymmenen lopulla koettiin uusi elpyminen liki parikymmenine matkoineen. Haapasaarelaiset eivät luopuneet

Virossa-käynneistä Suomen ja Viron itsenäistyttyäkään. Viimeisen kerran haapasaa-relaiset kävivät Virossa 1936, jolloin sieltä tuotiin viljaa ja perunaa. (Taulukko VI:B)

Ahkerasti Virossa käytiin myös Vehkalahden rantakylistä, joista 1880-luvulla *seilat-tiin* Viroon vuosittain parikymmentä kertaa. Vehkalahdella matkat harvenivat kuitenkin Haapasaarta aikaisemmin jo 1890-luvun puolimaissa, mutta kokonaan matkape-rinteestä luovuttiin vasta 1913. Vehkalahden tammiolaiset näyttävät saaneen riittä-västi viljaa ja muita tarvikkeita varsinaisilta *sepramatkoilta*, koska heidän muut Viron-matkansa jäivät tuntuvasti haapasaarelaisia ja muita vehkalahtelaisia vähälukuisem-miksi. Tammiolaisten kohdalla suurimmat syyt matkoihin olivat suolasilakan myynti ja polttopuiden vienti, ja matkojen lukumäärä pysytteli alle 10:ssä. Tammiolaiset ja itse asiassa vilkkaammin Virossa käyneet kuorsalolaiset lopettivat Viron-matkat 1915, mutta tammiolaiset ryhtyivät käymään siellä jälleen muutamina 1920-luvun vuosina. (Taulukko VI:B)

7.2. Narvaan

Suolasilakan viennin huippu muilla kuin *sepramatkoilla* Pitkäpaaden tullivartion kautta osuu samaan aikaan eli 1880-luvun lopulle ja 1890-luvun alkupuolelle kuin itse *sepramatkoillakin*. Kun esimerkiksi 1887 kuljetettiin *sepraviroon* suolasilakkaa yli 120 000 kiloa, meni sitä muina aikoina vain neljännes siitä. Muun viennin osuus suhteessa vaihtopaikoille vientiin kasvoi kuitenkin kaiken aikaa 1900-luvun puolella. Oman erikoisvärinsä vuoden 1913 lukuihin tuo se, että virolahtelaisten suolasilakat kuljetettiin Narvaan virolais- ja inkeriläisaluksilla ainoastaan yhden aluksen ollessa kotoisin Virolahdelta. (Taulukko VII:A)

Leijonanosa Viroon muutoin kuin *sepravaihtoon* viedystä suolasilakasta myytiin Narvassa. Narvan lukuihin voidaan muutamana vuotena lisätä vielä ne silakkakilot, jotka ohjautuivat Viroon Haapasaaren kautta. Toinen kohde, jonne suolasilakkaa vietiin muutoin kuin *sepravaihtoon*, oli Kunda. (Taulukko VII:A)

7.3. Tallinnaan

Suolasilakan vienti Haapasaaren kautta Viroon muilla kuin *sepramatkoilla* oli huipussaan 1880-luvun lopulla. Määrä on kuitenkin vain neljännes siitä, mitä Viroon vietiin *sepramatkojen* yhteydessä. Silakkakantojen vaihteluja kuvastaa hyvin se, että 1899 kulkeutui Haapasaaren kautta Viroon muilla kuin *sepramatkoilla* vain 700 kiloa suolasilakkaa, kun edeltäneinä vuosina määrä oli yleensä 15 000 kilon vaiheilla. (Taulukko VII:B)

1900-luvun alkuvuodet merkitsivät taantumaa suolasilakan viennissä. Itsenäisen Suomen alkuvuosina silakkamäärät pysyttelivät 1923:een saakka 5 000 kilon vaiheilla. Haapasaarelaisten mieluisin suolasilakan vientikohde oli Tallinna. Näin oli asiantaita kuitenkin vain 1880-luvun lopulle saakka. Kun esimerkiksi 1888 Narvaan vietiin Haapasaaren kautta suolasilakkaa vajaat 4 000 kiloa, kuljetettiin samana vuonna Tallinnaan silakkaa neljä kertaa enemmän. Käännöksenä Narvan eduksi tapahtui 1890-luvun alkuvuosina, joiden jälkeen Narva ei enää luovuttanutkaan johtoasemaansa koko tutkimusajanjaksolla kuin kerran. Narvaan viedyt silakkamäärät olivat muutamia tuhansia kiloja. I maailmansodan vuodet merkitsivät tuntuvaan Narvan-viennin vilkastumista, kun suolasilakkaa saatiin menemään sinne liki 36 000 kiloa. (Taulukko VII:B)

Tammiolaisen myyntimatkat suuntautuivat 1800-luvun puolella haapasaarelaisten tapaan. Vielä 1888 valtaosa suolasilakasta myytiin Tallinnaan, mutta jo 1890-luvun puolimaissa myymässä käytiin vain Narvassa. Tammiolaisten Tallinnaan ja Narvaan myymät silakkamäärät eivät kuitenkaan nousseet muutamaa tuhatta kiloa suuremmiksi lukuunottamatta vuotta 1895, jolloin silakkaa vietiin Narvaan 8 300 kiloa. Pienemmistä viejistä Vehkalahti pysyi koko ajan uskollisena Tallinnalle. Vehkalahten rannikkokylistä vuosittain viedyt määrät jäivät kuitenkin 1880-lukua lukuun ottamatta alle 1 000 kilon. Pyhtäällä taas oltiin mieltyneitä Narvaan, (Taulukko VII:B)

Muutaman poliittisten mullistusten¹⁶ täyttämän vuoden hiljaiselon jälkeen pääsivät suomalaiset jälleen 1921 kuljettamaan suolasilakkansa Viroon. Uusien määräysten johdosta kaikki kala oli kuitenkin vietävä Port Kundaan, jossa se myytiin Viron kuluttajaosuuskunnalle.

---

¹⁶ Mullistuksilla tarkoitetaan tässä niitä kala- ja vaihtokauppaa rajoittaneita tapahtumia, jotka liittyivät I maailmansotaan ja itsenäisen Suomen kuin Viron syntyyn. Suomessa oli huutava elintarviketilanne keväällä 1918 sodan päätyttyä. Siksi kalastajat joutuivat syksyllä myymään kaikki silakkansa valtiolle. Virossa taas saksalaisvallan romahdettua jatkui kansalaissota pitkälle vuoteen 1919, jolloin kaupallinen toiminta oli hyvin hankalaa. Entiselle tolalle suomalais-virolaisessa silakkakaupassa päästiin vasta Tarton rauhansopimusten jälkeen 1920.

Suolasilakan vienti Kuntaan 1921

	suolasilakkaa (kg)	aluksia
Suursaari	34 215	47
Kotka	18 250	2
Tytärsaari	16 249	42
Hamina	15 150	1
Haapasaari	12 300	3
Lavansaari	3 700	13
Seiskari	2 392	12
Kaunissaari	200	1
Yhteensä	102 456	121

Lähde: Kunta Tollivalitus, kapteeni deklaratsoon. ERA 4903, n.1, s. 9.

Yllä olevasta taulukosta havaitaan, että eniten, yli 34 000 kiloa suolasilakkaa Vi-roon vietiin 1921 Suursaaresta. Kakkosijalle ylsivät Tytärsaaren ohella Haapasaari, Kotka ja Hamina, joista kahden jälkimmäisen kilot koostuivat keskusten ympäristöstä kerätyistä silakoista. Yhteenlaskettu vientimäärä lähenteli I maailmansodan alkuvuo-den lukuja. Merkillepantavaa tilastossa on edelleen vientiin käytettyjen alusten mää-rä. Suursaarelaiset ja tytärsaarelaiset, osin myös lavansaarelaiset ja seiskarilaiset olivat liikkeellä peräti monella aluksella, kun sama silakkamäärä kuljetettiin perille Haminasta yhdellä aluksella. Näin ollen on selvää, että ainakin suursaarelaiset ja tytärsaarelaiset olivat vielä tuolloin liikkeellä hyvinkin pienillä aluksilla.

7.4. Tallinnassa

Suomenlahden itäosien kalastajien lisäksi suolasilakkaa toimittivat Vi-roon myös ahvenanmaalaiset ja Saaristomeren saarissa asuvat laivurit ja kalastajat, joiden kokemuksia 1800–1900-lukujen taitteen molemmin puolin on tallentanut Helmer Tegengren. Eckeröläisten kokemusten nojalla suuret virolaiset tukkuostajat ostivat koko lastin, mutta väliin silakka-astiat oli myytävä torilla. Silakan tuoja saattoi halu- tessaan saada maksun tavarastaan rahassa, mutta esiintyi myös vaihtoa viljaan. Kökarilaisilla oli tapana myydä koko lasti jollekin Tallinnan suurista firmoista. Kun kauppa oli päätetty ja maksu saatu joko Suomen tai Venäjän valuutassa, kuljettivat

firman kärriit silakkatynnyrit *raakkaustalolle*, joka sijaitsi Pakkahuoneentorilla. Siellä firman miehet avasivat tynnyrit ja sulloivat ne niin täyteen kuin mahdollista. Silakat myös luokiteltiin kolmeen eri laatuluokkaan, joista viimeiseen joutuminen merkitsi *raakkausta*¹⁷. (Tegengren 1974, 14-16)

Kevään ensi matkalle Tallinnaan otettiin mukaan syksyltä jäänyt ja jäidenlähdön jälkeen pyydetty suolasilakka. Se oli yleisimmin pakattu neljännes- tai kahdeksasosa-tynnyreihin, ja silakan laatua tarkkailtiin tiukasti. Silakat myytiin sovittuun hintaan Makaroffin, Brockhausenin tai Rothermanin kauppahuoneille, jotka huolehtivat niin laivojen tulevista ja lähtevistä lasteista kuin alusten selvityksestäkin. (Tegengren 1974, 28)

Tallinnassa silakasta saatu hinta oli Tegengrenin mukaan selvästi muualla saatua huonompi. Kevätsilakkaa oli kuitenkin vaikeata saada kaupaksi muualle kuten Tukholmaan, ja niinpä 1890-luvun puolivälistä lähtien ne olikin kaupattava Tallinnassa. Tosin suolasilakkaa kuljetettiin edelleen 1920-luvun alkuun saakka jonkin verran Tukholmaan, jossa kysyntä kuitenkin tuolloin tyrehtyi. Kun Helsingissä sai 1890–1918 välillä silakkatynnyristä 25–40 markkaa, oli Tallinnassa tyytyminen 18 markkaan. Hintaero kompensoitui kuitenkin sillä, että Tallinnasta ostettu vilja oli halpaa ja erittäin hyvälaatuista. (Tegengren 1974, 17)

Tallinnassa suomalaiset talonpoikaisalukset ohjattiin ns. Länsisatamaan, joka sijaitsi kaikkein ulompana aallonmurtajan kupeella. Satamassa ollessaan laivurit ja miehistö asuivat laivalla. Siellä oli suuren palovaaran takia kielletty keittämästä ruokaa ja sytyttämästä valoa laivalla. Ruoka valmistettiin siksi lähellä sijaitsevassa keittotalossa, joka oli yksikerroksinen ja varustettu pitkällä avoimella liedellä. Miehistön jäsenet tai naiset valmistivat siellä omista eväistä lämmintä syötävää. Eväiksi Vironmatkaa varten oli tapana ottaa leipää, voita, lihaa sekä tuoretta ja suolattua silakkaa. Joskus Tallinnan satamassa jouduttiin oleskelemaan kokonainen viikko tai kauemminkin. Oleskelun kesto riippui satamassa olevien laivojen paljoudesta ja keväisen sään oikullisuudesta. Virosta ostettiin ruisjauhojen lisäksi myös perunoita istutettavaksi ja keitettäväksi. Jotkut kapteenit ostivat Tallinnasta täyden lastin perunaa, jonka he sitten kuljettivat myytäväksi Tukholmaan, Sundsvalliin tai Ahvenanmaalle. Ruisjauho taas ostettiin 100 kilon painoisissa matoissa tai joskus 16 kilon painoisissa

---

¹⁷ Raakki on alun perin muinaisskandinavinen ja meille ruotsin kielestä lainattu. Vastaava sana on lainattu alaksasta sekä venäjän että viron kieleen. Sana tunnettiin jopa karjala-aunuksessa, johon sen on päätelty lainautuneen sekä suomen että venäjän kielistä. Sen johdannaisverbiä prakuija, brakuita, prakuita käytettiin hylkäämisen merkityksessä. (Itkonen. Joki 1962, 701-702)

puutapusseissa. Näiden lisäksi perinteisiin ostettaviin kuuluivat hamppu, makaronit, saijat (vir.=vehnäleipä, vehnänen) ja Riga-balsam -pullot. (Tegengren 1974, 33)

Tallinnan kalasatama. MMF 1704-21. Viron Merimuseo.

Tallinnan ohella suomalaisalukset kävivät myös Tallinnan länsipuolella sijaitsevassa Paldiskissa. Sisämaasta sinne johtavat tiet olivat niin heikossa kunnossa, että virolaisten talonpoikien, joiden kanssa kaupat tehtiin suoraan, oli vaikeata tulla vankureineen rantaan. Talonpojat toivat perunat säkeissä, jotka tyhjennettiin puiseen, suoraan ruumaan johtavaan ränniin. (Tegengren 1974, 22)

Käsityksen niistä suolasilakka- ja ruisjauhomääristä, joita 1900-luvun alun laivurit Tallinnaan ja Paldiskiinkin sekä niistä ulos kuljettivat, antavat Helsingholmenilta Taalintehtaan lähettyviltä kotoisin olleen laivurin Lennart Rosenbergin jälkeensä jättämät tullipassit. Esimerkiksi vuosina 1900–1903 Rosenberg kuljetti lähinnä Kemiön eteläosista suolasilakkaa Viroon 38 000 kilosta 66 000 kiloon, joka merkitsee matkaa kohden 8 300 kilosta 9 500 kiloon. Paluurahina hän toi kotikulmien saaristolaisille myytäväksi ruisjauhoa 20 000 kilosta 77 000 kiloon, joka yhtä matkaa kohden tekee 3 400 kilosta 8 600 kiloon. (Tegengren 1974, 36; Papp 1988, 84)

Vielä 1800-luvun puolivälissä ahvenanmaalaiset ostivat jauhonsa Tukholmasta, josta haettiin ennen kaikkea ruisjauhoa. Vehnäjauhoa ostettiin pieniä määriä, ja vielä vähemmän kelpuutettiin ohrajauhoja. Tukholma jauhojen hankintapaikkana vaihtui

kuitenkin 1800-luvun toisella puoliskolla Tallinnaksi, josta kuljetettiin halpaa venäläistä viljaa myytäväksi asti. (Strandvik 1988, 86)

7.5. 3 500 kuutiota polttopuuta

Pitkäpaaden tulliaseman kautta Viroon viedyn polttopuun määrää ei pystytä määrittelemään kuin muutamalta vuodelta 1880-luvun puolivälissä. Suuri osa viennistä oli virolaisten käsissä, joiden tiedetään olleen kuljettamassa Kolgan moisiosta polttopuuta Tallinnaan jo 1370-luvulla. Myös 1800- ja 1900-lukujen taitteessa puiden myynti oli hyvä tulonlähde muun muassa Sagadin, Karulan ja muillekin moisioille, joiden puuta vietiin vuosittain tuhansia sylejä Altjalta, Vainupealta, Seljalta ja muualtakin. (Tarvel 1981, 22) Suomen puolella vietiin esimerkiksi 1887 Pitkäpaaden kautta 12 virolaisaluksella polttopuuta Tallinnaan 2 340 kuutiota (585 syltä) seitsemän virolahtelaisaluksen kuljettaessa ainoastaan 960 kuutiota (240 syltä). Vaikka polttopuun vienti Tallinnaan hiipui 1890-luvun lopulla, nousi se juuri ennen I maailmansotaa jälleen huippulukuihin. Tallinnaan 1913 viedyn polttopuun määrästä ei ole tietoa, mutta tuona vuonna oli puuta rahtaamassa peräti 27 alusta. Niistä useimman peräpeilissä oli kotisatamana pääasiassa virolainen pikkusatama. (Taulukko VIII:A)

Haapasaaren kautta tapahtuneen polttopuun viennin huippu osuu 1880-luvun loppuvuosiin ja 1890-luvun ensi puoliskolle, jolloin sitä kuljetettiin Tallinnaan esimerkiksi 1888 7 372 kuutiota (1 843 syltä) peräti 69 aluksella. 1900-luvun ensi vuosina polttopuun vienti Haapasaaren kautta putosi hieman yli 1 000 kuution (250 syltä) ja niitä kuljettaneiden alusten määrä noin 15:een. Viimeinen yli 1 000 (250 syltä) kuution määrä rahdattiin 1915. (Taulukko VIII:B)

Valtaosa Haapasaaren tullivartion tilastoihin merkitystä polttopuun viennistä Tallinnaan ja osin Purtseen tapahtui haapasaarelaisilla aluksilla. Niitä oli vuoteen 1899 saakka kaikista polttopuista vieneistä aluksista vähintään puolet, siitedes niiden osuus pieneni. Syleissä mitattuna suurin haapasaarelaisten vientimäärä löytyy vuodelta 1887, jolloin niiden osuus nousee 1 140 syleen (4 560 kuutiota). Huima pudotus ajoittuu vuosisadan vaihteeseen, jolloin haapasaarelaisten vientiä kertyi enää kymmenesosa huippuvuosista. Haapasaarelaisten ohella kuorsalolaiset olivat vahvasti mukana polttopuuviennessä. Vientiä kertyi 1800–1900-lukujen taitteessa jopa reilut

700 (2 800 kuutiota). 1900-luvun alusta I maailmansotaan kuorsalolaiset pysyttelivät muutamalla aluksella kaiken aikaa mukana leikissä. (Taulukko VIII:B)

Kolmannen vankan vientiryhmittymän muodostivat ne virolahtelaisalukset, jotka käyttivät Tallinnan matkoillaan Haapasaaren tulliasemaa. 1880-luvulta 1890-luvun puoliväliin polttopuita vietiin Tallinnaan vuosittain parisataa syltä (800 kuutiota). Virolahdella ei koettu 1900-luvun alkuvuosina romahdusta. Mukana olleiden alusten määrä kuitenkin väheni muutaman 1900-luvun alun hyvän vuoden jälkeen. Vuoteen 1903 päättyi polttopuun kuljettaminen Vehkalahden rantakylistä Tallinnaan. Vehkalahden jaalat ja jahdit olivat kysytyimmillään 1890-luvun toisella puoliskolla, mutta mukana polttopuubisneksessä ne olivat jo tarkastelujakson alusta 1880-luvulta lähtien. (Taulukko VIII:B)

Samoista Suomesta ostettavista ja valtaosaltaan Tallinnaan vietävistä puulasteista kilpailivat suomalaisten ohella myös virolaiset. Viikkaimmillaan tämä purjehdus oli 1880-luvun lopulla ja 1890-luvun alussa jatkuen aina vuoteen 1919 saakka. Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta tapahtuneessa liikenteessä viikkain vuosi näyttää olleen 1893, jolloin virolaiset kävivät hakemassa polttopuulastin kaakkoisen Suomen rannikolta 25 aluksella. 1890-luvun puolivälin jälkeen lastien määrä hiipui jatkuvasti. (Taulukko X:A)

Vuodet 1913 ja 1914 olivat viikkaita myös Haapasaaren tullivartion kautta kulkeneiden virolaisalusten polttopuun kuljetuksissa. Virolaislaivoja oli liikkeellä reilut parikymmentä. Muutoinkin Haapasaaren liikenne kulki samoja latuja Pitkäpaaden kanssa siten, että 1880-luvun lopun kiireisyyttä seurasi aina vuoteen 1913 saakka jatkunut seesteisyyden kausi. (Taulukko X:B)

7.6. Muilta kuin sepramatkoilta ruisjauhoja

Kuten aiemmasta on huomattu, tuotiin Virolahdelle *sepramatkojen* yhteydessä 1880-luvun loppuvuosina yli 100 000 kiloa ruista. Lähes yhtä vahvana ja vakaana jatkui tahti aina 1900-luvun alkuvuosiin saakka. Myös muilta kuin *sepramatkoilta* tuotiin Pitkäpaaden kautta Virolahdelle 1890-luvun alkupuolella paljon ruista. Ehdoton kärki vuosi oli kuitenkin 1895, jolloin muilta kuin *sepramatkoilta* kulkeutui Virolahdelle peräti runsaat 109 000 kiloa ruista. Samoilta matkoilta tuotiin myös ruisjauhoa, joka muilla Virossa-käynnin paikkakunnilla oli perunan jälkeen ehdoton ykkösartikkeli.

Virolahdelle ruisjauhoa tuotiin aina 1900-luvun ensi kymmenen toiselle puoliskolle. (Taulukko IX:A)

Kun virolahtelaisten Pitkäpaaden kautta tekemät jauhamattoman rukiin ja ruisjauhon ostosmatkat Viroon päättyivät 1907, jatkuivat ne Haapasaaren tullivartion kautta I maailmansotaan saakka. Ruista toki tuotiin liki 50 vuoden aikana vain muutamia kertoja, mutta ruisjauhoa oli aluksen lastina lähes jokaisena vuotena. Yli 100 000 kiloon yllettiin 1880- ja 1890-lukujen taitteessa. Vielä 1902 kulkeutui Virolahdelle Haapasaaren tullivartion kautta ruisjauhoa, mutta tuon jälkeen Pietari sai Tallinnan-purjehduksista yliotteen. (Taulukko IX:B)

Vielä 1800-luvun puolella haapasaarelaiset hakivat ahkerasti ruisjauhonsa Virosta rahalla muulloinkin kuin *sepramatkoilla*, vaikka ruis tuotiin saareen niiden yhteydessä. Suurimmillaan – runsaat 35 000 kiloa – tuonti oli 1894, mutta 1900-luvun ensi kymmenellä ruisjauhoa ei tätä kautta Haapasaarelle tuotu. Ennen I maailmansotaa tuonti hieman vilkastui päättyäkseen sitten sodan toisena vuotena. Suomen ja Viron itsenäistyttyä haapasaarelaiset hakivat ruisjauhoa vielä muutaman kerran 1936 ja 1937, kumpaisenakin vuotena tuhatkunta kiloa. Varsin vilkasta ruisjauhon tuonti 1800-luvun loppupuolella oli edelleen Vehkalahden rantakylissä, jotka parhaimmillaan 1894 kuljettivat sitä Virosta Suomen puolelle reilut 23 000 kiloa. Harrastus hiipui kuitenkin 1900-luvun puolelle tultaessa. Vehkalahden rantakylien kaltainen kehitys oli Kymin Kuutsalossa ja jonkin verran vähemmässä määrin myös Vehkalahden Kuorsalossa, jossa tosin ruisjauhon ostosmatkoista ei luovuttu kokonaan 1900-luvun puolel-lakaan. Sen sijaan ruisjauhon tuonti Tammioon oli koko tarkastelujakson ajan hyvin sattumavaraista. (Taulukko IX:B)

7.7. Perunaa

Ruisjauhoakin tärkeämpi tuontiartikkeli oli peruna, jonka tuonnista ensimmäiset tullimerkinnät Viron puolella ovat 1860-luvulta. Sen tuonti vilkastui jo 1890-luvun puolella, ja seuraavina vuosikymmeninä perunan kuljetuksen merkitys entisestään korostui, varsinkin 1920-luvulla ja 1930-luvun alkupuolella.

Virolahdella perunan tuonti *sepramatkojen* yhteydessä oli vaatimatonta 1880- ja 1890-luvuilla. Myös Haapasaaren kautta virolahtelaiset kuljettivat muutamana 1800- ja 1900-lukujen vaihteen vuotena perunaa kotiseudulle. Muutos alkoi tapahtua 1890-

luvun puolimaista lähtien. Pitkäpaaden ja Haapasaaren kautta tuotiin Virolahdelle vuosittain 40 000–70 000 kiloa ostoperunaa, ja sama kehitys tosin hieman laimentuneena jatkui I maailmansodan vuosiin saakka. Perunan nouto Virosta Virolahdelle jatkui edelleen 1920-luvulla nimenomaan Haapasaaren kautta. Kahtena viimeisenä vuotena, 1926 ja 1927, joina virolahtelaisalukset osallistuivat perunan rahtaukseen Virosta Suomeen, nousivat tuodut määrät 30 000 kilosta 50 000 kiloon. (Taulukko IX:A)

Todellisena perunakeskuksena voidaan pitää Haapasaarta. Muita suurempien perunamäärien lisäksi Haapasaaren luvuissa on erikoista se, että muutamaa poikkeusvuotta lukuun ottamatta *seprakaupan* yhteydessä tuotiin saareen aina tuntuvastikin enemmän perunaa kuin ostosmatkoilta. Haapasaarelaisten perunan tuonti oli käynnissä jo 1868. Parikymmentä vuotta myöhemmin Viron seproilta saatiin vaihdossa liki 33 000 kiloa perunaa, mutta ostaen sitä tuotiin vain viidennes. 1890-luvun puolella haapasaarelaisten perunan tuonti kiihtyi. Varsinainen huippuvuosi oli 1896, jolloin ostetun perunan määrä ensi kertaa ylitti *sepraperunan* määrän. (Taulukko IX:B)

Tästedes ostoperuna kuitenkin hävisi jatkuvasti *sepraperunalle*. 1915 tavoiteltiin kokonaistuonnissa tiukasti jo 100 000 kilon rajaa, *sepraperunan* lisäksi haapasaarelaiset hankkivat Virosta ostaen 60 600 kiloa perunaa. 1920-luvulla ostoperunaa hankittiin aina *sepraperunaa* runsaammin. (Taulukko IX:B)

Tammiolaiset pääsivät virolaisen perunan makuun 1880-luvun lopulla. 1894 olikin sitten jo todellinen huippuvuosi, kun *seproilta* vaihdetun runsaan 32 000 perunakilon lisäksi niitä hankittiin ostamalla 53 900 kiloa. Sen jälkeen ostoperunan määrissä saattoi olla suuriakin vuosittaisia vaihteluita. 1920-luvulla kehitys oli samanlainen kuin Haapasaaressäkin eli ostoperunaa hankittiin aina enemmän kuin *sepraperunaa*. (Taulukko IX:B)

Kuorsalolaisten perunan ostosta ei ole ennen I maailmansotaa merkintöjä kuin vuodelta 1901. Kuorsalolaiset olivat mukana Suomenlahden perunakaupassa 1920-luvun puoliväliin saakka, jolloin he kahdella, kolmella aluksella seilasivat perunaa vuosittain noin 20 000 kiloa Virosta Suomeen. Kuorsalolaiset olivat 1937 mukana myös viimeisellä suuremmalla *sepramatkalla*, (Taulukko IX:B)

Tammiolaisilla ja kuorsalolaisilla oli jaaloja ja jahteja, joilla he veivät halkoja Tallinaan ja toivat perunoita Suomeen. Tavallisesti perunakaupassa meneteltiin niin, että laivuri osti koko lastin verran perunoita ja möi sen sitten vähittäiskaupalla *maston juurelta*, suoraan aluksesta. Ensimmäinen perunalasti haettiin Virosta heti jäiden

lähdettyä. I maailmasodan jälkeen laivurit joutuivat usein matkaamaan perunoita saadakseen parikymmentä kilometriäkin Pohjois-Viron maaseudulle, jossa perunat oli koottu kasoiksi teiden varsille. Perunan myyjä toi sitten lastin vankkureillaan rantaan, jossa se karrättiin alukseen ja laskettiin sen ruumaan. (Louko 1951, 108-109)

Erityisen tärkeäksi perunan kuljetus Virostä Suomeen muodostui Suomenlahden ulkosaarten, varsinkin Suursaaren ja Tytärsaaren asukkaille. Saarelaiset ryhtyivät kuljettamaan perunoita Virostä Suomen satamiin myytäväksi kannellisilla jaaloilla, joita alettiin ottaa käyttöön 1873 uusitun myös maalaisalusten purjehdusvapauden toteuttaneen merilain voimaantulon jälkeen. 1800-luvun lopulla jaaloja alettiin korvata pienemmillä yksimastoisilla jahdeilla. Ne olivat hyvin soveliaita perunoiden kuljetukseen. Niinpä 1930-luvulla oli Suursaarella ja Tytärsaarella hieman yli 50 aluksen laivasto, joka oli rakennettu nimenomaan perunankuljetusta varten. (Peltola 1960, 228, 230)

Suursaarelaisten alusten kuljettamat perunamäärät 1922-1929

	perunoita (kg)
1922	256 318
1923	259 302
1924	246 620
1925	577 942
1926	400 194
1927	204 995
1928	90 383
1929	44 360

Lähde: Peltola 1960, 229.

Maataloustuotteiden tuontiin Suomeen 1930-luvulla vaikutti se, että 16.3.1930 allekirjoitetussa lisäpöytäkirjassa oli vuoden 1921 Viron ja Suomen kauppasopimuksesta pyyhitty tullivapaat maataloustuotteet ja kala. Samaan aikaa valmisteltiin kuitenkin 29.10.1921 solmittuun ja 13.10.1922 voimaan tulleeseen Suomen ja Viron väliseen kauppa- ja merenkulkusopimukseen nopeita uudistuksia. Uusi sopimus allekirjoitettiin huhtikuun 11. päivänä 1931, mutta se tuli talouskriisin takia voimaan vasta 1. lokakuuta 1934. Sillä korvattiin vuoden 1921 sopimus ja vuoden 1930 lisäpöytäkirja. Sen mukaisesti Viro sai viedä Suomeen talonpoikais/kalastajatavaroista tullitta vain siemeniä ja omenia. Sen sijaan perunoille ja perunajauhoille

määrättiin kiinteät tullit. Suomi puolestaan sai viedä Viroon tullitta samaisista tuotteista vain kiviä. Tämä Viron aloitteesta neuvoteltu sopimus merkitsi lopullista kuoliniskua vuosisatoja jatkuneelle ulkoapäin organisoimattomalle *seprakauppaperinteelle*. (Koik 1973, 342)

Kolmisen vuotta käydyissä sopimusneuvotteluissa yksi ongelmakysymys oli peruna, jonka tuonnille Suomi oli asettanut tullin vuoden 1930 alusta. Asia oli Suomenlahden saarilla asuvien ohella tärkeä myös virolaisille, koska esimerkiksi 1928 Viron koko perunanviennistä 21,5 prosenttia suuntautui Suomeen. Neuvottelujen lopputuloksena Suomi myönsi Virolle 33,3 prosentin alennuksen tullista. Suomi myöntyi myös siihen, että perunoita voitiin myydä entiseen tapaan suoraan laivasta. (Koik 1973, 340-348)

Vuoden 1930 lisäpöytäkirja ja ennen kaikkea saman vuoden alusta voimaan tullut perunatulli uhkasivat kaventaa Viroon kalaa vievien Suomenlahden rannikon asukkaiden sekä ulkosaarelaisten elinehtoja tuntuvasti. Itäisen Suomenlahden rannikolta ja saarilta oli viety Viroon suolasilakkaa, jota vastaan saatiin lähinnä ruista, 1900-luvun puolella Virosta tuotiin yhä enemmän myös perunaa, jota sitten kaupattiin Suomen satamissa. Kun Suomen perunantuonnille asettama tuontitulli astui voimaan vuoden 1930 alusta, hankki kyseisellä tavalla elantonsa Suur- ja Tytärsaarella reilut 100 perhettä, jotka harjoittivat silakkaan vaihdetun perunan rahtaamista noin 50 aluksella. Niillä tehtiin vuosittain keskimäärin kuusi matkaa Suomen ja Viron välillä, ja niillä tuotiin vuosittain neljästä viiteen miljoonaa kiloa perunaa Suomen markkinoille. Suurimmilla aluksilla saatettiin kuljettaa purjehduskaudessa jopa 100 000 kiloa perunaa normaalien kertalastien ollessa kuitenkin noin 50 tonnia. (Peltola 1960, 229; Aalberg 1963, 9)

Asiaan otti kantaa marraskuun 6. päivänä 1930 työnsä tulokset valtioneuvostolle esittänyt Suomenlahden itäosan rannikon ja ulkosaarten sekä Laatokan rannikon kalastajaväestön taloudellista asemaa tutkimaan asetettu komitea, jonka mielestä perunatulli tulisi haittaamaan suuresti perunan rahtausta ja tekemään sen ehkä kokonaan kannattamattomaksi. Komitean mielestä tiettyjen saarten asukkaiden vapautaminen tullista ei ole kuitenkaan oikein, koska perunanviljelyä tulisi pyrkiä lisäämään Kannaksella. Komitean jäsenet kalastusneuvos E. Hellevaara ja kalastaja M. Rytkolä olivat kuitenkin toista mieltä. Heidän mielestään vapautus tulisi myöntää, koska saaristolaisten Virosta Suomeen vuosittain kuljettava perunamäärä 4–5 miljoonaa kiloa ei mitenkään voinut alentaa hintoja Suomessa. Näin siksi, että kyseinen määrä oli

vain 0,6–0,7 prosenttia Suomen koko vuotuisesta 700 miljoonan kilon perunasadosta. (Komiteamietintö 1930, 31-23).

Suomen valtiovarainministeriö oikeutti komiteasta poiketen toukokuun 10. päivänä 1932 annetun lain 17. pykälän nojalla Suursaaren, Tytärsaaren, Lavansaaren ja Seiskarin asukkaat saman vuoden syyskuun alusta lukien tuomaan vuosittain Virosta asukasta kohden 150 kiloa jauhettua tai jauhamatonta ruista sekä 400 kiloa perunoi- ta. Suomen Viron lähetystön selvityksen mukaan merkitsi kyseinen 3 500 ulkosaare- laiselle (Lavansaari 1 337, Suursaari 869, Seiskari 810 ja Tytärsaari 572 asukasta) myönnetty tullivapaus noin 525 tonnin ruis- tai jauhomäärän sekä 1 400 tonnin perunamäärien tuomista Suomeen. (EAA F.957. n. 4. s. 224)

Toisille saarille annetut tullitonta tuontia koskevat erivapaudet herättivät tyytymät- tömyyttä Viipurin läänin rannikon, Virolahden, Mustamaan, Tammion ja Kuorsalon kalastajissa, jotka myös pyysivät kyseisiä vapautuksia. Niiden myöntämistä myös kyseisille lähellä Suomen mannerta oleville saarille oli itse asiassa esittänyt jo 1927 istunut asiantuntijalautakunta. Perustelujen mukaan niissä kyläkunnissa, jotka ranni- kolla olivat kaukana suurista kulutuskeskuksista ja jotka eivät voineet myydä kalaan- sa tuoreena, oli tilanne sama kuin ulkosaarissa. Tällaisia kalastajayhdyskuntia olivat lautakunnan mukaan Pitkäpaasi, Martinsaari ja Mustamaa Virolahdella, Kuorsalo ja Tammio Vehkalahdella sekä Kymiin kuuluva Haapasaari. Vehkalahden saarilta lau- takunta katsoi olevan kyllä lyhyemmät matkat Haminan ja Kotkan kaupunkeihin, mutta suurempia silakkasaaliita oli vaikea mihinkään sijoittaa. Lautakunnan mielestä olisikin ollut kohtuuden ja oikeuden mukaista, että myöskin rannikkosaarten kalastuk- sesta elävälle väestölle olisi myönnetty sama oikeus kuin ulkosaartenkin asukkaille tuotaessa Virosta elintarpeita. (SKL 1933:40/8)

Viron Helsingin lähetystön kesäkuun 16. päivänä 1935 laatiman muistion mukaan tullihallitus oli edelleen kielteisellä kannalla varsinkin siksi, että tullivapaan kaupan seuraaminen Viipurin läänin saaristossa olisi ollut ylivoimaisen vaikeaa. Mikäli valtio- varainministeriö olisi katsonut oikeaksi puoltaa Viipurin läänin saariston asukkaiden pyyntöä, olisi se merkinnyt lähetystön mukaan lain muuttamista. (EAA F. 957. n. 4. s. 325)

Ulkosaarten asukkaiden saamat tuontihelpotukset eivät kuitenkaan menneet Vi- rossa lävitse ilman, että Viro olisi asettanut omia ehtojaan. Se vaati saarilta tuotaville suolasilakoille 1920-luvun alun malliin alkuperätodistusta. Keskustelu asiasta alkoi jo 1930 ja kärjistyi vuoden 1932 syyskuussa Viron talousministeriön kaupallisteollisen

osaston kirjeeseen maan ulkoministeriön ulkomaankauppaosastolle. Kirjeessä ihmeteltiin suomalaisten menettelyä, kun he vaativat itselleen vapautuksia sopimuksesta, mutta samalla edellyttivät Virosta tuotavilta omenilta alkuperätodistuksia. Kirjeenvaihto suomalaisten kanssa oli vilkas, kunnes asiassa päästiin yhteisymmärrykseen seuraavana vuonna ja vaatimuksista luovuttiin molemmin puolin. (EAA F. 957. n. 4. s. 225, 236, 239, 242, 244, 313 lk. 3-4; Aalberg 1963, 58-59; Peltola 1960, 228-231; Talve 1996, 220-221)

7.8. Yhteenveto

Sepramatkat eivät siis jääneet ainoiksi läntisen Karjalan ja Kymenlaakson rannikon sekä saarten ihmisten välisiksi kontakteiksi. Ihmisten vuoden kiertoon kuului *sepramatkojen* ohella useita muitakin käyntejä Viron puolella, ja tällöin matkojen kohteena olivat etupäässä Tallinna, Paldiski ja Narva.

Muiden kuin *sepramatkojen* määrä oli huipussaan samaan aikaan *sepramatkojen* kanssa. Kun Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta tehtiin 1887 Viroon kaikkiaan puolensataa muuta kuin *sepramatkaa*, väheni niiden määrä 1800-luvun lopulla vuosittain vajaaseen pariin kymmeneen, 1900-luvun alussa jopa alle 10:een. I maailmansodan alla 1913 purjehdus poikki Suomenlahden kuitenkin virkistyi.

Tärkein syy Tallinnaan lähtöön Pitkäpaaden kautta oli polttopuun vienti, joka oli kuumimmillaan 1880–1890-lukujen taitteessa. Puukauppa ei osoittanut hiipumisen merkkejä I maailmansotaa edeltäneinä vuosinakaan. *Sepramatkojen* yhteydessä vietiin Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta eniten suolasilakkaa 1880-luvun loppupuolella. Samaa voidaan sanoa myös *seprakaupan* ulkopuolisesta suolasilakan viennistä. Suolasilakkaa toimitettiin 1887 myyntiin Viron puolella liki 30 000 kiloa, joka on kuitenkin vain neljännes *seprakauppamatkojen* yhteydessä tapahtuneesta viennistä. 1890-luvulla silakan vientimatkat vähenivät muutamaan, mutta jatkuivat kuitenkin aina I maailmansotaan saakka. Viljaa käytiin *seprakaupan* ohella ostamassa Virosta vajaat 10 kertaa vuodessa. Peruna oli Pitkäpaaden kautta purjehtineiden parissa tärkein rahtilaji, joka kaakkoisessa Suomessa johtui Pietarin lähellä olevista viljamarkkinoista.

Muilla kuin *sepra-asioilla* liikkuneet suosivat Pitkäpaatta enemmän Haapasaaren tullivartioasemaa, joka selittynee sen paremmalla sijainnilla Tallinnaan menoa ajatel-

len. Huippukaudella 1885–1895 sen kautta tehtiin yli 150 vuotuista matkaa Viroon. Matkan syynä oli useimmiten polttopuun vienti. Sama tahti jatkui aina vuoteen 1915 saakka. Lähes yhtä tärkeitä syitä matkalle lähtöön oli viljan osto sekä suolasilakan vienti. 1890-luvun puolivälissä Viron-matkojen määrä puolittui, ja samoin kävi 1900-luvun alussakin.

Seprakauppa sai lopullisen kuoliniskun 1.10.1934 voimaan tulleen Viron ja Suomen välisen kauppasopimuksen myötä. Siinä ei mainittu enää lainkaan tullitonta kauppaa. Jo sitä ennen Suomi oli saattanut voimaan 1930 alusta perunatullin. 1932 siitä kuitenkin myönnettiin helpotusta ulkosaarten asukkaille, jotka saivat erivapauden tuoda vuosittain 150 kiloa ruista ja 400 kiloa perunoita asukasta kohden tullitta.

8. VIROLAISTEN RAHTIPURJEHDUS JA KALASTUS SAMOILLA MARKKINOILLA SUOMALAISTEN KANSSA

8.1. Virolaiset samoilla perunamarkkinoilla

Jos perunan tuonti Suomeen ja sen myyminen täällä oli tärkeitä ulkosaarelaisten ja itäisen Suomenlahden rannikon asukkaille, vähintään yhtä tärkeitä se oli virolaisille. Noin 60 vuoden ajan he kuljettivat perunoita Suomeen ja noin 40 vuoden ajan myös Pietariin purjelaivastolla, joka alkoi rakentua 1860-luvulta lähtien. Taustalla oli se, että Viron perunantuotanto kasvoi 1800-luvun alkupuolelta merkittävästi. Ensimmäiset varmat tiedot perunaviljelystä Virossa ovat 1700-luvun toiselta puoliskolta, jolloin sitä harjoittivat vain kartanot. Vielä 1839 Vironmaan kartanoista vain reilusti alle kolmannes viljeli perunaa. Kun samalla vuosikymmenellä perunan käyttö viinan valmistukseen sallittiin, lisääntyi viljely tuntuvasti. Kun 1860-luvulla Vironmaan kartanoiden viinatehtaissa käytettiin vuosittain keskimäärin vajaat 25 miljoonaa kiloa perunaa, nousi määrä seuraavalla vuosikymmenellä yli 81 miljoonan kilon. (Zetterberg 2007, 365)

1800-luvun kolmannella vuosikymmenellä perunaviljely levisi yhä enemmän myös talonpoikien keskuuteen. Viron maakunnista eniten perunaa viljeltiin 1840-luvun alkupuolella Virumaalla, jossa sitä pantiin kasvuun yli 50 000 tynnyriä. Harjumaallakin yllettiin 40 000, Järvamaalla reiluun 30 000 ja Läänemaalla runsaaseen 20 000 tynnyriin. Aikaa myöten perunasta tuli rukiita tärkeämpi viljeltävä lajike. Viru-

maa kunnostautui perunanviljelyn ohella viinanpoltossa, jossa se edellisen vuosisadan tapaan oli johtava maakunta. Moisiot kasvattivat perunaa ensi alkuun pelkästään ruoaksi merinolampaille, joiden pidosta oli 1800-luvun alkupuolella tullut hyvä tulonlähde varsinkin Virumaalla. (Konks 1973, 192-193)

Ensimmäiset laivat Virumaan rantaan olivat ostaneet Mahun miehet suomalaisilta saarelaisilta 1870-luvulla. Mahulaisia seurasivat toolselaiset, vergiläiset, vainupealaiset ja muidenkin kylien asukkaat. Ensimmäiset perunat Kotkaan veivät kuitenkin Lahen kylän miehet 1878. Aluksi Suomessa käytiin omenoiden ja perunoiden kaupalla itse tehdyillä veneillä, mutta vilkkaimpaan perunanviennin aikaan 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa käytössä olivat jo jahdit. Silloin Suomeen mentiin kaikista Viron pohjoisrannikon satamista ja kylistä sekä Hiidenmaalta, Muhusta ja Kihnusta. Samaan aikaan Virumaan miehet kauppasivat perunoita myös Pietariin ja hiidenmaalaiset sekä Harjumaan länsiosien ja Noarootsin miehet pääasiallisesti Tukholmaan. Suomessa perunat kaupattiin rannikkokaupungeissa, kaikkein eniten Helsingissä. Sinne purjehdittiin Noarootsin ja Tallinnan väliseltä alueelta, mutta myös idempää Vergiä myöten. Virumaalta taas vietiin perunoita enimmäkseen Kotkaan ja Viipuriin, jossa käytiin myös Kuusalun rantakylistä. Vähemmän perunoita vietiin Turkuun, Hankoon, Tammisaareen, Loviisaan, Haminaan sekä Saimaan kanavan kautta Lappeenrantaan. Rautateitse virolaisten perunaa levisi aina Pohjois-Suomea myöten. (Luts 1968c, 105)

Perunan vientimääriä Suomeen (kg)

	Kunda	Toolse
1896	735 904	
1897	972 775	
1898	937 034	
1899	1 009 581	
1900	586 747	
1901	833 168	
1902	276 330	736 690
1903	369 549	650 973
1904	448 943	1 118 213
1905	539 229	1 230 744
1909		1 263 700
1910	1 726 255	921 276
1915	4 056 719	
1916	693 037	

Lähde: Luts 1968c, 106.

Vuodelta 1915 peräisin olevan Virumaan Kundan sataman liikennettä koskevan asiakirjan mukaan hoitui suurin osa, 60 prosenttia sen vuoden perunanviennistä suomalaisilla aluksilla, jotka olivat kotoisin Suursaarelta, Tytärsaarelta ja muilta Suomenlahden saarilta. Merkillepantavaa on, että vain kymmenessä tapauksessa 264 matkasta perunalasti vietiin Helsinkiin, Porvooseen, Loviisaan, Kotkaan ja Haminaan. Valtaosa perunasta kuljetettiin siis laivojen kotisaarille tai muille kotipaikoille. Virumalaiset laivurit puolestaan veivät perunalastinsa mieluummin koko ajan kasvaneelle markkina-alueelle Pietariin ja Kronstadtin kuin Suomeen. (Luts 1968c, 104-109. RAKA, f. 197, nim. I, s.-ü. 555)

Virolaisten perunantuonti Kotkaan ja Haminaan

	1885	1890	1895	1900
Kotka	70 800 kg	211 045 kg	248 374 kg	
	31 alusta	49 alusta	75 alusta	
Hamina				6 virolaisalusta

Lähteet: MMA Kotkan tullikamari Kuukausi- ja vuositilit Ga:2 Saapuneet alukset 1885. Ga:7 Saapuneet alukset 1890. Ga:12 Saapuneet alukset 1895; Haminan tullikamari Kuukausi- ja vuositilit Ga:16 Saapuneet alukset 1900.

Yllä olevasta taulukosta havaitaan, että Kotkaan perunaa tuoneiden virolaisalusten määrä oli koko 1800-luvun lopun noususuunnassa. Määrät olivat tuntuvasti suurempia kuin esimerkiksi Pitkäpaaden tai Haapasaaren tullivartioasemien kautta tuodut lastit. Teollisuuslaitoksistaan ja suuresta teollisuustyöväkijoukostaan tunnettuun Kotkaan tuntui myös mahtuvan tuntuvasti enemmän perunaa kuin itäiseen naapurikaupunki Haminaan. Taulukoiden pohjana olevista tilastoista selviää edelleen se, että pienet – nimenomaan Viron pohjoisrannikon talonpoikien kuljettamat lastit – saapuivat Kotkaan keskellä purjehduskautta suurempien lastien keskittyessä etupäässä syksyaikaan.

Perunan vienti Suomeen purjehduskauden aikana (kg)

	Toolse			Kunda		
	kevät huht-kesä	kesä heinä-elo	syksy syys-marras	kevät huht-kesä	kesä heinä-elo	syksy syys-marras
1897				475 691	61 064	436 019
1898				487 698	37 428	411 907
1899				547 648	12 776	449 155
1900				271 826	10 647	304 274
1901				678 721	18 116	300 130
1902	433 824		302 866	207 043		69 287
1903	357 509	11 924	265 148	210 663		158 886
1904	535 101	10 434	572 677	339 753		109 189
1905	598 410	29 058	603 275	409 729		129 500
1909	590 253	18 624	654 823			
1910	571 399	2 948	346 928	104 157		684 684
1915				2 764 468	96 314	1 195 936
1916				445 273	15 724	232 039

Lähde: Luts 1968b, 113.

Virolaiset lähtivät ensimmäisen kerran perunapurjehdukselle varhain keväällä, kun jääsohjoa oli vielä meressä. Matka tehtiin ennen suurempien peltotöiden sekä kevät-kalastuksen alkua. Toinen matka myöskin edellisvuotisten perunoiden kanssa tehtiin kesäkuussa ennen heinäntekoaikaa ja kolmas uuden sadon perunoiden kanssa syyskuusta marraskuulle. Purjehduskauden aikana ehdittiin siis tehdä viisi, joissakin tapauksissa jopa kahdeksan matkaa Suomeen. Valtaosa purjehduskautena Suomeen kuljetettavasta perunasta vietiin sinne kevätkaudella. Vuosivälillä 1897–1916 ainoastaan neljänä vuotena vietiin Toolsesta ja Kundasta Suomeen enemmän perunaa syksyn kuukausina kuin ennen juhannusta. (Luts 1968b, 109-112)

Suomeen vietiin ensi sijassa oman tilan perunasatoa. Siksi rannan lähetyvillä asuvat kasvattivatkin ainoastaan perunoita. Koska heidän peltonsa olivat kuitenkin pieniä, muodosti sitä kautta saatu perunamäärä ainoastaan pienen osan Suomeen viedystä perunasta, ja valtaosa perunasta olikin ostettava talonpojilta. Tavallisesti rannan lähetyvillä asuvat kiertelevät keväällä sisämaassa talonpoikien luona ja ostivat heiltä perunoita joko samalla kertaa tai siten, että talonpojat kokosivat ne tiettyyn paikkaan, josta rantalaiset kävivät ne hakemassa omalla hevosella ja toimittivat ne laivaan. Kundassa ja Mahussa ilmoiteltiin Arved Lutsin mukaan julkisilla seinäilmoituksille keväällä, että halutaan ostaa perunoita. Laivamiehet palkkasivat myös nuoria poikia kiertelemään syvälläkin sisämaassa ja ostelemaan talonpojilta perunaa. Mahun satamassa olikin keväällä usein parikymmentäkin perunan ostajaa. Useat perunanmyyjät olivat varsin läheltä satamaa, mutta esimerkiksi Kundasta käytiin perunoi-

ta ostamassa jopa 40 kilometrin päästä Aassa ja Purtsessa. Rannan lähellä sijaitseville kylille oli perunankasvatus tärkeä tulonlähde. Esimerkiksi Leetsen kylässä kaikki kasvattivat perunaa, jota sitten myytiin Suomeen ja Ruotsiin. Vihterpalun ympäristön kylistä on tietoja, että muutamat talot myivät kauden aikana perunaa kaikkiaan 250 tynnyriä (25 tonnia). (Luts 1968b, 114)

Perunoita vietiin Suomeen aluksi avoinaisilla veneillä, samanlaisilla, joita oli käytetty suolan salakuljetuksessa. 1880-luvun loppupuolella alettiin rakentaa hieman suurempia aluksia, jahteja ja kaljaaseja, ja 1920-luvulla ilmestyivät kuvaan vielä kolmimastoiset alukset. Kaberneemessä käytettiin 1900-luvun ensi kymmenellä perunan viennissä yksimastoisia jahteja, joihin mahtui 165 tynnyriä tavallisen lastin ollessa kuitenkin 150 tynnyriä. Viinistulla taas siirryttiin 1890-luvun viimeisellä vuosikymmenellä vain perunankuljetusveneiksi kutsuttuihin jaaloihin ja jahteihin, joihin lastia otettiin 100 tynnyriä. 1920-luvulla Tammistun, Leesin, Kiiun ja Kolga-Aablan miehillä oli käytössä jaaloja. Vergiin ostettiin ensimmäiset perunan vientiin käytetyt laivat Tytärsaaresta ja Suursaaresta. Ensimmäiset Vergissä rakennetut laivat olivat 15–30-tonnisiä jahteja. Toolseenkin ostettiin ensimmäiset laivat Suursaaresta vielä 1900-luvun ensi vuosikymmenellä. Niihin aikoihin kylässä oli kymmenkunta yksimastoista ja kaksi kolmimastoista alusta, joista ensimmäisiin mahtui 120–150 tynnyriä ja jälkimmäiseen 400 tynnyriä. Suomesta ensimmäiset alukset hankittiin myös Letipealle. Purtsessa oli vuosisadan vaihteessa kaksi yksimastoista alusta. (Luts 1968b, 116–117)

Perunalastien koko (kg)

	Toolse		Kunda	
	alle 16 380 kg	yli 16 380 kg	alle 16 380 kg	yli 16 380 kg
1897			171	7
1898			149	4
1899			98	14
1900			57	9
1901			90	15
1902	54	15	43	2
1903	59	11	41	7
1904	76	19	44	5
1905	83	22	60	4
1909	73	23		
1910	37	17		

Lähde: Luts 1968b, 117.

Taulukosta nähdään, että suurin osa Toolsesta ja Kundasta viedyistä perunalasteista jäi alle 16 380 kilon (1 000 puutaa). Tällaiset lastit vietiin enimmäkseen pienillä aluksilla, jahdeilla ja jaaloilla, joihin mahtui perunaa 165 tynnyriä (yli 900 puutaa, yli 14 742 kg). Arved Lutsin mukaan peruna oli Suomeen vietynä ja siellä myytynä hyvä tulolähde. Voitto saattoi hyvinkin nousta 47–80 prosenttiin. Aina ei Suomessa kuitenkaan päästy yksimielisyyteen hinnasta, jolloin lasti joskus jopa heitettiin mereen. (Luts 1968b, 119)

Kun perunat oli myyty, ostettiin Suomesta monenlaisia tarve-esineitä. Harjumaan rannikon länsiosista ja Hiidenmaalta tiedetään, että Suomesta tuotiin usein myös suolasilakoita. Tällaista tapahtui sellaisilla alueilla, joissa suomalaiset eivät käyneet silakkakaupalla. Suolasilakan tuomisesta myös Tallinnan itäpuoliselle rannikolle on olemassa monia tietoja, mutta kuitenkin ensisijaisesti niiltä alueilta, joilla suomalaiset eivät kaupitelleet suolasilakkaa. (Luts 1968b, 123)

Talonpoika-kalastaja -laivureiden pieni perunakauppa laantui I maailmansotaan. Tuolloin ei jokaisella rannan miehellä ollut lupaa lähteä omalla laivalla kauppatarkalle, vaan sitä tekivät nyt yrittäjät suuremmilla aluksilla. Kun esimerkiksi aikaisempina vuosina jokainen rekisteröity perunalasti Kundan satamassa oli alle 1 000 puutaa (16 380 kg), oli tällaisia pieniä lasteja 1916 ainoastaan seitsemän. Loput 12 lastia olivat kaikki yli 1 000 puutaa (16 380 kg) neljän lastin ollessa yli 5 000 puutaa (81 900 kg). Toinen syy pienillä laivoilla suoritetun perunanviennin lakkaamiseen oli siinä, että saksalaiset ja myöhemmin venäläiset takavarikoivat ja upottivat I maailmansodan aikana suurimman osa Viron länsirannikon pienlaivastoa Hiidenmaan ja Saarenmaan sekä mantereeseen väliseen salmeen vihollisalusten kulun estämiseksi. (Kalits 1960, 183; Kalits 1962, 89)

Itsenäisen Viron ensi vuosina tuli Suomeen viedystä perunasta maksaa tullia 5-15 Viron markkaa puudalta (16,38 kg). Toisekseen lupa perunanvientiin oli Arved Lutsin mukaan vain niillä, jotka maksoivat Tallinnan tullihallituksen kassaan vakuusmaksun. Esimerkiksi 1919 sellaisen vakuusmaksun Purtsessa maksoivat Püssin kunnan elintarvikeosasto, Püssin kunnanhallitus, Purtsen rannan kalastajien yhdistys sekä paikallinen liikemies. Seuraavana vuonna vientilupa annettiin Purtsen Jöesuun kalastajien yhdistykselle ja yhdelle liikemiehelle. Molempina vuosina perunakuljetukseen Purtsesta Suomeen käytettiin suomalaisia aluksia. (Luts 1968b, 124)

Viron Helsingin konsuli Emil Vesterinen kiinnitti jo 15. 6. 1920 maansa ulkoministeriön huomion siihen, että luvanvaraisuudesta huolimatta virolaiset jaalat toivat jatku-

vasti Suomen kaupunkeihin perunaa myytäväksi maston juurelta eli vähittäin. Viron konsuli pyrki kyllä vaikuttamaan Suomen hallitukseen helpotusten saamiseksi, mutta lupa perunan vaihtamiseen suolasilakkaa vastaan ja niiden tuomiseen Suomeen annettiin vain suomalaisille saarelaiskalastajille. Lupa annettiin myös niille tuotantolaitoksille, jotka tarvitsivat perunoita tuotannossaan. (EAA F. 957 n. 4 s.14)

Suomeen viedyt perunat oli vaihdettu suomalaisten tuomiin suolasilakkoihin. Perunan vienti Virumaan rannasta oli jo ennen sotaa ollut vahvasti suomalaisten käsissä, ja virolaiset itse toimittivat valtaosan perunoista Pietariin ja Kronstadtin. Kun se vientisuunta sulkeutui Lokakuun vallankumouksen myötä, lakkasi virolaisten oma perunanvienti ensi vuosina Virumaan rannikolta kokonaan. Sen sijaan lännempänä kuten esimerkiksi Kundassa se kuitenkin jatkui, Toolsessa taas se oli päättynyt jo I maailmansotaan. (Luts 1968b, 125)

Vuoden 1921 Kundan tulliselvityspapereista käy selville, että suomalaiset veivät tuona vuonna 11 729 puutaa (192 121 kg) ja virolaiset puolta vähemmän perunoita. Suomalaiset toimittivat lastinsa pääasiassa Suursaarelle (24), Tytärsaarelle (23), Lavansaarelle (4) ja Haapasaarelle (1). Virolaiset rannikkoasukkaat taas suuntasivat lasteineen rannikkokaupunkeihin kuten Viipuriin (11), Helsinkiin (3) ja Loviisaan (2). Tilanne oli siis nyt samanlainen kuin 1915, jolloin suomalaiset veivät perunansa omille saarilleen, virolaiset taas Suomen rannikkokaupunkeihin. (Luts 1968b, 125. ORKA (EAA), f. 79, nim. i g. 656, s.-ü. 1023)

Samana vuonna vietiin Loksen kautta Suomen perunaa 5 660 puutaa (92 790 kg). Vaikka tullitilastot eivät sitä kerro, olivat lähestulkoon kaikki sieltä perunaa vieneet alukset virolaisia. Tämä vahvistaa jo edellisellä periodilla selville käyneen seikan, että niissä osissa Harjumaata, joihin suomalaiset eivät tehneet silakkakaupparetkiä, oli perunoiden vienti yksinomaan rannan tuntumassa asuneiden virolaisen käsissä. Lavansaaren miehet, jotka kävivät 1921 Narva-Jõesuussa myymässä suolasilakkaa, veivät sieltä vastakaupaksi ostamaansa perunaa ja omenia. (Luts 1968b, 125-126)

Viron tasavallan valtioneuvoston 29.6.1922 hyväksymä Viron ja Suomen välinen kauppa- ja merenkulkusopimus loi suotuisemmat edellytykset perunakaupalle. Sopimuksen mukaan voitiin nyt viedä Suomeen tullitta ns. perinteisiä kauppa-artikkeleita kuten perunoita, sikuria ja omenia. Vastavuoroisesti voitiin Viroon tuoda tullitta suolasilakkaa. (Luts 1968b, 126)

Tallinnan sataman kautta lähti 1922 Suomeen perunalastissa kaikkiaan 83 purjelaivaa pääasiassa Helsinkiin mutta yhdeksän myös Viipuriin ja kaksi Hankoon. Peru-

naa vietiin 16 laivalla myös Tallinnan itäpuolisista satamista kuten Salmistulta ja parilla myös Käsmusta. Luoteis-Viron rannikolta lähti Suomeen perunaa 12 lastia, joista yhdeksän Põõsaspeasta, kolme Hiidenmaalta ja kaksi Saarenmaalta. 1922 vietiin Tallinnan kautta Suomeen kaikkiaan 3,6 miljoonaa kiloa perunaa. Tuolloin reilu neljännes lasteista oli painoltaan alle 1 000 puutaa (16 380 kg) kun taas loput lasteista olivat tuota painavampia raskaimpien ollessa jopa 5 000 puudan (81 900 kg) painoisia. Seuraavana vuonna 1923 pienet alukset olivat jo enemmistönä. Sitä seuraavana vuonna (1924) Tallinnan purjelaivarekisteriin on merkitty 184 perunalastia Suomeen, ja niistä pääosa vietiin Helsinkiin. Tämä tarkoittaa sitä, että pienempien alusten, jahtien osuus perunanviennissä oli jälleen suurenemassa. Ilmeisesti tähän vaikutti tullimaksujen pieneminen, joka taas teki rannan asukkaille mahdolliseksi aloittaa uudelleen perinteiset kauppamatkat yli lahden. (Luts 1968b, 126-127)

Paikka paikoin virolaiset perunanmyyjät tekivät hyvää tiliä, voitto saattoi Lutsin mukaan olla jopa 50–100 prosenttia. Yhdellä 300 tynnyriä sisältävällä lastilla saatettiin ansaita puolet aluksen hinnasta. (Luts 1968b, 127)

Perunoiden ohella vietiin Suomeen kaupaksi muitakin artikkeleita, joskin vähemmän kuin ennen I maailmansotaa. Esimerkiksi 1922 tuotiin virolaislaivoilla Tallinnasta Suomeen 28 lastia omenoita. . Perunoiden ja omenoiden lisäksi laivoissa kuljetettiin lihaa, jauhoa, voita, juustoa ja puita. Valtaosa perunoista tuotiin Suomeen Tallinnan ja Paldiskin kautta. Sen sijaan Kundan, jonka kautta suomalaiset toivat eniten, merkitys jäi kokonaiskauppavaihdon kannalta vähäiseksi. Kundassa kirjatut vientimäärät vaihtelivat varsin paljon. Esimerkiksi 1926 perunan vienti Suomeen oli Kundan kautta kaikkein suurinta. Myös 1933 kuljetettiin Kundan kautta Suomeen perunoita kaikkiaan 2,3 miljoonaa kiloa, yli puolet koko perunaviennistä Suomeen. 1928 tilastot kertovat, että suuri osa perunoista vietiin hyvin pienissä erissä. Alle 20 tonnin lasteja oli kaikista lasteista kaksi kolmasosaa. Tästä havaitaan, että perunan kuljetus jatkui edelleen pienillä rannan asukkaiden aluksilla, mutta merkittäviä olivat myös suuret perunaerät. (Luts 1968b, 127-128)

Viron perunanvienti Suomeen 1921-1938 (tonnia)

1921	2 811
1922	10 422
1923	13 955
1924	14 972
1925	11 516
1926	10 124
1927	9 009
1928	9 570
1929	9 235
1930	6 320
1931	1 964
1932	2 205
1933	4 087
1934	2 644
1935	15
1936	979
1937	544
1938	1 360

Lähde: Luts 1968b, 128.

Viron perunanvienti kasvoi 1920-luvun alkuvuosina aina vuoteen 1925 saakka. Varsinainen ponnahdus tilastoissa osuu vuodelle 1922 Viron ja Suomen välisen kauppasopimuksen astuessa voimaan. 1920-luvun toisella puoliskolla vienti pysyi suhteellisen tasaisena. 1930 alkanut lasku taittui vasta 1936, josta määrät alkoivat jälleen kasvaa. 1930-luvun alussa löytyy syy perunanviennin vähemiseen talouskriisistä ja Suomen korkeista uuden kauppasopimuksen mahdollistamista 1934 käyttöön otetuista tuontitulleista. 1930-luvulla perunaa vietiin Virostä ulkomaille ammattimaisten viejien välityksellä. Tuontitulli antoi lopullisen iskun virolaisten rannan asukkaiden kaupalle yli meren. Tällöin voitiinkin monissa paikoin Viron rannikkoa nähdä tarpeettomiksi tulleita aluksia, koska vain osaa niistä voitiin käyttää puun ja tiilien kuljettamiseen Tallinnaan. Suomeen kuljetettiin kyllä edelleen omenia vakiintuneita määriä, jotka eivät kuitenkaan korvanneet perunan vientiä. (Luts 1968b, 129)

Omenien vienti Suomeen 1925–1938 (tonnia)

1925	427
1930	321
1931	154
1932	648
1933	93
1934	560
1935	119
1936	370
1937	429
1938	234

Lähde: Luts 1968b, 129. EAA F 957. n. 4. s.137-521

Suomen vuoden 1930 alusta määräämä tulli sekä Suomen ja Viron uusi vuoden 1934 lokakuussa voimaan astunut kauppasopimus merkitsivät todella katastrofia Viron rannikon pienille aluksille, kun niiltä kiellettiin mahdollisuus jatkaa historiallisesti vakiintunutta perunoiden ja omenoiden vientiä Suomeen ja niiden myyntiä satamissa. Viron kauppaja- ja teollisuuskamari katsoi lokakuun lopussa 1934, että pienten alusten laivureiden tilanne on huonontunut myös siksi, että sopimuksen voimaantulon jälkeen vienti ja tuonti oli keskittynyt yksittäisten firmojen tai yksityisten käsiin, jotka käyttivät tavaroiden Suomeen viemisessä yhä enemmän linjalaivoja. Näin siis rahat siirtyivät Viron lipun alta ulkomaisten lippujen alle. Siksi kamarin merenkulkuosasto katsoi, että tilanteen helpottamiseksi täytyisi pyytää takaisin pienillä laivoilla aiemmin ollut oikeus perunan myyntiin Suomen satamissa. Kauppaja- ja teollisuuskamarin mielestä ainut keino pienilaivureiden tilanteen parantamiseksi oli se, että omena- ja peruna-kaupan kuljetukset Suomeen ohjataan kulkeviksi rannikon pienillä aluksilla. (EAA F: 957 n 4 s. 421)

Virolaisia talonpoikaisaluksia Karepan rannassa 1930. Etualalla kolmimastoinen purjealus "Maria". RMF 79:9. Virumaan museosäätiö.

Virolaisten osuutta perunan tuonnissa Suomeen voidaan tarkastella myös Pitkäpaaden ja Haapasaaren tullivartioasemien tilastojen nojalla. Selvää kuitenkin on, että niiden perusteella ei voida saada kokonaiskuvaa kaakkoisen Suomen rannikolle suuntautuneesta perunan tuonnista, koska suurin osa virolaisten Viipuriin, Haminaan ja Kotkaan tuomasta perunamäärästä merkittiin kyseisten kaupunkien tullien kirjoihin.

Ensimmäiset merkinnät virolaisten perunalasteista Pitkäpaaden tullivartioasemalla ovat vuodelta 1895, jolloin yksi virolaisalus vei Viipurin pitäjään ja Vehkalahdelle 14 400 kiloa perunaa. Seuraavana vuonna Virolahdelle saapui perunaa yksi lasti, ja sen jälkeen ainut Viipuriin menossa ollut lasti ajoittuu vuoteen 1907. (Taulukko X:A)

Ensimmäinen virolaisten kaakkoiseen Suomeen tuoma perunalasti kirjattiin Haapasaaren tullin kirjoihin niinkin varhain kuin 1868. Lastin koko 200 kiloa kertoo siitä, että matkassa oltiin silloin pienellä avoimella veneellä. Seuraava lasti löytyy vasta liki neljännessata vuotta tuon jälkeen eli 1894. Tuolloin virolaiset toivat neljällä aluksella perunaa Viipurin pitäjään, Säkkijärvelle ja Kotkaan. Tuon vuoden jälkeen virolaisaluksia tavataan Haapasaareissa perunalastissa kaikkina vuosina vuoteen 1935 saakka alusten vuotuisen määrän vaihdellessa 1920-luvun puoliväliin saakka kol-

mesta kahdeksaan. Perunaviennin varsinainen kulta-aika virolaissilmin katsottuna ajoittuu periodille 1924–1930. Parhaimmillaan virolaisia perunajaaloja kirjattiin Haapasaaren tullin tilastoon vuodessa 26. Huippuvuosi osuu vuoteen 1925, jolloin virolaisia perunajaaloja kirjattiin Haapasaareissa 26. Perunan vienti notkahti kuitenkin vuoden 1930 jälkeen, kun suomalaiset ryhtyivät perimään Virosta tuotavasta perunasta tuontitullia. (Taulukko X:B)

Lastien koosta päätellen virolaiset kuljettivat perunaa kaakkoiseen Suomeen ainakin 1900-luvun ensi kymmenen alkuvuosiin saakka suhteellisen pienillä aluksilla, joskin mukaan mahtuu myös mittaviakin lasteja Tavallisimmat lastit olivat 1890-luvulla 1 500–5 000 kilon välimailla. 1800-luvun viimeisellä ja 1900-luvun ensi vuosikymmenellä Haapasaarella kirjautuneet perunalastissa olleet virolaisalukset matkasivat maaseutupaikkojen kuten Viipurin maalaiskunnan, Säkkijärven, Virolahden ja Vehkalahden ohella myös Kotkaan ja ennen kaikkea Haminaan. Osa virolaisten lasteista vietiin kuitenkin myös Haapasaarelle ja Tammioon, kun taas muutamien suurten lastien määränpäänä oli Pietari. 1920-luvulla virolaisten perunakauppiaiden tärkeimpiä kohteita olivat Viipuri ja Kotka, joskin muutamia lasteja meni myös Helsinkiin ja Haminaan. (Taulukko X:B)

Merkittävin paikka, josta virolaiset toivat Suomeen perunaa, oli I maailmansotaan saakka Mahu. Joitakin aluksia tuli perunalastissa myös Vergistä, ja useana vuotena jokunen laiva haki lastin myös Tallinnasta. Viron itsenäisyyden kaudella lähes kaikki peruna merkittiin Virossa Kundan tullin tilastoihin, mutta todellisuudessa lastit oli saatettu noutaa myös muista pohjoisrannikon pikkusatamista kuten esimerkiksi Purtsesta. (Taulukko X:B)

8.2. Virolaisten muu kaupallinen purjehdus

8.2.1. Suolasilakoita virolaisaluksilla

Viron pohjoisrannikon asukkaat ovat polttopuiden Suomesta tuonnin ja Suomeen tapahtuneen perunoiden viennin lisäksi ottaneet osaa muunkinlaiseen kaupalliseen purjehdukseen Suomenlahdella. Virolaiset olivat vahvasti mukana kuljettamassa suolasilakkaa sellaisilta paikkakunnilta, joilta suomalaiset vuosi toisensa jälkeen lähtivät perinteisille sepramatkoille niinkään tarkoituksenaan suolasilakan kauppaa-

minen Viron puolella. Virolaiset harjoittivat jonkin verran myös tervan kuljettamista Suomesta Viroon.¹⁸(Taulukko X:A-B)

Lähes koko tarkastelujaksolle aina vuoteen 1926 saakka oli tavanomaista, että osa Suomesta Viroon tarkoitetusta suolasilakasta kuljetettiin yli lahden virolaisilla aluksilla. Sitä tapahtui niin Pitkäpaaden kuin Haapasaarenkin tullivartioasemien kautta. (Taulukko X:A.B)

Pitkäpaadelta tiedetään, että tarkastelujakson ensimmäinen suolasilakkalasti virolaisaluksella lähti matkaan 1893. Tuolloin alus kuljetti Mahuun 1 050 kiloa suolasilakkaa. Ilmiö ei ollut Virolahdella kovinkaan yleinen, koska seuraavat ja viimeiset sellaiset lastit ajoittuvat vuodelle 1913. Silloin kaksi virolaisalusta vei suolasilakkaa Pitkäpaadelta Narvaan ja yksi Kundaan. (Taulukko X:A)

Muutama pienehkö erä suolasilakkaa kuljetettiin virolaisaluksilla Haapasaaren kautta jo 1868 sekä parikymmentä vuotta myöhemmin 1888. Kyse oli tuolloin vain keskimäärin 1 500 kilon eristä. Seuraavan kerran virolaiset olivat tässä mielessä mukana kuvassa 1899, jolloin suolasilakkaa vietiin Kundaan ja Võsuun. 1900-luvun ensi vuosilta lähtien aina I maailmansodan vuosiin virolaisalukset kuljettivat varsin säännöllisesti suomalaissilakkaa Viroon, Narvaan, Mahuun, Kundaan ja Narvaan. Tämän jälkeen Haapasaari olikin lähes ainoa paikka, josta virolaisalukset hakivat suolasilakkalastit Viroon kuljettaviksi. (Taulukko X:B)

Normaalisti pari, kolme virolaisalusta kävi noutamassa silakkalastin Viroon. Tiheimpään virolaisaluksia nähtiin Haapasaarella 1914, jolloin kaikkiaan seitsemän virolaista jaalaa tai jahtia otti sieltä lastin Viroon vietäväksi. Suomalaissilakkaa Viroon kuljettaneiden virolaisalusten lastit eivät olleet kovinkaan suuria. Esimerkiksi vuoden 1914 seitsemästä lastista suurimmat olivat yli 6 000 kilon kokoisia. Lastien koot viittaavat siihen, että silakkaa kuljettamaan olivat lähteneet Viron pohjoisrannikon asukkaat pienine aluksineen. Haapasaaresta haetut silakat vietiin varsin moneen Viron pohjoisrannan pikkusatamaan. Lasteista valtaosa kuljetettiin Narvaan ja Mahuun, mutta vaihtoehtoisina satamina esiintyivät myös Purtse, Kunda ja Loksa. Virolaisten silakan rahtaus hiipui 1916. 1920-luvulla nähtiin virolaisalus suolasilakkalastissa muutamana vuotena, ja tällöin kohteena oli viranomaisystistä Kunda. (Taulukko X:B)

---

¹⁸ Virolaisten menettely liittyi ilmiöön, jossa suomalaissilakkalastajat alkoivat erikoistua yhä enemmän kalastamiseen ja myivät suurimman osan saaliistaan Suomenlahden pohjoisrannikolla ja ulkosaarilla kierrelleille niin suomalaisille kuin virolaisillekin silakanostajille. He taas kauppasivat silakat Viroon tukkukauppiaille. (Peltola 1960, 199; Favorin 1992, 88)

8.2.2. Tervan vienti

Suolasilakan ohella terva kuului niihin artikkeleihin, joita kuljettiin Suomesta Viroon myös virolaisaluksilla. Niiden käyttäminen tervan kuljettamisessa päättyi 1880-luvun lopussa. Tarkastelujaksolla Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta on merkitty kulke-neeksi vain kolme tervalastia virolaisalusten ruumassa. (Taulukko X:A)

Haapasaaren kautta taas matkasi Viroon tervaa tarkastelujakson puitteissa ensi kertaa 1868, jolloin kyseessä oli 2 300 kilon erä. Viimeiseksi jääneenä tervavuotena 1889 viisi virolaisalusta kuljetti Haapasaaren kautta Viroon yhteensä yli 11 000 kiloa tervaa. (Taulukko X:A-B)

8.2.3. Virolaisalukset pääasiassa Tallinnan itäpuolelta

Virolaisalusten voidaan katsoa kilpailleen samoilla rahtimarkkinoilla suomalaisten kanssa polttopuun, suolasilakan ja tervan kускаamisessa Suomesta yli Suomenlahden. Eniten kilpailuasetelmaa oli kuitenkin perunan kuljettamisessa Virosta Suomen puolelle. Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta kulki eniten virolaisaluksia 1913, jolloin niitä kertyi yhteensä 22. Niin silloin kuin toisenakin huippuvuotena 1887 leijonanosa virolaisaluksista oli hakemassa etupäässä Virolahdelta polttopuulastia Tallinnaan. (Taulukko X:A)

1890-luvun alkupuolelle saakka yleisin Suomeen liikennöineen virolaisaluksen kotisatama oli Käsmu. Sieltä tulleet alukset olivat mukana ennen kaikkea Suomen-lahtea ylittäneessä polttopuurallisissa yhdessä muutamien mahulais- ja vergiläisalus-ten kanssa. Valtaosa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa polttopuita kuljettaneis-ta virolaisaluksista oli kotoisin Virumaan rannikolta, mutta mukaan mahtui myös muutamia aluksia Tallinnasta, Paldiskista, Muhusta ja jopa Hiidenmaalta (Dagö). Kun vuotta ennen I maailmansodan syttymistä Suomessa kävi Pitkäpaaden kautta kaikkiaan 22 virolaisalusta, niistä viisi oli Vergistä, neljä Tallinnasta, kolme Loksalta ja Vainupealta, kaksi Mahusta ja Narvasta sekä yksi Kolgasta, Vergistä sekä jostakin muualta Virosta. (Taulukko X:A)

Kuten Pitkäpaadella niin myös Haapasaarella valtaosa 1880-luvun loppupuolella Suomesta polttopuita hakeneista virolaisaluksista oli Käsmusta, esimerkiksi 1888 27:stä 19. Aina 1890-luvun puoliväliin saakka alusten kotisatamat olivat Virumaalla,

mutta siitä eteenpäin mukaan alkoi tulla aluksia myös esimerkiksi Vormsistä (Ormsö), Naissaaresta (Nargö), Noarootsista (Nuckö) ja Metsikusta. Tuolloin polttopuiden rahtauksen oheen olivat tulleet myös matkat perunalastissa Suomeen. 1900-luvun ensi vuosina joukkoon liittyivät edelleen Tallinna, Suurpea ja Hiidenmaa, josta Suomeen vietiin perunaa. Liikenteen huippuvuosina 1913 ja 1914 enimmäkseen Suomeen tulleet laivat olivat Vainupeasta ja Vergistä. 1910-luvun lopulla ja seuraavan vuosikymmenen alussa suosituimman asemaan nousi Mahu, joka kilpaili aina 1935:een saakka asemastaan Tallinnan kanssa. Seprasiteetit lienevät olleet tässäkin vaikuttamassa Virumaan ja kaakkoisen Suomen rantalaisten kontakteihin myös rahakaupan puitteissa. (Taulukko X:A-B)

8.3. Virolaisten Suomeen suuntautuneella vaelluspyynnillä pitkä historia

Kustaa Viikunan mukaan

oli Suomenlahti esihistoriallisella kaudella ollut virolaisten joka vuosi ahkerasti käytämä erätie meren takaisille turkismaille ja ennen kaikkea vesitie silakan suojaisille kutuvesille ja lohikoskille. Erityisesti Uudenmaan saaristossa, rannikolla, jokien suukoskilla ja metsien riistamailla virolainen sesonkiasutus jatkui ilmeisesti rannan hämäläisten kanssa historialliseen aikaan saakka.

Jyrkkä muutos tapahtui kuitenkin 1200-luvulla, kun tanskalaiset valloittivat 1219 Revalian (Tallinna), ja kalpaveljesten hävitysretket ulottuivat etelästä käsin jo Virumaalle saakka. Suomenlahden pohjoisrannalla taas ruotsalainen uudisasutus valtasi entisen virolais-hämäläisen eräalueen ja kalavedet. Virolaiset joutuivat suorittamaan uusille herroille raskaita veroja ja suorittamaan päivätöitä kartanoissa. Useimmista talonpojista tulikin vähitellen perintöalamaisia eli maaorjia. Näissä olosuhteissa eräretket meren yli lakkasivat. (Viikuna 1964b, 6-7)

Kustaa Viikunan ajatusrakennelma tukee sitä käsitystä, että vielä 1800-luvun loppuvuosikymmeninä tavallisena käytäntönä olleet virolaisten sesonkikalastusretket Suomen rannikolle ja saaristoon olisivat itse asiassa perua ikivanhasta, jo esihistorialliseen aikaan ulottuvasta tavasta. Sitä, päättyivätkö matkat suotuisille silakan kutuvesille uusien herrojen ottaessa vallan Virossa, on vaikeata todentaa. Tosiasia kuitenkin on, että virolaisten säännöllisistä kalamatkoista Suomenlahden pohjoisrannikon saaristoon kertovat lähteet jo varhaiselta keskiajalta.

Kun Viron pohjoisrannikolle syntyivät rantakylät, ja kun kalastuksen merkitys kasvoi, rakensivat virolaiset kalastajat kalamajoja myös hyvien kalavesien äärelle kaukaisille saarille. Niinpä jätetään virolaisilla kalastajilla olleen jo varhaisella keskiajalla oleskelupaikkoja Suursaarella, Lavansaarella, Seiskarilla ja Tytärsaaressa. Jokaisella 2–9 miehen venekunnalla oli oma maja. (Kulturhistoriskt lexikon 1959, 306–307).

Marraskuussa 1635 kävi Adam Olearius Suursaarella olleessa Tallinnan seudulta tulleiden kalastajien majassa. Paikalla, johon hän haaksirikkoutui, oli kaikkiaan viisi kalastajien majaa. Niissä värjötteli virolaisia kalastajia, jotka eivät olleet päässeet palaamaan kotiinsa huonon sään takia. Vähän matkan päässä majoista oli rakennettu pieni kappeli. Matkalla Viron rannikolle, noin viiden, kuuden mailin päässä Suursaaresta Olearius huomasi pienellä saarella kaksi tyhjillään olevaa majaa. Ne oli rakennettu puoliksi maan sisään. (Olearius 1663, 77, 79)

Arved Luts jakaa virolaisten kalastajien käyttämät majat kahteen luokkaan. Ensimmäiseen kuuluvat majat, jotka tarjosivat kalastajille suojaa kalastuskeson aikana. Tällaisia majoja rakensivat juuri kalastajat, jotka kävivät silakkaa pyytämässä Suomen vesillä. Toisen ryhmän muodostavat lämpimät majat (vir. *sõemaja*), jotka rakennettiin rannalle ja joihin kalastajat kokoontuvat pitämään säätä, ja joissa he myös säilyttivät pyytimensä. (Luts 1984, 297–299)

Ensimmäinen kirjallinen tieto virolaisten kalastusretkistä Suomen puolelle on vuodelta 1550, jolloin Viipurin läänin kalaveron perintää koskevissa tileissä mainitaan 51 Liivinmaan eli Viron venekuntaa, joilta oli peritty kalastuksestaan Suomen puolella verona reilut 71 markkaa. Varmuutta ei ole siitä, oliko virolaisten kalastuksen kohde silli vai silakka.¹⁹

Varmuudella sillin pyynnissä olivat kuitenkin ne 27 virolaisvenettä, joilta 1556 kerättiin verona 324 kimpua kuivattua silliä, *krampesilliä*. Virolaiset olivat tuolloin kalastamassa Tytärsaaren, Lavansaaren ja Seiskarin vesillä. Paria vuotta myöhemmin virolaiset olivat 27 venekunnan voimin kalastamassa samoilla Suomenlahden ulappavesillä. Vaikka 27 venekunnasta 24 ilmoitti jääneensä vaille saalista, vaadittiin

¹⁹ Tutkimustekstissä käytetään nimitystä silli perustuen 1530-luvulta lähtien aina 1600-luvulle saakka käytössä olleisiin verotusluetteluihin. Asiaa tutkinut K. R. Melander toteaa vaikeaksi määrittellä, oliko tuolloin verotusyksikkönä toiminut silli oikeastaan silli vai silakka. Nykyisin Kalmarin eteläpuolella kalasta käytetään nimitystä silli ja pohjoispuolella silakka. Rajana on myös kalan rasvapitoisuus, joka sillissä pitää olla yli kahdeksan prosenttia. Kilohaili (vir. kilu) on eri kala kuin silakka tai silli (vir. heeringas). Haili taas on suolaamaton silakka (vir. räim, suolattuna silk). Nimitystä on käytetty itäisellä Suomenlahdella. (Melander 1931, 23; Purhonen 1999, 23)

niiltä maksu rahana. Seitsemältä virolaiselta silliä saaneelta venekunnalta puolestaan perittiin maksu krampesillikimppuina. (Melander 1931, 103)

Kymenkartanon läänin puolella puolestaan tiedetään 11 virolaisveneeseen olleen 1556 pyyntimatalla Virun luona, jossa heillä oli normaalistikin tapana käydä. K. R. Melander tulkitsee Virun tarkoittavan Vironluotoja, jotka sijaitsevat Haapasaaren koillispuolella. Kun tuolloin samaan aikaan kalassa olleelta 308 suomalaiselta venekunnalta perittiin vero kuivattuina *krampesillikimppuina*, joutuivat virolaiset maksamaan silleistään veron markkoina ja äyreinä. (Melander 1931, 78)

Virolaisten kalastusmatkat Suomeen jatkuivat seuraavalla vuosisadalta, jolta on olemassa jo useampia asiaa koskevia asiakirjatietoja. Esimerkiksi 1657 Virolahden, Vehkalahden ja Kymin ulkosaaristossa kävi kalastamassa yli 90 venekuntaa, joista seitsemän oli virolaista. Samoilta vesiltä on vuodelta 1692 tieto, jonka mukaan eräällä Virosta tulleella venekunnalla oli mukanaan 30 verkkoa, suuri määrä suolaa, jonkin verran tupakkaa ja jauhoja. He käyttivät apajapaikkanaan muun muassa Landskeria, Vinniä, Korkiasaarta sekä Kolmselkää ja myöhemmin vielä Pyhtään Kaunissaarta. (Mattila 1960, 440, 442)

Melanderin mukaan Uudenmaan rannikon kalastajat katsoivat karsaasti virolaisia, jotka haittasivat heidän elinkeinonsa harjoittamista. Niinpä Uudenmaan ja Hämeenlinnan läänin maaherra K. J. Creutz puuttui asiaan lääninsä kymmenvuotiskertomuksessa 1662. Siinä hän sanoi, ettei ole voitu ehkäistä sitä vahinkoa, mitä meren puolella asuvat joka päivä kärsivät virolaisista, jotka luvattomasti tulivat Suomen puolelle kalastamaan ja sen lisäksi kuljettivat joukoittain suomalaisia Vieroon. (Melander 1937, 64)

Virolaisten tulo Suomen puolelle kalastamaan herätti 1600-luvun loppupuolella närää myös Helsingin asukkaissa. Tuolloin virolaiset talonpojat kävivät Toolsesta ja muista Viru-, Harju- ja Läänemaan satamapaikoista Suomen suuntaan vilkasta kaupaa, jolloin helsinkiläiset valittivat Uudenmaan rannikolle kalastamaan tulleiden virolaisten talonpoikien myyvän siellä –ei siis kaupungissa – tupakkaa, suolaa ja muita aineita. (Liiv 1934, 12)

Helsingin pitäjäläisten tyytymättömyys virolaiskalastajiin tuli esille useaan otteeseen jo 1630–1640-luvuilla, jolloin koko Porvoon läänin talonpojat lähettivät valtiopäiville asiaa koskevia valituksia. Niissä syytettiin virolaisia kalastajia työvoimapulan aiheuttamisesta. Valitusten mukaan he tulivat Uudenmaan rannikolle kalastamaan ja kuljettivat aluksillaan palvelusväkeä Liivinmaalle. Renkejä ja piikoja ei tästä syystä

saanut juuri lainkaan palvelukseen. Valitukset jatkuvat seuraavina vuosikymmeninä, ja 1672 rahvas esitti kuninkaalle, että virolaisia kalastajia kiellettäisiin tulemasta Uudenmaan rannikolle silakkaverkkojaan levittelemään. Valtiopäivät päättivätkin kieltää virolaisilta kalastusoikeuden Uudenmaan rannikolla, mutta asia jouduttiin ottamaan uudelleen esille jo seuraavan vuoden valtiopäivillä. (Kuisma 1990, 72, 151)

Virolaiset ja suomalaiset joutuivat näillä kalastusmatkoilla pohjoiseen myös muunlaisiin kosketuksiin. Viru-Järvan vasallioikeudessa käsiteltiin 1687 juttua, jossa syytettyä oli Kerbisen (Kärpänen, myöhemmin Altja) kylästä kotoisin ollut talonpoika Halti Jahni (Altjan Jaan). Suomalainen leskinainen oli näet esittänyt kirkossa noin 40-vuotiaan Jahnin lapsensa isäksi. Nainen oli ollut Janilla piikana, kun tämä oli Suomen kareilla kalastamassa. Jaanilla oli aina kalastamassa ollessaan mukanaan olutta ja viinaa. Eräänä yönä tämä oli jälleen juopunut, kun nainen tuli tämän luokse. Aamulla oli Jaan kyllä katunut, lyönyt piikaa ja ajanut tämän tiehensä. Seuraavana kesänä nainen tuli Virumaalle ja synnytti rukiinleikkuaan aikaan lapsen. Jaan sai rangaistukseksi tekosistaan 20 riikintaalerin sakon. (Tarvel 1981, 12)

Virolaisten kalastusta ja muuta toimintaa käsiteltiin myös Pyhtään käräjillä 1691, jolloin esille otettiin Ahvenkosken kartanon oikeudet Mustaviiraan (Stora Svartviran). Virolaisten kerrottiin kalastaneen luodoilla silakkaa, mutta näiden tuloa Kymenkartanon puolelle oli yritetty estää, koska he olivat harjoittaneet silakanpyynnin ohella lohennyntiä ja puunhakkuuta sekä kuljettaneet palvelusväkeä omalle puolelleen. Kartanon omistajan Lorentz Creutzin vouti oli lähettänyt miehen Mustaviiralle kantamaan osakalaa, maksua siellä kalastavilta virolaisilta. Mies oli saanut yhdeksältä venekunnalta yhtä monta nelikkoja silakkaa ja käskenyt vieraita poistumaan lopullisesti. Nämä olivat kuitenkin palanneet 5–7 veneellä ja maksaneet pyyntioikeudestaan osakalaa Ahvenkosken vuokraajalle. Jopa pappien kerrottiin saaneen näiltä kymmenyksensä. Todistajana esiintynyt siltavouti Jesper Olofinpoika kertoi, etteivät virolaiset maksaneet mitään kalastuksestaan kruunuvouti Anders Kiellon aikana (1655–1657). Sen sijaan nimismies Hans Perinpoika Kärrmanin mukaan vouti Lars Joninpojan aikana (1658–1671) Mustaviiraa käytti vain kaksi tesjokelaista kalastajaa. Vielä vuodelta 1689 on tieto virolaisten kalastusmatkoista Pyhtään saaristoon. (Ok-sanen 1991, 115)

Suuren Pohjan sodan jälkeen 1720-luvulla silakkasaaliit Uudenmaan rannikolla pienenivät oleellisesti. Sama tilanne uusiutui Hattujen sodan jälkeen 1740-luvulla, kunnes saalismäärät alkoivat kohentua vasta 1770-luvulla. Yhdeksi asiaan vaikutta-

neeksi tekijäksi koettiin virolaiskalastajat, jotka saapuivat edelleen joka vuosi neljällä, viidellä veneellä Uudenmaan saaristoon silakkaa pyytämään. Maaherra oli antanut heille siihen luvan vedoten virolaiskalastajien Suomeen tulon pitkään perinteeseen ja siihen, että he kalastivat ulkosaaristossa. Lupia olivat myyneet myös rannikon asukkaat, ja he lupautuivat maksamaan saaliistaan tullimaksun. Valvonnan vaikeuden takia maaherra suositteli kalastuksen kieltämistä virolaisilta. Asiaa setvittiin uudelleen 1770-luvulla, jolloin todettiin monella Uudenmaan saaristoon tulleella virolaisella olleen paikallisilta asukkailta saatuja lupia. Tällaista naapuriystävyyden perustuvaa toimintaa ei maaherra katsonut aiheelliseksi tuomita. (Kuisma 1991, 212-213)

Virolaiset ja heidän kalastusretkensä Suomeen olivat esillä myös hyvässä mielessä 1738, jolloin Uudellamaalla nähtiin erittäin huonoksi menneen kalastuksen elvyttämiskeinoiksi kalastuksen siirtyminen ulommas merelle ja silakkaverkkojen ottaminen uudelleen käyttöön. Verkkojen hyödyllisyydestä esimerkiksi otettiin virolaiset, "jotka tulevat kalaan lähes joka vuosi Uudellemaalle, erityisesti Sipoonlahteen". (Lönnqvist 1980, 142)

Silakan kalastuksen ongelmat olivat esillä myös seuraavalla vuosikymmenellä vuonna 1749, jolloin Raaseporin itäisen kihlakunnan kruununvouti J. Wilckman suositteli suurempia ja syvempiä nuottia sekä verkkojatoja, "joita norrlantilaiset ja muutkin valtakunnan asukkaat tuolloin käyttivät. Niitä oli myös liiviläisillä, siis virolaisilla talonpojilla, jotka olivat ennen tässä saaristossa paljon kalastaneet".²⁰(Juvelius 1917, 96)

1500-luvun tapaan tavataan virolaisia kalastamassa Suomenlahden ulkosaarten vesillä myös 1700-luvun loppupuolella. B. F. J. Hermann kertoo vuodelta 1786 olevassa Suomenlahden ulkosaarten tilaa kartoittaneessa selvityksessään, että virolaiset tulevat tytärsaarelaisten lailla Pikku Tytärsaarelle eli Säyvöön. Siellä he aiheuttavat suurta vahinkoa tytärsaarelaisten kalastukselle, hylkeenpyynnille ja lampaanhoidolle muun muassa meluamalla. (Hermann 1786/1960, 17),

Silti tapa siirtyä keväisin ja syksyisin kalaan Suomen vesille jatkui vahvana myös 1700-luvun loppupuolella. Tuolloin Kymin, Vehkalahden ja Virolahden ulkosaaristossa silakan verkkokalastusta harjoittaneita virolaisia venekuntia oli vuosittain noin 90 ja nuottakuntia viidestä kuuteen. 1780-luvun alusta olevan tiedon mukaan Kymin,

---

²⁰ Saksalaiset rupesivat kutsumaan koko valloittamiaaan Baltian alueita Liivinmaaksi, koska he valloittivat ensiksi liiviläisten alueen. Historiankirjoituksessa ruvettiin aluetta kutsumaan vanhaksi Liivinmaaksi, joka myöhemmin jakautui Vironmaaksi, Liivinmaaksi ja Kuurinmaaksi. (Zetterberg 2007, 593)

Vehkalahden ja läntisen Virolahden ulkosaaristossa kalasti kaikkiaan 151 nuottakuntaa, joiden lisäksi virolaisia venekuntia oli vielä lähes sata. (Mattila 1960, 442; Kaukiainen 1970a, 568)

Koska kalastusmatkat Suomeen olivat toistuva perinne, pitää Matti Punttila luonnollisena seurauksena sitä, että jotkut alkoivat etsiä asuinpaikkaa Suomen puolelta. Esimerkiksi Loviisan ja Porvoon seuduille oli 1700- ja 1800-luvuilla ja jo aiemminkin muuttanut virolaisia satamäärin. 1760-luvulla suurin osa muuttajista tuli Tallinnan itäpuoliselta rannikkoseudulta, Kuusalusta, Kundasta ja Viru-Maidlasta. Aluksi karta-not perustivat heille avomerен kupeella oleville luodoille kalastustorppia, mutta myöhemmin he muuttivat mantereelle, Loviisaan ja Pernajaan. (Punttila 2006, 68-69)

Virolahtelainen kansanelämän kuvaaja Elias Raussi selvittää, miten suuri kalastuksen ja erityisesti kevään pyyntikaudelle lähdön merkitys oli kalastajille.

Kun nyt ovat ehtinneet kaikki tulleiksi näihin jo vanhuvesta ollein seuruveinsa hailin kuetus saareinsa, ja niissä kevät kylissä eri leipäiset majatalonsa täyteen järjestykseen saannet, niin ottavat yhen päivän päiväksi tekevät siitä juomajuhlan, jota kuttuvat rumanus päiväksi. Näihin kalastuksiin ulkosaariin menevät sanken mielellään jokainen, sillä siellä on lusti ja iloinen olo, kokonansa uus elämä, uuvet tutut, virolaiset ja muut loitommat naapurit.

Kun yks kerran on kylästä lähtenyt kutusaareensa, vaikka tuhumutensa päihin, niin siten tulee kaikillien kiire lähtiä hänen peräänsä peläten hänen yksinänsä siellä paljon hyötyvän. vaikka kyllä älykkämmät arvavat ajan aikaiseksi ilmoista ja muista kalankuutuisna merkkeistä, mutta entiset tapaukset pelottavat kuin joku on sattunnu saamaan, ei sen ennen lähtenleen tuhumuskan piätä häntä kateuvesta, sillä kala ei kato pyytäjäänsä vieläpä sinne on kiire virolaisienkin takia, heiltä saamaan ryypyt, jyviä, pella-vansiemeniä ja viinaa. Niin myös kuullemaan ulkomaan asioita, osaita ja muita kummia ja ihmeellisiä tapauksia, ei kukaan tahtois olla jälinä näistä.

Lustina ja huvilisenä työnä pitävät tätä kalan kuettamista ilmo in aikoina hei'an luontonsa ja mielensä usein toistaa raittiissa ilmassa ollessansa, niin tuota nyt soveltuu hei'an mukansa laulaa: Päivät on pitkät keväillä, yöt lystit ja lyhvet. Katella kalan kutuja, linnun sointiliikuntoja. (Raussi 1966, 73-74, 76)

8.4. Viimeisen kerran 1889

"Kalan kutuja kättelemään" saapui Haapasaaren vesille ensimmäisen tarkastelujakson vuoden 1868 keväänä kaikkiaan 277 virolaista 49 aluksella, joista jaaloja oli kuusi ja jahteja yksi. Valtaenemmistö aluksista oli avoimia veneitä. Syksypyynnissä

aluksia oli puolta vähemmin, ja niistä jaaloja oli neljä. Virolaisalukset eivät saapuneet Suomen vesille suinkaan yhtä matkaa, vaan niiden tulo ajoittui toukokuun 23. päivän ja kesäkuun 3. päivän väliseksi ajaksi. Ensimmäiset veneet lähtivät paluumatkalle juhannuksen alla kesäkuun 18. päivänä viimeisten viipyessä paikalla aina kesäkuun 28. päivään saakka. (Taulukko XI)

Virolaiset viipyivät Suomen saaristossa syksyisin kutakuinkin yhtä pitkään kuin keväisin. Syksypyynti alkoi jo elokuun 1. päivänä jatkuen aina syyskuun 18. päivään saakka. Lyhyimmilläänkin Suomen saaristossa oleskeltiin reilu kuukausi ensimmäisten virolaisten suunnatessa kokan kohti kotimaataan syyskuun 6. päivänä. Suomeen tulon ajankohta pysytteli tarkasteltavana olevan 20 vuoden ajanjakson ajan toukokuun 20. päivän ja uudelleen elokuun alkupäivien vaiheilla. Suomessa viivytettiin ainakin kuukauden päivät niin keväisin kuin syksyisin. (Taulukko XI)

1880-luvun alussa (1881) kevätpyyntiin Haapasaaristoon saapui 26 virolaisalusta. Tällöin virolaisarmadassa oli 20 avoimen veneen lisäksi viisi jaalaa ja yksi jahti. Syksyretkelle taas tultiin 21 aluksella, joista kahdeksan oli jaaloja. Saman vuosikymmenen loppupuolella (1888) ei kevätpyyntiin saapunut kuin kaksi virolaisvenettä eikä syksypynttiin kuin yksi vene. Osa niistä lienee jäänyt merkitsemättä Haapasaaren tullivartion tilastoihin, koska kotiin lähteviä aluksia löytyy tilastoista yhteensä 10. Viimeinen vuosi, jolloin virolaiset alukset saapuivat silakan sesonkipyyntille Haapasaaren vesille, on vuosi 1889. Kevätpyyntissä aluksia oli seitsemän, mutta syksyllä niitä ei ilmestynyt enää lainkaan. (Taulukko XI)

Virolahden edustalla virolaisten vierailut loppuivat jo toistakymmentä vuotta aikaisemmin 1876, jolloin Isossa Kalastajassa säännöllisesti käyneet vösulaiset kalastajat kuten Madis Likeda ja Magnus Sae olivat siellä viimeistä kertaa. Sen sijaan Loviisan edustalla virolaisten kausikalastus jatkui 1900-luvun alkuvuosiin. (Taulukko XI; Niemelä 1938, SKL 1938:45/5, 28; Luts 1960, 154)

Suurimman saaliin virolaiset veivät Haapasaaristosta kotiinsa 1868, jolloin kevään saalis oli 30 500 ja syksyn 9 500 kiloa. Kevätkalastuksen saalismäärä pysytteli aina 1880-luvun lopulle varsin tasaisena 20 000–30 000 kilon välillä, vaikka kalastamaan tulleiden alusten määrä pieneni oleellisesti. Venekunnittain tarkasteltuna saaliiden määrässä oli suuria vaihteluita. Pienimmillään saalista saatiin kotiin vietäväksi kolme tynnyriä, kun taas suurimmat saaliit saattoivat olla alusta kohden 30 tynnyriä. Eniten Haapasaaren vesillä käytiin Sagadista ja Kolgasta, joista kummastakin oli vuoden

1888 kevätpyyntissä mukana kolme venettä. Sagadin ja Kolgan ohella Haapasaaren vesillä käytiin kalalla myös Viinistusta, Vergistä ja Vihulasta. (Taulukko XI)

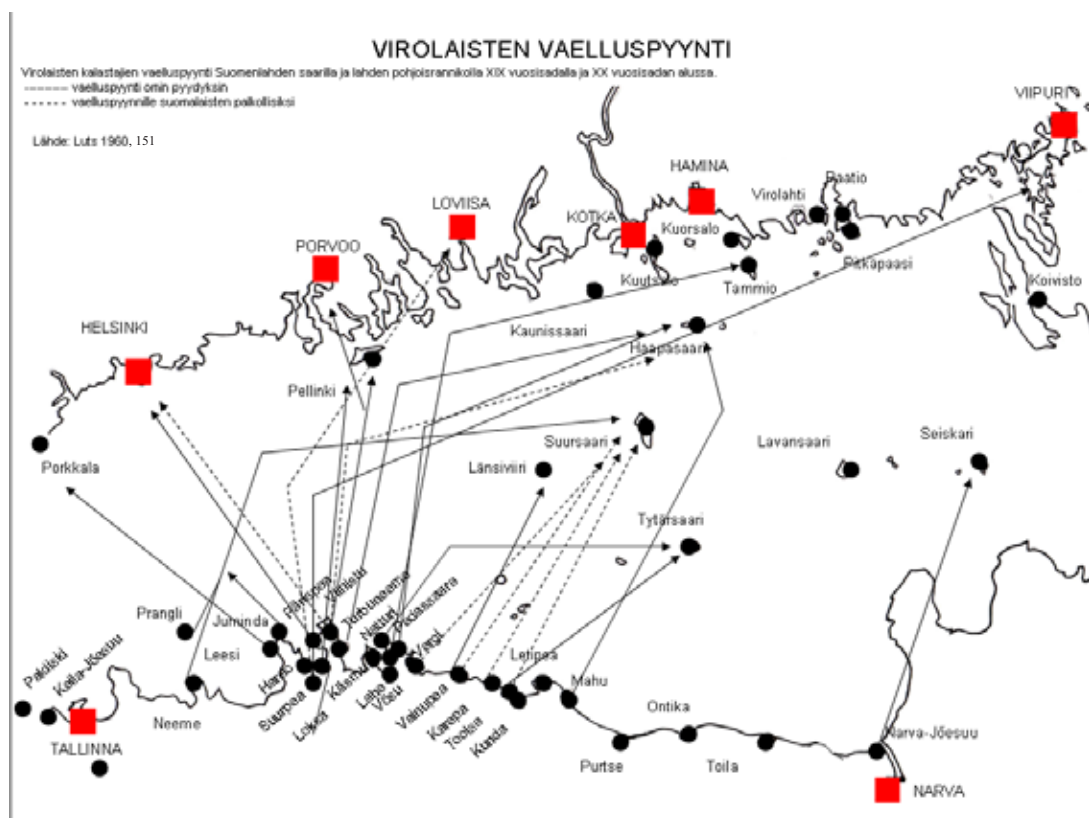
8.5. Suomalaisilla silakkavesillä

Viron pohjoisrannikon asukkaat käyttivät jo ammoisista ajoista saakka kalastuspaikoinaan Suomenlahden saaria ja Suomen kareja, jossa on paremmat luonnolliset edellytykset kalan kutemiselle kuin Pohjois-Viron rannikolla. Vanhimmat tiedot virolaisten käymisestä Suomen puolella kalassa ovat 1500-luvulta, ja 1700-luvulta lähtien on asiasta Virossa olemassa jo paljon arkistomateriaalia. Esimerkiksi Koogun kartanosta 1732 olevassa dokumentissa sanotaan, että "talonpojat, jotka nuottaa vetävät ja jotka kykenevät laskemaan verkkoja, lähtevät Suomen saarille". Suomeen mentiin ilmeisesti niin suurella joukolla, että se haittasi työn tekemistä kartanolle. Samanlainen tieto on myös Kandlen kartanosta, jossa rannan talonpojat elivät pääasiassa kalastuksella. He viipyivät peltotöiden sesonkiaikaan niin pitkään saarilla kalastamassa, että heistä oli vähän apua kartanon töissä. Kansan muistelmissa on Arved Lutsin mukaan paljon tietoa Haljalan, Kuusalun, Jöelähtmen ja Viru-Nigulan rannan talonpoikien käymisestä Suomessa kalanpyyntissä 1800-luvulta. Ilmeisesti juuri noissa pitäjissä Suomessa kalalla käynti oli hyvin perinteistä, koska muualta sellaiset tiedot puuttuvat. Kaikkein läntisin paikka, josta käytiin Suomessa vaelluspyynnillä, on Neeme-kylä entisessä Jöelähtmen pitäjässä sekä kylä vastapäätä Pranglin saarta. Itäisin paikka taas on Kalvin-Koogun alue entisessä Viru-Nigulan pitäjässä. Kaikkein ahkerimmin käytiin Suomen rannassa ja saarilla Kuusalun rannikolta. (Luts 1960, 149-150)²¹

Suuri osa lähteistä todistaa, että Suomessa käytiin keväisin silakan kutuaikaan. Viimeisenä lähtöpäivänä pidettiin Eerikinpäivää 18.5. Suomeen mentiin myös loppukesällä noin elokuun 10. päivän vaiheilla. Syksyinen Suomessa kalassa käynti ajoitettiin Mikkelinpäivän (29.9.) ja Katrinpäivän (25.11.) väliseksi ajaksi. Kevätpyynnin ohella oli varsin yleistä myös syyspyynti varsinkin siellä, missä rannan talonpojilla oli vähän peltoa ja missä kalastus oli oleellisen tärkeä elannon kannalta. Jokaisella kylällä oli Arved Lutsin mukaan tavallisesti omat tietyt kalastuspaikat, jonne vaellus-

²¹ Lutsin artikkelin ohella virolaisten kalastusretkistä Suomen vesille löytyy kuvauksia Herbert Tamperen teoksesta Kuusalu vanad rahvalaulud I, Helmut Elstrokin koostamasta teoksesta Körve-
maast Põhjarannani sekä Anton Jusken teoksesta Kodukandilood Viinistust, Mohnist ja kaugemalt.

pyynnille matkattiin. Kuusalun Virveltä käytiin Kuuskarin saarella ja Viipurin seudulla, Haljalan Lahe-kylästä Aruskerin saarella, Haljalan Pedassaarelta Preiskerin saarella, Haljalan Natturista muun muassa Suursaarella. Kuusalun Leesiltä käytiin Porkkალassa pyytämässä kilohailia. Neeme-kylän ja Pranglin saaren miehet taas pitivät yhteisenä kalastuspaikkanaan Mustaviiriä Suursaaren lähetyvillä. Toolsesta käytiin Pien-Tytärsaarella. Kaikkein laajimmalla kalaretkillään liikkuvat Viinistun asukkaat. Heitä voi kohdata Kilpisaarella, Kõueselillä ja Astaskarissa, Loviisan lähistön saarilla kuten Tehtarissa, Pestussa, Sandjumaassa, Haminaholmassa, Kampuksessa jne. Toolselaisia liikkui myös Porvoon vesillä ja Helsingin luona Touvissa, Ligasholmissa, Ogansviikissä ja muuallakin. Haljalan Lobi-kylästä käytiin Sandjuksessa, Pärisealta Ogansviikissä, Kuusalun Suurpealta Kampuksella ja Tammiassa, Haljalan Vainupealta Pien-Tytärsaarella ja Viinessä. Natturin rantalaisten pyyntipaikat olivat Suursaaren ohella Kilpisaaren ja Pien-Tytärsaaren vesillä. (Luts 1960, s. 150-152)

Sesonkiaikaan pyyntipaikalle matkasi koko kylän väki. Esimerkiksi Viinistusta kävivät Suomessa kalassa kaikki työkykyiset miehet ja nuoremmat naiset, joilla oli joskus mukanaan vielä rintalapsiakin. Miehistä eivät jääneet kotiin kuin vanhat, voi-

mattomat ja paimenet. Esimerkiksi Lobin kylästä Suomeen lähtivät miehet, naiset sekä hyvin kehittyneet 13-14-vuotiaat pojat. Naiset osallistuivat miesten kanssa kalastamiseen, ainoastaan nuoremmat ja aremmat jäivät rannalle kaloja perkaamaan ja ruokaa laittamaan. Naisten tehtävänä oli myös pyydysten kunnostaminen, josta syystä suomalaiset heitä pilkkasivat, Suomessa kun verkoista huolehtivat vain miehet. (Luts 1960, 152)

Valmistelut kalamatkaa varten alkoivat varhain. Matkalle mukaan otettavaa maitoa alettiin koota laskiaisesta alkaen. Aika ajoin laskettiin maitoastiasta vetinen maito pois niin, että mukaan otettavaksi säilyi ainoastaan paksu maito. Näin saatu *Suomen maito* oli varsin hapanta, joten joissakin paikoin sitä kutsuttiin maitopirtuksi, ehkä siksi, että siihen oli käytettäessä sekoitettava vettä. Matkalle otettavat leivät kypsytettiin myös varsin varhain, kolme, neljä viikkoa ennen lähtöä. *Suomen leivät* olivat ohuita ja niissä oli reikä keskellä. Ne kuivattiin tuvan laen alle asetetuissa vartaissa. *Suomen leipä* säilyi kauan homehtumatta. Tämän leipätyypin Viron rannan talonpojat oppivat suomalaisilta, ja se on levinnyt varsin kapealle alueelle Kuusalun itäosassa ja Kadrinan rannikolla Lobi-niemen tuntumassa. (Luts 1960, 152-153)

Altjan ranta-aittoja. RMF 949-55. J. Treufeldt 1936. Virumaan museosäätiö

Matkalle Suomeen lähdettiin Lutsin mukaan yleensä toukokuun ensimmäisinä päivinä. Se tapahtui jossakin määrin juhallisesti, silloin laulettiin ja rukoiltiin kodissa, johon usein kutsuttiin myös sukulaisia. Pyyntiretkelle lähdettiin viisilaitaisilla tai vielä-

kin pienemmillä aluksilla, jahdeilla tai jaaloilla. 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla käytössä olleita aluksia kutsuttiin *jolkeiksi*, jotka olivat kannettomia ja kolmimastoisia laivoja. Alukseen pakattiin kaikki vaelluspyynnissä tarvittava; leivät, perunat, verkot ja tyhjät tynnyrit silakoiden suolaamiseksi. Laivan kannelle nostettiin edelleen kahdesta kolmeen venettä, joilla käytiin Suomessa kalassa. 1800-luvun viimeisellä neljänneksellä kalastusseurassa oli neljästä viiteen jäsentä, joista yhdelle vene kuului. Hän oli veneessä keulamiehenä ja työnjohtajana. Hänen lisäksi seuraan kuului verkkoa laskettaessa verkon alapaulasta huolehtiva kivilaskija (vir. kivilaskija), yläpaulasta huolehtiva koholaskija (vir. pullulaskija) sekä soutajat (vir. vedajat). (Luts 1960, 153)

Suomessa purjehdittiin pyyntipaikkaa lähinnä olevaan kaupunkiin kuten Helsinkiin, Porvooseen tai Loviisaan. Siellä kirjauduttiin maahan tullikamarilla ja hankittiin suolaa. Pyyntipaikalla alus toimitettiin suojaisaan paikkaan, jossa se saikin olla koko pyyntikauden ajan. Suomessa tuli kalastamisesta maksaa vuokraa. Esimerkiksi Viinistun miehet vuokrasivat 1900-luvun alussa Loviisan kaupungilta Tehtarin saarta ympäröivät vedet kolmeksi vuodeksi. Lobion kyläläiset taas maksoivat Suomen hallituksen edustajalle pyyntiajan lopuksi maksun, joka oli pienempi kuin Viron rannassa maksettava hinta. Toisten tietojen mukaan suomalaisille tuli maksaa vain niillä paikoin, joissa paikalliset olivat rakentaneet saunat virolaisten asumuksiksi. Siellä, missä rannikko tai saaret kuuluivat yksityisille, oli kalastamiseen pyydetävä lupa ja maksettava siitä vuokra. Maan omistaja vaati maksuksi kolme ruplaa rahaa tai puoli tynnyriä silakoita venettä kohden. (Luts 1960, 153-154)

Vaelluspyynnin aikana asuttiin Suomen saarilla väliaikaisissa asumuksissa, joita suomalaiset tai virolaiset olivat pystyttäneet paikalta hankituista materiaaleista. Nukuttiin huoneisiin pystytetyillä lavitsoilla tai lattialla. Joissakin asumuksissa oli liedet tulen tekemistä ja ruoanlaittoa varten, toisaalla taas ruoat valmistettiin paljaan taivaan alla. Sinne, missä virolaiset kävivät säännöllisesti kalassa, oli väliaikaisten asumusten lisäksi rakennettu saunat, joita käytettiin saunomiseen ja asumiseen. Epäsäännöllisesti kalassa käyneet saattoivat asua myös paikallisten asukkaiden luona tai katoksettomissa sammalkuopissa. (Luts 1960, 154)

Ruoka oli kalastajien seuroilla yhteistä. Sen sijaan leipä oli jokaisen yksityisomaisuutta. Kun saalis oli vähäinen, tehtiin muita töitä. Naiset korjailivat verkkoja, ompelivat paitaa tai muita vaatekappaleita, kutoivat sukkiä jne. Miehet taas punoivat päreistä koreja, tekivät veneille airoja, kävivät hakemassa polttopuita jne. Suomessa oli myös enemmän aikaa huvituksiin, käytiin suomalaisten kanssa keinulla tai tanssi-

illoissa. Sitä varten olivat virolaiset nuoret miehet silloin tällöin ottaneet mukaan myös monenlaisia soittimia. (Luts 1960, 154)

Virolaiset kävivät vaelluspyynnillä pääasiassa asumattomien saarten luona tai avomerellä, josta syystä suomalaisten kanssa ei tullut riitoja kalastuspaikoista. Kaikki lähteet kertovat Arved Lutsin mukaan siitä, että kaikki sujui hyvin suomalaisten kanssa. Jo vanhempina aikoina solmittiin virolaisten ja Suomen saarelaisten kesken avoliittoja. (Luts 1960, 154-155)

Keväinen pyyntisesonki Suomen rannassa kesti kuudesta seitsemään viikkoon. Kotiin palattiin jälleen juhannukseksi, kun heinänteko alkoi. Pyyntiajan päättymistä vietettiin ryypäten kotoa tuotua pirtua. Kotiin vietiin joku Suomen rannasta pyydetty suuri kala tai kaupasta ostettuja tavaroita. Viinistun kalastajilla oli ennen vanhaan tapana kotirantaan tultaessa laittaa kaikki Suomessa tähteelle jäänyt voi pataan, johon lisättiin leipäpaloja. Näin saatu seos vietiin sitten vadeissa tuliaisena kotiin. (Luts 1960, 155)

Suomesta saatu kalansaalis vaihteli vuosittain. Joinakin vuosina saatiin yhtä kalastajaa kohden kuusi tynnyriä silakkaa, mutta joskus oli tyydyttävä puoleen tynnyriin. Yleisesti ottaen olivat saaliit hyvät, huomattavasti paremmat kuin kotirannassa. Oman tarpeen ylijääneet saaliit markkinoitiin monella tavalla. Jos mahdollista, myytiin kalat jo Suomessa *ylösostajille*. Haljalan miehet veivät omat kalansa Rakveren juhannusmarkkinoille, jossa ne enimmäkseen vaihdettiin talonpoikien kanssa viljaan, *heinäkalaksi*. Yhdellä silakka-astialla saatiin viljaan aina kolmeen astiaan saakka. Rannassa asuvat maanviljelijät kävivät Suomessa kalassa vain kevätesongin aikana ja pyysivät sieltä omat vuotuiset silakkansa. Muina aikoina nämä olivat etupäässä peltotöissä. Sellaiset maattomat tai vähän peltomaata omistavat ranta-asukkaat, joiden pääelinkeino oli kalastus, kävivät Suomen rannassa kalaa pyytämässä niin keväisin kuin syksyisin. (Luts 1960, 155)

Vaelluspyynti oli Pohjois-Viron rannikon kylille erittäin tärkeätä, koska ainoastaan omassa rannassa pyytämisellä ei elänyt. Kun Ruotsin kruunu kielsi 1700-luvun alkupuolella Suomessa käynnit, aiheutui siitä pohjoisrannikon kylille suuria vaikeuksia, ja moisioiden isännät valittivat asiasta. Kuinka suurta osaa vaelluspyynti rannikon asukkaille merkitsi, todistaa rantatalonpoikien päivätöiden vähäinen osuus kaikista veroista 1700-luvulla. (ENSV RAKA, f.3.n.1, s. 465, 1. 195-196, 283-284; Lippus 1987, 349).

Yhteiset retket Suomeen vähenivät 1800-luvulla, ja vain yksittäisillä paikkakunnilla ne jatkuivat 1900-luvulle saakka. Pohjoisrannikolla kuten Hiidenmaallakin vanhan vaelluspyynnin väheneminen liittyi peltoviljelyn tehostumiseen, joka johtui talojen omaksi ostamisesta. Pohjoisrannikolla nämä tapahtumat alkoivat hieman aiemmin kuin Hiidenmaalla, ja siksi vanha vaelluspyynti katosi sieltä ensin. 1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä ei vaelluspyynnille lähdetty enää kuten varhemmin ensisijaisesti hankkimaan itselle vuoden kaloja, vaan siksi, että saaliit päästiin myymään. Rantasukas-maanviljelijöiden sijaan nousivat pääasiallisiksi vaelluspyytäjiksi ammattilaiset ja puoliammattilaiset kalastajat. Viimeisinä aikoina käytiin Suomessa kalassa enimmäkseen vain siksi, että sitä kautta miehet voivat työllistää itsensä. Esimerkiksi Haljassa loppuivat Suomen-retket 1900-luvun alussa, kun siellä ruvettiin rakentamaan laivoja ja ihmiset saivat kotiseudulta töitä. (Luts 1960, 155-156)

Suomen puolella käytiin kalastamassa myös suomalaisten palkollisina. Se johtuu siitä, että rannan maattomat tai vain vähän peltomaata omistaneet talonpojat halusivat lisätuloja, koska heillä ei ollut kuitenkaan varoja pyydysten hankkimiseen. Useasti palkollisiksi lähtivät köyhät nuoret miehet tai tytöt, jolla ei ollut vielä omaa taloa tai pyydyksiä. Palkollisina oltiin niin kauan, että saatiin hankituksi omat pyydykset ja ryhdyttiin sitten kalastamaan omassa rannassa. Monet palkollisista työskentelivät Suursaarella nuotanvedossa mutta myös muualla rysä- tai verkkopyynnissä. Nuoret tytöt ja naiset ovat käyneet Suomessa palkollisina kaloja perkaamassa. Monet heistä löysivät sieltä uuden kodin avioituttuaan suomalaisten kanssa. Palkollisille maksettiin palkka rahana tai osittain saaliina. Verkkopyynnissä pyytäjä sai $\frac{1}{4}$, rysäpyynnissä $\frac{1}{6}$ tai vähemmän, nuottapyynnissä $\frac{1}{9}$ tai $\frac{1}{10}$ saaliista. Maksuksi saadut kalat markkinoitiin enimmäkseen Suomeen, Porvooseen, Loviisaan tai Helsinkiin tai suolattiin tynnyreihin ja tuotiin kotiin. Suomalaisten palkollisina työskenneltiin enimmäkseen keväiseen kutuaikaan. Samoin kuin vaelluspyynnillekin lähdettäessä otettiin mukaan omat ruoka-aineet kuten perunat, voi, leipä ja piimä. Kesäksi palkattavat asuivat isännän luona ja saivat tältä myös ruoan. Koko kesäksi palkatut kävivät heinäntekoaikaan kotimaassaan. Sesonkiajaksi palkatut perkaajat ja verkkonkorjaajat saivat päivämaksun kalassa ja ruoan isännältä. Viron pohjoisrannikon asukkaiden palkkaaminen suomalaisille palkollisiksi kalastajiksi jatkui kauemmin kuin pyydysten kanssa Suomen rannikolle kalastamaan lähteminen. Monilta paikoin käytiin palkollisina vielä 1900-luvun alussa aina I maailmansotaan saakka. (Luts 1960, 156-157)

Yleisesti ottaen Viron pohjoisrannikon kalastajat eivät käyneet enää 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa vaelluspyynnillä, vaikka ammattikalastajien määrä oli kasvanut. Merkittävin syy tähän oli pyyntitekniikan kehittyminen. Puuvillaverkot²² ja syvän veden rysät²³ yleistyivät 1870- ja 1880-luvuilta alkaen, ja ne mahdollistivat suuremmat saaliit myös Viron omalla rannikolla niin keväisin kuin syksyisin. Tästä syystä enää ei tarvinnut lähteä etsimään kalaparvia Suomen saaristosta. Muita syitä tähän olivat paikallisten markkinointimahdollisuuksien laajeneminen, Tallinnan kalatehtaiden synty sekä Narvan ja erityisesti Pietarin markkinoiden saavutettavuus Pietari–Tallinna-rautatie valmistumisen jälkeen 1870. Myös suuri peltotöistä elantonsa saava paikallinen väki tarvitsi kalaa. Viron pohjoisrannikolla kalastuksesta toimeentulonsa saavien määrä oli pienempi kuin saarilla. (Luts 1960, 157)

8.6. Haapasaariston kalamajat

Merkkejä virolaisten sesonkikalastuksesta Haapasaaren vesillä on säilynyt meidän päiviimme saakka. Kyse on kivistä tehdyistä kalamajoista, joista on löytynyt myös joitakin virolaisten oleskelusta kertovia esineitä.

M. Logrénin Haapasaaren omistus- ja kalastussuhteista kertovan, vuosilta 1778 ja 1781 olevan, kartan mukaan oli sekä kruunun vesiä että vesiä, joissa kalastusoikeus oli vuokrattu yksinomaan kruunun luotseille. Jälkimmäisiin kuuluivat muun muassa Vironluodot, Veitkari, Pitkäluoto, Saunaluoto, Vanhankylänmaa, Katajainen ja Kuuttalpetäjäinen. Valtion saaria taas olivat Luppi, Reiskeri, Kolmselkä, Pekko, Kuusen-kari, Askeri, Kaide, Vaihkari ja Kilpisaari. Näitä vesiä saivat vuokrata oman mantee-reen ja saariston asukkaiden lisäksi myös virolaiset venekunnat. Niinpä noina vuosina näillä saarilla vieraili silakan pyynnissä 64 verkko- ja kahdeksan nuottavenettä

---

²² Ennen puuvillaverkkoja käytettiin pellavaisia verkkoja. Rahaa tarvittiin verkkojen paulojen ja liinon oston, koska niitä alkoi saada tehdasvalmisteisina jo 1880-luvun lopulla. (Oras 1982, 23-24)

²³ Viron rannikolla otettiin suuret rysät käyttöön jo 1800-luvulla. Esimerkiksi Kostiveren rantakylään ensimmäisen isorysän toivat vaelluspyynnillä olleet hiidenmaalaiset 1895. Pohjoisrannikolle levisivät Suomessa valmistetut rysät. Tahkurannassa alettiin pyytää isoilla rysillä silakkaa 1890-luvulla, samaan aikaan aloittivat rysäpyynnin myös Kiidevan, Puisen kalastajat. (Oras 1982, 37). Isorysä on tullut Suomessa käyttöön ensiksi 1800-luvun alkupuolella Pohjanlahden pohjoisosassa, josta se levisi etelään 1800-luvun toisella puoliskolla aluksi siika- myöhemmin silakkarysinä. Itäiselle Suomenlahdelle ne tulivat 1860-luvulla pohjalaisten kalastajien mukana. Ulkosaaristossa ei rysiä juuri käytetty. Vehkalahdella isorysät otettiin käyttöön 1800-luvun lopulla. Vaikka niillä harjoitettiin pyyntiä rannikolla, ei niitä kuitenkaan käytetty lähellä rannikkoa sijaitsevassa Tammiossa eikä Kuorsalossa. (Talve 1996, 137; Järvi 1932, 64-69; Storå 1979, 162-164; Aalberg – Hoppu 1953, 211; Aalberg 1968, 268.)

Virosta, kun taas suomalaisia veneitä oli nuotanpyynnissä vain 40. (M Logrénin tiluskartta vuosilta 1778, 1781. KyM) Virolaisilla oli näillä kareilla sekä puisia että kivisiä kalamajoja. Parhaiten säilyneitä näistä ovat Reiskerin saarella olevat kivimajojen jäännökset, joita nimitettiin Haapasaarella vielä 1950-luvun alussa virolaisten majoiksi. (Hannula 1953, 108)

Reiskeri on noin 17 hehtaarin laajuinen avoin kalliosaari, joka on itäisin Haapasaa-riston saarista. Sen välittömässä läheisyydessä on paljon hyviä apajapaikkoja; sen luoteisrannalla on suoja-ainen, syvä luonnonsatama ja saaren keskellä lähde. Saarelta löytyy kaikkiaan 17 kivistä ladottua suorakaiteen muotoista rakennuksen pohjaa, joissa seinämiä on paikoin säilynyt 1,5 metrin korkeuteen. Rakennelmat muodostavat kaksi ryhmää. Matalalla itärannalla on seitsemän huolella ladottua pohjaa, joiden välissä on selvästi havaittavissa *verkkovapeitten*, puisten verkkojen kuivaamiseen tarkoitettujen rakennelmien tukikiveyksiä. Loput kosteikon länsipuolella olevat rakennusjäännökset vaikuttavat Hannulan mukaan tilapäisemmiltä rakennelmilta. (Hannula 1953, 109)

Poikkeuksellisen hyvin on säilynyt yksi itärannan asumuksista, jonka takaseinänä on käytetty luontaista kalliota. Majojen seinät on ladottu huolella suurelta osin lohkokivistä. Seinien paksuus vaihtelee puolesta metrillä metriin, ja korkeus on suurimmillaan noin 1,3 metriä. Tiilkeenä on käytetty turvetta ja maata. 3 x 4 metriä ja 4 x 4,5 metriä kooltaan olevissa huoneissa on 80 senttimetrin levyiset suuaukot, ikkunoista ei sen sijaan ole merkkejä. Muistitiedon mukaan majoissa on ollut ajopuista rakennettuja satulakattoja. Majojen sisustuksen muodostavat seinänvieriä kiertävät kivistä ja maasta kasatut noin 40 senttimetriä korkeat ja 1,2-1,5 metriä leveät korokkeet, joissa kivien päälle on levitetty runsaasti tuohilevyjä ja niiden päälle risumatto. Majan keskellä on ollut laakakivi, jonka päällä pidettyä tulta on käytetty sekä lämmittämiseen että keittämiseen. Osassa majoista ei ole kuitenkaan merkkejä sisä rakenteista, ja niitä lieneekin Riitta Hannulan mukaan käytetty kalojen ja pyyntivälineiden säilytyspaikkana. (Hannula 1953, 109-120)

Korokkeiden päällä olevien tuohilevyjen joukosta on löydetty runsaasti nahkajalkineiden jäännöksiä sekä 1800-luvun lopulla yleinen pieni messinkikampa. Sieltä on tavattu myös virolaistyyppinen verkon koho, jonka toiselle puolelle oli raaputettu Tomiis Kuiman ja toiselle vuosiluku 1837. Vuosiluku todistaa, että ainakin itäinen rakennusryhmä on syntynyt ennen vuotta 1837. Hannulan mukaan se ei voi olla 1700-luvun puoltaväliä vanhempi, koska kivien louhinta noilla alueilla alkoi vasta

Katariina II:n noustua Venäjän valtaistuimelle 1762. Majat saattavatkin olla hyvinkin 1770–1780-luvuilta, jolloin virolaisten tiedetään kalastaneen ahkeraan Haapasaaren vesillä. Suomenlahden itäisestä saaristossa löytyy runsaasti asumuksiin viittaavia rakennelmia. Reiskerin rakennelmia lähimpiä lienevät Virolahden Pitkäpaaden saaristossa sijaitsevat Härön ja Essaaren rauniot. Seiniin on niissäkin käytetty usein tarjolla olevia lohkokiviä. Asumusten sisärakennelmia niistä ei ole kuitenkaan löydetty. (Hannula 1953, 111)

Vertauskohdan tarjoavat sitä vastoin Viron saarilla ja avoimilla rannikoilla esiintyvät kiviseinäiset, avoimella keskiliedellä varustetut rakennukset. Sellaisia käytettiin varsinkin keskiajalla keittotilana. Avoimella keskiliedellä ja maakorokkeilla varustettu kiviseinäinen rakennustyyppi on hyvin yleinen kaikkialla Euroopan vähäpuisilla alueilla, erityisesti Luoteis-Euroopan kelttiläisalueilla, Ruotsissa ja Norjassa paimenten yöpymispaikkoina, Färsaarilla ja Islannissa. (Manninen 1933, 244, 247, kuvat 252, 253; Erixon 1947, kuva 16; Hougen 1947, kuva 2; Hougen 1944, 203, taulu XXXVII; Bruun 1929, 41-42; Bruun 1928, 134, 159, 184)

Virolaisilla tiedetään olleen Suomenlahden itäisessä saaristossa myös puisia asumuksia. Sellainen heillä oli muun muassa Virolahden edustalla Isossa Kalastajassa, jossa pyysivät Vösusta tulleet virolaiset. Niitä ei ole kuitenkaan säilynyt. Sen sijaan haapasaarelaisten majoista on jäljellä yksi, joka sijaitsee Eteläkarilla. (SKL 1938:45/5, 27-28)

Kyseinen puinen kalamaja on matalalle kivijalalle tehty yksihuoneinen, ikkunaton hirsisalvosrakennus ilman välikattoa ja puupermantoa,; se on kooltaan 3 x 4,5 metriä. Keskellä huonetta on kuutiomainen, noin 60 senttimetriä korkea luonnonkivistä tehty avoliesi, jonka kohdalla katossa on aukko. Peräseinällä on leveä lankuista tehty lava ja toisella sivuseinällä kapeampi samanlainen. Majan sisustus noudattelee siis pääpiirteissään virolaisten kivimajojen tyyliä. Muistitiedon mukaan virolaisten puiset asumukset olivat juuri tätä tyyppiä. (SKL 1938:45/5, 27-28; Hannula 1953, 112)

Vastaavanlaisia rakennelmia on tavattu Kymistä, Kotkan edustalta Rankista, Pohjanmaalta, Muoniosta, Pohjois-Karjalasta, Savosta ja Keski-Suomesta. Vastaavanlaisia ovat edelleen käyttäneet latvialaiset ja liettualaiset asuinrakennuksinaan. (Sirelius 1906, 254; Tala 1949, 93)

8.7. Vaelluspyynti Virossa yleistä

Arved Lutsin mukaan kalastajat kokoontuivat Viron pohjoisrannikolta 1800-luvun toisella puoliskolla ja 1900-luvulla Virumaan itäiselle rannikolle. Esimerkiksi Ihasalusta kävi vielä vuoden 1880 vaiheilla koko kylä Türsamäellä. Matkaan lähdettiin huhtikuussa tai toukokuun ensimmäisellä puoliskolla ja vaelluspyynnissä viivytettiin aina heinäaikaan saakka, jotkut tosin kalastivat vielä syksylläkin. Jälkimmäisten kohdalla on kyse maattomista tai vähän maata omistaneista, joita peltotyöt eivät estäneet olemasta kauankin kalassa. 1800-luvun lopulla ihasalulaisten pyyntimatkat loppuivat joitakin yksittäistapauksia lukuun ottamatta. (Luts 1960, 158)

Mahun rannan kalastajat Viru-Nigulasta lähtivät syksypyynnille Narva-Jõesuuhun, jossa he viipyivät Mikkelinpäivästä Martinpäivään. Kalaan lähdettiin viiden miehen ja yhden naisen voimin purjeveneillä. Pyyntipaikalla asuttiin rannan asukkaiden luona asumuksissa tai saunoissa. Ruokatavarat kuten perunat, leipä, kaalit ja liha tuotiin mukana kotoa. Pyydetty kala suolattiin ja myytiin Pietarissa, jossa saatiin korkeampi hinta. Palatessa saattoivat rantavedet olla jo jäässä, jolloin matka oli taitettava tietä pitkin aluksen jäädessä sinne talvehtimaan. (Luts 1960, 158)

Kolgan ja Pärisean niemimaan ranta-asukkaat kävivät Viron tasavallan aikana pyytämässä silakkaa verkoilla Virumaan rannikolla Eismassa, Kundassa, Aserissa ja Kundan lahdelta olevalla Uhtjan saarella sekä pyytämässä lohta ja ankeriasta Purtsse-joen suussa. Tässäkin oli kyse ammattikalastajien vaelluspyynnistä. Saaliit myytiin paikan päällä *ylösostajille*, joilta saatiin parempi hinta kuin kotirannassa. Virumaan rannassa käytiin keväisenä ja syksyisenä sesonkiaikana, mutta jotkut kalastajat viipyivät siellä koko kesän saaden siten vaelluspyynnistä pääasiallisen elantonsa. (Luts 1960, 158)

Lutsin mukaan vaelluspyynnillä käynti on ollut varsin yleistä myös tietyillä muilla Viron seuduilla. Sellaisia ovat erityisesti Hiidenmaa, osa Saarenmaasta ja länsirannikolla Kiideva (Ridala). Hiidenmaalaisten oli välttämätöntä harjoittaa vaelluspyyntiä, koska saaren ympäristöt eivät ole erityisen hyviä silakan kutupaikkoja. Oli lähdettävä kalastamaan muualle myös siksi, että saaren muodot ja maaperä eivät ole kovin hyviä viljelyä ajatellen. (Luts 1960, 131)

Hiidenmaalaisten perinteinen vaelluspyyntikohde oli Pärnun lahti. Perimätiedon mukaan hiidenmaalaiset ovat käyneet Pärnun lahdella jo 1600-luvulla, mutta kirjallista tietoa asiasta on 1700-luvun keskivaiheilta. Pärnunlahdessa kävivät keväisellä

pyynnillä sesonkikalastajat, joiden pääelinkeino oli maanviljely. Vaelluspyynnillä saatiin kokoon vuoden silakkatarve, jonka lisäksi hankittiin myös lisätuloja. Osa saaliista myytiin rannassa, omiin astioihin kotiin vietäväksi pantiin niin paljon kaloja kuin niihin mahtui. (Luts 1960, 132-133)

Vieraassa rannassa kalastamisesta tuli maksaa vuokraa paikallisille kartanoille, joista jotkut vaativat maksun kalana, jotkut taas rahassa. Kartanot katsoivat saavansa kalastajilta hyvin tuloja, ja niinpä heihin suhtauduttiinkin suopeasti. Ne muun muassa antoivat kalastajille metsästä puita talon pystyttämistä varten tai rakensivat sellaisen itse. (Luts 1960, 134)

.Hiidenmaalaisten pyyntiretket alkoivat vähetä 1880-luvulta alkaen, ja 1920-luvulla pyyntimatkojen katsotaan loppuneen. Ennen I maailmansotaa hiidenmaalaiset pyysivät silakoita etupäässä omaksi tarpeekseen, ja oman tarpeen yli jääneet kalat kaupattiin paikalle tulleille ostajille tuoreena. Itsenäisen Viron aikana alettiin myyntiin meneviä kaloja myös suolata. Yhtä kalastajaa kohden tuli sesongin aikana keskimäärin 15–20 astiaa. Suolasilakat myytiin kotisaarella. Vielä 1920- ja 1930-luvuilta on olemassa tietoja, että suolasilakoita myös vaihdettiin viljaan. Silakkamarkkinat heikkenivät kuitenkin 1920- ja 1930-luvuilla pyytäjien runsauden takia. (Luts 1960, 137-139)

Pärnunlahden rannassa kalassa käynnin vähenemiseen oli myös muita syitä. Rannassa ei käyty ainoastaan siksi, että olisi saatu koottua vuoden suolasilakat. Pyrkimyksenä oli myös vaihtaa silakkaa viljaan ja myydä kalaa, jotta olisi saatu rahaa vuokran maksuun ja talon omaksi ostamiseen. (kts. luku 8.9) 1900-luvun alkukymmenillä Hiidenmaalla oli jo suuri osa taloista ostettu omaksi, ja niinpä hiidenmaalaiset rupesivat harjoittamaan entistä tehokkaammin maanviljelystä. Tästä syystä ei ollut enää mahdollista lähteä massiivisille kalanpyyntiretkille. (Luts 1960, 139)

Saarenmaalaisten tiedetään käyneen vaelluspyynnillä Virumaan rannoilla. 1870- ja 1880-luvuilla mentiin Karjasta Jõhviin, Vokaan ja Konjuun, joissa kalastettiin koko kesä ja asuttiin paikallisten asukkaiden luona. Saarenmaalaiset kävivät vieläkin kauempana idässä Vaivarassa Haagin rannassa, Utriassa sekä Lüganusen Aassa. Suurin osa saaliista myytiin paikan päällä *ylösostajille*, osa silakasta taas kuivattiin ja vietiin heinäajan lähestyessä kotiin. Perussyy saarenmaalaisten tuloon kalaan Virumaan rannikolle oli se, että Narva, Narva-Jõesuu ja Pietari tarjosivat hyvät mahdollisuudet kalan markkinointiin. Syynä oli myös se, että Harjumaan rannikko oli varattu jo aiemmin vaelluspyynnin aloittaneille hiidenmaalaisille. Saarenmaalais-

ten tiedetään käyneen suurine rysineen myös Laatokalla. Siellä he opettivat kyseisen kalastustavan Peipsijärven kalastajille. (Luts 1960, 143-144; Ränk 1934, 155)

Hiidenmaalaisten ja saarenmaalaisten tavoin myös muhulaiset kävivät kalastamassa kilohailia Viron pohjoisrannikolla Viimsissä, Naisaarella ja Paldiskissa niin omiksi tarpeikseen kuin palkollisinkin. Viron tasavallan aikana muhulaisten ja saarenmaalaisten vaelluspyynti muutti muotoaan. Saarenmaalaiset laajensivat vieläkin silakan pyyntiään Virumaan rannikolla. Uusina paikkoina sitä harjoitettiin nyt Purtsessa ja 1938 ilmeisesti Kiidevan kalastajien kanssa Letipealla (Viru-Nigula). Viron tasavallan aikana eivät muhulaiset eivätkä muutkaan saarten asukkaat käyneet enää palkollisina Harjumaan rannikolla. Kun Venäjän markkinat sulkeutuivat, kutistui kilohailiteollisuus ja samalla loppuivat työmahdollisuudet sen parissa. Monet muhulaiset taas rupesivat palkoilliseksi kalastajiksi, rysärengiksi Pärnuun, jossa syntyi tasavallan aikana pieniä paikallisia kalayrittäjiä. (Luts 1960, 144-145)

Viron länsirannikolta vaelluspyynnistä on tietoa ainoastaan Kiidevan kalastajajylästä entisessä Ridalan pitäjässä. Muutoin Pärnu- ja Läänemaan rantakylissä, joissa maanviljelyn merkitys oli suuri, tyydyttiin kalantarve pyytämällä sitä keväällä kotirannassa, tai sitten paikalliset kalakannat olivat niin suuret, että ammattikalastajienkaan ei tarvinnut lähteä muualle pyyntimatkoille. (Luts 1960, 145)

Vaelluspyyntiä harjoittivat myös Peipsijärven kalastajat, joiden vaellukselle lähdön taustalta löytyy kalastusmahdollisuuksien niukkeneminen perinteisissä paikoissa. Väheneminen taas johtui ryöstökalastuksesta, joka alkoi Peipsillä ja Pihkovanjärvellä 1700-luvun lopulla ja pääsi valloilleen seuraavalla vuosisadalla. Peipsin kalastajien retket suuntautuivat lähimmillään Võrtsjärvelle, joka oli luonoltaan ja kalastoltaan Peipsin kaltainen. Siksi sieltä pystyttiin saamaan samoilla pyydyksillä hyviä saaliita. Toisaalta myös Võrtsjärven rantojen omistajat, kartanoiden isännät, olivat halukkaita saamaan rannoilleen Peipsin kalastajia, koska heidän tulonsa merkitsi tuloa myös kartanoherroille. Kalastusoikeuksien antaminen muualta tulleille kalastajille alkoi 1880-luvulla. (Ränk 1934, s. 29)

Peipsiläisten siirtyminen länteenpäin ei rajoittunut ainoastaan Võrtsjärvelle. Võrtsjärveltä päästiin Tännasilma-jokea myöten Viljandi-järvelle ja sieltä pitkin Raudna-jokea Pärnun lahdelle. Peipsiläiset kalastajat käyttivät tätä reittiä tiuhaan matkattaan kaikki tarvikkeet lastattuina omiin kalaveneisiin Pärnun lahdelle keväiseen silakanpyyntiin. Oletettavasti ainakin Peipsin kalastajat purjehtivat sieltä myös pohjoiseen Matsalun lahteen. Mutta myös Narvajoen kautta oli mahdollista päästä pohjois-

seen ja itään. Sitä kautta matkasivat peipsiläiset Suomenlahdelle, Nevalle ja Laatokalle. Nevalla ja Laatokalla käytiin jokaisesta Peipsin länsirannan kalastajakylästä kuten Kallastusta, Ninasta, Rajasta ja Mustveestä, mutta erityisen tunnettuja tässä mielessä olivat piirissaarelaiset (piirisaarlosed) ja Pedaspean miehet. Sellaiselle pitkälle matkalle lähdettiin varhain keväällä sen jälkeen, kun Peipsin sesonkikalastusaika oli alkanut, ja sinne jäätiin myöhäissyösyyn saakka. Joillakin oli mukanaan naisia, jotka toimivat kokkeina ja kalojen perkaajina. Erityisen ahkeraan Laatokan retkillä käytiin 1800-luvun lopusta aina I maailmansotaan saakka. (Ränk 1934, 29-30)

8.8. Yleiskatsaus kalastukseen Virossa

Kuten olemme aiemmin havainneet, oli Viron rannikko ennen saksalaisten ja tanskalaisen tuloa vielä vailla kiinteää asutusta. Kalastusoikeus kuten puunkaato ja laiduntamisoikeuskin oli sisämaassa sijaitsevilla kylillä, jotka olivat pystyttäneet sinne sesonkikalastusta varten majoja verkkojen kuivatukseen. Tanskalaiset ja sittemmin saksalaiset eivät heti puuttuneet olemassa olleeseen järjestykseen. 1200-luvun puolivälissä veroja korotettiin, kun tilapäiset leiripaikat muuttuivat pysyviksi, ja monille sellaisille asettuivat ruotsalaiset uudisasukkaat. (Johansen 1933, 256).

Tallinnan asukkaat tarvitsivat kalaa. Aluksi tarpeen tyydyttivät sesonkikalastajat, mutta pian se ei enää riittänyt. Tallinnan lähistöllä sijainneiden kylien kalastajat vapautettiin verokymmenyksistä, mikäli he toimittivat kaloja Tallinnaan. 1300-luvun puolivälissä kalantarve oli jo niin suuri, että kaupungin alueelle asettui asemaan myös ammattikalastajia (Johansen-Mühlen 1973, 128-129).

Vironmaan kuvernementinkanslian Venäjän sisäministeriölle 1804 toimittamassa kirjeessä todetaan, että

kalastus ei ole kuvernementin asukkaille muutamia Tallinnan ja Narvan joen ääressä asuvia talonpoikia lukuun ottamatta tärkeä elannon lähde. Se antaa kuitenkin saarilla, meren rannikolla ja Peipsi-järven rannalla eläville talonpojille tiettyä tuloa. Tallinnan lähellä kalastavat talonpojat myyvät kaupungissa tuoretta silakkaa, kampelaa ja muuta kalaa. Kuvernementin keskukseen tuodaan elävää kalaa Virumaalta ja jäädytettyä kalaa Peipsiltä. Meren ja Peipsin rannikolla olevat moisiot pyytävät kalaa periaatteessa omaksi tarpeeksi mutta myös myyntiin kuvernementin alueella. Vedet eivät ole erityisen kalaisat, ja joinakin vuosina, kun kalaparvet eivät tule rannan lähelle, ei saada kalaa lainkaan. Kalastajina toimivat ennen kaikkea rannan moisioden talonpojat. Jokaisella kartanolla ja jokaisella kylällä on kalastusveneet, joilla niin miehet kuin nai-

setkin käyvät kalalla. Vierasta työvoimaa ei käytetä tai niin tehdään hyvin vähäisessä määrin. Peipsillä ja kuvernementin merenrannikolla, erityisesti Tallinnan ja Paldiskin läheisyydessä kalastavat venäläiset sisämaan kuvernementtien kalastajat. Käytetään suuria ja pieniä verkkoja, mertoja, onkia, atraimia. (Oras 1982, 14)

Koska virolaisten pyytämä kalamäärä ei riittänyt tyydyttämään kuvernementin omaa tarvetta, lähtivät Vormsin ja Hiidenmaan talonpojat joka vuosi Liivinman rannikolle ja Virumaan talonpojat Suomen rannikolle pyytääkseen siellä kalaa ja ostaakseen tai vaihtaakseen siellä itselleen leipäviljaa. (kts. luku 8.5) Siksi jouduttiin kuvernementin alueelle myös tuomaan silliä. Koska niin talonpojat kuin moisiotkin kalastivat vain omiksi tarpeiksi, ei saalista pidetty kirjaa. Voidaan kuitenkin päätellä, että kuvernementissa pyydettiin ja suolattiin tuolloin vuosittain noin tuhat tynnyriä (100 000 kiloa) kalaa. Tarpeen suolasilakan tuomiseen Suomesta ymmärtää, kun esimerkiksi vuosina 1835–1838 tuotiin Vieroon silakkaa kaikkiaan 966 000 kiloa, josta vaihtopaikoille 388 000 kiloa. 1835 tuotiin yksistään Kundaan Suomesta yhteensä 102 800 kiloa suolasilakkaa. (Oras 1982, 14-15; Kaukiainen 1970b, Taulukko V:4; Luts 1969, 304-305)

Kalastuksessa käytettyjen pyyntivälineiden, -tapojen ja organsaatioiden kehittyminen 1800-luvulla merkitsi myös ammattimaisten kalastajien tuloa monin paikoin meren rannikolle ja saarille. Ammattimainen kalastus levisi merenrannikolla kovin epätasaisesti, ja se oli tehokkainta siellä, missä oli parhaimmat markkinointimahdollisuudet. Esimerkiksi 1852 olivat Tallinnan ympäristön pyyntivedet 20 virstan päähän idässä ja lännessä 10 rittäjän hallussa ja heillä oli palkollisia 225 henkilöä. Pihkovanjärvellä taas kalasti 1800-luvun puolimaissa 1 500 ihmistä, jotka olivat yhtyneet artteleiksi²⁴ tai olivat rittäjien palkollisia. (Oras 1982, 15-16)

Suurten teollisuuslaitosten syntyminen Tallinnaan, Narvaan, Pärnuun ja muualle merkitsi teollisuustyöväestön määrän suurta kasvua. Rautatieverkon laajentaminen mahdollisti suuret sisämarkkinat kaupunkilaisten ruokkimiseksi myös kalalla. Uusien pyyntitapojen ja -välineiden leviämiseen Virossa auttoivat venäläiset, mutta kalakaupan järjestelyissä heidän merkityksensä oli vieläkin suurempi. Vuosisatoja olivat rannan asukkaat pyytäneet kalaa omiksi tarpeikseen, ainoastaan pieni osa myytiin tai vaihdettiin viljaa vastaan. Vaikka vaihtokauppa säilyi kalastuksessa paikka paikoin 1900-luvulle saakka, ilmaantui 19. vuosisadan toiselta puoliskolta alkaen merenran-

---

²⁴ (vir. artell. työkuunta, työryhmä) muun muassa Tytärsaaressa nuotanvedossa ja hylkeenpyynnissä. (Aalberg 1963, 65, 90)

nikolle ja Peipsille yhä enemmän venäläisiä kaupitsijoita (kalavenäläiset), jotka ostivat kalaa ja toimittivat sitä isojen kaupunkien markkinoille. (Oras 1982, 15-17)

Kalastusvälineiden kehitystä tapahtui esimerkiksi silakkaverkoissa, jotka vielä 1800-luvun toisen puoliskon alkupuolella olivat kotona yhdenkertaisesta pellavalangasta valmistettuja, vain 50 silmää korkeita ja kahdeksan, yhdeksän syltä (14,2–16,9 metriä) pitkiä. Myöhemmin verkot kudottiin 70–75 silmää korkeiksi ja 10–12 syltä (17,8–21,36 metriä) pitkiksi. 1800-luvun loppukymmenillä alettiin verkkojen valmistamiseksi ostaa kaupasta puuvillaista lankaa, ja pikkuhiljaa rupesivat leviämään myös ulkomaisissa verkkotehtaissa valmistetut verkkoliinat. Kalaverkkojen teollinen valmistus alkoi Tallinnassa 1889 ensimmäisten pyydysten ollessa kilohailiverkkoja. (Oras 1982, 23-24)

Kalatuotteiden markkinointiin keksittiin myös uusia tapoja. Virossa otettiin ensi kertaa 1870 kilohailien säilömisessä käyttöön peltirasiat Haran saarella Voldemar Sörensenin kalatehtaassa. Peltirasioita alettiin valmistaa teollisesti 1800-luvun viimeisinä vuosina. Lätit ja liiviläiset panivat I maailmansodan vuosina Narvassa alkuun purkkisardiinien *sprottien*²⁵ valmistamisen säilykkeinä. C. Krauspen isohkon kalatehtaan lisäksi Narvassa toimi tuohon aikaan myös pieniä muutaman miehen kala-alan yrityksiä. Kilohailiyritykset puolestaan olivat keskittyneet pääasiassa Tallinnan ympäristöön siksi tukevasti, että Tallinnaa kutsuttiinkin kilohailikaupungiksi (vir. kilulinn). Sen sijaan kalojen savustuslaitoksia tavattiin kaikkialla rannikolla. Vaikka savustus kalan säilömuotona oli tunnettu jo vuosisatoja, alkoi savustamalla säilöttyjen kalojen markkinointi vasta 1800–1900-lukujen vaihteessa. Viron pohjoisrannikon Viinistun ensimmäisen savustusuunin rakensi 1905 M. Manitski, joka esimerkiksi 1910 savusti kaikkiaan yli 33 tonnia kalaa, pääasiassa silakkaa. (Oras 1982, 49-50)

---

²⁵ savustetut kilohailit öljyssä

Kalansavustusuunit Neemen kylässä 1939. MMF 472-47. Viron Merimuseo.

Ajoin silakkaakin tärkeämpi kala oli kilohaili (vir. kilu), josta erityisistä mausteistaan tunnettua *Tallinna kilua* (vir. Revaller kilu) tiedetään valmistetun ainakin jo 1700-luvulla, kenties jo keskiajalla. Kilohailin pyynti kiihtyi 1860-luvulla, kun *Tallinna kilua* ryhdyttiin purkittamaan lasipurkkeihin. Hyvät markkinamahdollisuudet avautuivat 1870 Paldiski–Tallinna–Pietari -radan valmistumisen myötä sekä siksi, että myös Viron suurempien kaupunkien asukasluku kasvoi nopeasti. 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa kalatehtailijat perustivat Tallinnassa ja Paldiskissa olevien suo-laamislaitosten oheen väliaikaisia suo-laamispisteitä. Esimerkiksi kilohailitehtailija J. Leesmannilla oli sellaiset pohjoisrannikolla Pärismealla, Turbunemessä ja Viinistulla. Kilohailia ei suolattu ainoastaan peltipurkkeihin vaan myös lasipurkkeihin ja puuasti-oihin. (Oras 1982, 51-52)

Viron kalateollisuusyriyten joukossa oli erityisen asema Harassa toimineella yrityksellä, joka aloitti toimintansa 1860-luvulla. Parhaimpina aikoina siinä työskenteli 300 työntekijää, ja sitä varten pyydettiin keväisin silakkaa ja lohta sekä syksyisin kilohailia. (Oras 1982, 52)

1800-luvun lopulla kilohailisaaliit alkoivat siis vähetä, minkä syyksi esitettiin liian ahkera verkkopyynti. Kalastus kuitenkin jatkui, ja parhaimmillaan sen parissa työs-

kenteli vuosisadan vaihteessa 600–800 ihmistä. 1903 laskettiin kilohailisaaliin Viron rantavesissä olleen noin 2 600 tonnia. Alan yritysten määrä lisääntyi vauhdilla. Kun 1894 Tallinnassa toimi vain yksi kalateollisuusyritys, oli niitä neljä vuotta myöhemmin Tallinnassa ja sen lähetyvillä 28, 1903 47, joista Tallinassa 30, Paldiskissa 15 ja Kolgan rannassa kaksi. Valtaosa Virosta viedystä kilohailituotannosta meni Pietariin mutta myös Moskovaan, Riikaan, Helsinkiin ja muualle. Esimerkiksi 1896 vietiin Pietariin 1 329 843 ja Riikaan 253 906 kiloa kilohailisäilykkeitä.

(Oras 1982, 53-56)

Kalastustekniikan ja markkinointimahdollisuuksien paranemisen ja alan päätoimisten ammattilaisten lisääntymisen myötä virolaiset kalastajat alkoivat 1800-luvun lopulla perustaa seuroja. Niistä ensimmäinen saatiin aikaan 1898 Hiidenmaalle Kärdaan. Seuralla oli useita kalastusveneitä ja monenlaisia pyydyksiä. Veneiden ja pyydysten käyttämisestä kalastajat maksoivat kymmenykset. Ensimmäinen Viron pohjoisrannikon kalastajayhdistys syntyi 1905 läntiselle Virumaalle Vergiin. Pohjimmiltaan oli kyse kulutusosuuskunnasta, sillä seura hankki jäsenilleen pyyntivälineitä. Seuraava pohjoisrannikon seura perustettiin 1907 Pärismealle, mutta siinä seura huolehti myös jäsentensä saaliiden jalostamisesta ja myynnistä. Kalastajien yhdistys näki päivänvalon samana vuonna myös Kolga-Leesissä, ja molemmissa seuroissa oli 1920-luvun alussa puolentuhatta jäsentä. (Oras 1982, 57-58)

Viron tasavallan ensi vuosina kalastajia suututti Elintarvikeministeriön määräys, jonka mukaan jokaisen kalastajan piti pyyntivälineiden takavarikoimisen ja sakkojen uhalla myydä puolet saaliistaan tiettyyn valtion asettamaan hintaan. Kun kalastajat kokoontuivat maaliskuussa 1921 ensi kertaa valtakunnallisille kalamiesten päville, harmiteltiin sitä, että valtio ei millään lailla ollut ryhtynyt toimiin kalastajien olojen parantamiseksi. Kalastajat kritisoivat myös sitä, että Viroon tuotiin miljoonien markkojen edestä silakkaa Suomesta ja silliä Norjasta ja Skotlannista. Virolaisten kalastajien pääomaköyhyys näkyi esimerkiksi siinä, että 1920-luvun alussa moottoriveneiden osuus kaikista kalastusveneistä oli ainoastaan yhden prosentin suuruinen. 20 vuodessa niiden määrä kuitenkin lisääntyi 15 prosenttiin. (Oras 1982, 59-60)

Kalastajaperheiden määrä Virossa 1922-1939

	1922	1929	1939
Päätyönä	2335	2223	2497
Sivutyönä	5306	6664	5186
Yhteensä	7641	8887	7683

Lähde: Oras 1982, 67.

Koska kalan markkinoille saattaminen oli hoidettu huonosti, työskentelivät monet talonpojat kalastuksen parissa vain pienen osan vuotta. Suurin osa vuoden tuloista oli hankittava maanviljelystä tai käsitöistä. 1929 oli kalastajia eniten Saarenmaalla (1805, 20,3 prosenttia) ja seuraavaksi eniten Virumaalla (1311, 14,8 prosenttia) ja Harjumaalla (1206, 13,5 prosenttia). Ainoa maakunta, jossa päätoimisia kalastajia oli enemmän kuin sivutoimisia, oli Harjumaa. Tämä johtui Tallinnan markkinoiden läheisyydestä. Toisen maailmansodan kynnyksellä 1939 oli kalastajien määrä pienentynyt kymmenessä vuodessa 1 200:lla. Erityisen paljon oli vähentynyt sivutoimisten kalastajien määrä. Virossa laskettiin 1938 olleen 15 000 ammattikalastajaa. (Oras 1982, 66-70)

Vormsilaisia silakkarysäkalastajia. MMF 472-28. Viron merimuseo.

Viron tasavallan aikana tärkein pyyntikala oli silakka. Sitä pyydettiin verkoilla ja rysillä Narva-Jõesuusta Latvian rajalle saakka ympäri vuoden. Aikaisemmin hyviä saaliita antanut kesäinen nuottakalastus hävisi kokonaan, mutta 1920-luvulla harrastettiin edelleen talvista nuottakalastusta. 1920-luvun alkupuolella muodostivat silakkasaaliit jopa 80 prosenttia koko kalansaaliista. Vuodesta 1928 aina vuoteen 1939 saakka vuotuinen silakkasaalis vaihteli kalojen kokonaissaaliista 53–62 prosentin välillä. 1930-luvulla silakkasaaliiden arvo oli noin neljännes koko maan saaliin arvosta, mutta 1939 se putosi 19,2 prosenttiin ankeriaan arvon noustessa suurimmaksi Viron vesistä nostettujen meren tuotteiden joukossa. Luonnonolosuhteista ja suurten kulutuskeskusten läheisyydestä johtuen olivat Harjumaan ja Pärnumaan kalastajat muita paremmassa asemassa. Noiden kahden maakunnan alueelta saatiin Virossa pyydetystä silakkasaaliista valtaosa. Silakan pyynti alkoi tavallisesti heti jäiden lähdettyä pyyntihuipun ajoittuessa touko- ja kesäkuulle. Niiden aikana kalastettiin enemmän kuin puolet, Saarenmaalla, Pärnumaalla ja Läänemaalla jopa 70 prosenttia vuoden koko silakkasaaliista. (Oras 1982, 72-73)

Toinen merkittävä pyyntikala oli kilohaili, jonka parhaat pyyntialueet ovat Suomenlahdessa Paldiskin ja Kolganlahden välimailloilla sekä Saarenmaan etelärannikolla. Kilohailisaaliiden osuus koko maan saaliista vaihteli 1920- ja 1930-luvuilla viidestä 20 prosenttiin. Monina vuosina kilohailia pyydettiin silakan jälkeen eniten Virossa. 1928 alkaneella kymmenvuotiskaudella kalastettiin kilohailia eniten Harjumaan rannikolla, josta saatiin puolesta kolmeen neljäsosaan maan koko kilohailisaaliista. (Oras 1982, 73)

1920-luvulla oli Oraksen mukaan käytössä pääasiassa kolme kalan markkinointapaa, jotka olivat peräisin kaukaisilta ajoilta ja ilmenivät parhaiten silakkakaupassa. Tuoretta silakkaa myytiin rantaan tulleille talonpojille tai vaihdettiin maataloustuotteita vastaan. Suolasilakkaa taas myytiin pyyntisesongin ulkopuolella, jolloin kalastajat itse matkasivat markkinoilta toiselle tai yhdestä kylästä toiseen. Kalaa voitiin myös myydä *ylösostajalle*, joka toimitti saaliit markkinoille tai myi kalanjalostuslaitoksille. Silakoilla saatavien maataloustuotteiden määrä riippui saaliista ja maakunnasta. Esimerkiksi saarilla annettiin kahdesta silakka-astiasta yksi astia viljaa, mutta mantereella oli suhde päinvastainen. Kauempana sisämaassa olevilla alueilla oli vaihtosuhte sellainen, että yhdellä astialla suolakalaa sai kolme, neljä tai viisikin astiaa viljaa. Vaihtoartikkeleita olivat myös muun muassa jauhot ja perunat. Kalaa tuotiin paljon kaupatta-

vaksi myös Narvan ja Rakveren markkinoille sekä palavankiven tuotantoalueille. (Oras 1982, 74-75)

Virumaan rannikolla tunnettiin kaikki edellä mainitut kalan käyttö- ja markkinointitavat. Mahun läheisessä Lahekülassa asunut Aghate Tauer Väk muistelee isän suolanneen kilohailit ja vieneen ne Antlaan kauppaan, jossa eräs sukulainen oli töissä. Samaa muistetaan tehdyn silakan kanssa, mutta lohet ja forellit, purotaimenet vietiin suoraan Tallinnaan. (Liiva 2004, Toolse) Silakoita suolattiin myös itse talven varaksi, ja suurempia kaloja kuten ankeriaita, kampeloita ja ahvenia pyydettiin vain omaan käyttöön. (Tauer-Väk 2004, Laheküla; Toiger 2004, Mahu; Kilm 2004, Kunda).

1930-luvulla tukkukauppojen edustajat ostivat saarelaisilta suolasilakoita, joita he kuljettivat Tallinnaan ja Rakvereen kuorma-autolla. Rakverelaisten pankkien edustajat taas kävivät henkilöautolla sepramarkkinoilla vaihtamassa rahaa. Kuva Mahusta. Carl Sarap 1936-39, suurpilt2. Virumaan museosäätiö.

Suomalaisilta hankitun suolasilakan suosioon löytyy ainakin kaksi selitystä. Toolselaisen Helmut Liivan mukaan suomalainen silakka oli parempaa. Niin suomalaiset kuin virolaisetkin perkasivat silakat vetämällä suolet kidusten kanssa ulos mutta jättämällä pään paikoilleen, mutta syy makueroon lieneekin ollut suomalaisten paremmassa suolassa. Heldur-Arvid Esberg puolestaan pitää syynä yksinkertaisesti sitä, että *seprojen* välillä käytiin vaihtokauppaa. Tuoretta hailia saatiin omilta kalasta-

jilta Virun rannasta, suomalaisilta saatiin vaihtona valmista tavaraa (suolasilakoita). (Liiva 2004, Toolse; Esberg 2004, Kunda)

Vapautuakseen *ylösostajista* osti seitsemän tarmokasta kalastajaa Eismassa 1929 kuorma-auton ja ryhtyi viemään sen avulla kolme kertaa viikossa tuoretta kalaa Rakvereen. Hanke oli tuloksekas, ja se sai tuota pikaa seuraajia. Niinpä 1939 oli käytössä kaikkiaan kuusi autoa ja linja-auto, jotka toimittivat Vainupeasta, Eismasta ja Rutja-Karepasta kaloja ja matkustajia Rakvereen ja lomailijoita rannalle. Autojen käyttö oli toisaalta liikaa teille, joiden kunnosta kalastajat kantoivat jatkuvasti huolta. (Oras 1982, 75)

Vaikka paikallinen kauppaaminen ja vaihto toimi vielä monessa paikassa Harjumaalla, pyrittiin saaliit suurimmalta osaltaan toimittamaan läheisen pääkaupungin toreille, joihin voitiin nopeasti moottoriveneellä tai autolla kuljettaa suuret määrät tuoretta kalaa. Oleellista oli myös se, että Tallinnassa ja Paldiskissa sekä moniaalla muualla rannikolla oli kalanjalostuslaitoksia, jotka tarvitsivat jatkuvasti raaka-ainetta. Kalastajien tulot eivät juuri päässeet nousemaan, koska hinnat pysyivät useimmiten varsin alhaisina. Tämä johtui Oraksen mukaan usein jopa seitsenvaiheisesta toimitusketjusta, joka nosti lopputuotteen hinnan jopa 400 prosentilla. (Oras 1982, 75-76)

1927 järjestettiin Virossa ensimmäinen valtakunnallinen kalaviikko, jonka iskulauseena oli Syökää kotimaista kalaa. Viikon tarkoituksena oli muun muassa lisätä kotimaisen kalan, erityisesti silakan myyntiä ja kulutusta. Tällä pyrittiinkin kiinnittämään huomiota liian suureen sillin- sekä suomalaisen suolasilakan tuontiin Viroon. Tilannetta ei saatu virolaiskalastajien kannalta juurikaan paranemaan. Siksi Kalanduskoda ryhtyi 1939 säätelemään valtion tuella kalamarkkinoita. Jotta keväisen suurkalastuksen saaliit saataisiin paremmin markkinoille, kehoitettiin kalastajia suolaamaan saaliinsa Kalanduskodan valmistamiin tynnyreihin. Näin he saisivat jokaisesta tynnyristä palkkiosumman. Tarkoitus oli myös kuljettaa autoilla Pärnusta kalaa kauas sisämaahan. Nämäkään toimet eivät oikein ottaneet tulta. Pärnussa järjestettiin 1937 ensimmäinen silakkahuutokauppa, jota vähittäiskauppamiehet vastustivat kovasti. (Oras 1982, 76-77)

Toilan kalastajia 1920-luvulla. MMF 1117-3. Viron Merimuseo.

Kalastajia Toilan rannassa 1924. MMF 1117-1. Viron Merimuseo.

1920-luvulla ja osin seuraavallakin vuosikymmenellä Viron kalakauppa ulkomaille oli kovin alijäämäinen. Ainoastaan 1934, 1935, 1936 ja 1939 oli kauppatase kalan hinnan mukaan laskettuna Virolle ylijäämäinen. 1920-luvun alussa kalojen tuonti kasvoi monena vuotena. Kun 1923 tuotiin kalaa Viroon 202 miljoonan markan edestä, nousi tuonnin arvo 1925 jo 326 miljoonaan markkaan. Kalan tuonnissa oli ensi sijalla ollut jo vuosisatoja silli. Sen prosenttiosuus kalan tuonnista oli arvoltaan kaikkein suurin 1928 ja 1929 (98 %) ja pienin 1932 (58 %), jolloin silliä tuotiin Viroon vain 502 tonnia. Merkittävä silakan tuontimaa oli Suomi. Kun kalasaaliit Viron rannikkoveissä jäivät pieniksi, tuottivat kalatehtailijat Suomesta myös kilohailia. (Oras 1982, 77-79)

8.9 Tilojen osto ja rahakauppa

Viron ralonpoikien kaupalliseen purjehdukseen vaikutti erittäin voimakkaasti maassa 1800-luvun toisella puoliskolla tapahtunut perunanviljelyn kasvu. Sen kautta talonpojille alkoi kertyä rahallista tuloa, jota tarvittiin, kun kartanot ryhtyivät myymään maitaan talonpojille. Näin tapahtui, koska kartanot tarvitsivat rahaa kartanotalouden uudelleenorganisoinniseksi ja niiden velkataakan pienetämiseksi. (Püvi 1980, 69)

Tilojen osto tapahtui eri puolilla Viroa eriaikaisesti. 1880-luvun alussa oli eteläisessä Virossa myyty yli puolet talojen maista, kun Pohjois-Virossa kaupaksi oli mennyt vasta 10 prosenttia talojen maista. Tämän ilmiön taustalla on pellavan hinta maailmanmarkkinoilla 1860- ja 1870-luvuilla. Pellavaa kasvatettiin runsaasti etelässä mutta ei pohjoisessa. Kun sitten Baltian rautatielinja (Paldiski, Tallinna, Narva, Pietari) valmistui 1870, avautuivat Pohjois-Viron talonpojille Tallinnan ja Pietarin markkinat. Tuolloin perunan viljely lisääntyi enemmän kuin kolminkertaiseksi. Tällöin raha-kaupan omaksumisen myötä alettiin myös Pohjois-Virossa hankkia tiloja talonpoikien omistukseen. (Püvi 1980, 69; Pihlamägi 1999, 23, 27)

1880-luvun toisella puoliskolla viljojen hinnat laskivat tuntuvasti. Se johtui niin yleismaailmallisesta maatalouskriisistä kuin erittäin hyvistä sadoistakin Viron pelloilla. Koska matalat hinnat kattoivat tuskin tuottamiskustannukset, väheni talojen ostaminen Pohjois-Virossa tuntuvasti. Epäsuotuisista markkinakonjunkttureista huolimatta talonpojat ostivat 1880-luvun puolimaissa yli puolitoistatuhatta taloa, ja oston kohtei-

na olivat tuolloin valtion mailla sijainneet tilat. Vuosina 1891–1895 koettiin Venäjän kuvernementeissa monta perättäistä katoa, joiden seurauksena maataloustuotteiden hinnat lähtivät vinhaan nousuun. Samaan aikaan saatiin Pohjois-Viron pelloilta monta hyvää satoa. Nämä seikat merkitsivät voimakasta liikehdintää talojen ostorintamalla. Tuolla aikavälillä solmittiin Pohjois-Virossa enemmän tilakauppoja kuin koskaan. 1800–1900-lukujen taitteeseen tultaessa väheni talojen osto minimiin. Syynä oli tuolloin maataloustuotteiden hintojen voimakas lasku, joka johti jopa monien tilojen konkurssiin ja joutumiseen takaisin moisioille. (Püvi 1980, 69-71)

Kaikkein eniten maataloustuotteiden hinnat vaikuttivat tilojen ostoon Harju- ja Järvemaalla. Näiden maakuntien tilatalous oli kaikkein kiinteimmin sidoksissa Tallinnan markkinoihin. *Seprakauppamaakunnassa* Virumaalla ei sen sijaan oltu niin riipuvaisia Tallinnan hintakehityksestä. Osittain se johtui maisioiden muita maakuntia suuremmasta maamonopolista, osin myös Narvan ja Pietarin markkinoiden suuremmasta vaikutuksesta. Toomas Püvin laskelmien mukaan talonpojat saivat oleellisen osan talojen ostamiseen tarvitsemistaan rahoista perunantuotannolla. (Püvi 1980, 73-74)

Püvin tutkimustulokset antavat mielenkiintoisen lisän siihen kuvaan, joka on aiemmissa luvuissa saatu *seprakaupan* vilkkaudesta ja sen rinnalle omaksutusta rahan-kaupasta. *Sepramaakunnassa* Virumaalla tilojen oston vilkkain kausi ajoittuu 1880- ja 1890-luvuille, jolloin perunan vienti Suomeen virolaisaluksilla alkoi olla jo vilkasta. Perunat jouduttiin ostamaan maalta rahalla, jota saatiin myymällä perunat Suomessa, Narvassa ja Pietarissa. Perunakaupan tuotto oli noina vuosikymmeninä hyvä, joten myynnistä saaduilla varoilla voitiin sitten lunastaa tila itselle. Koska raha liikkui perunakaupassa ja sitä liikuttivat suomalaisten kanssa myös *seprakauppaa* käyneet, oli selvää, että rahaa ei voitu jättää *seprakaupankaan* ulkopuolelle. Vaikka osa suolasilakoista vaihdettiin edelleen viljaa vastaan tuttujen kauppastävien kanssa, hupe- nivat suomalaisjahtien tynnyrilastit pitkälti myös *vuosiseproille* tai *ylösostajille*. *Vuosisepreat* hankkivat tällä keinoin perheelleen talven särvintä, kun taas *ylösostajien* kautta suolasilakat siirtyivät niin Tallinnan, Narvan kuin Pietarinkin markkinoille. (Püvi 1980, 69)

Püvin tutkimustuloksista löytyy myös mielenkiintoinen korrelaatio viljan hinnan ja *sepra-* sekä muun talonpoikaispurjehduksen välillä. Kun viljan hinnat putosivat tuntu- vasti 1880-luvun toisella puoliskolla, ja pientilalliset saivat noina vuosina vielä hyviä satoja, oli pientilallisilla suuria vaikeuksia saada viljansa kaupaksi. Ainakin osittaisiksi

pelastajiksi tulivat suomalaiset *seprat*, jotka kuljettivat tuolloin kaikkien aikojen viljalasteja Suomenlahden pohjoisrannikolle ja saarille. Kun viljan hinta lähti taas 1890-luvun ensi puoliskolla huimaan nousuun, näkyi se heti myös *seprakauppatilastoissa*. Tämä vahvistaa jo aiemmissa luvuissa esitettyä näkemystä, että myös *seprakaupassa* vaihtosuhteet vaihtelivat kysynnän ja tarjonnan sekä silakan ja viljan markkinahinnan mukaisesti.

8.10. Yhteenveto

Virolaiset lähtivät perunakauppaan mukaan 1870-luvulla. Aluksi sitä harjoitettiin avoimilla veneillä, kunnes virolaiset alkoivat hankkia omia suurempia aluksia ostaen ne aluksi Suomesta. Ennen I maailmansotaa Suomeen suuntautunut perunoiden kuljetus oli tiiviisti virolaisten käsissä, joskin mukana oli myös suomalaisia aluksia. Kun perunaa rahdattiin Harjumaalta ja läntiseltä Virumaalta Suomeen, oli itäisen Virumaan laivureiden päämääränä useimmiten Pietari ja Kronstadt.

Arved Luts kirjoittaa perunakauppaa käsitellessään, että suurin osa Suomeen viedystä perunasta jäi Suomenlahden ulkosaarille ja lähellä Somen rannikkoa oleville saarille. Totuus lienee kuitenkin, että perunat eivät jääneet saarille, vaan ne rahdattiin niistä Haminaan, Kotkaan, Loviisaan jne.

Virolaiset ja suomalaiset ehtivät 1920- ja 1930-luvuilla tehdä Viron ja Suomen välillä vuosittain viidestä kahdeksaan matkaa perunalastissa. Ennen I maailmansotaa perunan rahtaus oli siksi kannattavaa, että yksi kunnan 300 tynnyrin lasti vastasi arvossa puolta aluksen hinnasta. Ennen I maailmansotaa suurin osa perunasta kulki Suomeen pienillä virolaisten aluksilla. 1930-luvulla tilanne muuttui kuitenkin siten, että perunoiden kuljetus sallittiin vain suuryhtiöille.

Virolaiset osallistuivat myös toisenlaiseen rahtipurjehdukseen, nimittäin silakoiden kuljettamiseen Suomesta Viroon. Ensimmäiset tiedot tästä ovat 1860-luvun lopulta, mutta varsinaiseen vauhtiin rahtaus pääsi 1800–1900-lukujen vaihteen tienoilla. Näissä tapauksissa oli kyse ammattimaisista *ylösostajista*, jotka kiertelivät pitkin Suomen etelärannikkoa ja keräsivät suomalaiskalastajilta heidän silakoitaan. Kun lastia oli saatu tarpeeksi, purjehtivat alukset Narvaan, Tallinnaan ja Paldiskiin, jossa saaliit myytiin tukkuostajille. Tällainen purjehdus ei suuntautunut kuitenkaan koko-

naan suuriin kaupunkeihin, vaan kohteina saattoivat hyvinkin olla myös Viron pohjoisrannikon pikkusatamat kuten Kunda, Mahu, Vergi jne.

Tästä kaupasta voidaan tehdä päätelmiä myös rahakauppaan siirtymisestä Suomesta Viroon suuntautuneessa silakkakaupassa. On ilmeistä, että käteinen raha tuli silakkakauppaan mukaan 1800-luvun lopulla, jolloin sitä hankittiin niin *seprakaupassa* kuin *sepramatkojen* ulkopuoisessa suoramyynnissäkin.

Virolaisten käynti silakanpyynnissä Suomen rannikon edustan saarilla oli Kustaa Viikunan mukaan yleistä jo esihistoriallisen ajan lopulla. Hänen käsityksensä sesonkikalastuksen loppumisesta kartanotalouden voimistuttua 1300-luvulla ei kuitenkaan pidä paikkaansa, koska kalastaja-talonpojille ei vielä tuolloin asetettu mitään liikkumisesteitä. Ajatus tuntuu mahdottomalta myös sikäli, että virolaisten tiedetään käyneen sankoin joukoin Suomen rannikon edustan saarilla kalassa taas 1500-luvulla.

Virolaisiin sesonkikalastajiin ei aina suhtauduttu myötämieleisesti varsinkaan viranomaisten taholta. Heidän sanottiin vievän kalat vedestä sekä kuljettavan laittomasti ihmisiä lahden etelärannalle töihin esimerkiksi piioksi ja rengeiksi. Tavallinen rannan ja saarten kansa ei kuitenkaan katsonut virolaisia pahalla silmällä. Suomalaisten ja virolaisten tiedetään olleen näillä keväisillä ja syksyisillä kalastusretkillä hyvinkin tekemisessä keskenään.

Virolaisten retket Suomeen kalaan alkoivat vähetä 1880-luvulla, jonka jälkeen yksittäiset virolaiset kävivät Suomen puolella lähinnä työmiehinä sesonkikalastuksen aikaan. Syy matkojen hiipumiseen löytyy ensiksikin kalastusvälineiden kehittymisestä ja sitä kautta saaliiden kasvussa. Viron rannikolla samoihin aikoihin, kun kalamatkat Suomeen loppuivat. Kalastus Viron puolella siirtyi yhä enemmän ammattilaisten asiaksi, kun talonpojat keskittyivät käteistä rahaa tuoneeseen perunanviljelyyn ja perunan kuljettamiseen Suomeen.

Virolaisten satojen vuosien ajan harjoittamat sesonkipyyntimatkat Suomen puolelle eivät olleet kuitenkaan millään lailla poikkeuksellisia ilmiötä virolaisen kalastuksen historiassa. Vuotuisella vaelluspyynnillä käytiin Viron länsirannikon saarilta, eikä se ollut vierasta Viron pohjoisrannikollakaan. Aluksi kalaan lähdettiin oman tarpeen tyydyttämiseksi kalan ja vijan suhteen, 1800-luvun lopulla kuvaan astui rahakauppa ja paremmat markkinointimahdollisuudet Viron isoissa kaupungeissa sekä Pietarissa.

Viron oma kalastus ei missään vaiheessa riittänyt tyydyttämään maan kalantarvetta. Kun 1800-luvun alussa laskettiin, että maassa suolattiin vuosittain 100 000 kiloa kalaa, tuotiin sitä samaan aikaan Suomesta liki miljoona kiloa. Sen lisäksi silliä tuotiin

jo tuolloin suomalaissilakkaakin enemmän. 1800-luvun loppupuolella tapahtui Viron kalataloudessa suuria muutoksia. Kalanjalostus purkituksineen ja savustamisineen tehostui (19. ja 20. vuosisadan vaihteessa Virossa oli vajaa 50 kalanjalostustehdasta) lisääntyneen kalastuksen rinnalla, mikä taas johtui pyyntivälineiden kehittymisestä ja markkinoiden laajentumisesta.

Venäjän rajan sulkeutuminen merkitsi pahaa iskuja Viron kalastukselle. Vaikka vienti kutistui, vetivät kotimarkkinat kuitenkin siksi hyvin, että kalastajien määrä 1920-luvulla kasvoi pienentyen kuitenkin seuraavalla vuosikymmenellä yli 1 000:lla. Vaikka virolaiskalastajat valittelivat kalan huonoa menekkiä ja hintaa, eivät he kuitenkaan pystyneet täyttämään markkinoita. 1930-luvun alun lamavuosien jälkeen vietiin Suomesta Viroon kalaa, ennen kaikkea suolasilakkaa, huomattavasti 1920-lukua enemmän. Suomalaiskalaakin enemmän Viroon tuotiin Englannista, Norjasta ja Saksasta silliä.

9. KOKKA KOHTI PIETARIA

9.1. *Haloilla se alkoi*

Itäisen Suomenlahden pohjoisrannan asukkaiden ja saaristolaisten elämään oli jo 1800-luvun alusta, osin jo varhemminkin 1700-luvun puolella vaikuttanut Venäjän pääkaupungin Pietarin läheisyys. Kaiken aikaa kasvava metropoli tarvitsi suomalaisen mittapuun mukaan suunnattomasti erilaista materiaalia, jonka tarpeen tyydyttämisestä vallankin suomalaiset pääsivät korjaamaan hedelmiä. Pietarin kaupungin asukasluku ylitti 100 000 rajan jo 1700-luvun puolimaissa. Satakunta vuotta myöhemmin väkiluku oli noussut jo yli puolen miljoonan. 1880-luvun loppupuolelta lähtien kaupungin asukasluku kasvoi vuosittain 50 000:lla kasvun ollessa voimakkaimmillaan 1890-luvulla ja 1908–1913 vallinneiden korkeasuhdanteiden aikana. Vallankumousvuonna 1917 Nevan kaupungin ja sen esikaupunkien asukasluku oli kivunnut jo 2,4 miljoonaan. (Engman 1983, 97).

Tuollaisen suurkaupungin läheisyys ja sen voimakas kasvu olivat tekijöitä, jotka rikastuttivat tavallisten ihmisten elämää ja levensivät heidän leipäänsä Karjalan kannaksella, Laatokan Karjalassa, Inkerinmaalla ja Virossa Venäjän omista Pietaria

ympäröivistä seuduista puhumattakaan. Mutta sen vaikutus ei jäänyt vain lähialueelle, vaan siitä päästiin nauttimaan esimerkiksi miltei kaikkialla Suomen suuriruhinaanmaassa.

1800-luvun ensi puoliskon loppupuolella Venäjän kauppaa käytiin vuodelta 1835 olleen tariffin puitteissa. Sen mukaisesti tavaroiden tuonti Venäjältä Suomeen oli vapaata ja tullitonta. Suomesta Venäjälle taas oli lupa viedä vain muutamia tuotteita tullitta ilman alkuperäistodistuksia ja/tai määrällisiä rajoituksia. Tällaiseen 78 nimikkeen listaan kuuluivat muun muassa maatalous-, metsä- ja teollisuustuotteet. Suomen ja Venäjän taloudelliset suhteet nousivat uudelle tasolle 1859 asetuksen ja 1860-luvun alussa toteutettujen valuuttauudistusten takia. Erkki Pihkalan mukaan voidaankin vuosina 1859–1885 puhua Venäjän-Suomen vapaakauppa-alueesta, jossa molempien maiden tuotteet nauttivat huomattavia tullietuja kolmansiiin maihin nähden. Venäjän tullipolitiikassa tapahtui kuitenkin 1870-luvun lopulla muutos protektionistiseen suuntaan. Niinpä suomalaisten tuotteiden tullimaksuja korotettiin 1885 sekä 1897 ja koko Suomi haluttiin liittää Venäjän tullialueeseen. Suomen ja Venäjän kitka vaikutti tavaravaihtoon lähinnä Pietarin rataa koskeneiden uudistusten viivästyminenä. (Pihkala 1971, 9, 75-76)

Pietarin merkityksen kasvu suomalaisille talonpoikaislaivureille käy hyvin ilmi Yrjö Kaukiaisien laatimasta taulukosta.

Talonpoikaispurjehtijoiden viennin likimääräinen arvo hopearuplina

	1810-luvulla	1840-1850-luvuilla
Vienti Ruotsiin	400 000	80 000
Vienti Viroon	15 000	80 000
Vienti Pietariin	100 000	170 000
Vienti Saksaan ja Tanskaan		10 000
Vienti yhteensä	515 000	340 000

Lähde: Kaukiainen 1970b, 189.

Eikä viennin suunnan kääntyminen Viroon ja Pietariin ollutkaan ihme, kun tarkastelee eräiden vienti- ja tuontiartikkeleiden hintoja kotimaassa, Virossa ja Pietarissa.

Vienti- ja tuontiartikkeleiden hinnat Suomessa, Tallinnassa ja Pietarissa hopearuplina

	Hinta Suomessa hopearuplina	Hinta Taliinnassa hopearuplina	Hinta Pietarissa hopearuplina
Tynnyri silakkaa	5-6	5-6	6
Leiviskä voita	1,8-2	2-2,3	2-2,7
Leiviskä naudanlihaa	0,3	0,4-0,5	1
Syli koivuhalkoja	2	3,3-4	3-4
Tynnyri ruista	4-4,5	3-4	3-3,5

Lähde: Kaukiainen 1970b, 239.

Taulukon luvut puhuvat selvää kieltä siitä, minkä tuotteiden kuljettaminen oli talonpoikaispurjehtijoille tuottoisinta. Halkojen ja erityisesti koivuhalkojen vienti Pietariin mutta myös Tallinnaan toi kotimaahan myymisen verrattuna 1,5-2-kertaisen voiton. Kun paluurahdiksi saatiin ruista, kertyi siitä kotimaan hintoihin verrattuna voittoa vielä toiset 50 prosenttia.

Näistä syistä johtuen ei olekaan ihme, että esimerkiksi Lavansaarella laivaliikenne oli täysin Pietari-keskeistä. Lavansaarelainen laivuri teki keskimäärin viisi, parhaimpina vuosina kuusikin kertaa matkan Pietariin, ja tällöin lastina oli halkoja ja katukiviä. Mikäli laivuria onnisti, hän sai paluulastikseen viljaa. Paluulasteja alkoi ilmaantua kuitenkin enemmän määrin vasta Krimin sodan jälkeen. (Piispa 2003, 42-43)

Pietarin, Viron satamien ja Riikan keskinäistä suositummuutta suomalaisten mereläisessä ulkomaankaupassa taas voidaan tarkastella Kauko Joustelan laatiman taulukon avulla.

Suomesta meritse Venäjälle suuntautuneen kaupan jakautuminen Venäjän satamien kesken hopearuplina

	Pietari		Viron satamat		Riika	
	Vienti	Tuonti	Vienti	Tuonti	Vienti	Tuonti
1845	273 239	800 558	181 307	18 787	87 756	46 974
1846	156 395	1 147 003	156 005	20 881	96 053	52 035
1847	158 122	874 557	158 122	23 597	70 300	28 628
1848	53 722	843 877	163 179	35 235	65 153	89 273
1849	100 710	959 867	180 000	40 000	84 446	196 427
1850	90 205	1 315 740	198 519	44 064	143 091	217 274
1851	115 010	1 992 848	215 956	80 414	177 403	170 147
1852	58 260	2 218 498	185 662	39 698	134 645	168 252
1853	133 530	2 217 842	189 123	48 917	135 000	167 000
1854	52 770	1 884 664	50 040	30 000		
1855	85 400	1 636 791	50 040	30 000		
1856	229 909	2 794 765	128 792	49 127		
1857	226 653	4 187 826	156 411	75 082		
1858	321 214	2 597 606	142 674	74 749		
1859	439 674	2 210 770	242 082	65 362	76 487	131 049
1860	593 885	1 941 553	264 221	84 154	234 000	200 000
1861	635 747	2 790 694	330 481	190 905	316 288	200 000
1862	1 153 623	4 837 429	330 510	255 331	300 000	500 000
1863	1 120 136	4 567 946	330 708	190 333	263 431	298 665
1864	1 348 669	4 576 647	433 875	243 208	221 148	300 409
1865	440 334	5 339 028	424 398	203 168	220 000	300 000

Lähde: Joustela 1963, 348, taulu 8.

Kuten taulukosta havaitaan, kilvoitteli Tallinna Suomen viennin kohteena varsin tasaväkisesti Pietarin kanssa pitkin 1840 lukua. Itse asiassa Suomen vienti Viron satamiin ylitti tuntuvasti viennin Pietariin aina 1850-luvun puoliväliin saakka. 1855 alkaneella kymmenvuotiskaudella lähti vienti niin Viron satamiin kuin Pietariinkin voimakkaaseen nousuun. Sen arvo Virossa vakiintui 300 000–400 000 hopearuplan tasolle, kun taas Pietarissa yllettiin 1860-luvun alussa viennin arvossa jo yli miljoonan hopearuplan.

Tuonnin arvo Viron satamista pysytteli aina 1860-luvun alkuun saakka selvästi alle 100 000 hopearuplan, kun taas miljoonan raja rikottiin Pietarissa jo 1846. Vuodesta 1850 alkanut viennin arvonnousu jatkui aina tarkastelujakson loppuun saakka, niin että 1865 viennin arvo ylsi jo reiluun 5,3 miljoonaan hopearuplaan.

Krimin sodan jälkeen halkojen ja kivien seilaus Pietariin jatkui itäisiltä Suomenlahden ulkosaarilta ja rannikoltakin. Uutta oli nyt kuitenkin se, että rahtiliikenne oli muuttunut säännölliseksi. Piispa laskee sen osuuden noin kolmennekseksi liikenteen

kokonaismäärästä. Kivien kuljetukseen erikoistuivat lavansaarelaisten ohella myös muiden Suomenlahden ulkosaarten, Seiskarin, Suursaaren ja Tytärsaaren asukkaat. Kun kivet omilta rannoilta loppuivat, laajennettiin niiden hankinta-alueetta aina Hankoniemelle saakka. Esimerkiksi Seiskarissa katukiveksi tarvittavien kivien kerääminen työllisti monta sataa saaren asukasta. Kivien lisäksi Pietariin tarvittiin myös hiekkaa, jota kuljetettiin sinne Kannaksen rannikolta aina Koivistolle saakka. Varsinaisia hiekkapitäjiä olivat Uusikirkko, Kuolemajärvi ja Koivisto, mutta hiekkaa haettiin myös lännempää Säkijärveltä, Virolahdelta ja Vehkalahdelta. Ne kunnostautuivat kuitenkin ennen kaikkea kiven viennissä. (Piispa 2003, 49; Karste-Liikkanen 1968, 189-190)

9.2. Pietari tarvitse kiveä

9.2.1. Harmaata ja muuta kiveä

Jo 1700-luvulla alkaneen Pietariin suuntautuneen kivien viennin arvo kohosi 1860-luvun 100 000 markasta 1880-luvun alkuun mennessä kaksinkertaiseksi. Graniitti soveltui hyvin katukiveksi, ja sen kuljetus vesitse oli edullista. 1880-luvun lamavuosina oli rakentaminen Pietarissa vähäistä, eivätkä Kronstadtinkaan rakennustyöt olleet vielä alkaneet. Kesäisin kiviä vietiin Pietariin ja Kronstadtin pikkualuksilla Hangosta ja hiekkaa Haminasta asti. 1890-luvulla pääsi teollistuminen vauhtiin Pietarissa, joka merkitsi hyvää suomalaisten kiviviennille. Vuosisadan vaihteessa kivien viennin arvo oli noin miljoona markkaa, mutta linnoitustöiden vilkkauden takia viennin arvo oli vuoteen 1913 tultaessa noussut jo lähes neljään miljoonaan markkaan. (Pihkala 1970, 103)

Pietarin väkiluvun kasvaessa aimo harppauksin alettiin myös kaupungin katuja päällystää joko tukkipuusta sahatuilla pyöreillä kiekkoilla tai lajitelluilla mukulakivillä. Tehtaiden ja satamalaiturien perustuksiin taas kelpasivat lajittelemattomatkin kivet. Kaupunkiin tarvittiin siis sekä irtonaista luonnonkiveä että louhittua graniittia. Tämän tarpeen tyydyttämiseen osallistuivat etupäässä suomalaiset itäisen Suomenlahden rannikon ja ennen kaikkea itäisten ulappasaarten asukkaat. (Piispa 2003, 54-55)

Perinteinen katukiviliikenne supistui kuitenkin 1800-luvun loppupuolella, kun mukulakivet alkoivat rannoilta vähetä. Lavansaarelaisten ja seiskarilaisten *seiluuseen* se ei kuitenkaan juurikaan vaikuttanut, koska Pietarin edustan vesialueella jatkuivat suuret

rakennustyöt edelleen. Toisaalta tarvittavaa kivimateriaalia oli saatavissa itäisen ja keskisen Suomenlahden saarten rannoilta loputtomiin. Suomalaisten kiviä tarvittiin 1860-luvulla Putilovin metalli- ja asetetaan rakennustöihin, jotka olivat silloin meneillään Pietarin lounaispuolella. Tehtaan laajennuksen yhteydessä sille rakennettiin myös oma satama. Seuraavalla vuosikymmenellä alkoivat merikanaalin rakennustyöt. Tuolloin ruopattiin kulkuväylä laivoille Ison Nevan mataloituneelta suualueelta Kronstadtin saakka. Kanaalin alkupää Kronstadtin suuntaan varustettiin yhdeksän ja puolen kilometrin matkalta kummaltakin sivultaan kivisin suojuvalle. (Piispa 2003, 54-55)

Uuden sataman rakennustyöt alkoivat 1880-luvun puolivälissä, jolloin satama siirrettiin keskikaupungilta Vasilinsaarelta nykyiselle paikalleen merikanaalin alkupäähän. Sataman valmistuttua rakennustyöt siirtyivät ulommas Kronstadtin alueelle. Siellä 1890-luvulla alkaneet linnoitustyöt jatkuivat aina I maailmansotaan saakka. Kotlinin, Retusaaren kummallekin sivustalle rakennettiin pienten merilinnakkeiden ketju. Systeemi koostui kymmenistä kilometreistä kivillä täytetyistä kasteista rakennettuja vedenalaisia kulkuesteitä. Pietarin eri rakennuskohteet merkitsivät ennen kaikkea lavansaarelaisille ja seiskarilaisille erityisesti 1870- ja 1880-luvuilla todellista kultakaivosta. Yhden purjehduskauden aikana ehti yksi saarelaisalus purjehtia Pietariin toistakymmentä kertaa, joten yhden kesän ansioilla pystyi seuraavaksi kesäksi hyvinkin hankkimaan uuden aluksen. (Piispa 2003, 55) Asian vahvistaa Daniel Mannonen, joka teki arki- ja juhlaelämään liittyviä havaintoja Lavansaaresta 1800-luvun loppuvuosikymmeniltä.

Nämä niin kutsutut Putilakan (Putilov) ja Valiuknan seiloo kesät, panivat alun saaren aluksien rakennusinnolle, sillä silloin olivat kivi hinnat hyvät, ja kiviä nostettiin puolet enemmän kuin alus kantoi, usean enemmänki, jonka lisäksi muutama otti näitäkin rahoja 2-3 kertaa jakaen saaliin yhdesjä tuumasja olleiden prikasiikkojen eli kiviin mitarin kansja ja senlaisia reissuja kuin tehtiin toistakymmentä kesäsiä niin sai jo huoletta toisella kesällä toisen jaalan rakentaa. (Mannonen 1881, KyM LA 40)

Aina ei onni kuitenkaan ollut yhtä myötäinen. "Vaikka seiloo alkoi 10 päivää aikaisemmin kuin viime kesänä sekä 19 päivää myöhemmin seilattiin, joutu kuitenkin kokonaista 4 reisuja vähemäle viime kesästä. Kivi syli maksoi 17–22 ruplaa eikä sittenkaa saatu niitä kaupaksi, jonka tähden aloitettiin seilata halkoja kanavalta asti."(Mannonen 1887, KMM)

Kivet alkoivat 1880-luvun toisella puoliskolla esiintyä Pitkäpaaden tullivartion vientitilastoissa, joskin verkalleen. 1885 Virolahdelta vietiin Pietariin tarkastelujakson

ensimmäinen graniitin, harmaan kiven lasti sekä 16 nupukivilastia, jollaisia kuljetui kaksi Pietariin myös säkkijärveläisillä aluksilla. Kahta vuotta myöhemmin (1887) Virolahdelta lähti jo kahdessa lastissa kaikkiaan 14 graniittilohkareta sekä nupukiviä 22 lastissa. Nupukiviä kuljetui Pietariin kolmessa lastissa myös Koivistolta. (Taulukko XII:A)

Yllämainitunlaiseen kehitykseen antoivat mahdollisuudet ne kokemukset Virolahden kivilouhimoilta kaudelta, joka päättyi Krimin sotaan. Venäjän valtio vetäytyi pois louhinnan organisoinnista, mutta kivityöt eivät Virolahdelta loppuneet milloinkaan aivan täysin. 1870- ja 1880-luvut olivat Martti Favorinin mukaan louhimoilla hiljaista aikaa, esimerkiksi 1878 työtä riitti vain 100 työmiehelle. Pietarilaiset sekä myös kotimaiset rakentajat alkoivat kuitenkin 1880-luvun lopulla tilata materiaalin sikäläisiltä kauppailta, jotka taas ostivat tarvitsemansa suoraan Virolahdelta. Kiviurakoitsijoina toimivat nyt paikalliset yksityiset urakoitsijat, jotka antoivat kivien rahtaamisen Pietariin paikallisten laivureiden tehtäväksi. (Favorin 1992, 115)

Paras aika virolahtelaisille louhimoille oli 1800- ja 1900-lukujen vaihde, jolloin niillä työskenteli noin 600 työmiestä. Urakatkaan eivät olleet vähäisiä; Esimerkiksi Matti Kyckling sai urakoitavakseen Pietarin siihen aikaan pisimmän, 582 metriä pitkän Pietarin-Paavalin linnoituksen kupeelta Nevan Eremitaasin puolelle johtavan Troitskin sillan. Kivitöiden lasketaan työllistäneen kaksi, kolme kertaa enemmän väkeä kuin kalastuksen. Virolahdella ne eivät kuitenkaan sekoittaneet hyvin tuottavaksi osoittautunutta talvikalastusta, koska louhoksilla tehtiin töitä vain sulan veden aikaan. Varhaisempina aikoina talolliset ja maattomat olivat hankkineet lisäansioita louhoksilla, mutta pian alkoi varsinaisia kivimiehiä löytyä myös Virolahdelta. Siitä huolimatta louhimot houkuttelivat myös *reissumiehiä* aina Aunusta myöten. Kivien rahtaus oli Martti Favorinin mukaan jo 1870-luvulla siirtynyt virolahtelaisille kaljaaseille. Ne kuljettivat kuitenkin etupäässä isoja, arvokkaita kiviä sepelin ja mukulakivien jäädessä säkkijärveläisille ja seiskarilaisille aluksille. (Favorin 1992, 115-119)

Muiden kuin arvokivien vienti Pietariin jatkui myös Haapasaaren kautta suhteellisen verkkaisena aina 1800- ja 1900-lukujen taitteeseen saakka. Asialla olivat lähes yksinomaan lavansaarelaiset, jotka kuljettivat Pietariin vuosittain yhdestä viiteen lastia katukiviä. Vuosisadan vaihteen jälkeen vuotuinen lastien määrä pysytteli aina vuoteen 1913 saakka noin 10:n vaiheilla. Seiskari alkoi lisätä katukivilastiensa määrää 1909, ja se nousikin 1913 suurimmaksi kivien viejäksi 22 lastillaan. (Taulukko XII:C)

1890-luku merkitsi Pitkäpaaden kautta kulkeutuneessa liikenteessä lievää alusmäärien pienenemistä ja painopisteen osittaista siirtymistä erilaisten kivituohteiden kuljettamiseen. Kun Virolahdelta lähti 1885 Pietariin kaikkiaan 79 lastia, putosi niiden määrä 1893 reiluun kolmannekseen. Siinä se myös pysytteli aina I maailmansotaan saakka. Mahtipitäjiksi nousivat 1900-luvun puolella Koivisto ja Seiskari, joiden vuotuiset lastimäärät Pietariin kipusivat 1913 Koiviston osalta jo 74:ään ja Seiskarin osalta 58:aan. (Taulukko XII:C)

Rahallisesti tuottoisimman harmaan kiven kuljetus urautui 1890-luvulta alkaen varsin tarkkaan virolahtelaisille aluksille. Vuotuinen arvolastien määrä vaihteli 17:stä 28:aan viedyn graniitin määrän noustessa 1898 2,17 miljoonaan kiloon. 1893 neljä arvolastia ohjautui koivistolaisille, kolme säkkijärveläisille ja kome lavansaarelaisille aluksille. Markkamääräisesti mitaten virolahtelaisten lastien arvo oli edellisiin verrattuna liki nelinkertainen. Tämän jälkeen arvolastien kuljetus jäi lähes tyystin virolahtelaisen laivojen tehtäväksi. 1895 muutaman lastin veivät myös vehkalahtelaiset, säkkijärveläiset, kuorsalolaiset ja seiskarilaiset alukset. Virolahtelaiset alukset osallistuivat muiden kivituohteiden kuin graniitin vientiin kovin nihkeästi. Katukivien viennistä Pietariin on ainoastaan kaksi merkintää eikä nupukiviäkään lähtenyt Pietariin kuin kahdella virolahtelaisaluksella. (Taulukko XII:C)

Eivät tosin muidenkaan Pitkäpaaden asemaa käyttäneiden pitäjien alukset juuri kunnostautuneet kivituohteiden viennissä Pietariin. Ennen vuotta 1913 tavataan tilastoissa vain muutamia yksittäisiä eri pitäjistä tulleita lasteja, mutta kyseinen vuosi muutti kuvaa melkoisesti. Tuolloin seiskarilaiset kuljettivat Pietariin katukiviä peräti 54 aluksella ja koivistolaiset 10 aluksella. Lavansaarelaiset veivät nupukiveä vielä muutamia kymmeniä lasteja. Sen sijaan Tammiosta ei ole lastattu katukiviä. Päinvastoin siellä arvosteltiin ankarasti koko kivien kuljetusta, koska kerääjien katsottiin ottavan kivet merestä ja saattavan näin sotkea ja hajoittaa apajapaikat. (Taulukko XII:C; Louko 1951, 108)

9.2.2. Niin kauan kuin valoa riittää

Kivien keräämiseen ja lastaamiseen osallistuivat niin miehet kuin naisetkin. Työstä on olemassa useita eri kuvauksia, joista yhdessä Toini Kajatkari esittelee haapasaa-relaisten osallistumista kivikaupaan.

Kun Pietarin matka tuli ajankohtaiseksi, jaala tai kaljaasi seilattiin paikkaan, jossa tiedettiin lastattavaa olevan ja ankkuroitiin mahdollisimman lähelle. Naiset, jotka yleensä suorittivat keräämisen, kapusivat matalaan ja leveään kivihaapioon alkaakseen työn. He soutivat haapion niin lähelle rantaa, että saivat kivet heiteltä sisään. Mukulakivet koottiin läjiin ja kärrättiin haapion viereen. Miehet hoitelivat kärräyksen. Lastaaminen oli helpompaa, jos kiviä voitiin ottaa kuivalta maalta ja haapio täyttyi nopeasti, mutta vedestä nostaminen oli hitaampaa.

Kivipiikat kahlasivat matalassa rantavedessä ja ottivat käsiinsä kivet niin syvältä kuin ylettivät. Jokaisella lastaajalla oli apunaan *kivikopra*. *Koprassa* oli sormia muistuttavat 5/8 tuuman raudasta koveraksi taivutetut haarat, joiden kärjet oli taottu teräviksi. Puuvarsi oli kolme, neljä metriä pitkä. Näillä aseilla saatiin kivi irrotettua soran seasta tai toisten mukulakivien joukosta ja voitiin nostaa haapioon 5-6 jalan syvyydestä. Kivikopra oli raskas työväline ja sen käyttöä kartettiin.

Naisten työ oli uuvuttavaa ja likaista aurinkoisellakin säällä, mutta kun tuli syksy, vesi jäähtyi ja kivipiian mekko oli märkä kaulusta myöten, ei työ ollut helppoa eikä terveellistäkään.

Lastauspäivä oli entisinä aikoina niin pitkä kuin valoisaa riitti. Kun haapio täyttyi, se soudettiin jaalan viereen ja kivet heitettiin täkille. Siitä ne siirrettiin laivan ruumaan. Haapasaaren pyöreitä kiviä seilattiin Pietariin katukiviksi ja suojavallin verhokiviksi. (Kajatkari 1986, 74)

Pietariin vietävien kivien ottaminen rantavesistä ei kuitenkaan ollut kaikkien mieleen. Suomen Kalastuslehdessä 1907 nimimerkki C. A. L. kertoo kivenkoojien menettelevän sangen omavaltaisesti.

Niin esim. eivät he vähääkään ota huomioon sitä, onko vedellä, josta he aikovat kiviä koota, kalaveden merkitystä tai jotain muuta, vaan ottavat niitä mistä vain paraiten saavat.

Jos tarkemmin ajattelemme, on kivenotto monessa suhteessa kalastukselle haitaksi. Sillä usein sattuu, että kalanmäti, joka on laskeutunut kiville, joutuu luonnollisesta asennostaan häirityksi, kärsii suoranaista vahinkoa tai joutuu kokonaan hävitetyksi kiviä nostettaessa. Edelleen, jos kivenotto toimitetaan nuotta-apajalla ja päällepäätteeksi rauhoitusalueella, säilyttää siellä liikuskelevan kalan lastauksen aikaansaama jyminä. Sentähden pitäisikin kivenkulettajien ottaa enemmän huomionsa kalastajaväestön etuja, sekä aina ottaa selville, mistä on luvallista koota kiviä, sillä ainoastaan sen kautta ei tunkeuduta toisen oikeuksiin, eikä kalastus kärsi vahinkoa. (C. A. L. 1907: SKL 1907:16/10-12)

9.3. Polttopuuta tarvittiin aina

Tutkimusajanjakson alussa 1860-luvulta vuosisadan vaihteeseen polttopuun viennin suuri määrä johtui vesikuljetusten edullisuudesta. Ajanjakson loppupuolella 1900-luvun alusta ensimmäiseen maailmansotaan polttopuun viennin määrään vaikutti paremman lämmitysaineen hiilen kilpailu.

Polttopuu oli kaiken aikaa tärkeä vientiartikkeli, sillä jo 1860-luvun alussa sen viennin arvo ylitti miljoona markkaa silloisen huippusuhdanteen ansiosta. 1860-luvun jälki-puolen taantuman jälkeen halkojen vienti Venäjälle kasvoi voimakkaasti ilmeisesti 1870 valmistuneen rautatieyhteyden ansiosta. Toinen lamavaihe koettiin 1880-luvun lopulta 1890-luvulle, mutta sen lopulla alkoi uusi vientimäärien nousu hintojen ko-hoamisen johdosta. (Pihkala 1970, 67)

Suurin osa viennistä tapahtui 1860-luvun alussa Kymen ja Käkisalmen kihlakunti-en alueelta. Pietarin radan valmistumisen jälkeen polttopuuta toimitettiin Pietariin Saimaan ja Kaakkois-Suomen ohella Riihimäen–Pietarin ja Lahden–Loviisan ratojen varsilta. Suomesta tullut polttopuu oli tärkeä monelle pietarilaiselle, eikä Englannista tuotettu kivihiili kyennyt sitä kokonaan syrjäyttämään. Suomalaisen polttopuun käyttä-jiin kuului muun muassa keisarillinen hovi. Maailmansodan sytyttyä nousi polttopuun vienti voimakkaasti Pietarin kivihiilipulan vuoksi. Se vastasikin 1917 yli 10 prosenttia Venäjän-vientimme arvosta. (Pihkala 1970, 67-70)

Suomalaista polttopuuta, lyhyinä klapeina, jotka on tarkoitettu vain asuinhuoneen lämmitykseen, haetaan kesällä suuria määriä Koivistolta ja Johanneksesta kuunareil-la, joiden lastauspaikat sijaitsevat vastapäätä 14:tä linjaa Vasilinsaarella. Säkkipärvel-tä ja Virolahdelta kuu-toja ja jaaloja, jotka purkavat lastiaan suuremmilla kanavilla se-kä Uudeltakirkolta kaiken mahdollisen laisia aluksia, jotka tunkevat kölinsä kaikkialle, jossa niillä on pari jalkaa vettä allaan. (ÅU 5.4.1889)

Kuvatunlainen vilkkaus vallitsi Pietarissa jo 1880-luvun lopulla. Pietarin lähitienoon metsät eivät riittäneet tyydyttämään tätä tarvetta, vaan polttopuuta seilattiin Nevan rannoille Uudeltamaalta saakka. Polttopuu näyttääkin olleen 1860- ja 1870-luvuilla sekä pitkälle 1880-luvun loppupuolelle saakka lähes ainut itäisen Suomenlahden rantojen asukkaiden vientiartikkeli Pietariin. (Taulukko XII:B)

Lavansaaresta tehtiin 1868 Haapasaaren kautta Pietariin yhteensä 23 matkaa, joista kaikilla oli lastina polttopuita. Yhtä matkaa vähemmän merkittiin haapasaarelai-sille. Samoilla asioilla olivat myös kuutsalolaiset 17 matkalla ja pyhtäläiset 23 mat-kalla. 20 vuotta myöhemmin eniten laivoja Pietariin Haapasaaren kautta lähti Lavan-

saaresta, jonka aluksista vain kahdella aluksella vietiin polttopuita. Samana vuonna polttopuun vienti oli Haapasaaren kautta kulkeneiden alusten osalta keskeisellä sijalla. Mukana oli aluksia myös Pyhtäältä, Haapasaaresta ja Lavansaaresta. (Taulukko XII:B)

Vientiartikkelina polttopuun asema oli musertavan ylivoimainen myös Pitkäpaaden tullivartion kautta kulkeneiden alusten joukossa 1880-luvun puolimaissa ja sen loppupuolella. Vuosina 1885 ja 1887 virolahtelaiset alukset veivät polttopuuta Pietariin kaikkiaan 107 lastia, yhteensä 15 416 kuutiota. Polttopuun viennissä oli aktiivinen myös Koivisto 28 matkallaan. Yli 10 lastiin päästiin kyseisinä vuosina Seiskarissa ja Vehkalahdella, ja muutamia matkoja tehtiin myös Säkkijärveltä, Tammiosta, Lavansaaresta, Kymistä ja Pyhtäältä. (Taulukko XII:A)

Nevan suun metropoli tarvitsi niin 1800-luvun lopulla kuin seuraavan vuosisadan alkupuolellakin jatkuvasti polttopuita. Niiden vienti työllisti koko tarkastelujakson ajan useimpien itäisen Suomenlahden pitäjien aluksia milloin enemmän, milloin taas hie- man vähemmän. Kun virolahtelaisalukset olivat vieneet 1880-luvun toisella puolikolla Pietariin polttopuita purjehduskausittain keskimäärin 50 lastia, oli niiden määrä pu- donnut seuraavan vuosikymmenen alussa jo runsaaseen ja 1900-luvun puolella vajaaseen 10:een. Kuutioittain mitattuna 1880-luvun toisen puoliskon määrät nousi- vat 7 000–8 000 kuutioon laskien sitten 1900-luvulla muutama sataan kuutioon. 1800-luvun lopulle saakka oli polttopuun vientikuvioissa vahvasti mukana myös Koi- visto, jonka aluksilla vietiin Pietariin vuosittain toistakymmentä polttopuulastia. Vien- tiin osallistuivat myös Lavansaari, Säkkijärvi ja Seiskari. (Taulukko XII:A)

9.4. Halkokaupalla Pietarissa

Pienten laivojen omistajat hankkivat ja myivät yleensä lastinsa itse. Jo talvella varat- tiin puita niin paljon kuin arveltiin voitavan kesässä kuljettaa. Joku laivuri saattoi ostaa ja hakkauttaa rungot haloiksi, mutta usein tehtiin suora halkokauppa metsän- omistajan kanssa. Esimerkiksi haapasaarelaisten tiedetään ostaneen puita Kuutsa- losta, Kirkonmaasta, Virolahdelta, Pyhtäältä sekä Saimaan kanavan valmistumisen 1856 jälkeen myös Saimaan rannoilta. (Kajatkari 1986, 76)

Halkokaupassa mittana käytettiin niin Suomen kuin *Vennäin* syltäkin. Jälkimmäistä käytettiin yleisemmin, ja se oli pituudeltaan noin kaksi metriä. Päämyyntipaikat Pieta-

riissa olivat Pienellä Nevalla Tutskovan sillan alapuolella ja Suurella Nevalla Kalintkovan sillan luona. Näillä *parisniekkoina* (tukkuostajat) toimivat Koiviston ja Uudenkirkon miehet, jotka ostivat kaljaasien lastit. He myivät ne edelleen kaupunkilaisille. Halkokauppiat olivat *hiitroja*, jotka osasivat hyvin vetää ostajia nenästä oleskeltuaan tarpeeksi kauan pietarilaisten keskuudessa. Nevan pienimmän haaran suussa Tutskovassa oli erityiset halkolaiturit, joille lastit purettiin. Halot ladottiin lähelle laituria, josta niitä myytiin sylikaupalla. Halot vedätettiin sitten kuorma-ajureilla määräraikkaan, jossa joku laivamiehistä oli niitä latomassa. Kuorma-ajurillekin oli annettava *natsaijua*, voitelurahaa. (Karste-Liikkanen 1968, 181-182)

Pietarissa Sutskoinevalla seisoivat laivat rinnatusten. Joskus oli toistakymmentä laivaa kylki kyljessä rosseilla lujasti toisiinsa kiinnitettyinä. Niiden yli kulki lankun levyinen karräyssilta, jota pitkin halot karrättiin maihin. Jokaisen laivan lasti pinottiin 10-30 metrin päähän laivasta omaan pinoonsa tai heitettiin kasalle. Lossauksen suoritti tavallisesti laivan oma väki. Kokkipoikakin oli mukana mikäli keittämisiltään ennätti. Jos kauppa kävi hyvin otettiin vierasta työvoimaa avuksi viskomaan halkoja ruumasta täkille.

Kun halkopinoja alkoi nousta rannalle saapuivat sinne ostajat. He kävelivät ja tarkastelivat pinoja ja mieleisensä löydettyään sopivat kaupasta kapteenin kanssa. Jotkut ostajat ostivat sylen tai pari, jotkut saattoivat ostaa enemmänkin. Usein kävivät hienot pietarilaisrouvat itse ostamassa talven puut taloudelleen.

Rannalla odottelivat hevosmiehet eli isvossikat ja tilauksen saatuaan ajoivat halot sovittuun paikkaan. Tavallisesti ne vietiin halkoliiteriin saakka ja saatettiinpa ne vielä siellä pinota siisteihin pinoihin. Kapteeni maksoi kuljetuksen, jonka hinta määräytyi ajomatkan pituuden perusteella. Venäläiset olivat yleensä rehtejä näissä halkokau-poissa eikä erimielisyyksiä syntynyt juuri milloinkaan.

Näin muistelee halkokauppaa koivistolainen August Soini. Mikäli joku ei kuitenkaan onnistunut myymään päivällä halkojaan, oli ne aina yöksi karrättävä takaisin laivaan. (Jukanen 1975, 152)

9.5. Vasenkätistä, epärehellistä kauppaa

Jos kohta Pietarin kasvu tarjosi suomalaisille oivan tilaisuuden mitä moninaisemmilla tavoilla hankkia leipää ja sen lisää, sisältyi kaupankäyntiin suomalaisten ja venäläisten kesken usein myös lähes perinteenomaisesti paljon sellaista, joka ei sujunut kaikkien lain ja säädösten kirjainten mukaisesti. Koska tietyt *vasenkätisen* (epärehel-

lisen) kaupan muodot jatkuivat aina rajan sulkeutumiseen saakka, täytyi niiden hyödyttää pitkän ajan kuluessa molempia osapuolia.

Vasenkätisyttä esiintyi muun muassa halkokaupassa, jossa määrätynlainen lato-
mistapa hyödytti myyjää. Halkosyltä saatiin kasvatetuksi jopa neljänneksellä esimer-
kiksi siten, että latoja ei koskaan latonut vastakkain halottuja pintoja. Elias Raussin
mukaan

näitä puita möivät (1840-luvulla) yhtä pitkillä kolm'arssinaisilla sylipuilla mutta vaikka
heillä oli yksi ja yhenlainen halkosylen määrä, syltä pitkä pino ja syltä korkia, niin oli
kuitenkin näillä suomalaisilla itse keskensä myömisessä yksi rantasyli ja toinen kar-
tanosyli ja molemmat yhtä suuret ja yhden sylil puun täyttävät. Mutta rantasylen myi-
vät yhtä paperiruplaa halvempaan ja sittenki vielä sanoivat olevan sen kaupan pa-
remman myöjälleen, vaikka olivat yksiä ja samoja puita. Niin että vaikka pietarilainen
osti 20 kartanosyltä, piti hänen maksaman ruplaa ja toistakin kalliimman kuin sen, jo-
ka osti rannalta sylen ja puolikin syltä, joiden vähittäin oston muun kaupan mukaan
oikeestaan olis pitänyt oleman kalliimman, mutta tässä puun kaupassa oli vähittäin
osto halvempi. Se oli vaan petos ja vääryys, ristiin rastiin latominen, jotka tämän ran-
tasylen ja vähittäin oston teki halvemmaksi ja myöjälle tuotti suuremman voiton pe-
toksenteon kautta puistansa. (Raussi 1966, 127-128; Karste- Liikkanen 1968, 182.)

Erityisen paljon tiedetään *vasenkätisyttä* esiintyneen kivi- ja hiekkakaupassa,
jossa sama lasti saatettiin *natsaijun* avulla myydä moneen kertaan. Heikki Piispan
mukaan riippui hyvin paljon kevään ensimmäisestä lastista, paljonko kivien kuljetta-
minen purjehduskauden aikana tuotti. Silloin näet kivien vastaanottaja ja laivan pääl-
likkö arvioivat kivien määrän. Neuvottelujan alkuvaiheessa tavarahan vastaanottajan,
prikasiikan ja kipparin näkemykset olivat hyvin kaukana toisistaan, mutta jonkin ajan
kuluttua oli venäläinen korjannut arviotaan lähemmäs kapteenin esittämää määrää.
Arvion muuttumiseen vaikutti neuvottelujen kuluessa huomaamattomasti tarjottu
natsaiju, voiteturaha. Sama mittaus samalle alukselle piti kutinsa koko purjehduskau-
den. Kronstadtin linnoitustyömaa tarvitsi 1890-luvulta I maailmansotaan jatkuvasti
kiveä. Useasti kerrotaan suomalaisten käyneen näyttämässä samaa lastia tavarahan
vastaanottajalle useita kertoja hyvässä yhteisymmärryksessä *prikasiikan*, ostajan
edustajan kanssa. Laivurien käsityksen mukaan koko kivien *seilaaminen* olisi ollut
kannattamatonta, ellei samaa lastia olisi kyetty myymään ainakin kahteen kertaan.
(Karste-Liikkanen 1968, 191-192; Piispa 2003, 57)

9.6. Kalaa pietarilaisille

Suomenlahden kautta meritse tapahtuvassa viennissä Venäjän pääkaupunkiin eivät elintarvikkeet näytelleet kovinkaan suurta osaa. Silti Kymenlaakson ja itäisen Uudenmaan rannikon asukkaat toimittivat kalaa Pietariin jonkin verran 1890-luvun puoliväliin saakka, jonka jälkeen inkeriläiset veivät Pietariin muutamia kalalasteja aina I maailmansotaan asti.

Suomalaisten tiedetään osallistuneen Pietarin elintarvikehuoltoon kuitenkin jo 1700-luvulla. Koivistolaiset veivät 1700-luvun lopulla Pietariin suuria määriä elävää kalaa, kun taas ainakin suolattua lohta kulkeutui Nevan rannan kortteleihin Kymistä. (Kaukiainen, 1970a, 573-575)

Ensimmäisenä tutkimuksen tilastovuotena 1868 kalojen viennissä olivat aktiivisia kuutsalolaiset ja pyhtääläiset, jotka veivät Haapasaaren kautta Nevan suulle pienen määrän suolattua kalaa. Pyhtääläiset kuljettivat 20 vuotta myöhemmin kolmella aluksella Venäjän pääkaupunkiin 2 700 kiloa elävää kalaa ja 1 900 kiloa suolakalaa. Kaloja vietiin neljällä aluksella myös Ruotsinpyhtäältä. (Taulukko XII:C)

Pyhtää oli seuraavanakin vuotena (1889) joltisenkinlainen kalan vientipitäjä. Tuolloin Pietariin vietiin yli 8 600 kiloa elävää ja yli 8 500 kiloa suolattua kalaa, yli 660 kiloa suolasilakkaa sekä 340 kappaletta kuoreita. 1880-luvun toisella puoliskolla kalojen vienti Kymistä ja Pyhtäältä Pietariin jatkui myös Pitkäpaaden tulliaseman kautta. (Taulukko XII:A) Suomalaisten alusten kalan vienti Pietariin päättyi Pitkäpaaden osalta 1895, jolloin Pyhtäältä vietiin Pietariin yhdellä sumpuualuksella vajaat pari tuhatta kiloa elävää sekä 300 kiloa suolakalaa. (Taulukko XII:A)

Suomalaisalukset lopettivat muualta tulleiden kalanostajien takia kalojen viennin Pietariin Haapasaaren kautta vuotta Pitkäpaatta myöhemmin (1896). Ennen 1890-luvun puoltaväliä vietiin Pyhtäältä muutama lasti Pietariin. Vilkkaimpana vuotena 1895 elävää kalaa kuljetettiin 6 200 kiloa. Suolakalan suurin vuotuinen vienti taas nousi 4 300 kiloon. (Taulukot XII:C)

Suomalaisten ohella myös inkerinmaalaiset ja venäläiset osallistuivat kalan viettiin pietarilaisten pöytiin. Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta kalaa vietiin vuosina 1885-1895 suurimmaksi osaksi pietarilaisen itsensä omistamilla aluksilla, ja 1895 koko avovesikauden kalan vienti Suomesta Pietariin oli Tverin kuvernementistä kotoisin olleiden laivureiden tehtävänä. (Taulukko XII:A)

1885 Kymenlaakson rannikon ja Pietarin välisessä liikenteessä tekivät venäläisaluksset kaikkiaan 19 matkaa, joista 16:lla oli lastina kalaa. Elävää kalaa kuljetettiin liki 1 900, tuoretta kalaa yli 200 ja lohta 60 kiloa. Lähes kaikki alukset hakivat lastinsa Pyhtäältä ainoastaan yhden ottaessa kalansa Vehkalahdelta. Kahta vuotta myöhemmin (1887) nousi elävän kalan vienti liki 6 500 kiloon, ja tuorettakin kalaa vietiin yli 5 200 kiloa. 1890-luvulle tultaessa pysyttelivät kalojen vientimäärät venäläisaluksilla kutakuinkin entisissä luvuissaan. Saman vuosikymmenen puolivälissä (1895) saavutettiin tällaisessa viennissä ennätys, kun elävää kalaa kuljetettiin Pietariin kuudella pietarilaisaluksella peräti 8 260 kiloa. (Taulukko XII:A ; Taulukko XII:C)

9.7. Talvikalastus pääosassa

Suomesta sulan veden aikana meritse Pietariin suuntautunut kalojen vienti alkoi vähetä 1890-luvun puolimaissa. Syynä tähän oli se, että noina vuosina talvikalastus edistyi ja sen saaliit kasvoivat tuntuvasti kalastusalueen laajentumisen ja välineiden kehittymisen takia. Saaliiden nostopaikalle ilmestyivät nyt myös ammattimaiset kalanostajat, jotka huolehtivat kalojen nopeasti ehtimisestä Suomen kaupunkilaisten, virolaisten ja pietarilaisten ostettaviksi. Ammattimaisina välittäjinä, *torkumiehinä* toimivat niin rannikon kuin ulkosaartenkin asukkaat, joista jälkimmäiset pitivät sitä kesäammattinaan. Väkilukuun suhteutettuna eniten *torkumiehiä* oli suur- ja tytärseurakunnissa. Silakan ostajilla oli pienet jahdit, joilla he kuljettivat kaloja. Omien paikkakuntien saaliit eivät riittäneet heille, vaan he kulkivat pitkin eteläisen Suomen rannikkoa ostaen kalastajilta liikenevän saaliin. Suurimman osan kaloista he myivät Narvaan, mutta myös muihin Viron rannikon asutuskeskuksiin. Sieltä suurin osa kaloista joutui Tallinna-Pietari-radon valmistuttua 1870 keisarikunnan pääkaupunkiin Pietariin. Vaikka suolakalaa, eritoten suolasilakkaa kyllä vietiin Pietariin, ei se tehnyt siellä oikein kauppaansa. Ostajina olivat lähinnä Pietarin suomalaiset.

(Karste-Liikkanen 1968, 122-123)

Greta Karste-Liikkasen mukaan kalan vienti Pietariin oli vilkkaimmillaan 1900-luvun alusta I maailmansodan alkuun saakka, mutta kyse oli tuolloin ennen kaikkea talvipyyntien saaliista. Kesäkalastus oli suhteellisen vähäistä, koska pikkutilalliset eivät ehtineet maataloustöiden takia juuri kalastamaan. (Karste-Liikkanen 1960, 120)

Pietariin suuntautuneessa kalojen talvisessa viennissä ei ollut kyse suinkaan vähäisistä määristä. Kaloja vietiin Pietariin I maailmansotaa edeltäneinä ja itse sodan vuosina 5–7 miljoonaa kiloa, josta suurin osa oli tuoretta silakkaa. Samoina vuosina vietiin Suomesta Viroon suolasilakkaa 1,5–3,5 miljoonaa kiloa. (SKL 1930:37/6-7)

Kalojen vienti Suomesta Pietariin 1912-1916 (miljoonaa kiloa)

1912	5,7
1913	5,6
1914	5,9
1915	7,4
1916	6,8

Lähde: SKL 1930:37/6-7.

Esimerkiksi Säkkijärven edustan nuotta-apajilla myytiin talvinen saalis apajittain huutokaupalla, joskus ennen kuin apaja oli edes nostettu jäälle. Pietariin vietävät kalat piti ensin jäädyttää. Hanki tallattiin kovaksi, kalat levitettiin siihen. Kun kalat olivat jäätyneet, kuormattiin ne uudelleen Viipuriin vietäviksi. (Karste-Liikkanen 1960, 128)

Jos suolasilakat eivät olleetkaan pietarilaisten herkkua, sellaista olivat sen sijaan kuoreet. Niitä alettiin pyytää Virolahdella ja Vehkalahdella jo 1880-luvulla, ja seuraavalla vuosikymmenen alkupuolella kuoretta pyysi Virolahdella jo liki 100 miestä. Enin osa kuoreista kuivattiin katoilla ja uunissa ja lopuksi uunin päällä. Pyyntikauden lopussa norssit levitettiin riihen lattialle ja kasteltiin suolavedellä, jonka jälkeen ne mätettiin säkkeihin ja kuljetettiin Pietariin. (Favorin 1992, 87-95)

Varsinainen pietarilaisten ortodoksien herkkua oli kuitenkin kiiski, joka piti saada elävänä markkinoille. Niitä kuljetettiin suurissa tynnyreissä, joiden vettä jouduttiin talvisaikaan alinomaan hämmentämään. Usein kalojen viejinä toimivat ylösostajat, *raassalit*, mutta usein myyntimatkalle lähti suuri joukko kalastajia. Kalastajille tärkeä kala oli edelleen piikkikala, jonka pyynti aloitettiin jo 1860-luvulla. Siitä keitettiin erityisesti Vehkalahdella ja Virolahdella öljyä, jota saatiin hyvin kaupatuksi Pietariin. (Favorin 1992, 87-95; Aalberg 1968, 203)

Pietarissa kalat myytiin enimmäkseen kalan tukkukauppiaille, jotka sitten toimittivat ne jälleenmyyjille, *rosnossikoille*. He taas kuljettivat kalat koreissa päänsä päällä

kantaen kaupungin toreille tai yksityisille myytäväksi. Tukkuliike ei ottanut vastaan alle kahdeksan kilon kalamääriä. Pienehköjä eriä kauppaavat *raassalit* ajelivat Suomesta saamansa kuorman kanssa joko suoraan jäätä pitkin tai maanteitse Pietariin ja myivät sen toreilla kuluttajille kappaleittain. Tällaisia myyntipaikkoja olivat esimerkiksi Obuhovan, Anderskoin, Koivusaaren ja Sitnoin torit eli *rintkat*.

Kalat voitiin edelleen lähettää suoraan Pietariin kalojen välittäjille, *satkamiehille*, joilla oli kalojen säilyttämistä varten suuret sumput. Esimerkiksi Nevan rannalla oli kaksi tällaista myyntipaikkaa, Lebedevin ja Paskarovan *sakat*. Kesäisin taas kalaa tarjosivat Sabalkanskin prospektin kalakauppiat. (Karste-Liikkanen 1968, 135)

9.8. Yhteenveto

Nevan suussa kasvavan metropolin tarpeisiin vietiin Suomesta halkoja ja kiviä jo ennen Krimin sotaan. Koska kysyntä oli niin suurta, kasvoi kivien viennin arvo kaksinkertaiseksi 1860-luvulta 1880-luvulle. Kiviä tarvittiin katujen päällystykseen ohella teollisuuslaitosten rakentamiseen, joista Putilovin metalli- ja asetehtaita alettiin rakentaa jo 1860-luvulla. Varsinainen teollisuuslaitosten rakennusbuumi alkoi Pietarissa 1890-luvulla. Suomalaista kiveä kaivattiin edelleen Merikaaliin, uuteen satamaan, Kronstadtin linnoittamiseen, siltoihin, asuinrakennuksiin sekä kirkkoihin.

Kivien viennissä Pietariin ja Kronstadtin kunnostautuivat erityisesti Lavansaari ja Seiskari. Niiden lisäksi erityisesti merestä nostettuja kiviä vietiin Nevan suulle myös itäisen Suomenlahden rannikkopitäjistä. Virolahdella kehitys kulki kuitenkin siten, että pitäjässä erikoistuttiin kalliiden kivipaasien lohkomiseen ja kuljettamiseen Pietariin. Alusmäärässä laskien liikenne Pietarin ja Virolahden välillä ei ollut vilkasta, mutta lastien arvo ylitti muiden kivilastien arvon monenkertaisesti.

Kiveäkin merkittävämpi vientiartikkeli itäisen Suomenlahden rannoilta – Saimaasta puhumattakaan – oli polttopuu. 1880-luvulla polttopuun vienti Pietariin oli vielä vilkasta, mutta seuraavalla vuosikymmenellä vienti väheni kivilastien lisääntymisestä johtuen 50 vuotuisesta lastista noin 10:een ja kuutioissa mitaten 8 000:sta muutamaan sataan.

Pietarissa kauppaa käytäessä voitiin tuskin välttyä *vasenkätisestä kaupasta*. Se tarkoitti tiettyä epärehellisyyttä kaupanteossa oli kysymys sitten haloista, kivistä,

hiekkasta jne. Tietty epärehellisyys oli edullista molemmille osapuolille, ja suomalaisten osalta se joissakin artikkeleissa oli suoranainen selviämisen ehto.

Pietariin suuntautuneessa viennissä oma sijansa oli myös kalalla, jota vietiin elävänä 1880-luvun lopulla ja seuraavan kymmenen alussa Pietariin tutkimusalueelta vuosittain 5 000–8 000 kiloa. Suomalaisten kalastajien harjoittama elävän kalan vienti päättyi 1890-luvun puolivälissä, ja tehtävän ottivat hoitaakseen venäläiset laivurit. Suomalaisten luopumiseen elävän kalan viennistä vaikutti *ylösostajien* ilmaantumisen itäisen Suomenlahden saaristoon ostamaan kalastajilta suoraan heidän saaliinsa. Kun *ylösostajan* lasti tuli täyteen, kuljetti hän sen Narvaan, Tallinnaan tai Paldiskiinkin tukkuostajille. Tässä piili yksi syy siihen, että myös sepramatkojen suosio kaiken aikaa hiipui. Kesäisen elävän kalan viennin lopetti myös talvikalastus, jonka saaliiden vienti oli vilkkainta 1900-luvun alkuvuosista I maailmansotaan. Talvikalastuksen saaliit, silakat ja kuoreet jäädytettiin ja kuljetettiin joko suoraan jäitse Pietariin tai Helsinki–Pietari-rataa hyväksi käyttäen. Talvisaaliiseen kuuluivat edelleen kiisket ja piikkikalat.

10. RAHTIPURJEHDUKSEN ASEMA

10.1. Rahtipurjehduksen reitit ja volyymi

Kuten olemme jo aikaisemmin havainneet, ulottuvat tiedot ensimmäisistä rahtipurjehduksista Pietarista itäisen Suomenlahden kotirannoille vuoteen 1789, jolloin virolahtelaiset naapurukset veivät Pietariin halkoja ja toivat sieltä paluulastina jauhoja ja ryynejä itselleen ja naapureilleen. 1830-luvulla tiedetään useiden virolahtelaisalusten kuljettaneen jauho-, ryyni- ja kappaletavaralasteja Pietarista Helsinkiin ja muihin Suomenlahden rannikkokaupunkeihin, vaikka rahtimatkat olivat vielä tuolloin asetuksella kiellettyjä. (Kaukiainen 1970a, 573, 576)

Lavansaarelaisten tiedetään osallistuneen viljan rahtipurjehdukseen Pietarista Suomen satamiin 1840-luvulta lähtien. Tuolloin rahtit olivat vielä harvinaisia, mutta seuraavalla vuosikymmenellä Krimin sodan jälkeen tuli rahtipurjehduksesta säännöllinen osa saarelaisten merenkulkua. Viljan tuonnin lisääntymisestä 1850-luvun alussa

jo ennen Krimin sotaakin kertoo se, että esimerkiksi 1853 tuotiin Helsinkiin ja Pohjanlahdella aina Kokkolaa myöten viljaa noin 40 aluksella, ja tässä ahkeroivat erityisesti säkkijärveläiset ja koivistolaiset. (Piispa 2003, 43; Kaukiainen 1970b, 136)

Kaikki viljan reitit ja kuljettajat eivät kuitenkin näy tuon ajan tilastoissa. Viljaa tuotiin näet Viipurin lääniin Pietarista 1820-luvulta lähtien vuosittain 40 000–50 000 tynnyrin verran. Vaikka suuri osa viljasta tuotiin maarahteina, on osan täytynyt kulkeutua Pietarista Suomeen myös meritse. (Joustela 1963, 309-120)

Tätä käsitystä vahvistaa Elias Raussin kuvaus merenkulun kehittymisestä Viro-
lahdella. Raussin mukaan

vanhempina aikoina (1800-luvun alkukymmeninä) oli päämerenkulku yli meren Viron rantoin satamoin. Silakankaupalla ja puiden kaupalla ranta laittaa myöden pääkaupunkiin Pietariin. Nykyaikoina ja näinä viimeis kymmenvuosina (1830- ja 1840-luvulla) on merikulku sangen paljon edistynny pienoisilla niin kuin suurillakin aluksilla, joista me vielä vähän mainimma. Kolmen lestin suuruisilla aukinuisilla eli kannettomilla veneillä kuletaan kaikilla ilmoilla, syksyin kevään varhain ja myöhään, öin ja päivin kuin vaan meri on sulana suuntion joholla, poikki Suomen lahden Viroom ja sieltä Suomen rannoille. Suuremmilla ja kannellisilla aluksillansa kulkevat koko Suomen selät mihin vaan tahtovat oman valtakunnan kaupunkein satamoihin. Näitä ei ole vielä aivan monia, mutta niitä lisääntyy vuosi vuodelta aina enemmän ja enemmän. Nämä paremmat laivat purjehtivat kauppiain ja runun tavaroita Venäjän kaupungeista Suomeen, enimmiten Pietarista ja Riigasta Pietariin ja muihin Venäjän satamoihin. (Raussi 1966, 123, 125, 127)

Krimin sodan jälkeen talonpoikaislaivurit jatkoivat edelleen kivien ja polttopuiden seilaamista Pietariin. Rahtiliikenne muuttui kuitenkin nyt säännölliseksi, jolloin sen osuus esimerkiksi Lavansaarella kasvoi noin kolmannekseen kokonaisliikenteestä. (Piispa 2003, 49)

Saaristolaisten rahtiliikenne muodostui 1870-luvun alkuun saakka Narvan ja Pietarin välisestä purjehduksesta. Narvaan vietiin yleensä viljaa ja toiseen suuntaan tiiliä, kipsiä ja etikkaa. Joitakin rahtimatkoja tehtiin myös Tallinnaan ja eteläisen Suomen kaupunkeihin. 1870-luvun alussa rahtiliikenne lähti korkeasuhdannetta myötäillen nousuun. Viipuriin, Haminaan, Porvooseen ja Helsinkiin tuotiin Pietarista viljaa ja erilaista kauppiastavaraa. (Piispa 2003, 49-50)

Pietarista Helsinkiin saapuneet Viipurin läänin maalaisalukset kotisatamittain
1874-1913

	1874	1880	1886	1890	1895	1900	1905	1910	1913
Koivisto	25	1	6	12	3	19	15	19	36
Lavansaari	10	1	30	62	43	43	64	54	62
Seiskari	4	1	11	20	6	16			
Säkkijärvi	78	31	56	26	9	3	6	1	2
Virolahti	6	5	3	1	1	1			

Lähde: Piispa 2003, 76. Taulukko 4.

Valtaosa vuosina 1874–1913 Pietarin ja Helsingin väliä rahtia kuljettaneista aluksista oli koivistolaisia ja säkkijärveläisiä. 1870-luvun alkupuolelta 1880-luvun jälkipuoliskolle saakka ehdotonta ykkössijaa piti hallussaan Säkkijärvi, jolta selvä enemmistöasema siirtyi Lavansaarelle. Kovin innokkaasti viljan kuljettamisessa Pietarista Helsinkiin eivät olleet mukana myöskään virolahtelaiset, joiden aluksilla vielä 1880-luvun puolivälissä vietiin Helsinkiin puolenkymmentä lastia.

Mikäli Helsingin ja Porvoon tilanteen pohjalta voidaan tehdä yleisempiä, koko Suomenlahden purjehdusta koskevia johtopäätöksiä, oli Lavansaarenkin vaatimattoman rahtiliikenteen kehitys Heikki Piispan mukaan yleismaailmallisten suhdanteiden mukainen. Pitkään jatkuneen nousun jälkeen merenkulun suhdannekehitys taittui maailmanlaajuisesti laskuun 1870-luvun puolivälissä. (Piispa 2003, 51)

Viljan asema tärkeimpänä Pietarista tuotavana rahtitavarana vankistui entisestään 1860-luvun suurten nälkävuosien jälkeen. Suomen maataloudessa keskeisimmäksi asetettiin viljanviljelyn sijaan karjatalous, jonka seurauksena viljan tuotannon omavaraisuusaste laski. Aukko täytettiin Venäjältä ja myöhemmin myös Saksasta tuodulla viljalla. (Pihkala 1970, 146)

Vuosina 1860–1917 tapahtui Suomen kulutuksessa rakenteellista siirtymistä rukiista vehnään. Viljan tuonnin suhteellisesti suurin kasvuvaihe ajoittuu 1890-luvulle, jolloin nousua oli kaikissa viljaryhmissä. Näinä vuosina toteutui kehitys, joka vei Erkki Pihkalan mukaan viljaomavaisuutemme huolestuttavan alas. Viljan ja rehun tuonnin voimakas kasvu 1890-luvulla selittyi sillä, että karjataloustuotteiden ja viljan kulutus henkeä kohden kasvoi Suomessa tuolloin voimakkaasti. Suomen leipäviljaomavaraisuus oli vuosina 1911–1913 keskimäärin 45 prosenttia, sillä tällöin oli vuotuisista

käytetyistä ruismääristä runsaat 50 prosenttia ja vehnästä 96 prosenttia tuontiviljaa. (Pihkala 1970, 146-147)

Venäjän viljanviennistä Suomen osuus oli varsin pieni. Suurin osa (86 prosenttia) Venäjän vientiviljasta laivattiin 1900-luvun alussa Mustanmeren satamien kautta ja vain 13 prosenttia Itämeren kautta. Suomen merkitys Luoteis-Venäjän viljanviljelijöille oli kuitenkin huomattava, ja näin oli laita nimenomaan rukiin kohdalla. Suomi osti Pietarista kaikki tarvitsemansa ruis- ja vehnäjauhot ja noin neljänneksen tarvitsemaansa rukiista. Tallinnan ruisjauhoista kaikki ja Liepajan rukiista suurin osa kulkeutui Suomeen. Tästä syystä myös Baltiaa hallinneet venäläiset eivät katsoneet hyvällä saksalaisten levittäytymistä Suomen markkinoille 1890-luvulta alkaen. (Rytkönen 1994, 113-114)

Rukiin ja vehnäjauhojen tuonti Suomeen 1906, 1911 (kg)

	RUISTA		VEHNÄJAUHOJA	
	Venäjältä	Saksasta	Venäjältä	Saksasta
1906	83 334 000	32 924 000	22 702 000	29 648 000
1911	29 747 000	48 583 000	23 309 000	48 010 000

Lähde Rytkönen 1994, 114.

Venäjän markkinaosuuksien menetys 1890-luvulla ja seuraavalla vuosikymmenellä oli raju. Kun Suomi vielä 1895–1896 oli tuonut rukiinsa lähes yksinomaan Venäjältä, niin 1908 tuotiin Venäjältä rukiista enää 34,6 prosenttia. Suomen ruisjauhojen tuonnissa Venäjän osuus oli ollut 1888 98 prosenttia, mutta seuraavan vuosikymmenen alkupuolella sen osuus oli laskenut 65 prosenttiin. Venäjällä alettiinkin vaatia tulleja ulkomailta Suomeen tuotavalle viljalle. Sellaiset astuivat voimaan heinäkuussa 1914, mutta maailmansodan ja sen seurannaisten takia niiden vaikutus jäi olemattomaksi. (Rytkönen 1994, 115)

Pietarista tuotiin Suomeen viljaa etupäässä purjehduskauden loppupuolella syyskuusta lokakuulle. Valtaosa Pietariin tuodusta viljasta oli peräisin Volgan yläjuoksulta. Sieltä vilja kuljetettiin Rybinskin ja Tihvinän kautta kanavia ja jokia pitkin Laatokalle. Sieltä viljaproomut hinattiin Nevaa pitkin Pietariin, jossa Suomeen tuotava vilja hinattiin Aleksanteri Nevskin luostaria vastapäätä Kalashnikovin rantakadulla sijainnee-

seen mittavaan viljasatamaan Kalashnikovskajaan. Mereltä viljaa hakemaan tulossa ollut alus hinattiin pitkin Nevaa, jolloin sen oli selvittävä pääuoman yli rakennetuista viidestä sillasta. Kulku saattoi ottaa aikaa, koska sillat avattiin vain öisin, joskus ei silloinkaan. Siksi 10 kilometrin matkaan saattoi tärväytyä kolmekin vuorokautta. Joskus viljaproomu hinattiin myös Pietarin tavarasatamaan, josta vilja lastattiin hakijoiden aluksiin suoraan proomuista. (Piispa 2003, 80-83; Karste-Liikkanen 1968, 175)

Vaikka Helsingin ja Pietarin välinen rautatie otettiin käyttöön jo 1870, ei koko viljan rahtaus Suomeen kuitenkaan siirtynyt kiskoille. Yhtenä hidasteena tässä oli vaunukaluston puute. Myös varastointi- ja lastauspaikkoja oli riittämättömästi, jolloin viljaa pääsi helposti tuhoutumaan. Pahimpana rautatiekuljetusten esteenä Erkki Pihkala pitää sitä, että Suomen ja Venäjän rautatieverkoilla ei ollut käytännössä yhteyttä. Suomesta tulevan radan kiskot näet päättyivät Nevan pohjoispuolella olevalle Suomen asemalle, josta raideyhteys Nevan eteläpuolella olleille asemille ja viljasatamaan puuttui. Virran ylittyvästä rautatiesillasta pidettiin puhetta vuosia, mutta väliaikainen sellainen valmistui suomalaisrahoitteisesti vasta 1913. (Pihkala 1971, 67, 59)

Syömäviljan ohella kaljaasit toivat Suomeen erilaisia rehu tuotteita, kauraa, leseitä, rehukakkuja jne. Rehua tarvitsivat esimerkiksi eri varuskuntien mutta myös suurten maalaistalojen hevoset. Kaljaaseissa kulkeutui Suomeen myös suuret määrät luujauhoa maanparannukseen. (Piispa 2003, 84)

10.2. Virolahtelaiset Pitkäpaaden kautta

Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta Pietarista tulleiden virolahtelaisalusten ehdotomana ykköslastina säilyi 1880-luvun puolivälistä 1800- ja 1900-lukujen taitteeseen ruisjauho. Esimerkiksi ensimmäisenä tutkimusvuotena 1885 Pietarista lähteneistä 40 aluksesta 31:llä oli lastinaan ruisjauhoa, joka oli tarkoitettu aluksen kotipitäjän kauppiaille tai alusten kippareille itselleen. Ruisjauhoa tuli Virolahdelle tuona vuonna 265 000, ruista yli 12 000 sekä kauraa 1 000 kiloa. Näihin myös Viron sepramatkoilta tuttuihin artikkeleihin kuului edelleen kaalinpäitä. Sama tahti jatkui myös kaksi vuotta myöhemmin. Pietarista Virolahdelle tuodun ruisjauhon määrässä oli suuria vuotuisia vaihteluita. (Taulukot XIII:A; B)

Viimeisen kerran tuotiin ruisjauhoja Pietarista Virolahdelle pitäjän omilla aluksilla pari vuotta ennen vuosisadanvaihdetta. Tuolloin Pietarista tuli reilut 185 000 kiloa

ruista, jonka lisäksi rahtina oli myös ohraa. Tuon määrän kuljettamiseen tarvittiin virolahtelaisaluksilta enää 12 matkaa. Kolmella aluksella kuljetettiin myös petroolia Porvooseen, Tammisaareen ja Kristiinankaupunkiin. 1900-luvun puolelle siirryttäessä niin kotipitäjään kuin kauemmaksikin kuljetettiin yhtä monta lastia. Virolahdelle tuotiin vehnä- ja luujauhoja, vehnäleseitä ja petroolia, kun taas Helsinkiin vietiin kahdessa lastissa petroolia ja tiiliä muiden matkojen suuntautuessa sekatavaralastissa Kotkaan ja Haminaan. Oman pitäjän osuus rahdeista supistui edelleen 1913, jolloin kotirantaan saapui Pietarista vain kaksi petrooli- ja luujauholastissa ollutta alusta. Sekatavaraa, ruisjauhoa ja vehnäleseitä taas vietiin Haminaan ja Helsinkiin neljän lastin verran. (Taulukot XIII:A; B)

Muutamia lasteja ruisjauhoja tuotiin 1800-luvun loppuvuosikymmeninä myös paikallisille kauppiaille Pyhtäälle, Säkkijärvelle, Kymiin, Kuorsaloon, Vehkalahtelle, Haapasaarelle ja Lavansaarelle pitäjien omilla aluksilla. Muutaman ruisjauholastin hakivat myös vehkalahtelaiset ja kymiläiset alukset, kun taas Kuorsaloon, Säkkijärvelle, Haapasaareen ja Lavansaareen tuodut lastit oli hankittu aluksen kipparin ”omaan tarpeeseen”(Taulukko XIII:A).

Aina ei kesän seilauskausi kuitenkaan onnistunut toivotulla tavalla. Lavansaarelainen Daniel Mannonen kertoo syksyllä 1883 "elotavarain hintojen olleen harvinaisen kalliit, 12–13 ruplaa jauhomatto. Niinpä usean täytyi rukoilla perheelleen talvitarpeet Pietarin jauho kauppiailta velaksi". (Mannonen 1889, KyM LA 430)

Innokkaimmiksi rahdinkuljettajiksi muualle kuin omaan pitäjään osoittautuivat säkkijärveläiset, jotka 1880-luvun lopulla ja seuraavan vuosikymmenen alussa toimittivat vuosittain vajaan viiden lastin verran ennen kaikkea ruisjauhoa Virolahdelle ja Helsinkiin. Lavansaaren huippuvuodet taas osuvat vuosiin 1887 ja 1893, joina yhteensä yhdeksän lavansaarelaisalusta toi ruisjauhoja ja muita elintarvikkeita Virolahdelle. Pitkäpaaden tullivartioaseman käyttäjiin kuuluivat edelleen seiskarilaiset, mutta muutaman Virolahdelle tarkoitetun ruisjauholastin lisäksi seiskarilaiset alukset tulivat yleensä hakemaan uutta kiveä tai polttopuuta Virolahdelta. Rahtia Suomeen Pitkäpaaden vartioaseman kautta kuljetettiin edelleen pietarilaisten omilla aluksilla. Esimerkiksi 1885 asialla olivat kalasumput ja -soimat, jotka toivat kalanhakumatkallaan Pyhtäälle kuusi lastia ruisjauhoja ynnä muita kauppiastavaroita. (Taulukot XIII:A; B)

10.3. Haapasaarella kiirettä 1860-luvulla

Pietarista länteen suuntautuvaa rahtiliikennettä päästään tarkkailemaan jo 1860-luvun tietojen avulla. Viitteitä liikenteen vilkkaudesta tuona vuosikymmenenä myös Pitkäpaaden kautta on olemassa jo 1885 liikennelukujen perusteella. Haapasaaren tullivartioaseman liikenneluvut kertovat rahdin seilauksen Suomeen olleen tuolloin hyvinkin aktiivista.

Kaikkein aktiivisimpia Pietarissa kävijöitä 1860-luvun lopulla (1868) olivat pyhtääläiset; 14 lastin pääartikkeli oli ruisjauho. Kahdeksan lastia ruisjauhoja ja muita elintarvikkeita vietiin myös Loviisaan, Helsinkiin ja Tallinnaan. (Taulukko XIV:B)

Tuona vuonna aktiivisesti rahtimarkkinoilla esiintyivät myös Kymin kuutsalolaiset, jotka kuljettivat 11 lastia ruisjauhoja kotisaarelleen. Kyse lienee ollut nimenomaan kippareiden omaan käyttöön tarkoitettua jauhosta, koska sitä kertyi suurehkosta alusluvusta huolimatta vain vajaa 5 000 kiloa. Rahtipurjehduksen silloisesta vilkkaudesta kertoo se, että kuutsalolaisjaalat ja kuunarit toimittivat lähinnä ruisjauhoja myös Turkuun, Helsinkiin, Porvooseen ja Tallinnaan. Pyhtääläisten ja kuutsalolaisten ohella aktiivisia rahtipurjehtijoita olivat myös haapasaarelaiset, jotka tekivät 1868 yhteensä 20 Pietarin-matkaa. Yhtä lukuunottamatta kaikki niistä suuntautuivat kotisaarelle, ja tällöin lastina oli etupäässä ruisjauhoja ja kauraa. Vain yksi lasti jauhoja kulkeutui lännemmäksi eli Loviisaan. (Taulukot XIV:A; B)

1868 nähtiin Haapasaaren tullivartioasemalla 13 lavansaarelaisalusta, jotka olivat matkalla Pietarista Helsinkiin, Porvooseen, Haminaan ja Loviisaan. Seiskarilaiset *seilasivat* Haapasaaren kautta kolme kertaa länteen viedessään jauholastia Loviisaan. 1870-luvun puolivälistä alkanut kymmenvuotinen maailmantalouden lama näkyi selvästi myös Pietarista Haapasaaren kautta tullessa rahtiliikenteessä. Vuosien 1888 ja 1894 tilastotietojen mukaan rahtia oli *seilaamassa* ainoastaan muutama alus Pyhtäältä ja yksi Lavansaaresta. Vaikka vuoden 1888 tilastosta ei löydy kuin neljä rahtia Pyhtäälle tuovaa alusta, oli niiden ruumissa kuljetettu ruisjauhomäärä suurin koko 1860-luvulta vuoteen 1917 saakka ulottuvalla tarkkailujaksolla. Tuolloin näet pyhtääläiskauppiat saivat myytäväkseen 85 750 kiloa ruisjauhoa. (Taulukko XIV:B)

1890-luvun puolivälissä pyhtääläisten ruisjauhomäärät jäivät noin 5 000 kiloon. Viimeinen pyhtääläisalusten Pietarin-tuonnista kertova merkintä on vuodelta 1899, Laman hellittäessä lähdettiin rahtipurjehdusmielessä taas liikkeelle Haapasaaresta, Kotkasta ja Suursaaresta. Haapasaarelaiset *seilasivat* rahtia 1900-luvun puolella

enää muutamalla aluksella. Huippuvuosi osui 1917:ään, jolloin Pietarin-matkoja tehtiin 14. (Taulukko XIV:B)

Kotka esiintyy aluksen kotipaikkana ensi kertaa Haapasaaren tullivartioaseman tilastoissa 1895, jolloin yksi alus toi Pietarista Kotkaan ruisjauhoja ja Haapasaarelle vehnä jauhoja. Sen jälkeen kotkalaisaluksia tuli Pietarista vuosittain muutamia, ja ne kuljettivat etupäässä Kotkaan mutta myös Helsinkiin vehnä jauhoja. Eniten matkoja Pietarista Helsinkiin ja Loviisaan kotkalaisalukset tekivät sotavuosina. Maailmansodan vuodet kasvattivat tuntuvasti Haapasaaren kautta kulkevaa saarelaisten rahtiliikennettä. Suursaarella ja Koivistolla liikenteen lisäys jäi vähäiseksi, mutta lavansaaralaiset saivat vuosina 1916 ja 1917 liikkeelle yhdeksästä 12 alukseen. Ne kuljettivat muun muassa luujauhoa, suolaa, saippuaa jne. Pietarista Helsinkiin ja Haminaan. (Taulukot XIV:A; B)

10.4. Pietarin suunta

Kun Pietariin suuntautunut polttopuiden ja kivien vienti oli vilkkaimmillaan 1880-luvun lopulla, työllisti purjehdus Virolahdella esimerkiksi 1887 28 laivuria tai veneenomistajaa. Vajaata kymmentä vuotta myöhemmin heidän määränsä oli supistunut jo 11:een.

Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta Pietariin 1887 menneet ja sieltä tulleet virolahtelalaisalukset sekä niiden matkojen lukumäärä

Menneet

Erik Nakari: kaljaasi Anna. 7
Matts Niemelä: kaljaasi Kasvo. 7
Anton Simola: jaala Onni. 7
Daniel Simola: jaala Ahkera. 7
Wäinö Wuorela: jaala Eugenia. 7
Matts Seppä: kaljaasi Suomi. 6
Anders Rasi, kaljaasi Onni. 5
Daniel Hurtt: kaljaasi Ester. 4
Matts Ihalainen: kuunari Leo. 4
A. Anttila: avoin vene. 1

Tulleet

Matts Niemelä: kaljaasi Kasvo. 6
Anders Rasi: kaljaasi Onni. 6
Wäinö Wuorela: jaala Eugenia. 6
Matts Seppä: kaljaasi Suomi. 3
Daniel Niemelä: jaala Ahkera. 2
Matts Ihalainen: kaljaasi Leo. 1
Matts Kiiski: avoin vene. 1
Juho Klami. avoin vene. 1
Matts Niemelä: kaljaasi Romeo. 1
Tobias Niemelä: avoin vene. 1

A. Bolshehoi: jaala Ukko. 1

Mihel Kiiski: avoin vene. 1

V. Kiiski: kaljaasi Hjalmar. 1

Kristian Kouki: kaljaasi Leivo. 1

Staffan Mikkola: jaala Jalo. 1

Matts Pousi: avoin vene. 1

Daniel Sipari: kaljaasi Suomi. 1

Jakob Talsi: kaljaasi Toivo. 1

Ivan Trofimoff: kuunari Maria. 1

Mihel Turtola: jaala Jalo. 1

Tobias Rantala: avoin vene. 1

J. Sipari: avoin vene. 1

Lähde: MMA Ga:3. Virolahden tullivartioasema. Kuukausi- ja vuositilit 1887.

Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta 1895 Pietariin menneet ja sieltä tulleet virolah-
telaisalukset sekä niiden matkojen lukumäärä

Menneet

Kristian Kiiski: kaljaasi Muisto. 6

Anton Mäkelä: kaljaasi Ahti. 6

Daniel Simola: kaljaasi Toive. 6

Anton Simola: kaljaasi Rauha. 5

Daniel Anttila: jahti Onni. 4

Matts Paasi: kaljaasi Lempi. 4

Anders Rasi: kaljaasi Onni. 4

Johan Niemelä: jahti Keino. 2

Johannes Jyriska: kaljaasi Maria. 1

Anton Mäkelä: kaljaasi Wäinö. 1

Tobias Rantala: jahti Keino. 1

Tulleet

Kristian Kiiski: kaljaasi Muisto. 4

Matts Paasi: kaljaasi Lempi. 4

Daniel Anttila: jahti Onni. 3

Anders Rasi: kaljaasi Onni. 3

Anton Simola: kaljaasi Rauha. 3

Daniel Simola: kaljaasi Toive. 3

Anton Mäkelä: kaljaasi Ahti. 2

Johannes Niemelä: jahti Keino. 1

Tobias Rantala: jahti Keino. 1

Daniel Simola: jahti Onni. 1

Lähde: MMA Ga:6. Virolahden tullivartioasema. Kuukausi- ja vuositilit 1895.

Ahkerimmin Pietarin väliä siis seilasivat 1887 Matts Niemelä, Anton ja Daniel Simola, Erik Nakari sekä W. Wuorela, joille kertyi kyseisen purjehduskauden aikana

kaikkiaan seitsemän matkaa Pietariin. Kuuden matkan kerhoon taas kuuluivat Anders Rasi sekä Matts Seppä. Kaikki ahkerimmat virolahtelaislaivurit käyttivät tuolloin kaljaasia lukuun ottamatta Wuorelaa, joka seilasia Pietarin väliä jaala Eugeniallaan. 1895 Pietariin suuntasi aluksensa kokan kaikkiaan 11 laivuria. Ahkerimmin eli kuusi kertaa sinne veivät ennen kaikkea harmaata kiveä mutta edelleen myös polttopuita Daniel Simola Toive-kaljaasillaan, Kristian Kiiski Muisto-kaljaasillaan sekä Anton Mäkelä kaljaasi Ahdillaan. Viisi vientimatkaa ehti tehdä Anton Simola Rauha-kaljaasillaan. (MMA Ga:3. Virolahden tullivartioasema. Kuukausi- ja vuositilit 1887; MMA GA:6. Virolahden tullivartioasema. Kuukausi- ja vuositilit 1895)

10.5. Viron suunta

Vaikka Pietariin purjehtiminen vaikutti houkuttelevalta ja olikin tuottoisaa, eivät virolahtelaiset laivurit luopuneet kuitenkaan kokonaan *seilaamisesta* Viroon. Sinne mentiin luonnollisesti *sepraviroon*, mutta sinne kuljetettiin Pietarin-matkojen ohella myös suolasilakkaa, polttopuita ja harmaata kiveä. Vuoden 1887 tietojen nojalla Viroon purjehti kaikkiaan yhdeksän virolahtelaista laivuria, jotka kaikki kävivät samana vuotena yhden tai useamman kerran Pietarissa. Seitsemässä aluksessa oli lastina suolasilakkaa ja loppuissa polttopuita. Purjehdukset Viroon ajoittuivat toukokuun 28. päivän ja elokuun 3. päivän väliseen aikaan eli aikaan, jolloin aktiivisin kausi Pietarin purjehduksissa ei ollut vielä alkanut. Ahkerin Virossa kävijä 1887 oli Matts Niemelä Kasvo-kaljaasillaan, jonka kanssa hän teki tuona vuonna yhteensä neljä matkaa Suomenlahden eteläpuolelle. Viron-matkojensa ohella Niemelä ehti samana vuonna Pietariin seitsemän kertaa. (MMA:Ga:3. Virolahden tullivartioasema. Kuukausi- ja vuositilit 1887)

1890-luvun puolivälissä Viroon purjehti enää viisi sellaista virolahtelaislaivuria, jotka samana vuonna tekivät matkoja myös Pietariin. Suolasilakkaa vietiin nyt Narvaan ja Kundaan kolmessa lastissa yhteensä runsaat 26 000 kiloa, polttopuuta neljässä lastissa ja harmaata kiveä kahdessa lastissa. Pääosa matkoista tehtiin toukokuun ja elokuun puolivälin välisenä aikana ainoastaan kahden matkan jäädessä syys- ja lokakuulle. Tuona vuonna eniten matkoja Viroon kertyi Anton Mäkelälle, joka Ahti- ja Väinö-kaljaaseillaan kuljetti Tallinnaan kolmella kerralla sekä harmaata kiveä että polttopuita. Tallinnassa-käyntien ohella Mäkelä ehti hakea Pietarista lastin Viro-

lahdelle kuusi kertaa. Kaksi Virossa-käyntiä kertyi niin Matts Paadelle (kaljaasi Lempi) kuin Tobias Rantalallekin (jahti Keino). Tallinnaan suuntautuneen harmaan kiven viennin lisäksi Paasi kävi samana vuonna neljästi ja Rantala Narvan silakkalastien lisäksi kertaalleen Pietarissa. (MMA Ga:6. Pitkäpaaden tullivartioasema. Kuukausi- ja vuositilit 1895)

10.6. Ketkä tarvitsivat Pietarin antia?

Itäisen Suomenlahden rannikon ja saarten aluksia käytettiin tuontiliikenteessä 1900-luvun alkuvuosiin saakka etupäässä paikallisten maakauppiaiden, ennen kaikkea virolahtelaisten ja pyhtääläisten tavarantarpeen tyydyttämiseen. Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta tuotiin viimeiset lastit virolahtelaisille maakauppiaille 1907 Vehkalahden ja Pyhtään varustamisen päättyessä jo 1885. Haapasaaren tullivartioaseman kautta taas tuotiin viimeinen erä tavaraa Pietarista pyhtääläiselle maakauppiaille 1899. Eri kauppiaille tuotujen tavarakerien määrä pysytteli 1880-luvun puolivälistä vuosisadan taitteeseen varsin vakaana, vaikka lastien määrä kaiken aikaa kutistui. Parhaimmillaan 1887 tuotiin Pitkäpaaden tullivartion kautta Virolahdelle kauppiaita varten yhteensä 28 laivalastia, joista riitti jaettavaa 32 tavaraerää. Kahta vuotta ennen vuosisadan vaihdetta lastien määrä oli supistunut 15:een, mutta tavarakeriä riitti silti edelleen 26. (MMA Ga:3, 6. Pitkäpaaden tullivartioaseman kuukausi- ja vuositilit 1887, 1895)

Pyhtääläiskauppiaille tavaraa Pietarista kuljettaneet alukset suosivat luonnollisesti Haapasaaren kautta kulkevaa reittiä. Niinpä jo 1868 tuotiin pietarilaistavaraa pyhtääläiskauppiaille kaikkiaan kuusi lastia, saman verran myös 20 vuotta myöhemmin. Seuraavan vuosikymmenen puolivälin vuosina lastien määrä supistui kahteen, kolmeen. Pyhtään ohella vietiin tavaraa Pietarista paikallisille maakauppiaille 1860-luvulta 1880-luvulle Ruotsinpyhtäälle, Kuutsaloon ja Haapasaarelle, 1890-luvun loppupuolelle ennen kaikkea Haapasaarelle ja I maailmansotaan edeltäneinä vuosina ennen kaikkea Kotkaan. Pyhtääläisiin ja ruotsinpyhtääläisiin kauppoihin tavaraa tuoneet alukset olivat kauppiaiden itsensä omistuksessa. Pietarin väliä ahkeraan purjehtivat H. H. Anderssonen jahti Konstantin, E. Backmanin jaala Olga sekä ruotsinpyhtääläisen V. Joaksen jahti Wikingen. (MMA Gb:1. Haapasaaren tullivartioase-

ma 1868 Tuontipäiväkirjat; Gg:1 Lastikirjat 1883-1889; Gg:2 Lastikirjat 1890, 1894; Gg:3 Lastikirjat 1895-1903; Gb:1 Tuontipäiväkirjat 1868-1937)

10.7. Pietarista tavaraa arkeen ja juhlaan

Virolahtelaisia kuluttajia ajatellen pitäjän maantieteellinen sijanti oli erinomainen. Sen kaupat pystyivät hankkimaan Pietarista ruokatavaroiden lisäksi kaikkea, mitä rahvas kuin myös herraskaisempi väki jokapäiväisessä elossaan osasi tarvita. Niinpä lähes tulkoon kaikki Virolahdella kauppaa pitäneet turvautuivat Viipurin ja Haminan lisäksi ennen kaikkea Pietariin, josta tuotettiin meritse pitkin vuotta usein useampiakin kertoja niin elintarvikkeita kuin muutakin taloudessa tarpeellista. Näin tehtiin 1800-luvun loppuvuosikymmeninä aina 1900-luvun alkuvuosiin saakka. Esimerkiksi 1895 tuotiin Pietarista tavaraa neljästi T. Talsille, M. Tyllille sekä A. Kycklingille. Kolme eri tavaraerää tuotiin Martti Kycklingille, kaksi Jeremias Villille, P. Sirkiälle, A. Aholalle, T. Ahoselle sekä Daniel Bycklingille vain Erik Willin, Emil Kycklingin ja kauppayhtiö Toivon tyytyessä täydentämään varastojaan yhdellä tavaraerällä. (MMA Ga:6. Virolahden tullivartioasema. Kuukausi- ja vuositilit 1895)

Kauppias Tuomas Talsille Pietarista 1895 meritse tuotetut tavarat (kg)

epäonnistuneita kudonnaisia	50	pellavaöljyä	99
hamppua	500	perunajauhoja	100
herneitä	3 127	pieniä peilejä	100
hirsryynejä	7 690	poltettua sikuria	1 519
höyheniä	120	ruisjauhoja	45 700
karamelleja	435	ruismaltaita	4 517
kauraa	396	sipuleita	300
kauraryynejä	116	suolattuja kurkkuja	50
konveheteja	115	tattariryynejä	4 410
maalarin vernissaa	1 924	tervattua köyttä	391
mannaryynejä	82	valkoisia posliiniastioita	3 kollia
miesten myssyjä ilman turkiskaulusta	100	valuastioita	1000
nappeja	100	vaunurasvaa	60
ohraa	280	vehnäjauhoja	16 220
ohraleseitä	3 465	vehnäleseitä	15 000

Lähde: MMA Ga:6. Virolahden tullivartioasema. Kuukausi- ja vuositilit 1895.

Niin yllä oleva taulukko kuin muutkin 1890-luvun puolivälin tilastot kertovat selvää kieltään siitä, että perinteinen vallankin Virosta tuotu ruis oli jo tuolloin menettänyt

Pietarin-kaupassa valta-asemaansa ruis- ja vehnäjauholla sekä tattariryynillä. Ei siis olekaan ihme, kun Daniel Mannonen kuvaa eloa ja oloa Lavansaarella 1896. "Ne, jotka ennen kiittivät kultaista onneaan saadessaan puhdasta ruisleipää jouluksi, ettei se ollu ruumenilla sekä taarin ropoilla sekoitettu, katsovat nyt näinä ylellisyyden aikoina ruisleipää liikaa huonoksi, jolle edes arkipäivinä itseään ravitsevat. Alettiin tuoda myös lestyjauhoja."(Mannonen 1896. KMM. LA 430)

Kun tarkastellaan koko sitä tavaravalikoimaa ja -määrää, joka 1895 tuotiin virolahtelaisille kauppiaille Pietarista havaitaan, että tuotevalikoima koostuu kaikista niistä elintarvikkeista ja muusta, jota oli saatavilla myös kaupunkien kaupoista. Tuotevalikoimasta löytyy kaikkiaan 64 erilaista artikkelia.

Virolahtelaisille kauppiaille 1895 Pietarista tuodut tuotteet

fajanssiastioita	punamultaa
hamppua	purjekangasta
herneet	purjelankaa
hioinkiviä	rautakettinkä
hirsryynejä	rautalankaa
huonekaluja	rautanauloja
huonosti kudottuja puuvillakudonnaisia	ruisjauhoja
höyheniä	ruisleiseitä
karamelleja	ruismaltaat
kauraa	saippuaa
konveheteja	salpietaria
kurkkuja	sikuria
lasitöitä	sipuleita
lyijynauloja	sokerittomat leivonnaiset
makaroonia	steariini kynttilöitä
mannaryynejä	suolahappoa
messinkisiä kotitarvikkeita	suolattuja
miesten hattuja ilman turkisreunusta	talkkia
munia	tattariryynit
nahkahanskoja	tervattua ja tervaamatonta köyttä
nahkalyökaluja	tinanappeja
nahkatöitä	tuoreita vihanneksia
ohraa	tärpättiä
ohraleiseitä	valuastioita
paperia	vaunurasvaa
pellavaa	vehnäjauhoja
pellavaöljyä	vehnäleiseitä
perunajauhoja	vehnätärkkelystä
pieniä peilejä	vesirinkelit
posliiniastioita	villakangasta

Lähde: MMA Ga:6. Pitkäpaaden tullivartioasema. Kuukausi- ja vuositilit 1895.

10.8. Kronstadtin liikenne

Pietarin meriliikenteen vilkkaudesta poiketen ei *seilaaminen* Kronstadtin näytellyt 1880-luvulla vielä kovinkaan merkittävää roolia kaakkoisen Suomen rannikon ja saarten asukkaiden toimeliaisuudessa. Haapasaaren kautta ei tuolloin viety vielä ainuttakaan lastia Kronstadtin, ja Pitkäpaaden tullivartioasemankaan kirjoihin ei merkitty 1885 ja 1887 yhteensä kuin 28 Pietariin tai Pietarista pyrkivää alusta. 1885 olivat asialla katukivilasteineen lähes yksinomaan venäläiset alukset. Suomalaisista ainoastaan lavansaarelaiset olivat samoilla asioilla. Paria vuotta myöhemmin (1887) venäläiset olivat selvänä enemmistönä (10) Kronstadtin katukiviä vieneiden joukossa. Koivistolaiset toimittivat samana vuonna Kronstadtin myös 360 kuutiota polttopuuta. (Taulukko XV:A)

1890-luvun alkupuolella Kronstadtin rakentaminen oli päässyt vauhtiin. Tuolloin (1893) virolahtelaiset toimittivat Kronstadtin peräti 50 lastia graniittia, jonka arvo laskettiin tuolloin liki 50 000 markaksi. (Taulukko XV:A)

Kronstadtin ympäristössä 1890-luvun lopulla aloitetut ja I maailmansotaan saakka jatkuneet linnoitustyöt heijastuivat myös kaakkoisen Suomen rannikoille ja saarille, joiden aluksilla toimitettiin esimerkiksi 1898 Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta Kronstadtin 10 lastia kiveä tai sepeliä. Kronstadtia ja sen edustan linnoituksia rakennettiin kiivaasti vielä maailmansodan kynnyksellä 1913. Tuolloin koivistolaiset kuljettivat sinne 26 ja virolahtelaiset 14 lastia sepeliä, soraa karkeampaa, murskattua kiveä. (Taulukko XV:A)

Jos ei liikennöinti Pitkäpaaden kautta Kronstadtin ollut 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkuvuosina järin vilkasta, nekin tilastoluvut alittuivat selvästi Haapasaaressa. Katukiviä vietiin 1901 Kronstadtin muutamia lasteja Lavansaaresta, Seiskarista, Kotkasta, Kuorsalosta ja Virolahdelta. Harmaakivi teki 1913 kauppansa myös Haapasaaren kautta muutaman lastin verran. (Taulukko XVI:A) Kronstadtista länteen suuntautunutta meriliikennettä niin Pitkäpaaden kuin Haapasaarenkin materiaalien valossa silmäiltäessä huomio kiinnittyy siihen, että sieltä purjehdittiin lähes yksinomaan kotiin ja ilman lastia. Tarkastelujaksolla ainoastaan yhtenä vuotena Nevan edustan saarelta tuotiin Pietarin-liikenteessä niin tyypillistä ruisjauhoa. Tuo vuosi oli 1893, jolloin virolahtelaiset alukset toivat Kronstadtista 11 lastissa Virolahdelle ruista 18 aluksen palatessa ilman rahtia. Suoraan Virolahdelle ilman lastia *seilanneiden*

määrä ei muina vuosina kuin 1893 ja 1913 ollut vuosittain kuin muutama, koska harmaakiveä ei Virolahdelta Kronstadiin juuri viety. (Taulukko XVI:A)

Kivien *seiluuseen* osallistuivat tarkastelujakson alkupuolella mittavasti myös pietarilaisalukset. Esimerkiksi 1885 ne veivät Kronstadiin 15 lastia kiviä. Kivikuljetuksiin osallistuivat edellisten lisäksi myös säkkijärveläiset, virolaiset, vehkalahtelaiset ja koivistolaiset. (Taulukko XV:C)

Kaikkein sattumanvaraisinta Kronstadtista länteen suuntautuva meriliikenne oli Haapasaaren reitillä. 1900-luvun alkuvuosista lähtien siellä kirjautui vuosittain yksi Kronstadtista tyhjänä tulossa ollut alus Virosta, Virolahdelta, Lavansaaresta, Haapasaaresta ja Kotkasta enimmäkseen liikenteen keskittyessä I maailmansotaa edeltäviin muutamaan vuoteen. (Taulukko XVI:B)

10.9. Pietarin ja Kronstadtin liikenteessä käytetyt alukset

1860-luvulla jaala ja kuutto olivat alustyyppejä, joita esiintyi kaikkein eniten itäisellä Suomenlahdella ainakin Pietarin liikenteessä. Niinpä 1868 tehtiin Haapasaarelta Pietariin nimenomaan jaaloilla kaikkiaan 22 matkaa ja Lavansaarelta 7 matkaa. Jaala oli tuolloin muutenkin suosittu alustyyppi, koska Pietarin-purjehduksiin sitä käyttivät myös kuutsalolaiset ja pyhtääläiset. Kuuton käyttö taas oli yleisintä Lavansaarella. Erityisesti pyhtääläisten ja kuutsalolaisten suosima alustyyppi oli edelleen kuunari. (Taulukko XII:D)

1880-luvulla oltiin erityisesti Virolahdella jo siirtymässä osaksi jaaloista kaljaaseihin. Kun virolahtelaiset purjehtivat 1885 79 kertaa Pietariin, tehtiin matkoista 38 kaljaaseilla ja 34 jaaloilla. Kuunarillakin itään mentiin kolme kertaa, eikä kuuttojakaan oltu kokonaan hyljätty. Lähellä rannikkoa tukeuduttiin kaljaaseihin myös Vehkalahtelalla. Sen sijaan Seiskarin ulappasaarella oltiin 1885 vielä vankasti ja yksinomaan jaalakannassa. Oman värinsä itäiselle Suomenlahdelle toivat edelleen pietarilaiset, jotka käyttivät kalasoimaa tai kalasumppua. (Taulukko XII:B)

Paria vuotta myöhemmin (1887) alustyyppit eivät olleet juurikaan vaihtuneet. Virolahdella kaljaasit olivat jonkin verran niskan päällä, mutta kuunaritkin olivat edelleen mukana kuvassa. Jaalan kunniaa pitivät edelleen yllä koivistolaiset, lavansaarelaiset,

seiskarilaiset, vehkalahtelaiset, tammiolaiset ja kymiläiset. Elävää kalaa käytiin hakemassa Pietariin soimilla ja sumpuilla. (Taulukko XII:B)

Haapasaaren kautta Pietariin mentiin 1880-luvulla suhteellisen vähän. Silti vuosien 1888 ja 1889 tiedoista käy selville, että jaala ja jahti olivat tuolloin yleisimmät Pietariin menijät. Lavansaarelaiset jaalat tekivät Pietariin 1888 ja 1889 yhteensä toistakymmentä matkaa, kun taas pyhtääläiset ja ruotsinpyhtääläiset seilasivat itään jahdeilla. (Taulukko XII:D)

1890-luku oli vuosikymmen, jolloin kaljaasit löivät itsensä lävitse purjehduksessa itäisellä Suomenlahdella. Virolahdella ne nousivat ehdottomaksi ykköseksi 1893. Jaalat eivät jääneet itäisellä Suomenlahdella kuitenkaan kokonaan kaljaasien tai jahtien varjoon, kun koivistolaiset, lavansaarelaiset, seiskarilaiset ja säkkijärveläiset tekivät niillä Pietariin vajaan parikymmentä matkaa. Kaljaaseja ilmestyi nyt myös koivistolaisille, säkkijärveläisille ja seiskarilaisille. Virolahdella kaljaasit olivat tuostedes ylivoimaisesti käytetyin alustyyppi Pietarin-purjehduksissa. Kaljaasien lisäksi virolahtelaiset käyttivät myös jahteja ja jaaloja. Muut Pietariin *seilanneet* pitäjät pysyttäytyivät 1890-luvulla pitkälti jaaloissa, joskin lavansaarelaisilla ja seiskarilaisilla oli 1890-luvun puolimaissa käytössään myös muutamia kaljaaseja. Samana vuotena säkkijärveläiset kävivät Pietarissa myös kuutolla. Pyhtääläiset taas tukeutuivat jahteihin. (Taulukko XII:B)

Kaljaasien yleistyminen Haapasaaren kautta tapahtuneessa Pietarin-liikenteessä alkoi 1900-luvun alussa, jolloin lavansaarelaisilla kaljaaseilla tehtiin neljä, jaaloilla kolme ja jahdeilla kaksi matkaa. Tuolloin myös seiskarilaiset ottivat osaa Pietarin-purjehdukseen kaljaaseilla. Paria vuotta myöhemmin eniten matkoja Pietariin (16) oli seiskarilaiskaljaaseilla, kuten myös 1913, jolloin seiskarilaisten ohella kaljaaseja käyttivät Pietarin-matkoilla virolahtelaiset, lavansaarelaiset, haapasaarelaiset ja koivistolaiset. (Taulukot XII:B; D)

Pietarista tulleessa liikenteessä huomio kiinnittyy ensiksikin jo Pietarin menoliikenteestä tuttuun ilmiöön, siihen, että jaala oli 1860-luvulla ylivoimaisesti suosituin alustyyppi itäisellä Suomenlahdella. Pietarista tuotiin 1868 rahtia Haapasaarelle, Pyhtäälle, Kuutsaloon ja Lavansaarelle useimmiten jaaloilla muiden alustyyppien esiintyessä liikenteessä vain muutaman kerran. 1880-luvun puolivälissä oli tilanne muuttunut sikäli, että kaljaasi oli nyt lisännyt jonkin verran suosiotaan. (Taulukot XIII:B; XIV:B)

Muutamaa vuotta myöhemmin (1887) virolahtelaiset toivat kaljaaseillaan Pietarista enemmän lasteja kuin jaaloillaan (18/9). 1890-luvun loppuvuosina kaljaaseista tuli

ainoita virolahtelaisten aluksia, joilla haettiin lasteja Pietarista. Jaala oli 1880-luvulla tärkein purjealustyyppejä vielä Koivistolla ja Lavansaareissa. Pyhtääläiset käyttivät rahtiliikenteessä aina 1890-luvun loppuun saakka jahteja. (Taulukot XIII:B; XIV:B)

Kaljaasi oli lähes yksinomainen alustyyppejä, jota itäisellä Suomenlahdella käytettiin Kronstadtin-liikenteessä. Eniten niitä oli virolahtelaisilla, jotka toivat huippuvuonna 1893 kaljaaseilla Kronstadtista yhteensä 31 lastia. Se olikin yhtä kuin koko sen vuoden liikenne. Toinen merkittävä vuosi oli 1913, viimeinen rauhanvuosi ennen I maailmansotaa. (Taulukot XIII:B; XIV:B)

10.10 Yhteenveto

On selvää, että rahtipurjehdusta Pietarista länteen harjoitettiin jo 1820-luvulla. Tämä selittyy sillä, että tuolloin kuljetettiin satoja tuhansia kiloja viljaa Viipurin läänin alueelle ja kauemmaksikin, eikä kuljetus voinut tapahtua pelkästään hevospelillä. Jossakin määrin Viipurin läänin rannikon alukset harjoittivat rahtipurjehdusta 1840-luvulta lähtien, vaikka se oli vielä silloin kiellettyä. Rahdin merkitys esimerkiksi lavansaarelaiselle purjehdukselle oli 1860-luvulla komanneksen luokkaa.

Voidaan sanoa, että rahdeista, jotka 1870-luvun alkupuolella I maailmansotaan tulivat Pietarista Helsinkiin, hoidettiin lavansaarelaisilla ja säkkijärveläisillä aluksilla. Aluksi niskan päällä olivat säkkijärveläiset, joiden purjehdus kuitenkin tyrehtyi uusien kalojen markkinointimahdollisuuksien takia.

Viljan merkitys keskeisimpänä rahtiartikkelina korostui 1860-luvun lopun suurten nälkävuosien jälkeen, koska Suomessa ryhdyttiin painottamaan karjatalouden merkitystä. Kehitys kulki 1800-luvun lopulla myös siihen suuntaan, että vehnä korvasi ruisjauhot tärkeimpänä tuontiartikkelina. Kun ruisjauhoja tuotiin Suomeen 1890-luvun lopulla lähes yksinomaan Venäjältä, laski maan osuus ruisjauhojen Suomeen toimittajana pian alle puoleen, jopa kolmannekseen.

Viipurin läänin laivureiden pääasiallinen rahti oli ruisjauho, kun taas Viirosta tuotiin *seprakaupan* yhteydessä rukiita. Vaikka laivurit kuljettivat purjehduskauden aikana satoja tuhansia kiloja ruisjauhoja kotirannoille, ei kauden tulos ollut aina positiivinen. Joskus omassa perheessäänkin talven mittaan käytettävät jauhot oli ostettava Pietarista velaksi.

Laivureiden määrä lähti vähenemään 1890-luvulla. Kun Virolahdella oli esimerkiksi 1880-luvun lopulla 28 laivuria, supistui heidän määränsä seuraavan vuosikymmenen loppuun mentäessä 11:een. Sama kehitys oli havaittavissa myös muilla seprakaupan osallistuneilla paikkakunnilla. Laivureille purjehduskausi oli kiireinen, kun aluksella oli purjehdettava yli Suomenlahden useaan otteeseen. Normaali määrä oli kuusi, seitsemän matkaa Pietarin ja kotipitäjän tai Suomenlahden rannikon muiden kaupunkien välillä. Näiden matkojen lisäksi samat laivurit ehtivät käydä purjehduskauden mittaan kolmesta viiteen kertaan Virossa kauppaamassa suolasilakoita, polttopuuta tai harmaata kiveä ja ostamassa sieltä ruista tai ruisjauhoja.

Kronstadt ei kyennyt tutkimusjaksolla tarjoamaan Viipurin läänin laivureille otollisesta sijainnistaan ja runsaasta rakentamisesta huolimatta kovinkaan paljon työtilaisuuksia. Purjehduskausien aikana muutama alus Koiviston ja Pyhtään pitäjien väliseltä alueelta rahtasi lastin pari kesässä huipun ajoittuessa I maailmansodan syttymisvuoteen.

Pietarin ja Viipurin läänin rannikon välisessä purjehduksessa Krimin sodan jälkeisinä vuosina enin osa Virolahdella käytetyistä aluksista oli jaaloja ja kuuttoja. Parikymmentä vuotta myöhemmin jaalan oli syrjäyttänyt kaljaasi, jonka kanssa rahtia purjehdittiin jaaloilla, kuunareilla ja kuutoilla. Haapasaarella yleistyivät kaljaasit vasta 1900-luvun alussa

11. SEPRAKAUPAN HIIPUMINEN PAIKKAKUNNITTAIN

11.1. Koivisto

Seprakaupan asteettainen väheneminen alkoi *seprakauppa-alueen* molemmista ääripäistä. Idässä matkoista Viroon luopuivat ensiksi koivistolaiset, lännessä taas keskisen Uudenmaan pitäjien asukkaat.

Yrjö Kaukiaisien mukaan Koivistolta vietiin suolasilakkaa Viron pohjoisrannikon pikkusatamiin satoja vuosia. Hän katsoo matkojen yleisen vähenemisen alkaneen 1870-luvun puolimaissa, koska *seprasadamissa* käyneiden suomalaisveneiden määrä alkoi 1870-luvun alkupuolelta lähtien pienentyä. Kun 1857 *seprasadamissa* kävi 263 suomalaisalusta, niiden määrä vielä lisääntyi 326:een 1870:een tultaessa, mutta oli

pienentynyt 1886 jo 184:ään. Kalaa oli myyty talvisin Pietariin ainakin 1800-luvun alusta lähtien. Kuitenkin Krimin sodan aiheuttama suolan hinnan nousu ja sen vaikutukset kalastukselle kertovat siitä, että kalan viennin painopiste oli edelleen suolatun kalan puolella. Samaa todistaa Kaukiaisen mukaan myös Otava-lehden vuodelta 1861 oleva uutinen, jonka mukaan Koivistolla oli hyvien silakkasaaliiden ansiosta monessa talossa 70–80 tynnyriä silakkaa odottamassa Viroon lähtöä. (Kaukiainen 1975, 232-233)

Kaukiaisen mukaan viimeinen tieto koivistolaisten matkoista Viroon on vuodelta 1878. Hän päättelee, että koivistolaisten Viron-matkat päättyivät aikavälillä 1870–1890. Vielä 1870-luvun alussa koivistolaiset kävivät viemässä suolasilakkansa Viroon, mutta jo tuolloin lienee Pietari ollut koivistolaisille tärkein kalojen vientikohde, jonne kalaa syötettiin nimenomaan talvella. Kaukiainen pitää muutoksen ajoittumista kyseisille vuosikymmenille hiukan yllättävänä. Pietarin purjehdus vaati kesäisin paljon työvoimaa. Laivojen ohella työvoimaa tarvittiin myös kivien ja hiekan lastauksessa, jossa valtaosa työntekijöistä oli naisia. Pietarin läheisyys ja sen suomat mahdollisuudet vaikuttivat *seprakauppaa* vähentävästi myös viljan osalta. Halkoja, kiviä ja hiekkaa Pietariin purjehtineet toivat paluulastina kotipitäjään ruis- ym. jauhoja. Niitä oli aikaisemmin tuotu Virosta, jonka viljasta valtaosa oli ruista. Kaukiaisen mukaan myös *seprakaupan* jatkumista pönkittänyt viinan laitton tuonti muutti tuolloin muotoaan. Virolaisen viinan osuus väheni tiukentuneen tullivalvonnan mutta ennen kaikkea Saksasta kansainvälisille vesille suuntautuneen pirtun tuonnin johdosta. (Kaukiainen 1975, 233-236)

11.2. Säkkijärvi

Vaikka Säkkijärveltä ei olekaan tietoja siitä, että suolasilakkaa olisi viety Viroon aina-kaan perinteisille vaihtopaikoille, olivat siellä kalastuksen tuotteiden markkinoinnissa käytössä kutakuinkin samat menetelmät kuin läntisessä naapurissa Virolahdellakin. Kutuaikoina kertyi näet jokaiseen rannikon kylään niin paljon kaloja, että niistä riitti yli oman tarpeen. Pitäjän ylämaan asukkailla oli kuitenkin tapana ostaa talven silakkansa kalastajilta juuri kutuaikoina. Vanhaan aikaan monet ylämaalta tulleet ostajat toivat tullessaan tervaa ja sysiä, joita he vaihtoivat kaloihin. Mikäli ostajia ei saapunut rantaan riittävästi, saattoivat kalastajat itse lähteä kalan kaupalle ylämaihin. Tapana oli

myös suolata ylijäämäsaalis köyhäintaloille ja vankiloille. Sen jälkeen, kun säännöllinen laivakulku 1870-luvulla alkoi Viipurin ja Säkkijärven Tervajoen sekä seuraavalla vuosikymmenellä Viipurin ja Säkkijärven Vilajoen välillä, paranivat silakan markkinointimahdollisuudet huomattavasti. Saalit voitiin lähettää päivittäin tuoreena Viipuriin. (Lakio 1982, 104; Seppä 1952, 427; Favorin 1992, 157-158)

11.3. Virolahti

11.3.1. Silakkaa ja muuta kalaa

Radikaaleinta *seprakaupan* hiipuminen suurista viejistä oli Virolahdella, jossa rannikkokylät jättäytyivät pois matkoilta jo 1880-luvulla. Vilkkainta purjehdus *sepraviroon* oli 1880-luvun lopulla (1887 32 *sepramatkaa*), ja vielä seuraavalla vuosikymmenelläkin vuotuisia matkoja kertyi 17. 1900-luvun ensi kymmenellä matkojen määrä laski alle 10:n, 1913 matkoja kertyi neljä, ja viimeisen kerran virolahtelaisia nähtiin *sepramarkkinoilla* 1924. (Taulukko I:A)

Kun Virolahdelta tehtiin 1887 kaikkiaan 32 *sepramatkaa*, kulki alusten mukana yhteensä 120 000 kiloa suolasilakkaa. Seuraavan vuosikymmenen vientiluvut pysyttelivät noin 80 000 kilossa, mutta 1900-luvun alkuvuosina I maailmansotaan saakka vientimäärä väheni kaiken aikaa aina 15 000 kiloon saakka (1913). (Taulukot I:A; III:A)

Suolasilakan vastineeksi virolahtelaiset *seproissa* kävijät toivat parhaimmillaan 1880-luvun loppuvuosina kaikkiaan reilut 100 000 kiloa ruista. Normaali vuosien tuontimäärät pysyttelivät 60 000–70 000 kilon vaiheilla, mutta alamäki kohti I maailmansodan vuosien muutamia tuhansia kiloja alkoi jo 1800–1900-lukujen taitteesta. (Taulukko III:A)

Virolahti ei ollut mikään varsinainen perunan tuontipitäjä, vaan tuonti pysytteli aina 1920-luvulle saakka muutamassa tuhatta kilossa 30 000 kilon huipputuonnin ajoittuessa 1800-luvun loppuvuosiin ja vuosisadan vaihteeseen. (Taulukko III:A)

Suolasilakan viennin huippu muilla kuin *sepramatkoilla* ajoittuu Virolahdella kuten *sepramatkoillakin* 1880-luvun lopulle ja seuraavan vuosikymmenen alkuun. Kun esimerkiksi 1887 vietiin *sepraviroon* 120 000 kiloa suolasilakkaa, vietiin sitä suoraan myyntiin vajaat 32 000 kiloa. Suurin vientimäärä liki 40 000 kiloa saavutettiin

1895, jonka jälkeen muu vienti kasvoi kaiken aikaa suhteessa *seprapaikoille* vientiin. Esimerkiksi 1913 välittyi virolaisille *seproille* yhteensä 15 000 kiloa suolasilakkaa, kun tavalliseen myyntiin sitä vietiin Viroon yli 21 000 kiloa. Perusta kehitykselle löytyi niin kalastusmenetelmien muuttumisesta kuin enenevistä uusista markkinoistakin. (Taulukko III:A)

Ennen Pietarin imun kasvua oman kulutuksen yli jäänyt talvisaalis jäädytettiin ja kuljetettiin sinne, mistä arveltiin saatavan paras hinta. Useimpien saalis koottiin samaan kuormaan ja vaihdettiin maaseudulla kalastajille välttämättömiin tarvikkeisiin. Kutuaikana oli Orslahdessa useita Luumäen, Säkkipjärven ja Ylämaan sekä pohjoisempaa tulleita virolahtelaisia miehiä välikauppiaina. Nämä asuivat koko pyyntikauden tuttaviensa luona. Aamuisin ranta olikin täynnä kalakauppiaita, heidän kutsumiaan tai omasta aloitteesta tulleita *maamiehiä* hevosineen. Kalastajien päästyä rantaan vedettiin täydessä lastissa olevat veneet maalle. Kalat mitattiin tuhat silakkaa vetävillä koreilla – maamiesten haluamat määrät mitattiin ensin ja ylijäänyt osa saaliista perattiin ja suolattiin suuriin kotitekoisiin tynnyreihin. Tarpeeksi suolaantunut silakka pakattiin sitten lujasti tynnyreihin, jotka suljettiin, lyötiin iskupohja päähän, ja näin tynnyri oli valmis vietäväksi Viroon. Kalastus oli tuohon aikaan varsin kannattava elinkeino. Esimerkiksi Orslahteen tuotiin *syksyvirosta* taloa kohden yli 20 tynnyriä viljaa. Taitekohta Orslahdessa osuu jo 1880-luvun alkuun, vaikka tuolloin Viroon viedyt silakkamäärät olivat koko tutkimusaluetta ajatellen huipussaan. (Heikkilä 1976, 91)

Talvikalastus nousi Virolahdellakin tärkeimmäksi leivän antajaksi jo 1880-luvun puolimaissa, jolloin talvisella nuotalla käytiin suhteellisen lähellä rannikkoa tai omaa kotisaarta. Ensimmäiset yhä kauempaa tapahtuvan talvipyyntin mahdollistavat *putka*²⁶, pienet siirreltävät kalamajat, ilmaantuivat Orslahteen 1904, ja 1917 kyläläisillä oli jo 21 putkaa. Saalis parani paranemistaan, ja kalastajien määrä kasvoi kasvamisestaan. Niinpä 1915 Virolahden rannikkokylissä oli 203 kalastajaa ja 1 189 verkkoa ja saaristossa 180 kalastajaa ja 1 062 verkkoa. (Favorin 1992, 91-95; Ränk 1960, 82)

Lisäänsiota virolahtelaiskalastajat saivat edelleen kuoreesta eli norssista, jota alettiin pyytää 1880-luvulla. Aluksi hymyilyä herättänyt kalastusmuoto vakiinnutti pian asemansa, ja 1890-luvun alkupuolella jo vajaat sata miestä pyysi kuoretta Pietariin

---

²⁶ Kalaputka-nimitys tunnettiin 1800-luvun loppupuolella myös Narva-Jöesuussa, jossa niitä käytettiin talvisessa pyynnissä. Isorit (inkerikot, vir. isurlane. Korhonen 1996, 70) ja wotit (vatjalaiset. Korhonen 1996, 71) tunsivat saman majan pudka-nimellä.

vietäväksi. Esimerkiksi vuoden 1893 alkupäivinä kuljetettiin Virolahdelta 20 kuormalista tuoretta norssia Pietariin. Vuosisadan vaihteessa oli pitäjän suurissa taloissa parikymmentä kuorenuotaa. (Favorin 1992, 95)

Kuorettakin aikaisemmin nousi silakan rinnalle kelpo saaliskalana piikkikala, jota pyydettiin 1860-luvulta lähtien varsinkin syksyisin silakkanuotalla. Kaloista kerättiin keittämällä öljyä, jota käytettiin ulkoseinien ja kattojen öljyämiseen tai sitä sekoitettiin maaliin tärpätin sijasta. Kun tullivapaasta öljystä saatiin hyvä hinta Pietarissa, oli piikkikalan pyynti hyvä sivuelinkeino aina 1800-1900-lukujen taitteeseen saakka. Öljyn valmistus elpyi uudelleen maailmansodan aikana. (Favorin 1992, 87-95)

Piikkikalan pyynti oli hyvä tulonlähde 1800-luvun puolella myös Vehkalahden rannikon ja erityisesti saarikylien asukkaille. Aaro Pitkänen kuvaa Suomen Kalastuslehdessä 1902 piikkikalan kalastusta

Noin 20 vuotta sitten, oli paikkakuntamme kalastajilla hyvänä rahalähteenä piikkikalan eli rautteisten pyynti. Sitä harjoitettiin yleensä suuressa määrässä, ja voi se parhaimpina syksyinä tuottaa noin 600-800 markkaan parhaimmille taloille. Nyt on tämä tulolähde tykkänään loppunut. Jos syksyisin semmoisia summia voisi rautteisten pyydöllä ansaita, niin kalastajien elämä menisi kuin rasvattu. Mikä on vaikuttanut rautteisten loppumisen emme tiedä. Yhden vain tiedämme, että rautteisten raanin (traanin) hinta yht'äkkiä laskeusi mitättömän alhaiseksi. Kun parhaimpina vuosina, jolloin saaliskin oli runsas, maksettiin raani puudalta (16,38 kg) 8-9-mk, maksettiin siitä kohta sen jälkeen vain 3:50-4:50 puudalta. Sen vaikutti tullinkorotus raanille, jota Venäjälle vietiin. Nyt on hinta vähän kohonnut, mutta rautteisia ei saa, ei millään keinoin. (Pitkänen 1902: SKL 1902:11/7-8)

Piikkikalaöljyn saanti ja kysyntä lisääntyi uudelleen maailmansodan aikana, ja niinpä esimerkiksi 1918 sitä myytiin suuret määrät Tammiosta, Kuorsalosta, Pyötsaaresta ja Summasta. Haminassa toimi koko 1920-luvun piikkikalaöljykeittämö, joka osti vuosittain jopa 300 000 kiloa piikkikalaa. 1930-luvun alusta 1950-luvulle toimi myös Pyötsaaresta vastaavanlainen keittämö, joka käytti vuosittain 100 000-150 000 kiloa piikkikalaa. (Aalberg 1968, 203)

Kesäaikaisen kalakaupan vireyttämiseksi Virolahden kunta järjesti 1897–1901 Virojoella toripäiviä. Myös kalastajat organisoivat itse 1908–1909 kalamarkkinoita Ukkosaaresta kesäkuusta marraskuuhun jokaisen kuukauden 10. päivänä. (SKL 1911:20/9-10; Favorin 1992, 96-97)

I maailmansodan aikana kalastus oli kannattavaa, ja siksi Virolahdella syntyi kiistaa kalastusoikeudesta Haapasaaren luotseille aikanaan annetuilla saarilla. Valtio-

neuvosto antoi 1914 kalastusoikeuden Virolahden saariston asukkaille, mutta pitkän kädenväännön jälkeen kalastusoikeus laajennettiin koskemaan myös niitä rannikkokyläin asukkaita, jotka olivat jo ennenkin kalastaneet niillä vesillä. Kalastusoikeus laajennettiin 1923 koskemaan kaikkia Virolahden kalastajia. Venäjän markkinoiden pääosin sulkeuduttua kalastusta haittasi uusi aluevesijako. Venäjän aluevesien laajentuessa ne katkaisivat Kannaksen kalastajilta tien entisille apajapaikoille. Se asetti virolahtelaiset kalastajat heihin nähden edullisempaan asemaan, mutta kalojen myynnin suhteen uusi vesien jako oli kohtalokas. Venäjän viranomaiset katsoivat aina vuoteen 1932 saakka läpi sormiensa sitä, että inkeriläiset kalojen ostajat kävivät hankkimassa kalat myös virolahtelaisilta putkakalastajilta ja toimittivat ne Leningraadiin. Esimerkiksi 1924 ja 1925 kyseinen järjestely helpotti huomattavasti runsaan saaliin tuottavassa markkinoinnissa, kun inkeriläisiltä sai silakkakilosta viisi ja Viipurista vain kolme markkaa. (Favorin 1999, 85)

Vaikka saaliiden markkinoinnissa ilmenikin rikkaina kalavuosina vaikeuksia Vironmatkojen jäädessä virolahtelaisilta, ei se juurikaan karkoittanut ihmisiä raskaan elinkeinon parista. Vuoden 1915 tilaston mukaan Virolahdella oli 383 kalastajaa ja heillä 2 251 verkkoa. Parikymmentä vuotta myöhemmin (1934) oli kalastajien määrä vähentynyt 348:aan mutta verkkojen määrä lisääntynyt 3 500:aan. Pääelinkeinonaan kalastusta harjoitti 1934 99, sivuelinkeinonaan 168 ja tilapäiselinkeinonaan 81 virolahtelaista. (Favorin 1999, 81)

Vaikka virolahtelaiset eivät juuri käyneet Suomen itsenäistymisen jälkeisinä vuosina perinteisiä *seprojaan* katsomassa, eivät pitäjän kalastajat olisi kuitenkaan kokonaan halunneet luopua markkinoista Suomenlahden eteläpuolella. Niinpä kolme virolahtelaista kalastajaa osallistui suomalaiskalastajien lähetystöön, joka kävi 1921 valittamassa Suomen Tallinnassa olevalle edustajalle niistä vaikeuksista ja epäselvyyksistä, jotka olivat perinteisen vaihtokaupan tiellä. Asiasta päästiin sopimukseen, mutta Suomen vuoden 1930 alusta määräämä perunatulli ja se, ettei rannikon kalastajille ulappasaarten tavoin myönnetty siitä osittaista vapautusta tekivät lopun viimeisistäkin etelänsuuntaisista pyrkimyksistä. (Favorin 1999, 85)

Suolattua silakkaa vietiin Virolahdelta Vieroon pääosin tukkuliikkeiden välityksellä. Myös kotimaassa kauppa alkoi keskittyä erityisille kalakaupoille tai osuuskaupoille. Niiden tavoitteena oli jopa estää suoramyynti, jota käytiin toreilla, kauppahallien sivustoilla ja markkinoilla. Viipurin läänin merikalastajain liiton anomuksesta Viipurin ja Haminan syysmarkkinoihin liitettiin 1933 erityiset silakkamarkkinat. Liitto ryhtyi

1930-luvun alussa myös silakkatynnyreiden yhteismyyntiin. 1930-luvun lopulla aloitti Viipurissa toimintansa kalastajien Kalaosuuskunta r.l. Kala, jonka ansiosta kalan myynti koheni kotimaassa. Se varasi myös kaksi myyntipaikkaa Viipurin kauppahallista. Virolahden Ukkosaaressa pidettiin 1920-luvun alkuvuosina keväisin ja syksyisin kalanmyyntipäiviä, jotka lopetettiin jo 1923. Virojoella taas järjestettiin 1936:sta lähtien toripäiviä jokaisen kuukauden ensimmäisenä lauantaina. Markkinointiyrityksistä huolimatta esiintyi aika ajoin tuntuva silakan ylitarjontaa. Esimerkiksi keväällä 1933 paatiolaiset saivat mahtavan silakkasaaliin, josta toimitettiin kalajauhotehtaalalle 168 000 kiloa. 1934 käyttöön otettu vientipalkkio avasi virolahtelaisille kalastajille markkinointikanavan USA:han, koska sinne haluttiin suolasilakoita nimenomaan olympiavoittaja Veli Saarisen (Lake Placid 1932, talviolympialaiset, USA) ja MM-voittaja (Vysoké Tatry 1935, hiihto. Tsekkoslovakia) Väinö Liikkasen kotikonnuilta. (Favorin 1999, 86)

11.3.2. Välikauppiaat

1880-luvulla kehitys oli johtanut siihen, että kalakauppiaista oli tullut oma ammattikuntansa kalastajien voidessa keskittyä vain ammattimaiseen kalastukseen. Heidän kauttaan kulkeutui nyt myös yhä suurempi osa virolahtelaistenkin saaliista Pietarin ja Tallinnan silakkamarkkinoille ja edelleen eri puolille Viroa. Kalan välikauppiaiden myötä alkoivat myös Martti Favorinin mukaan suolasilakan pakkaustavat ainakin osittain kohentua eikä kaloja enää sullottu hehtolitrin suuruisiin käytöstä mustuneisiin puuastioihin. (Favorin 1992, 91-92)

Kalanostajat, *raassalit*, olivat Virolahden Pitkäpaadessa yleensä naapurikylien kalakauppaa harjoittavia talonpoikia. Joskus heitä tuli toki kauempaakin, ja he yöpyivät usein kylässä. He kuljettivat ostamansa kalat reellä Viipuriin, joskus suoraan Pietariinkin. Pitkäpaatelaisilta kalaa ostaneet *raassalit* olivat kotoisin muun muassa Virolahden Kiiskilahdesta ja Orslahdesta sekä Koivistolta. Kalanostajia tai muita kauppamiehiä, jotka silloin tällöin ostivat toisten saaliita kaupatakseen niitä edelleen, sanottiin *parisniekoiksi*. Sellainen oli Virolahdella esimerkiksi Juho Harjula Essaaresta. (Korjus 1992, 69)

Sepramatkojen vähenemisen yhtenä tekijänä oli kuten kerrottua talvikalastus, jonka saaliit välikauppiat toimittivat asutuskeskuksiin. Heitä kerrotaan olleen jo 1876 jäällä kuin ”varpusia sian tappajaisissa”. 1880-luvun puolivälissä talvipyynti olikin noussut jo kaikkein kannattavimmaksi kalastusmuodoksi. 1890-luvulla talvikalastusta harjoitettiin yhä ulompana rannikosta Isossa Kalastajassa ja Huovarissa. Samaan aikaan siirryttiin nuotista osin verkkoihin, joille kertyi korkeutta kahdeksasta 10 metriin. (Favorin 1992, 91-92)

Tuonaikaisesta talvisesta nuottapyynnistä saa hyvän käsityksen Abel Klamin Virohahden kalastusoloja valaisevasta kertomuksesta, joka ajoittuu vuoteen 1893.

Useampia kalanvetäjiä eli kalaparisniekkoja oli kokoontunut hevosineen rekineen ostaaksensa kaloja. Joku pyysi jo urakassa ostaa saalista, ”apajaa”, kun nuottaakaan vielä ei oltu saatu ylös merestä. Kehui maksavansa hinnan, vaikka ei ainoakaan hailia kohoaisi, ja sanoi usein tehneensä semmosia kauppoja. Ei sovittu hinnoille, sillä lautamies tahti 150 mk, mutta kalanvetäjä olisi antanut vain 50.

Kohosi se viimein perä avannolla. Sitä ei nostettu ylös eikä vieritetty kaloja, kuten kesällä, vaan levitettiin myyso joka kulmalle ympäri avannon laitoja, joten kalat oli siinä kuin kaivossa.

Toiset arvailivat, että siinä on 40 tuhatta hailia, jotkut 80, yksi 150 tuhatta. Äsköinen kalanvetäjä olisi nyt antanut 150 markkaa, vaan lautamies määräsi 500.

Kun ei tätä kukaan maksanut, ruvettiin kaloja mättämään perästä kalahautaan, joka oli lumeen avannon viereen tehty kuoppa. Mättäminen toimitettiin haavilla.

Nyt ruvettiin tuumimaan, myydäänkö kalat ”läijässä” urakassa vai mittaamallako tuhannen korilla tuhansittain, ja nosto- vai laskuhuudollako?

Vaikka Hailluotolaiset myövät läijässä, myyvään myö sentään tuhansittain ja pannaan laskuhuuto, selitti koko seura. 4 kuormaa arvattiin olevan kaloja.

Lutamies rupesi pitämään huutokauppaa. Pantiin 1 kuorma erältänsä huutoon. 7 markkaa tuhat, huusin lautamies tarjoten. Ei kukaan luvannut. 6:90.....Viimeistä lukua mainittaessa kuului ääni luvattu ostajien (kalanvetäjien) joukosta. Se, joka oli luvannut, sai kuorman. Ostajien, nim. niiden jotka olivat huutaneet kalat, piti sitten kylään tultua laittaa yhteinen ”*litkakahvi*” nuottamiehille.

Yöksi nuotta pantiin läjään avannon viereen ja peitettiin matoilla ja havuilla, ettei kylmettyisi.

Niin jatkettiin sitten nuotanvetoa pitkin talvea. Kevätkuolla, kun päivät pitenivät, vedettiin 2 vetoa päivässä. Kun oli paljon nuottia pyydössä, täytyi maakunta kaloista, etteivät *parisniekat* enää lopulta voineet maksaa kuin 1 m. 75 p. 200 p. tuhannesta. (Klami 1893, 64-65)

11.3.3. Rengasrahat *parisniekoille*

Aina eivät välikauppiaiden, *parisniekkojen* toimet kuitenkaan miellyttäneet kalastajia. Niitä käsiteltiin useaan otteeseen muun muassa Suomen Kalastuslehden palstoilla, eikä asia akuuttisuus ollut poistunut vielä 1905:kään.

Suomen Kalastuslehteen kirjoittaneen Aaro Pitkäsen mukaan

nämä välikauppiat toisinaan ovat ryhtyneet tekoihin, jotka eivät vastaa veljeyden ja inhimillisyyden vaatimuksia, käyttämällä toisten hätää omaksi edukseen. Kalanostajat toisinaan muodostavat renkaan, liittyvät koplaan sekä pakottavat kalastajat sillä tavalla myymään kalansa paljoa halvemmalla kuin käypä hinta on.

Ostajia saapuu suhteellisesti monta kertaa suurempi määrä kalastuspaikoille kuin on ollut tapa parhaimpinaan päivinä saada kaloja; aina 10–15 ostajaa, ja kaloja saa vain 2 tai 3 ostajan kuorman. Tuo 15-lukuinen ostajakunta on muodostanut renkaan ja ne, jotka arvan kautta joutuvat huutamaan kalat, ovat velkapäät rengasrahoina maksamaan 5 markkaa päivässä niille, jotka eivät saaneet kaloja ostaa. Nyt pyytäjälle tarjotaan sen verran alempi hinta kaloista, että rengasrahat tulevat täten korvatuiksi. Näin voi viikkomäärin kulkea ostajia, jotka eivät ole ostaneet kaloja ja silti ovat nauttineet päiväpalkkaa kalastajain kustannuksella. Lopputilityksessä saavat kalastajat aina suorittaa rengasrahat, toisinaan 50-60 mkkaa päivässä. (Pitkänen 1906. SKL 1906:15/7-12)

11.3.4. Kalanjalostus

Kalanjalostuksen tärkeys Suomessa ymmärrettiin vasta 1800-luvun lopussa, esias- teena voidaan pitää hailinuotilla pyydetyn piikkikalan jalostamista öljyksi. Tapa omak- suttiin Virolahdella ja Vehkalahdella 1860-luvulla. Öljyä käytettiin kattojen ja ulkosei- nien öljymiseen tai sekoitettuna maaleihin tärpätin sijasta. Öljyä vietiin jo 1860- luvulla Pietariin, jossa siitä saatiin hyvä tuotto. Piikkikalan pyynnin ensi vaihe päättyi 1800–1900-lukujen vaihteessa, mutta elpyi uudelleen I maailmansodan aikana. Sen yhteydessä perustettiin Haminaan ja Pitkäpaadelle suuret öljykeitämöt. (Favorin 1992, 95)

Yhdeksi keinoksi kalastajan tulojen varmistamiseksi koettiin 1800-luvun loppupuolella savustus ja säilöminen muutoin kuin suolaamalla. Yksi varhaisimmista asialle lämmenneistä oli Mauritz Hirn, joka perusti tehtaansa Säkkijärvelle 1893. Hän hankki savustettavat itse kalastamalla ja muita pitäjäläisiä neuvomalla. Hän hankki muun muassa pitäjän ensimmäisen isorysän sekä pyyntiin mahdollisimman sopivan ve-

neen. Hirn savusti muun muassa 10–20-kiloisia lohia sekä silakoita, joita saattoi tulla yhdessä yössä 30 000 kpl. Tarkoitus oli käyttää Viron mallin mukaisesti myös kilohailia, mutta sitä ei Säkkijärven vesiltä juuri noussut. Hän hankki tehdasta varten koneita ulkomailta ja suunnitteli niitä myös itse. Savustusta varten hän piti varastossa noin 6 000 kiloa silakkaa. Erityisesti Hirnin maustelakat saivat suuren suosion. Hirnin tehdas ei ehtinyt kuitenkaan toimia kuin muutaman vuoden. Hyväuskoisena miehenä hän oli toimittanut suuret määrät säilykekalaa venäläisille liikemiehille, joilta maksua ei kuitenkaan koskaan saatu. (Seppä 1952, 484)

Koivistolle savustamisen taito levisi 1907 Virosta, josta tulleilla miehillä oli kaksi savustamo kirkolla sekä yksi Tiurinsaareissa ja yksi Alvatissa. Virolaiset markkinoivat kaikki tuotteensa Pietariin. Pian myös koivistolaiset itse alkoivat rakentaa savustamoita, joiden tuotteet kuljetettiin Viipuriin, Lappeenrantaan, jopa Helsinkiin saakka. Koiviston Ingertilässä toimi myös piikkikaloista kalajauhoa valmistanut tehdas. (Aalberg ja Hoppu 1953, 220)

Samana vuonna kuin Koivistolla (1907) rakennettiin Tammioon kaksi savustuslaitosta, jotka aloittivat toimintansa syyskuussa. Kuukautta myöhemmin käynnistyi savustamon toiminta Kuorsalossa. Tammiossa ryhdyttiin samana syksynä valmistamaan myös maustesilakkaa. Aaro Pitkänen mieltii kuitenkin Suomen Kalastuslehdessä

mistä saataisiin savustetulle kalalle menekki ja ostajapiiri, koska suomalainen ei ole tottunut syömään savustettua kalaa. Tarpeen olisikin saada kalastusasiamies esimerkiksi Pietariin ja Moskovaan, joka välittäisi kalastajien kauppoja. (Pitkänen 1907: SKL 1907: 16/4-6)

Samana vuonna ryhtyi kauppias William Sipari rakentamaan kalansavustuslaitosta Haminan Hietakylään. (Pitkänen 1907: SKL 1907:16/4-6)

Virolahden puolella päästiin kalanjalostuksessa liikkeelle 1907, jolloin kalastaja Matti Niemelä rakensi Martinsaareen savustuslaitoksen. Siinä voitiin savustaa päivässä 8 000 silakkaa. Niemelän valikoimiin kuuluivat edelleen kilohailista tehdyt maustekalat (anjovis). Maustekalan tekoon perehdyttiin myös Tytärsaareissa ensi kertaa 1910. (SKL 1907:16/7-9; SKL 1910:19/5-8)

Tallinnalainen liikemies H. Holm puolestaan rakensi Pitkäpaaden lähelle laitoksen, jossa olisi voitu käsitellä päivittäin jopa 200 000 silakkaa. Hänellä oli asiamiehiä niin Pietarissa, Moskovassa kuin muuallakin Venäjällä. Laitos rakennettiin Lyllysaareen, jonne tehtiin savustamo ja sen yhteyteen tarvittavat varastot ja muut suojat. Par-

haimmillaan savustuslaitos kykeni lähettämään 1 500 kiloa savustettua silakkaa Pietariin, Moskovaan, jopa Varsovaankin saakka. Kun Holm oli lopettanut savustamonsa I maailmansodan päätyttyä, oli moni pitkäpaatelainen jo oppinut savustamisen. (Favorin 1992, 93; Korjus 1992, 70; SKL 1934:41/8)

Suomen itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä ei kalanjalostus hyvistä saaliista huolimatta juuri kiinnostanut itäisen Suomenlahden rannoilla. Kalastaja Brynolf Kyötikki perusti kuitenkin 1931 Virolahden Kelviikkiin kalanjalostustehtaan. Sen päätuote oli kalajauho ja vasta toissijaisesti kalojen savustaminen. Matti Niemelä taas perusti Virojoelle samalla vuosikymmenellä lihan ja kalan savustamon, johon oppi oli haettava Suomenlahden eteläpuolelta. (Favorin 1999, 86)

Syynä savustetun silakan menekin vähäisyyteen oli se, että Suomessa ei sen käyttöön ollut totuttu. Savustettua silakkaa pidettiin vielä 1930-luvun alussakin pikemminkin herkkuna kuin jokapäiväiseen leipään kuuluvana ravintona. Savusilakoita myytiin pieniä määriä joidenkin rannikkokaupunkien toreilla ja lähetettiin rautateitse sisämaahan. (SKL 1934:41/8)

Koska kalanjalostus ei vielä 1800-luvun lopussa ja seuraavan vuosisadan alussa ollut kovin yleistä eikä kannattavaa, ei siitä ole seprakaupan hiipumisen syyksi. Kalanjalostus ei tutkimusjakson aikana yltänyt Suomessa lähellekään Viron tasoa. Viron kalanjalostusteollisuus tarjosi myös suomalaisille kalastajille markkinointimahdollisuuksia.

11.4. Vehkalahden Summa, Kuorsalo ja Tammio

Summalaisten mielenkiinto Viron-matkoja kohtaan oli hiipunut jo 1890-luvulla, jolloin vielä yhden aluksen tiedetään käyneen *sepravirossa* 1896. Luopuminen johtui siitä, että päätoimiset ja sivutoimiset kalastajat pystyivät 1900-luvun alkuvuosina hankimaan elantonsa jo muutoinkin. *Seprakauppaperinnettä* pidettiin kunniaissa Vehkalahden Kuorsalossa, josta *sepraviroon* lähdettiin vuoteen 1915 saakka lähes vuosittain. Vielä 1880-luvulla vietiin Kuorsalosta Viroon *sepramatkojen* yhteydessä suolasilakkaa vuosittain liki 30 000 kiloa, 1890-luvulla ja 1900-luvun alkuvuosina 15 000 kiloa. I maailmansodan vuosina kuorsalolaisten itsensä keräämä vientimäärä oli pudonnut jo 1 000 kiloon. Ruista tuotiin puolestaan 1800-luvun puolella melko tasaisesti noin 20 000 kiloa. (Taulukko III:B)

Vehkalahden rantakylät olivat hyvin mukana kuvassa harjoittamassa kauppurijehdusta Viron satamiin. Niistä tehtiin 1880-luvulla Viroon vuosittain 20–30 matkaa muussa kuin *seprakauppamielessä*. Matkat alkoivat harveta 1890-luvun puolimaissa, mutta jatkuivat jollakin tasolla aina I maailmansotaan saakka. (Taulukko VI:B)

Summalaisten vuoden 1905 rytmistä kertoo Suomen Kalastuslehti seuraavaa.

Mateen kalastus Summan alajoessa alkoi tammikuun alkupäivinä. Jo alun pitäen tuli huomaamaan, että mateen kalastus tulisi olemaan täysin tyydyttävä, sillä mateet, mitä saatiin, olivat erittäin suuria, sekä muutenki saatiin niitä entistä runsaammin. Kun sitten muutamaa päivää myöhemmin alkoi kalastus Ourilan koskessa, oli saalis erittäin runsas, sillä yhdestä pienestä merrasta voi yhdessä vuorokaudessa saada kymmeniä kg mateita. Mainitunlainen kalastus oli tavallista pitempi-aikainen, jonka vuoksi toiset kalastajat ehtivät saada pelkällä mateen kalastuksella 100-200 Smkkaa kalain hintana. Harvoin on mateen kalastus ollut niin tuottavata, kun se tämän vuoden aikana on ollut. Helmikuun alkupuolella tämä kalastus loppuu, jolloinka joen suusta pyydetään viimeiset kalat.

Talvikalastusta ei muuten Summassa harjoiteta, jonka vuoksi kalastus on koko kevättalven seisauksissa ja silloin valmistellaan pyydyksiä. Kun jäät joessa alkavat heikota keväällä, silloin alkaa rysäkalastus. Ensimmäiseksi nousevat säyneet kutemaan heti jäiden lähdettyä, sitten säret, sen jälkeen vimmat. Vimpoja tavallisesti saadaan useampaan kertaan kesässä ja viimeksi kesäkuun lopulla. Samaan aikaan pyydetään myös lahnoja. Tämän vuoden jokikalastus on ollut Summassa ainakin muutamille kalastajille täysin tyydyttävä. Nuottakalastusta joessa jäiden lähdestä heinäkuun ensi päivään uuden kalastusasetuksen voimaanastuttua ei ole harjoitettu. Tämän vuoksi nuottakalastus on jäänyt paljon vähemmäksi, jopa toiset sen ovat kokonaan lopettaneetkin.

Hailinpyynnissä yksistään käytetään vaan nuottaa. Tämä kalastustapa on jo täällä useat vuodet ollut varsin kehoa, jopa kokonaan lakkauksissa toisilta kalastajilta. Vaikka summalaiset vielä kymmenkunta vuotta sitten keväällä kävivät aina niin sanotuilla Kylmikareilla saakka kevätkudun aikana hailia pyytämässä, ei näinä vuosina ole kukaan edes yrittänytään sinne kalastamaan. Muutamat kalastajat ovatkin saaneet syyshailia tyydyttävästi kotivesistä, vaikka toiset ovat jääneet varsin tyhjäksi.

Marraskuun 20. päivän aikana, kun lahden pohjukat menivät jäähän, käytiin Summassa Itälahdessa vetämässä jäänuottaa, mutta pienillä tuloksilla. Yleensä voidaan Summan kalastusta tämän vuoden (1905) aikana pitää täysin tyydyttävänä, sillä parhaimpien kalastajien tulot ovat nousseet noin 300-500 Smkkaan. (Pitkänen 1905. SKL 1905:14/6-8)

Vehkalahden Tammiosta käytiin *sepravirossa* kutakuinkin yhtä ahkerasti kuin Kymin Haapasaaarestakin. 1868 Tammiosta tehtiin vain kuusi *sepramatkaa*, mutta vilkkaimpana vuotena 1889 matkoja kertyi 16. Vuosisadan vaihteen molemmin puolin

olivat tammiolaiset hieman haapasaarelaisia ahkerampia *sepravirossa* kävijöitä, mutta 20. vuosisadan alusta I maailmansotaan niin tammiolais- kuin haapasaarelaisaluksiakin lähti *sepramatkalle* Viroon kymmenkunta. Yleisilmeestä poiketen ajoittuu määrällisesti vilkkain suolasilakan vientikausi Tammiosta vuosien 1894 ja 1901 välille. Tuolloin seproille vietiin suolasilakkaa vuosittain jonkin verran yli 100 000 kiloa, eivätkä määrät vähentyneet 1900-luvun vuosina ennen I maailmansotaa 50 000 kiloa pienemmiksi, 1880-luvun loppupuolelta I maailmansodan vuosiin saakka toivat eniten ruista *sepramatkoilta* tammiolaiset, vuosittain keskimäärin 50 000–60 000 kiloa. Huippuvuodet kuten suolasilakan vientipuolellakin ajoittuvat 1900-luvun alkuvuosiin. Rukiin tuonti väheni pian ollen kuitenkin vielä 1915 liki 13 000 kiloa. (Taulukot III:B; IV:B)

1880–1890-lukujen taitteessa tuotiin Tammioon Viron *sepramatkoilta* liki 12 000 kiloa perunaa, ja määrä vaihteli aina sotavuosiin saakka tuosta 35 000 kiloon. Tammiolaiset jatkoivat perunan tuontia vielä 1920-luvulla reilun 10 000 kilon vuotuisin määrin. Tammiolaisten muut kuin *sepramatkat* Viroon jäivät harvalukuisemmiksi kuin muiden vehkalahtelaisten ja haapasaarelaiden. Matkoja tehtiin vuosittain alle 10 tärkeimpien syiden ollessa suolasilakan ja polttopuun vienti. (Taulukot IV:B. VI:B)

Vaikka Tammion kalastajat eivät summalaisten lailla luopuneet kokonaan silakan viennistä Viroon vielä 1800-luvun lopulla, oli kalastus saarella saanut kuitenkin selvästi väistyä muiden sivutulojen takia. Kun 1890-luvun alussa kävi Tammioista kalastamassa vähintään 40 kalastajavenettä, lähti niitä 1800–1900-lukujen taitteessa merelle enää 30. Syynä vähenemiseen A. Pitkänen piti huonoja kalavuosia. Koska kalastuksella ei voinut enää tulla toimeen, oli ruvettava hankkimaan sivutuloja muun muassa purjehtimalla. Hyvän saalisvuoden sattuessa jäivät silakoiden hinnat Pitkäsen mukaan niin alhaisiksi, ettei niistä kertynyt juuri palkkaa. (Pitkänen 1900: SKL 1900:9/10)

Osa kalastajista koetti kuitenkin pysytellä kiinni perinteisessä elinkeinossa. Tammiolaisten kalastajien vuodenkiertoa voidaan seurata seuraavasta Suomen Kalastuslehdessä julkaistusta A. Pitkäsen vuotta 1903 koskevasta artikkelista.

Jäävaipan oli meri Tammion ympäristössä saanut jo edellisen vuoden lopulla, jolloin-
ka tammiolaiset alkoivat kalastuksensa verkoilla. Pääasiallisesti pyydettiin alunpitäen
vain norssia. Saalis oli huono. Vaikka norssit olivatkin tavattoman kalliita Pietarissa,
jossa niistä maksettiin 10 ruplaan saakka tuhannelta, täytyi norssin pyynti kokonaan
lopettaa jo tammikuun lopussa, koska saalis oli mitättömän keho.

Jo tammikuun alussa alkoi hailikalastus verkoilla. Parina ensimmäisenä vuorokautena näytti saalis hyvin lupaavalta, mutta sitten tuli suojaiset säät, ja verkkokalastus oli lopetettava, koska myrsky teki jäähän aukeaman. Ikävällä kalastaja katsoi tulevaisuuttansa, sillä edellinen kesäkin oli ollut varsin keuhko kalakesä.

Vielä oli yksi toivon kipinä jälellä ja se oli nuottakalastus, johonka kaikki luottivat, että se voisi vähän asiata parantaa. Jo tammikuussa alettiin nuottaa vetää, mutta saalis oli aluksi keuhko. Helmikuussa alkoi veto uudelleen, ja silloin oli saalis niin runsas, että pyyntiä keskeytmättä jatkettiin aina keväiseen saakka. Hailia useana päivänä tuli mitättömän vähän nuottaa kohden, vain 3-4 tuhatta, mutta kun hailituhannesta maksettiin silloin 8-9-10 markkaa, niin sitäkin kannatti tehdä. Kevätpuolella oli saalis vähän runsaampi, huonompien saalis kuitenkin hupeni päiväläisten palkkoihin. Kevätkalastus alkoi toukokuun ehdittyä vähän yli puolen, ja nuottakalastus antoi tyydyttävän saaliin viikon ajan. Ilmojen muututtua tuulisiksi, supistui kalasaalis monella kalastajalla mitättömän pieneksi. Kyllä kalastusta jatkettiin koko kesäkuukin, mutta ei juuri paremmalla onnella.

Tavallisesti heinäkuun lopussa alkavat tammiolaiset taas niin sanotun hiuekalastuksen sekä jo elokuussa mätäkutukalastuksen. Hiuekala on arvokkainta kalaa, sillä on hyvä hinta sekä omassa maassa että Virossa. Hiuekalastus samoin kuin mätäkutukalastus oli mainittuna vuonna mitä keuhkointa olla saattaa, ei muuta kuin talven tarvis kalastajille itselleen suolakalana syödä. Harva oli se talo, kella oli tynnyri silakoita Viroon viedä omaa pyytönsä.

Ei suinkaan tuo kalastus olisi niin keuhkosi viime mainittuna vuotena supistunut, jollei olisi noita kalastajien pahimpia vihollisia harmaahylkeitä niin äärettömän runsaasti. Silakkain kahdesti vuodessa tapahtuva Viroon vienti on se, joka kalastajat leivässä pitää, sillä keuhkala kotimaassa on siksi arvotonta, että varmaan monen kalastajan hukka perisi. (Pitkänen 1904: SKL1904:13/6-7)

Tammiolaisten kalastajien kautta peilaantuneet huonot silakkasaalisvuodet 1902 ja 1903 saivat kalastajat kritisoimaan taas kertaalleen hylkeitä ja joidenkin kalastuksessa käyttämiä liian tiheäsilmäisiä nuottia. Pitkänen muistuttaa kuitenkin Suomen Kalastuslehdessä, että eivät kalat pyytämällä Suomenlahdesta katoa. Hänen mukaansa todella keuhnot saalisvuodet ovat seuranneet toisiaan noin 20 vuoden välein edellisten silakkakatojen ajoittuessa vuosille 1882 ja 1883. Katovuosia ovat aina seuranneet hyvinkin kalarikkaat saalisvuodet. (Pitkänen 1904: SKL 1904:13/1)

1900-luvun ensi kymmenen puolivälissä alkoi tammiolaisten talvikalastus muodostua vähitellen yhä enemmän määrin merikalastukseksi verkoilla. Muutoksen sai aikaan se, että saaristokalastus nuotilla oli tullut vähemmän kannattavaksi jääsuhteiden, suurien kulujen ja uuden tulollaan olleen kalastussäännön johdosta. Uuden

säännön mukaisesti muuttuivat vanhat nuotat vuoden 1906 maaliskuussa kelpaamattomiksi ja uudet eivät soveltuneet kalastukseen. (Pitkänen 1905: SKL 1905:14/3-5)²⁷

11.5. Kymmin Haapasaari

Seprakaupan kulta-aika ajoittuu Haapasaareissa 1860-luvulta 1890-luvun puoliväliin. Alusmääräisesti mitaten huippu sattuu vuoteen 1868, jolloin *sepraviroon* tehtiin Haapasaaresta 17 matkaa. 1900-luvun alkuun tultaessa vuotuisten *sepramatkojen* määrä oli vähentynyt alle 10:een, jossa se pysyttelikin aina I maailmansotaan ja sen poikkeusoloihin saakka. Haapasaarelaiset jatkoivat *sepramatkoja* aina vuoteen 1928 ja osallistuivat perinteen elvyttämiseen 1936 ja 1937. (Taulukko I:B)

Kun *seprakauppa* oli itäisellä Suomenlahdella kiivaimmillaan 1880-luvun lopulla, vietiin Kymmin Haapasaaresta suolasilakkaa vuosittain Viroon vajaat 90 000 kiloa. Seuraavalla vuosikymmenellä vuotuiset suolasilakkamäärät putosivat parillakymmenellä tuhannella kilolla ja pudotus jatkui saman suuruisena myös seuraavalla vuosikymmenellä. 1915 matkaan saatiin vielä runsaat 25 000 kiloa ja 1920-luvulla enää muutamia tuhansia kiloja. (Taulukko III:B)

Haapasaarelaisten *seprakaupankäynti* näyttää ainakin tilastojen valossa olleen varsin vakiintunutta. Se näkyy esimerkiksi siitä, että ruista tuotiin 1880-luvulta vuosisadan vaihteeseen saakka 30 000–40 000 kiloa. Määrä puolittui 1900-luvun alkuvuosina ja väheni vuoteen 1917 mennessä muutamaa tuhatta kiloon. (Taulukko IV:B)

Haapasaaren yksi tunnusmerkki oli se, että sinne ja sen kautta tuotiin maahan kaikkein eniten virolaista perunaa. 1890-luvun vuotuisesta 50 000 kilosta tultiin 1900-luvun puolella 20 000 kiloon, jollaisena tuontimäärä kyettiin pitämään vielä 1920-luvullakin.

Perinteisen *seprakaupan* ohella harrastivat haapasaarelaiset myös suoraa myynti- ja ostotoimintaa. Vilkkaimmillaan tämä purjehdus oli 1880-luvun lopulla, jolloin (1888) Viroon tehtiin kaikkiaan 104 kauppamatkaa. Tärkein syy Viroon lähtöön oli polttopuun myynti, mutta lähes yhtä tärkeitä olivat suolasilakan myynti ja viljan osto. Haapasaarelaisen matkat harvenivat 1890-luvun puolimaissa alle 10:een, jonka paremmalla

²⁷ Aaro Pitkäsen arviot kävivät toteen heti uuden asetuksen voimaan tulon myötä. Kalastajat kritisoivat uutta asetusta siksi, että se teki heidän mielestään talvikalastuksen liian suuritöiseksi ja kalliiksi nuotavedosta saatavaan tuloon nähden. (SKL 1907:16/4-6)

puolella haapasaarelaiset pysyivätkin sitten aina I maailmansotaan saakka. (Taulukko VI:B)

11.6. Ulkosaaret

Ulkosaarelaiset olivat jo koko 1900-luvun ajan etsineet uusia markkinoita joitakin poikkeusvuosia lukuun ottamatta lisääntyville saaliilleen. Koska *seproille* saatiin perinteisen vaihtokaupan puitteissa menemään varsin vakiintuneita määriä (1880-luvulla 543 816, 1890-luvulla 532 350 ja 1900-luvulla 543 816 kiloa), merkitsi se sitä, että vienti ulkosaarilta kasvoi ja korvasi Suomen rannan ja lähisaarten osittaisen luopumisen *sepramatkoista*. Uusia markkinoita ulkosaarelaiset hakivat myös Suomen rannikolta. (Püvi 1990, 38)

Muutaman vuoden arkistomateriaalin sallimalla otannalla voidaan todeta, että suolasilakan vienti *sepraviroon* ulkosaarilta oli vilkkaimmillaan aivan 1880-luvun lopussa. Kun Suursaareltä vietiin 1860-luvun loppupuolella suolasilakkaa Viron *seproille* noin 20 000 kiloa, nousi määrä 1889 keväällä yli 126 000 ja syksyllä yli 33 000 kilon. Tytärsaarellakin päästiin tuona vuonna keväällä vajaat 60 000 ja syksyllä runsaaseen 14 000 kiloon. (Taulukko I:F)

Suursaari ja Tytärsaari näyttelivät luonnollisesti myös rukiin tuonnissa *seprasatamista* merkittävää roolia. Huikeiden saaliiden vuonna 1889 tuotiin Suursaareen ruista keväällä 33 000 ja syksyllä 50 000 kiloa, eivätkä tytärsaarelaiset jääneet kauaksi noista luvuista. (Taulukko IV:F)

Ennen I maailmansotaa saarelaisten tuoreita kaloja kävivät ostamassa virolaiset *parisniekat*, jotka täyden lastin saatuaan veivät kalat etupäässä Narvaan. Jonkun kerran saarilla kävivät myös suolatun kalan ostajat Tallinnasta ja Paldiskista. Silakoi-ta ostivat myös oman tai naapurisaaren *torkumiehet*, jotka toimittivat kalat sitten Suomen puolella Porvooseen, Loviisaan, Kotkaan, Haminaan ja Viipuriin. Välikäsistä ja *parisniekoista* päästiin eroon 1917, jolloin Viron suunta sulkeutui joksikin aikaa. Esimerkiksi Suursaaressa kalastajainseura osti moottoriveneen, jolla ryhdyttiin kuljetamaan saaliita Kotkaan. Kun sitten kanavat Viroon saatiin muutaman vuoden kuluttua auki, ei sinne saatu kuitenkaan menemään kaikkea saalista. Ongelmaksi jäi niin 1920- kuin 1930-luvuillakin se, että kuljetusmatka ulkosaarista Kotkaan ja muihin

rannikon kaupunkeihin oli käytännössä liian pitkä. (Peltola 1960, 199, 201) Siksi valtaosa suursaarelaisten silakkasaaliista vietiin taas väylien auettua Viroon. Viedyt määrät pysyttelivät vielä vuoteen 1924 saakka sadan tonnin tuntumassa, mutta sen jälkeen pudotus oli lähes totaalinen. Vuosina 1928 ja 1929 tosin vienti ei muutoinkaan olisi voinut kohota kovin korkealle erittäin huonojen silakkasaaliiden takia. (Helin 1932, 121)

Irja Helinin tietojen mukaan suursaarelaisten perinteinen vaihtokauppa oli jäänyt jo 1920-luvun alkupuolella pois käytännöstä, joskin joskus sitä vielä tapahtui. Helinin tilastotiedot Suursaarelta kertovat, että suursaarelaisten *seprakauppaa* tapahtui jossakin määrin vielä 1920-luvun loppuvuosina. Tästä on todistuksena *seprakaupassa* tyypillisimmän tuotteen eli rukiin tuonti aina vuoteen 1928 saakka sekä vielä seuraavana vuotena *seprakaupalle* tunnusomaisten lanttujen tuonti.

Suursaarelaisten kaupankäynti 1922-1929 (kg)

	VIENTI			TUONTI		
	silakoita	perunoita	ruista	omenoita, luumuja	muuta	
1922	122 205	256 318	2 250		sianlihaa	130 kg
1923	93 343	259 302	272		kananmunia	50 kpl
1924	114 366	246 620	850			
1925	55 781	511 942	1 509	675	kauroja	40 kg
1926	60 365	400 194	835	400		
1927	40 600	204 995	250	2 800		
1928	18 012	90 383	3 000			
1929	8 835	44 360			lanttua	3 700 kg

Lähde: Helin 1932, 121.

Markkinoita kyettiin jonkin verran laajentamaan myös osallistumalla Helsingin silakkamarkkinoihin. Suursaarelaiset olivat ulkosaarelaisista ensi kertaa matkassa 1930, jolloin heidän myymänsä kala todettiin markkinoiden parhaaksi. Suomen Kalastuslehden mukaan

suursaarelaisen nelikot olivat uusia, siistejä, vanteet vahvat. Kala oli tuoretta syyskuussa pyydettyä ja keväällä kutenutta lihavaa syyssilakkaa. Ladonta, pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta oli erittäin huolella tehty, kala tiiviisti pakattua, ettei sormella tai kämmenpäällä painaessa liioin perää antanut. Jos muutkin Suomenlahden kalastajat ottaisivat tavakseen tuoda Helsingin syysmarkkinoille syyskesällä ja syyskuussa pyydettyä erinomaista silakkaa, niin siltä osalta vähenisi vanhemman ja laihemman kutukalan menekki. (SKL 1930:11).

Ulkosaarelaiset osallistuivat Helsingin markkinoihin koko 1930-luvun ajan. Suursaarelaisten ohella myös seiskarilaiset ja lavansaarelaiset alkoivat käydä Helsingin syksyisillä markkinoilla. Esimerkiksi 1935 oli Helsinkiin saapunut itäiseltä Suomenlahdelta 14 alusta Suursaarelta sekä Lavansaarelta ja Seiskarilta kaksi alusta kumpaiseltakin. (Talve 1996, 230)

Seiskarin ja Lavansaaren kalastajat toivat markkinoille erinomaista kalaa, isohkoa ja lihavaa, mutta heidän kalankäsittelyssään oli pieniä vaillinaisuuksia. Helsinkiläinen ostaja panee suuren arvon kalan puhtaudelle, harvemmin hän kalaa maistaa. Jos rivitys nelikossa ei ole huolella tehty, jos siinä on tummentuneen suolan jätettä, niin kauppa jää tekemättä. Näin näkyi käyneen monelle seiskarilaiselle myyjälle. (SKL 1937:44)

Savustaminen omaksuttiin itäiselle Suomenlahdelle 1900-luvun ensi kymmenellä ensimmäisten savustamojen aloittaessa Koivistolla 1907 ja Pitkäpaadessa 1915. Ulkosaarissa niitä toimi 1910-luvulta lähtien, esimerkiksi Lavansaareissa 1915 alkaen. Maailmansotien vuosina aloittivat savustamot myös Tytärsaareissa, Suursaareissa ja Seiskarissa. Mittavin yritys kalastuselinkeinon elävänä pitämiseksi itäisellä Suomenlahdella oli 1920-luvulla Lavansaarella aloittanut Kalanjalostus Oy, joka työllisti sesonkiaikoina jopa puolensataa naista. Samalla vuosikymmenellä aloitteli myös kuuden työntekijän kalajauhotehdas. (Talve 1996, 231-232)

Vaikka uusia keinoja kalan markkinoille saattamiseksi koeteltiinkin 1920- ja 1930-luvuilla, ei tilanne Suomenlahden ulkosaarilla näyttänyt kovin valoisalta. Merisotilasohjaaja A. Rautavaaran mukaan "eräät eivät näe muuta pelastusta kuin saarten osittaisen tyhjentämisen ja evakuoitujen sijoittamisen rannikoseutujen kalastajiksi tai teollisuuden palvelukseen". Näin oli itse asiassa jo tapahtunutkin, kun ulkosaaret olivat 15-vuotiskaudella 1920–1935 menettäneet väkiluvustaan liki 500 henkeä. Ensimmäiseksi väestökato alkoi 1910 omaksi kunnakseen muuttuneessa Haapasaaressa, jossa vuoden 1910 334 asukasmäärästä muutti seitsemän seuraavan vuoden aikana manterelle kaikkiaan 31 ihmistä. (Rautavaara 1937, 40)

Asukasluvun kehitys ulkosaarilla 1920-1935

	1920	1930	1935	kato
Seiskari	854	769	754	100
Lavansaari	1309	1306	1263	46
Tytärsaari	533	515	456	77
Suursaari	892	841	763	139
Haapasaari	303	233	186	117
yhteensä	3891	3664	3412	479

Lähde: Rautavaara 1937, 40; Saarinen 2002, 70.

Tilasto kertoo vääjäämätöntä kieltään siitä, että ulkosaaret olivat kaiken aikaa menettämässä asukkaitaan, vieläpä kiihtyvässä tahdissa. Asukasmäärän pieneneminen ei ollut vielä 1920-luvulla kovin suurta, mutta suurimmat menetykset saaret kokivat 1930-luvulla.

Rautavaaran 1930-luvun tilannetta valottavassa kertomuksessa Suomenlahden ulkosaarten taloudellisesta tilasta pidetään Lavansaarta eräänlaisena ulkosaarten keskuspitäjänä aluesairaaloineen, lääkäreineen ja apteekkeineen. Saari oli menettänyt Seiskarin lailla markkinansa, ja puutteen sanotaan ajaneen kymmeniä parhaassa iässä olevia miehiä Kotkan seudulle ansiotyöhön. Raportin laatimisen hetkellä saarella oli noin 200 kalastuksella elävää perhekuntaa. Kalastuksen ohella lavansaarelaiset harjoittivat kahdeksalla jahdilla perunan rahtausta Virosta Suomeen ja silakan vientiä päivastaiseen suuntaan. Suursaaren Suurkylän miehistä huomattava määrä oli tuolloin luotseina tai majakkahenkilöstönä muiden eläessä kalastuksella ja perunakaupalla. Heikommassa asemassa olivat kiiskinkyläläiset, jotka viinan salakuljetuksen loputtua saivat toimeentulonsa kalastuksella ja perunakaupalla. Seiskari menetti Venäjän vallankumouksen myötä suurimman osan tuottoisimmista kalavesistään Venäjälle. Kalastuksella eli tuolloin noin 100 perhekuntaa, mutta sen tuotosta ei ollut kuitenkaan jokapäiväisen leivän antajaksi. (Rautavaara 1937, 40-42)

Tytärsaaren kuvataan 1930-luvulla elävän omaa elämäänsä syrjässä muusta Suomesta ja solmineen Viroon läheisemmät suhteet kuin Suomenlahden pohjoisrannalle. Saari eli yhä kalastuksella, jonka tuotteet se vaihtoi Viron seprojen luona perunoihin ja viljaan. Tytärsaarelaiset, joita mainitaan Suomenlahden parhaimmiksi hyljemiehiksi, kuljettavat myös 27 jahdilla perunaa Suomeen. Saari oli kuitenkin perin köyhä ja selvä raha oli siellä harvinaisuus. Suomen pienin kunta Haapasaari oli jou-

tunut kaikkein eniten kärsimään 1920- ja 1930-lukujen asukasluvun vähentymisestä. Jäljellä oleva väestö eli luotsauksella ja kalastuksella, mutta nuorin polvi oli kuitenkin kaiken aikaa hakeutumassa muualle. (Rautavaara 1937, 43)

Tärkein kalastuskausi oli ulkosaarilla 1930-luvulla syyskesä ja syksy talvikalastuksen keskittyessä kokonaan Lavansaarelle ja Seiskarille. Suurin osa saaliista suolattiin, mutta Suursaaresta ja Haapasaaresta toimitettiin sangen runsaasti tuoretta silakkaa Kotkaan. Vain tytärsaarelaiset toimittivat silakkansa suoraan Viroon vaihdettavaksi, kun taas muiden saarten saalis joutui ensin laivurin ja kalakauppiaan ammatia harjoittaneille saarelaiselle, joka toimitti sen Viroon tai Suomeen. Silakan myyntiä välittivät myös osuusliikkeet. (Rautavaara 1937, 44)

1930-luvulla oli rannikkomerenkulku Helsingin satamalaitoksen johtajan K. W. Hopun mukaan aivan mitätöntä. Vielä jäljellä olevat alukset harjoittivat halkojen kuljettamista etupäässä Helsinkiin, jonka lisäksi Suursaaren, Tytärsaaren ja Lavansaaren puolensataa alusta kuljettivat Viroota perunaa Suomeen ja Suomesta silakkaa Viroon. Hopun mielestä sen johdosta, ettei Suomen ollessa Venäjän yhteydessä aluksien päällikkyyksymystä järjestetty tyydyttävästi, ei rannikkolaivanvarustus päässyt kehittymään sellaiseksi suurvarustukseksi kuin useissa muissa maissa. Itäsuomalaiset halusivat Hopun mukaan olla itse päällikköinä omissa aluksissaan. Heillä ei ollut mahdollisuutta saada sitä purjehduskokemusta, jota merikapteeniksi vaadittiin ja sen vuoksi he eivät myöskään päässeet laajemmille ja tuottavammille markkinoille. Kun sitten 1919 vihdoinkin monien merikapteenikunnan estely-yritysten jälkeen tuli itämerenlaivureita niistä, jotka olivat suorittaneet merimieskoulukurssin, oli jo oikeastaan sivuutettu se kausi, joka olisi ollut omiaan viemään rannikkolaivanvarustusta uuteen kehityskauteen. Niin estettiin Hopun mukaan laivanvarustuksen kehittyminen luonnollista tietä – vahingoksi sekä Itä-Suomen rannikkoseudulle että myöskin merikapteenikunnalle. (Hoppu 1936, 37-38)

1930-luvulla muodostui itäisen Suomenlahden osuus Suomen suolasilakan viennissä kuitenkin varsin ylivoimaiseksi. Käytännössä alue käsitti Viipurin läänin rannikon ja saariston Kotkasta Koivistolle ja Virolahdelta Suomenlahden ulappasaarille.

Suomen vientipalkittu silakkavienti 1934 ja 1935 (kiloina)

	1934	1935
Suursaari	305 395	226 382
Lavansaari	137 220	165 620
Tytärsaari	132 395	162 386
Seiskari	131 230	106 790
Koivisto	15 000	15 450
Viipuri		2 400
Virolahti	9 985	
Kotka		8 700
Viipurin lääni yht.	731 225	687 728
Muu rannikko	78 785	244 862
Koko maa	810 010	932 590

Lähde: Hellevaara 1936, 28.

Kun yllä olevat luvut ilmaistaan prosentteina, muodosti Viipurin läänin vienti 1934 90,3 ja 1935 73,7 prosenttia koko maan viennistä. Prosentteina laskettuna Suursaa-
ren viennin osuus nousi 1934 liki 42 ja seuraavana vuonna lähes 33 prosenttiin lää-
nin koko viennistä. (Hellevaara 1936, 29)

Tytärsaarelaisten suolasilakat oli pakattu erikokoisiin puuastioihin. Kuva Mahusta. Carl Sarap 1936-39, arvi4. Virumaan museosäätiö.

1930-luvun puolivälissä (1935) vietiin Suomesta suolasilakkaa kaikkiaan reilut 900 tonnia, josta itäisen Suomenlahden osuus oli ylivoimaisen suuri. Viejistä ehdoton ykkönen oli Suursaari 220 tonnilla, ja Lavansaari sekä Tytärsaarikin pääsivät 160 tonniin Seiskarin jäädessä sataan tonniin. Samana vuonna 1934 pyydettiin Suursaaressa hailia kaikkiaan 749 700, Lavansaarella 592 200, Seiskarissa 549 900 ja Tytärsaarella 225 700 kiloa. 1930-luvun toisella puoliskolla jatkoi silakan vienti Viroon kasvuaan. Tuoretta kalaa, etupäässä kilohailia vietiin Viron kalatehtaille 1937 liki 600 tonnia ja suolasilakkaa peräti vajaat 1,7 miljoonaa tonnia. (Rautavaara 1937, 45; (Taulukko XVIII:D)

Kun siis 1934 koko maasta vietiin Viroon suolasilakkaa vajaat 850 tonnia, oli neljän Suomenlahden ulkosaaren osuus siitä kolme neljänestä eli 640 tonnia. Samana vuonna pyydettiin neljällä ulkosaarella silakkaa yhteensä 2,1 miljoonaa kiloa, joten saarellaisen oman kulutuksen ohella kaupattiin Suomen puolelle kaikkiaan noin 1,5 miljoonaa kiloa. (Hellevaara 1936, 28)

Siitä, että ainoastaan tytärsaarellaiset jatkoivat 1930-luvullakin perinteistä *sepra-kauppaa*, saa hyvän käsityksen alla olevasta taulukosta. Sen mukaan tytärsaarellaiset pakkasivat suhteellisesti ja absoluuttisesti suurimman osan silakkasaaliistaan ¼ tynnyrin vetoisiin astioihin, joissa Viron *seprat* halusivat ne jo 1930-luvun puolivälissä. Sen sijaan Suursaarella, Lavansaarella ja Seiskarissa valtaosa saaliista myytiin virolaisille täysissä tynnyreissä. (SKL 1936: 43/2)

Suolasilakan vienti 1935 pakkausastioittain

tynnyri (kpl)	1/1	1/2	1/4	1/8	1/16	1/32	peltirasiat	koko vienti
Suursaari	1 725	78	989	128	86	16		226 382 kg
Tytärsaari	335	648	2 722	524	45	4		162 380 kg
Lavansaari	1 181	109	990	1				165 620 kg
Seiskari	678	173	754	5				106 790 kg
Koivisto-Kotka			845	80				26 550 kg
Turku		120	2 480	1 098	724	730	2 763	108 945 kg
Ahvenanmaa		7	709	770	1 730	2 178		65 757 kg
Vaasa			505	60				16 050 kg
Tornio			1 997	289				64 114 kg

Lähde: SKL 1936:43/2.

Vaikka suolasilakan vienti Viroon jatkui aina talvisotaan saakka, oli perinteinen tavaranvaihtoon perustunut *seprakauppakuvio* siis jo murtunut. Siitä kerrotaan esimerkiksi 1934 Suomen Kalastuslehdessä, jossa kiitellään suursaarelaisten hyviä silakkakauppoja Kundan markkinapaikalla.

Mutta kun ennen sinne vaelsi sankat rivit Viron maakansaa hakemaan keväällä ja syksyllä vuoden silakkatarvitaan Suomen rannan miehiltä, kulkee kauppa nyt toisia teitä. Virolaiset tuontiliikkeet ostavat silakan ja myyvät sen kuluttajille, joten maanviljelijän ei tarvitse vaivautua pitkien matkojen päähän noutamaan silakkaeräänsä. Tytärsaaren kalastajat vielä vanhaan tapaan käyvät Viron rannikolla Mahun satamassa vaihtamassa kalansa viljaan ja muihin elintarpeisiin. Tällaista luontaista vaihtokauppaa edistää tullivapaus kaloilla vaihdetuille viljalle ja perunalle. (SKL 1934 41/9)

Muiden itäisen Suomenlahden rannikon ja saarten asukkaiden luopuessa perinteisestä *sepramatkoista* osin jo 1890-luvulta alkaen niitä jatkoivat 1930-luvulla edelleen lähinnä Viron rannikkoa olevan Tytärsaaren asukkaat. Vanhaa tapaa haluttiin lähteä laajemminkin elvyttämään vuosina 1936 ja 1937, jolloin Mahussa ja Purtsessa järjestettiin *sepramarkkinoita* silakan ja viljan vaihtoineen kaikkineen. (Liiv 1937, 4)

Otto Liivin mukaan

nykyisin on suurimpana *rantapäivänä* tai *saarelaisten juhlan* pitopaikkana Mahun satama Viru-Nigulan pitäjässä, kun sen sijaan muihin Virun maakunnan rannikkosatamiin mennään vähemmän eikä niissä pidetä määräpäivistä yhtä tarkkaan kiinni.

V. 1936 pidettiin traditionaalista rantapäivää Mahussa lauantaina ja sunnuntaina syyskuun 26 ja 27 p:nä, mistä ajasta oli sovittu jo aikaisemmin. Tulijat ovat etupäässä tytärsaarelaisia. Rantapäiville v. 1936 saapui heitä 11 laivallista, jokaisessa veneessä monta perhettä; yhteensä oli suomalaisia n. 300.

Lauantaina suomalaiset vierailivat Virunmaan rannikkotaloissa tuttaviansa luona; sunnuntaina taas oli Mahun satamassa suuri kansankokous jo aikaisista aamuhetkitä alkaen. Osa Virunmaan talonpoikia saapui aina Paasveresta, Simunan pitäjältä asti (n. 50 km.) ja Viru-Jaagupista (n. 30 km. päästä). Keskipäivän tienoilla oli Mahun sataman ympäristö täynnä hevosia ja vankkureita ja samoihin aikoihin oli rannassa noin kaksituhatta ihmistä. Tytärsaarelaiset toivat suolasilakkaa, jota vastaan virolaiset maanviljelijät antoivat ruista, perunaa ja muita pellon tuotteita.

Samoihin aikoihin pidettiin Purtsen joen suulla Lüganusen pitäjässä rantapäivää, jossa oli paljon osanottajia. Viime aikoina on havaittavissa pyrkimys edistää keskinäisiä vierailuja ja suhteita. (Liiv 1937, 4)

Seuraavan vuoden (1937) lokakuun ensimmäisenä lauantaina ja sunnuntaina Mahussa järjestettyjä markkinoita oli saapunut seuraamaan myös Suomen kuvalehti, jonka mukaan

illalla jatkui veljeily jo todellisena pitona. Haitarilla vedellään polskia ja valsseja, eivätkä pysy silloin paikoillaan parrakkaat ukotkaan. Saarelaiset (tytärsaarelaiset, suursaarelaiset ja kuorsalolaiset) ovat saaneet talviset varastonsa, virolaiset hyvän silakan, ja ystävyyttä on taas lujitettu. Pitkä talvi on edessä, eikä tiedä monikaan, vieläkö kesällä juhannusmarkkinoilla tavataan. Kyllin syitä iloita reilusti elämästään. (Suomen Kuvalehti 1937, n:o 42)

Ajat olivat muuttuneet, eivätkä muut kuin tytärsaarelaiset enää tavanneet virolaisia *seproja* seuraavilla juhannusmarkkinoilla. Viimeisen kerran *sepraviroon* lähdettiin Tytärsaaresta keväällä 1939.

11.7. Kotkan lähiseutu

Kun Kymin mussalolaiset lähtivät 1868 *sepramatkalle* Viroon, oli laivastossa mukana neljä alusta, mutta 20 vuotta myöhemmin viimeisenä *sepravuonna* (1888) Suomenlahden ylitti ainoastaan yksi mussalolaisalus. Kymin kuutsalolaisten viimeinen *sepramatka* taas ajoittuu vuoteen 1895. Parhaimmillaan vietiin Kuutsalosta 1880-luvun lopulla *sepraviroon* suolasilakkaa 15 000 kiloa, mutta viimeisenä *sepravuonna* 1895 enää 8 000 kiloa. Ruista Kuutsaloon puolestaan tuotiin 1880-luvun lopulla runsaat 22 000 kiloa ja viimeisenä *sepravuonna* 1895 enää muutamia tuhansia kiloja. (Taulukot I:B; II:B; IV:B)

Kymin Mussalossa, josta *sepramatkat* loppuivat siis jo 1880-luvulla, säilytti kalastus pääelinkeinon asemansa 1900-luvun alussakin. *Sepramatkoille* lähtö ei kuitenkaan ollut enää välttämätöntä 1880-luvun toiselta puoliskolta lähtien, koska niin suomukalat kuin silakatkin saatiin hyvin kaupaksi Haminaan ja Kotkaan. Uuden kalojen markkinointikanavan tarjosi 1870-luvun alusta lähtien Pietari, kun se yhdistettiin Helsinkiin junaradalla. Mussalolaisten kalastajien tiedetään käyttäneen tätä tietä kalojensa kauppaamisessa. (Huuha 1988, 134-140)

Pietarin radan merkitys Kotkan seudun kalojen markkinoinnissa on ulottunut laajalle Kuutsalola, Pyhtäätä ja Haminan seutuvia myöten. Syynä *sepramatkojen* hiipumiseen oli ilman muuta teollisuustyöväestön ja sitä kautta markkinointimahdollisuuksien lisääntyminen Kotkan–Kymin alueella, mutta radan merkitys kalastajille on ollut 1800-luvun lopulla ajateltua suurempi. Tämä käy ilmi siitä, että Kotkassa tullattiin 1894 vientiin 654 tonnia suolattua silakkaa. Määrä on kutakuinkin sama, joka noina vuosina vietiin Suomesta Viron *sepramatamiin* vaihtotarkoituksessa. Kotkassa tullattu

määrä oli 15 prosenttia koko maan suolasilakan viennistä. 1895 vastaava määrä oli 562 tonnia (12,8 prosenttia) ja 1913 enää 21 tonnia (0,6 prosenttia). (Saarinen 2002, 33)

Kotkan ja Haminan Viron-liikennettä 1885-1900

	Kotka	Hamina
1885 saapuneet	31 virolaisalusta 70 800 kg perunaa	
1890 saapuneet	49 virolaisalusta 211 045 kg perunaa	
1890 lähteneet	23 suursaarelaisalusta 27 452 kg suolasilakkaa	
1895 saapuneet	75 virolaisalusta 248 374 kg perunaa	
1895 lähteneet	1 pyhtääläisalus 4 750 kg suolasilakkaa	
1900 lähteneet	1 kuutsalolaisalus 2 300 kg suolasilakkaa 1 virolaisalus 1 360 kg suolasilakkaa	
1900 saapuneet		6 virolaisalusta kaikki Vösusta tai Mahusta perunaa

Lähde: MMA Kotkan ja Haminan tullikamarit. Kuukausi- ja vuositilit 1890, 1895, 1900. Ga: 2, 7, 12, 16 ja 17.

Yllä olevasta taulukosta havaitaan, että suolasilakan vienti meritse yli Suomenlahden oli Kotkan seudulla hiipunut ainakin jo 1880- ja 1890-lukujen taitteessa. Syynä tähän on rautatiekuljetusten yleistyminen ja ammattimaisten välikauppiaiden ilmentyminen kalamarkkinoille jo 1870-luvulla. Vaikka rata Kotkasta Kouvolaan valmistui vasta 1890-luvun alussa, hoidettiin Kotkan seudulta pyydytetyt Pietariin tai Tallinnaan menossa olleet kalat sitä ennen rattailla tai reellä Kouvolan asemalle. (Huuhka 1988, 134-140)

Suolasilakan vientimäärän hiipuminen selittyy usealla muullakin tekijällä. Ensimmäisen kalastajien tuotteet alkoivat entistä paremmin mennä kaupaksi Kotkan seuduilla, kun kaukaakin sisämaasta tulleet sahojen ja sataman työmiehet alkoivat tottua merikaloihin. Kaloja ja maalaistuotteita sai myydä tuohon aikaan talvisin Raatihuoneentorilla, kesäisin ainoastaan sataman Kalarannassa. (Harjunpää 1973, 25)

Toisaalta taustalla olivat myös 1900-luvun alkuun ajoittuneet suolasilakan menek-
kivaikeudet Virossa, jossa oma kalastus ja toisaalta voimakas sillin tuonti työnsivät
suomalaiskalan usein ulos markkinoilta. Tätä edesauttoi vielä se, ettei suomalainen
suolasilakka aina käsittelystä johtuneen laatunsa takia kelvannut virolaisille. (Pitkä-
nen 1906: SKL 1906:15/7-12)

Kotkan seudun markkinoiden laajeneminen oli ennen kokematonta. 1860-luvulla
Kymin pitäjässä asui vähän yli 3 000 asukasta, jotka saivat elantonsa meri- ja jokika-
lastuksesta, maataloudesta sekä pitäjän ulkopuolisista rahatöistä. Kun seudulle oli
perustettu yhdeksän sahaa, satama ja itse kaupunkikin 1879, kasvoi Kotka-Kymin
väestö reilussa vuosikymmenessä kaksinkertaiseksi ja neljässä vuosikymmenessä
lähes kymmenkertaiseksi. Itse Kotkan kaupungin alueella asui 1880 vakinaisesti
2 769, 1895 4 656 ja 1900 5 260 asukasta. 1870-luvulla sai pitäjässä 80–90 perhe-
kuntaa elantonsa merikalastuksesta. Puolet heistä asui Haapasaassa, loput Kuut-
salossa, Mussalossa ja muissa rantakylissä. Merikalastajat pyysivät esimerkiksi 1879
500 tynnyriä silakkaa, viisi tynnyriä kilohailia, kolme tynnyriä lohta ja taimenta, 10
tynnyriä siikaa, 30 tynnyriä norsseja sekä 400 leiviskää muita kaloja. (Saarinen 2002,
42-43, 51-52; Kallio 1990, 160; Harjunpää 1973, 21)

Markkinoiden laajeneminen Kotkan seudulla väkiluvun kasvun myötä ei merkinnyt
kuitenkaan aina suoranaista lisäystä kalatuotteiden menekissä säilyvyyskysymyksis-
tä johtuen. Asia koski myös muita Viipurin läänin rannikon ja ulkosaarten kalastajia,
joille vaihtokauppa virolaisten kanssa oli eteenkin vuoden 1917 poikkeusoloissa
elintärkeätä. Oman maan kysyntä oli ollut ja oli edelleen niin mitättömän pientä, ettei
esimerkiksi Kotkan, jossa silakkaa kulutettiin vuorokaudessa noin 500 kiloa, kautta
ollut voitu kuumana kesäaikana lähettää rautateitse kalaa lainkaan. Kotkan seudut
olivat kuitenkin siksi kalarikkaat, että sinne olisi joka päivä voitu tuoda 10 000–12 000
kiloa tuoretta kalaa, mikäli ne olisi voitu pitää kelpoisina. (SKL 1917:24/6)

Kalastuselinkeinossa tapahtui Suomen itsenäisyyden alkutaipaleella monia muu-
toksia, joista vähäisin ei ollut Venäjän rajan lähes täydellinen sulkeutuminen. Tämä
heijastui selvästi myös Kotkan seudulla, johon luettiin kuuluviksi sellaiset kalastus-
keskukset kuin Suursaari, Tytärsaari, Haapasaari, Lavansaari, Tammio, Kaunissaari
sekä Virolahden, Vehkalahden, Kymin, Pyhtään ja osin myös Ruotsinpyhtään ranni-
kot. Kaarlo Tynin mukaan aikaisemmin ennen I maailmansotaa olivat sadat perheet
alueella saaneet koko toimeentulonsa kalastuksesta satojen perheiden hankkiessa
siitä huomattavia sivutuloja. 1920-luvun ensi puoliskolla oli kalastuselinkeino jätetty

kuitenkin kannattamattomuutensa takia syrjään ja ansiomahdollisuuksia oli lähdetty hakemaan toisilta aloilta. Niinpä kalastuksen varassa eli tuolloin enää 10 prosenttia siitä väkimäärästä, joka työskenteli kalastuksen parissa ennen sotia. (Tyni 1923: SKL 1923:30/6)

Tynin mukaan myöskään kalastustuotteiden kauppaamismahdollisuudet eivät olleet kohentuneet. Erityisiä vaikeuksia esiintyi keväisen kutusaaliin kauppaamisessa. Sen sijaan kesä- ja syksytilakka teki tuolloin hyvin kauppansa Kotkan markkinoilla. Kotka olikin 1920-luvun alussa pääasiallinen kalojen kauppapaikka, joka itse kulutti kalaa edelleen vähän. Kotkasta sitä kuitenkin toimitettiin Haminaan, Viipuriin ja Helsinkiin sekä rannikolla sijaitseville tehdaspaikkakunnille. Suolasilakan vienti Viroon vähenenyt vuosi vuodelta. Erittäin vähäistä se oli kesällä 1923, jolloin Virossa saatiin kaupaksi 20–135 tonnia. Syynä vähäiseen menekkiin Tyni arvelee virolaisten haluttomuuden ostaa silakkaa, alhaiset hinnat Virossa sekä siellä esiintyneet muut kauppaamisvaikeudet. (Tyni 1923: SKL 1923:30/6)

Vuoden 1923 kesäkalastuskauden aikana saatiin Kotkan seudulta silakkaa noin 827 500 kiloa, josta määrästä myytiin tuoreena noin 310 000 kiloa. Suolattu silakka teki kauppansa 517 500 kilon edestä. (Tyni 1923: SKL 1923:30/6)

11.8. Pyhtäältä Helsinkiin

Kalojen markkinointisuunnan muutos oli syynä myös pyhtääläisten luopumiseen *sepramatkoista* 1894. Vielä 1880-luvun loppuvuosina Pyhtäältä vietiin *sepraviroon* suolasilakkaa reilut 50 000 kiloa, mutta viimeisenä *sepravuonna* 1894 50 astiassa enää 8 500 kiloa. Suolasilakkamäärän vastikkeeksi pyhtääläiset toivat tuolloin rukiita 41 000 kiloa. Niin vienti kuin tuontikin hiipuivat Pyhtäältä tuota pikaa niin, että viimeiseltä vuoden 1894 *sepramatkalta* oli tuomisina ainoastaan 3 800 kiloa ruista. (Taulukot III:B; IV:B)

1800-luvun loppuvuosikymmeninä pyhtääläisille avautuivat mussalolaisten tavoin niin Kotkan kuin Pietarinkin markkinat. Pyhtääläisten kalat kelpasivat myös venäläisille sumppuveneiden kanssa liikkeellä olleille elävän kalan ostajille, jotka Pyhtään ohelle asioivat myös lännempänä Ruotsinpyhtään ja Pernajan rannikolla. (Hultin 1927, 242)

Mussalolaisten ja pyhtääläisten tavoin eivät ruotsinpyhtääläiset ja pernajalaiset joitakin kalastajia lukuun ottamatta nähneet *sepramatkoja* enää tarpeellisiksi 1880-

luvulla. Heidän kaloillensa avautuivat nyt uudet ja entistä laajemmat markkinat Pietarin (1870) ja Loviisan (1900) ratojen valmistumisen myötä. Osa tuoreista kaloista oli opittu myös toimittamaan Helsinkiin Krimin sodan jälkeisinä vuosina. Ruotsinpyhtäläisten ja pernajalaistan kaloista olivat kiinnostuneet edelleen tukkuostajat Tallinnasta, Suursaarelta ja Lavansaarelta. Paikallisten kalastajien silakkatynnyristä maksettiin 12 markkaa, mutta se myytiin Tallinnassa, Paldiskissa tai Narvassa 40 markalla. (Sirén 1989, 191-192)

Sirénin käsitykset vahvistaa myös Fredrik Forsell, jonka mukaan vaivalloiset matkat Suomenlahden etelärannalle loppuivat Pernajasta 1870–1880-luvuilla. Sen sijaan silakoita alettiin nyt myydä tuoreena virolaisille, suursaarelaisille ja muille saaristolaisille, joilla oli tietyt paikat kalan ostoa ja suolaamista varten. Suuria määriä suolattua silakkaa myytiin Loviisan ja Porvoon kesämarkkinoilla. Näille markkinolla matkasivat kaikki, joilla oli kalaa myytävänä. Vielä 1880–1890-luvuilla veneet oli sijoitettu vieriviereen Loviisan Laivasillan kupeelle kuten oli asianlaita myös Porvoossa. Kalalla oli yleensä hyvä menekki, koska näillä markkinoilla oli runsaasti sisämaan talonpoikia ja kalakauppiaita. Kun Loviisan rata avattiin, paranivat edellytykset kalojen markkinointiin sisämaahan, ennen kaikkea Lahteen. Suolattua ja graavattua kalaa pakattiin vanhoihin sillitynnyreihin ja lähetettiin sisämaan kalojen ostajille. Samalla lailla lähetettiin sisämaahan myös tuoretta silakkaa. Kun moottoriveneet tulivat käyttöön ja tuore kala voitiin nopeasti kuljettaa markkinoille, väheni silakan suolaaminen merkittävästi. Itäisen saariston kalastajat kuljettivat saaliinsa etupäässä Loviisaan, jossa kalastajat pitivät kauppaa. (Forsell 1954, 31).

Ruotsinpyhtäläisten ja pernajalaisten tavoin myös Porvoon pitäjän kalastajien saaliita ostivat niin virolaiset kuin venäläisetkin tukkuostajat paikallisista puhumattaakaan. He lähettivät kalat 1870 valmistunutta Pietarin rataa myöten keisarikunnan pääkaupunkiin. Porvoon pitäjän kalastajilla oli myös Porvoon radan valmistumisen jälkeen helppoa toimittaa saaliit Helsinkiin tai myydä ne Helsingin, Porvoon ja Loviisan syysmarkkinoilla. (Allardt 1928, 572)

Sipoon saariston kalastajaväestön tiedetään kuljettaneen paljon suolasilakkaa Viroon pienillä, tavallisesti 10 lästin (25 tonnia) kantoisilla avoveneillä. Tätä kauppaa oli Arja Rantasen mukaan käyty luultavasti jossakin määrin jo 1700-luvun lopulla, mutta se kasvoi 1809 jälkeen sitä mukaa kun saaristo sai lisää asukkaita. Uudelta maalta Sipoon ja Porvoon pitäjistä tehtiin eniten matkoja kalastajaveneillä Suomenlahden yli. Sipoon saaristosta purjehti keskimäärin 20–30 alusta vuodessa Viroon

kalastissa. Matkat vähenivät kuitenkin 1850-luvulla muun muassa Krimin sodan vuoksi, mutta Sipoon saariston kalastajat veivät suolakalaa Viroon vielä 1860-luvullakin. Veneissä oli tavallisesti viidestä 20 tynnyriin silakkaa tai muuta suolattua kalaa, jotka kalastajat vaihtoivat viljaan. Viron-matkojen vähenemiseen vaikutti tuntuvasti myös Helsingin väestön voimakas kasvu 1830-luvulta lähtien. Tällöin uusmaalaiset kalastajat löysivät uusia markkinoita uudesta pääkaupungista. Arja Rantasen mukaan määränpäänä Virossa oli lähes yksinomaan Saarenmaa. Oletettavimmin sipoolaisten ja Porvoon pitäjäläisten yleisimpänä määränpäänä oli kuitenkin Jägalajoen suu Harjumaalla (Jöelähtme), jota käyttivät juuri uusmaalaiset kalastajat ja jonka merkitys vaihtosatamana väheni oleellisesti juuri 1860-luvulla. (Rantanen-Kuvaja 1994, 59)

Helsingin pitäjässä ammattikalastajat möivät suurimman osan saaliistaan tuoreena jo rannalla. Yleensä puolet silakoista suolattiin tynnyreihin, jotka myytiin tai vaihdettiin viljaan. Kalan ostajia löytyi osin omasta pitäjästä ja osin kauempaa sisämaasta. Perinteinen kauppamuoto oli kalan vaihtaminen viljaan Virossa. Kun vaihdon tiellä oli usein viranomaisesteitä, tarjosi Viapori kalastajille täysin uudet markkinointimahdollisuudet. Helsingin kaupungilla oli omat kalastajansa, mutta kaupungin kasvaessa 1800-luvulla riitti markkinoita myös ympäristön kalastajille. Helsingillä oli viimeistään 1820-luvulta lähtien maistraatin palkkaamia kalanostajia, jotka kiertelivät avoveden aikaan rannikolla ja saaristossa hankkimassa tuoretta kalaa. (Kuisma 1991, 212-215)

11.9. Pietarin vaikutus seprakauppaan

Pietarin synty ja sen laajeneminen olivat heijastuneet läntisen Karjalan ja Kymenlaakson rannikon ja saariston asukkaiden elämänmenoon jo 1700-luvun alkupuolelta lähtien. Eniten se näkyi polttopuun ja suurten harmaakivilohkareiden kuljettamisena Nevan suulle sekä mittavien viljamäärien kuljettamisena sieltä ennen kaikkea kaakkoiseen Suomeen. Kaupan ja purjehduksen määrät kasvoivat samaa vauhtia kaupungin kanssa. Suuret rakennusprojektit – kuten Putilovin metalli- ja asetehtaat – haukkasivat merkittävät määrät suomalaiskiveä, jota tarvittiin seuraavalla vuosikymmenellä merikanaalin ja 1880-luvulla uuden sataman rakentamiseen. Merkittävä rakennuskohde oli myös Kronstadtin linnoitus ja -kaupunki, jonka rakennustyöt

alkoivat 1890-luvulla ja jatkuivat aina I maailmansotaan saakka. (Piispa 2003, 54-55)

Violahtelaisten hyvä menestys graniittimarkkinoilla juontaa juurensa kivienkäsittelyn pitkään historiaan pitäjässä. 1880-luvun lopulta lähtien pietarilaiset rakentajat hankkivat kivensä pitkälti virolahtelaisilta kauppias-urakoitsijoilta, jotka käyttivät kuljettamiseen virolahtelaisten laivureiden aluksia. (Favorin 1992, 115)

Seprakaupan hiipumisen yhtenä syynä Virolahden rantakylissä jo 1880-luvulla voidaan pitää sitä, että kivien louhiminen tarjosi sulan veden aikana rahaa tuottavia töitä, esimerkiksi 1800–1900-lukujen vaihteessa 600 työmiehelle. Urakoiden mittavuudesta kertoo se, että virolahtelainen Matti Kyckling urakoi Pietarin siihen aikaan pisimmän, Troitskille nimetyn sillan.²⁸

Polttopuun vienti Pitkäpaaden kautta oli Pitkäpaaden kautta lastikerroissa mitaten ehdottomasti merkittävintä 1880-luvun puolimaissa ja sen loppupuolella. Vuosina 1885 ja 1887 vietiin virolahtelaisaluksilla Pietariin toista sataa lastia. Viennin kärkipaikoilla pysytteli myös Koivisto. Polttopuun vientitilastoissa näyttäytyvät edelleen Seiskari, Vehkalahti, Säkkipjärvi, Tammio, Lavansaari, Kymi ja Pyhtää. (Taulukko XII:B)

Tuonti Kronstadtista oli kaakkoisen Suomen alusten kohdalla kovin vähäistä. Huippuvuosiksi muodostuivat vuodet 1893 ja 1913, jolloin matkojen ponttimena oli erilaisten kivit tuotteiden vauhdilla lisääntynyt tarve linnoitussaaressa. Paluulastina tuotiin Virolahdelle ruista. Viljan tuonti Pietarista kaakkoiseen Suomeen oli yleistä jo 1700-luvulla seuraavasta vuosisadasta puhumattakaan. Vilja säilyikin Pietarista tulleiden alusten keskeisimpänä lastina 1880-luvulta 1800–1900-lukujen taitteeseen saakka. (Taulukko XIII:B) Pietariin suuntautuneella kaupalla oli erityisesti 1860-luvulta vuosisadan vaihteeseen merkittävä työllistävä vaikutus joissakin pitäjissä. Sellaisia olivat Lavansaari ja Seiskari sekä lähempänä rannikkoa Koivisto, Säkkipjärvi ja Virolahti. Kun Pietariin suuntautunut polttopuun ja kiven vienti oli 1880-luvulla kiivaimmillaan, se työllisti Virolahdella 1887 28 laivuria tai veneenomistajaa. Vajaan kymmenen vuoden kuluttua heidän määränsä oli supistunut jo 11:een. (MMA Ga:3. Ga:6 Pitkäpaaden tullivartioasema. Kuukausi- ja vuositilit 1885, 1895)

Vaikka purjehtiminen Pietariin oli tuottoisaa, eivät kaikki virolahtelaiset laivurit kuitenkaan jättäytyneet yksinomaan Pietarin-suunnan varaan. Vaikka Virolahden

---

²⁸ Troitsko = Sergejevin luostari Zagorskissa Keski-Venäjällä. Perustettu 1337. Sen yhteydessä toimii Moskovan hengellinen akatemia ja seminaari. Troitskin silta vihittiin käyttöön Pietarin 200-vuotisjuhlien yhteydessä 1903.

rantakylät olivat jo 1880-luvulla luopuneet *sepramatkoista*, harjoitettiin niitä edelleen Virolahden saariston kylistä. *Seproille* vietyjen ja muutoin myytyjen suolasilakoiden ohella Viroon vietiin myös polttopuuta ja harmaata kiveä. Esimerkiksi 1887 purjehti Viroon kaikkiaan yhdeksän virolahtelaista laivuria, jotka kaikki kävivät samana vuonna myös Pietarissa. Heidän suolasilakan ja polttopuun vientimatkinsa Viroon ajoittuivat toukokuun lopun ja elokuun alun välille, siis aikaan, jolloin vilkkain purjehtiminen Pietariin ei ollut vielä alkanut. Ahkerin Virossa kävijä Matts Niemelä ehti Kasvo-kaljaasillaan tehdä yhteensä neljä matkaa Suomenlahden eteläpuolelle ja seitsemän matkaa Pietariin. (MMA Ga:3. Ga.6. Pitkäpaaden tullivartioasema. Kuukausi- ja vuositilit 1885)

Kalojen markkinoinnin tehostaminen Pietarissa puhutti kalastajia lähes koko tutkimusjakson ajan. Ensi kertaa probleemaan törmätään 1892, jolloin asiaa käsitellään Suomen Kalastuslehdessä. Lehden mukaan Pietariin tarvittaisiin kala- ja krapukauppa-asiamies, jonka tehtäviä oli lupautunut hoitamaan muuan herra J. Koloff. Asiaan palattiin 1902, jolloin kolmannessa yleisessä kalastuskokouksessa esitettiin kala-kauppa-asiamiestä Paldiskiin, Tallinaan ja Pietarin. Pietarissa sellaiseksi suositeltiin toiminimi Veljekset Seuraa, joka jo harjoitti laajaa tukkukauppaa tuoreilla kaloilla ja joka oli jo ostanut kaloja eri puolilta Suomea. (SKL 1892: 1/6-7; SKL 1902:11/4)

Koska kuoreen talvinen pyynti lisääntyi kaiken aikaa, lähtivät jotkut kalastajat itsekkin Pietariin hankkimaan kaloilleen luotettavaa välittäjää. Siihen asti kalat oli myyty tavallisesti venäläisille tukkuostajille. Kalastajien omatoimista kalojen lähettämistä esitettiin uudelleen 1906, jolloin levottomuudet Venäjällä olivat lähes tyystin katkaisseet sinne suuntautuneen kalakaupan. Pietarin suunta nähtiin tärkeäksi, koska kuoretta ei Suomessa juuri kulutettu. (SKL 1906: 15/1-3)

Kalastusasiamiestä peräänkuulutettiin taas 1907, jolloin sellaista toivottiin Pietarin ohella myös Moskovaan. Toisaalta malttia toivottiin myös suomalaisilta kalastajilta, jotka kutuaikaisella kalastuksellaan laskivat kuoreitten hinnat keväisin aivan mitättömiksi. Siksi Suomen Kalastuslehdessä esitettiin talvisen pyyntikauden jatkoksi kuoreen kutuaikaa rauhoitettavaksi, jotta taas seuraavana talvena voitaisiin lohensukuisia kalaa viedä jälleen Pietariin. (SKL 1909:18/7-9)

Pietarin merkitys kalasaaalien markkinointipaikkana ja Viroon tehtyjä *sepramatkoja* hillinneenä tekijänä käy selville myös 1900-luvun ensi kymmenen lopulla itäisen Suomenlahden kalastajien keskuudessa yleistyneestä ajatuksesta, että "talvikalastus se kuitenkin on, jolla maksetaan *seiluu- ja rospuuttovelat*. Taustaa ajatukselle saa-

daan myös vuoden 1909 vientiluvuista, jotka koskevat Karjalan kannasta ja sen tulliasemia. Niiden mukaan vuoden 1909 tammi–huhtikuun välisenä aikana vietiin niin maitse kuin meritsekin Pietariin yhteensä 1 487 554 kiloa silakkaa ja 309 484 kiloa kuoretta. Määrällisesti silakkaa vietiin reilut kolme kertaa kuoretta enemmän, ja myös kalojen rahallinen arvo oli kutakuinkin samassa suhteessa. (SKL 1911: 20/9-10)

12. SEPRAKAUPAN KEHITYS VIROSSA

12.1. *Markkinointi ja kaupan volyyymi*

Vielä 1800-luvun loppupuolella olivat Viron silakkamarkkinat varsin hyvin suomalaisten käsissä. Itäisen Suomenlahden kalastajien kannalta tilanne ei kuitenkaan ollut tyydyttävä, vaan uusia markkinointimahdollisuuksia etsittiin kaiken aikaa.

Suomen Kalastuslehden mukaan itäisellä Uudellamaalla ja eräissä paikoin Viipurin läänin saaristoa oli kalastusta harjoittava väestö pyrkinyt saamaan 1890-luvulla aikaan suolasilakan vientiä Tallinnaan ja Paldiskiin. Sitä oli siihen asti harjoitettu perin vähässä määrin eikä se tapa, jolla silakoita suolattiin, ollutkaan omiaan edistämään tätä vientiä. Itäosissa saaristoa silakat suolattiin näet melkein joka paikassa suuriin sammioihin eikä määrätyn suuruisiin astioihin – tynnyreihin, puolikkaisiin, nelikkoihin ja kahdeksannen osan tynnyreihin, niin kuin asian laita oli länsisaaristossa. Myöskin kalan perkaamis- ja valmistamistavoissa lienee ollut suuria puutteita. (SKL 1892:1/15

Koska suotavaa on, että Räävelistä saataisiin menekkipaikka sanotulle kalalajille, joka myöskin Itä-Uudellamaalla on kalastajain paraana tulolähteenä, on seudun maamiesseura pitänyt tointa saadakseen kalastajain mielet kiintymään järkipäisempään menettelytapaan silakan suolaamisessa ja antanut herra D. Reuterille toimekseen antaa opetusta suolaamistavassa.

Suomen Tallinnan kauppa-asiamiehen Ernst Stündelin mukaan on silakkaa tullut siihen asti (1892) enimmäkseen Ahvenanmaalta ja Länsi-Uudeltamaalta. Itä-Uusimaa ja Viipurin lääni ovat siihen saakka tuoneet ainoastaan vähäpätöisiä määriä, melkein yksinomaan rivittämätöntä tavaraa, joka sitä paitsi on ollut koko lailla huonompaa kuin Lounais-Suomesta ja Ahvenanmaalta tuotu, ja taitaa vielä mennä monta vuotta, ennen kuin Itä-Uudenmaan ja Viipurin läänin silakan onnistuu saada menekkipaikka

Räävelistä tahi Padtiskista. Stündel korostaa edelleen, että puhtaus, säännöllisyys, rehellisyys silakan laittamisessa ja vahvat hyvät astiat ovat menestymisen ehto. (SKL 1892:1/5)

Kovin paljon ei asiassa liene tapahtunut seuraavan 15 vuoden aikana, koska Aaro Pitkänen kritisoi 1906 Suomen Kalastuslehdessä kovin sanoin niin itäisen Suomenlahden kalastajien silakan käsittelytapoja kuin säilytysastioitakin. Suolauksessa oli Pitkäsen mukaan käytettävä isoja tiinuja tai sitä varten rakennettuja laareja, joihin kalat voitaisiin helposti suolata ilman kalojen liiallista kääntelemistä. Heti kun kala olisi tarpeeksi suolaantunut, olisi se pakattava toiseen pienempään astiaan. Pitkänen näki korjattavaa myös suolasilakan pakkaustavoissa. Hänen mukaansa silakoita ei saanut sulloa astioihin sikin sokin. Kalastajien tuli Pitkäsen mielestä hankkia uusia, ajanmukaisia astioita, jotka vanhoja siistimpinä vastaavat ajan vaatimuksia. Vanhat silliastiat eivät kelvanneet, vaan astioita tuli olla monta kokoa asiakkaan halujen mukaan. (Pitkänen 1906: SKL 1906:15/7-12)

Pitkänen hämmästeli 1906 sitä, että itäisen Suomenlahden kalastajat eivät olleet saaneet aikaan uusia $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ ja $\frac{1}{8}$ tynnyrin kalan säilytysastioita, vaikka houtskarilainen kalastaja Mathias Samuelsson oli käynyt heitä niiden tekoon perehdyttämässä Kalastusyhdistyksen kustannuksella muutama vuosi sitten. Samuelsson antoi opastusta aina Koivistoa myöten, ja hänellä oli parisenkymmentä oppilasta. Pitkänen arvelikin, että tämä johtui kalastajaväestön erilaisista elintavoista. Läntisessä saaristossa oli hänen mielestään aikaa kala-astiaain valmistamiseen, mutta itäisessä saaristossa aika kuluu muihin tehtäviin kuten maanviljelystöihin ja rahan ansaitsemiseen muualla kuin kotipaikkakunnalla. (Pitkänen 1906: SKL 1906:15/7-12)

Pitkänen puhui hartaasti myös kalastajien osuustoiminnan puolesta.

Jos eivät kalastajat aivan heti ala tuntea osuustoiminta aatteen suurta hyötyä taloudellisen tilansa turvaamiseksi, on aivan itsestään selvä, että kalastajat kulkevat loppuansa kohden. Emme tarvitse muuta, kun silmäillä jonkun saaristokylän asukasluetteloon, niin me varmasti huomaamme että kalastusasiat ovat lähteneet kulkemaan huimaa vauhtia perikatoaan kohden. Ja tähän on luonnollisena syynä se, että kalastus ei tällaisena ollen saaristolaisille kannata, vaan täytyy, kellä vaan siihen suinkin löytyy tilaisuutta, turvata ja etsiä muita ammattialoja.

Syyt minkätähden kalastus ei saarelaisilla tällaisenaan kannata ovat monet, mutta me tahdomme vain muutamiin niihin kajota. Kalojen tuntuva väheneminen, kalakauden huononeminen Virossa ja suolakalan tuntuvasti vähempi kulutus sekä omassa maassa että Virossa, ovat pääasiallisimmat syyt, mitkä ovat johtaneet kalastajat taloudelliseen ahdinkotilaan. (Pitkänen 1907. SKL 1907:16/4-6)

Ripeät toimet olisivatkin olleet tarpeen, mikäli suolasilakan menekkiä Virossa olisi haluttu parantaa. Näin siksi, että silakka(vaihto)kaupat eivät Aaro Pitkäsen mukaan enää (1905) ollenkaan vastanneet entisaikaisia kauppoja ja nykyajan vaatimuksia. Aikaisemman vaihtokaupan kautta kalastajat olivat saaneet silakalleen melko lailla paremmat hinnat kuin rahakaupalla kotimaassa. Varovaisimmatkaan kalastajat eivät olleet voineet aavistaa silakan menekkiin äkkinäistä huonontumista vuosina 1904 ja 1905. (Pitkänen 1906: SKL 1906:15/7-12)

Pitkäsen mukaan äkkinäisen käänteän Viron silakkakaupoissa oli saanut aikaan Viron kalastajien suuri edistyminen kalastuksessa.

Viron kalastajat saavat nykyään arvaamattoman runsaasti kaloja, ja näyttää siltä, että he tulevat ennen pitkää kokonaan tyydyttämään Viron silakkatarpeen. Tästä ovat kaksi viimeistä vuotta todistuksena. Vaikka meidän kalastajamme ovat vuosi vuodelta vieneet yhä vähemmän ja vähemmän silakoita Viroon, ei niitäkään ole saatu siellä myydyksi. Vuonna 1904 täytyi Suomen kalastajain tuoda Virosta kolmas osa silakoi-taan myymättä takaisin. Syksyllä tosin saatiin kevätsilakastakin korkeat hinnat, vuosi 1905 oli edellistä vieläkin musertavampi. Kevätsilakka ei käynyt Virossa kaupaksi ke-väällä eikä syksyllä. Onkin varmaa, että Viron silakkamarkkinoista on vähitellen luo-vuttava ehkä kokonaan. (Pitkänen 1906:SKL 1906:15/7-12)

Sama tahti jatkui edelleen 1906, jolloin kevätsilakat kävivät Virossa jälleen hyvin huonosti kaupaksi ja erittäin alhaiseen hintaan. Aaron Pitkäsen mukaan toiset kalas-tajat päättivät käyneensä viimeisen kerran Virossa, jos ajat eivät tuosta paranisi. Silakan hinnat olivat alhaiset myös Suomessa, ja niinpä Pitkänen näkeekin ainoaksi hintoja korottavaksi keinoksi sillitullin korottamisen. (Pitkänen 1906: SKL 1906:15/7-12)

Vuoden 1906 syksy näytti kuitenkin suomalaiskalastajien kannalta paremmalta kuin vuosiin. Itäisellä Suomenlahdella saatiin *hiuekalaa*, hyvin rasvaista silakkaa, jota pyydetään elokuun alusta syyskuun loppuun, enemmän kuin miesmuistiin. (Pitkänen 1906, SKL 1906:15/1-3) Virossa suolasilakka kävi erittäin hyvin kaupaksi ja korkeaan hintaan. Kun keväällä silakkatynnyristä saatiin 3–4 ruplaa, oli hinta syyskalasta nyt 12 ruplaa. Vaihdettaessa saatiin keväällä silakkamitasta 1 ½ mittaa, syksyllä taas 2 ½ mittaa. Pitkäsen mukaan jyviä saatiin Virossa syksyllä 1906 niin runsaasti, että leivästä ei tullut useallekaan mitään puutetta. Niinikään rahaa vastaan myytiin sekä Virossa että Suomessa enemmän silakoita kuin koskaan ennen. Parhaiten onnistu-nut venekunta sai syyskalastuksessa 25 tynnyriä silakkaa, "josta syyshinnoilla tulee sekä leipää että rahaa joltisenkin summa". Syyksi suomalaiskalan hyvään menekkiin

Pitkänen näki se, ettei Viron rannikolta saatu tuona syksynä lainkaan silakkaa, kun taas maanviljelijän sato oli hyvä. Pitkänen piti hintojen nousua kuitenkin vain tilapäisenä ilmiönä, jonka varaan itäisen Suomenlahden kalastaja ei voi tulevaisuuttaan rakentaa. (Pitkänen 1906: SKL 1906:15/7-12; Pitkänen 1907: SKL 1907:16/4-6)

Seuraavan vuoden (1907) *kevätviroon* valmistauduttaessa eivät itäisen Suomenlahden kalastajien odotukset olleet kovinkaan korkealla. Viron rannikon kalastajat saivat näet kevätkesän kuluessa varsin runsaasti silakkaa, josta syystä silakkatynnyri maksoi Virossa vain neljä ruplaa. Tästä syystä useat suomalaiskalastajat olivat vähentäneet tuntuvasti kevätisen kutusilakan pyyntiä osan lopettaessa sen kokonaan. Monet eivät lähteneet lainkaan *kevätviroon*, toiset taas veivät sinne paljon vähemmän kalaa kuin mihin saalis olisi antanut mahdollisuuksia. Tästä syystä Suomesta vietiinkin nyt selvästi vähemmän silakkaa Viroon kuin aikaisemmin. Siitä seurasi, ettei kalastajien tarvinnut tuoda Virosta silakoita takaisin niin suuria määriä kuin edellisinä vuosina, eikä saatu hintakaan ollut aivan mitätön. Takaisin ei silakkatynnyreitä tarvinnut tuoda itse asiassa lainkaan, vaan silakkaa olisi voitu myydä enemmänkin. Silakkatynnyristä maksettiin seitsemästä kahdeksaan ruplaan, Rakveren markkinoilla jopa 10 ruplaa. Vaihtokaupassa taas silakkatynnyristä saatiin 1 ½–2 tynnyriä rukiita. Silakan hyvään menekkiin ja korkeaan hintaan vaikutti tuona kevätkesänä sillin harvinaisen kova hinta. Pitkäsen mukaan ei kevätisilakalla voinut paljon korkeampaa hintaa odottaakaan, ellei vanhoja suolaamistapoja muutettaisi. (Pitkänen 1907: SKL 1907:16/7-9; Pitkänen 1908: SKL 1908:17/10-11)

Silakoiden vienti Viroon jatkui myös syksyllä. Vaikka myrsky ajoi kaikkiaan viisi suursaarelaisjahtia maalle Kundan satamassa, kävi silakan kauppa kuitenkin erinomaisesti Viron satamissa. Viljalla ja rahalla ostajia oli erittäin paljon ja hintakin oli hyvä. Vaihdettaessa sai silakkatynnyristä kahdesta kolmeen ruistynnyriä ja rahalla myytäessä 12–14 ruplaa, siis paremmin kuin 1906. Kalastajien kerrottiin olleen erittäin tyytyväisiä kauppoihinsa. (SKL 1907:16/4-6)

Myös seuraavan vuoden (1908) kevätkesällä jätti moni itäisen Suomenlahden kalastaja menemättä *kevätviroon*, koska he pelkäsivät huonoa kaupankäyntiä. Tämä vuosi onnistui kuitenkin niin hyvin, että ne, jotka olivat jo luopuneet Viron kaupoista, aikoivat jälleen seuraavana kesänä (1909) lähteä Viron kalamarkkinoille. Vuoden 1908 *kevätvirossa* suomalaiskalastajat saivat täydestä silakkatynnyristä 1 ½ tynnyriä ja *syysvirossa* 2 ½ täyttä tynnyriä rukiita. Rahakaupassa tynnyrin hinta oli keväällä kahdeksasta yhdeksään ruplaan, syksyllä taas 13–14 ruplaa. Pitkäsen laskelmien

mukaan, jos suomalainen venekunta sai keväällä 12 ja syksyllä 15 tynnyriä silakkaa, kertyi niistä Suomessa myytynä tuloa 468 markkaa. Mikäli vastaava määrä saatiin kaupaksi Virossa, nousivat tulot 765 markkaan. Pitkänen arveli vuoden 1908 Viron hintojen taustalla olleen sen, että Viron kalastajat olivat miltei poikkeuksitta alkaneet savustaa saaliinsa ja kaupitella niitä pitkin Viroa. Silakan kysyntä oli Virossa niin suurta, että suomalaiselle suolasilakallekin löytyi taas markkinoita. (Pitkänen 1909: SKL 1909:18/1-3)

Suolasilakan hyvä menekki Suomenlahden eteläpuolella näyttää jatkuneen myös seuraavana vuonna (1909). Suomen Kalastuslehden mukaan sekä silakan menekki että sen hinta olivat tuona vuonna hyviä. Kalat loppuivatkin jokaisella myyntipaikalla kesken. Tynnyriltä maksettiin syyssilakasta 2–2 ½ täyttä rukiita, rahassa taas 10–12 ruplaa. (SKL 1909:18/7-9)

12.2. Virolaisten oman kalastuksen merkitys

Vironmaan kuvernementin alueella lasketaan pyydetyn ja suolatun 1800-luvun alkupuolella noin tuhat tynnyriä (100 000 kiloa) silakkaa. Vaikka alueelle tuotiinkin kaiken aikaa englantilaista silliä, kuljetettiin sinne kuitenkin esimerkiksi 1835–1838 välisenä aikana vuosittain keskimäärin 966 000 kiloa suolasilakkaa Suomesta. Tästä määrästä ohjautui viroon perinteisten *sepratatamien* kautta vajaat 400 000 kiloa (388 000 kiloa) suolasilakkaa. (Oras 1982, 14-15; Kaukiainen 1970b, taulukko V:4; Luts 1969, 304-305)

Koska viron rantavedet eivät antaneet tarpeeksi saalista, lähtivät Vormsin ja Hii-denmaan talonpojat joka vuosi kalastusretkelle Pärnunlahdelle ja Virumaan talonpojat Suomen rannikolle ja saaristoon silakkaa pyytämään ja vaihtamaan silakat leipäviljaan, jota myös ostettiin. Virolaisten kalastusretkistä on tietoja jo 1550-luvulta. 1880-luvulle jatkuneita matkoja tehtiin kaikkein lännimpänä Neeme-kylästä entisestä Jöelähtmen pitäjästä sekä itäisimpänä Kalvi-Koogun alueelta Viru-Nigulan pitäjästä. (Melander 1931, 23; Luts 1960, 149-150)

Vaikka virolaisten kalastusretkiä Suomessa valottavaa tullimateriaalia ei ole kovin paljon, osuu se ajallisesti kuitenkin ratkaisevaan vaiheeseen, aikaan jolloin retket alkoivat harveta päättyäkseen tutkimusalueen osalta kokonaan 1889. Kun vuoden 1868 keväällä Haapasaaristossa kalasti kaikkiaan 277 virolaista 49 aluksella,

putosi alusten määrä syksyllä jo 27:ään. Vielä 1881 virolaisalusten määrä ylsi 26:een, mutta 1888 ja 1889 aluksia oli enää kolme ja seitsemän. Kun virolaisten kalastus Haapasaaristossa lakkasi vuoteen 1889, oli se Virolahden edustalla päättynyt jo liki 10 vuotta aiemmin eli 1876. Vilkkaimpana kalastusvuonna 1868 virolaiset saivat saalista 40 000 kiloa keskimääräisen saaliin ollessa kuitenkin 20 000–30 000 kiloa. Kalastajaa kohden silakkaa kertyi hyvänä vuonna kuusikin tynnyriä, kun taas huonona vuotena jouduttiin tyytymään puoleen tynnyriin. (Taulukko XI)

Suomessa kävijöiden joukossa oli monenlaista joukkoa. Esimerkiksi rannan talonpojat kävivät Suomessa vain peltotöiden välillä pyytämässä perheelleen vuotuiset suolasilakat. Yllä mainitut saaliit merkisivät sitä, että osa niistä jäi yli oman tarpeen. Siksi Viron rannan kalastajat ja tilattomat myivät saaliinsa jo Suomessa ylösostajille tai suolasivat kalat viedäkseen ne Virossa esimerkiksi Viitnan tai Rakveren markkinoille. Suomeen suuntautuneesta vaelluspyynnistä luopumiseen löytyy monia syitä. Yksi syy piilee peltojen viljelyn tehostumisesta, joka oli seurausta edellisellä vuosikymmenellä alkaneesta talojen omaksi ostamisesta. Viimeisinä aikoina käytiin Suomessa vain siksi, että sitä kautta kyettiin löytämään töitä. Kun matkat Suomeen loppuivat esimerkiksi Haljalasta, johtui sen siitä, että väki löysi töitä omalta paikkakunnalta. (Luts 1960, 155-156)

Hyvin keskeinen syy Suomeen suuntautuneen vaelluspyynnin loppumiseen piili pyyntivälineistön kehittämisessä. Puuvillaverkot ja syvän veden rysät yleistyivät 1870- ja 1880-luvuilla, jonka jälkeen entistä suuremmat saaliit olivat mahdollisia myös Viron rannikolla. Verkot kudottiin nyt 70–75 silmää korkeiksi ja 10–12 syltä pitkiksi. 1800-luvun loppukymmeneniä alettiin verkkoihin tarvittavaa puuvillalankaa ostaa kaupasta, ja tuota pikaa käyttöön saatiin myös tehtaissa valmistetut liinat. Kalaverkkojen teollinen valmistus alkoi Tallinnassa 1889, siis samana vuonna, jolloin virolaiset tekivät viimeiset laajamittaiset kalastusretket Suomen puolelle. Viron rannassa pysymiseen vaikutti edelleen se, että kaloja voitiin markkinoida nyt entistä paremmin Pietari–Tallinna-rautatie valmistumisen jälkeen niin Pietariin kuin kasvamaassa oleviin teollisuuskeskuksiin kuten Narvaan, Tallinnaan ja Pärnuun. Suomessa käyntien tarvetta vähensi edelleen se, että pitkin Viron rannikkoa alkoi 1860-luvulta lähtien syntyä eri kokoisia kalanjalostuslaitoksia, joista esimerkiksi Harassa toiminut työllisti reilut 300 ihmistä. Pitkälti niiden ansiosta ammattikalastajien määrä kasvoi suhteessa Suomessa kävijöihin. (Luts 1960, 155-157; Oras 1982, 23-24)

Alue, jolta lähdettiin Suomeen kalaan, ei ole varsinaista perinteistä *seprakauppa-alueetta*. Suomalaiset kävivät sen länsiosissa kuten Jöelähtmessä seprakaupalla vielä 1860-luvulla, mutta *seprakaupan* keskus oli jo tuolloin siirtynyt läntiselle Virumaalle. Kun otetaan vielä huomioon viimeisinä vuosikymmeninä Suomesta vaelluspyynnistä tuodut saaliit, ei virolaisten kalastus Suomen vesillä muodostanut suomalaisille min-käänlaiseksi kilpailijaksi. (Taulukko XI; Luts 1960, 149-150)

Mielenkiintoista kyllä, virolaisten vetäytyminen Suomen vesiltä ajoittuu 1880-luvun lopulle eli aikaan, jolloin suomalaisten niin *seprakaupalla* kuin muutoinkin Viroon viemät suolasilakamäärät olivat huipussaan. Kyse ei ollut kuitenkaan tilan loppumisesta markkinoilta, vaan siitä, että hyvien kalavuosien suomalaissaaliit opposivat virolaisen kalan kanssa hyvin kasvaville ja monipuolistuville virolaisille markkinoille. (Oras 1982, 15-24)

12.3. Yhteenveto

Itäisen Suomenlahden kalastajat eivät olleet 1800-luvun lopulla tottuneet viemään silakkatynnyreitä Tallinnan ja Paldiskin markkinoille, koska *seprakaupalla* saatiin silakasta parempi tulo kuin rahakaupalla kotimaassa tai Virossa. Kun suolasilakan kulutus kuitenkin väheni tuntuvasti 1800–1900-lukujen vaihteessa, oli käännyttävä Tallinnan ja Paldiskin markkinoiden suuntaan. Pyrkimykset eivät juuri onnistuneet, koska kalastajat eivät myötäilleet muuttuneiden markkinoiden vaatimuksia. Kun läntisellä Suomenlahdella ja Turun ja Ahvenanmaan saaristossa silakat ladottiin huolellisesti eri suuruisiin astioihin, selvisi itäisen Suomenlahden kalastajat silakkansa pääsääntöisesti sen kummemmin latomatta suuriin astioihin, useimmiten tynnyreihin.

1900-luvun alkuvuosina silakkakauppa Virossa alkoi käydä suomalaisten kannalta tuskaiseksi. *Kevätvirossa* kevään laihat silakat menivät entistä huonommin kaupaksi, joten monet *sepra-alueen* kalastajista päättivät jättää keväiset matkat Viroon sikseen. Kun sitten yhä tuottoisammaksi kehittyvä virolaisten oma kalastus huonon kalavuoden takia jonakin vuonna ontui, alkoivat suomalaiset suolasilakat taas 1900-luvun ensi kymmenen toisella puoliskolla taas kelvata. Osa suomalaiskalastajista oli kuitenkin jo ehtinyt luopua kalastajan ammatista ja siirtyä Kymenlaakson ja Viipurin tienoon teollisuuslaitoksiin palkkatyöhön.

Virolaisten kalastusperinteessä mielenkiintoinen ilmiö on vaelluspyynti, jota harjoitettiin itse asiassa pitkin Viron rannikkoa, Peipsillä sekä länsirannikon saarilla. Suomalais-virolaisten kosketusperheeseen kuuluu vaelluspyynti, jota virolaiset harjoittivat kevään ja syksyin Viipurin läänin ja Uudenmaan rannikolla sekä saarilla. Ilmiö tunnetaan varmuudella jo 1500-luvulta, mutta kaiken todennäköisyyden mukaan se juontaa juurensa jo esihistoriallisen ajan lopulle.

Viimeiset pyyntiretket tehtiin Virolahden edustalle 1870-luvulla ja Haapasaaristoon seuraavalla vuosikymmenellä. Pyyntiretket, joilla hankittiin talven silakat perheelle sekä käteistäkin, päättyivät samaan aikaan, kun teollisesti valmistetut pyyvälineet mahdollistivat entistä paremmat saaliit myös Viron rannikolla. Monien kalanjalostuslaitosten Virossa oli kalastajien suurilla saaliilla helppo hankkia käteistä ja lunastaa sillä itselleen oma tila. Näin aikaa ei riittänyt enää lähteä kalaan Suomen puolelle.

13. NÄIN SE TAPAHTUI

Puruveden muikunkalastusta tutkinut Jukka Pennanen määrittelee omavaraistalouden taloudellisen arvon riittäväksi, kun se tuottaa tuloja välttämättömyystarpeisiin, joita ei saada omasta taloudesta. (Pennanen 1979, 236.)

Tämän määritelmän täyttää hyvin suomalais-virolainen *seprakauppa*, jonka peruseriaate oli oman ylituotannon vaihtaminen toisen ylituotantoon. Koska Suomen vedet tuottivat silakkaa Viron vesiä paremmin ja Viron pellot taas Suomen peltoja paremmin, oli toisen ylijäämän vaihtaminen toisen ylijäämään luontevaa ja järkevää.

Vaihtokauppaan pidättäytymisessä oli myös omat riskinsä. Aina ei rukiista syntynyt ylijäämää Suomenlahden eteläpuolella. Kun virolaiseen viljaan luotettiin liikaa Suomessa, jäi oman viljelyn kehittäminen Kymenlaaksossa ja laajemminkin kaakkoisessa Suomessa lapsenkenkiin. Tämä aiheutti joskus nälänhätää, josta ei kuitenkaan kärsitty itäisen Suomenlahden rantamilla. Jos viljaa ei saatu joskus Virosta, oli sitä 1700-luvulta lähtien saatavissa Pietarista.

Ainakin jo 1300-luvulta lähtien harjoitettu suomalaisten ja virolaisten keskinen suolasilakan ja viljan vaihtokauppa, *seprakauppa* alkoi hiipua 1850- ja 1860-luvuilla Pernajassa, Porvoon maalaiskunnassa, Sipoossa ja Helsingin pitäjässä. 1870-luvulla

näin tapahtui Koivistolla, seuraavalla vuosikymmenellä Virolahden rantakylissä, Kymin Mussalossa ja Kuutsalossa sekä Pyhtäällä ja Ruotsinpyhtäällä.

Seprakauppa jatkui I maailmansotaan saakka Virolahden saaristokylissä, Vehkalahden Tammiossa ja Kymin Haapasaarella sekä Suomenlahden ulkosaarilla, varsinkin Suursaassa ja Tytärsaassa. Virolahdelta tehtiin viimeinen varsinainen *sepramatka* 1924, ja Haapasaari ja Tammio jäivät pois *seprakauppatoiminnoista* 1920-luvun viimeisinä vuosina. Tuolloin loppusysäyksen luopumiselle antoivat kaksi perättäistä saaliskatovuotta 1927 ja 1928. Tapaa yritettiin elvyttää 1936 ja 1937 mutta tuloksetta. Viimeisinä *sepravirossa* kävivät tytärsaarelaiset, joiden kevään 1939 *sepramatka* Mahuun jäi seprakaupan yli 700-vuotisessa historiassa viimeiseksi.

Alamäki *seprakaupassa* alkoi tutkimusalueella itäisen Uudenmaan ja Kymenlaakson rannikolla ja lähisaarilla itse asiassa jo 1880–1890-lukujen taitteessa. Se näkyi aluksi Virolahden, Vehkalahden, Kymin ja Pyhtään rannikkokylien jättäytyessä pois *sepramatkoilta*, mutta samanaikaisesti *sepra-aktiivisuuden* vähenemisenä muillakin tutkimusalueen *seprapaikkakunnilla*.

Alamäki näkyi ensiksikin siinä, että *sepramatkoille* lähteneiden alusten määrä väheni tuntuvasti 1890-luvun alkupuolelta lähtien. Vaikka matkalle lähdeittiinkin nyt entistä isommilla aluksilla, pienenivät Vieroon vietävät suolasilakkamäärät kaiken aikaa tultaessa kohti I maailmansodan vuosia. Samanlainen alamäki oli edessään myös perinteisen *sepra-artikkelin* rukiin kohdalla, jonka tuontimäärät kutistuivat aikavälillä 1888–1915 kymmenesosaan 340 000 kilosta.

Se, että Suomenlahden pohjoisrannan kalastajat 1890-luvun alusta lähtien vähenivät *sepraviroon* vietävän suolasilakan määrää, ei merkinnyt kuitenkaan *sepramarkkinoilla* tapahtuneen kokonaisvaihdon supistumista ennen I maailmansotaa. Niinpä *sepravaihtoon* vietiinkin 1890-luvulta lähtien varsin tasaisesti vuosittain noin 500 tonnia suolasilakkaa ja saatiin vastineeksi vakaa määrä ruista. Tämä selittyy sillä, että Suomenlahden ulkosaarten kalastajien saaliit olivat pyyntivälineiden kohenemisen takia 1880-luvulta lähtien kasvussa. Heidän *sepraviroon* tuomansa lisäsaalis pystyi täyttämään ne aukot, jotka Suomenlahden pohjoisrannan kalastajien suuntautuminen toisaalle oli jättämässä.

Seprasadamiin vietyjen silakkamäärien stabiilisuutta ei horjuttanut myöskään se, että virolaiset kävivät keskiajalta lähtien aina 1880-luvun lopulle saakka joka kevät ja syksy pyytämässä silakkaa Suomen puolelta Suomenlahtea. Suomeen lähdeittiin kyläkunnittain läntiseltä Virumaalta ja itäiseltä Harjumaalta eli paikkakunnilta, joissa

ei enää 1860-luvun jälkeen harjoitettu suomalais-virolaista *seprakauppaa*. Virolaisten kalastus Suomen vesillä ei vaikuttanut *seprakaupan* tilastoihin siksi, että he kalastivat silakkaa valtaosaltaan omiksi tarpeikseen, eikä saaliita oltu tarkoitettu myyntiin.

Virolaisten viimeiset silakan sesonkipyyntimatkat Suomeen tehtiin 1880-luvun lopussa. Tuon jälkeenkin virolaisia kävi kalastamassa Suomen puolella yhdessä suomalaisten kanssa, mutta tällöin oli kyse ainoastaan suomalaisten palkollisiksi yli lahden matkanneista nuorista miehistä ja naisista.

Virolaisten pyynti Suomen puolella päättyi samoihin aikoihin, kun kalastusvälineet tai niiden osat hankittiin Virossa jo kaupasta tai suoraan tehtaasta. Uudistunut pyydyskanta merkitsi parempia saaliita, joiden pyytäminen siirtyi yhä enemmän ammattikalastajien kaiken aikaa kasvavalle joukolle. Suurentuneista saaliista ei ennen I maailmansotaa ollut uhkaa perinteiselle *seprakaupalle*, eikä muukaan silakkakauppa näytä tilastojen valossa juurikaan kärsineen kalastuksen ja saaliiden lisääntymisestä Suomenlahden etelärannalla. Kehitys kulki näet siihen suuntaan, että Kymenlaakson rannikon ja lähisaarten kalastajien tuotteiden myynti väheni Virossa, mutta ulkosaarilta saatiin Viroon uppoamaan entistä suurempia silakkamääriä.

Ulkosaarten kalastajien saaliiden lisääntyminen näkyi siinä, että Suomen suolasilakan kokonaisvienti Viroon pysytteli I maailmansodan vuosiin varsin vakaasti muutamassa miljoonassa kilossa pienentyen vain hiukan maailmansodan kieltoja täynnä olleiden vuosien aikana. Kun sitten Venäjän raja sulkeutui, aiheutti se heti selvän notkahduksen Suomen silakan-viennissä Viroon. Osa tästä johtui siitä, että ennen rajan sulkeutumista osa Suomesta viedystä silakasta ohjautui Viron kautta Pietariin ja Moskovaan. 1920-luvun vuodet aivan vuosikymmenen lopulle saakka olivat vaikeita silakan vientiä ajatellen pahimpien vuosien viennin jäädessä sataan tonniin. Uusi ylämäki alkoi ennen 1930-luvun puoltaväliä, ja parhaimmillaan vuotuisen vienti ylsi liki kahteen miljoonaan kiloon. Taustalla oli Viron kehittynyt kalanjalostus, jonka tarpeita oman maan kalastajat eivät jokaisena vuotena pystyneet tyydyttämään.

Sepramatkojen hiipumisen voisi ajatella johtuneen yhdeltä osaltaan siitä, että Suomenlahden pohjoisrannalta ja lähisaarilta käytiin useita kertoja vuodessa Virossa muillakin kuin *sepramatkoilla*. Vilkkaimmillaan tällaiset matkat olivat 1880-luvun lopulla, jolloin Pitkäpaaden ja Haapasaaren kautta tehtiin Viroon vuosittain noin 200 muuta kuin *sepramatkaa*. Seuraavalla vuosikymmenellä matkojen määrä kuitenkin väheni alle sadan ja 1910-luvun alussa jo alle 40:n.

Tärkein syy näille matkoille lähtöön oli polttopuun vienti, jossa tarkoituksessa tehtyjen matkojen määrä pysytteli I maailmansotaan saakka varsin vakaana. Suolasilakkaa vietiin näillä matkoilla 1880-luvun lopulla noin neljännes *sepraviennistä*, mutta kyseisten matkojen määrä väheni jo seuraavalla vuosikymmenellä kymmeneen kuntaan. Tästä johtuen voidaan todeta, että *sepramatkojen* lisäksi tehtyjä kauppatarkoituksella Vieroon ei voida pitää *sepramatkojen* merkitystä heikentäneenä tekijänä.

Seprakauppaa harjoittaneiden kalastajien toimeentuloon alkoi tulla jo 1700-luvulla lisäaineita purjehduksesta Pietariin. Sinne vietiin polttopuuta, kiviä ja 1860-luvulta lähtien talvisin myös kalaa. Paluulastina kuljetettiin etupäässä viljaa, mutta lastikirjoista löytyy sen ohella laaja valikoima ihmisten arkipäivässä tarpeellisia tuotteita ravintoaineiksista käyttötavaroihin.

Yksi syy *seprakaupan* hiipumiseen on se, että erityisesti Virolahdella lisäansioita saatiin 1800-luvulta I maailmansotaan kivien louhinnalla. Kalastajien omavaraistalouden pohjautunut toimeentulokokonaisuus alkoi kuitenkin 1800-luvun lopulla murtua myös toisella tavalla, kun eteläisen Kymenlaakson teollisuuslaitokset houkuttelivat kalastajia ”varmemman” tilipussin perään teollisuuspaikkakunnille.

Siihen, että *sepramatkoilta* jättäytyttiin Koivistolla, Virolahden rantakylissä, Kotkan seudulla, Pyhtäällä sekä itäisellä Uudellamaalla jo 1880–1890-lukujen taitteeseen mennessä, on useita selityksiä. Esimerkiksi yllä kuvattu Pietarin imu oli kenties Helsingin pitäjää ja Sipoota lukuun ottamatta yksi sellainen tekijä, joka oli syömässä *seprakaupan* suosiota koko tuolla laajalla rannikkoalueella.

Suurin vaikutus Pietarilla lienee ollut Koivistolla, jonka merenkulusta 1800-luvun loppupuolella suurin osa suuntautui nimenomaan Nevan suulle. Sinne vietiin polttopuuta, kiveä, hiekkaa ja kaloja, ja paluulastina oli useimmiten viljaa. Koska miehet työllistyivät seiluukauden ajan aluksilla, ei enempää *kevät-* kuin *syysviroonkaan* ollut enää aikaa eikä aihetta. Koivistolla työllistävä tekijä oli edelleen Itämeren-purjehdus, jonka laskettiin tuottavan enemmän kuin vaihtokauppa Virossa.

Virolahden rantakylissä vuotuiset *sepramatkat* jäivät pois käytännöstä samoihin aikoihin Koiviston kanssa eli 1880-luvulla. Myös Virolahdella miehiä työllisti Pietarin-purjehdus, jossa lastina olivat samat tuotteet kuin Koivistollakin. Virolahdella merkittävänä lisänä oli, kuten jo aiemmin mainittiin, kivien louhinta ja sen tuotteiden laivaus Pietariin. Kun tiedetään Virolahden kiviteollisuuden työllistäneen 1890-luvulla parhaimmillaan reilut puolentuhatta miestä, on selvää, että osa kivityöläisistä oli entisiä *sepramatkalaisia*.

Virolahdella purjehdus Pietariin oli vilkkaimmillaan 1880–1890-lukujen vaihteessa. Alusmäärissä mitaten se kuitenkin hiipui siitä alkaen virolahtelaisten keskittyessä lähes yksinomaan arvokkaan harmaan kiven louhintaan ja kuljettamiseen meritse Pietariin. Paluulastina virolahtelaisaluksilla oli ennen kaikkea ruisjauhoja mutta kaikkia muitakin kulutushyödykkeitä alueen kauppiaalle.

Koska *seprakauppa* ja purjehdus Pietariin hiipuivat Virolahdella samoihin aikoihin, ei syyn vierittäminen yksin Pietarin niskoille tunnu luontevalta. Merkittävimäksi syyksi osoittautuukin talvikalastus, joka alkoi lisääntyä tuntuvasti 1870-luvulta alkaen. Tämän syyksi kelpaa kyllä Pietari, joka jo 1880-luvulla miljoonakaupungiksi kasvanneena mahdutti itseensä mittaamattoman määrän elintarvikkeita, tässä tapauksessa juuri kalaa.

Talvikalastuksen lisääntymistä vauhditti pyyntivälineiden kehitys, jonka sai aikaan siirtyminen tehdasvalmisteisiin pyydysten osiin. Kun käyttöön keksittiin vielä ottaa 1900-luvun alkuvuosina siirreltävät vajat eli *putkat*, voitiin pyyntiä harjoittaa yhä ulompana jäälakaudella, ja se voi jatkua yhä pitempiä aikoja.

Niin Koivistolla, Virolahdella kuin Vehkalahdellakin talvikalastuksen yleistymisen syynä oli myös se, että kalastajien ei tarvinnut enää huolehtia saaliidensa markkinoinnista. Ammattimaiset kalojen ostajat ostivat saaliit jo pyyntipaikoilta ja kuljettivat ne Viipuriin tai suoraan Pietariin.

Helsingin ja Pietarin 1870 yhdistänyt rautatie oli perimmäisenä syynä siihen, että *sepramatkat* saivat Kymenlaakson ja itäisen Uudenmaan rannikolta jäädä jo ennen 1800–1900-lukujen vaihdetta. Sen avulla saaliit kyettiin kuljettamaan riittävän nopeasti Pietariin, jonne kaloja vietiin tutkimusalueelta aina Porvoon maalaiskuntaa ja Pernajaa myöten Kymenlaakson rannikosta puhumattakaan.

Tällaisesta menettelystä puhuttaessa on kyse ennen kaikkea talvisen pyynnin saaliiden kuljettamisesta Pietariin. Sulan veden aikaan taas kalaa kalastajilta ostivat paikalliset, suur- tai lavansaarelaiset tai virolaiset ammattimaiset kauppamiehet, jotka veivät kalat Tallinaan, Paldiskiin tai Narvaan myytäväksi tai Pietariin kuljettaviksi. Paikalliset ostajat olivat merkittävässä roolissa myös saaliiden markkinoinnissa kotimaahan. Tässäkin käytettiin apuna rautatietä, joka yhdisti jo 1890-luvulla Haminan, Kotkan, Loviisan ja Porvoon sisämaan rataverkkoon.

Kun Venäjän raja sulkeutui vuoden 1917 vallankumouksen jälkeen, merkitsi se tutkimusalueella aluksi katastrofia niin talviselle kuin kesäisellekin kalastukselle.

Talvikalastuksen tuotteille oli etsittävä uudet markkinat kotimaasta, ja markkinointi Viroon lähti 1920-luvun alussa onnagdellen liikkeelle.

Siirtyminen rahatalouteen suomalais-virolais-pietarilaisessa kalakaupassa pääsi alkuun 1870-luvulla aluksi Pietarin-kaupassa toimineiden ammattimaisten ostajien ilmaantumisen myötä. Viron kalanjalostusteollisuuden päästessä kunnolla alkuun 1880-luvulla tarvittiin sinne jatkuvasti lisää raaka-ainetta, jota maan omat kalastajat eivät pystyneet riittävästi toimittamaan. Tästä syystä virolaiset kävivät Suomen rannikolla ja saaristossa ostelemassa kalaa niin kalanjalostusteollisuudelle kuin yksityiseen kulutukseenkin. Ammattimaiset kalanostajat toimivat Suomen rannikolla yksityisinä yrittäjinä, Tästä syystä he saattoivat myydä ostamansa kalat parhaiten tarjoaville kalatukuille tai kalanjalostuslaitoksille Narvaan, Tallinnaan tai Paldiskiin.

Kalastuksen tuotteiden markkinoinnissa ja myynnissä löytyy suomalais-virolaiselle kalakaupalle vertailukohde Lapista. Porotaloutta tutkineen Helena Ruotsalan mukaan porokaupan alkuvuosina myynti oli pystykauppaa, jossa jokainen myytävä eläin arvioitiin erikseen, ja hinnat saattoivat vaihdella mielivaltaisestikin. Esimerkiksi suurporonomistajille saatettiin maksaa muita parempaa hintaa. (Ruotsala 2002, 251-252)

Pitkälti vastaavanlainen menettely oli käytössä *seprakaupassakin* ainakin 1700-luvulta lähtien, jolloin oltiin siirtymässä varsinaiseen puhtaaseen *seprakauppaan*. Kun vakituisten *seprojen* kesken päästiin kiinteään vaihtosuhteeseen, saattoi silakkatynnyrin hinta vaihdella tuntuvastikin satunnaisten vaihtoystävien kanssa kauppa hierottaessa.

Suomalais-virolaisessa vaihtokaupassa on todisteita myös siitä, että alkoholia käytettiin porokaupan lailla myös *seprasadamissa*. Yleisimmin sitä käytettiin kuitenkin vasta kaupan tapahduttua, ikään kuin kaupanteon vahvistamiseksi.

Porokaupassa ostajat olivat Ruotsalan mukaan etupäässä yksittäisiä kauppiaita, mutta kauppojen tekijöinä esiintyi myös osuusliikkeitä. Hinta taas perustui kysyntään ja tarjontaan sekä ostajien väliseen kilpailuun. (Ruotsala 2002, 251-252) Sama voidaan todeta myös suomalais-virolaisessa vaihtokaupassa, jossa virolaiset ostajat kilpailivat kovasti suomalaisesta silakasta. Kun *suomalaisseprat* tulivat markkinoiden aluksi takaisin virolaisseprojensa luota sisämaasta rantaan, tulivat ostajat heitä vastaan pitkälle sisämaahan varmistaakseen kaupat. Toisaalta myös suomalaiset osallistuivat kisaan tarjoamalla virolaisostajille ”pientä rihkamaa” silakkakauppojen vauhdittamiseksi.

Kysyntä ja tarjonta määräsi pitkälti silakan ja rukiin hinnan. Se voidaan havaita siitä, että rukiin ja silakan vaihtosuhte vaihteli tuntuvasti sen mukaan, millainen saalis ja sato olivat olleet. Esimerkiksi silakkatynnyristä saatavan rukiin määrä vaihteli hyvinkin yhdestä ruistynnyristä jopa kolmeen tynnyriin.

Silakkakaupassa pyrittiin menettelemään poromiesten lailla myös suhtautumisessa tuotteiden markkinointiin ja myyntiin. Poromiehet perustivat 1937 oman osuuskunnan, jonka ansiosta kaupasta saatavan hyödyn odotettiin tulevan suoraan poromiehille itselleen. (Ruotsala 2002, 251-252) Suomalais-virolaisessa silakkakaupassa taas kalastajien etuja ajava Kalastuslehti painotti 1800-luvun lopulta lähtien saaliiden markkinoinnin tehostamistarvetta, mutta tehostamistoiveista huolimatta tuotteet myytiin kuitenkin I maailmansotaan saakka pääasiassa kierteleville väliostajille.

1920- ja 1930-luvuilla silakan kauppaamisen virolaisille hoitivat kalastajat itse. Viron puolella tynnyrit myytiin valtaosin tukkuostajille, josta syystä tuotteiden pakkaamisenmenetelmiin ei ollut tarvetta paneutua kovinkaan huolella. Sen sijaan kaupattaessa silakoita Suomeen alkoi pakkaustapa olla tärkeitä 1900-luvun alkupuolelta alkaen. Esimerkiksi Helsingin silakkamarkkinoille vuodesta 1930 lähtien osallistuneet suursaarelaiset saivat kiitosta kalan laadun ohella myös siististä pakkaustavasta.

Samaan aikaan kun talvi- ja sittemmin myös kesäkalastuksessa siirryttiin rahatalouteen, tapahtui muutos myös itse *seprakaupassa*. Rahakauppaan jouduttiin siirtymään ainakin 1890-luvun loppupuolella, jolloin varsinkin keväällä pyydetty silakka ei enää oikein miellyttänyt Viron *seproja*. Tästä syystä kaupaksi käymätöntä silakkaa yritettiin myydä rahan edestä esimerkiksi Rakveren juhannusmarkkinoilla, mutta useimmiten huonoin tuloksin. Kevätkala ei aina kelvannut jalostusteollisuudellakaan, jonka ostajat muutoin olivat siirtämässä *seprakauppaa* rahatalouden piiriin. Tässä tilanteessa monet Kymenlaakson rannikon ja lähisaarten kalastajat olivat valmiita luopumaan kevätkalastuksesta kokonaan, koska kevätkala ei 1900-luvun alkuvuosina kelvannut enempää virolaisille kuin kotimaisillekaan kuluttajille.

Tässä vaiheessa perinteinen *seprakauppa* oli jo muuttanut muotoaan. *Seprasatamissa* vaihdettiin suolasilakkaa viljaan aina I maailmansodan vuosiin saakka perinteisin menoin, mutta samalla suolasilakkaa myytiin myös suoraan yksityisille tai kalanjalostusteollisuuden ostajille.

Kymenlaakson rannikon ja lähisaarten kalastajien vähentäessä kaiken aikaa osallistumistaan syksyisille ja etenkin keväisille *sepramarkkinoille*, jatkoivat suur- ja varsinkin tytärsaarelaiset vaihtokauppaa entiseen malliin. Seinä nousi kuitenkin 1920-

luvun lopulla pystyyn muille kuin tytärsaarelaisille, joille rahan käyttäminen ei ollut 1930-luvullakaan vielä järin yleistä.

1900-luvun kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä täytyy virolaisten kanssa käydyssä kalakaupassa erottaa kaksi linjaa. Toisaalta Kymenlaakson rannikon lähisaarilta ja ulappasaarilta harjoitettiin edelleen perinteistä vaihtokauppaa *virolaisseprojen* kanssa. Samaan aikaan kuitenkin osa saaliista myytiin Viron *sepramarkkinoiden* yhteydessä rahasta. Näiden toimien rinnalle oli kuitenkin jo noussut puhdas rahakauppa, jossa suomalaiskalastajat itse tai ammattimaiset ostajat myivät eri aikoina vuotta suomalaissuolakalat suoraan tukkuun tai jalostuslaitoksille.

Rahatalouteen siirtymiseen oli useitakin syitä. Raha oli 1800-luvun loppupuolella tullut yhä yleisemmäksi koko yhteiskunnassa. Rahaa tarvittiin Suomenlahden etelärannalla nyt muun muassa tilojen ostoon tai lunastamiseen.

Kymenlaakson rannikon ja lähisaarten kalastaja-talonpojat olivat tottuneet rahaan myös asioidessaan Pietarissa tai Itämeren rantakaupungeissa. Pietariin tai Tallinaan tarkoitetut halkopuut oli ostettava maanomistajalta rahalla, niistä kuten kivistäkin saatiin maksu rahassa, ja kotipitäjän kauppiaille vietävä vilja oli ostettava viljapörssistä rahalla.

Rahaan siirtymistä auttoi edelleen se, että lähes kaikki tutkimusalueen asukkaat olivat Kymijoen suuhun 1870-luvulla syntymään lähteneen teollisuuden ulottuvilla. Sahoilta, sellu- ja paperitehtailta ja telakoilta maksettiin palkka rahana, ja sen katsottiin osin sesonkiluonteisuudesta huolimatta olevan varmempaa tuloa kuin kalastamisesta saatavat palkkiot.

Tästä syystä ensin mantereen rannikkokylissä ja sittemmin 1900-luvun puolella saaristossa yhä useammat vaihtoivat kalastajan ammatin teollisuudesta saatavaan tilipussiin. Kylien asukasluvun väheneminen alkoi näkyä selvemmin 1920-luvulla, jolloin esimerkiksi Suomenlahden ulkosaaret ja Haapasaari menettivät satoja asukkaitaan asutuskeskuksiin.

Ainut entinen *seprakauppaseutu*, josta kalastajien määrä ei ennen I maailmansotaa eikä 1920-luvulla vähentynyt, oli Virolahti. Vaikka raja itään sulkeutuikin Venäjän vallankumouksen myötä, ei se merkinnyt kalastajien saaliiden markkinoiden totaalista kuihtumista. Virolahtelaiset pystyivät aina 1930-luvun alkuun saakka saamaan osan nimenomaan talvisesta saaliistaan Suomenlahden ulapalla kaupaksi inkeriläisille, jotka sitten toimittivat jäätyneet silakat Leningradiin.

Virolahtelaisten kalastajien tilanne oli moniin muihin seutuihin nähden myös muulla tavalla otollinen. Merkittävin tekijä tässä lienee ollut Viipuri, jonne virolahtelaisten saaliit saatiin riittävän nopeasti talvella reellä ja kesäisin säännöllistä reittiä kulkeneilla matkustajalaivoilla. Virolahtelaisten markkina-alueeseen kuului edelleen Hamina, josta pitäjän kalat siirtyivät säällisessä ajassa muualle kotimaahan.

Riittävä nopeus saaliiden saattamisessa kuluttajille olikin avainsana, jotta kalastus olisi voinut säilyä elinvoimaisena Suomenlahden saarilla. Nimenomaan kesäiseen aikaan olisi saaliit pitänyt saada kauppiaille ja kuluttajille pilaantumisen ehkäisemiseksi siksi nopeasti, että käytännössä se ei ollut useinkaan mahdollista. Tästä syystä kalastuselinkeino muuttui jo ennen I maailmansotaa mutta erityisesti 1920- ja 1930-luvuilla saaristossa niin kannattamattomaksi, että suuri osa aktiiviväestöstä katsoi viisaammaksi siirtyä muuhun ansiotyöhön mantereelle.

Thomas Hylland Eriksenin mielestä minkä tahansa yhteiskunnan talous liittyy aina laajempaan sosiaaliseen ja kulttuuriseen yhteyteen, ja rahan käyttöönotto johtaa syvällisiin muutoksiin kaikkialla. Raha haastaa vanhan arvohierarkian, mullistaa maataloustuotannon ja muuttaa markkinointitapoja sekä kulutusta. Eriksen ei pidä sattumana sitä, että rahatalous on yleensä levinnyt samanaikaisesti valtion instituutioiden, lukutaidon ja lineaarisen, mitattavan aikakäsityksen kanssa. Näitä kaikkia voidaan hänen mielestään pitää yhdenmukaistamisen välineinä yhteiskunnan integroitua paikallisyhteisöä laajemmaksi ja kompleksisemmaksi. (Eriksen 2004, 248-249)

Eriksenin teorioihin voidaan monessa kohdin yhtyä myös tarkasteltaessa suomalais-virolaista *seprakauppaa*. Esimerkiksi rahan käyttöönoton voidaan katsoa aiheuttaneen muutoksia myös itäisen Suomenlahden kalastajayhdyskunnissa, joista käytiin silakan ja viljan vaihtokauppaa Suomenlahden etelärannan pikkusatamissa. Tällaisina voidaan pitää esimerkiksi uudistuksia asuntojen sisustuksessa, joihin aiheet ja tarvikkeet saatiin Tallinnasta ja ennen kaikkea Pietarista. Kymenlaakson rannikolle ja sen edustan saarille innovaatiot saatiinkin 1800-luvun toisella puoliskolla ennen kaikkea Pietarista, josta niitä voitiin hankkia nimenomaan halko- tai kivikaupalla ansaitulla rahalla.

Rahalla, jota hankittiin 1800-luvun loppupuolella myös Kymenlaakson teollisuuslaitoksista, oli vaikutusta myös kalastuksen kehittymiseen. Sillä hankittiin uusia pyydyksiä, joilla erityisesti talvisaikaan nostettiin lisää ”rahaa” avannoista.

Rahan käyttöönotto tapahtui Kymenlaakson kalastajayhdyskunnissa samaan aikaan, kun lukutaito oli jo leviämässä kaupungeista maaseudulle. Tässä tapauksessa taito olikin erittäin tarpeellinen, koska hyvin monet nuoret miehet joutuivat sitä käyttämään opiskellessaan toimeentulon kannalta välttämättömän merenkulun perusteita.

Helena Ruotsalan mukaan luontaiselinkeinon ja kulttuurimuutoksen tutkimisessa tärkeä osa on makrotasolla, koska paikallisyhteisö on osa laajempaa yhteiskuntaa. Makrotasolla vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi lainsäädäntö, hallitus, talous, tekniikka, koulutus ja eri järjestöt. (Ruotsala 2002, 71-73)

Makrotasolla suomalais-virolaiseen *seprakauppaan* vaikuttivat itse asiassa kaupan alusta lähtien valtiovallan toimet. Kruunu pyrki aika ajoin jopa lopettamaan kaupan, mutta kaupunkeihin keskittämisyrittäykset kumottiin nopeasti sodan sytyttyä ja kruunun tarvitessa talonpoikien laivoja. Maalaiskauppa oli tarpeen myös asukkaiden hengissä pitämiseksi.

Valtiovalta oli myös 1700-luvulta lähtien lisäämässä talonpoikien mahdollisuuksia merentakaiseen kauppaan. Pitkästä perinteestä johtuen *seprakauppa* kirjattiin myös ensimmäisiin Suomen ja Venäjän välisiin kaupallisiin säädöksiin.

Makrotason päätös oli myös se, jolla Pietariin suuntautunut purjehdus lopetettiin kokonaan. Raja Venäjän suuntaan sulkeutui 1920, ja samalla alkoi myös hyvin kannattanut talvikalastus hiipua.

Marjut Anttosen mukaan valtiot voivat huomioida tietyn väestönsosan tai etnisen ryhmän suomalla sille lainsäädännön avulla tiettyjä kollektiivisia etnisyyteen perustuvia erityisasetuksia. (Anttonen 1999, 443) Tällaisena voidaan pitää Suomen päätöstä sallia tulilton perunakauppa Suomen ulkosaarten asukkaille 1930-luvulla. Tällöin kyse ei kuitenkaan ollut varsinaisesta etnisestä ryhmästä, vaan päätös oli ennen kaikkea sotilaspoliittinen, koska tällä tavoin ulkosaaret pysyivät vielä tuolloin asuttuina.

Vaikuttajia suomalais-virolaisessa vaihtokaupassa olivat myös muun muassa yhdistykset ja järjestöt, jollaisia voidaan löytää myös *seprakaupasta*. Sen puitteissa kalastusseurat pyrkivät toimimaan jäsentensä eduksi niin Suomenlahden pohjois- kuin etelärannikollakin. Seurat pyrkivät esimerkiksi kalojen markkinoinnin edistämiseen niin kotimaassa kuin Pietarissa ja Tallinnassakin, mutta keskittämisen puutteessa laihoihin tuloksiin. Viron puolella seurat kyllä hankkivat jäsenilleen edullisesti pyydyksiä ja petroolia, mutta toimilla ei Virossakaan ollut oikein toivottua tulosta.

Seprakaupan hiipumisessa on kyse siirtymisestä omavaraistaloudesta rahatalouteen. Kyse on myös pienyhteisön muuttumisesta ulkoisten vaikutteiden ja ylhäältä tulleiden säädösten johdosta.

Ulkoisilla tekijöillä olikin ratkaisevan suuri merkitys *seprakaupan* hiipumiseen. Sellaisia olivat muun muassa Pietarin kaupungin kasvu sekä Helsinki–Pietari-radan valmistuminen 1870.

Vaikutteiden omaksuminen tutkimusalueella oli helppoa, koska sieltä löytyi paljon sitä, mitä Pietariin haluttiin, itse asiassa suorastaan kipeästi tarvittiin. Tämän prosessin voidaan katsoa yhtenä tekijänä panneen alulle kehityksen, joka varsin nopeastikin johti satoja vuosia harjoitetun suomalais-virolaisen *seprakaupan* päättymiseen.

Samaan aikaan Viroon syntyi kalanjalusteollisuutta, jolle raaka-ainetta purjehdittiin hakemaan aina Suomea myöten. Koska kala saatiin kaupaksi Viroon, ei Kymenlaakson rannikolla tunnettu enää tarvetta lähteä perinteisille *sepramatkoille* Suomenlahden eteläpuolelle. Ulkoisena vaikutteena toimi myös se, että uusiksi markkinointikohteiksi olivat tulleet Kotkan seutu lukuisine teollisuuslaitoksineen, Viipuri, Helsinki sekä sisämaan kaupungit, jotka olivat 1800-luvun lopulla päässeet rataverkon yhteyteen.

Keskeisin *seprakaupan* hiipumiseen vaikuttanut tekijä oli kuitenkin talvikalastuksen tehostuminen itäisellä Suomenlahdella mutta ei kuitenkaan ulkosaaristossa. Talvikalastuksen usein runsaat saaliit saatiin kaupaksi Pietariin, kesäkalastuksen tuotteet taas kulkeutuivat väliostajien toimesta Pietariin, Narvaan ja Tallinnaan.

Suomen ja Viron itsenäistyttyä Venäjän vallankumouksen jälkeen Viroon vietävät suolasilakkamäärät vähenivät radikaalisti. Viimeiset varsinaiset *sepramatkat* Kymenlaakson rannikolta tehtiin 1920-luvun lopulla. Kamelin selkärangan katkaisivat Viron ja Suomen määräämät uudet tullit ja muut viranomaismaksut sekä se, että suolasilakkaa toimitettiin Viroon suoraan tukkukauppiaille. Mielenkiintoisen jatkotutkimusaiheen antaa se, että vaihdannaistalouteen perustunut *seprakauppa* jatkui aina vuoteen 1939 saakka Tytärsaarella, jossa pääasiassa Viroon suuntautuneena ei käteistä rahaa juuri käytetty ennen sotaa.

Ulkoisilla vaikutteilla voidaan katsoa olleen ratkaiseva osa *seprakaupan* väheneemisessä ja loppumisessa itäisellä Suomenlahdella. Näitä vaikutteita saatiin *seprakauppaa* harjoittaneisiin yhdyskuntiin niin valtion, muiden viranomaisten kuin talouden lakienkin suunnalta. Suolasilakan vaihtamiseen viljaan ei ollut enää syytä, kun tarpeellisia hyödykkeitä oli saatavilla rahaa vastaan muualta. Rahaa pystyttiin nyt

hankkimaan monestakin eri lähteestä, eikä *seprakaupan* anti enää riittänyt muuttuneessa ja koko ajan muuttuvassa yhteiskunnassa.

Toisaalta *seprakauppaa* myös jatkettiin, vaikkei se ollutkaan enää taloudellisesti ratkaisevan tärkeää. Kyse oli kuitenkin satoja vuosia vanhasta perinteestä, jonka jatkuminen ainakin pienessä määrin koettiin tarpeelliseksi.

LYHENTEET

EAA	Viron Kansallisarkisto
EKM ERA	Viron Kirjallisuuseumo, kansanrunousarkisto
ERA	Viron Valtionarkisto
ERM	Viron Kansallismuseo
ERM EA	Viron Kansallismuseo, etnograafinen osasto
ERM KV	Viron Kansallismuseo, kirjeenvaihtajien vastausten arkisto
HA	Historiallinen Arkisto
HMA	Hämeenlinnan maakunta-arkisto
HTF	Historisk Tidskrift för Finland
HYKL	Helsingin yliopiston kansatieteen laitos
KYM	Kymenlaakson maakuntamuseo. Kymenlaakson museo
MMA	Mikkelin maakunta-arkisto
MMH	Maanmittaushallituksen arkisto
SKL	Suomen Kalastuslehti
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
SMY	Suomen Muinaismuistoyhdistys
SSKH	Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet
TYKL	Turun yliopisto, kansatieteen laitos

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Helsingin yliopisto kulttuurien tutkimuksen laitos kansatiede (HYKTL)

Louko, Eeva 1951: Vehkalahden tammiolaisten vuotuismatkoista. Suomalais-ugrilaisen kansatieteen pro gradu-tutkielma

Matikka, Hannu 2008: Suomalaiset kaksimastoiset purjelaivat. Suomalais-ugrilainen kansatiede. Pro gradu-tutkielma

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA)

Loviisan tullikamari

Tuonti- ja vientipäiväkirjat 1750-1920 (Ga:I:1, Ga:II:2, Ga:II:4, Ga:III:1)

Laivaus- ja tullausasiakirjat 1845-1903 (Ha:1)

Porvoon tullikamari

Lasti- ja tavarailmoitukset 1816-1910 (Ba:1, 10, 25, 44, 54)

Kansanrunousarkisto (KA)

Virolainen, Pekka 1961: Asuntojen ja laivojen rakentamisesta sekä laivaliikenteestä Pietariin. E 266.

Kymenlaakson museo (KyM)

M. Logrén. Tiluskartta vuosilta 1778, 1781

Daniel Mannonen: Muistiinpanoja Lavansaaresta 1881-1889 (LA 40)

Taikomisija ja siinä tehtyjä konsteja saarellamme. 1896 (LA 429)

Maanmittaushallituksen arkisto (MMH)

Kuutsalon verollepanokartta 1776

Mikkelin maakunta-arkisto (MMA)

Haapasaaren tullivartioasema

Tuonti- ja vientipäiväkirjat 1868-1937 (Gb:1, Gc:1)

Lastikirjat 1883-1938 (Gg:1-4)

Pitkäpaaden tullivartioasema

Kuukausi- ja vuositilit 1885-1896 (Ga:1, 3, 6)

Laiva- ja tavaradiariot 1898-1921 (Aa:1)

Kotkan tullikamari

Kuukausi- ja vuositilit 1885-1915 (Ga:2, 7, 12, 17, 26, 36, 44)

Haminan tullikamari
Kuukausi- ja vuosittelit 1890-1910 (Ga:1, 6, 11, 16, 21, 26)
Tuonti- ja vientipäiväkirjat 1910 (Gc:2), 1914 (Gb, Gd)

Turun yliopisto, kulttuurien tutkimuksen laitos, kansatiede (TYKL)

Kero, Mikko 2004: Hurrikkaan henki ja talouden näkymätön käsi. Tutkielma vaihdantaa jäsentävästä kansanomaisesta tiedosta ennen modernisaatiota. Pro gradu-tutkielma.

Suomenlahden ruokatalous. Kysely (TYKL) B.10

Tikkanen, Toivo 1968: Satakunnan rannikon kalastuksesta ja kalastajista. Suomalaisen ja vertailevan kansatieteen pro gradu-tutkielma.

Viron Kansallisarkisto. Eesti Ajalooarhiiv

Tartto (EAA)
Narvan tullivirasto 1722-1918 (F 644)
Toolsen tulliasema 1827-1910 (F 197)
Kundan tulliryhmä 1862-1917 (F 199)

Tallinna (EAA, ERA)
Tallinnan tullihallitus: Kaubadeklaratsioon 1921
Kundan tullihallitus:
ERA 4903 n.1 s.9
Kapteeni deklaratsioon 1921
Kaubadeklaratsioon 15.5.-6.12.1919
Perunan vientiluvat 20.6.-marraskuu 1921

EAA F 957 n.4. s.137
Viron ja Suomen kauppavaihto 1929a, 1930, 1931, 1932

EAA F 957 n.4 s. 364
Ulkomaankauppa Suomen kanssa 1933

EAA F 957 n.4 s. 435
Ulkomaankauppa Suomen kanssa 1934a

EAA F 957 n.4 s. 521
Ulkomaankauppa Suomen kanssa 1936

EAA F 957 n.4 s. 545
Ulkomaankauppa Suomen kanssa 1937

ERA F 957 n.4 s. 14, 52, 283, 284, 313 (lk. 3-4), 418, 419, 421, 422

Tartton yliopiston kirjasto. Tartu Ülikooli Raamatukogu
Venäjän ulkomaankauppatilastot 1882-1914

Viron Kansallismuseo. Eesti Rahva Muuseum (ERM)

Etnograafinen arkisto. Etnograafiline arhiiv (EA)

Käsikirja-arkisto. Käsikirjaline arhiiv (KA)

EA 41: 247, 249, 251. EA 45: 847, 875, 995-1011. EA 402: 57. Muistitietomateriaalia

Kirjeenvaihtajien vastausten arkisto. Korrespondentide vastuste arhiiv (KV)

KV 64: 11, 52-60, 493, 503-504. KV 83: 37-46, 55-58, 430-440, 1170, 1206-1214.

KV 164: 54, 57-58

Kirjeenvaihtajien vastaukset

Viru-Nigulan museo

Helmut Elstrokin keräämiä haastatteluja ja muistitietomateriaalia

HAASTATTELUT

Tekijän haastattelut Toolseassa, Kundassa ja Mahussa kesäkuussa 2004

Esberg, Heldur-Arun 1926, Kunda

Kilm, Richard 1920, Kunda

Laager, Anton, Männikküla

Laager, Lemming, Suuküla, Mahu

Liiva, Helmut 1918, Toolse

Mõis, Virve 1925, Mahu

Nurmesalu-Nurkman, Linda, Laheküla

Nurmesalu, Maimu, Laheküla

Samel, Lembit, Mahu

Tauer-Välk, Aghate, Laheküla

Toiger, Naima 1929, Mahu

PAINETUT LÄHTEET

Lehdet

Maarahva Näddala Leht. 10.11.1825

Åbo Uderrättelser 5.4.1889

Suomen Kuvalehti n:o 42, 1937

Postimees 30.9.1937

Esmapäev 2.10.1937

Kirjallisuus

Aalberg, A. F. 1963: Tytärsaari. Kotka 1963.

Aalberg, A. F. 1968: Vehkalahden merialueen kalastusoloista ja pyyntitavoista. Vehkalahden pitäjänkirja I. Ankkapurha VI. Myllykoski.

Aalberg, A. F. ja Hoppu, K. W. 1953: Kalastusolot. Toim. Hoppu, K. W. ja Kansanaho, Erkki: Koivisto. Sen vaiheista, asukkaista ja elinkeinoista.

Ahlbäck, Ragna 1955: Kökar. Näringslivet och dess organisation i en utskärssocken. Helsingfors.

Ahvenainen, Jorma 1963: Der Getreidehandel Livlands im Mittelalter. Societas Scientiarum Fennica. Commentationes humanorum litterarum XXXIV.2. Helsinki.

Allardt, Anders 1925: Borgå sockens historia. Till freden i Nystad. Helsingfors.

Andersson, Sven 1953: Primitiv byteshandel på forna fiskelägen. Budkavlen 1953. Åbo.

Anttila, Veikko 1985: Teoreettisiä näkökulmia kansatieteeseen. Teoriaa, aihepiirejä ja näkökulmia kansatieteellisessä tutkimuksessa. ETHNOS-julkaisu 1. Lappeenranta.

Anttonen, Marjut 1999: Etnopolitiikkaa Ruijassa. SKS. Helsinki.

Bennet, Douglas 2005: Schooner Sunset. The Last British Coasters. Kent..

Bruun, Daniel 1928: Fortidsminder og Nutidshjem paa Island. Köbenhavn.

Bruun, Daniel 1929: Fra de Färöske Bygder. Köbenhavn.

C.A.L. 1907: Kalavedet ja kivenkulettajat. SKL 1907:16/10-12.

Christiansen, Eric 1997: The Northern Crusades. New Edition. Penguin Books. London.

Dahlbäck, G 2001: Mittelalterliche Städte Im Ostseeraum. Versuch eines vergleichenden Überblicks. Herausgegeben von R. Schweitzer und W. Bastman – Bühner unter Mitarbeit von J. Hacmann. Veröffentlichungen der Aue Stiftung. Helsinki – Lübeck.

Daun, Åke & Löfgren, Orvar 1980: Etnologian metodeja. Jyväskylän yliopisto. Etnologian laitos. Tutkimuksia 14. Jyväskylä.

Edgren, Torsten – Gardberg, Carl Jakob 1996: Porvoon seudun esihistoria, keskiaika ja 1500-luku. Porvoon kaupungin historia I. Porvoo.

Eklund, Erland 1994: Kustfiskare och kustfiske i Finland under den industriella epoken. Studier i en yrkesgrupps yttre villkor, sociala skiktning och organisation 1860-1970. SSKH Skrifter 5. Helsingfors.

Elstrok, Helmut 1995: Kõrvemaast Põhjarannani: Kuusalu kihelkonna kirjanduskodulooline antoloogia. (Toim.) Kuusalu, Tallinn ja Tapa.

Elstrok, Helmut 1999: Sõbrakaubandus. Sepralaitos. Tallinn.

- Emeleus, Frans 1897:** Ylioppilas F. Emeleuksen matkakertomus Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle. Suomi III:4. SKS. Helsinki.
- Engman, Max 1983:** S:t Petersburg och Finland. Migration och influens 1703-1917. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 130. Helsingfors.
- Eriksen, Thomas, Hylland 2004:** Toista maata? Johdatus antropologiaan. Suomen Antropologinen seura. Helsinki.
- Erixon, Sigurd 1947:** Svensk bygnadskultur.
- Favorin, Martti 1992:** Virolahden historia II. 1800-luvun puolivälistä Suomen itsenäistymiseen. Mikkeli.
- Favorin, Martti 1999:** Virolahden historia III. Suomen itsenäisyyden vuosikymmenet vuoteen 1999. Keuruu.
- Fonseen, Fr, J. 1751/1983:** Uträckning och beskrifning öfwer Helsing sochn Nyland län och Borgo härad. Belägen upprättad af underskrefven år 1751. Toim. Hanhivaara, Timo 1983: Helsingin pitäjä. Vantaa.
- Forsell, Fredrik 1954:** Fisket och fiskeriförhållandena I Pernå genom tiderna. Lovisa.
- Forsman, Karl 1942:** Kring en kugghamn i östra Nyland. Historisk tidskrift för Finland 27.
- Grönroos, Jarmo 1980:** Kaurissalon kalastajat Kustavissa. Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Kansatiede. Monisteita 17. Turku.
- Gunda, Béla 1984 (toim.):** The Fishing Culture of the World. Studies in Ethnology, Cultural Ecology and Folklore. Budapest.
- Hagström, C. P. 1775/1885:** Utdrag utaf Helsing sokns beskrifning 1775. Bidrag till kännedom af vårt land I. Toim. Leinberg, K. G. Jyväskylä.
- Halila, Aimo 1957:** litin historia. Kouvola.
- Hannula, Riitta 1953:** Kalamajoja Haapasaaren saaristossa. Ankkapurha III. Kouvola.
- Hannula, Vaalimo 1961:** Inkeriläisten ja rannikkosuomalaisten vanhoista naapurisuhteista. Kotiseutu.
- Hardesty, Donald 1977:** Ecological Anthropology. New York.
- Harjunpää, Kaisu 1973:** Kotkan kaupan vaiheita. Karhula.
- Heikkilä, Anton 1976:** Orslahden merikalastus. Kalevalaseuran vuosikirja 56. Helsinki.
- Helin, Irja 1932:** Katsaus Suursaaren asutus- ja talouselämään. Eripainos Suomen Maantieteellisen seuran aikakauskirjasta "Terra" 44:2.
- Hellevaara, E. 1920:** Perunatulli ja kalastajat. SKL 1920:27/11-12.
- Hellevaara, E. 1930:** Ulkomainen kalakauppamme. Mahdollisuudesta lisätä vientiä. SKL 1930: 37/10.
- Hellevaara, E. 1936:** Viipurin lääni suolasilakan maastaviejänä. Viipurin läänin merikalastajain liitto. Kertomus ja vuosikirja 1935. Viipuri.
- Hellgren, Kirsti 1957:** Sippolan historia. Myllykoski.
- Hermann, B. F. J. 1786:** Nachrichten von den vorzüglichsten Inseln in Finnischen Meerbusen 1786. Neu hrsg. von Sulo Haltsonen. Kansatieteellinen Arkisto 14:2. Helsinki.
- Hiekkänen Markus 2003:** Viipurin lääni rautakaudesta keskiaikaan. Viipurin läänin historia I. Karjalan synty. Jyväskylä.
- Hipping, A. J:** Beskrifning öfwer Perno socken I Finland. St. Pettersburg.
- Hoppu, K. W. 1936:** Itä-Suomen rannikkomerenkulusta. Viipurin läänin merikalastajain liitto ry. Kertomus ja vuosikirja v:lta 1935. Viipuri.
- Hougen, Björn 1944:** Gamle fjellstuetufter. Viking 7. Oslo.

Hougen, Björn 1947: Fra seter till gård. Oslo.

Hultin, Herman 1927: Pyhtään pitäjän historia. Helsinki.

Hupel, August Wilhelm 1782: Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland.

Huuhka, Mirja (toim.) 1988: Mussalo, saaren elämää menneisyydestä nykypäivään. Jyväskylä.

Inkilä, Arvo T. 1939: Sosiaalisia erikoispiirteitä Tytärsaaren hylkeenpyytäjäkalastajien elämästä. Ankkapurha I. Kouvola.

Itkonen, Erkki. Joki, Aulis, J. Suomen kielen etymologinen sanakirja III. Helsinki.

Jensch, Georg 1930: Der Handel Rigas im 17. Jahrhundert. Gesellschaft für Geschichte von Altertumskunde zu Riga. Riga.

Johansen, Paul 1933: Die Estlandliste des Liber Census Danie. Reval.

Johansen, Paul 1951: Nordische Mission, Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland. Kungliga Vitterhets historie och Antikvitets akademien handlingar, del. 74. Stockholm.

Johansen, Paul - Mühlen, Heinz von zur 1973: Deutsch und Undeutsch im Mittelalterlichen und Frühneuzeitlichen Reval. Ostmitteleuropa in Vergangenheit und Gegenwart. Köln, Wien.

Joustela, Kauko E. 1963: Suomen Venäjän-kauppa autonomian ajan alkupuoliskolla vv. 1809-65. Historiallisia tutkimuksia LXII. Lahti.

Jukanen, Sulo 1975: Halkolaivat ja halkolastit. Koivisto II. Lahti.

Juske, Anton (toim.) 2004: Kodukandilood Viinistust, Mohnist ja kaugemalt. Harjumaa.

Juvelius, Einar W. 1917: Silakkasaaliin vaihteluista Uudenmaan rannikolla ja saaristossa 17-sataluvun puolivälissä ja sen aiheuttamista toimenpiteistä. Suomen kalatalousyhdistys. Nide 4. 1917.

Järvi, T. H. 1937: Suomen merikalastus ja jokipyynti. Porvoo.

Kahk, J., Tarvell, Enn, Ligi, Herbert, Tõnnisson, E., Vassar, A., Viires, Ants 1992: Eesti talurahva ajalugu. Tallinn.

Kajatkari, Toini 1981: Haapasaari – menneisyys ja nykypäivä. Myllykoski.

Kajatkari, Toini 1986: Haapasaarelaisten merenkulkua. Hamina.

Kalits, Vilve 1960: Kihnlaste kiviveost. Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XVII. Tartu.

Kalits, Vilve 1962: Kihnlaste meresõitudest. Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XVIII. Tartu.

Kallio, Veikko 1990: Kymin historia 2. Porvoo.

Kanto, Matti (toim.) 1950: Meren kirja. Merenkäytön harrastajien tieto- ja hakuteos. Porvoo.

Karjalainen, Ella & Koho, Liisa 1989: Luotsaus ja merenkulku. Kuutsalo, saari Kotkan kaupungin kupeessa. Kotka.

Karste-Liikkanen, Greta 1968: Pietari-suuntaus kannakselaisessa elämänkentässä 1800-luvun loppupuolelta vuoteen 1918. Kansatieteellinen Arkisto 20. Helsinki.

Karu, Ellen 1962: Abiajamine - Vana vastastikuse abistamise komme. Etnograafiamuuseumi Aastaraamat 18. Tartu.

Katajala, Kimmo 1997: Vanha Suomi Pietarin vaikutuspiirissä. Toim. Katajala, Kimmo: Itä-Suomi ja Pietari. Studia Carelia Humanistica 9. Kitee.

Kaukiainen, Yrjö 1970a: Virolahden historia I. Lappeenranta.

Kaukiainen, Yrjö 1970b: Suomen talonpoikaispurjehdus 1800-luvun alkupuoliskolla. Historiallisia tutkimuksia LXXIX. Helsinki.

Kaukiainen, Yrjö 1974: Viipurin läänin ruotsalaisasutuksen synty varhaiskeskiajalla. Historiallinen Arkisto 72. Helsinki.

- Kaukiainen, Yrjö 1975:** Koiviston merenkulun historia I. Lahti.
- Kaukiainen, Yrjö 1980:** Suomen asuttaminen. Suomen taloushistoria I. Agraarinen Suomi. Toim. Jutikkala, E. Kaukiainen, Y. Åström, S. E. Helsinki.
- Kaukiainen, Yrjö:** Suomenlahden "seprakaupan" juuret. Korpela, Jukka 2004: Viipurin linnaläänin historia II. Viipurin linnaläänin synty. Jyväskylä.
- Kerkkonen, Gunvor 1959:** Bondesegel på Finska viken. Borgå.
- Kivelä, Aira-Maija 1953:** Haapasaarelainen seprakirja ja sen sosiaalista taustaa. Ankkapurha III. Kouvola.
- Kivelä, Aira-Maija 1964:** Lisäselvityksiä haapasaarelaiseen seprakirjaan ja viimeisiin viroihin. Kotiseutu.
- Klami, Abel 1893:** Piirteitä kalastuksen harjoittamisesta ja kalastusneuvojen valmistamisesta Wirolahden pitäjässä ja sen ympäristöllä. Kansatieteellisiä kertomuksia III. Helsinki.
- Koik, H. 1973:** Eesti-Soome kaubalepingu revideerimine 1930-1931.a. Uurimusi läänemeremaade ajaloost I. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised. Acta et commentationes Universitatis Tartuensis. Tartu.
- Konks, Jaan 1973:** Pärisorjudest kapitalismi läveni. Uurimusi läänemeremaade ajaloost. Tartu Riikliku Ülikooli toimetused vihk. 316. Tartu.
- Korhonen, Martti 1999:** Kymi luo Kotkan. Kymistä Kotkaan. Porvoo.
- Korjus, Jaakko 1990:** Vehkalahden talonpoikaispurjehdus. Turenki.
- Korjus, Jaakko 1992:** Pitkäpaasi ennen vanhaan. Hyvinkää.
- Korpela, Jukka 2004:** Ristiretki vai verouudistus. Viipurin linnaläänin synty. Viipurin läänin historia II. Jyväskylä.
- Kristenbrun Karl – Karepalu Anne 1994:** Käsmu. 1994
- Kuisma, Markku 1990:** Helsingin pitäjän historia II. Vanhan Helsingin synnystä isoonvihaan 1550-1713. Jyväskylä.
- Kuisma, Markku 1991:** Helsingin pitäjän historia III. Isostavihasta maalaiskunnan syntyyn 1713-1865. Jyväskylä.
- Kulturhistoriskt Lexikon 1959.** Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid. Viborg.
- Lakio, Matti 1982:** Viipurin pitäjän historia II vuodesta 1865. Kuujo, Erkki – Lakia, Matti 1982: Viipurin pitäjän historia II. Joensuu.
- Lappalainen, Ari 1998:** Kalastuskulttuuri muuttuvassa yhteiskunnassa. Etnologinen analyysi kalastuskulttuurin muuttumisesta Pohjois-Karjalan Höytiäisellä 1890-luvulta 1990-luvulle. Kalastusmuseoyhdistys. Julkaisuja 13. Vammala.
- Leather, John 1979:** Spitsails and lugsails. With drawings by J. Leather. Norwich.
- Leather, John 1983:** Gaff rig. With drawings by the author. First published 1970. Norwich.
- Lehtonen, Juhani U. E. 1985:** Kulttuurihistoriallinen näkökulma. Teoriaa, aihepiirejä ja näkökulmia kansatieteellisessä tutkimuksessa. ETHNOS-julkaisu 1. Lappeenranta.
- Ligi, Herbert 1968:** Talupoegade koormised 13. sajandist 19. sajandi alguseni. Tallinn.
- Ligi, Herbert 1973:** Talurahva arv ja paiknemine Eestimaal XVIII sajandil. Uurimusi läänemeremaade ajaloost. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetused. Tartu.
- Ligi, Herbert 1992:** Põllumajanduslik tootmine. Eesti talurahva ajalugu. I köide. Peatoimetaja J. Kahk. Eesti Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut.
- Liiv, Otto 1934:** Maakaubandusest ja ülesostust Eestis Rootsi aja lõpul. Ajalooline Ajakiri 1. 1934. Tallinn.

- Liiv, Otto 1935:** Die wirtschaftliche Lage des estnischen Gebietes am Ausgang des XVII Jahrhunderts. Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused XXVII. Tartu 1935.
- Liiv, Otto 1937:** Eestiläisten siirtymisestä Suomeen 1700-luvulla. Historian Arkisto XLIII. Helsinki.
- Lippus, Karin 1987:** Rannatalupojad kui sotsiaalne grupp. Eesti NSV Teaduste Akadeemia toimetised. Ühiskonnateadused. 36, 4. Separaat.
- Loorits, Oskar 1939:** Endis-Eesti elu-olu. Tallinn.
- Luts, Arved 1960:** Rändpüügist Eesti merekalastuses. Etnograafiamuuseumi aastaraamat XVII. Tartu.
- Luts, Arved 1968a:** Die Beziehungen der nordestnischen Küstenbewohner zu Finnland. Kolloquium Balticum ethnographicum 1966. Berlin.
- Luts, Arved 1968b:** Eesti pohjarandlaste kartulivedu Soome. Etnograafiamuuseumi aastaraamat XXIII. Tallinn.
- Luts, Arved 1968c:** Suomalaisten silakkakaupasta Pohjois-Viron rannikolla. Kotiseutu.
- Luts, Arved 1969:** Soomlaste silgukaubandus Viru rannikul. Etnograafiamuuseumi aastaraamat XXIV. Tallinn.
- Luts, Arved 1984:** Provisorische Unterkünfte der estnischen Meeresfischer. Béla Gunda 1984 (toim.): The Fishing Culture of The World. Studies in Ethnology, Cultural Ecology and Folklore. Budapest.
- Luts, Arved 1994:** Viron rantalaisten elinkeinoja. Analecta Ethnologica 2. Helsinki.
- Löfgren, Orvar 1994:** Kustsamhällen. Hellspong, Mats - Löfgren, Orvar 1994: Land och stad. Svenska samhällen och livsformer från medeltid till nutid. Malmö.
- Lönnqvist, Bo 1980:** Skärgårdsbebyggelse och skärgårdskultur i Nyland. – Kustbygd. Folklivsstudier 13. Helsingfors.
- Manninen, Ilmari 1933:** Die Sachkultur Estlands II. Tartu.
- Mattila, Veikko 1960:** Elinkeinoelämä. Kymen historia I. Kouvola.
- Melander, K. R. 1924:** Merimatkoista maassamme 1500- ja 1600-luvuilla. Historiallinen Arkisto XXXII. Helsinki.
- Melander, K. R. 1931:** Sillin eli suurhailin kalastuksesta maassamme 1500-luvulta alkaen ynnä entisaikain kalataloudestamme. Historiallisia tutkimuksia XII. Helsinki.
- Melander, K. R. 1937:** Virolaista asutusta Suomen etelärannikolla ja sen saarilla. Kotiseutu.
- Miettinen, Timo 1998:** Kymenlaakson esihistoria. Kymenlaakson maakuntamuseon julkaisuja n:o 26. Kotka.
- Moor, Aliise 1991:** Eesti talurahva vanem toit. II. Eesti Teaduste Akadeemia. Tallinn.
- Mäntylä, Ilkka 1985:** Suomalaisen juoppouden juuret. Viinanpoltto vapaudenaikana. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 423. Pieksämäki.
- Niemi, Einar 1976:** Trekk fra Nord-Norges historie. Oslo.
- Niemi, Einar 1983:** Vadsös historie. Bind 1. Vadsö.
- Niitmaa, Vilho 1952:** Der Binnenhandel in der Politik der livländischen Städte in Mittelalter. Suomalaisen tiedeakatemian toimituksia, sarja B, nide 76,2. Helsinki.
- Niitmaa, Vilho – Hovi, Kalevi 1991:** Baltian historia. Jyväskylä.
- Niskanen, V. 1923:** Suomalaisen silakan vienti Vieroon. Ehdotuksia menekin lisäämiseksi. SKL 1923: 30/4.
- Oksanen, Eeva-Liisa 1981:** Anjalan historia. Myllykoski.
- Oksanen, Eeva-Liisa 1991:** Vanha Pyhtää. Loviisa.
- Oksanen, Eeva-Liisa, Piilahti, Kari-Matti 1995:** Valkealan historia II. Pieksämäki.

- Olearius, Adam 1663:** Ausführliche Beschreibung der kundbaren Reyse nach Muscow und Persien. Schlesswig.
- Oras, R. 1982:** Ajaloo hämarusest XX sajandini. Ringmäng räimeturu ümber. Oras, R. & Sammet, J.: Lahekäärust ookeaniavarustele. (Eesti kalanduse ajaloo). Tallinn.
- Orrman, Eljas 1987:** Geologiska faktorers inverkan på bebyggelsen i Södra Finland mot slutet av järnåldern och under tidig medeltid. Historisk Tidskrift för Finland.
- Palola, Ari-Pekka 1996:** Yleiskatsaus Suomen keskiaikaisten seurakuntien perustamisajankohdasta. Faravid 18-19. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys. Rovaniemi.
- Palola, Ari-Pekka 1997:** Maunu Tavast ja Olavi Maununpoika. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 178. Helsinki.
- Paloposki, T. J. 1967:** Pitäjän olot 1720-luvulta 1860-luvulle. Aarne Kopisto – Toivo J. Paloposki 1967: Viipurin pitäjän historia I. Joensuu
- Papp, David 1977:** Åländsk allmogeseglation. Lund.
- Papp, David 1979:** Mjöl mot strömming. Budkavlen 58.
- Papp, David 1988:** Vistelsen i Stockholm. Över Ålands hav. Ålänningarnas handel med Storckholm. Glimtar ur Ålands folkkultur 3. Mariehamn.
- Peltola, Saara 1960:** Suursaari menneinä aikoina. Helsinki.
- Pennanen, Jukka 1979:** Muikkuapajilla. Puruveden ammattimainen talvinuottakalastus 1900-luvun alusta 1970-luvun puoliväliin. Kansatieteellinen Arkisto 30. SMY. Helsinki.
- Pennanen, Jukka 1986:** Talviapajilla. Ammattimaisen talvinuottauksen sata vuotta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 445. Helsinki.
- Pihkala, Erkki 1970:** Suomen Venäjän-kauppa vuosina 1860-1917. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. Finska vetenskaps societeten H 113. Helsinki.
- Pihkala, Erkki 1971:** Suomen Venäjän-kaupan puitteet autonomian ajan jälkipuoliskolla. Loviisa.
- Pihkala, Erkki 1975:** Der baltische Handel Finnlands 1835-1944. Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. Wiesbaden.
- Pihlamägi, Maie 1999:** Eesti industrialiseerimine 1870-1940. Ajaloo Instituut. Tallinn.
- Piispa, Heikki 2003:** Meri on meidän peltomme. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 919. Tampere.
- Pirinen, Kauko 1955:** Suomen lähetysalueen kirkollinen järjestäminen. Novella Plantatio. Suomen kirkkohistoriallisen seuran juhlakirja Suomen kirkon juhlavuonna 1955. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 65. Helsinki.
- Pitkänen, Aaro 1900:** Muutama sana kewät- ja syyskalastuksesta Tammiossa 1900. SKL 1900:9/10.
- Pitkänen, Aaro 1902:** Katsaus myöhempään syksy- ja talvikalastukseen 1901-1902 Tammiossa. SKL 1902:11/7-8.
- Pitkänen, Aaro 1904:** Mikä on vaikuttanut haili- eli silakkakalojen yhtäikäisen runsaan vähentymisen? SKL 1904:13/1.
- Pitkänen, Aaro 1905:** Tavikalastus Tammiossa vuonna 1905. SKL 1905:14/3-5.
- Pitkänen, Aaro 1905:** Kalastus Summan kylässä vuonna 1905. SKL 1905: 14/7-12.
- Pitkänen, Aaro 1906:** Kewät-, kesä- ja syyskalastus Tammiossa vuonna 1905. SLK 1906:15/1-3.
- Pitkänen, Aaro 1906:** Kalakaupan järjestäminen Suomenlahden itäisessä saaristossa. SKL 1906:15/7-12.
- Pitkänen, Aaro 1907:** Mitä nykyaika kalastajilta vaatii? SKL 1907:16/4-6.

Pitkänen, Aaro 1907: Katsaus kalastusoloihin Tammiössä vuonna 1906. SKL 1907:16/4-6.

Pitkänen, Aaro 1907: Uusi tehdaslaitos. SKL 1907:16/4-6.

Pitkänen, Aaro 1907: Tämän vuoden silakkakauppa Virossa. SKL 1907:16/7-9.

Pitkänen, Aaro 1908: Kalastus Suomenlahden kaakkoissaaristossa. SKL 1908:17/10-11.

Pitkänen, Aaro 1909: Tämän vuoden silakkakaupat Virossa ja omassa maassa. SKL 1909: 18/1-3.

Porkka, Volmari 1881: Kuvaelmia Suursaarelta. Valvoja.

Punttila, Matti 2006: Kabböle – Suomen ainoa virolaiskylä. Kabböle 100 vuotta. Juhlakirja. Aaltojen yhteys, Pernajan kunta ja Tuglas-seura. Helsinki.

Punttila, Matti 1965: Vieläkin seprakaupasta. Kotiseutu 1-2.

Purhonen, Antti 1999: Sillipäiväkirja. Jyväskylä.

Püvi, Toomas 1980: Talude päriseksostmisest Eestimaa kubermangus 19. sajandi lõpul. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised. Ühiskonnateadused. 1980, 38, 1.

Püvi, Toomas 1990: Soome kaubandus Eesti sadamatest 19. sajandi viimastest kümnenditest kuni esimese maailmansõjani. Eesti Teaduste Akadeemia. Ajaloo Instituut. Tallinn 1990.

Qvist, Johannes 1909: Finlands marknader och finska landbygdens handelsplatser 1614-1772. Helsingfors.

Rantanen, Arja & Kuvaja, Christer 1994: Sipoon pitäjän historia vuoteen 1868, I osa. Jyväskylä.

Rantanen, Arja & Kuvaja, Christer 1994: Sipoon pitäjän historia vuoteen 1868, II osa. Jyväskylä.

Rauhala, J. O. 1947: Kuntalaisten elinkeinot. Entistä Viipurin maalaiskuntaa sanoin ja kuvin. Toim. Ellonen, Vilho, Laine, Juha, Rauhala, J. O.

Raussi, Eljas 1966: Virolahden kansanelämää 1840-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Rautavaara, A. 1937: Suomenlahden ulkosaarten taloudellinen tila. Rannikkotyöstön vuosikirja 4. Helsinki.

Rosén, Ragnar 1933: Mielialoja Vanhassa Suomessa vuonna 1767. Historiallinen Arkisto 40:10. Helsinki.

Rosén, Ragnar 1945: Kolmas ristiretki Suomeen. Tapahtumia ja taustaa. Historiallinen Aikakauskirja 43. 1945.

Rosenström, H. 1931: Fiske och fiskare i Borgå skärgård. Hembygdsminnen IX. Borgå.

Ruotsala, Helena 2002: Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissä vuosina 1930-1995. Kansatieteellinen Arkisto 49. SMY. Helsinki

Rydberg, Arne - Scotte Lasse 1973: Fisket på Kråkö och vid Hälsingekusten under 1900-talet. Stockholm.

Rytkönen, Seppo 1994: Autonomian ajan tullipolitiikka ja Venäjän ja Saksan kilpailu Suomen viljamarkkinoista. Kahden Karjalan välillä. Kahden riikin riitamaalla. Studia Carelia Humanistica 5. Tampere.

Ränk, Gustav 1934: Peipsi kalastusest. Opetatud Eesti Seltsi kirjad II. Tartu 1934..

Ränk, Gustav 1960: Vatjalaiset. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 267. Helsinki.

Saarinen, Juhani 2002: Kymistä Kotkaan 2. Porvoo.

Saarinen, Juhani 2008: Miljoonamöljä. Kotkan satama 1871-2008. Kotka.

- Sauks, F. 1992:** Mõisade turusidemed 18. sajandil ja 19. sajandi esimesel poolel. Talurahvakaubandus 18. sajandil ja 19. sajandi esimesel poolel. Eesti talurahva ajalugu. I köide. Eesti Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. Tallinn.
- Schrader, Tatjana A 1988:** Pomor Trade with Norway. Acta Borealia ½. A Nordic Journal of Circumpolar Societies.
- Selirand, Jüri 1989:** Viron rautakausi. Rovaniemi 1989.
- Seppä, Väinö 1952:** Säkkijärvi kautta aikojen. Helsinki.
- Simonsuuri, Aili 1969:** Seiskarin ja Lavansaaren sekä Länsi-Inkerin välisistä suhteista. Kotiseutu.
- Sipilä, Petri 2002:** Laivat ja lastit - seiskarilaisia merellä. Herrala, Raija, Marja-Leena Malin, Ilkka Marttila, Terja-Leena Pulli, Petri Rytkölä, Petri Sipilä. Turku.
- Sirelius, U. T. 1906-1908:** Suomalaisten kalastus I-III Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino. Helsinki..
- Sirén, Olle 1989:** Pernå sockens historia III. Tiden ca 1870-1920. Loviisa.
- Soom, Arnold 1961:** Der Baltische Getreidehandel. Kungliga Vitterhets historie och Antikvitets Akademiens Handlingar. Historiska Serien 8. Stockholm.
- Soom, Arnold 1972:** Über den Küstenhandel und die Handelsfahrten der estnischen Bauern im 17. Jahrhundert. Zeitschrift für Ostseeforschung 21. Marburg.
- Storå, Nils 1979:** Finländskt strömmingsfiske. Norveg 22. Oslo.
- Storå, Nils 1985:** Adaptive Dynamics and Island Life. Resource use in the Åland Islands. Studia Fennica 30. Helsingfors.
- Strandvik, Kitty 1988:** "Stockholmsnytt" för vardag och fest. Över Ålands hav. Ålänningarnas handel med Stockholm. Glimtar ur Ålands folkkultur 3. Mariehamn.
- Suvanto, Seppo 1985:** Keskiaika. Suomen historia 2. Espoo.
- Tala, Väinö 1949:** Piirteitä Kymin vanhasta nuottakalastuksesta. Ankkapurha II. Kotka.
- Talve, Ilmar 1959:** Muutamista kauppatavoista. Virittäjä 63. 1-2 B. Kotikielen seura. Helsinki.
- Talve, Ilmar 1996:** Suomenlahden ulkosaarten kansankulttuuri 1800-luvun loppupuolelta talvisotaan. Hamari, Risto, Miettinen, Timo, Korhonen, Martti, Talve, Ilmar: Suomenlahden ulkosaaret. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Toimituksia 630. Jyväskylä.
- Talve, Ilmar 2004:** Eesti kulttuurilugu. Tartu.
- Tampere, Herbert 1938:** Kuusalu vanad rahvalaulud I. Vana Kannel III. Tallinn
- Tarvel, Enn 1981:** Altja. Tallinn.
- Tarvel, Enn (toim.) 1982:** Henriku Liivimaa kroonika. XXIII. Tallinn.
- Tarvel, Enn 1983:** Lahemaa ajalugu. Tallinn.
- Tegengren, Helmer 1974:** Allmogeseigration mellan Finland och Estland. Budkavlen.
- Tikkanen, Toivo 1973:** Rannikkokalastuksemme koneellistumisesta 1870-luvulta 1920-luvulle. Scripta ethnologica 29. Turku 1973.
- Tommila, Päiviö 1963:** Turun ja Porin läänin talonpoikaispurjehtijoiden Venäjänmatkat 1840- ja 1850-luvuilla. Turun historiallinen arkisto XVI.
- Tuomi-Nikula, Outi 1982:** Keskipohjalaisen kalastajan vuosi. Keski-Pohjanmaan suomenkielisen rannikon ammattimaisen kalastuksen ja hylkeenpyynnin muuttuminen 1800-1900-luvulla. Suomen Muinaismuistoyhdistys. Kansatieteellinen arkisto 32. Helsinki
- Tyni, Kaarlo 1923:** Merikalastus Kotkan seuduilla kesällä 1923. SKL 1923:30/6.

Underhill, Harold A. 1958: Masting and rigging. The Clipper Ship and Ocean carrier. With authentic plans, working drawings and details of the nineteenth and twentieth century sailing ship. First edition. 1946. Glasgow.

Vahre, Sulev 1973: Eestimaa talurahvas hingeloenduste andmeil (1782-1858). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. Tallinn.

Wessman, V. E. V. 1926: Boken om Sibbo. Bidrag till Sibbo sockens geografi och historia. Borgå.

Vilkuna, Kustaa 1939: Kansanomaiset työseurat. Eripainos Historian Aitta IX. Jyväskylä.

Vilkuna, Kustaa 1964a: Kansainvälisiä kosketuksia. Virolaiset luopuvat Suomesta. Kihlakunta ja häävuode, tutkielmia suomalaisen yhteiskunnan järjestäytymisen vaiheilta. Keuruu.

Vilkuna, Kustaa 1964b: Suomalais-virolainen sepralaitos. Kotiseutu 1964.

Vilkuna, Kustaa 1964c: Suikiminen ja saaliin vaihtokauppa. Kalevalaseuran vuosikirja 44.

Vilkuna, Kustaa 1974: Lohi. Kemijoen ja sen lähialueen lohenkalastuksen historia. Keuruu.

Zetterberg, Seppo 2007: Viron historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimintuksia 1118. Hämeenlinna.

SELITYKSIÄ TAULUKKOKSIIN

Taulukot I-IVB, VIA-XVII, IXX

Lähteet: **Haapasaaren tullivartioasema**

Gc Vientipäiväkirjat 1868-1932

Gc:1 Vientipäiväkirjat 1868, 1909-1920, 1922-1930

Gb Tuontipäiväkirjat 1868-1937

Gb:1 Tuontipäiväkirjat 1868, 1909-1930, 1935-1937

Gg Lastikirjat 1888-1938

Gg:1 Lastikirjat, tulevat ja lähtevät 1888-1889

Gg:2 Lastikirjat 1890-1894

Gg:2 Lastikirjat, tulevat ja lähtevät 1890, 1894

Gg:3 Lastikirjat 1895-1903

Gg:3 Lastikirjat, tulevat ja lähtevät 1895-1896, 1899, 1901-1903

Gg:4 Lastikirjat 1914-1938

Gg:4 Lastikirjat, tulevat ja lähtevät 1914-1923, 1925-1927, 1936-1938

Pitkäpaaden tullivartioasema

Ga Kuukausi- ja vuosililit

Ga:1 Kuukausi- ja vuosililit 1885

Ga:3 Kuukausi- ja vuosililit 1887, 1893

Ga:6 Kuukausi- ja vuosililit 1895-1896

Aa Laiva- ja tavaradiariot

Aa:1 Laiva- ja tavaradiariot 1898, 1907, 1913, 1919-1921

Taulukko VA

Lähde: Püvi 1990, liitteet 1-15

Taulukko XVIII

Lähde: Tallinnan tullihallitus EAA F 957 n.4 s.137 (20,23, 27, 33, 36, 38, 41, 43, 119)

EAA F 957 n.4 s.364, 435, 521 (87, 89), 545 (109, 111)

Haastattelulomake

- Kuinka usein perheenne tapasi suomalaisia? Mikä siihen oli syynä? Oliko perheellänne ainaisseproja Suomessa, missä päin Suomea?
- Oliko perheellänne seproina yksi perhe vai useita?
- Kun suomalaiset tulivat, oliko jokaisella suomalaisperheellä oma alus, vai oliko samassa aluksessa useita suomalaisperheitä?
- Kuinka saatiin tietää suomalaisseprojen tulosta, oliko aika aikaisemmin sovittu?
- Tulivatko suomalaiset teidän kotiinne, yöpyivätkö he siellä?
- Kuinka kauppaa käytiin, avattiinko silakka- ja viljatynnyrit, olivatko suomalaiset rehellisiä? Millä kielellä puhuttiin suomalaisten ja virolaisten kesken?
- Kuinka paljon sai perunoita suolasilakalla? Kuinka paljon viljaa sai silakalla? Mitä muuta tuotteita silakalla sai vaihdossa? Mitä muuta suomalaiset toivat vaihtopaikalle? Mitä teidän perheenne antoi ikään kuin lahjoiksi suomalaisille seproille?
- Osallistuivatko naiset vaihtokauppaan vai mitä he sinä aikana tekivät?
- Pidettiinkö suomalaisten kanssa sepramarkkinoiden yhteydessä juhlia?
- Kuinka monta päivää suomalaisseprojen aluksen viipyivät Viron rannassa?
- Tulivatko suomalaiset myös keväällä ja jäätiinkö silloin velkaa?
- Viron rannassa oli omat virolaiset kalastajat. Miksi sitten suolasilakkaa hankittiin suomalaisilta?
- Ostitteko kalaa muualta, esimerkiksi Rakveren markkinoilta, mitä kalaa?
- Millaisia ruokia teidän perheessänne tahtiin suolasilakasta ja muusta kalasta?
- Kävikö teidän perheenne Suomessa jotakin myymässä?

Küsimusleht

-Kui sageli teie pere kohtus soomlastega? Mis põhjustel kohtuti? Kas teie perel olid Soomes alalised sõbrad, kellega tehti kauppa ja kust kandist nad pärit olid?

-Kas teie perel oli Soomes üks või enam sõbra-peret?

-Kui soomlased tulid Eestisse, kas iga pere tuli oma paadiga või tuldi mitme pere ja ühe paadiga?

-Kui saadi teada, millal soomlased tulevad? Kas aeg oli varem kokku lepitud?

-Kas soomlased käisid teil kodus külas ning kas nad ka teie juures ööbisid?

-Kuidas toimus kaubavahetus? Kas silgu- ja viljatünnid avati kontrollimiseks? Kas soomlased olid ausad kaupmehed? Mis keeles omavahel räägiti?

-Millise suhtega vahetati kartuleid soolakala vastu? Aga vilja? Kas silgude vastu vahetati ka midagi muud? Mida soomlased veel töid vahetuskaubaks? Kas teie pere tegi soomlastele kingitusi ka?

-Kas naisterahvad võtsid kaubateost osa? Kui ei, mida naised tegid?

-Kas sõbralaada ajal pidutseti koos soomlastega?

-Mitu päeva soomlased Eestis viibisid?

-Kas soomlased käisid ka kevadel ja kas siis jäädi võlgu?

-Eesti rannikul olid ka eesti kalurid. Miks hangiti silku soomlastelt?

-Kas te ostsite kala ka mujalt, näiteks Rakvere laadalt? Mis kala?

-Milliseid toite teie peres silgust tehti? Milliseid kalatoite tehti teistest kaladest?

-Kas teie pere käis Soomes midagi müümas?

Taulukko I A

Matkat sepraviroon Pitkäpaaden tullivartioaseman kautta

	kevät	syksy	yhteensä
1885	13	4	17
1887	24	12	36
1893	7*	5	12
1895	6	5	11
1896	8	8	16
1898	7	5	12
1907	4*	3*	7
1913	2	2	4
1919		2*	2
1920	1		1
1921			

*kaksi Inkerinmaalta

*tulevien perusteella

*tulevien perusteella

Taulukko I B

Matkat sepraviroon Haapasaaren tullivartioaseman kautta

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää	Yhteensä
1868	kevät	1	8	1		2		2	14
	syksy	3	9	3	4	1	1	1	23
	yhteensä	4	17	4	6	1	3	1	37
1888	kevät		7	1	1	8	2	6	27
	syksy	1	6		1	6	2	4	22
	yhteensä	1	13	1	14	4	4	10	47
1889	kevät		8		10	1	1	5	26
	syksy		4	2	6	1		3	18
	yhteensä		12	2	16	2	1	8	44

Taulukko I B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää	Yhteensä
1894		7		1	6		1		15
	kevät								
	syksy	9			7	1		1	18
	yhteensä	16		1	13	1	1	1	33
	kevät	6	1		6	1			14
1895		6			5	1			12
	syksy								
	yhteensä	12	1		11	2			26
	kevät	7			5	1			13
1896		7		1	5	1			14
	syksy								
	yhteensä	14		1	10	2			27
	kevät	4			3		1		8
1899		3			3	1	2		9
	syksy								
	yhteensä	7			6	1	3		17
	kevät	5			6				11
1901		4			6		1		11
	syksy								
	yhteensä	9			12		1		22
	kevät	6			6				12
1902		3			6	6	1		10
	syksy								
	yhteensä	9			12	12	1		22
	kevät	6			5	1			12
1903		3			6	1			10
	syksy								
	yhteensä	9			11	2			22
	kevät	3			1				4
1909		4			2				6
	syksy								
	yhteensä	7			3				10
	kevät	5			2				7
1910		3			3	1			7
	syksy								
	yhteensä	8			5	1			14
	kevät	3			3				6
1911		4			3	1			8
	syksy								
	yhteensä	7			6	1			14

Taulukko I B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää	Yhteensä
1912	keväti	4			4				8
	syksy	5			4				9
	yhteensä	9			8				17
	keväti	3			3				6
1913	syksy	5			3	1			9
	yhteensä	8			6	1			15
	keväti	2			4		1		7
1914	syksy	7			4				11
	yhteensä	9			8		1		18
	keväti	5			2	1			8
1915	syksy	6			2	1			9
	yhteensä	11			4	2			17
	keväti	2							2
1916	syksy	6							6
	yhteensä	8							8
	keväti	1							1
1917	syksy	8			1				9
	yhteensä	9			1				10
	keväti	2							2
1918	syksy						1		1
	yhteensä	2					1		3
	keväti								
1919	syksy	3					1		4
	yhteensä	3					1		4
	keväti						1		1
1920	syksy	2					2		4
	yhteensä	2					3		5

Taulukko I B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää	Yhteensä
1932									
keväti									
syksy									
yhteensä									
1935									
keväti									
syksy									
yhteensä									
1936									
keväti						2			2
syksy		1				2			3
yhteensä		1				4			5
1937									
keväti		1							1
syksy									
yhteensä		1							1

Sepramatkoilla käytetyt alukset
Pitkäpaaden tullivartioasema
Lähtevät

	avoin	jahti	jaala	kajjaasi	muu	yhteensä
1885	kevät	7	2	4		13
	syksy	1		3		4
1887	kevät	13	2	4	1	20
	syksy	7	2	3		12
1893	kevät		4	4		8
	syksy		2	2		4
1895	kevät		5	2		7
	syksy		4	2		6
1896	kevät		5	3		8
	syksy		6	2		8
1898	kevät		7			7
	syksy		5			5
1907	kevät		3		1	4
	syksy		2		1	3
1913	kevät		2			2
	syksy		1		1	2
1919	kevät				2 mv	2
	syksy					
1920	kevät				1 mv	1
	syksy					

mv= moottorivene

Taulukko I D

Sepramatkoilla käytetyt alukset
Haapasaaren tullivartioasema
Lähtevät alukset

	Kymi		Haapasaari		Kuutsalo		Vehkalahti		Tammio		Kuorsalo		Virolahti		Pyhtää		Yhteensä	
	K	S	K	S	K	S	K	S	K	S	K	S	K	S	K	S		
avoin																		
jahti																		
jaala	1	3	8	9	1	3		3	3			1		1			1	34
kaljaasi																		
muu																		
yhteensä	1	3	8	9	1	3		3	3			1	2	1			1	36
avoin		1	3					3	2	1			2	1	2		2	18
jahti							2								3		3	8
jaala		4		5			2	4	1			1		1				18
kaljaasi				1								1						2
muu								1										1
yhteensä	1	7	6	1			8	6	2			2	2	2	5		5	47
avoin				3			4	1							2		2	12
jahti						2		3							3		1	11
jaala		4		3			3	3	1									15
kaljaasi		1		1								1	1					4
muu																		
yhteensä				5		7	1	9	7	1		1	1	5	3		3	40
avoin			1															1
jahti		5		7			6	7									1	28
jaala		1		1														2
kaljaasi				1					1									2
muu																		
yhteensä		7		9			6	7	1			1	1				1	33

K=kevät
S=syksy

Taulukko I D

	Kymi		Haapasaaari		Kuusalo		Vehkalahti		Tammio		Kuorsalo		Virolahti		Pyhtää		Yhteensä	
	K	S	K	S	K	S	K	S	K	S	K	S	K	S	K	S		
1895																		
			6	1					6	5	1		1					27
				6	6	1	1		6	5	1	1	1					32
1896			7	6				7	5	5	1	1						32
					1													1
			7	7					7	5	5	1	1					
1899			4	3					3	3	3		1	1	1			16
				4	3				3	3	3		1	1	2			17
1901			1															1
			4	4					6	6	6							20
				5	4				6	6	6			1				22
1902			1															1
			3	3					6	6	6							18
			2															2
				6	3				6	6	6			1				22

Taulukko I D

	Kymi		Haapasaaari		Kuusalo		Vehkalahti		Tammio		Kuorsalo		Virolahti		Pyhtää		Yhteensä
	K	S	K	S	K	S	K	S	K	S	K	S	K	S	K	S	
1923																	
	avoin																
	jahti						1	1							1		4
	jaala																
	kaljaasi																
muu	1	1				1	2	mv									5
yhteensä	1	1				2	3	1						1			9
1924																	
	avoin																
	jahti	1				1		1						1			4
	jaala																
	kaljaasi																
muu							1									1	
yhteensä	1					1	1	1					1				5
1925																	
	avoin																
	jahti	2	1														3
	jaala																
	kaljaasi																
muu			1								1					2	
yhteensä	2	2									1						5
1926																	
	avoin																
	jahti	1	1														2
	jaala																
	kaljaasi																
muu			1							1						2	
yhteensä	1	2								1							4
1927																	
	avoin																
	jahti		2														2
	jaala																
	kaljaasi																
muu	1														1 mj	2	
yhteensä	1	2									1						4

mj= moottorijahti

Taulukko I E

Sepramatkat ja alukset Suursaaresta 1868-1889
Haapasaaren tullivartioasema

	Alukset kpl	Alus- tyyppi	S.silakkaa vijjaa ym.	Ajankohta	Määränpää
1868 meno K	15	jaala	27300kg/ss	20.6.-	Viro
S	2	jaala	1500kg/ss	20.9.-28.9.	Viro
tulo K	4	jaala	2500kg/ruis	6.7.-15.7.	Viro
			200kg/ohra		
			425kg voi		
S	1	jaala	800kg/ruis		Viro

ss=suolasiilakka

Taulukko I E

	Alukset kpl	Alus- tyyppi	S.silakkaa vijjaa ym.	Ajankohta	Määränpää
1868 meno K	9	8 avoin	16016kg/ss	22.6-9.7.	5 Pk, 3 Viro
S	1	kaljaasi			1 Puritse
	19	13 jaala	35445kg/ss	23.9.-5.10.	15 Toolise
		4 avoin			3 Pk
		1 kaljaasi			1 Viro
		1 jahti			
tulo K	3	3 avoin	2825kg/ruis	9.7-12.7.	2 Toolise
			173,6kg/peruna		1 Viro
			22kg/voi		
S	6	3 jaala	15910kg/ruis	26.9.-21.10.	2 Toolise
		2 avoin	286kg/ohra		2 Pk
		1 jahti	108kg/voi		2 Viro
			14070kg/peruna		
			300/lanitu		
			600/k.pää		
			100/muna		

ss=suolasiilakka
Pk=Portkunda

k.pää=kaalinpää

Taulukko I E

	Alukset kpl	Alus- tyyppi	S.silakkaa vijjaa ym.	Ajankohta	Määränpää
1889 meno K	27	13 jaala	126176kg/ss	13.6.-6.7.	11 Toolse
		11 avoin			10 Viro
		2 kajotti			5 Pk
		1 jahti			1 Puritse
S	17	15 jaala	33265kg/ss	17.9.-15.10	13 Viro
		1 kajotti			4 Toolse
		1 avoin			1 Pk
tulo K	21	11 jaala	33077kg/ruis	30.6.-10.7.	12 Toolse
		6 avoin	2035kg/r.j.		5 Pk
		2 jahti	108kg/ohra		4 Viro
		1 kaljaasi	2875kg/peruna		
		1 kajotti	498.5kg/voi		
			1750/muna		
			7456kg/ss		
S	20	16 jaala	49070kg/ruis	3.10.-19.10.	14 Toolse
		3 avoin	2565.5kg/ohra		4 Viro
		1 jahti	97525/perunaa		2 Pk
			322kg/voi		
			300/muna		
			5000/k.pää		
			5750/lanttu		

ss=suolasilakka
Pk=Portkunda

rj.=ruisjauho

k.pää=kaalinpää

Taulukko I F

Sepramatkat ja alukset Tytärsaaresta 1888-1889
Haapasaaren tullivartioasema

	Aluksia	Alustyyppi	S. silakkaa/ viljaa	Ajankohta	Määränpää
1888	meno	S	5 15 avoin 4930kg/ss	2.9.-4.9.	5 Viro
1889	meno	K	9 19 avoin 24190kg/ss	1.5.	4 Mahu 3 Puritse
		K	9 9 avoin 26902kg/ss	23.5.-28.5.	2 Viro 4 Mahu 4 Puritse
		K	12 7 avoin 31140kg/ss	27.6.-10.7.	1 Viro 12 Viro
		S	8 6 avoin 14310kg/ss	23.9.-6.10.	8 Viro
			2 jaala		
tulo		K	4 4 avoin 2618kg/ruis	17.5.	3 Viro
			10255kg/peruna		1 Puritse
			70kg/pellavas.		
		K	12 7 avoin 10891kg/ruis	27.6.-10.7.	9 Viro
			5 jaala 3335.5kg/peruna		3 Mahu
			315kg/ohra		
		S	17 10 avoin 40020kg/ruis		13 Viro
			7 jaala 72kg/r.j.		4 Mahu
			9938kg/peruna		
			7969.4kg/ohra		
			210kg/kaura		
			5kg/voi		
			1655/k.pää		
			2300/lanttu		

pellavas.= pellavan siemeniä

Taulukko II A

Sepramatkojen ajankohta ja kohteet Virossa
Pitkäpaaden tullivartioasema

	Portikunda	Mahu	Vergi	Viro	Aluksia		Portikunda	Mahu	Vergi	Viro	Aluksia
1885	keväät meno			18.6.-26.6.	13	1913	keväät meno				2
	keväät tulo			1.7.-6.7.	8		keväät tulo				2
	syksy meno			23.9.-29.9.	4		syksy meno				
	syksy tulo			16.10.-20.10	4		syksy tulo				
1887	keväät meno			14.6.-1.7.	24	1919	keväät meno			2.7.-12.7.	2
	keväät tulo			28.6.-2.7.	17		keväät tulo				
	syksy meno			21.9.-28.9.	12		syksy meno				
	syksy tulo			13.10.-14.10	4		syksy tulo				
1893	keväät meno	21.6.-22.6.			7	1920	keväät meno			30.6.-7.7.	2
	keväät tulo	1.7.-			5		keväät tulo				
	syksy meno	24.9.-26.9.			5		syksy meno				
	syksy tulo	12.10.-13.10.			4		syksy tulo				
1895	keväät meno	19.6.-22.6.			6	1921	keväät meno				
	keväät tulo	2.7.-			7		keväät tulo				
	syksy meno	24.9.-27.9.			5		syksy meno				
	syksy tulo	9.10.			4		syksy tulo				
1896	keväät meno	20.6.-22.6.			8	1922	keväät meno				
	keväät tulo	1.7.			8		keväät tulo				
	syksy meno	28.9.-1.10.			8		syksy meno				
	syksy tulo	6.10.-19.10			7		syksy tulo				
1898	keväät meno	20.6.-22.6.			7		keväät meno				
	keväät tulo	1.7.			7		keväät tulo				
	syksy meno	27.9.-1.10.			5		syksy meno				
	syksy tulo	11.10.			1		syksy tulo				
1907	keväät meno						keväät meno				
	keväät tulo	1.7.-7.7.			4		keväät tulo				
	syksy meno	4.10.-6.10.			3		syksy meno				
	syksy tulo						syksy tulo				

Taulukko II B

Sepramatkojen ajankohta ja kohteet Virossa
Haapasaaren tullivartioasema

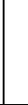
	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää
1888	kevät meno	22.6.-23.6. 8 Vi	25.6. Vi		26.6.- 2 Vi		28.6.- 2 Vi	
	kevät tulo	1.7.-7.7. 9 Vi	3 Vi	9.7. Vi			1.7.-9.7.	
	syksy meno	24.9.-26.9			27.9.- 4 Vi		29.9. Vi	3.10 Vi
	syksy tulo	13.10.-17.10. 3 Vi			20.10.-27.10	11.10. Vi	26.10.	12.10.
1888	kevät meno	18.6.-20.6. 1 Vi 5 Ma,1 Ve	22.6.- Pk		22.6.-4.7. 6 Kv,Pk,1 Pu	21.6.-26.6- 1 Kv,1Pu	19.6.-21.6. 2 Pk, 2 Pu	14.6.-3.7. 3 Pu, 3 Pk
	kevät tulo	26.6.-3.7. 5 Ma 2 Ve	2.7.- Pk	4.7. Kv	5.7. 1 Pk,5 Kv	2.7.- Pu	30.6.-3.7. 2 Pu, 7 Pk	22.6.-9.7. 1 Pu, 4 Pk, 1 Vi
	syksy meno	24.9.-26.9. 4 Ma,2 Wv		12.10. Kv	26.9.-3.10 4 Kv	26.9.-28.9. 2 Kv	25.9. 1 Vi, 1 Pk	19.9.-26.9 2 Pk, 2 Vi
	syksy tulo	6.10.-12.10 5 Ma,1 Wv			11.10.-12.10 1 Vi,5 Kv	13.10. Kv	7.10.-13.10. 4 Pk	28.9.-8.10. 2 Vi, 2 Pk
1889	kevät meno	18.6.-21.6. 5 Ma,1 Wv			20.6.-4.7. 6 Kv,2Vi,2Pk	20.6.- Kv	21.6.- Vi	19.6.-23.6 2 Pk, 2 Vi
	kevät tulo	3.7.-4.7. 1 Vi,1 Wv	5.7.- PK	6.7. Kv	4.7.-7.7. 4 Kv,2Vi	6.7. Kv	29.6.-5.7. 2 Pk, 1 Vi	28.6.-2.7. 2 Pk, 1 Vi
	syksy meno	21.9.-24.9. 4 Vi	23.9.-24.9. 1 Pk, 1 Vi	26.9. 2 Kv	24.9.-1.10. 6Kv	25.9. Kv		18.9.-2.10 1 Pk, 2 Vi
	syksy tulo	3.10.-10.10 2 Ma,2 Vi	11.10.-12.10. 2 Pk		9.10.-16.10. 5Kv,1Vi	11.10. Kv		1.10.-16.10. 2 Vi, 1 Pk

Vi=Viro
Ve=Vergi
Pu=Puurse
Ma=Mahu
Wv=Wiolverk
Pk=Port Kunda
Kv=Kaspervik
Võ=Võsu

Taulukko II B

	Kymi	Haapasaaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää
1894 keväät meno		13.6.-19.6. 2 Ma,2 Ve 1 Pu,1PK			20.6.-21.6. 6 Kv			
keväät tulo		30.6.-2.7. 4 Ma, 1 Ve,1 Vi			5.7.- 6 Kv			
syksy meno		20.9.-30.9. 5 Ma,3 Ve 1 Vi			25.9.-26.9. 7 Kv	28.9. Kv		29.9. Pk
syksy tulo		5.10.-12.10 5 Ma,3 Ve			10.10.-12.10. 7 Kv	11.10 Kv	10.10. Pk	8.10. Pk
1895 keväät meno		18.6.-19.6 4 Ma, 2 Ve	20.6. Pk		20.6.-21.6 6 Kv	20.6. Kv		
keväät tulo		29.6.-2.7. 4 Ma,2 Ve	2.7. Pk		4.7. 6Kv	4.7 Kv	4.7. Pk	
syksy meno		21.9.-24.9 4 Ma,2 Ve			27.9.- 5 Kv	28.9. Kv		
syksy tulo		4.10.-7.10. 3 Ve 4 Ma			9.10.-10.10 5 Kv	12.10.-20.1 Kv	9.10. Pk	
1896 keväät meno		18.6.-23.6 4 Ma,2 Ve, 1 Pk			22.6.-23.6 5Kv	22.6 Kv		
keväät tulo		26.6.-1.7. 4 Ma, 2 Ve			1.7.- 5 Kv	1.7. Kv		
syksy meno		22.9.-24.9. 5 Ma, 3 Ve			28.9.-1.10. 5 Kv	28.9. Kv		
syksy tulo		6.10.-9.10 4 Ma, 3 Ve			11.10.-12.10 5 Kv	12.10. Kv		
1899 keväät meno		23.6. 2 Ma			22.6. 3 Vö		21.6. Vö	
keväät tulo		5.7. Ve	3.7. Pk		4.7.-5.7 3 Vö		4.7. Vö	
syksy meno		22.9.-27.9. 2 Ma, 1 Ve			27.9.- 3 Vö	26. 9. Vö	27.9.-30.9. 1 Ve, 1 Vö	
syksy tulo		6.10.-13.10. 3 Ma, 1 Ve			11.10.-13.10 4 Vö	13.10. Vö	13.10. 1 Vö, 1 Ve	

Vi=Viro
Ve=Vergi
Pu=Puritse
Ma=Mahu
Ww=Wiolverk
Pk=Port Kunda
Kv=Kaspervik
Vö=Vösu

Taulukko II B

	Kymi	Haapasaaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää
1901	kevät meno	19.6.-2 Ma 3 Ve			20.6.-6 Vö			
	kevät tulo	1.7.-8.7.			29.6.-30.6.			
	syksy meno	2 Ma, 3 Ve 24.9.-2 Ma			6 Vö 25.9.-6 Vö		24.9. Ve	
	syksy tulo	2 Vi 2.10.-7.10.			11.10.-4 vö		5.10.-6.10.	
1902	kevät meno	4 Ma, 2 Ve 25.6.-3 Ma			26.6.-6 Vö		Pk	
	kevät tulo	2.7.-11.7. 3 Ma			3.7.-4.7. 6 Vö			
	syksy meno	27.9.-2 Ma, 1 Ve			30.9.-6 Vö		27.9. Ve	
	syksy tulo	7.10.11.10.			11.10.-6 Vö		8.10.-10.10	
1903	kevät meno	3 Ma, 1 Ve 17.6.-18.6 3 Ve,3 Ma			18.6.-19.6 5 Vö	19.6. Vö		
	kevät tulo	30.6.			30.6.-1.7.	1.7. Vö		
	syksy meno	3 Ve,2 Ma 23.9.-24.9			6 Vö 24.9.-26.9.	26.9. Vö		
	syksy tulo	2 Ma, 1 Ve 1.10.-12.10			5 vö, 1 Ve 11.10.-5 Vö	11.10. Vö		
1909	kevät meno	4 Ma, 1 Ve 23.6.-24.6.			24.6. Vö			
	kevät tulo	1 Ma, 2 Ve 2.7.-3.7					1.7. Pk	
	syksy meno	1 Ma, 2 Ve 23.9.-24.9.			28.9.-29.9.			
	syksy tulo	1 Ma, 3 Ve 4.10.-7.10			2 Vö 9.10.-3 Vö			
		4 Ma, 2 Ve						

Vi=Viro
Ve=Vergi
Pu=Puritse
Ma=Mahu
WV=Wiolverk
Pk=Portkunda
KV=Kaspervik
Vö=Vösu

Taulukko II B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää
1910 kevät meno		16.6.-17.6			20.6.-21.6			
		3 Pk 2 Vi			2 Vö			
kevät tulo		27.6.-28.6			29.6.			
		2 Ve			2 Vö			
syksy meno		22.9. 2 Ve,1Ma			25.9. 3 Vö	25.9. Vö	25.9. Vö	
syksy tulo		4.10. 1 Ma,2 Ve			9.10 2 Vö			
1911 kevät meno		22.6.23.6			22.6.-23.6.			
		2 Ve, 1 Ma			2 Ve			
kevät tulo		30.6.-4.7.			4.7. 2 Vö			
		2 Ve, 1 Ma						
syksy meno		21.-22.9			27.9. 3 Vö	26.9. Vö		
		2 Ma, 2 Ve						
syksy tulo		31.10.-4.10 1 Ma, 2 Ve			7.10.-8.10	4.10.-16.10		
					3 Vö	2 Vö		
1912 kevät meno		14.6.-19.6			20.6.			
		3 Ma, 1 Ve			4 Vö			
kevät tulo		25.6.-28.6			2.7.-4.7.			
		3 Ma, 1 Ve			4 Vö			
syksy meno		24.9.-25.9			25.9.			
		2 Ma, 3 Ve			4 vö			
syksy tulo		7.10.-8.10			7.10.-11.10.			
		2 Ma, 3 Ve			4 Ve			
1913 kevät meno		18.6.-19.6			19.6.			
		2 Ma, 1 Ve			3 Vö			
kevät tulo		26.6.-28.6			28.6.			
		2 Ma, 1 Ve			1 Vö			
syksy meno		23.9.-6.10.			25.9.	2.10. Vö	7.10.-9.10	
		3 Ve, 2 Ma			3 vö		2 Pk	
syksy tulo		2.10.-6.10			5.10.	7.10 Vö		
		2 Ve, 2 Ma			2 vö			

Vi=Viro
 Ve=Vergi
 Pu=Purtse
 Ma=Mahu
 Wv=Wiolverk
 Pk=Port Kunda
 Kv=Kaspervik
 Vö=Vösu

Taulukko II B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää
1914 kevät meno		17.6.-18.6 1 Ve, 1 Ma			19.6. 4 Vö			
kevät tulo		25.6.-29.6 1 Ma, 1 Pk			29.6.-30.6. 4 Vö			
syksy meno		5.9.-9.10			1.10. 4 Vö		9.10 Pk	
syksy tulo		3 Pk, 3 Ve, 1 Ma 7.10.-14.10 3 Ve, 1 Ma			11.10. 4 Vö			
1915 kevät meno		25.6.-2.7. 2 Ma, 3 Ve			24.6. 2 Vö	7.6. 1 Pk		
kevät tulo		28.6.-7.7			7.7. 2 Vö			
syksy meno		20.9.-9.10 4 Ve, 2 Ma			27.9. 2 Vö	28.9. 1 Vö		
syksy tulo		1.10.-4.10 4 Ve, 2 Ma			9.10.-12.10. 3 Vö			
1916 kevät meno		17.6.-27.6 2 Pk						
kevät tulo		3.7. 1 Pk						
syksy meno		26.9.-17.10 5 Ve, 1 Vi						
syksy tulo		9.10.-11.10 5Ve						
1917 kevät meno		25.6. 1 Pk						
kevät tulo		3.7. 1 Pk						
syksy meno		18.9.-9.10 3 Ma, 3 Ve, 2 Vi			1.10. 1 Vö			
syksy tulo		18.9.-22.10 1 Ve, 5 Ma			17.10. 1 Vö			

Vi=Viro
Ve=Vergi
Pu=Purtse
Ma=Mahu
Wv=Wiolverk
Pk=Port Kunda
Kv=Kaspervik
Vö=Vösu

Taulukko II B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää
1918	kevät meno	22.6.-29.6 2Pk						
	kevät tulo						28.6. 1 Pk	
	syksy meno							
	syksy tulo							
1919	kevät meno							
	kevät tulo							
	syksy meno	6.10.-25.10 3Pk					12.10. 1 Pk	
	syksy tulo							
1920	kevät meno						12.6. Pk	
	kevät tulo						19.6. Pk	
	syksy meno	4.10. 2 Pk					1.10. 2 Pk	
	syksy tulo	12.10 1 Pk					5.10.-8.10. 2 Pk	
1921	kevät meno				10.6. 1 Pk			
	kevät tulo	25.6.-5.7 3 Pk			19.6. 1 Pk			
	syksy meno				27.9. 1 Pk			
	syksy tulo				13.10. 1 Pk			
1922	kevät meno	12.6. 1 Pk						
	kevät tulo	19.6. 1 Pk						
	syksy meno	21.9. 1 Pk						
	syksy tulo	12.10. 1 Pk						
1923	kevät meno	27.6. 1 Pk			13.6.-27.6		18.6. 1 Pk	
	kevät tulo	6.7. 1 Pk			3 Pk			
	syksy meno	26.9. 1 Pk		26.9.-27.9			1.10.-12.10	
	syksy tulo			1 Kv, 1 Vi			1 Pk, 1 Viro	
1924	kevät meno	23.6. 1 Pk		21.6. 1Pk	23.6. 1 Pk		21.6. 1 Pk	
	kevät tulo	2.7. 1 Pk					26.6. 1 Pk	
	syksy meno	17.9.-15.10 3 Pk		2.10. 1 Pk				
	syksy tulo							

Vi=Viro
Ve=Vergi
Pu=Purtse
Ma=Mahu
Wv=Wiolverk
Pk=Port Kunda
Kv=Kaspervik
Vö=Vösu

Taulukko II B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää
1925	kevät meno	29.6.-12.7. 2 Pk				16.6. 1 Pk		
	kevät tulo							
	syksy meno	29.9.-6.10. 2 Pk	12.10 1 Pk					
	syksy tulo							
1926	kevät meno	29.6. 1 Pk						
	kevät tulo	4.7. 1 Pk						
	syksy meno	29.9.-10.10			8.10 1 Pk			
		2 Pk						
	syksy tulo	8.10. 1 Pk						
1927	kevät meno							
	kevät tulo	27.6. 1 PK						
	syksy meno				11.10 1 Pk			
	syksy tulo	6.10. 2 Pk						
1928	kevät meno							
	kevät tulo							
	syksy meno	25.9.-15.10 2Pk			5.10 1 Pk			
	syksy tulo	13.10. 1 Pk			15.10 1 Pk			
1929	kevät meno							
	kevät tulo							
	syksy meno				29.9. Pk			
	syksy tulo							
1930	kevät meno							
	kevät tulo							
	syksy meno							
	syksy tulo							
1932	kevät meno							
	kevät tulo							
	syksy meno							
	syksy tulo							

Vi=Viro
 Ve=Vergi
 Pu=Puritse
 Ma=Mahu
 Wv=Wiolverk
 Pk=Port Kunda
 Kv=Kaspervik
 Vö=Vösu

Taulukko II B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää
1935	kevät meno							
	kevät tulo							
	syksy meno							
	syksy tulo							
1936	kevät meno							
	kevät tulo				8.7.-15.7. 2 Pk			
	syksy meno	3.10. 1 Pk				8.10.-22.10 2 Vi		
	syksy tulo							
1937	kevät meno	22.6. 1 Pk						
	kevät tulo							
	syksy meno							
	syksy tulo							

Vi=Viro

Ve=Vergi

Pu=Puurtse

Ma=Mahu

Wv=Wiolverk

Pk=Port Kunda

Kv=Kaspervik

Võ=Võsu

Taulukko III A

Suolasilakan vienti sepraviroon
Pitkäpaaden tullivartioasema

	Kevät		Syksy		Yhteensä	
	kilot	käyntikerrat	kilot	käyntikerrat	kilot	käyntikerrat
1885	35700	13	10800	4	46500	17
1887	82459	24	37170	12	119625	36
1893	56780	7	26180	5	82960	12
1895	45773	6	32062	5	77835	11
1896	49120	8	31696	8	80816	16
1898	56430	7	27396	5	83826	12
1907		4*		3*		7*
1913	12600		2355	2	14955	4
1919				2*		2
1920	700	1			700	1
1921						

*Tulevien perusteella

Taulukko III B

Suosisilakan vienti sepraviroon
Haapasaaaren tullivartioasema
(kiloina, astioina)

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Viirolahti	Pyhää	Yhteensä	Astioita kpl
1868 keväät		17800	2000		9500		1700		31000	
1868 syksy		16600	8800		13500	4000	2900	2000	47800	
1868 yhteensä		34400	10800		23000	4000	4600	2000	78800	
1888 keväät	3400(25)	40545 (382)	4300 (35)		58044 (468)	13664 (100)	3570 (115)	36336 (213)	123756	1313
1888 syksy		16732 (199)			19944 (127)	15300 (93)	5390 (77)	21662 (143)	82428	664
1888 yhteensä		57277 (581)			77988 (595)	28964 (193)	8960 (192)	57998 (356)	206184	1977
1898 keväät		79993 (867)		18054 (118)	39838 (265)	13600 (100)	11696 (86)	41072 (255)	204253	1691
1898 syksy		7015 (180)	14100 (100)	11420 (84)	15030 (116)			10880 (80)	58445	560
1898 yhteensä		87008 (1047)		29474 (202)	54868 (381)			51952 (335)	262951	2251
1894 keväät		43179 (533)		1650 (45)	74897 (647)				119726	1225
1894 syksy		31090 (429)			28973 (269)	8415 (113)		8500 (50)	76978	861
1894 yhteensä		74269 (962)			103870 (916)				196704	2086
1895 keväät		51357 (592)	8024 (59)		59172 (524)	11628 (76)			130181	1269
1895 syksy		18505 (261)			14068 (168)	2499 (49)			35072	478
1895 yhteensä		69862 (853)			73240 (692)	14127 (125)			165253	1747
1896 keväät		52901 (653)			39438 (470)	7412 (102)			99751	1225
1896 syksy		16767 (262)		4440 (85)	19635 (282)	5780 (86)			46622	715
1896 yhteensä		69668 (915)			59073 (752)	13192 (188)			146373	1940
1899 keväät		38300 (585)			36044 (416)		11500 (123)		85844	1124
1899 syksy		22728 (397)			23902 (248)	7650 (50)	18223 (256)		72503	951
1899 yhteensä		61028 (982)			59946 (664)		29723 8379)		158347	2075
1901 keväät		50613 (701)			64380 (633)				114993	1334
1901 syksy		22402 (393)			46258 (752)		57804 (97)		7444	1242
1901 yhteensä		73015 (1094)			110638 (1385)				189433	2576
1902 keväät		46096 (680)			49785 (487)				95881	1167
1902 syksy		9980 (116)			16915 (326)		4400 (88)		31275	580
1902 yhteensä		56056 (846)			66700 (813)				127156	1747
1903 keväät		37286 (717)			51770 (623)	8000 (118)			97056	1458
1903 syksy		13140(241)			33078 (541)	6800 (113)			53018	895
1903 yhteensä		50426 (958)			84848 (1164)	14800 (231)			150074	2353

Taulukko III B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää	Yhteensä	Astioita kpl
1919 kevät										
1919 syksy		3100 (31)					2900 (24)		6000	55
1919 yhteensä		3100 (31)							6000	55
1920 kevät										
1920 syksy	200 (2)						850 (8.5)		1050	10.5
1920 yhteensä									1050	10.5
1921 kevät									200	2
1921 syksy					200 (2)				1050 (10)	10
1921 yhteensä					1250 (12)				1250	12
1922 kevät		1000 (10)							100	10
1922 syksy		2500 (25)							2500	25
1922 yhteensä		3500 (35)							3500	35
1923 kevät		187 (64)			35 (1)				222	65
1923 syksy		2685 (48)		850 (7)					3535	55
1923 yhteensä		3592 (112)		850 (7)	31 (1)				3757	120
1924 kevät		*1		*2	*1				4	
1924 syksy										
1924 yhteensä										
1925 kevät										
1925 syksy		350 *4				*1			350	
1925 yhteensä										
1926 kevät										
1926 syksy		600							600	
1926 yhteensä		600							600	
1927 kevät										
1927 syksy		*3			*1				4	
1927 yhteensä										
1928 kevät										
1928 syksy		*2			*1					
1928 yhteensä									3	

* Aluksia

Taulukko III B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää	Yhteensä	Astioita kpl
kevät										
1929 syksy					*1					1
yhteensä										
kevät										
1930 syksy										
yhteensä										
kevät										
1932 syksy										
yhteensä										
kevät										
1935 syksy										
yhteensä										
kevät						*2				2
1936 syksy	*1					*2				3
yhteensä		1				*4				5
kevät		2375 (19)							2375	19
1937 syksy										
yhteensä		2375 (19)							**	

** Syksyllä Tytärsaarelle takaisin 4150 kg suolasilakkaa

Taulukko IV A

Tuonti sepramatkoilta
Pitkäpaaden tullivartioasema
(kiloina/kappaleina)

Violahti/Mirolahti	Ruis	Ruisjauho	Ohra	Kaura	Tattari	Hirssi	Vehnäjauho	Peruna	Pellavans.	Kaali	Lanttu	Munat	Voi
1885	21600												
kevät	19500		500	1300				4400	1500		800		
syksy	41100		500	1300				4400	1500		800		
yhteensä													
Violahti/Mirolahti													
kevät	44696	1445	170					1666					
syksy	24878		1050										
yhteensä	69574		1220										
Violahti/Portokunda													
kevät	18000		500					350					
syksy	22500		2000					11200			2200		
yhteensä	40500		2500					11550					
Violahti/Portokunda													
kevät	18000		600					1670					
syksy	15650		4100					3950					
yhteensä	33650		4700					5620					
Violahti/Portokunda													
kevät	24150		800					450					
syksy	20250		2100					13850					
yhteensä	44400		2900					14300					
Violahti/Portokunda													
kevät	32300		1000					2850					
syksy	4500							5000					
yhteensä	36800							7850					
Violahti/Portokunda													
kevät	3800		1085					2800					
syksy	14005							3500					
yhteensä	17805							6300					
Violahti/Purtse													
kevät								1600					
syksy													
yhteensä													

herneitä

85 kg herneitä
kaalia

vihanneksia

4 porsasta
pellavaa
herneitä
kasviksiakaalia, lanttua, sipuleita
4 t suolasilakoita takaisin

Tuonti sepramatkoilta
Haapasaaren tullivartioasema
(kiloina/kappaleina)

Tammio/Viro	ruis	ruisjauho	ohra	kaura	tattari	hirssi	vehnäjauho	peruna	pellavans.	kaali	lanttu	munat	voi
1868	4000		1500							2000			
kevät	12500												
syksy	16500												
yhteensä													
Tammio/Kaspervik													
kevät	24347	26		5 kg puuvillakangasta 4 kg saippuaa			410	76					
syksy	41874	792					7100	*840		*100			
yhteensä	66221						7510						
Tammio/Viro													
kevät	1300						125						
syksy	1000						650			*150	*100		
yhteensä	2300						775						
Tammio/Kaspervik													
kevät	18450	150					1200	25				*270	12
syksy	35850	625			2040 kg suola-		10700			*3375	*425		
yhteensä	54300	775					11900						
Tammio/Kaspervik													
kevät	19100	700					1175				700	100	35
syksy	45500	1020			300 kg herneitä 17 kg lampaanihkaa 4 kg humaloita		31150			*5775	*600	*250	110
yhteensä	64600	4285					32325				1300	350	145
Tammio/Kaspervik													
kevät	24000	85	1485				2250						
syksy	33500	2650	150				2250			*4300	1200		
yhteensä	57500	4135					24500						
Tammio/Kaspervik													
kevät	15000	700					1900				550	*200	16
syksy	46550	1275	1850		30 kg lampaanihkaa 120 kg lampaanihkaa 22 kg humaloita		32900			3200	75		85
yhteensä	61550	2550					34800				625		101

Taulukko IV B

Tammio/Vösu	ruis	ruisjauho	ohra	kaura	tattari	hirssi	vehnäjauho	peruna	pellavans.	kaali	lanttu	munat	voi
1899 kevät	7900	255						1850					35
1899 syksy	19875	1020	225		32 kg läskiä			12750	*1200	*550			114
1899 yhteensä	27775	1275			16 kg humaloita			14600					149
Tammio/Vösu													
1901 kevät	21950		800					2850					97
1901 syksy	68500	425	1650					28200	*2300	*650	*200		101
1901 yhteensä	90450		2450					31050					198
Tammio/Vösu													
1902 kevät	20050	585	1200					3200				*300	84
1902 syksy	60500	170	125					27750	*250	75			50
1902 yhteensä	80550	755	1325					30950					134
Tammio/Vösu													
1903 kevät	11700	4777	550					2050				250	41
1903 syksy	22500		1850	750				20000	*3000	1000	10	10	44
1903 yhteensä	44200		2400					22050			260	260	85
Tammio/Vösu													
1914 kevät	12900							2000				*100	8
1914 syksy	29100							15750		850			8
1914 yhteensä	42000							17750					16
Tammio/Vösu													
1915 kevät								1750					
1915 syksy	12695							10118		444	82		30.5
1915 yhteensä								11868					
Tammio/Vösu													
1917 kevät													
1917 syksy	4500									500			
1917 yhteensä													
Tammio/Portkunda													
1921 kevät								210					
1921 syksy	160							960					
1921 yhteensä								1170					
Tammio/Portkunda													
1923 kevät								4320					
1923 syksy								9264					
1923 yhteensä								13584					

Taulukko IV B

Tammio/Portkunda	ruis	ruisjauho	ohra	kaura	tattari	hirssi	vehnäjauho	peruna	pellavans.	kaali	lanttu	munat	voi
kevät													
1926 syksy								13769					
yhteensä													
Kuorsalo/Kaspervik													
kevät													
1888 syksy	11880		576					4100	*300		75		
yhteensä													
Kuorsalo/Purtse													
kevät	126												
1888 syksy													
yhteensä													
Kuorsalo/Kaspervik													
kevät	8650							150	75				
1889 syksy	8650		300					6200	*1000				
yhteensä	17300							6350					
Kuorsalo/Kaspervik													
kevät													
1894 syksy	7500		500					7000	*1000				
yhteensä													
Kuorsalo/Kaspervik													
kevät	5000	85											
1895 syksy	11250		275					5750	*1500				
yhteensä	16250												
Kuorsalo/Kaspervik													
kevät	3500							350	50				
1896 syksy	13000		75					7500	1 1000				
yhteensä	16500							7850	51				
Kuorsalo/Vösu													
kevät													
1899 syksy	9900		150					8250	*1000				
yhteensä													
Kuorsalo/Vösu													
kevät	3500							350	*800				
1903 syksy	20000		200					4500			*255		
yhteensä	23500							4850					

Taulukko IV B

	ruis	ruisjauho	ohra	kaura	tattari	hirssi	vehnäjauho	peruna	pellavans.	kaali	lanttu	munat	voi
Kuorsalo/Portkunda													
kevät	650												
1936 syksy		4945						22600					
yhteensä													
Pyhtää/Miro													
kevät	1500		500										
1868 syksy													
yhteensä													
Pyhtää/Miro													
kevät	880							60					
1888 syksy	2762		525										
yhteensä	3642												
Pyhtää/Portkunda													
kevät	13937		295			11 sikaa		17					
1888 syksy	23749		1128					400	*400	*500	*400		
yhteensä	37686		1423			3 sikaa		417					
Pyhtää/Purtise													
kevät	357												
1888 syksy													
yhteensä													
Pyhtää/Portkunda													
kevät	13200	136	50					550					
1889 syksy	8400		900					300	50	*1000	*900		
yhteensä	21600		950					850					
Pyhtää/Portkunda													
kevät													
1894 syksy	3780		400					650		*500	*300		
yhteensä													

10 tynnyriä suolasilakkaa takaisin

8 kg pellavaa

Taulukko IV B

Vehkalahti/Viro	ruis	ruisjauho	ohra	kaura	tattari	hirssi	vehnäjauho	peruna	pellavans.	kaali	lanttu	munat	voi
1868	8000												
	5000	500	500	500						90			
	13000												
Vehkalahti/Kaspervik													
1888	8287							124	8,5				
	11880	432	432					1450	*600				
	20167							1570					
Vehkalahti/Kaspervik													
1889	5000							100					
	7750	200	200					3100		200			
	12750							3200					
Kuutsalo/Portkunda													
1888	2265												
Kuutsalo/Portkunda													
1889	6200												
	16000	1000	1000					300		*700		*300	
	22200												
Kuutsalo/Portkunda													
1895	1500												
								50					
Kuutsalo/Portkunda													
1899	3750		100					250					17
Kymi/IVro													
1868	1200		100										
	3500	1300	1300					1000					
	4700	1400	1400										
Kymi/IVro													

12 sikkaa

Taulukko IV B

Haapasaari/Viro	ruis	ruisjauhu	ohra	kaura	tattari	hirssi	vehnäjauhu	peruna	pellavans.	kaali	lanttu	munat	voi
1868	6800		300					6000					
kevät	11000		2300					6000					
syksy	17800		2600					6000	*				
yhteensä													
Haapasaari/Mahu													
kevät	6740		125					340			*1750		25,5
1888	20872		2398					23900	50	2600	650	*300	34
syksy	27612		2523					24240			24		59,5
yhteensä													
Haapasaari/Vergi													
kevät	4199		212					259	85			*360	73,5
1888													
syksy													
yhteensä													
Haapasaari/Mahu													
kevät	19400		216					412	327			500	
1889	17250		9220					19550	190	*1350		*350	*3100
syksy	36654		9436					19962	517			1600	*3600
yhteensä													136
Haapasaari/Vergi													
kevät													
1889	7650		1590							3060			
syksy													
yhteensä													
Haapasaari/Mahu													
kevät	9125		425					1550				*560	77
1894	14800		1150					19750		6000	*2160	*640	97
syksy	23925		1575					21300			50	1200	174
yhteensä													
Haapasaari/Vergi													
kevät	7214							2648	12			*410	51
1894	6150		1200					20600	1,75	1000	1200	*300	85
syksy	13364							23248	13,75			*710	136
yhteensä													
Haapasaari/Mahu													
kevät	13500		150					750				400	*300
1895	18600		3050					22500		*2400	*800	*300	102
syksy	32100		3200					23250				*600	139
yhteensä													
Haapasaari/Vergi													
kevät	5500		100					250				*400	42
1895	11000		1500					13750	250	*1400	1500	*300	127
syksy	16500		1600					14000				700	169
yhteensä													

17 kg humaloita

18 vasikan mullikoita

18,75 kg hermeitä
85 kg lihaa50 kg lampaanlihaa
17 kg pellavaa
2 eläviä karitsoita

50 kg hermeitä

Taulukko IV B

Haapasaari/Mahu	ruis	ruisjauhu	ohra	kaura	tattari	hirssi	vehnäjauhu	peruna	pellavans.	kaali	lanttu	munat	voi
1896 kevät	5800	100						750				*200	33
syksy	17400		950					33950		*3230	*1650	*1000	105
yhteensä	23200							34700		75 kg pellavia		*1200	138
Haapasaari/Vergi													
kevät	5200							750				*500	117
1896 syksy	16000		550					18000				*1200	53
yhteensä	21200							18750		2200	*400	800	169
Haapasaari/Mahu													
20 lampaannahkaa 2 valmistamatonta härännahkaa 17 kg sikuria													
1899 kevät	3750							400					85
syksy	13125		525					18937		*1070	*1200		96
yhteensä	16875							22937					181
Haapasaari/Vergi													
kevät													
1899 syksy	3750		150					3750		*400	*300		48
yhteensä													
Haapasaari/Mahu													
kevät	9250	85						1500				*200	160
1901 syksy	20600		350					18750		*1200	*200	*500	500
yhteensä	29850							20250				700	700
Haapasaari/Vergi													
kevät	9500							1125				*200	82
1901 syksy	6500		50					8250		500	450	*250	82
yhteensä	16000							9375				450	164
Haapasaari/Mahu													
kevät	5750							800					170
1902 syksy	10780							13750		50	700		67
yhteensä	10530							14550					237
Haapasaari/Vergi													
kevät	4100		50					900				*150	68
1902 syksy	1750		150					4000		*100	200		50
yhteensä	5850		200					4900					118
Haapasaari/Mahu													
3 kpl kukkia												3 porsasta	
kevät	4600							500					72
1903 syksy	11500		1250					13250		*800	*1300		99
yhteensä	16100							13750					171

Viljan vienti Suomeen Viron pohjoisrannikon satamista 1883-1914
(kiloina)

	Tallinna	Paidiski	Narva	Loksa	Portkunda	Mahu	Toolise	Vösu	Vergi	Purtse
1882-1885 ruis	65520	60606	212946(1)		144144(2)					
ohra	163800	157248								
jauhot	206388	116298	31122							
yhteensä	438984	334152	52416		144144					
1886-1890 ruis	248976	54054	21294		132678					
ohra	260442	171990								
jauhot	627354	90090	68796							
yhteensä	1177722	316134	90090		132678					
1891-1895 ruis	425880	15104	3276		114660					
ohra	304668	3276			9828					
jauhot	5636358	171990	72252		1638					
yhteensä	6484842	190008	98280		126126					
1896-1900 ruis	176904	9826			142506	90090(3)		32760(5)	11466(6)	
ohra	288288				6552	9828		1638	4914	
jauhot	17297280	198198	86814		3276			3276		
yhteensä	17944290	208026	95004		153972	101556		37674	16380	
1901-1905 ruis	98280		3276		109746	70434	13104(4)	108108	22932	26208(7)
ohra	194922				8190	6552		3276	1638	3276
jauhot	66397968		85176		8190	3276	13104	1638		1638
yhteensä	67071186		95004		126126	80262	27846	113022	24570	31122
1906-1910 ruis	40950				50778	72072	9828	36036	13104	31122
ohra	54054	34398			4914	4914		1638		3276
jauhot	3120280	45864	88452		1638	1638	9828	44226		3276
yhteensä	47765718	80262	108108		57330	86262	19656	81900	18018	37674
1911-1914 ruis	699598	85176	6552		42588					
ohra	145782	139230								
jauhot	40094964	40950	49140		1638					
yhteensä	41144922	266994	62244		44226					

(1) 1885

(2) 1883-1885

(3) 1900

(4) 1902-1905

(5) 1898-1900

(6) 1899-1900

(7) 1905

Taulukko V B

Muiden maataloustuotteiden vienti Suomeen Viron pohjoisrannikon satamista 1882-1914
(kiloina)

	Tallinna	Paldisk	Narva	Loksa	Portkunda	Mahu	Tooise	Vösu	Vergi	Purtse
1882-1885 peruna	389654	370188			37674(2)					
juurekset	1638	1638								
munat	3500	3500								
siat										
porsaas					1					
1886-1890 peruna	312858	294840			72072					
juurekset	18018	4914			4914					
munat					23100					
siat	7	7								
porsaas					12					
1891-1895 peruna	1159704	705978	83538		465192					
juurekset	21294	3276	9828		8190					
munat	8300	3900	3600		33500					
siat	16	13	9		1					
porsaas			12		5					
1896-1900 peruna	1330056	1456182	24570	170352(1)	855036	1218672(3)		234234(5)	237510(6)	242424
juurekset	70434	4914	11466	1638	1638	4914		8190	4914	1638
munat	3400		1900	7000	34900	3000		25300	9500	
siat	42	11	1					1		2
porsaas			57		15			1	12	15
1901-1905 peruna	1898442		96642	325962	537264	1203930	984436(4)	258804	347256	145782
juurekset	29484		14742	1638	6552	4914	19656	8190	6552	1638
munat	4660		200	8400	800	1000	2800	15200	11200	800
siat	13				8					6
porsaas			35		18	10	44	18	1	10
1906-1910 peruna	3873870	5236686	49140	648648	645372	1510236	1125306	401310	586404	
juurekset	14742		21294		6552	3276	11466	6552	3276	
munat	1000		200	12600	1000	100	3000	10800	6400	
siat	10									
porsaas	9		87		12	20	32	1		

Taulukko V B

	Tallinna	Paldisk	Narva	Loksa	Portkunda	Mahu	Toolise	Võsu	Vergi	Purtse
1911-1914	4715802	4291560	157248	1079442	1598686					
peruna	29484		14742		1632					
juurekset	17000									
munat										
siat										
porsaad	5		67							

Taulukko VI A

Muut kuin sepramatkat Viroon

Pitkäpaaden tullivartioasema

	silakan vienti	polttopuun vienti	viljan osto	perunan osto	yhteensä
1885	6	2 (1)	9	2	19
1887	14	19 (2)	5	1	39
1893	4	15 (3)	6	3	28
1895	5	5 (4)	9		19
1896	2	2	7	4	15
1898	2	4	5	4	15
1907			3	4	7
1913	3	27 (5)		3	33
1919				1	1
1920	1				1
1921		8 (6)		1	9

(1) 2 virolaisalusta

(2) 7 suomalaisalusta ja 12 virolaisalusta

(3) 7 virolahtelaisalusta, 5 virolaista, 2 koivistolaista ja 1 seiskarilainen

(4) 3 virolahtelaisalusta, 1 virolainen ja 1 vehkalahtelainen

(5) 1 virolahtelaisalus, 17 virolaista, 5 vehkalahtelaista, 1 säkkijärveläinen, 1 haapasaarelainen, 1 permajalainen, 1 koivistolainen

(6) 4 virolaista ja 4 koivistolaista

Taulukko VI B

Muut kuin sepramatkat Viroon
Haapasaaren tullivartioasema

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää	Yhteensä
1868 silakan vienti			1			1	1	1	4
polttopuun vienti				1					1
viljan osto									
perunan osto		1							
1888 silakan vienti	1	28	3	8	6	6	2	2	50
polttopuun vienti	1	46		12		2	7		68
viljan osto		27	2	3	3		5	1	41
perunan osto		3	1	1	1				5
1889 silakan vienti		10	1	7	2		1		21
polttopuun vienti		26	1	12		6	6		50
viljan osto		16	1	3	2		5		25
perunan osto		1						2	3
1894 silakan vienti		14	1	1			2		18
polttopuun vienti		24		2	6	6	7		45
viljan osto		14	4	4	1	1	8		32
perunan osto		3			5	8	8		16
1895 silakan vienti		10	1	2	2		1		16
polttopuun vienti		21	1	4	4	5	3		35
viljan osto		8	1	4	2		4		16
perunan osto		2			1		1		4
1896 silakan vienti		8		1	1	1	1		11
polttopuun vienti		14		6	1	4	1		26
viljan osto		5				1			6
perunan osto		8			2		2		12
1899 silakan vienti		2							2
polttopuun vienti		4	2	3		7	1		17
viljan osto			2		1		1		4
perunan osto		1			1	1	1		4
1901 silakan vienti		4		2	1		1		8
polttopuun vienti		3	1	5	1	5	6		21
viljan osto		1		1	1	1	4		7
perunan osto						2	4		6

5

164

99

111

71

55

27

42

Taulukko VI B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää	Yhteensä
1902 silakan vienti		2			1	1	1	1	4
polttopuun vienti		2		3	2	1	4		12
viljan osto		1		2	1		2		6
perunan osto							1		1
1903 silakan vienti		1							1
polttopuun vienti		1	3	3		1	9		17
viljan osto		1				2	4		7
perunan osto									
1909 silakan vienti		10							10
polttopuun vienti				1	1	1			3
viljan osto		3			1		3		7
perunan osto		1		1			5		7
1910 silakan vienti		7			1	1			9
polttopuun vienti				3	3	3	2		11
viljan osto		8			2	2			12
perunan osto		4				1	4		9
1911 silakan vienti		6				1			7
polttopuun vienti				1	4	2	3		10
viljan osto		3				2			5
perunan osto					1	2	2		5
1912 silakan vienti		3			1	1			5
polttopuun vienti				1	7	5	5		18
viljan osto		1				1	1		3
perunan osto		2			1	1	1		5
1913 silakan vienti					1				1
polttopuun vienti		3		2		5	4		12
viljan osto		3			1	3	2		11
perunan osto		5			2	2			9
1914 silakan vienti		3			1	1			5
polttopuun vienti		1			5	2	4		9
viljan osto					1	3			4
perunan osto		2			1				3

23

25

27

41

27

31

33

21

Taulukko VI B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää	Yhteensä
1915 silakan vienti		11			1	2			14
polttopuun vienti		8			1	2	2		14
viljan osto		6			2	2	1		11
perunan osto		11			2	1			14
1916 silakan vienti		3							3
polttopuun vienti		3							3
viljan osto									
perunan osto		1							1
1917 silakan vienti		2							2
polttopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto									
1918 silakan vienti		3	1						4
polttopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto		3	3						6
1919 silakan vienti		3					1		4
polttopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto							1		1
1920 silakan vienti							3		3
polttopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto		1					4		5
1921 silakan vienti					1		3		4
polttopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto		1			3	1	3		8
1922 silakan vienti		4			1				5
polttopuun vienti									
viljan osto		1							1
perunan osto		2			2	1			5

53

7

2

10

5

8

12

11

Taulukko VI B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää	Yhteensä
1923 silakan vienti		2		1					3
polttopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto		4			4	3	3		14
1924 silakan vienti		4		1					5
polttopuun vienti									
viljan osto		1						1	1
perunan osto		9		3		3	2		13
1925 silakan vienti		3		1	1				1
polttopuun vienti									
viljan osto		1							
perunan osto		4		1	6	1	1		14
1926 silakan vienti		1							1
polttopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto		8			4		2		14
1927 silakan vienti					1				2
polttopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto		5			5		4		8
1928 silakan vienti		1			1				
polttopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto		3			5				8
1929 silakan vienti									
polttopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto		3			3	1	1		1
1930 silakan vienti									
polttopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto							1		1

17

23

19

15

15

10

8

1

Taulukko VI B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhtää	Yhteensä
1932 silakan vienti									
poltopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto									
1935 silakan vienti									
poltopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto									
1936 silakan vienti									
poltopuun vienti									
viljan osto	1					3			4
perunan osto	1					2			3
1937 silakan vienti									
poltopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto									
1938 silakan vienti									
poltopuun vienti									
viljan osto									
perunan osto									

Taulukko VII B

Suolasilakan vienti Viroon muilla kuin sepramatkoilla

Haapasaaaren tullivartioasema
(kiloina, astioina)

	Kymi	Haapasaaari	Kuutsalo	Vehkalanti	Tammio	Kuorsalo	Virolahti	Pyhntää	Yhteensä	Kaikki
			1800				700		2500(25)	Yhteensä
1868 Tallinna										2500
Narva										
Mahu										
Portkunda										
Purtse										
1888 Tallinna	360 (4)	15622 (161)		2730 (30)	3976 (32)		1156 (11)	1700 (12)	23844 (250)	
Narva		3927 (33)			1819 (16)			15300 (100)	21046 (149)	
Mahu		1105 (13)							1105 (13)	49531
Portkunda		1836 (27)						17000 (120)	18836 (127)	
Purtse										
1889 Tallinna		6331 (79)		4704 (48)			680 (6)		11715 (133)	
Narva		4 896 850							4896 (50)	
Mahu										16611
Portkunda										
Purtse										
1894 Tallinna		5326 (82)					300 (30)		5626 (509)	
Narva		20638 (181)	2380 (14)						23018 (195)	
Mahu										28644
Portkunda										
Purtse										
1895 Tallinna		3804 (34)		850 (8)		952 (8)			5606 (50)	
Narva		9360 (98)			8300 (86)				17660 (184)	
Mahu										24146
Portkunda							880 (8)		880 (8)	
Purtse										
1896 Tallinna		2906 (26)		555 (5)					3461 (31)	
Narva		3400 (36)				3400 (25)			6800 (61)	
Mahu		340 (4)							440 (5)	11313
Portkunda		612 (6)			100 (1)				612 (6)	
Purtse										

Taulukko VII B

Taulukko VII B

	Kymi	Haapasaari	Kuutsalo	Vehkalahti	Kuorsalo		Kaikki
1899 Tallinna		700 (7)				700 (7)	Yhteensä
Narva							700
Mahu							
Portkunda							
1901 Tallinna		110 (4)	1000 (113)	640 (87)	6100 (61)	750 (119)	
Narva		5000 (509)				12100 (122)	12850
Mahu							
Portkunda							
1902 Tallinna							
Narva		7700 (77)				7700 (77)	8550
Mahu							
Portkunda					850 (10)	850 (10)	
1903 Tallinna							
Narva							
Mahu							
Portkunda							
Purtse							
1909 Tallinna							
Narva		8				8	9
Mahu							
Portkunda		1 Vergi				1 Vergi	
							9
1911 Tallinna							
Narva		8			1		9
Mahu		1					1
Portkunda		1					12
		1					1
		1					1

Taulukko VIII A

Polttopuun vienti Viroon
Pitkäpaaden tullivartioasema

	Alukset	Määrä/syitä/m3
1885	2 virolaista	80 (320m3)
1887	7 virolaista 12 virolahtelaista	240(960m3) 585(2340m3)
1893	7 virolahtelaista 5 virolaista 2 koivistolaista 1 seiskarilainen	
1895	3 virolahtelaista 1 virolaista 1 vehkalahtelaista	
1896	2	
1898	4	
1907		
1913	1 virolahtelaista 17 virolaista 5 vehkalahtelaista 1 säkkijärveläistä 1 haapasarelaista 1 koivistolaista 1 pernaalainen	
1919		
1920		
1921	4 virolaista 4 koivistolaista	

Taulukko IX A

Tavaraa Virosta muilta kuin sepramatkoilta
Pitkäpaaden tullivartioasema
(kiloina)

Virolahti	Ruis	Ruisjauho	Ohra	Kaura	Vehnäjauh	Munat	Peruna	Pellavans.	Aluksia	Mistä
	1885	3600	3000	600			5000	300	11	9V3N
	1887	7254	4018				238	34	8	4V2N
	1893	31280	5505				19850		12	6T3N3Pk
	1895	109235	22500						8	5N3T
	1898		157250				29500		10	6T4Pk
	1907	170	680				52500		6	5Pk1N
	1913						3 alusta		3	3Pk
	1919						19000		2	2Pk
	1921						1900		1	1Pk
Koivisto	Ruis	Ruisjauho	Ohra	Kaura	Vehnäjauh	Munat	Peruna	Porsaat	Voi	Aluksia
	1887	9486					630			1N

V=Viro
N=Narva
T=Toolse
Pk=Portkunda

Taulukko IX B

Tavaraa Virosta muilta kuin sepramatkoilta
Haapasaaren tullivartioasema
(kiloina/kpl)

Virolahti	Ruis	Ruisjauho	Ohra	Kaura	Vehnäjauhi	Munat	Peruna	Porsaas	Aluksia	Mistä
	1868	900		350					1	1
	1888	1152	1983	72					4	4
	1889		106335						4	4N
	1894		54395				63500	1	14	1To4M9T
	1895		28715					1	5	5Ta
	1896						17500		2	2Pk
	1899		5100						1	11N
	1901		49300				46250		7	3Pk3T1VE
	1902						11750		2	2T
	1903		68850						3	3T
	1909						5A		5	3Pk1T1VE
	1910		2A						2	2Pk
	1911						3A		3	3Pk
	1912		1A				1A		2	1T1Pk
	1913		2A				2A		4	2T1Pk1VE
	1914									
	1915	370	5100						2	2N
	1917						7500		1	1Pk
	1918									
	1919						14000		1	1Pk
	1920						4500		1	1Pk
	1921						17000		3	3Pk
	1922									
	1923									
	1924						3A		3	3Pk
	1925						6000		1	1Pk
	1926						28575		2	2Pk
	1927						51164		4	4Pk

A = alusta

Taulukko IX B

Haapasaari	Ruis	Ruisjauho	Ohra	Kaura/Ps	Vehnäjauhi/Munat	Peruna	Porsaat	Aluksia	Mistä
1868									
1888	3193	18050			100	650			38 2N36T
1889		21371		/1045		500 *65			26 2N24T
1894		35268				17835			16 3Pk13T
1895		9265				20625			9 5T2N1Pk
1896		3417				83750 *17			14 1VE6M6T 1N1Pk
1899						4500			1 1M
1901						25000			1 1Pk
1902									
1903									
1909		4A					1		4 3N1Pk
1910		5A				5A			10 5N3VE 1M1T
1911		4A				1A			5 4N1M
1912		1A				2A			3 2VE1T
1913		2A				5A			7 3VE2M1T 1Pk
1914						21950			3 1Pk1VE1M
1915	2155	2550				60600			12 9PK3VE
1917						7500			1 1VE
1918						2550			3 2Pk1M
1919									
1920									
1921									
1922	128					1500			3 3Pk
1923						29350			3 3Pk
1924						36400			3 3Pk
1925						9A			9 9Pk
1926						17691			1 1Pk
1927						46708			4 4Pk
1928						6880			1 1Pk
1928						3A			3 3Pk
1929						2A			2 2Pk
1930									
1936		1170							1 1Pk
1937		910				600			2 2Pk

Taulukko IX B

Tammio	Ruis	Ruisjauho	Ohra	Kaura/Ps	Vehnäjauhi/Munat	Peruna/Kp	Porsaat	Aluksia	Mistä
1868									
1888	3399	581				600			4 2N1KA1T
1889	82	1020							1 1T
1894	595	8500				53900			7 4VE2P1M
1895		20320				7000			2 2Ve
1896						16250			2 1PK1VE
1899									
1901									
1902		255							1 1T
1903									
1909									
1910						1A			1 1VE
1911						1A			1 1Pk
1912						1A			1 1Pk
1913		1A				2A			3 2PK1T
1914									
1915						33350			4 4Pk
1917									
1918									
1919									
1920									
1921						4810			1 1Pk
1922						16080			2 2Pk
1923						7520			2 2Pk
1924									
1925						32579			4 4Pk
1926						30026			4 4Pk
1927						42067			4 4Pk
1928							5A		5 5Pk
1929							5A		5 5Pk

Taulukko IX B

Kuorsalo	Ruis	Ruisjauho	Ohra	Kaura/Ps	Vehnäjauhi/Munat	Peruna	Porsaat	Aluksia	Mistä
	1868								
	1888								
	1889								
	1894	850							1 1T
	1895								
	1896	3825							1 1N
	1899								
	1901					37500			1 1VE
	1902								
	1903	4845							3 3T
	1909								
	1910	1A							1 1T
	1911								1 1Pk
	1912	1A							2 1N1VE
	1913	3A							5 3T1VE1M
	1914								
	1915	23975				12500			2 1Pk1NA
	1917								
	1918								
	1919								
	1920								
	1921								
	1922					1A			1 1Pk
	1923					12800			1 1Pk
	1924					34620			1 3Pk
	1925					3A			3 3Pk
	1926					19660			1 1Pk
	1927								
	1928								
	1929								
	1930					1A			1 1Pk
	1936	520				650			2 1M1Pk

Taulukko IX B

Kuutsalo	Ruis	Ruisjauho	Ohra	Kaura/Ps	Vehnäjauhi	Munat	Peruna	Porsaat	Aluksia	Mistä
	1868									
	1888	2907	6860							1 1N
	1889									
	1894		19675							4 3T1N
	1895		1955							1 1T
	1896									
	1899		6205	510						2 2N
	1901									
	1902									
	1903									
	1909									
	1910									
	1911									
	1912									
	1913									
	1914									
	1915									
	1917									
	1918						950			3 3PK

Taulukko IX B

Vehkalahti	Ruis	Ruisjauho	Ohra	Kaura/Ps	Vehnäjauhi	Munat	Peruna/Kp	Porsaat	Aluksia	Mistä
	1868									
	1888	715	1585	34						11 11T
	1889		2499	/480		800	/17kg	5		8 8T
	1894		23408							2 2T
	1895		4250							1 1T
	1896									
	1899									
	1901									
	1902		8075							2 2T
	1903									
	1909						2A			2 1M1T
	1910									
	1911									
	1912									
	1913		1A							1 1T
Pyhtää		Ruisjauho	Ohra	Kaura/Ps	Vehnäjauhi	Munat	Peruna/Kp	Porsaat	Aluksia	Mistä
	1888		6860							1 1Ta

Kp=kaalinpäitä

Taulukko X A

Tavaraa virolaisaluksilla
Pitkäpaaden tullivartioasema

	Polttopuun vienti		Perunan tuonti	Suolasilakan vienti	Tervan vienti	Virolais-satamat	Aluksia yhteensä
	lähtevät	tulevat					
1885	2	4				5 Vi 1 Ma	6
1887	12	3			3	10Vi 6Ka 1Ma 1ve 1Ve	18
1893	9	16		1050 Mahuun		14 Ka 5Ta 3 Mu 2 Hi 1Ma	26
1895	2	3	14400Vehkalahdelle ja Viipurinpitäjään			2 Ma 1Ka 1Pk 1Ma 1Su	6
1896	1		60000 Virolahdelle			2Pe	2
1898	3		1 Viipuriin			2Pk 1Ni	3
1907						1Ma	1
1913		19		1Pp-Narva		5Ve 4Ta 3Lo 3Vo 2Ma 2Na 1Ko	22
				5000		1Ve 1Vi	
				1Pp-Narva 3200			
				1Pp-Pk 5500			

:13700

Vi= Viro
Ma=Mahu
Ka=Kaspervik
Ve=Vergi
Mu=Muhu
Ta=Tallinna
Hi=Hiidenmaa
Pk=Portkunda
Su=Suurpea
Pa=Paidski
Lo=Loksa
Vo=Vainopea
Ko=Kolga
Pp=Pitkäpaasi

Taulukko X B

Tavaraa virolaisaluksilla
Haapasaaren tullivartioasema
(kiloina)

	Polttopuun vientit		Perunan tuonti	Suolasilakan vientit	Tervan vientit	Aluksia	Virolais- satamat
	lähtevät	tulevat					
1868	3		1)200	1)1400 400kg suolas.	3)2300 1) ss 5)7000000 pärettä	14 12 Vii	
1888	12	7		2)2930	2)750 2)6454 ruis	19 Ka 2 Kol 26 2 Sa 1 Ma	
					1)jauho	1 Pk 1 To 1 Vii	
					72 ohra,50 peruna		
					50kpl laanttu		
1889	3	6			5)11274	14 5 Ka 2 Ko 2 Ma 2 Vii :14	
1894	4	3	1)850			11 4 Ve 4 Ma 3 Ka	
			1)8400 Viip.p.+17 voita			1 Sa :11	
			1)11600 Säkkiäri+34 voita				
			1)1050 Ko :21900				
1895	2		1)3000 Vii			6 2 Ko 4 Na 1 Ma 1 Wi	
			1)15000 Pi			:6	
			1)4500 Kr				
			1)50000 Pi :72500				
1896	2	1	1)5500 Pi			8 1 Na 1 Ve 1 Ka 1 Wi 1 Palmse 1 Noarootsi	
			1)200 Pi			1 Kolga 1 Metsiku	
			1)1500 Ha				
			1)680 r.jauho Ha				
			1)1000 kpl munia Kaarniemi				
			:7200				
1899	1	5	1)1150 Ve	1)8568 Pk		11 4 Suurpää 3 To	
			1)5100 r.jauho Vi	1)375 V6		1 V6 1 Ko	
			1)3750 ruis Ku+	:8943		1 Sa 1 Ta	
			100? 250 peruna				
			17 voita :1400				

Me=Metsiku
Wo=Wormsi

Veh=Vehkalahti

Vii=Viipuri

Ko=Kotka

Pi=Pietari

Ka=Kaspervik

Kr=Kronstadt

Kol=Kolga

Sa=Sagadi

Ma=Mahu

Pk=Portkunda

Ha=Haapasaari

To=Toolse

Wi=Wiuhula

Na=Naissaari

Viip.p=Viipurinpitäjä

Vi=Virolahti

Ku=Kuutsalo

V6=Vösu

Ta=Tallinna

P=Paldiski

La=Lavansaari

r.jauho=ruisjauho

:yhteensä

Taulukko X B

	Polttopuun vienti		Perunan tuonti	Suolasilakan vienti	Tervan vienti	Alukset	Viirolais-satamat
	lähtevät	tulevat					
1901	1	2	1)9060 Pi				7 2 Pk 2 Ve
			1)5000 Pi				1 Hiidenmaa
			1)5060 Suomi				1 Ma
			1)7500 Vi : 26500				1 Palmise :7
1902	2		1)7500 Vi				3 1 V5 1 Ve 1 Ka :3
1903	1		1)2750 Ve-Ha*	1)1200 Pi			4 2 Ka 1 Ma
				1)784 Ma : 1914			1 Viinistu
1909			1) Vii.p 1) Ma-Hamina	3 Ha-Na			15 9 Ma
			1)Ma-Hamina	2 Ha-Ma			3 Narva
			1)Ma-Ha ja Tammio	2 Ha-Pk			3 Ta
			1)Ma-Ko r.jauhoa	1 Tammio-Ve			
			2) Ta-Hamina 2) Tammio	1 Mustamaa-Narva			
1910	2	3	1)Ve-Hamina r.jauho	2)Ha-Na			13 3 Ma 2 Kolga
			1) Ta-Hamina	1)Ha-Ma			2 Loksa 1Na
			1)Ta-Vi				2 Ve 2 Puritse
			1)ma-Ha ja Vi				1 Naissaari :13
			1)Ve-Ha ja Tammio				
1911	2		1)Ma-Ha ja Tammio	1)Ha-Na			9 6 Ma 1 Puritse
			1)Ma-Ha ja La	1)Ha-Purtse			1 Na 1 Vi
			1)Ma-Vii.p	1)Ha-Ma			
				1)Ha-Ma :4			
1912	1	2	1)Pk-Kuutsalo	1)Ha-Na			12 7 Ma 3 Loksa
			1)Ma-Vi	1)Mustamaa-Pk			1 Narva 1 Ta
			3 M *m.m.j. r.jauho	1)Ha-Ma :3			:12
			1)Ta-Hamina				
1913	12	13	1)Bp-Vi				28 10 Vainopea
			1)Pk *m.m.j.				5 Kolga
							4 Ve 4 Ka
							3 Ma 1 Puritse
							1 Turbuneeme

* 1850 ohra

400 kanoja 100 herneitä

1500 kaalinpäitä 1750 lanttu

50 pellavaa 112 voi

150 munia 20 lampaannahkaa

16 humalota 2 porsasta

*m.m.j.=myytäväksi maston juurelta

TaulukkoX B

	Polttopuun vientit		Perunan tuonti	Suolasilakan vientit	Tervan vientit	Aluksia	Virolais- satamat
	lähtevät	tulevat					
1914	15	8 1)Na-Ha		1)Ha-Na 6600 1)Ha-Purtse 1100 1)Ha-Ma 900 1)Ha-Ma 600 1)Pitkähp.-Na 3150 1)Ha-Ma 800 1)Ha-Loksa 4200 :17350			31 8 Ve 7 Vainoepa 5 Loksa 4 Ta 3 Ma 2 Narva 1 Purtse
1915	1	4 1)Ma m.m.j.i 1)Ma-Ha 212 +5:100? 3400 ohra 1 Pu-Koitka 1)Na-Ha 8000		1)Ha-Na 4900 1)Ha-Na 5000 1)Ha-Pk 6500 :3.11400			12 3 Ma 2 Na 2 Narva 2 Ta 1 Loksa 1 Ka 1 Pk
1916	4	1)Pk *m.m.j. 1)Pk *m.m.j. 1)Ma-Ha		1)Ha-Na 7300			8 5 Ma 1 Ventspils 1 Loksa 1 Ka :8
1917	2	1)Pk-Viiip 1)Ma *m.m.j. 1)Ma-Tuppura					5 2 Ma 2 Vainoepa 1 Na :5
1918	1	1)Ma-Ha 750					2 2 Na
1919	4	1)Pk-Helsinki 1)Ma-Koitka 1)Pk-Helsinki 1)Pk-Koitka 1)Pk-Koitka 1)Pk-Koitka					8 4 Ma 1 Ka 1 Loksa 1 Pk
1920		1)Pk-Ha 10000 1)Pk-Ha 8750 1)Pk-Ha 7500 :3. 21250		1)Ha-Pk 300			4 6 Ma
1921		3 Pk-Viiip 2 Pk-Koitka 1 Pk-Ha :17376					6 3 Ma 2 Pk 1 Vainoepa :6

Taulukko X B

	Polttopuun vientit		Perunan tuonti	Suolasilakan vientit	Tervan vientit	Aluksia	Virolais- satamat
	lähtevät	tulevat					
1922			6 Pk-Vii.p 1 Pk-Kotka 8288	1)Mustamaa-Pk			8 4 Ma 1 Pk 2 Va 1 Tallinna :8
1923			7 Pk-Vi 1 Pk-Kotka				8 4 Pk.2 Ma 2 Tallinna :8
1924			14 Pk-Vii.p 1 Pk-Helsinki 1 Pk-Ha 1 Pk- Kotka				17 5 Tallinna 9 Ma 2 Pk 1 Livadi :17
1925			11 Pk-Vii.p 6 Ma-Vii.p 5 Pk-Kotka 2 Pk- Hamina	1)Ha-Pk			27 18 Ma 4 Tallinna 3 Pk 2 Na :27
			1 Ma-Kot 1) Ta-Kot 4 Ma-Vii.p 3 Pk-Vi 1 Pk-Ha	1 Ta-Kotka 1 Ha-Pk			9 6 Ma 2 Tallinna 1 Pk
1927			5 Pk-Vii.p				5 3 Pk.2 Tallinna
1928			10 Pk-Vii.p 3 Pk-Kotka :14				14 5 Tallinna 4 Pk 3 Ma 2Ve
1929			6 Pk-Viipuri 1 Pk-Kotka				7 6 Pk 1 Tallinna :7
1930			11 Pk-Vii.p 1 Ma-Hamina 1 Pk-Hamina				13 6 Tallinna 6 Ma 1 Pk :13
1935			2 Ma-Vii.p				2 2 Ma :2

TaulukkoXI

Virolaisten kalastusmatkat Suomessa
Haapasaaren tullivartioasema

	veneet	jaalat	jahdit	suolasilakka	kotisatama	aika
1868 kevät	42	6	1			23.5.-3.6
tulevat syksy	23	4				1.8.-17.9.
1868 kevät	35	5		30500		18.6.-28.6.
lähtevät syksy	12	1		9500		6.9.-18.9
1881 kevät	20	5	1			
tulevat syksy						
1881 kevät	13	8				
lähtevät syksy						
1888 kevät	2				1Vii 1Sa	26.5.-29.5
tulevat syksy	1				1Ka	15.8.
1888 kevät	9	1		20148	3Sa 2Vii. 3Ko 2Vi	3.6.-29.6.
lähtevät syksy	1			510	Ve	10.9.
1889 kevät	2				1Wi 1Sa	21.5.-22.5.
tulevat syksy						
1889 kevät	3	4		25237	1Vih 6Vi	15.6.-28.6.
lähtevät syksy						

Vi=Viro
Sa=Sagadi
Ka=Kaspervik
Ko=Kolga

Ve=Vergi
Wi=WiioVerk
Vih=Viinula
Vii=Viinistu

Laivat ja lastit Pietariin
Pitkäpaaden tullivartioasema (syltä)kuutiometriä

	Virolahti	Vehkalahti	Säkijärvi	Kuorsalo	Tammio	Koivisto	Seiskari	Lavansaari	Kymi	Pyhtää	Viro	Pietari
1885 harmaakivi	1								2, 110kg lohiz	2, 3030kg		
katukivi	1								180kg tuoretti	suolaslakkaa		
nupukivi	16		2						siikaa			
polttopuu	61(2059)8236	10,(278),1112	1,(35), 140	4,(92),368	6,(120),482	16,(442),1768	2,(90),360	1,(8),320m3	3,(34),136			
seveli												
yhteensä	79	10	3	4	6	16	2	3	4			19
1887 harmaakivi	2 14kpl			2, 390kg ss					2, 172kg tuori	1, 510kg		
katukivi									lohta	suolakalaa		
nupukivi	22		1		3				1110kg siikaa			
polttopuu	46(1795)7180	5,(114),456	2,(71), 284m3	1,(22),88	22,(639),2556	3,(115),460m3	5,(794),3176	2,(27),108m3	3,(51),204			
seveli												
yhteensä	70	5	3	3	25	3	5	4	4			12
1893 harmaakivi	17, 11955mk		3, 3150mk		1, 150	4,2350mk	1, 100mk	3, 3100mk				
katukivi								1				
nupukivi												
polttopuu	14(359)1436m3		3,(125),375	1,(15),60		9,(240),960m	2,(75),300	7,(248),992				
seveli												
yhteensä	31		6	1	13	3	11					17
1895 harmaakivi	22,40875mk	3, 2000mk	1, 2250mk	1, 1,11050kg					1, 1700kg			Haapasaari
katukivi				perunaa			1, 500mk		300kg suolakala			
nupukivi									250kg perunoita			
polttopuu	16, 2346m3		4, 728m3			12, 858m3	2, 210m3	8, 625m3	1, 17m3			1, 70m3
seveli												
yhteensä	38	3	5	1	12	4	8			2		1
1898 harmaakivi	28, 66545mk											1, 9750kg
katukivi	2167560kg											perunaa
nupukivi							2, 87500kg, 850	1, 4700kg, 150				
polttopuu	6, 225m3											
seveli			2,136,000kg			2, 450m3						1, 90m3
yhteensä	34		1800mk 2		2	1						1

elävää kalaa

TaulukkoXII A

	Virolahti	Vehkalahti	Säkijärvi	Kuorsalo	Tammio	Koivisto	Seiskari	Lavansaari	Kymi	Puhtaa	Viro	Haapasaari
1913 harmaakivi	8, 3950mk					3,217260m ³					1, 1860kg	2, 2400m ³
	532300kg					1400mk						1200mk
katukivi	2, 56m ³					10, 288m ³	54, 1234m ³ , 1495mk					
nupukivi	1, 1800kg ss					26, 762m ³ , 1080mk				elävää kalaa		
polttopuu	3, 250m ³					5, 540m ³	3, 104m ³ , 320mk					
	350mk					1940mk						
seveli	6, 184m ³	1, 32m ³ , 300mk	2, 240m ³			30, 524m ³	1, 12m ³ , 50mk					
	620mk		1200mk			237						
yhteensä	20	1	2			74	58				1	2

TaulukkoXII B

Alustyytit Pietarin matkoilla
Pitkäpaaden tullivartioasema

	Avoin	Jahti	Jaala	Kajjaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1885						1	5	13
Pietari								19
Virolahti			34	38	4	4	3	79
Vehkalahti			2	8				10
Tammio			4					4
Kuorsalo								
Haapasaari								
Kuutsalo								
Pyhtää			3					3
Suursaari								
Tytärsaari								
Lavansaari			2					2
Seiskari			16					16
Säkkijärvi				1		2		3
Koivisto			5		1			6
Kymi			2					2
1887						2	12	14
Pietari								
Virolahti		3	1	28	35		3	70
Vehkalahti				3	2			5
Tammio		2		3				5
Kuorsalo								
Haapasaari								
Kuutsalo								
Pyhtää			3				1	4
Suursaari								
Tytärsaari								
Lavansaari				5				5
Seiskari				3				3
Säkkijärvi					1		2	3
Koivisto				21	4			25
Kymi				2				4

Taulukko XII B

	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1893	Pietari					11	6	17
	Virolahti	10	7	14				31
	Vehkalahti							
	Tammio	1						1
	Kuorsalo	1						1
	Haapasaari							
	Kuutsalo							
	Pyhtää							
	Suursaari							
	Tytärsaari							
	Lavansaari	1	7	3				11
	Seiskari		1	2				3
	Säkkijärvi		1	3	2			6
	Koivisto		8	5				13
	Kymi							
1895	Pietari						6	6
	Virolahti	6	2	30				38
	Vehkalahti			3				3
	Tammio	1						1
	Kuorsalo			1				1
	Haapasaari			1				1
	Kuutsalo							
	Pyhtää	2						2
	Suursaari							
	Tytärsaari							
	Lavansaari		6	2				8
	Seiskari		2	2				4
	Säkkijärvi				5			5
	Koivisto	1	10					12
	Kymi							

Taulukko XII B

	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1898	Pietari							
	Viirolahti	3	2	29				34
	Vehkalahti							
	Tammio							
	Kuorsalo							
	Haapasaari							
	Kuutsalo			1				1
	Pyhtää							
	Suursaari							
	Tytärsaari							
	Lavansaari		1					1
	Seiskari		2					2
	Säkkijärvi				2			2
	Koivisto		1	1				2
	Viro			1				1
1913	Pietari							
	Viirolahti	3		17				20
	Vehkalahti			1				1
	Tammio							
	Kuorsalo							
	Haapasaari							
	Kuutsalo							
	Pyhtää							
	Suursaari							
	Tytärsaari							
	Lavansaari			1				1
	Seiskari	48	2	8				58
	Säkkijärvi			2				2
	Koivisto			74				74
	Kymi							
	Soikkola	5	1					
	Kuolemajärvi							
	Viro							
				2				2
				1				1

Taulukko XII C

1889						yhteensä
	Harmaakivi	Katukivi	Nupukivi	Polttopuut	Sepeli	
Virolahti						1
Strömfors	1					
Vehkalahti						
Koivisto						
Säkkijärvi						
Kuutsalo						
Kuorsalo						
Tammio						
Suursaari						
Koivisto						
Seiskari						
Lavansaari				2, 68m3		2
Kymi						
Pyhtää	3*			5(144)576		8
Haapasaari						
Virolahti						

*8654kg elävää kalaa
8532 suolattua kalaa
663 kg suolasilakkaa
340 kpl kuivattua norssia

Taulukko XII C

1896						yhteensä
	Harmaakivi	Katukivi	Nupukivi	Polttopuut	Sepeli	
Virolahti						
Strömfors						
Vehkalahti						
Koivisto						
Säkkijärvi						
Kuutsalo						
Kuorsalo						
Tammio						
Suursaari						
Koivisto						
Seiskari						
Lavansaari		1, 300m3				1
Kymi						
Pyhtää	2 alusta 2500kg elävää kalaa			1, 10m3		3
Haapasaari						
Virolahti	1 alus 5500 perunaa					1

Taulukko XII C

	1902					yhteensä
	Harmaakivi	Katukivi	Nupukivi	Polttopuut	Sepeli	
Virolahti						
Strömfors						
Vehkalahti						
Koivisto						
Säkkijärvi						
Kuutsalo						
Kuorsalo						
Tammio						
Suursaari						
Koivisto						
Seiskari				2,84m ³		2
Lavansaari	3,127m ³			6,333m ³		9
Kymi						
Pyhtää						
Haapasaari						
Virolahti						

Taulukko XII C

	1910					yhteensä
	Harmaakivi	Katukivi	Nupukivi	Polttopuut	Sepeli	
Virolahti						
Strömfors						
Vehkalahti						
Koivisto						
Säkkijärvi						
Kuutsalo						
Kuorsalo						
Tammio						
Suursaari						
Koivisto						
Seiskari			10			10
Lavansaari			11			11
Kymi						
Pyhtää						
Haapasaari						
Virolahti						

Taulukko XII C

	1913					yhteensä
	Harmaakivi	Katukivi	Nupukivi	Polttopuut	Sepeli	
Virolahti						
Strömfors						
Vehkalahti						
Koivisto						
Säkkijärvi						
Kuutsalo						
Kuorsalo						
Tammio						
Suursaari						
Koivisto			5			5
Seiskari			22			22
Lavansaari	1		17			18
Kymi						
Pyhtää						
Haapasaari			9		1	10
Viro						
Soikkola	1 eläviä kaloja, haukea					2

Taulukko XII C

	1916					yhteensä
	Harmaakivi	Katukivi	Nupukivi	Polttopuut	Sepeli	
Virolahti						
Strömfors						
Vehkalahti						
Koivisto						
Säkkijärvi						
Kuutsalo						
Kuorsalo						
Tammio						
Suursaari						
Koivisto				1, 272m3		1
Seiskari		6, 298m3				6
Lavansaari		1, 50m3				1
Kymi						
Pyhtää						
Haapasaari				1,62m3		1
Viro						
Soikkola	1500 kg ss					1

Taulukko XII C

1917						yhteensä
	Harmaakivi	Katukivi	Nupukivi	Polttopuut	Sepeli	
Virolahti						
Strömfors						
Vehkalahti						
Koivisto						
Säkkijärvi						
Kuutsalo						
Kuorsalo						
Tammio						
Suursaari						
Koivisto						
Seiskari						
Lavansaari						
Kymi						
Pyhtää						
Haapasaari				1, 415m3		1
Virolahti						

Taulukko XII D

Alustyyppit Pietariin
Haapasaaren tullivartioasema

1868	Avoin	Jahti	Jaala	Kajjaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
Pietari							1	1
Virolahti					1			
Vehkalahti			1					1
Tammio								
Kuorsalo			1					1
Haapasaari			22					22
Kuutsalo			9			8		17
Pyhtää	1		6	5		11		23
Suursaari			1					1
Tytärsaari								
Lavansaari			7	1	14	1		23
Seiskari			1					1
Säkkijärvi					1			1
Koivisto						1		1
Kymi							1	1
Strömfors			1					1
Loviisa						1		1

Taulukko XII D

	1888	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
Pietari									
Viirolahti									
Vehkalahti				1					1
Tammio									
Kuorsalo									
Haapasaari									
Kuutsalo									
Pyhtää		3		1					4
Suursaari				2					2
Tytärsaari									
Lavansaari				11					11
Seiskari									
Säkkijärvi									
Koivisto									
Kymi									
Strömfors			4						4
Loviisa									
Viro				1	1				2

Taulukko XII D

	1901	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
Pietari									
Virolahti									
Vehkalahti									
Tammio									
Kuorsalo									
Haapasaari									
Kuutsalo									
Pyhtää									
Suursaari									
Tytärsaari									
Lavansaari		2	3	4					9
Seiskari				1					1
Säkkijärvi									
Koivisto									
Kymi									
Strömfors									
Loviisa									
Viro		2							2
Solkkola				1					1

Taulukko XII D

	1911	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
Pietari									
Virolahti									
Vehkalahti									
Tammio									
Kuorsalo									
Haapasaari									
Kuutsalo									
Pyhtää									
Suursaari									
Tytärsaari									
Lavansaari					5				5
Seiskari				1		8			9
Säkkijärvi									
Koivisto									
Kymi									
Strömfors									
Loviisa									
Soikkola									

1 elävää kalaa

Taulukko XII D

	1912	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
Pietari									
Virolahti									
Vehkalahti									
Tammio									
Kuorsalo									
Haapasaari	1				6				7
Kuutsalo									
Pyhtää									
Suursaari									
Tytärsaari									
Lavansaari	1				7				8
Seiskari	1				16				17
Säkkijärvi									
Koivisto									
Kymi									
Strömfors									
Loviisa									
Soikkola				4 elävää kalaa					4

Taulukko XII D

	1913	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
Pietari									
Viirolahti									
Vehkalahti									
Tammio									
Kuorsalo									
Haapasaari					10				10
Kuutsalo									
Pyhtää									
Suursaari									
Tytärsaari									
Lavansaari				1	17				18
Seiskari					22				22
Säkkijärvi									
Koivisto					5				5
Kymi									
Strömfors									
Loviisa									
Soikkola			2 elävää kalaa						2
Laukaanjoensuu			1 elävää kalaa						1

Taulukko XII D

	1914	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
Pietari									
Virolahti									
Vehkalahti									
Tammio									
Kuorsalo									
Haapasaari			1						1
Kuutsalo									
Pyhtää									
Suursaari									
Tytärsaari									
Lavansaari					4				4
Seiskari			1		18				19
Säkkijärvi									
Koivisto					2				2
Kymi									
Strömfors									
Loviisa									
Viro					1				1
Soikkola								2 elävää kalaa	2
Kuolemajärvi					1				1

Taulukko XII D

	1915	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
Pietari									
Virolahti									
Vehkalahti									
Tammio									
Kuorsalo									
Haapasaari									
Kuutsalo									
Pyhtää									
Suursaari									
Tytärsaari									
Lavansaari									
Seiskari					2				2
Säkkijärvi									
Koivisto					1				1
Kymi									
Strömfors									
Loviisa									
Laukaanjoensuu					2				2

Taulukko XII D

	1916	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
Pietari									
Viirolahti									
Vehkalahti									
Tammio									
Kuorsalo									
Haapasaari		1							1
Kuutsalo									
Pyhtää									
Suursaari									
Tytärsaari									
Lavansaari							1		1
Seiskari					6				6
Säkkijärvi									
Koivisto					1				1
Kymi									
Strömfors									
Loviisa									
Inkeri Kurgolov		1							1

Taulukko XIII B

Pietarista tulevat alukset
Pitkäpaaden tullivartioasema
Lasit ja alusten tyypit

Virolahti	Ruisjauho	Tyhjä	Polttoöljy	Helsinki	Muut	Yhteensä
1885	31	7		1		39
1887	24	6				30
1893	21	4				25
1895	17	3		3	1	24
1898	12	4			3	19
1907	6	5		2	4	17
1913	2	10			4	16

Virolahti	Jaala	Kallaasi	Kuunari	Kuutto	Vene	Jahti	Yhteensä
1885	23	13	1	2			39
1887	9	18			3		30
1893	8	12				5	25
1895	0	18				6	24
1898	1	17				1	19
1907		16				1	17
1913		11				5	16

Taulukko XIII B

Säkkijärvi	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä
1885	1		1	2	4
1887				1	1
1893				4	4
1895			1		1
1898					
1907					
1913			1		1

Säkkijärvi	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Yhteensä
1885				2	1	4
1887				1		1
1893			1		3	4
1895					1	1
1898						
1907						
1913				1		1

Taulukko XIII B

Koivisto	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä
1885				5	
1887				5	5
1893			1		1
1895				2	2
1898				1	1
1907					
1913			3		3

Koivisto	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1885								
1887			3		1	1		5
1893					1			1
1895			1		1			2
1898					1			1
1907								
1913					3			3

Taulukko XIII B

Lavansaari	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä
1885	1				1
1887				5	5
1893				4	4
1895		1			1
1898				1	1
1907		1			1
1913					

Lavansaari	Avoim	Jahti	Jaala	Kallaasi	Kuutto	Kuunari	Yhteensä
1885				1		1	1
1887				5			5
1893				3	1		4
1895				1			1
1898					1		1
1907				1			1
1913							

Taulukko XIII B

Seiskari	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä
1885			4	2	6
1887				2	2
1893				1	1
1895			1		1
1898					
1907				3	3
1913			11		11

Seiskari	Avoim	Jahti	Jaala	Kallaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1885				6				6
1887				2				2
1893				1				1
1895					1			1
1898								
1907				1	2			3
1913			9		2			11

Taulukko XIII B

Pyhtää	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tynjää	Muu	Yhteensä
1885		3			3
1887				1	1
1893					
1895				1	1
1898		1			1
1907					
1913					

Pyhtää	Avoim	Jahti	Jaala	Kuutto	Kuunari	Kaljaasi	Yhteensä
1885			2	1			3
1887			1				1
1893							
1895			1				1
1898			1				1
1907							
1913							

Taulukko XIII B

Tammio	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä
1885				3	3
1887			1	1	2
1893			1		1
1895				2	2
1898					
1907				1	1
1913					

Tammio	Avoim	Jahti	Jaala	Kuutto	Kuunari	Kaljaasi	Yhteensä
1885				2		1	3
1887				2			2
1893			1				1
1895			2				2
1898							
1907			1				1
1913							

Taulukko XIII B

Kuorsalo	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä
1885		1	1		2
1887	1				1
1893					
1895				1	1
1898					
1907					
1913					

Kuorsalo	Avoim	Jahti	Jaala	Kallaasi	Kuutto	Kuunari	Yhteensä
1885				1		1	2
1887		1					1
1893							
1895				1			1
1898							
1907							
1913							

Taulukko XIII B

Haapasaari	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä
1885					
1887				1	1
1893	1			1	2
1895				1	2
1898				2	2
1907					
1913				2	2

Haapasaari	Avoim	Jahti	Jaala	Kallaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1885								
1887					1			1
1893					2			2
1895					2			2
1898					2			2
1907								
1913					2			2

Taulukko XIII B

Työsaari	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä
1885					
1887					
1893					
1895					
1898					
1907					
1913			1		1

Työsaari	Avoim	Jahti	Jaala	Kalliaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1885								
1887								
1893								
1895								
1898								
1907								
1913			1					1

Taulukko XIII B

Soikkola	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä
1885					
1887					
1893					
1895					
1898					
1907					
1913			2		2

Soikkola	Avoim	Jahti	Jaala	Kallaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1885								
1887								
1893								
1895								
1898								
1907			1					
1913					1			2

Taulukko XIII B

Pietari	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä
1885			1	7	8
1887			1	1	2
1893					
1895					
1898					
1907					
1913					

Pietari	Avoim	Jahti	Jaala	Kallaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1885						8	8 (*)	8
1887					1	1	1 kalasoima	2
1893								
1895								
1898								
1907								
1913								

(*)=7 kalasumpua ja 1 kalasoima

Taulukko XIV B

Pietarista tulevat

Haapasaaren tullivartioasema

Lastit ja alustyyppit

Haapasaari	Ruisjauho	Vehnäjauh	Tynjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1868	19	20		1	20			20					20
1888								2					
1889													
1894				1	4								4
1895		3	2		5				5				5
1896		3	4	1	8		1		7				8
1899			1		1				1				1
1901		1			1				1				1
1902		1		1	3				3				3
1903				1	1				1				1
1909													
1910													
1911													
1912			3	1	4			1	3				4
1913			4	2	6			1	5				6
1914													
1915				2	2				2				2
1916													
1917			14		14				14				14

Taulukko XIV B

Kuutsalo	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1868	11			10	21			13			7		20
1888													
1889													
1894													
1895													
1896													
1899													
1901													
1902													
1903													
1909													
1910													
1911													
1912				2	2					2			2
1913				1	1					1			1
1914					1					1			1
1915													
1916				4	4					4			4
1917				11	11					11			11

Taulukko XIV B

Kotka	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1868									2				2
1888													
1889													
1894													
1895	1			1	2								
1896													
1899													
1901				1	2	3			3				3
1902				1	1	1			1				1
1903				1	1	1			1				1
1909													
1910													
1911				1	2	3			3				3
1912				1	1	1			1				1
1913	1			2	4	4			5				5
1914				1	1	1			1				1
1915					1	1			1				1
1916				9	3	12			11				12
1917				16	1	17			17				17

Taulukko XIV B

Seiskari	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1868				3	3				1	2			3
1888													
1889													
1894													
1895													
1896													
1899													
1901													
1902													
1903													
1909													
1910													
1911													
1912													
1913				1	2	3			3				3
1914													
1915													
1916													
1917				1		1			1				1

Taulukko XIV B

Lavansaari	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1868				7	6	13			5	2	6		13
1888				1	1	2			2				2
1889													
1894													
1895													
1896													
1899													
1901													
1902	1					1			1				1
1903													
1909													
1910													
1911													
1912													
1913													
1914													
1915					2	2				2			2
1916					9	9				7		2	9
1917				11	1	12				12			12

Taulukko XIV B

Suursaari	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1868													
1888													
1889													
1894	1				1							Kaljotti	1
1895													
1896													
1899													
1901													
1902													
1903													
1909													
1910													
1911													
1912													
1913													
1914													
1915													
1916				1	1					1			1
1917				6	6					6			6

Taulukko XIV B

Koivisto	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1868													
1888													
1889													
1894													
1895													
1896													
1899													
1901													
1902													
1903													
1909													
1910													
1911													
1912													
1913													
1914													
1915				1	1	1				1			1
1916													
1917				1	1	1				1			1

Taulukko XV A

Laivat ja lastit Kronstadtin
Pitkäpaaden tullivartioasema

1885	Harmaakivi	Katukivi	Nupukivi	Polttopuu	Sepeli
Virolahti					
Vehkalahti					
Säkkijärvi					
Kuorsalo					
Tammio					
Koivisto					
Seiskari					
Lavansaari		1			
Kymi					
Pyhtää					
Haapasaari					
Viro		15			

1887	Harmaakivi	Katukivi	Nupukivi	Polttopuu	Sepeli
Virolahti					
Vehkalahti					
Säkkijärvi					
Kuorsalo					
Tammio					
Koivisto		2		2, (90)	
Seiskari					
Lavansaari					
Kymi					
Pyhtää					
Haapasaari					
Viro	10 Venäjä 1 V		10		

1893	Harmaakivi	Katukivi	Nupukivi	Polttopuu	Sepeli
Virolahti	50, 49630mk				
Vehkalahti					
Säkkijärvi	1, 800mk				
Kuorsalo					
Tammio					
Koivisto	2, 1250mk				
Seiskari					
Lavansaari					
Kymi					
Pyhtää					
Haapasaari	2, 1150mk				
Viro	1 Viro, 1375mk				

1895	Harmaakivi	Katukivi	Nupukivi	Polttopuu	Sepeli
Virolahti	1, 2500mk				
Vehkalahti					
Säkkijärvi					
Kuorsalo					
Tammio					
Koivisto					
Seiskari					
Lavansaari					
Kymi					
Pyhtää					
Haapasaari					
Viro					

Taulukko XV A

1898	Harmaakivi	Katukivi	Nupukivi	Polttopuu	Sepeli
Virolahti					1,102000kg, 1250mk
Vehkalahti	2, 270000kg, 2700mk				
Säkijärvi					4, 323000kg, 3900mk
Kuorsalo					
Tammio					
Koivisto	2, 162000kg, 1000mk				
Seiskari		1, 425 kg, 250mk			
Lavansaari					
Kymi					
Pyhtää					
Haapasaari					
Viro					

1913	Harmaakivi	Katukivi	Nupukivi	Polttopuu	Sepeli
Virolahti	13,1416000kg , 18900mk	1, 32m3, 40mk			14, 536m3, 2400mk
Vehkalahti					
Säkijärvi					
Kuorsalo					
Tammio					
Koivisto					26, 2078m3, 9310mk
Seiskari					
Lavansaari					
Kymi					
Pyhtää					
Haapasaari					
Viro					

Taulukko XV B

Sepratarvaa Kronstadtista
Pitkäpaaden tullivartioasema

Virolahti	Ruis	Ruisjauho	Ohra	Kaura	Vehnäjauh	Munat	Peruna	Porsaat	Voi	Aluksia
1889										
1887										
1893			4348				68			11

Tavaraa Kronstadtista
Pitkäpaaden tullivartioasema

Virolahti	Ruisjauho	Vehnäjauhi	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1885				2	2	2	2						2
1887													
1893	11			18	2	31			31				31
1895					1	1				1			1
1898				3		3	3						3
1907													
1913				14		14			14				14

Säkijärvi	Ruisjauho	Vehnäjauhi	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1887					1	1				1			1
1898				1							1		1

Vehkalahti	Ruisjauho	Vehnäjauhi	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1913				2		2				2			2

Koivisto	Ruisjauho	Vehnäjauhi	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1913				1		1				1			1

Viro	Ruisjauho	Vehnäjauhi	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1893				2		2						2	2

Pietari	Ruisjauho	Vehnäjauhi	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaljaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1885				10		10						7	10
1887				3		3					1	2	3

Taulukko XVI A

Laivat ja lastit Kronstadiin
Haapasaaren tullivartioasema

	Lavansaari	Seiskari	Kuorsalo	Kotka	Hamina	Virolahti	Haapasaari
1901	Harmaakivi						
	Katukivi		4, 240m3				
1910	Harmaakivi						
	Katukivi	8					
1912	Harmaakivi						
	Katukivi	x		xx			
1913	Harmaakivi			xx	x	x	x
	Katukivi			xx			

Taulukko XVI B

Tavaraa Kronstadtista
Haapasaaren tullivartioasema

Kotka	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaijaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1902			1		1								1
1913			1		1						1		1
1914			1		1				1				1

Viro	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaijaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1902			1		1				1				1

Virolahti	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaijaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1911			1		1				1				1

Lavansaari	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaijaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1912			1		1				1				1

Haapasaari	Ruisjauho	Vehnäjauho	Tyhjä	Muu	Yhteensä	Avoin	Jahti	Jaala	Kaijaasi	Kuutto	Kuunari	Muu	Yhteensä
1913			1		1				1				1

Ruisjauhoa sepramatkoilta

	Virolahti	Haapasaari	Tammio	Kuorsalo	Kuutsalo	Vehkalahti	Kymi	Pyhtää
1868								
1885								
1887	1445							
1888			26					
1889								136
1893								
1894			1020					
1895			80	85				
1896		100	1275					
1898								
1899			1275					
1901		85	425					
1902			755					
1903			4777					
1904								
1905								
1906								
1907								
1915								
1916								
1917		240						

Viron-Suomen kauppavaihto 1929-1937
Eesti-Soomne kaubavahetus F. 975, n.4 s. 137-545

1929	Vienti	Arvo Eék	Tuonti	Arvo Eék
Viljat	36229	8683		
Ruis	75000	5250		
Ruisjauho	4267	1066		
Maltaat	6467	2210		
Vehnäjauho				
Juurekset/Hedelmät	9346084	681080		
Peruna	9235372	644433		
Omena	38880	21020		
Kalatuotteet	35656	32790	167171	27051
Tuore lohi				1
Suolattu lohi			525	2700
Savustettu lohi				
Tuore kala	4087	3618	1268	1424
Suolasilakka			158701	21188
Perunajauho	87500	23996		
Kivituotteet			1475569	18995
Katukivi			1328680	3899
Graniitti			41920	2859
Rakennuskivi			78300	7370

1930	Vienti	Arvo Eék	Tuonti	Arvo Eék
Viljat	179688	28476		
Ruis				
Ruisjauho	161952	24116		
Maltaat	6784	1915		
Vehnäjauho	2710	1269		
Juurekset/Hedelmät	6919258	333257		
Peruna	6320868	194115		
Omena	321461	88467		
Kalatuotteet	74356	54057	324205	43676
Tuore lohi			1205	1017
Suolattu lohi			328	1890
Savustettu lohi				
Tuore kala	4626	3846		
Suolasilakka			320787	39415
Perunajauho	1066750	212692		
Kivituotteet			1502889	31671
Katukivi			1290164	15477
Graniitti			170555	6386
Rakennuskivi				

Taulukko XVIII A

1931	Vienti	Arvo Eék	Tuonti	Arvo Eék
Viljat	510000	84000		
Ruis				
Ruisjauho				
Maltaat	11000	3000		
Vehnäjauho	498000	81000		
Juurekset/Hedelmät	2284000	126000		
Peruna	1965000	39000		
Omena	154000	49000		
Kalatuotteet	104000	54000	501000	70000
Tuore lohi				
Suolattu lohi				
Savustettu lohi				
Tuore kala	500	400		
Suolasilakka	57000	6000	389000	44000
Perunajauho	2080000	346000		
Kivituotteet				
Katukivi				
Graniitti				
Rakennuskivi				

1932	Vienti	Arvo Eék	Tuonti	Arvo Eék
Viljat	11116	1934		
Ruis	276	49		
Ruisjauho	9360	1473		
Maltaat	1380	402		
Vehnäjauho				
Juurekset/Hedelmät	3184933	273415		
Peruna	2205677	38099		
Omena	648692	169398		
Kalatuotteet	42177	15553	354819	26766
Tuore lohi			80	195
Suolattu lohi				951
Savustettu lohi			317	
Tuore kala			4137	662
Suolasilakka	27334	10115	350285	24957
Perunajauho	2172500	388259		
Kivituotteet				
Katukivi				
Graniitti				
Rakennuskivi				

Taulukko XVIII A

1933	Vienti	Arvo Eék	Tuonti	Arvo Eék
Viljat	223697	31618		
Ruis				
Ruisjauho	220005	30648		
Maltaat	2748	694		
Vehnäjauho	241	95		
Juurekset/Hedelmät	5156540	267939		
Peruna	4087372	88210		
Omena	93654	26888		
Kalatuotteet	105817	38603	796613	70004
Tuore lohi	80	70		
Suolattu lohi				
Savustettu lohi				
Tuore kala	9945	2431		
Suolasilakka			796597	69830
Perunajauho				
Kivituotteet				
Katukivi				
Graniitti				
Rakennuskivi				

1934	Vienti	Arvo Eék	Tuonti	Arvo Eék
Viljat	295557	37394		
Ruis	600	60		
Ruisjauho	274657	34908		
Maltaat	1280	340		
Vehnäjauho	3085	746		
Juurekset/Hedelmät	4458578	395260		
Peruna	2644148	46487		
Omena	560003	158687		
Kalatuotteet	141152	40397	907828	57594
Tuore lohi	1254	1460		
Suolattu lohi				
Savustettu lohi				
Tuore kala	91603	19944		
Suolasilakka			907631	57474
Perunajauho	1041570	173275		
Kivituotteet				
Katukivi				
Graniitti				
Rakennuskivi				

Taulukko XVIII A

1936	Vienti	Arvo Eék	Tuonti	Arvo Eék
Viljat	14875814	2346608		
Ruis	11577535	1617172		
Ruisjauho	263897	40877		
Maltaat	2840	764		
Vehnäjauho	3030197	107497		
Juurekset/Hedelmät	2371801	360936		
Peruna	979600	22549		
Omena	370552	163511		
Kalatuotteet	284565	78953	1282070	112017
Tuore lohi	857	2108		
Suolattu lohi				
Savustettu lohi				
Tuore kala	258789	65384	33747	7990
Suolasilakka			1248143	103795
Perunajauho	1215400	252350		
Kivituotteet				
Katukivi				
Graniitti				
Rakennuskivi				

1937	Vienti	Arvo Eék	Tuonti	Arvo Eék
Viljat	3520040	869287		
Ruis	230175	39241		
Ruisjauho	279477	79989		
Maltaat	4070	1357		
Vehnäjauho	3000000	777500		
Juurekset/Hedelmät	1892668	370280		
Peruna	554400	12347		
Omena	429779	166355		
Kalatuotteet	213655	76299	2394488	312103
Tuore lohi	1431	3183		
Suolattu lohi				
Savustettu lohi				
Tuore kala	157418	48249	578914	156575
Suolasilakka			1683719	131854
Perunajauho	637250	127973		
Kivituotteet				
Katukivi				
Graniitti				
Rakennuskivi				

Taulukko IXX

Suolasilakkaa Vieroon 1835-1937

	Vaihtopaikoille	Tallinna	Paidiski	Narva	Viro yhteensä
1835-38	388000	578000			966000
1839-43	421000	779000			1200000
1844-48	297000	618000			905000
1853	282000	421000			703000
1859	518000				
1861	451300				
1880-90	521600				1900000
1896-1900	545454	1484000	941850	258804	3230108
1901-05	645372	3166254		393120	4204746
1906-10	561843	3819816	1166256	649512	6197427
1911-14		2511054	722358	794430	4027842
1912					2526448
1913					3534229
1914					2951622
1915					2019174
1916					1597672
1918					459000
1919					430315
1920					1293000
1921					822866
1922					407006
1923					459000
1924					247000
1925					223000
1926					800000
1927					515000
1928					100000
1929					160000
1930					320000
1931					390000
1932					350000
1933					793000
1934					8000000

Taulukko IXX

	Vaihtopaikoille	Tallinna	Paldiski	Narva	Viro yhteensä
1935					930000
1936					1200000
1937					1700000

SARJA - SER. C

Osa

Tom.

- 270. Haanpää, Riina.** Rikosten jäljet. Etsivän työtä yhteisön, suvun ja perheen muistissa. 2008.
- 271. Kummel, Maika.** Ojauksen ja neuvonnan vaikutukset sepelvaltimoiden ohitusleikkauspotilaiden terveyskäyttäytymiseen, terveyteen ja toimintakykyyn. 2008.
- 272. Peltonen, Milla.** Jälkirealistimin ehdoilla. Hannu Salaman Siinä näkijä missä tekijä ja Finlandia -sarja. 2008.
- 273. Rantala, Krister.** Ammatillinen varhaiskasvatus ja näyttötutkintojärjestelmä. Tutkintotilaisuuksien kautta varhaiskasvatuksen ammattilaiseksi. 2008.
- 274. Tuomaala, Ritva.** "Kyllähän nyt pitäis olla jo semmonen aika, että pääsis niinkö keskustelemhan näistä asioista". Tutkimus lappilaisten huutolaisten, sotavankien ja partisaanien uhrien elämännkulusta, voimavaroista, terveydestä ja sairauksista. 2008.
- 275. Lindberg, Mia.** Ulkoministeriön mediakatsaukset ja Suomi-kuva Saksan lehdistössä 1989-1998. 2008.
- 276. Atila, Jorma.** Bulgarianturkkilainen romaani 1960-luvulla. 2008.
- 277. Rouhelo, Anne.** Akateemiset urapolut. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja kasvatustieteellisen alan generalistien urapolkujen alkuvaiheet 1980- ja 1990-luvuilla. 2008.
- 278. Saxén, Ulla.** Työhyvinvointi, koulutus ja toiminnan kehittäminen terveyskeskuksissa lääkäri tilanteen näkökulmasta. 2009.
- 279. Kaunismaa, Kari.** Punatähdestä kaksoiskotkaan. Neuvostoliiton romahtamisen vaikutus venäläisen keskikoulun historian oppikirjoihin. 2009.
- 280. Vaapio, Sari.** Elämänlaatu ja iäkkäiden kaatumisen ehkäisy. 2009.
- 281. Vuorinen, Juha-Matti.** Rakennukset ja rakentajat Raision Ihalassa rautakauden lopulla ja varhaisella keskiajalla. 2009.
- 282. Honkinen, Päivi-Leena.** Nuorten koherenssin tunne: mittaaminen, ennustavat tekijät, seuraukset. 2009.
- 283. Häivälä, Kirsti.** Lukion opettajien ääni - Aineenopettajien käsityksiä muutoksista ja visioista lukiossa. 2009.
- 284. Kottonen, Annariitta.** Hammaslääkärin ura. Odotukset ja kokemukset. 2009.
- 285. Kempainen, Mikko.** Demagnetoinnin pysyvyys teräksessä. 2009.
- 286. Merenluoto, Satu.** Menestyksekkäät yliopistopelin pelaajat? Tutkimus nopeasti ja nuorena valmistumisesta. 2009.
- 287. Päiviö, Raimo.** Mikä tappoi seprakaupan? Suomalaisten ja virolaisten harjoittamasta vaihto- eli seprakaupasta, sen hiipumisesta 1800-luvun lopulta ensimmäiseen maailmansotaan ja sen loppumisesta 1920- ja 1930-luvuilla. 2009.

Myynti/Distribution:

Turun yliopiston kirjasto
Turku University Library
20014 TURUN YLIOPISTO, FINLAND
puh./tel. +358 (0)2 333 6170, fax +358 (0)2 333 5050
<http://kirjasto.utu.fi/julkaisupalvelut/>, julkmyynti@utu.fi

ISBN 978-951-29-4055-4 (PRINT)

ISBN 978-951-29-4056-1 (PDF)

ISSN 0082-6995

SOLVER palvelut Oy - Kouvola 2009